

קרוב אליך

אל המקורות - בדרך חדשה

ספר דברים

אילן פרייס

Ilan Price

Close to you

אילן פרייס

קרוב אליך – ספר דברים

הגהה, עריכה והוצאה לאור: אילן פרייס

עיצוב הכריכות בסדרה: עמשא מנחם, סטודיו זיפים.

הדפסה: די.סי.פי הדפסות בע"מ

תמונת שער – שיבת המרגלים – תחריט מאת גוסטב דורה, (1832 - 1883).

כל הזכויות שמורות

© תשפ"ד 2024 אילן פרייס

מותר להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, מספרי סדרה זו, לצרכי עיון ולימוד. אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספרי הסדרה, כהגדרתם לעיל, בכולם או בחלקים מהם, אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מפורשת בכתב מהמחבר.

כל הזכויות לטקסטים מצוטטים שמורות למחברם וכל הזכויות לתמונות שמורות ליוצרן. כל הזכויות למילות השירים שבסדרה, שמורות למחברי השירים ולאקו"ם. נרכש מאקו"ם רישיון להעתקת מילות השירים.

בהתאם לסעיף 27 א לחוק זכות יוצרים תשס"ח 2007, נעשה מאמץ גדול לאתר בעלי זכויות על יצירות שנכללו בספרים, ולקבל אישור שימוש. חלק גדול מהמקורות בעל רישיונות המותרים לשימוש הכלל. אם בכל זאת מאן דהוא סבור כי הופרו זכויות של יוצרים, ניתן ליצור עמי קשר

לדוא"ל: lehiotyehudi38@gmail.com

קרוב אליך

ספר דברים

תוכן עניינים

פרשת דברים.....	9
פרק א - היכן דיבר משה אל בני ישראל?; הצייווי להכנס לארץ; מנוי השופטים; מה ההבדל בין שופט חכם, לנבון?; הדרישות מהשופטים; פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות..	9
סיכום פרק א.....	18
פרק ב - סירוב אדום לתת מעבר; מסע ישראל דרך ים סוף, מדבר מואב ועמון; הכיבושים והירושות של עמי האזור; המלחמה עם סיחון; החובה להציע שלום לפני פתיחה במלחמה	19
סיכום פרק ב.....	21
פרק ג - המלחמה עם עוג מלך הבשן וירושת ארצו; שמות נוספים להר חרמון; עידוד יהושע	23
סיכום פרק ג.....	24
פרשת נְאֻתָחָן.....	26
פרק ג - המשך תפילת משה להכנס לארץ.....	26
סיכום פרק ג – (המשך).....	26
פרק ד – האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות; חוקי היהדות והגניוס היהודי; החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית; מה כלול באיסור עשיית פסל? אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה; הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני; הבדלת 3 ערי מקלט בעבר הירדן.....	27
סיכום פרק ד.....	38
פרק ה - עשרת הדברות (במילים של משה); שתי הדברות הראשונות שמעו מפי הגבורה - השאר באמצעות משה; הדגש על מנוחת עבדים ובהמות בשבת; למה צריך את ציווי "לא תרצח" – האין הוא מובן מאליו? האם אפשר לשלוט על תאוות הלב? הפחד של בני ישראל מקול ה' ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו.	39
סיכום פרק ה.....	45
פרק ו - פרשת שמע ישראל – אחדות ה' – לא מובנת מאליה. רוב האנושות לא מאמינה בה; מצוות אהבת ה', לפי הרמב"ם - ע"י חקירת הטבע והתפעלות מנפלאות הבריאה; מצוות קריאת שמע בבוקר ובערב; משמעות מצוות תפילין ומזוזה; האם מותר לנשים להניח תפילין? הסכנה של שכחת ה' מרוב טובה; מהו האיסור לנסות את ה'?; החובה לעשות את הישר והטוב בעיני ה'; שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה	46

- 59..... סיכום פרק ו
- פרק ז - הציווי שלא להשאיר כנענים עובדי אלילים בארץ הקודש; 3 האפשרויות שניתנו לעמי כנען; האיסור להתחתן עם הכנענים אפילו אחרי שהתגיירו; האיסור להתחתן עם נוכרים; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו – האמנם? 60
- פרשת עֵקב..... 70**
- פרק ז - המשך – שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה; לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום..... 70
- 73..... סיכום פרק ז
- פרק ח - ההליכה במדבר; הנסיון שבמן; יסורים של אהבה; שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות; החשש משכחת ה' - כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה; סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות..... 74
- 80..... סיכום פרק ח
- פרק ט - הורשת יושבי הארץ – לא בצדקתך; חטא העגל; מעשי מרי נוספים; תפילת משה לסליחה על חטא העגל..... 82
- 85..... סיכום פרק ט
- פרק י - קבלת הלוחות השניים; ההזכרה התמוהה של מות אהרון; הבדלת שבט לוי; הצווי למשה ללכת למסע לפני העם; מה ה' שואל מאתנו - יראת שמים; אהבת הגר - איזה גר?; איך מתגיירים? מצוות התפילה..... 87
- 96..... סיכום פרק י
- פרק יא - אהבת ה' ושמירת המצוות – תנאי לישיבה בארץ; השגחת ה' על הארץ – לטוב ולרע; קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'? שכר שמירת מצוות; גבולות מקסימליים לארץ..... 97
- 101..... סיכום פרק יא
- פרשת וַאֲנִי..... 106**
- פרק יא - המשך: הברכה והקללה - מתי ואיפה ניתנו ומה משמעותן?..... 106
- 107..... סיכום סוף פרק יא
- פרק יב - ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בבמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'"; ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?; להיזהר מתועבות הכנענים..... 108
- 116..... סיכום פרק יב
- פרק יג - מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות; המסית והמדיח, ועונשם ע"י בני משפחתם; מיסיונרים; עיר הנידחת ועונשה הקשה; אופן חקירת עדים..... 117
- 127..... סיכום פרק יג

- פרק יד - קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת; למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים? ; מצוות מעשר שני וביעורו 129
- סיכום פרק יד..... 134
- פרק טו - שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום; מה הכוונה במילים "אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁוּ"? ; מהו שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה? ; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל? מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות; מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע? ; מענק שחרור לעבדים והקשר לציאת מצרים; מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה? 134
- סיכום פרק טו 148
- פרק טז - עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה? ; מה מטרת ספירת העומר; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל? 149
- סיכום פרק טז 153
- פרשת שפטים..... 161**
- פרק טז - המשך: חובת מנוי שופטים - תפקידם והתכונות הדרושות מהם; איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה..... 161
- סיכום פרק טז 168
- פרק יז - עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאינן 2 עדים? ; מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו; האם חובה להמליך מלך על ישראל? ; מה המשטר המתאים לדרישות התורה..... 169
- סיכום פרק יז 184
- פרק יח - אי - מתן נחלה לשבט לוי; מתנות לכוהנים בתורה והיום; סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש; מעשי כשפים – למה תועבה? ; המותר לקרוא הורוסקופ? ; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר..... 186
- סיכום פרק יח 191
- פרק יט - הגדרת רוצח בשגגה ודיניו; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס; דין רוצח במזיד; איסור השגת גבול; עוד דיני עדים; דין עדים זוממים..... 192
- סיכום פרק יט 198
- פרק כ - יציאה למלחמת רשות - ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמה; דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה; האיסור להשחית עצי פרי במצור; כי האדם עץ השדה? 199
- סיכום פרק כ 215
- פרק כא - דין עריפת עגלה ערופה; למה עורפים אותה? במה היא אשמה? 216

- 223 ..... פרשת פי תצא.....
- פרק כא (המשך) – היחס לשבוייה, אשת יפת תואר ולקיחתה לאישה; למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לחוק המדינה; בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?; את מי תולים?; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין? 223 .....
- 238..... סיכום פרק כא.....
- פרק כב – מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה; המצווה לסייע לאדם ולבהמתו; איסור צער בעלי חיים; איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך ולמה זה נקרא תועבה? מצוות שילוח האם מהקן – מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים?; חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם; איסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז בבגד והקשר למצוות ציצית; דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה? הוצאת שם רע; איסור הוצאת שם רע על שאשתו אינה בתולה; דין נערה מאורסה שזנתה; דין הנואף והנואפת - מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך - יש הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר; דין נערה מאורסה שזנתה או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי; דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי..... 239 .....
- 256..... סיכום פרק כב.....
- פרק כג - איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?; מה משמעות "וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ"? שירות בנות בצה"ל; גיוס חרדים; זכויות עבד הבורח לארץ ישראל; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים מאפריקה; מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין?; יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין; למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית?; מה קורה היום? איחור בקיום נדר; למה התורה ממליצה שלא לידור; מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעיון? לקיחה מרכוש המעביד..... 260 .....
- 279..... סיכום פרק כג.....
- פרק כד – עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה; הנושא אישה, הבונה בית ונוטע כרם, פטורים משירות צבאי משך שנה; הגונב נפש בישראל - באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות; השמירה מנגע הצרעת, ע"י שלא מדברים לשון הרע וזיכרון מה שקרה למרים; משכונות והוצאה לפועל; הלנת שכר שכיר; החוק הישראלי; לא יומתו אבות על בנים - מה הכוונה? אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה; השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום? 282 .....
- 295..... סיכום פרק כד.....
- פרק כה – על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לא תִּחַסֵּם שׁוֹר פְּדִישׁוֹ; דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?; עונש החצופה – המכה מתחת לחגורה; דין רודף; משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי; למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום? 296 .....
- 307..... סיכום פרק כה.....

- 312..... **פרשת פי תבוא**
 פרק כו - מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם?; מי זה "אַרְמֵי אֲבִי"?;
 312..... בייעור ווידוי מעשרות; איזה הוא "הַיּוֹם הַזֶּה"?
 317..... **סיכום פרק כו**
 פרק כז – הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות?; האם יהושע בנה את המזבח
 שהתגלה בהר עיבל?; הצייווי על מעמד הר גריזים והר עיבל - איך התבצע המעמד?; הקללות - או הקדמה
 לברכות והקללות; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו? 318.....
 328..... **סיכום פרק כז**
 פרק כח - הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן?; הקללות – מה מאפיין אותן?; האם התקיימו
 במציאות? 330.....
 337..... **סיכום פרק כח**
 פרק כט – חתימת הברכות והקללות וההקדמה לברית. האם לא אכלו לחם 40 שנה? 338.....
 339..... **סיכום פרק כט - חלקי**
 340..... **פרשת נצבים**
 פרק כט – המשך: ברית עולם בין ה' לישראל שנכרתה לפני הכניסה לארץ; שוב אזהרה שלא להתפתות
 לעבודה זרה ולהתמכרות לתאוות; גורל עשרת השבטים אשר לא שמרו את הברית; שממת ארץ ישראל;
 340..... ערבות הדדית
 348..... **סיכום פרק כט – המשך**
 פרק ל – תהליך התשובה ב"אחרית הימים"; לא נפלא את הוא מִמֶּךָ – באיזו מצווה מדובר?; עיקרי
 349..... התשובה; הבחירה בחיים
 355..... **סיכום פרק ל**
 360..... **פרשת נילך**
 פרק לא - משה מחזק את ידי העם לפני מותו; משה מחזק את יהושע; משה מסיים את כתיבת התורה
 ומוסר אותה ללויים; מצוות "הַקְהֵל" אחרי שנת השמיטה; השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא
 ישמרו את התורה; בחירה חופשית; הסתר פנים; מצוות כתיבת ספר תורה..... 360
 366..... **סיכום פרק לא**
 367..... **פרשת האזינו**
 פרק לב - עדות השמים והארץ לנצח על ישראל; כל מעשי ה' ישרים ונאמנים הם; המומים הם בישראל
 ולא בה'; הנהגת ה' עם ישראל בחסד במדבר; הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה; עזיבת התורה והליכה
 אחרי עבודה זרה; הסתרת הפנים מצד ה' כנגד עזיבת ישראל את ה'; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת
 אסונות רבים; הסגרה כביכול של ישראל לאויבים וכמעט השמדה של ישראל, לולא חילול ה' שבדבר;
 האכזריות היתרה של אויבי ישראל; התרסת האויבים כלפי ישראל; נקמת ה' בגויים אשר הגזימו בשנאתם
 לישראל; אמירת השירה לעם ע"י משה ויהושע; ציווי ה' למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו..... 367
 384..... **סיכום פרק לב**

- 386 ..... פרשת וַזַּאת הַפְּרָכָה
- פרק לג - הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכות משה לבני ישראל לפני מותו; ברכת ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות; ברכת לוי; ברכת בנימין ויוסף; ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; "שותפות" זבולות ויששכר; נבואה על הצלחת ישראל בארץ. 386 .....
- 401..... סיכום פרק לג
- פרק לד – משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ - בחלוקה לשבטים; פטירת משה וקבורתו; יהושע ממלא את מקומו; פרידת התורה ממשה; מי כתב את הקטע הזה ומתי? 404 .....
- 405..... סיכום פרק לד
- 407 ..... אינרקס

פרשת דברים

פרק א - היכן דיבר משה אל בני ישראל?; הציווי להכנס לארץ; מנוי השופטים; מה ההבדל בין שופט חכם, לנבון?; הדרישות מהשופטים; פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות.

היכן דיבר משה אל בני ישראל?; הציווי להכנס לארץ

אֵלֶּה הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, בְּמִדְבַּר, בְּעַרְבָה, מוֹל סוּף, בֵּין פָּאָרְן וּבֵין תְּפֹל וְלָבֶן וְחִצְרֹת וְדִי זָהָב. אַחַד עָשָׂר יוֹם מִחֶרֶב, דָּרָךְ הָר שְׁעִיר, עַד קִדְשׁ בְּרֻנֵּעַ. וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה, בְּעִשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ, בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ; דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֶלֶּהֶם. אַחֲרֵי הִכְתוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחִשְׁבוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִשְׁתֹּרֶת בְּאֶדְרָעִי. בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, בְּאַרְצוֹ מוֹאָב, הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמְרֵי: (דברים א, א-ה)

היכן דיבר משה אל בני ישראל? יש כאן רשימה של מקומות באזורים שונים. למה דיבר אליהם? (מתאים להתייחסות או לדיון בשולחן שבת או במיפגש).

רש"י: "לפי שהן דברי תוכחות מנה כאן כל המקומות שבהם הכעיסו לפני המקום. לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודם של ישראל. "במדבר" - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו "במדבר"? אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז, ג) "מי יתן מותנו ... בארץ מצרים" וגו'. "בערבה" - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים, בערבות מואב. מול סוף - על מה שהימרו בים סוף בכואם לים סוף שאמרו (שם יד, יא) "המבלי אין קברים במצרים..." וכן בנוסעם מתוך הים, שנאמר (תהילים קו, ז) וימרו על ים בים סוף.

בין פארן ובין תפול ולבן - אמר רבי יוחנן: חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום ששמו תפול ולבן - אלא הוכיחם על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו: (במדבר כא, ה) ונפשנו קצה בלחם הקלקל, ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים. וְחִצְרֹת - במחלוקתו של קרח. וְדִי זָהָב - הוכיחם על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב, י): וְכִסְפוֹ הַרְפִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל.

אחד עשר יום מחרב - אמר להם משה: ראו מה גרמתם. אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך 11 יום.... ובגלל שקלקלתם (בחטא המרגלים), הסב אתכם סביבות הר שעיר 40 שנה".

לפי זה יש להבין את הפסוקים כך שמשה דיבר אתם בעבר הירדן, ואחר כך הזכיר ברמז חלק מהמקומות אשר חטאו בהם. לפי המדרשים והמפרשים משה מצווה בספר דברים את בני ישראל במצוות נוספות אשר טרם מסר להם וכן הוא חוזר, בלשוננו הוא, על חלקים רבים מארבעת החומשים הקודמים לצורך הדרכת הדור שנכנס לארץ ושלא כולו חווה את מעמד הר סיני באופן אישי. לכן ספר דברים נקרא גם כן "משנה תורה".

כאמור, לפי רוב המפרשים משה רבנו דיבר בספר זה מפי עצמו כלומר במילים שלו ולא במילים שהוכתבו לו מפי הגבורה, כפי שנאמר בפסוק ה: "הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר".

לפי האברבנאל לאחר שמשה דיבר, הקב"ה ציווה עליו לכתוב את הדברים בספר דברים.

זה מסביר הבדלים רבים בין הנאמר בספר דברים לבין הכתובים בספרים הקודמים, כגון פרשת המרגלים, נוסח עשרת הדברות, ועוד. בבואו לשאת נאום פרידה בפני הדור הנכנס לארץ משה מדגיש או מוסיף פרטים השונים מאלה שהובאו בזמן אמת בספרים הקודמים במטרה לחזק את אמונתם של הדורות הבאים בתורה ובמצוות.

למה כתוב שמשה דיבר "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן"? יוצא שמי שכתב את הפסוק היה בארץ ישראל. משה לא נכנס לארץ ישראל, לכן לא יכול להיות שמישה כתב אותו.

כוונת הבטוי "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן", היא לציין היכן משה אמר את הדברים. דברי משה מופנים לבני ישראל שבכל הדורות הבאים, ובמיוחד לדור האמור להכנס לארץ לאחר מותו. על כן ברור מדוע המקום נקרא "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן". בנוסף, הבטוי "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" הוא דו - משמעי ומשמש לפעמים לארץ ישראל, כמו בדברי משה שבפסוק בהמשך הפרשה, (דברים ג, כח): "אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הֲהִיא הַטּוֹבָה הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ". לכן מבואר בפסוק ה: "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, בְּאֶרֶץ מוֹאָב, הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה...", כדי שיהיה ברור באיזה צד של הירדן מדובר. גם מהפסוק: "אֲזַי יְבַדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֹשׁ", (דברים ד, מא) נראה ברור שהמונח "עבר הירדן" יכול לכוון לשני העברים. לכן היה צורך לכתוב "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֹשׁ".

ה' אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֵלֵינוּ בְּחֵרֵב לֵאמֹר: רַב לָכֶם שָׂבֵת בְּהָר הַזֶּה. פָּנוּ וְסַעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֵל כָּל שְׂכֵנָיו, בְּעֵרְבָה, בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְנֹגֵב וּבְחוֹף הַיָּם - אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֵּנוּן עַד הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרָת. רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ; בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתֵיכֶם, לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, לָתֵת לָהֶם וּלְיֹרְעָם אַחֲרֵיהֶם. (דברים א, ו-ח)

האם בני ישראל היו אמורים להתיישב גם בלבנון ועד הנהר פרת? איזה גבולות אלו?

כן. גבולות הארץ המיועדת לשבטים כוללים את רוב ארץ לבנון וחלקים מסוריה של היום – נחלות השבטים אשר ונפתלי. ראו מפות בפרשת מסעי, בספר במדבר. כמובן שגבולות אלו מביאים בחשבון את הרבוי הטבעי הצפוי בכל דורות הבאים, כך שהאוכלוסייה בארץ היתה עשויה להגיע כעבור כמה מאות שנים לעשרות מיליונים, הזקוקה למדינה גדולה. הגבול אינו מגיע עד נהר פרת אך בפועל בימי דוד ושלמה הגבול הגיע עד לשם.

מנוי השופטים; מה ההבדל בין שופט חכם לנבון?; הדרישות מהשופטים

וַאֲמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם; וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב. ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֶּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים; וַיִּבְרָךְ אֶתְכֶם, כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְכֶם. אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טַרְחַתְכֶם וּמִשְׁאַכְּם וְרִיבְכֶם. הֲבֹ לְכֶם אֲנָשִׁים חֲקָמִים וְנִבְנִים וַיִּדְעוּ לִשְׁבֹּטֵיכֶם; וְאֲשִׁימָם בְּרֹאשֵׁיכֶם. וַתַּעֲנוּ אֹתִי; וַתֹּאמְרוּ: טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת. וְאָקַח אֶת רֹאשֵׁי שְׁבֹטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲקָמִים וַיִּדְעוּ, וְאָתַן אוֹתָם רֹאשִׁים עֲלֵיכֶם: שְׂרֵי אֱלֹפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשֹׁטְרִים לִשְׁבֹּטֵיכֶם. וְאַצְנֶה אֶת שְׁפֹטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: שָׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפֹטֶתְם צָדֵק בֵּין אִישׁ וּבֵין אֲחֵיו וּבֵין גֵּר. לֹא תִפְרֹו פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כַּקָּטָן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן, לֹא תִגְוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא; וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְנֶשׂה מִכֶּם תִּקְרֹבוּן אֵלַי וְשִׁמַּעְתִּיו. וְאַצְנֶה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. (דברים א, ט-יח)

לפי ספר שמות, יח, הרעיון לביזור מערכת המשפט בא מיתרו. למה כאן הוא מוצג כיוזמה של משה רבנו?

יתכן שדור הנכנסים לארץ לא הכיר או זכר את יתרו אשר מזמן חזר לארצו. משה מביא כאן את העיקר – שלא היתה אפשרות שהוא לבדו ישפוט את העם, אלא היה צורך בהאצלת סמכות השיפוט.

מה הכוונה בפסוק יב? מה זה "טַרְחַתְכֶם וּמִשְׁאַכְּם וְרִיבְכֶם"?

רש"י מפרש: טַרְחַתְכֶם - מלמד שהיו ישראל טרחנים. אם היה אחד מהם רואה את בעל דינו מנצח בדין היה אומר: יש לי עדים להביא; יש לי ראיות להביא; מוסיף אני עליכם דינים. וּמִשְׁאַכְּכֶם - מלמד שהיו אפיקורסים, (לפי מסכת סנהדרין, צט). אם הקדים משה לצאת אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו? אם איחר לצאת אמרו: מה ראה בן עמרם

שלא לצאת? מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות. וְרִיבְכֶם - מלמד שהיו רוגנים.

זה קצת מזכיר את תופעות אצלינו היום - של רבוי תביעות משפטיות, יותר מהנהוג בעולם - אולי בגלל רבוי עורכי הדין בארץ. בנוסף, רבוי מחאות ו"קטורים", חוסר פירגון, חמיצות והשמצות כנגד מנהיגי האומה - כניסה לחייהם הפרטיים, השמצתם והאשמתם שהם פועלים מתוך שיקולים זרים. אפשר לומר שע"פ אופיו של העם - אשר לא השתנה הרבה מאז, מוכח שאנחנו צאצאי בני ישראל שיצאו ממצרים!

הרמב"ן מפרש בצורה שונה: וטעם טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכְם וְרִיבְכֶם - על דרך הפשט, רמז להם משה רבינו את שלושת הדברים שאמר ליתרו שהוא היה עושה לעם כמו שפירשתי שם (שמות יח טו). והזכירן לישראל ברמז. אמר "טרחכם", כנגד וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֲקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרָתוֹ (שם טז), כי טורח גדול היה ללמד ליוצאי מצרים את החוקים והתורות ופירושם, ביאורם וסודם. והזכיר "מִשְׁאַכְם", כנגד "לְדַרְשׁ אֱלֹהִים" (שם, פסוק טו), שהוא ענין תפילה שמתפלל עליהם והוא מלשון "וְנִשְׂאֵת תְּפִלָּה" (מלכים ב, יט, ד). "וְרִיבְכֶם" - כפשוטו, עניני המשפטים. לפי זה אין כאן התייחסות שלילית לבני ישראל, אלא תיאור אובייקטיבי של העבר.

הבו לְכֶם אַנְשֵׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים. מה ההבדל בין "חֲכָמִים" ל - "נִבְנִים"? (פסוק יג).

רש"י: נְבִיִּים - מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי: מה בין חכמים לנבונים? "חכם" דומה לשולחני עשיר, כשמביאים לו דינרין לראות - רואה, וכשאינן מביאים לו יושב ותוהא (ממתין). "נבון" דומה לשולחני תגר - (סוחר, לאו דווקא עשיר). כשמביאים לו מעות לראות - רואה וכשאינן מביאים לו, מחזר ומביא משלו. לפי פסוק טו, משה מצא אַנְשֵׁים חֲכָמִים וְיָדָעִים, אבל נבונים לא מצא. ע"פ מדרש דברים רבה, זו אחת משבע מידות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה: אנשים צדיקים, חכמים וידועים. יתרו אמר בנוסף: (שמות יח כא): אַנְשֵׁי חֵיל, יֵרָאִי אֱלֹהִים, אַנְשֵׁי אֱמֶת, וּשְׂנֵאֵי בְצַע. יחד עם זאת לפי ספר שמות יח, כה, הוא בחר "אנשי חיל", (בעלי אמצעים או בעל כושר מנהיגות או בקיאים וחרוצים בדין), ומינה אותם כשופטים.

גם היום קשה למצוא שופטים שיש בהם את כל התכונות הדרושות ע"י כולם.

מה הדרישות המקצועיות והאישיות מהשופט, ע"פ פסוק יז?

מפרש רש"י: לֹא תִכְרֹוּ פְנִים בַּמִּשְׁפָּט - ע"פ מדרש ספרי, זה (מופנה דווקא) לממונה להושיב את הדיינים, (כלומר לגוף הבוחר את הדיינים), שלא יאמר איש "פלוגי נאה או גיבור - אושיבנו דין; איש פלוגי קרובי - אושיבנו דין בעיר", והוא אינו בקי בדינים. נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב. מעלה אני על מי שמינהו כאילו הכיר פנים בדין, (כי הוא פעל ע"פ היכרות ולא בחר את המומחים לדין ע"פ אמות מדה מקצועיות).

מזה, אפשר ללמוד שאין לבחור שופטים ע"פ שיקולים פוליטיים או חברתיים, אלא ע"פ אמות מידה מקצועיות ואובייקטיביות בלבד.

פְּקֻטָן פְּגָדָל תִּשְׁמְעוּן - (ע"פ מסכת סנהדרין, ח), שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה. שאם קדם ובא לפניך (דין של פרוטה) לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר – פְּקֻטָן פְּגָדָל תִּשְׁמְעוּן, שלא תאמר: "זה עני הוא וחברו עשיר ומצווה לפרנסו. אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות". דבר אחר - שלא תאמר: "היאך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר? אזכנו עכשיו וכשיצא החוצה אומר אני לו: "תן לו - שאתה חייב לו". אסור להביא בחשבון שיקולים לא ענייניים הקשורים למאפייני בעלי הדין ויש להקפיד על שקיפות בדין. (היום קוראים לזה מבחן "בוזגלו", המחייב שוויון של כולם בפני החוק ללא קשר למעמד).

לא תגורו מפני איש - (מדרש ספרי) - לא תיראו. דבר אחר - לא תגורו, לא תכניס דבריך מפני איש (לשון אגירה – אל תשמור בלבך מה שראוי לומר), לשון (משלי י, ה) אִגַּר בְּקִיץ, בְּן מִשְׁפִּיל – (עושה את הדבר הנכון בזמן הנכון). אפשר להוסיף בלשון הלצה: אל תקבל אוטומטית דברי גורו.

כותב בעל ספר החינוך שאסור לדיין לפחד מלדון דין אמת, ואפילו אם בעל הדין או הנאשם הוא איש אלים ועל זה נאמר (דברים א, יז) "לא תגורו מפני איש". ולשון ספרי (כאן), שמא תאמר, ירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או יהרוג אחד מבני ביתי או שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעתי? תלמוד לומר, "לא תגורו מפני איש". לצערנו היו מקרים שבהם נפגעו או אף נרצחו שופטים ע"י אלה שהורשעו על ידם. בדרום אמריקה רצח שופטים הוא אירוע נפוץ למדי.

רש"י: כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא - מה שאתה נוטל מזה שלא כדין, אתה מזקיקני (לקב"ה) להחזיר לו. נמצא שהטית עלי (על הקב"ה) המשפט.

וְהִדְבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו - (ע"פ מדרש ספרי), על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד, (דין בת יורשת כאשר האב לא השאיר בנים), (ראו במדבר כז). וכן שמואל אמר לשאול שחיפש את "הרואה", (שמואל א, ט) "אנכי הרואה". אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה. ואימתי הודיעו? כשבא למשוח את דוד (שם, טז) "וירא את אליאב ויאמר: אך נגד ה' משיחו", (שהיה גבר מרשים, ושמואל סבר שאולי הוא נבחר כמלך). אמר לו הקב"ה: ולא אמרת "אנכי הרואה"? (שם, טז) "אל תבט אל מראהו" – (אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו).

מפרש הרמב"ן: "וטעם - כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא – כטעם (לגבי המלך יהושפט, דברי הימים ב, יט, ה - ו): "ויעמד שפטים בארץ בכל ערי יהודה הַבְּצֻרוֹת לְעִיר וָעִיר. וַיֵּאמֶר אֶל הַשְּׁפָטִים

ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט" לומר כי לאלהים לעשות משפט בין יצוריו, כי על כן בראם להיות ביניהם יושר וצדק ולהציל גזול מיד עושקו ונתן אתכם במקומו ואם תגורו ותעשו חמס, הנה חטאתם לה' כי מעלתם בשליחותו.

ואצויה אתכם בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשו - שכאשר מינה משה את שרי האלפים והמאות, לא רק מינה אותם על המשפט, אלא שהוא בעצמו לימד את כל הדברים אשר יעשו על פי התורה, (שהרי ברור שלא יכלו לשפוט לפני שלמדו את כל הדינים והמשפטים).

כתוב בספר החנוך: אמרו זכרונם לברכה (מדרש תנחומא, שופטים, ג), שכשם שצריך הראוי להיות דיין לדעת את דיני התורה, כמו כן הוא צריך להיות בעל מידות ואדם כשר, כדי שלא יאמר לו הנדון "טול קורה מבין עיניך", כלומר "קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים" (סנהדרין יח, א). הרי כתוב בתורה לגבי דיינים "אנשים חכמים", כלומר, יודעי החכמה לדון דין אמת. "וידועים לשבטיכם" - אלה שרוח הבריות נוחה מהם. "אנשי חיל" - שהם גיבורים במצוות ומדקדקים על עצמם וכובשים את יצרם עד שלא יהא להם שום גנאי ושום כיעור, ופרקם נאה ובכלל "אנשי חיל", שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו כענין שנאמר (שמות ב, יז) ויקם משה וישען (את בנות יתרו). ומה משה רבנו עליו השלום היה עניו - אף כל דיין צריך להיות עניו.

כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין, פרק ב, הלכה ז:

בית דין של שלשה... צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים, ואלו הן: חכמה וענוה ויראה ושנאת ממון ואהבת האמת ואהבת הבריות להן ובעלי שם טוב. וכל אלו הדברים מפורשים הם בתורה. הרי הוא אומר: "אנשים חכמים ונבונים" - הרי בעלי חכמה אמור. "וידועים לשבטיכם" אלו שרוח הבריות נוחה מהם. ובמה יהיו אהובים לבריות? בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתן טובה ודבורם ומשאם בנחת עם הבריות.

לשון אחר לדעת הרמב"ם - "ידועים לשבטיכם" משמעו: אהובים על בני השבט. מלבד הסגולות האינטלקטואליות והאתיות, צריך שיהיה השופט נידון גם בסגולות חברתיות: שתהיה לו שפה משותפת עם בני הקהילה ויכולת ליצור קשר אנושי עם מי שאמורים לעמוד לפניו למשפט.

איך המדינה מתייחסת לכך בבחירת שופטים?

הוועדה לבחירת שופטים בישראל מונה תשעה חברים ובהם נציגים משלוש רשויות המדינה ומלשכת עורכי הדין: הרשות השופטת (שלושה משופטי בית המשפט העליון ובהם הנשיא); הרשות המבצעת (שני שרים ובהם שר המשפטים, והוא גם יושב ראש הוועדה); הרשות המחוקקת (שני חברי כנסת); שני נציגים מלשכת עורכי הדין - הגוף המקצועי המופיע בפני בתי המשפט. אמנם הרכב הוועדה לבחירת שופטים מאזן בין נציגי הציבור לנציגים מקצועיים, אך

לצערנו קורה שמתמנים שופטים ודיינים ע"פ היכריות עם חברי הגוף הבוחר או ע"פ "דילים" תוך התחשבות בהשקפת עולמם נטייתם הפוליטית ושיקולים זרים אחרים.

כדי למנוע הטיה לא עניינית בבחירת שופטים לבית המשפט העליון, לפי אינטרסים שיוכיים של חברי הוועדה, בשנת 2008 אושר תיקון לחוק בתי המשפט שלפיו, כדי למנות שופט לבית המשפט העליון נדרש רוב של שבעה מתוך תשעת חברי הוועדה. כתוצאה מהתיקון, נדרשת הסכמה רחבה של לפחות חלק מהפוליטיקאים וחלק מהשופטים בוועדה כדי לאשר מינוי.

ע"פ התורה, אין לבחור שופטים ע"פ שיקולים שאינם מקצועיים, אלא ע"פ ידיעתם, מומחיותם, יושרם וענוותם, מזגם הנוח, ושיהיו מקובלים על רוב הציבור.

פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות

ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא שהוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה ה' אלהינו אתנו; ונבא עד קדש ברנע. ואמר אלקם: באתם עד הר האמרי אשר ה' אלהינו נתן לנו. ראה נתן ה' אלהיה לפניה את הארץ. עלה רש כאשר דבר ה' אלהי אבותיה לך, אל תירא ואל תחת. ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ; וישבו אתנו דבר, את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן. וייטב בעיני הדרך; ואקח מקם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשפל; וירגלו אתה. ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו; וישבו אתנו דבר ויאמרו: טובה הארץ אשר ה' אלהינו נתן לנו. ולא אבותם לעלת; ותמרו את פי ה' אלהיכם. ותרגנו באהליכם ותאמרו: בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו. אנה אנחנו עלים; אחינו המסו את לבנו לאמר: עם גדול נרם ממנו ערים גדלות ובצורת בשמים; וגם בני ענקים ראינו שם. ואמר אלקם: לא תערצון ולא תיראון מהם. ה' אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם: ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם. ובמדבר אשר ראית אשר נשאף ה' אלהיה כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה. ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלהיכם. ההלך לפניכם בדרך, לתור לכם מקום לחנותכם באש לילה, לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם. (דברים, א, יט-לג)

האם הרעיון של שליחת המרגלים בא מבני ישראל או ממשה ומה? ע"פ ספר במדבר נראה שלא מהעם.

מפרש הספורנו: נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים: נבחר אנחנו אנשים ונשלח, ולזה לא הסכים האל יתעלה ואמר למשה "שלח לך" שיבחר הוא האנשים ולא הם, פן יבחרו הדיוטות שיוסיפו להרע. ובכן בחר משה כולם אנשים (חשובים) ובתוכם יהושע וכלב וגם הרשעים מהם (שהיו כשרים באותה שעה). אע"פ שהרשיעו, לומר שאי אפשר לכבשה, לא העזו פניהם לומר שהארץ רעה, אלא סיפרו בשבחה, באופן שאחר כן שבו בתשובה (המעפילים) כאמרו: (להלן, פסוק מא) "וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ: חָטְאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלָה וְנִלְחַמְנוּ... וַתָּשָׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי ה'". (פסוק מה).

מסכם אראל סגל הלוי באתר tora.us.fm (CC by sa), בהתבסס על פירוש האברבנאל: בני ישראל הגיעו לקדש ברנע שבמדבר פארן. ה' ציוה על משה שישלח אנשים לתור את ארץ כנען כדי להתחיל לחלק אותה בין בני ישראל (אולי על ידי שרטוט תרשימים של הנחלות); בהתאם לכך אמר משה לבני ישראל שיתכוננו לרשת את הארץ אשר ה' נותן להם. במצוות ה' לקח משה 12 אנשים והתכונן לשלוח אותם למשימת חלוקת הארץ. אולם אז באו בני ישראל וביקשו לשלוח אנשים למשימה אחרת, להביא מידע מודיעיני על טיב הארץ וחוזק הערים. לכן פנה משה אל 12 האנשים שלקח וביקש מהם להביא גם את המידע הזה. האנשים עלו לארץ אך לא הביאו שום תרשימים (של נחלות) אלא רק מידע מודיעיני. מכאן והלאה התחילו העניינים להשתבש והסוף (העצוב) ידוע. רק כלב, נשיא יהודה, ויהושע, נשיא אפרים, הביאו מפות - (זה גם מסביר מדוע קיבלו יהודה ויוסף את נחלתם לפני שאר השבטים).

לסיכום: ההבדלים בין שני תיאורי השליחה הם:

בספר במדבר, השליחות המקורית שנועדה להכין את הארץ לחלוקה, מתוארת בפירוש כדבר ה'; בספר דברים, היא נכללת בדברי משה "ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ - עלה רש, כאשר דיבר ה' אלהי אבותיך לך".

בספר במדבר, השליחות השנייה, לבדוק האם הארץ היא טובה או רעה, מתוארת כיוזמתו של משה; בספר דברים, משה מספר שהוא הוסיף שליחות זו (המודיעינית - צבאית), לבקשת העם (והוא הוכיח את בני ישראל על כך - בפסוקים כט - לג); אך הוא לא התנער מהאחריות לשליחות זו - להיפך, הוא ראה בכך את אחת הסיבות לכך שלא נכנס לארץ, בפסוק לד בהמשך. - גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר: גם אפה לא תבא שם.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם; וַיִּקְצֹף וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, הַדּוֹר הַרְעָה הַזֶּה, אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לְאֲבֹתֵיכֶם. זולתי פלב בן יפנה, הוא יראנה ולו אמתן את הארץ אשר דרדו בה ולבניו, יען אשר מלא אחרי ה'. גם בי התאנף

ה' בגללכם לאמר: גם אתה לא תבא שם. יהושע בן נון, העמיד לפניך, הוא יבא שמה; אתו חזק פי הוא יגחלנה את ישראל. וטפכם אשר אמרתם לבז יתיה, ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע, המה יבאו שמה ולקחם אתננה, והם יירשוה. ואתם - פנו לכם; וסעו המדברה דרך ים סוף. ותענו ותאמרו אלי: תשאנו לה'; אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו ה' אלהינו; ותקרו איש את פלי מלחמתו ותהינו לעלת הקרה. ויאמר ה' אלי, אמר להם: לא תעלו ולא תלחמו פי אינני בקרבכם; ולא תנגפו לפני איביכם. ואדבר אליכם ולא שמעתם; ותמרו את פי ה' ותזדו ותעלו הקרה. ויצא האמרי הישב בקר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים; ויפתו אתכם בשעיר עד תרמה. ותשבו ותבכו לפני ה'; ולא שמע ה' בקלכם ולא האזין אליכם. ותשבו בקדש ימים רבים פימים אשר ישבתם. (דברים א, לד-מו)

גם פי התאנף ה' בגללכם לאמר: גם אתה לא תבא שם - איך משה יכול לומר שכמותו זמן נגזר גם עליו שלא להכנס לארץ? (פסוק לז). הרי הוא חטא רק בשנת ה - 40 במי מריבה, ולא בחטא המרגלים, בשנה השניה.

מפרש הרמב"ן: גם פי התאנף ה', בגללכם התאנף ה' בי, בגללכם - כלומר, הנה חטאתיכם אשר עשיתם בעת ההיא בפרשת המרגלים, מנע מכם את הארץ הטובה ועוד הוספתם לחטוא בפעם אחרת עד שמנעתם גם אותי מלעבור. כי רצה להזכיר יחד עונש כל הנמנעים מעבור אל הארץ כי הכל בגרימת עוונותיהם. ועוד, כדי להזכיר כאן ענין יהושע שהוא יעבור מפני שמלא אחרי ה' כחברו (כלב). לעתים התורה "קופצת" בין זמנים שונים שכן "אין מוקדם ומאוחר בתורה". כפי שנאמר קודם, זה מצביע על כך שלא נעשתה עריכה של התורה, אלא היא נשארה בנוסחה המקורי. כל עורך סביר היה מסדר את הדברים בסדר כרונולוגי.

הרב סעדיה גאון הסביר שלולא חטא המרגלים בני ישראל היו נכנסים לכנען עוד בשנה השניה ליציאת מצרים. לכן, בעקיפין, חטא המרגלים גרם לכך שמשה חטא במי מריבה ונגזר עליו שלא יכנס לארץ.

כמה זמן ישבו בני ישראל בקדש ברנע?

לפי רש"י - נשארו בקדש ברנע לאחר חטא המרגלים עוד 19 שנה - מחצית מ - 38 שנות הנדודים. רק אחר כך נסעו לדרום הנגב.

סיכום פרק א

בפרק זה מתחיל משה את נאום הסיכום הגדול שלו לפני מותו, כדי להכין את הדור הנכנס לארץ תוך דברי אזהרה ותוכחה. לפי רוב המפרשים משה דיבר בלשונו הוא, תוך הדגשים ושנויים קלים לעומת הכתוב בספרים הקודמים. הפרק מדגיש את האחריות הכבדה הרוכצת על שופטי העם והממנים אותם ואת אחריות העם לחטא המרגלים.

פרק ב - סירוב אדום לתת מעבר; מסע ישראל דרך ים סוף, מדבר מואב ועמון; הכיבושים והירושות של עמי האזור; המלחמה עם סיחון; החובה להציע שלום לפני פתיחה במלחמה

סירוב אדום לתת מעבר; מסע ישראל דרך ים סוף, מדבר מואב ועמון

וּנְסָךְ וּנְסָע הַמִּדְבָּרָה דֶרֶךְ יַם סוּף, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי; וְנָסַב אֶת הַר שִׁעִיר יָמִים רַבִּים. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי לְאֹמְרֵי: רַב לָכֶם סֹב אֶת הַהָר הַזֶּה; פָּנּוּ לָכֶם צָפְנָה. וְאֵת הָעָם צוּ לְאֹמְרֵי: אַתֶּם עֹבְרִים בְּגִבּוֹל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עֲשׂוּ הַיִּשְׁבִּים בְּשִׁעִיר; וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד. אֵל תִּתְּגֹרוּ בָּם כִּי לֹא אַתֶּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְּרֹךְ פֶּה רְגֵל, כִּי יִרְשָׁה לַעֲשׂוּ נְתַתִּי אֶת הַר שִׁעִיר. אֲכַל תִּשְׁבְּרוּ מֵאַתֶּם בְּכֶסֶף וְאֶכְלֶתֶם; וְגַם מִיָּם תִּכְרוּ מֵאַתֶּם בְּכֶסֶף וְשִׁתִּיתֶם. כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדָיךָ, יִדַע לְקַתְּךָ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה; זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ, לֹא חָסַרְתָּ דְבָר. וְנִעְבַר מֵאַת אַחֵינוּ בְּנֵי עֲשׂוּ הַיִּשְׁבִּים בְּשִׁעִיר, מִדְּרֹךְ הָעֲרָבָה, מֵאֵילַת וּמֵעֲצִין גָּבֵר;

וּנְסָךְ וּנְסָע דֶרֶךְ מִדְּבַר מוֹאָב. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי: אֵל תִּצַר אֶת מוֹאָב וְאֵל תִּתְּגֹר בָּם מִלְחָמָה, כִּי לֹא אַתֶּן לָךְ מֵאַרְצוֹ יִרְשָׁה, כִּי לְבְנֵי לוֹט נְתַתִּי אֶת עַר יִרְשָׁה. הָאֲמִים לְפָנֶיךָ יֵשְׁבוּ בָּהּ, עִם גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים. רַפָּאִים יִחְשְׁבוּ אִף הֵם כְּעֲנָקִים, וְהַמֵּאֲבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים. וּבְשִׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחַרִּים לְפָנֶיךָ וּבְנֵי עֲשׂוּ יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַרְצוֹ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה' לָהֶם. עַתָּה קְמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זָרְד; וְנִעְבַר אֶת נַחַל זָרְד. וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִקְדָּשׁ בְּרַנַּע עַד אֲשֶׁר עָבְרָנוּ אֶת נַחַל זָרְד, שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדֹּר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקְרֵב הַמַּחְנֶה, כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם. וְגַם יָד ה' הִיָּתָה בָּם לְהַמָּם מִקְרֵב הַמַּחְנֶה, עַד תָּמָם. וַיְהִי כְּאֲשֶׁר תָּמּוּ כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקְרֵב הָעָם. (דברים ב, א-טז)

איך ניתן להבין את פסוק יב, כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַרְצוֹ יִרְשָׁתוֹ? הרי בני ישראל טרם נכנסו לארץ? מתי נכתב הפסוק?

כותב הספורנו: כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל: בעת כתיבת (קטע זה) בתורה, זה היה אחרי שכבר כבשו את ארצות סיחון ועוג שהיו מלכים גדולים ואדירים, בזמן מועט, שלא כמנהג העולם (וירשו חבלי ארץ אלה).

פירש הרשב"ם: "וגם זה כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו כלום. אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים לישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות". כאילו שהדבר נעשה כבר.

הכיבושים והירושות של עמי האזור; המלחמה עם סיחון; החובה להציע שלום לפני פתיחה במלחמה

וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר: אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב אֶת עַר. וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן, אֵל תִּצְרַם וְאֵל תִּתְגַּר בָּם, כִּי לֹא אַתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לְךָ יִרְשָׁה, כִּי לְבְנֵי לוֹט גַּתְתִּיךָ יִרְשָׁה. אֶרֶץ רְפָאִים תִּחְשַׁב אֶף הוּא; רְפָאִים יָשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים וְהָעַמּוֹנִים יִקְרְאוּ לָהֶם וּמְזֻמִּים. עַם גָּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֹנְקִים; וַיִּשְׁמִידֵם ה' מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשָׁם וַיִּשְׁבּוּ תַחְתָּם. כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עֲשׂוּ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשָׁם וַיִּשְׁבּוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְהָעוֹיִם הַיֹּשְׁבִים בְּחִצְרִים עַד עַזָּה, כַּפְתָּרִים הַיִּצְאִים מִכַּפְתָּר הִשְׁמִידֵם וַיִּשְׁבּוּ תַחְתָּם. קוּמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת נַחַל אַרְנוֹן, רְאֵה גַתְתִּי בְיַדְךָ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשַׁבּוֹן הַחֲמָרִי וְאֶת אַרְצוֹ, הַחֵל רֶשֶׁת, וְהִתְגַּר בּוֹ מִלְחָמָה. הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל תַּת פַּתְדָּךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל פְּנֵי הָעַמּוֹיִם תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שְׁמִעָה וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֵיךָ. וְאֲשַׁלַּח מַלְאָכַיִם מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשַׁבּוֹן, דְּבַרֵי שְׁלוֹם לֵאמֹר: אֲעֹבְרָה בְּאַרְצְךָ; בְּדַרְךָ בְּדַרְךָ אֵלַי; לֹא אֶסּוֹר יָמִין וְשִׁמְאֹל. אֲכַל בַּכֶּסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכְלֹתִי וּמִיָּם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשִׁתִּיתִי; רַק אֲעֹבְרָה בְּרַגְלִי. כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְנֵי עֲשׂוּ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעַר עַד אֲשֶׁר אֲעֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ. וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשַׁבּוֹן הַעֲבֵרְנוּ בּוֹ: כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֵיךָ אֶת רוּחוֹ וְאִמְץ אֶת לִבּוֹ, לְמַעַן תִּתּוּ בְיַדְךָ, כִּיּוֹם הַזֶּה. (דברים ב, יז-ל)

מי הם "כַּפְתָּרִים הַיִּצְאִים מִכַּפְתָּר הִשְׁמִידֵם וַיִּשְׁבּוּ תַחְתָּם" – פסוק כג

לפי המפרשים הם הפלישתים אשר התחילו לפלוש לחופי ארץ ישראל מהאי כרתים ("כפתור" במקרא) ומהאיים האגאיים, בערך בזמן יציאת מצרים. אך יתכן שגלים של פלישתים הגיעו לארץ עוד לפני כן.

וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: רְאֵה הַחֵלְתִּי תַת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אַרְצוֹ; הַחֵל רֶשֶׁת - לְרִשֵׁת אֶת אַרְצוֹ. וַיִּצַּא סִיחֹן לִקְרַאתְנוּ, הוּא וְכָל עַמּוֹ לְמִלְחָמָה יְהֻצָּה. וַיִּתְגַּהֲו ה' אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ, וַיַּךְ אֶתָּה וְאֶת בְּנֵי וְאֶת בָּנוּ וְאֶת כָּל עַמּוֹ. וַיִּלְכַּד אֶת כָּל עָרָיו בְּעֵת הַהוּא וַיַּחֲרֵם אֶת כָּל עִיר מִתַּם וְהַנְּשִׁים

והטף; לא השארנו שריד. רק הבהמה בזוגנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו. מערער אשר על שפת נחל ארנו והעיר אשר בנחל ועד הגלעד; לא היתה קריה אשר שגבה ממנו; את הפל נתן ה' אלהינו לפנינו. רק אל ארץ בני עמון לא קרבת - פל נד נחל נפק וערי הקר וכל אשר צנה ה' אלהינו. (דברים ב, לא-לז)

למה משה שולח לסיחון מלאכים עם הצעת שלום, אחרי שה' מצווה "והתגר בו מלקמה"? לפי התורה, באיזה מקרים מציעים שלום?

לפי מדרש תנחומא, בני ישראל לא נצטוו לרדוף אחר המצוות אלא אם באה לידך מצווה תקיים אותה, אבל על השלום נאמר: "בקש שלום ורדפהו" (תהילים לד, טו). לפי הרמב"ן, משה רבינו שלח מלאכים לפתוח בשלום עם סיחון מלך חשבון ורק לאחר סירובו של סיחון ציווה אותו הקב"ה לערוך אתו מלחמה.

כותב הרב אליעזר מלמד בספרו "פניני הלכה", כי "כאשר נצרכים ישראל לפתוח במלחמה נגד עיר, ציוותה התורה לקרוא לה תחילה לשלום, שנאמר (דברים כ, י): "פי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום". הצעת השלום פירושה למעשה הצעת כניעה וכמו שנאמר (שם כ יא): "והיה אם שלום תענה ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך". הכוונה היא לקבלת שלטון ישראל באופן מלא, תשלום מיסים וסיוע בגופם לכל צרכי ישראל. בנוסף לכך נדרשת קבלת יסודות האמונה והמוסר הכלל עולמיים, שהם שבע מצוות בני נח (לפי רמב"ם - הלכות מלכים ו, א).

אפילו לפני שיוצאים למלחמה להכרית את עמלק, יש לקרוא להם לשלום, היינו להציע להם שיקבלו על עצמם שבע מצוות בני נח ובוזה יפסיקו להיחשב עמלק ויהיו משועבדים ומעלים מס לישראל. אם קיבלו את תנאי השלום אין נלחמים נגדם. ואם לא קיבלו, נלחמים נגדם עד כלותם.

וכך עשה יהושע. לפני שעבר את הירדן שלח שלושה כתבים לכנענים יושבי הארץ. בראשון שלח להם: מי שרוצה לברוח – יברח. ובשני: מי שרוצה לעשות שלום – ישלים. ובשלישי כתב: מי שרוצה לעשות מלחמה – נבוא להילחם בו. גרגשי התפנה, והאמין לו להקב"ה והלך לו לאפריקי... גבעונים השלימו...; שלושים ואחד מלך עשו מלחמה ונפלו" (ירושלמי, שביעית פרק ו, משנה א, ומדרש דברים רבה ה, יג).

סיכום פרק ב

הפרק דן בעיקר באיסור התקיפה והירושה של אדום, מואב ואדום, אשר ה' הוריש להם ארצות ע"י כיבושן מעמים אחרים, בדרך כלל חזקים מהם. ע"פ הפרק, אין זכות תמידית של עם לארץ מסוימת אלא כיבוש וירושת ארץ נקבעים לפי חובת העם שישב שם קודם ונוצח במלחמה,

וזכות העם הכובש. בפרק כלולה גם החובה להציע שלום, שהוא בעצם הסכם כניעה, לפני פתיחה במלחמה נגד עם כלשהו.

פרק ג - המלחמה עם עוג מלך הבשן וירושת ארצו; שמות נוספים להר חרמון; עידוד יהושע

ונפן ונעל דרך הבשן; ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו, הוא וכל עמו למלחמה אדרעי. ויאמר ה' אלי: אל תירא אתו כי בקדך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו; ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי, אשר יושב בתשבון. ויתן ה' אליהנו בידנו גם את עוג מלך הבשן ואת כל עמו; ונפחו, עד בלתי השאיר לו שריד. ונלכד את כל עריו בעת שהוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם; וששים עיר, כל חבל ארזב ממלכת עוג בבשן. כל אלה ערים בצורת חומה גבהה, דלתים ובריח; לבד מערי הפרזי הרבה מאד. ונתרם אותם כאשר עשינו לסיחן מלך תשבון; התרם כל עיר מתם הנשים והטף. וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו. ונקח בעת שהוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן, מנחל ארנון עד הר חרמון. צידנים יקראו לתרמון שריו; והאמרי יקראו לו שניר. כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי, ערי ממלכת עוג בבשן. פי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, הנה ערשו ערש ברזל, הלה הוא ברבת בני עמון - תשע אמות ארפה וארבע אמות רחבה, באמת איש. (דברים, ג, א-יא)

מהם השמות הנוספים של הר חרמון? (פסוק ח ט)

כותב רש"י: צידנים יקראו לתרמון שריו ובמקום אחר הוא אומר (דברים ד) "ועד הר שיאן, הוא תרמון. "הרי לו 4 שמות – (חרמון, שרין, שיאן ושניר). ולמה הוצרכו להיכתב (בתורה)? להגיד שבח ארץ ישראל, שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך. זו אומרת: על שמי יקרא וזו אומרת: על שמי יקרא. שניר - הוא שלג בלשון אשכנז [שנעע] ובלשון כנען וכן באנגלית snow. תרמון מלשון חרם – מקודש, (או לא מיושב), שיאן – מלשון שיא, (גובה). שרין- אולי מצוק.

לפי הרמב"ן מדובר אולי בהרים שונים וסמוכים, באותו רכס.

מה הכוונה שעוג היה מיתר הרפאים?

לפי הרמב"ן, הוא היה מצאצאי הרפאים הקדמונים, עם של ענקים, אשר ישבו בבשן.

ואת הארץ הזאת ירשנו בעת שהוא; מערער אשר על נחל ארנון ונחצי הר הגלעד, ועריו נתתי לראובני ולגדי. ויתר הגלעד וכל הבשן, ממלכת עוג, נתתי לחצי שבט המנשה - כל חבל הארזב לכל הבשן, שהוא יקרא ארץ רפאים. יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארזב עד גבול הגשורי והמעכתי; ויקרא אתם על שמו את הבשן תות יאיר, עד היום

הַזֶּה. וְלִמְכֹר נַתְתִּי אֶת הַגְּלָעַד. וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי נַתְתִּי מִן הַגְּלָעַד וְעַד נַחַל אַרְנוֹן, תּוֹךְ הַנַּחַל, וְגַבְלֵי וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל, גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן. וְהַעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן, וְגַבְלֵי, מִכַּנְגֶּרֶת וְעַד יָם הַעֲרָבָה, יָם הַמֶּלַח, תַּחַת אֲשֶׁר הַפְּסָגָה מִזְרָחָהּ. וְאַצּוּ אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, תְּלוּצִים תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כָּל בְּנֵי חֵיל. רַק נְשִׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם, יֵדְעֵתִי כִּי מִקְנֵה רַב לָכֶם, יָשָׁבוּ בְּעַרְיֵיכֶם אֲשֶׁר נַתְתִּי לָכֶם. עַד אֲשֶׁר יָגִישׁ ה' לְאֲחֵיכֶם כָּכֶם וַיִּרְשׁוּ גַם הֵם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן; וְשִׁבְתֶּם אִישׁ לִירֻשָׁתוֹ אֲשֶׁר נַתְתִּי לָכֶם. וְאֵת יְהוֹשׁוּעַ צְוִיתִי בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: עֵינֶיךָ הֲרֹאת אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, כִּן יַעֲשֶׂה ה' לְכָל הַמְּמַלְכֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה. לֹא תִירָאוּם: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַגֹּלְתֶם לָכֶם. (דברים יב-כב)

סיכום פרק ג

הפרק מתאר את המלחמה נגד עוג מלך הבשן ואת הציווי לתת את הארצות שנכבשו כנחלה לשבט ראובן, גד וחצי מנשה.

הרעיון המרכזי של פרשת דברים

הרעיון המרכזי בפרשה הוא ההכנה והחיזוק של העם באמונה בתורה לקראת כיבוש הארץ. ע"פ הפרשה ישנה הצדקה לכיבוש ארצות ע"י עמים שונים, דבר שנעשה בכל תקופות ההיסטוריה האנושית. עד מלחמת העולם השנייה וזמן קצר אחריה היתה נפוצה תופעה שבה מדינה שכבשה שטחים ממדינה אחרת מספחת אותם לשטחה ואף זוכה להכרה בינלאומית בצעד זה. עם ישראל נדרש להציע שלום לפני תקיפה של עם אחר וכיבוש ארצו. אם ההצעה נדחית, נלחמים עם כל הכח עד להשמדת האויב.

תוספת

הר_החרמון

החרמון הישראלי המושלג, כפי שהוא נראה מפסגת הר בנטל – ויקיפדיה, הר_החרמון.

לוחם פלישתי, כפי שצויר במצרים העתיקה. מקור:
daaton.co.il/Article.aspx?id=2039

פרשת וְאֶתְחַנֵּן

פרק ג - המשך תפילת משה להכנס לארץ

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדֹנָי יְהוִה, אַתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלָּתְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה, אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיֶיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ. אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הַהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן. וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם, וְלֹא שָׁמַע אֵלַי; וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: רַב לָךְ, אֵל תּוֹסֵף דָּבָר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה. עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ - יְמֵה וְצַפְנָה וְתִמְנְנָה וּמִזְרְחָהּ, וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ; כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. וְצוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחֲזַקְהוּ וְאִמְצְהוּ - כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. וַנֵּשֶׁב בְּגֵיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר. (דברים ג, כג-כט)

מתי משה התחנן אל ה' להכנס לארץ?

רש"י: (משה אמר), לאחר שכבשתי את ארץ סיחון ועוג, דמייתי שמא הותר הנדר (מדרש ספרי).

מה הכוונה במילים "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנוֹן"?

רש"י מפרש שההר הטוב הוא ירושלים והלבנון היא בית המקדש, (שמלבן את האדם מהעבירות או שמלבין עוונותיהם של ישראל). יחד עם זאת, יתכן שזה מצביע על האזורים המשובחים והפוריים ביותר של צפון ארץ ישראל, לפי הכלל התלמודי: "אין המקרא יוצא מידי פשוטו".

מה הכוונה במילים: "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי"? למה "הרוגז" של ה' על משה הוא למען בני ישראל?

רש"י מפרש ש"לְמַעַנְכֶם" היא בעצם "בשבילכם" או אולי "בגללכם" - אתם גרמתם לזה. כפי שפירשנו, הכוונה שחטא הכאת הסלע בא בעקבות תלונות בני ישראל, כך שבעצם הם גרמו לו.

סיכום פרק ג – (המשך)

בקטע קצר זה ראינו את מאווייו ותחנוני משה להכנס לארץ ישראל, אפילו כאחד העם ולא כמנהיג. לפי דברי משה, למעשה העם גרם לכך שלא יזכה להכנס, ע"י כך שגרמו לו לכעוס ולטעות בהכאת הסלע.

פרק ד – האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות; חוקי היהדות והגניוס היהודי; החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית; מה כלול באיסור עשיית פסל? אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה; הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני; הברדל 3 ערי מקלט בעבר הירדן

האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות; חוקי היהדות והגניוס היהודי

וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל, שְׁמַע אֶל הַחֻקִּים וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת, לְמַעַן תִּחְיוּ וּבְאַתֶּם וַיִּרְשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם. לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ, לְשֹׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם. (דברים ד, א-ב)

מה הכוונה "לא תספו על הדבר אשר אני מצווה אתכם, ולא תגרעו ממנו"? מה נאסר כאן?

רש"י: לא תספו - (מדרש ספרי), כגון חמש פרשיות בתפילין, חמישה מינים בלולב וחמש יציאות וכן לא תגרעו - (למשל - שלוש מכל אחד).

מוסיף הרמב"ן: "אף הישן בסוכה בשמיני עצרת בכוונה (לקיים מצוות סוכה), לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה (כח, ב) וכן אם יעשה חג הסוכות ששה ימים בלבד, עובר בלאו הזה.

ולפי דעתי אפילו בדה לעשות מצווה בפני עצמה, כגון שעשה חג בחודש שבדה מלכו, כירבעם (מלכים א, יב, לג), עובר בלאו".

עם זאת, הוא מוסיף שע"פ התורה, מותר לחכמים לתקן תקנות ולגזור גזרות כגדר לשמירת המצוות, ואין בכך משום "בל תוסיף", (כפי שגלמד מהמילים: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתֵּי", (ספר ויקרא יח, ל). קיבלו חכמים בפירושו של פסוק זה: "עשו משמרת למשמרתי" (מסכת יבמות כא, א). אין בכך איסור, מפני שברור שמקור הגזירות והתקנות אינו מהתורה אלא מדברי חכמים. (דוגמאות לתקנות - הדלקת נרות שבת, חגיגת חג החנוכה וחג פורים. דוגמאות לגזירות - איסור נגינה בכלי בשבת שמא יתקן אותו; איסור אכילת קטניות בפסח, שמא יאכל חמץ בנסיבות מסוימות - ליוצאי אשכנז).

אם גזירה (כלומר איסור) התפשטה בכל ישראל, בית דין מאוחר יותר לא יכול לבטל אותה גם אם הוא גדול מבית הדין המקורי בחכמה ובמנין החכמים. ואם לא פשטה הגזירה בכל ישראל אזי גם בית דין קטן יותר יכול לבטל את אותה גזירה. לעומת זאת תקנה - (מצוות עשה מדרבנן) ניתנת לביטול על ידי בית דין מאוחר, אם הוא גדול בחכמה ובמנין מבית הדין המקורי.

הרי כתוב בתורה "לא תבשל גדי בחלב אמו" וחכמים הרחיבו את זה לאיסור תורה לבישול ואכילה של כל בשר בקר וצאן בחלב. האם אין בכך עבירה על האיסור "לא תספּו"?

במסכת חולין, קי"ג, א ו- ב) ניתנו הסברים שונים לפער הקיים בין הדין העולה מפשט הכתוב במקרא ("גדי בחלב אמו") לבין הפרשנות המקובלת האוסרת מהתורה בישול או אכילה של כל בשר בהמה יחד עם חלב בהמה. יש הרואים בגדי דוגמה בלבד, למשל: "מפני מה דיבר הכתוב בגדי? מפני שהחלב מרובה באמו", בעוד שיש הלומדים מהאיזכור החוזר והמשולש של הפסוק על גדי, שחזרה זו באה לרבות בעלי חיים נוספים. הסבר אחר המובא בגמרא הוא כי הביטוי "גדי" סתם במקרא, הוא כינוי לכל ולד רך (בניגוד לביטוי "גדי עיזים", דווקא) ולא מכוון בהכרח למין בהמה מסוים. (ויקיפדיה, בשר_ בחלב).

יתכן שזה מנוסח כך בתורה, (ולא נאמר במפורש: לא תבשל בשר וחלב), מפני שעובדי אלילים בשלו גדיים בחלב אמם כאקט פולחני, כפי שכותב הרמב"ם במורה נבוכים ג, מח, והתורה בקשה לקשור את האיסור לאיסור עבודה זרה. אפשרות אחרת היא כדי להדגיש את האכזריות שבדבר.

כללו של דבר, לא ניתן להבין מה מותר ומה אסור ע"פ התורה שבכתב בלבד, אלא חובה להסתמך על התורה שבעל פה גם כן, ויש להבין את המילים "לא תספּו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם" בפסוק ב, כמכוונות גם לפירוש התורה שבכתב, ע"י התורה שבעל פה.

עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעוֹר, כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרַי בַּעַל פְּעוֹר הַשְׁמִידוּ ה' אֱלֹהֵיךָ מִקְרָבָךְ. וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים פְּלִכֶם הַיּוֹם. רְאֵה לַמִּדְתִּי אֲתֶכֶם חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים, כֹּאֲשֶׁר צִוִּי ה' אֱלֹהֵי, לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וְשִׁמְרָתֶם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הוּא חֻמַּתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הַעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ, רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן, הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה. כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו, כֹּה אֱלֹהֵינוּ בְּכֹל קְרָאנוּ אֵלָיו. וּמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם. (דברים ד, ג-ח)

למה כתוב: "לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה"? האם לא צריך לשמור ולעשות את החוקים והמשפטים גם מחוץ לארץ ישראל?

הרמב"ן מפרש שיש חוקים רבים ומשפטים שאינם נוהגים בחוצה לארץ, כגון הפרשת תרומות ומעשרות ושמירת קרקעות. או שזה רומז שעיקר קיום המצוות כולן, הוא בארץ.

במה חוקי התורה הם "צדיקים", המהווים "חַכְמַתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים"?

מפרש הרמב"ן: פִּי מִי גוֹי גְדוֹל, ובנוסף, גם החוקים והמשפטים בעצמם הם צדיקים, ישרים וטובים בישוב העם והמדינות.

כתב הרמב"ם במורה נבוכים, חלק ג, לא: ...כל מצנה משש מאות ושלוש עשרה מצוות אלה באה או לתת דעה נכונה או להסיר דעה פסולה, או לתת משפט צדק או להסיר עֶשֶׂק או לחנך למידה טובה, או להזהיר מפני מידה גרועה. הכל תלוי בשלושה דברים: בדעות, במידות ובמעשי הנהגת המדינה. (לא תמיד התועלת מהמצווה מובנת או גלויה, אך היא קיימת תמיד).

"וּשְׁמֵרְתֶם וְעִשִּׂיתֶם, פִּי הוּא חַכְמַתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ: רַק עִם תְּכֶם וְנִבְּוֹן הַגְּדוֹל הַזֶּה" - מה מסביר את העובדה שיהודים נחשבים חכמים, מוכשרים ומוצלחים, וזוכים בפרסים בינלאומיים? כידוע - היהודים מהווים את שכבת העלית בקרב האינטלקטואלים, המדענים, העשירים, המלחינים והמוסיקאים, ושחקני השחמט בעולם.

ע"פ הפסוק הנ"ל, החוקים והמשפטים הצדיקים והחכמים, כלומר התנהלות יום - יומית נכונה וחכמה, הם הגורמים לכך. דבר זה מתבטא בהשקעה משמעותית בלימוד תורה ובפעילות אינטלקטואלית, הרבה מעבר למה שמקובל אצל אומות העולם.

להלן הסברים נפוצים לקיום הגניוס (הגאונות) היהודי:

1. היהודים נדחקו לשולי החברה על ידי קיפוח ואפליה, ועל כן נאלצו לעשות מאמץ רב יותר כדי להצטיין.

הסבר זה לוקה בכמה חולשות: מקובל להניח שקיפוח, גורם לירידה בהישגי הקבוצה המקופחת ואין הוא יכול להסביר מדוע אצל היהודים היה המצב שונה. גם אין בו כדי לבאר מדוע ההצטיינות היהודית בארצות המערב נמשכה גם כאשר מעמדם בהן היה יציב למדי.

יחד עם זאת, אולי בגלל שהעם היהודי עבר דרך כל כך הרבה אתגרים וקשיים, כולל גירושים, רדיפות ומלחמות - על מנת לשרוד ולהתגבר על התנאים הקשים, הוא נאלץ לפתח יכולות חשיבה יצירתית וחדשנית, כדי למצוא פתרונות מקוריים לבעיות שעמדו בפניו. גם אחרי שחזרו היהודים לארץ ישראל, התנאים האתגרים הבטחוניים וקשיי הישרדות, אילצו את התושבים להמציא כל מימי פתרונות יצירתיים וחדשניים. כך נוצר עם ה- start up.

2. היהודים באו ממסורת ארוכת שנים של לימוד ושל שאיפה להישגיות אינטלקטואלית. במשך דורות התרכזו היהודים סביב לימוד התלמוד. בחברה היהודית הדתית ה"עילוי" בעל יכולת הפלפול המופלגת בתלמוד, היה זוכה לכבוד רב ולהערצה. אולם גם הדורות שנטשו את הדת שימרו בתוכם את המטען התרבותי הזה והנחילו אותו לצאצאיהם.

3. בקרב היהודים, מי שנחשב "עילוי" היה זוכה להתחתן עם בתו של איש עשיר ולצאצאיו היתה יכולת שרידה טובה יותר. בימי הביניים לעשירים היו יותר ילדים מאשר לעניים, הואיל ורבים יותר מילדיהם זכו להגיע לבגרות, וכך התרבו תלמידי החכמים.

4. עקב העובדה שהיהודים היוו ומהווים מיעוט ברוב אזורי מגוריהם, עם השנים התפתחה בקהילתם אחווה ועזרה לזולת ובעזרת שיתוף פעולה הצליחו לשמור על מעמדם ואחזקותיהם.

יש טוענים שהיהודים חכמים יותר מסיבות גנטיות. לא ניתן להוכיח זאת חד - משמעית, משום שעד היום לא נמצא גֶן ספציפי המקושר עם אינטליגנציה. בכל מקרה, כמה מתאים שהעם שנבחר להפיץ את האמונה באל אחד ומצוותיו, ניחן ע"י האל גם בחכמה יתרה. המקור: ויקיפדיה, הגניוס_היהודי.

עוד באותו עניין מאתר: judaism.walla.co.il/item/2807491

"כבר במאה ה - 19 כתב הסופר האמריקני סמואל קלמנס, הקרוי מארק טוויין, כי לדעתו היהודים הם 'באופן מוזר ובולט' האצולה האינטלקטואלית של העולם. הם העניקו לעולם רשימה ארוכה של שמות גדולים בספרות, מדע, אומנות, מוזיקה, כלכלה ורפואה. "הם נתנו מאבק מרשים בעולם הזה ועשו זאת כשידיהם כבולות מאחורי גבם" כתב טוויין. לדבריו מצטרף גם מחקרו של הפסיכולוג הבריטי ריצ'ארד ליין (נולד ב - 1930), אשר לפיו מנת המשכל הממוצעת של יהודים היא 115 נקודות, הרבה מעל הממוצע העולמי שהוא 100.

אמנם 24% מזוכי פרס נובל הם יהודים, אך האינטלקט שלהם לא מסתכם רק בזה: 29 מתוך 64 שחקני השחמט הטובים בעולם הם יהודים. בארה"ב מהווים היהודים הקבוצה האתנית החזקה ביותר מבחינת הכנסה 100,000 דולר לשנה למשפחה בממוצע. גם 15 מביין זוכי פרס קיוטו היפני הם יהודים.

וזה לא רק בעידן המודרני. יש חוקרים הטוענים כי כבר בממלכה הבבלית נבחרו היהודים לתפקידי מפתח בגלל חכמתם. (ראו לדוגמה את דניאל ורעיו). אפילו בין השנים 1150 ל - 1300 היוו היהודים 15% מסך המדענים בעולם (שעמד אז על קצת יותר מ 600 איש). כך סובר ההיסטוריון והכימאי ג'ורג' סרנטון.

נוסיף כמובן את "יהודי החצר", אשר שמשו את מלכי אירופה והמזרח כרופאים, יועצים ושרים כמו הרמב"ם, שמואל הנגיד, דון יצחק אברבנאל ועוד רבים.

שגריר דרום קוריאה בישראל, קים איל סו, מספר שכמעט כל קוריאני מחזיק בבית תלמוד מתורגם. בעניו, שם טמון הקסם היהודי. גם המרכז ללימודי הים התיכון בירדן תרגם לאחרונה לערבית את כל התלמוד וספריו מופצים בממלכה.

למרבה האירוניה - דווקא במדינת ישראל, רוב תלמידי בית הספר מסיימים את לימודיהם מבלי ללמוד תלמוד כלל!

הרב דב רוזנבלום, תלמיד חכם ומרצה למחשבת ישראל, ומי שרכש את השכלתו בבית המדרש, מסכים שהמבנה התלמודי תורם לפיתוח החשיבה. לדבריו "לימוד הגמרא מאופיין במעבר מהיר בין תחומים שונים. "ישנה תחושה כאילו שהחכמים נמנעו במודע מלפרוס את משנתם בצורה נוחה. לא רק שרשרת הקושיות והתירוצים - גם הנושאים עצמם מתחלפים תוך כדי הדיון. דיני שטרות מתערבים עם חוקי קרבנות והלכות כלאיים. מוסר והלכה מתערבים באגדה ופלפול. סיבת העריכה ה'רשלנית' הזו היא בגלל שהיהדות אינה שכלתנית. בניגוד גמור לדימוי, אגב. היהדות מבקשת לעצב אדם. לכן התלמוד ערוך כמו הילך רוחו של אדם. החכם הוא לא רק מאגר מידע מקוטלג, אלא הוא מהווה עולם סוער שהידיעות השונות משתלבות בתוכו למארג אחיד. הן מעצבות את האישיות שלו. גם התלמוד הוא ספר חי ותוסס, ששואף לשלב את הכל עם הכל. זהו בסיס לחשיבה רב תחומית שהיא ממאפייני אהבת הידע".

אולם משהו לא טוב קורה לאחרונה במדינת היהודים. הישגי ישראל במבחנים בינלאומיים צוללים, ולא תמצא אוניברסיטה ישראלית אחת בין ה-50 המובילות. יתכן שבמדינת ישראל, ערכים כמו הצטיינות אינטלקטואלית ושכלית, נחשבים פחות מהצלחה צבאית וכלכלית (לאו דווקא כפונקציה של השכלה) ומ - להיות "מפורסמים". למרות שהמדינה יכולה להתגאות במספר זוכי פרס נובל ופרסים בינלאומיים נוספים, מדובר בדרך כלל בהישגים שהושגו לפני שנים רבות ע"י בודדים. אם לא יחול שנוי מבחינת הדגשים הערכיים בחברה, לא בטוח שהצלחה זו תימשך.

נוסיף כי האיום הבטחוני המתמיד, בעיקר מצד מחבלים וארגוני טרור, גורם לצורך בהשקעה אדירה של תקציבי מדינה בבטחון וכן השקעה של זמן ומאמץ רב מצד המשרתים בצבא. ברור שהעיסוק הרב בבטחון פוגע בהצטיינות השכלתנית ואינטלקטואלית וגם יוצר אורח קבועה של מצב חירום ומתח, שפוגעת גם כן.

החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית

רק השמר לה ושמר נפשך מאד, פן תשפח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך; והודעתם לבני ולבני בנייך. יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב, באמר ה' אלי: הקהל לי את העם ואשמעם את דברי; אשר ילמדון ליראה אתי פל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בנייהם ילמדון. ותקרבו ותעמדון פסח הקהר; וקהר בער באש עד לב השמים, חשך, ענן וערפל. וידבר ה' אליכם מתוך האש; קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים, זולתי קול. ונגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות, עשרת הדברים; ויכתבם על שני לוחות אבנים. ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים - לעשותכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה.

וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם - כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם דְּבַר ה' אֲלֵיכֶם בְּחֶרֶב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. כִּי תִשְׁחַתּוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פְּסָל תְּמוּנֹת כָּל סֶמֶל - תְּבַנִּית זָכָר אוֹ נְקֵבָה. תְּבַנִּית כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ; תְּבַנִּית כָּל צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תִּעוֹף בַּשָּׁמַיִם. תְּבַנִּית כָּל רֶמֶשׂ בְּאֲדָמָה; תְּבַנִּית כָּל דְּגָה אֲשֶׁר בַּמַּיִם - מִתַּחַת לָאָרֶץ. (דברים ד, ט-יח)

רק השומר לך ושומר נפשוך מאד פן תשפח את הדברים אשר ראו עיניך. למה כל כך חשוב לא לשכוח את מעמד הר סיני?

כותב הרמב"ן, (בשנויים קלים): "והנה לפני שהזכיר את עשרת הדברות שנאמרו שם, הזהיר במצוות "לא תעשה", שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וצווה במצוות עשה שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה. התועלת במצווה הזאת גדולה מאד, שאילו היו באים דברי התורה אלינו מפי משה בלבד, אע"פ שנבואתו התאמתה באותות ובמופתים, אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצונו בהיפך מן התורה ויתן לנו אות או מופת, יכנס ספק בלב האנשים. אבל כשהגיעה אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות ללא אמצעי, (אלא באופן ישיר), נוכל להכחיש כל חולק וכל מסתפק ולהציגו כשקרן. לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת מן המיתה בידינו (כנביא שקר) כי אנחנו יודעים בשקריותו. זהו שנאמר שם (שמות יט, ט) וְגַם כִּי יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם, כִּי כִשְׁנַעֲבִיר אֶת הַדְּבָרִים לְבַנְיָנו יִדְעוּ שֶׁהַדְּבָר אִמְת בְּלִי סֶפֶק, כֵּאלֹלוֹ רְאוּהוּ כֹל הַדּוֹרוֹת כִּי לֹא נַעֲיֵד שֶׁקֶר לְבַנְיָנו וְלֹא נִנְחֵל אוֹתָם דְּבָרֵי הַבַּל שֶׁאֵין בָּם מוֹעִיל - (כלומר שסיפור מעמד הר סיני עבר מדור לדור מאז שהתרחש). והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם אלא יאמינו בוודאי שראינו כביכול כולנו בעינינו. והענין הזה יבוא עוד בפרשת "כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום" וגו' (להלן יג, ב)."

יוצא מדבריו שביסוס אמונה במראה נבואה המוני וישיר, חזקה בהרבה מאמונה המבוססת על דברי אדם יחיד הטוען שקיבל נבואה, כמו בדתות האחרות. אם מתבססים על הכתובים בלבד אין מה להשוות בין עוצמת תיאור ההתגלות ההמונית בהר סיני לבין התיאורים של מראות נבואה בברית החדשה או בקוראן. בנוסף, הרבה יותר קשה לסתור נבואה המונית ולומר שלא היתה ולא נבראה, שכן המונים היו אמורים לחוות אותה ולא אדם יחיד. אין עדות לכך שמישהו מדור יוצאי מצרים או מהדורות שלאחר מכן הכחישו את עצם התרחשות מעמד הר סיני הפלאי (למרות שלא תמיד קיימו את המצוות בנאמנות). אלה המנסים להכחיש אותו היום מעלים כל מיני השערות חסרות בסיס ונעדרות הוכחה כלשהי.

בהקשר זה נוסף למשל, כי עד שנת 1870 נחשבה מלחמת טרויה, המתוארת ע"י הומרוס לאגדה בלבד, אך בחפירות ארכאולוגיות שערך היינריך שלימן התגלו שרידי העיר החרבה. כידוע, רק אחוז קטן מאוד מכל ממצאי העבר התגלו ע"י חפירות ארכאולוגיות, כך שמגווחך

לטעון שכל מה שטרם התגלה או שלא ניתן לגלותו, פשוט לא היה ולא נברא. הנסיון של ארכיאולוגים מסוימים לתאר תקופה היסטורית או לאשש או לסתור את המסופר בתנ"ך ע"י ממצאים מועטים ומקוטעים, או היעדרם, אינו רציני.

מה עוד לומדים מהמילים: וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם? – פסוק טו.

למרות שזו אינה המשמעות הפשוטה של הביטוי, (המכוון לסכנת עבודת האילים), ישנם פוסקים, כולל הרמב"ם, שלמדו מכך את חובת שמירת הנפש – כלומר שאסור ליהודי לסכן את נפשו או להזיק לגופו בצורה המסכנת אותו, (כגון עישון). מילים אלו לעתים מצוטטות בהקשר לחשיבות החיסון ולשמירה מהידבקות מנגיפים, כגון קורונה.

מה כלול באיסור עשיית פסל?

איזה פסלים ותבניות אסור לעשות ומדוע?

האיסור מן התורה של עשיית פסל הוא רק כאשר עושים פסל עם כוונה לשם עבודה זרה. אולם כאשר הדבר נעשה לנוי, כמו אנדרטאות – אין בזה איסור תורה. אולם, כדי להרחיק מאיסור חמור זה, אסרו חכמים על פיסול צורות בעלי חיים מסוימים, ובעיקר צורות אדם, גם אם אינם עשויים לשם עבודה זרה. וכך כותב הרמב"ם: "אסור לעשות צורות לנוי, ואף על פי שאינה עבודת כוכבים, שנאמר "לֹא תַעֲשֶׂוּן אֱתֵי", כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים, ואין איסור ליצור לנוי אלא צורת האדם בלבד. לפיכך אין מציירים לא בעץ ולא בסיד ולא באבן, צורת האדם והוא שתהיה הצורה בולטת, כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן, ואם הוא כן יוצר כזה, הוא חייב מלקות. אבל אם יצר צורה שקועה או צורה של סימנים, כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמים באריג, הרי אלו מותרות". (רמב"ם, הלכות עבודת כוכבים, פרק ג, הלכה י').

כלומר, לדעתו אסור לעשות פסלי אדם אפילו שנועדו רק לנוי, וכן גם ציורים של אדם אסורים אם הם בולטים. אולם אם הציורים שטוחים או שקועים – הדבר מותר. גם פוסקים אחרים החמירו בזה והתירו רק בצורת אדם שטוחה שאינה בולטת.

פוסקים אחרים הגבילו איסור זה, והתירו גם פסלי אדם, בתנאי שאינם מהווים דמות שלמה וכך כתוב בשולחן ערוך: "יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דווקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלי ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה" (יורה דעה סימן קמא, ז) והוסיף הרמ"א שכך נוהגים. לפי זה, אם דמות האדם אינה שלמה ובפרט אם היא רק חצי דמות, אפשר להקל.

הפוסקים דנו בנושא זה גם ביחס לעשיית בובות משחק לילדים, (האריך בזה הרב עובדיה יוסף זצ"ל במספר מקומות, למשל בשו"ת יחוזה דעת, חלק ג, סימן סד), וכתב להקל, מכיוון שהבובות אינן עשויות בצורה מכובדת וברור לכל שאין בזה כוונה לעבודה זרה. עם זאת, כתב שיש להעדיף בובה שאינה שלמה.

נמצא שפסלים העשויים לקישוט הבית אין בהם איסור, אך אם אלו פסלי אדם – צריך שהדמות תהיה חסרה מעט, ואם כך, לפי הדעה המקלה, גם פסלי אדם יהיו מותרים.

כתב: הרב שמואל שפירא, רבה של כוכב יאיר.

המקור: www.ynet.co.il/articles/0-7340-L3816125-00.html 7.12.2009

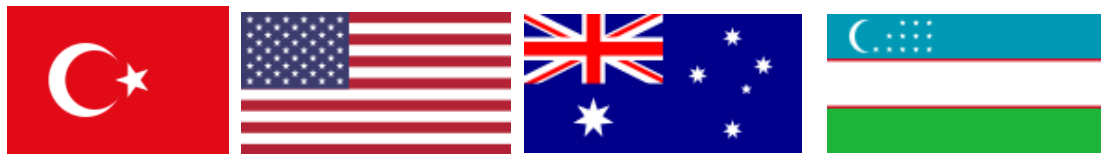
הפסלים בהר ראשמור במדינת דקוטה הדרומית שבארצות הברית. הפסל הוקם על ידי הפסל גאטסון בורגלם ועובדיו בשנים 1927 - 1939. (מימין לשמאל): אברהם לינקולן, תיאודור רוזוולט, תומאס ג'פרסון וג'ורג' וושינגטון. אין איסור בעשיית פסלים כאלה, כי הדמויות אינן שלמות. מקור: ויקיפדיה, הר_ראשמור.

וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשָּׁמַיִשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשְּׁמַיִם, וְנִדְחָתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעִבַדְתָּם - אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּכֶם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשְּׁמַיִם. וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל, מִמִּצְרַיִם, לֵהֵיוֹת לוֹ לְעַם נְחֻלָּה כִּיּוֹם הַזֶּה. וְה' הִתְאַנֶּף בִּי עַל דְּבָרֵיכֶם; וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת הַיָּרְדֵן וּלְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לִי נְחֻלָּה. כִּי אֲנֹכִי מֵת בְּאָרֶץ הַזֹּאת, אֵינֹנִי עֹבֵר אֶת הַיָּרְדֵן; וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת. הַשְּׁמְרוּ לָכֶם, פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם; וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פְּסֵל, תְּמוּנַת כָּל, אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכֵלָה הוּא - אֵל קָנָא. (דברים ד, יט-כד)

מה הכוונה ב- "אֲשֶׁר תִּלַּק ה' אֱלֹהֶיךָ" ? (פסוק יט).

מפרש האבן עזרא: אֲשֶׁר תִּלַּק - דבר ידוע הוא שיש לכל עם ועם כוכב ידוע ומזל וכן יש מזל לכל עיר ועיר והשם שם לישראל מעלה גדולה, להיות ה' יועצם, ולא כוכב להם, והנה ישראל נחלת השם. הדברים כנראה נכונים לימים עברו. לישראל יש היום סמל ודגל וקיימים סמלים ודגלים לעמים ולערים, אך הם לא דווקא קשורים לכוכבים או מזלות.

מעניין שברבים מדגלי המדינות יש צורות כוכבים או גרמי שמים. אולי אלה שרידים מאמונות עתיקות. הנה כמה דוגמאות, מיני רבות:

דגל טורקיה

דגל ארה"ב

דגל אוסטרליה

דגל אוזבקיסטן

אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה

פי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ; והשחתם ועשיתם פסל תמונת פל, ועשיתם הרע בעיני ה' אלהיך להכעיסו. העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ פי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה; לא תאריכון ימים עליה פי השמד תשמדון. והפיץ ה' אתכם בעמים; ונשאתם מתי מספר בגוים אשר ינהג ה' אתכם שמה. ועבדתם שם אלהים, מעשה ידי אדם; עץ ואבן, אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון. ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת, פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. בצר לך - ומצאוך כל הדברים האלה - באחרית הימים, ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו. פי אל רחום ה' אלהיך, לא ירפך ולא ישחיתך; ולא ישפח את ברית אבתיך אשר נשבע להם. (דברים ד, כה-לא)

האם הנבואות הנ"ל התגשמו?

בהחלט. בני ישראל אכן הושפעו מעמי האזור ועבדו עבודת אלילים. באו האשורים והגלו את עשרת השבטים של ממלכת ישראל לאשור ולארצות המזרח. אחר כך הארץ נכבשה ע"י הבבלים ויתר העם גלה לבבל, עד שכורש מלך פרס, נתן להם לחזור לארץ ולהקים שוב את המקדש. לפי האברבנאל, פסוק כה - "ועבדתם שם אלהים, מעשה ידי אדם: עץ ואבן אשר לא יראון וגו' יכול להתייחס גם ליהודים האנוסים בספרד, אשר התנצרו כדי להציל את עצמם ממוות או

מגירוש, למרות שידעו שהדת הנוצרית אינה אמיתית. הם נענשו ע"י עצם החיים בשקר, שכן המשיכו לקיים בסתר את מצוות היהדות - ("ובקשטם משם את ה' אלהיך ומצאת, פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך"), ורבים מהם עברו ענויים של האינקוויזיציה.

הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני

פי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך, למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, ולמקצה השמים ועד קצה השמים - הנהיך פדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו? השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש, פאשר שמעת אתה נתי? או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, במסת, באתת ובמופתים ובמלקמה ובנד תזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים - ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך. אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים, אין עוד מלבדו. מן השמים השמיעה את קלו לנסרך; ועל הארץ הראה את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש. ותסת כי אהב את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו; ויוצאה בפניו בכחו הגדל ממצרים. להוריש גוים גדלים ועצמים ממה מפניך; להביאה לתת לה את ארצם נחלה פיום הזה. ונדעת היום ונשבת אל לבבך, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת; אין עוד. ושמרת את תקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוה היום אשר ייטב לה ולבניך אחריו ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לה כל הימים. (דברים ד, לב-מ)

מה הכוונה בפסוק: "אתה הראת לדעת, כי ה' הוא האלהים; אין עוד מלבדו". (פסוק לה).

היהדות אינה מבוססת על אמונה ערטילאית או פילוסופית, אלא על ראייה אמפירית של המונים בהר סיני, כלומר - על אמונה בהתרחשות עובדות. הרמב"ם, בתחילת משנה תורה כתב: "יסוד היסודות ועמוד החכמות, לדעת שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל הנמצא; וכל הנמצאים מן שמיים וארץ ומה שביניהם, לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו". כלומר יסוד היהדות מבוסס על ידיעה ולא על אמונה בלבד. ניתן להסיק מכך, שללא לימוד ורכישת דעת וידע, אין אמונה ממשית בתורת ישראל.

נוסיף שגם כדי לבסס העדר אמונה בתורת ישראל, דרוש לימוד וידע, שכן ה"לא מאמין" צריך לדעת במה איננו מאמין. ("כופר" אמיתי אינו יכול להיות בור ועם הארץ אלא מלומד דווקא. יעקב חזן, יו"ר מפלגת מפ"ם, אמר פעם: "רצינו לגדל דור של אפיקורסים אך גידלנו דור של עמי ארצות).

הבדלת 3 ערי מקלט בעבר הירדן

אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש. לגם שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת, והוא לא שנא לו מתמל שלשם; ונס אל אחת מן הערים האל נחי. את בצר במדבר בארץ המישור, לראובני; ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בפשן, למנשי. וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים. בעבר הירדן בגיא מול בית פעור, בארץ סיחון מלך האמרי, אשר יושב בתשבון, אשר הפה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים. ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הפשן, שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן, מזרחה שמש. מערער אשר על שפת נחל ארנון ועד הר שיאן - הוא חרמון. וכל הערבה, עבר הירדן מזרחה, ועד ים הערבה, תחת אשדת הפסגה. (דברים ד, מא-מט)

איפה נמצאות 3 ערי המקלט ממזרח לירדן?

מפת 6 ערי המקלט. יוצא שניתנו ערי מקלט לשבט ראובן, גד ולחצי מנשה – אחת בתחום כל שבט. המקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:MapCitiesOfRefuge.svg

מתי אומרים את פסוק מד - וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל?

בזמן הגבהת התורה, לפני או אחרי הקריאה בה, מצביעים על מקום הקריאה ואומרים את הפסוק.

סיכום פרק ד

בפרק זה מודגש שוב כי הבסיס לאמונה היהודית הוא מעמד הר סיני, שבו שמע כל העם את קול ה' באופן בלתי אמצעי, (בשונה מדתות אחרות שבהן טען נביא בודד ששמע את קול האל). מודגש גם כן שרק אם העם ישמור את מצוות התורה, יהיה זכאי לשבת בארץ ישראל ואם לא יגלה ממנה. למרבה הצער העם לא שמע לאזהרות, לא שמר את המצוות וגלה מן הארץ. האם הפעם (בנסיון השלישי) ?למד הלקח ?

פרק ה - עשרת הדברות (במילים של משה); שתי הדברות הראשונות שמעו מפי הגבורה - השאר באמצעות משה; הדגש על מנוחת עבדים ובהמות בשבת; למה צריך את ציווי "לא תרצח" – האין הוא מובן מאליו? האם אפשר לשלוט על תאוות הלב? הפחד של בני ישראל מקול ה' ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו.

חזרה לעשרת הדיברות

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים, אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנוֹיְכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתְּכֶם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם. ה' אֱלֹהֵינוּ כֹּרֵת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחָרֵב. לֹא אֵת אֲבֹתֵינוּ כֹּרֵת ה' אֵת הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי אֲתָנוּ אֲנַחְנוּ אֱלֹהֵינוּ פֶּה הַיּוֹם כְּלָנוּ חַיִּים. פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. אֲנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לְכֶם אֵת דְּבַר ה', כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עָלִיתֶם בְּהָר, לֵאמֹר: (דברים ה, א-ה)

בפסוק ד כתוב: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ", כמו שכתוב בפסוק ל"ו לעיל, "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ אֵת קוֹלוֹ", ואילו בפסוק ה כתוב: "אֲנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לְהַגִּיד לְכֶם אֵת דְּבַר ה'". אז מי השמיע? ה' או משה?

מפרש הרמב"ן: משה עלה להר ושמע את דברי השם וירד ואמרם לבני ישראל, עד הרגע שדיבר השם עמהם פנים בפנים, וזה רמז לכל מה שנזכר בפרשת "בחדש השלישי", מתחילת "פה תאמר לבית יִצְחָק וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" עד "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ: לָךְ רֵד וְעָלִיתָ אִתָּהּ וְאֶהְרֹן עִמָּךְ" (שמות יט, ג - כד), עד אמירת הדברות עצמם.

"... והנכון בעיני כי ירמוז למה שפירשנו שם (שמות כ, ז) כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא "אנכי" ו"לא יהיה לך", ושאר הדיברות משה מסר להם מה שאמר השם, (כי הם שמעו רק קולות בלתי מובנים להם), וזהו "להגיד לכם את דבר ה'", לפרש לכם כל דיבור ודיבור. וטעם "בין ה' וּבֵינֵיכֶם", כי בעת הדברות משה היה קרוב למקום השכינה יותר מהם, כי הם הרחיקו את עצמם וזהו כוונת "כִּי יִרְאֶתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עָלִיתֶם בְּהָר".

אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים, לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאֶרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם, כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רְבַעִים לְשָׁנָאִי. וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לְאֱהָבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי.

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא, כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שֵׁמוֹ לְשׁוֹא.

שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתְךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶת אֲתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֵמָתְךָ וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כַּמִּוֶּה. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצֵאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֵעַ גְּטוּיָהּ, עַל כֵּן צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. כִּבַּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל הַאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ. לֹא תִרְצֵחַ, וְלֹא תִנְאַף, וְלֹא תִגְנֹב, וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שְׂוֵא. וְלֹא תִחַמַּד אִשְׁתִּי בְרֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ, שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתּוֹ, שׂוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ. (דברים ה, ו-יז)

במה שונה מבנה ונוסח עשרת הדברות כאן לעומת בספר שמות, ומדוע?

בדיבר על שבת יש שוני, כפי שמפרש רש"י: (כאן כתוב) שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, ובראשונות כתוב "זָכֹר". שניהם בדיבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו (לפי מדרש מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי). "ואכן בפיוט "לכה דודי" בקבלת שבת אומרים: "שמור וזכור בדיבור אחד, השמיענו אל המיוחד...". בדרך כלל מבינים "זכור" מורה על מצוות עשה של זכרון וקידוש השבת על היין, ואילו "שמור" מורה על החובה להימנע מעשיית מלאכה. אלה הם שתי הפנים של השבת. יתכן שבאופן כללי, וגם במקרה זה, הנבואות נמסרו בשבריר שניה, כפי שלהבדיל, קבצים שלמים מועברים באופן מידי ומכווץ דרך רשת האינטרנט כיום. רק בצד הקולט, הדברים הופכים לארוכים ונרחבים. אותו דבר לגבי פרסומות המשודרות על מסך למשך שבריר שניה, אך מצליחות לחדור לתת – המודע של הצופה.

כַּאֲשֶׁר צִוָּה – (פסוק יא), מפרש רש"י, (לפי מסכת שבת, פז), צִוָּה קוּדֵם מִתֵּן תּוֹרָה, בַּמִּרְהָ, (ששם ניתנו כבר חלק מדיני שבת).

לפי רוב המפרשים, נוסח עשרת הדברות כאן הוא נוסח משה רבנו, הבא להדגיש היבטים מיוחדים לדור הנכנס לארץ, לפני מותו. הנוסח בספר שמות הוא המקורי, שנאמר לדור יוצאי מצרים. הסבר נוסף מופיע במסכת בבא קמא נד, ב, לפיו הנוסח שבספר שמות הוא הנוסח שנכתב בתחילה בלוחות הברית שמשה שברם, לעומת הנוסח שבספר דברים שהוא הנוסח שנכתב בלוחות השניים.

ביאור עשרת הדברות שבספר שמות, נמצא בפרשת יתרו.

לפי פסוק יד, מה הסיבה לשמירת שבת? במה היא שונה מבספר שמות?

מסביר הרמב"ן כי כאן מודגש מתן מנוחה גם לעבד כמוך, בגלל שגם אתה היית עבד וה' הוציא אותך מעבדות לחירות, כך תתן לעבדך מנוחה בשבת, וכשינוח עבדך ואמתך כמוך, תזכור כי עבד היית במצרים ואת יציאת מצרים.

בשבת שני טעמים: להאמין בחידוש העולם, שיש אלוה בורא, ולזכור עוד את החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו ולא עבדים לבשר ודם.

אבל מוסיף הרמב"ן שהדבר אינו ברור לו, כי השביתה ממלאכה ביום השביעי, אינה גורמת לנו לזכור את יציאת מצרים ואין ביטוי לזה. אבל (כן) ישנו זכר למעשה בראשית, שנשבות ביום ששבת השם וינפש".

לפי זה נשאלת השאלה איך שמירת שבת מזכירה את יציאת מצרים? ממשיך הרמב"ן שגם ביציאת מצרים הפלאית והמחדשת יש משום זכרון לבריאת העולם, הפלאית ומחדשת גם כן.

מה הקשר בין כיבוד הורים לאריכות ימים?

מי שמכבד את הוריו ומחנך את ילדיו לקיום מצווה זו ע"י מתן דוגמה אישית, יזכה שגם ילדיו יכבדו את אביהם ואמם וידאגו להם בעת זקנתם, כך שיוכלו להאריך ימים וייתב להם. אפשר לפרש זאת גם במובן הלאומי ולא דווקא הפרטי, שבזכות כיבוד הורים עם ישראל יזכה לאריכות ימים בטובה על אדמת ארץ ישראל ולא יגלה ממנה (שכן כתוב: "ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך" – במובן הלאומי ולא הפרטי).

במסכת קידושין לט, ב' וכן במסכת חגיגה טו, א, מסופר על התנא אלישע בן אבויה, מבני דורו של רבי עקיבא, אשר הפך לכופר בתורה ומצוות. מובא שהסיבה לכך היתה שראה אב אומר לבנו לטפס על עץ לצורך קיום מצוות שילוח הקן. הבן קיים את דברי אביו, אך נפל מן העץ ומת. מכיוון שעל שתי מצוות אלו (מצוות שילוח הקן ומצוות כיבוד אב) נאמר בפירוש בתורה ששכרן אריכות ימים, הגיב אלישע למה שראו עיניו בכפירה בתורה. במסכת קידושין לט, ב מובא שנכדו, רבי יעקב, פירש שאין הכוונה לאריכות ימים בעולם הזה, אלא בעולם הבא "למען ייטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריך ימך לעולם שכולו ארוך". אך אם מפרשים את הפסוק במובן הלאומי – כללי, אז אין סתירה להבטחה שניתנה בתורה, אפילו במקרה אישי טראגי כזה.

כותב הספורנו: ולמען ייטב לך: אפילו בעולם הזה (ולא רק לעולם הבא), כאמרם ז"ל (מסכת פאה א, א): אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו; ותלמוד תורה כנגד כולם.

האם הציווי "לא תרצח" אינו ערך אוניברסאלי טבעי לאדם? האם הציווי אינו מיותר?

כפי שנכתב גם בספר שמות, פרשת יתרו, למרות שכמעט כל אדם יאמר שבעקרון אסור לרצוח, ההיסטוריה האנושית מראה שמאז רצח הבל ע"י קין, לצערנו ישנם מקרי רצח רבים. מבין המקרים החמורים של רצח עם נמנים: רצח העם הארמני והעם האשורי ע"י הטורקים ב - 1915 וכמובן השואה של העם היהודי במלחמת העולם השנייה. נוסף לכך, השמדת האינדיאנים בצפון ודרום אמריקה, רצח הילידים באוסטרליה, ההרג ההמוני ב"טיהורים" הגדולים של

סטלין בשנות ה - 30 וה - 40 של המאה העשרים ורצח עם באפריקה - (ביאפריה, רואנדה דרפור) ועוד. בתקופת שלטון מאו דזה – דונג בסיין (1949 – 1976), מספר מתנגדי המשטר שנרצחו נאמד בכ - 70 מיליון סינים. מילים לחוד ומעשים לחוד. יחד עם זאת יש להבחין בין רצח אזרחים שאינם מאיימים על הרוצחים, לבין הרג תוך כדי מלחמה בין עמים. הרג תוך כדי מלחמה המוכרזת בין שני עמים (כגון בין בני ישראל לכנענים), בוודאי אינו מוגדר כרצח. למותר להזכיר גם את רבוי מעשי הרצח הפרטיים המתבצעים בעולם כל יום. מידי שנה נרצחים בארה"ב כ- 38,000 איש!

בטנזניה רוצחים אנשים לבקנים כדי להשתמש בחלקי גופם כקמיעות להבטחת מזל טוב! כידוע, ארגוני הטרור המוסלמים כמו אל קעידא, דאעש, בוקה חראם, החמאס והג'יהאד האסלאמי, טרם קבלו על עצמם את "לא תרצח" אזרחים חפים מפשע, והפכו אותו למצוות עשה! כידוע, כתבי האיסלם קוראים לרצח יהודים וכל מי שאמונתו שונה משלהם. ארגוני הטרור הרחיבו את זה אפילו לרצח מוסלמים שאמונתם אינה זהה לשלהם. בהקשר של עשרת הדברות, היטלר ימ"ש אמר, שנה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה בנאום לפרלמנט: "הכח העליון ייחד אותי להיות משחררה של האנושות. אני בא לשחרר את האדם מתפיסה מזויפת שנקראת "מצפון" ו"מוסר". עשרת הדברות איבדו את התוקף שלהם. המצפון הוא המצאה של היהודים". למעשה לפי תפיסת היטלר ימ"ש וממשיכי דרכו, האדם הוא לא יותר מחייית טרף אינטליגנטי שאסור לו לתת לרגשי מצפון, מוסר או אשמה להגביל את צעדיו. לפי דבריו אלה השוללים את עשרת הדברות, נקל להבין את הקלות של הירידה לשפל מדרגת אנוש בביצוע השואה. חבל שהעולם החופשי ויהודי אירופה לא הבינו את זה בזמן אמת.

מה ההבדל בין "לא תחמד" שבספר שמות כ, לבין "לא תתאווה", בפסוק יז?

פסק הרמב"ם (בהלכות גזלה ואבדה, א, ט): "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שיכול לקנות ממנו והכביד עליו ברעם והפציר בו (למרות שלא רצה למכור), עד שלקחו ממנו. אע"פ שנתן לו דמים (כסף) רבים, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר 'לא תחמוד'. ואין לוקים על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח (יקנה) את החפץ שחמד, כענין שנאמר (דברים ז, כה) - לא תחמד כסף וזהב עליהם וְלִקְחָתָּ לָךְ", חימוד שיש בו מעשה". וכך נפסק ב"שולחן ערוך" (חושן משפט, שנט).

וכן ע"פ ספר החינוך, "לא תחמד" אוסר לקיחה בפועל בשום צד, בין בכסף, בין שלא בכסף את מה ששייך לזולת, אם איננו רוצה למכור אותו לנו.

"לא תתאוה" הוא שלב מוקדם יותר, ואוסר אפילו להתאוות לחפץ בתוך הלב.

וכן כתב הרמב"ם: (הלכות גזלה יא, וכן נפסק בשולחן ערוך, חושן משפט, שנט), "שאם התאוה אדם – סופו לחמוד. ואם חמד – סופו לגזול. שאם ראה דבר יפה אצל אחיו, אם גברה

מחשבתו עליו והתאוה לו, עבר על אומרו יתברך - 'לא תתאוה'. ואם התחזקה בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להשיגו, ולא יסור מחלות פניו (לנסות לשכנעו) ולהכביד עליו שימכרהו ואם הגיע אל בקשתו, הרי כבר עבר על 'לא תחמוד' גם כן. ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעו אותו מלגזול, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות" ספור אחאב וכרם נבות, (מלכים א, כא), שהתחיל בתאוה, עבור דרך חימוד ובסוף – שפיכות דמים - הוא דוגמה שלילית מובהקת לנחיצות מצוות אלו.

דוגמה מזעזעת נוספת, מאגדות החורבן שבמסכת גיטין (נח א):

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (מיכה ב, ב) "וְעֶשְׂקוּ גִבּוֹר וְכִיתוּ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ"? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו - (חמד את אשת אדונו), ושוליא דנגרי הוה (= ושוליה של נגר היה). פעם אחת הוצרך (רבו) להלוואה. אמר לו (שולייטו): שְׂגַר (שלח) אשתך אצלי ואלוונה. שיגר אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים.

קדם (רבו הנגר) ובא אצל שולייטו. אמר: אשתי ששיגרתי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתי (שלחתי אותה לדרך) לאלתר, ושמעתי שהתינוקות - (בחורים צעירים) התעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי – גרש אותה. אמר לו: כתובתה מרובה. אמר לו: אני אלוך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה. הלך השוליה ונשאה לאישה.

כיון שהגיע זמנו ולא היה לנגר לפרוע את ההלוואה אמר לו השוליה: בוא ועשה עמי בחובך (תהיה משרת שלי)! והיו הם (הזוג החדש), יושבים ואוכלים ושותים, והוא היה עומד ומשקה עליהם, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם. ועל אותה שעה נחתם גזר דין (על חורבן ירושלים בימי בית שני).

איך אפשר לצוות על אדם ש"לא יתאוה" למה ששייך לחברו? האם אפשר לשלוט על זה?

כתב האבן עזרא, (בשנויי לשון קלים) לספר שמות, (הפירוש הארוך), פרק כ, פסוק יד: לא תחמד: אנשים רבים תמהים על המצווה הזאת, איך יכול אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו, כל מה שהוא נחמד למראה עיניו?

ועתה אתן לך משל. איש כפרי שיש לו דעת נכונה ראה בת מלך יפה. לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשיב כפרי זה כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים, (דבר דמיוני ובלתי אפשרי), אלא זה כמו כל אדם (נורמלי) שלא יתאוה לשכב עם אמו, אף על פי שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו.

...ואחר שידע שאשת רעהו אסר אותה ה' לו, זה יותר נשגב בעיניו מבת מלך בלב הכפרי (במשל שלנו). על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו' כי ידע שהשם לא רצה לתת לו. לכן לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ותחבלותיו ויבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

לפי זה' על האדם להוציא אל מחוץ לתחום כל אישה שאיננה אשתו וכל מה ששייך לחברו. אך במציאות הדבר אינו כל כך פשוט ורבים נכשלים בו.

תשובת ספר החינוך לשאלתינו' ע"פ ספר המצוות של הרמב"ם: ואל תתמה לומר ואיך יהיה בידו של אדם למנוע את לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו? ואיך יכולה התורה לאסור מה שאדם לא יכול לעמוד בפניו?

דבר זה אינו כן - ולא יאמרו אותו זולתי הטפשים הרעים והחטאים בנפשותם, כי אכן ביד האדם למנוע את עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ובדעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו, ולבו מסור בידו על כל אשר יחפוץ יטנו. (כלומר, האדם מסוגל לשלוט בתאוותיו וגם נדרש לכך. לשם כך עליו לעבוד על עצמו ולהרגיל את עצמו. כמה מעשי פשע נובעים מכך שאנשים נשלטים ע"י יצרם ותאוותיהם, במיוחד בתחום תאוות מיניות - זאת במקום שהם ישלטו בתאוות?).

בעל ספר החינוך מציין שהאיסור חל על כל בני האדם, כחלק מ - 7 מצוות בני נח, ולא רק על יהודים.

הפחד של בני ישראל מקול ה' ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו

אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהִלְכֶם בְּהַר מִתְּוֶה הָאֵשׁ, הָעֲנַן וְהָעֲרָפֶל, קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יִסָּף, וַיִּכְתְּבֶם עַל שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנֶם אֵלַי. וַיְהִי כִשְׁמַעְכֶם אֵת הַקּוֹל מִתְּוֶה הַחֲשׂוֹף וַהֲרַבְתֶּם בְּאֵשׁ, וַתִּקְרַבּוּן אֵלַי כָּל רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם. וַתֹּאמְרוּ: הֵן הִרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֵת כְּבֹדוֹ וְאֵת גְּדֻלוֹ וְאֵת קִלּוֹ שְׁמַעְנוּ מִתְּוֶה הָאֵשׁ, הַיּוֹם הַזֶּה רְאִינוּ כִּי יִדְבֵר אֱלֹהִים אֵת הָאָדָם וְחַי. וְעַתָּה לְמָה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת, אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשָׁמֹעַ אֵת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד, וְנִתְּנוּ. (דברים ה, יח-כא)

למה בני ישראל פחדו שימותו ושהאש תאכל אותם, אם ימשיכו לשמוע את קול ה'? הרי אם ה' רוצה שיקיימו את המצוות, ודאי לא ירצה שימותו.

זה בוודאי מצביע על עוצמת החוויה החד - פעמית של התגלות אלוקית המונית. זה אולי כמו להיות חשוף למטען חשמלי חזק ביותר, העלול להמית. בני ישראל חשו שאם זה יימשך, הם לא יוכלו לעמוד בזה.

פי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש פמנו, ויחזי? קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך, ושמענו ונשינו. וישמע ה' את קול דבריכם בדבריכם אלי ויאמר ה' אלי: שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך - היטיבו כל אשר דברו. מי יתן והיה

לְבַבְכֶם זֶה לַיהוָה לִירְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים, לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וּלְבָנֵיהֶם לְעַלְמֵם. לֵךְ אָמַר לַיהוָה: שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם. וְאַתָּה פֹּה עֹמֵד עִמָּדִי וְאַדְבָּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמָדֵם וַעֲשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ. וְשִׁמְרַתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם - לֹא תִסְרוּ יְמִינִי וְשִׁמְאַל. בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם תֵּלְכוּ, לְמַעַן תַּחֲיִּינָה וְיִטֵּב לָכֶם וְהִאֲרַכְתֶּם יָמִים בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ. (דברים ה, כב-כט)

סיכום פרק ה

בפרק זה מובאים שוב עשרת הדיברות במעמד הר סיני - הפעם במילים של משה רבנו, ועם שנויים קלים לעומת הדברות המקוריים מספר שמות.

פרק ו - פרשת שמע ישראל – אחדות ה' – לא מובנת מאליה. רוב האנושות לא מאמינה בה; מצוות אהבת ה', לפי הרמב"ם - ע"י חקירת הטבע והתפעלות מנפלאות הבריאה; מצוות קריאת שמע בבוקר ובערב; משמעות מצוות תפילין ומזוזה; האם מותר לנשים להניח תפילין? הסכנה של שכחת ה' מרוב טובה; מהו האיסור לנסות את ה'??; החובה לעשות את הישר והטוב בעיני ה'; שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה

פרשת "שמע ישראל"

וזאת המצוה החקקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם ללמד אתכם לעשות, בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה. למען תירא את ה' אלהיך, לשמר את כל חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוה, אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך, ולמען יארכו ימיך. ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך, ואשר תרבו מאד, כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך, ארץ זבת חלב ודבש.

שמע ישראל - ה' אלהינו ה' אחד. ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום, על לבבך. ושמנתם לבניך ודברתם בם, בשבתך בביתך ובלקחתך בדרך ובשכבך ובקומך. וקשרתם לאות על ידך, והיו לטטפת בין עיניך. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך. (דברים ו, א-ח)

מה הכוונה בפסוק: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד? האם לא ברור שהאל הוא אחד ולא יותר? מפרש רש"י: ה' אלהינו ה' אחד - ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות, עובדי האלילים, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג, ט) כי אז אהפך אל עמים שפה ברוך, לקרא כלם בשם ה', לעבדו שכם אחד ונאמר (זכריה יד) ביום ההוא, יהיה ה' אחד ושמו אחד. עד היום רוב האנושות אינה מאמינה באל אחד ברבוי אלים – ההינדים, דתות המזרח בסין ויפן ובדרום מזרח אסיה, וגם הנצרות אינה דת מונותאיסטית לגמרי. בנצרות, בעיקר הקתולית מרבים בשימוש בפסלים ובתמונות עירום בכנסיות ואף בהגשמה של האל כזקן חמור סבר – ראו להלן הפרסקו של מיכאלאנג'לו "בריאת האדם", בתקרת הקפלה הסיסטינית בוותיקן. רק כ - 20% מהאנושות הם בני הדתות יהדות ואסלאם, המהוות דתות מונותאיסטיות לגמרי. פוליתאיזם, האמונה ברבוי אלים, למעשה מבטאת השקפה של עולם מקוטע, שבו קיימים מספר כוחות - על ביקום, שהם קובעים את ההתרחשויות ואף נלחמים אחד בשני, ללא גורם אחד המהווה בורא ומקור ליקום, הטבע וחוקי הטבע. בטוי ניתן לאלים השונים באמצעות פסלים וחפצים למיניהם, המייצגים אותם.

ע"פ האמונה היהודית, בניגוד לנ"ל, אמנם האל נתפס על ידינו לפעמים במידות שונות, כפי שמופיע בשיר הכבוד, המושר לעתים בסוף תפילת שחרית בשבת: "דמו אותך ולא כפי ישך וישוהך לפי מעשיך. המשילוך ברב חזיונות - הנך אַתָּד בְּכָל דְּמִיּוֹנוֹת. וַיַּחֲזוּ בְךָ זְקֵנָה וּבְחָרוֹת וַיִּשְׁעַר רֹאשְׁךָ בְּשִׁיבָה וְשַׁחְרוֹת", אך אל נטעה לחשוב שקיימים אלים שונים לכל תופעה. לפעמים האל מתגלה או נתפס אצל בני אדם כ - "ה", במידת הרחמים, ולפעמים כ - "אלוקים" - מידת הדין, אך הוא תמיד אחד.

תיאור "אלוהים" בפרסקו של מיכאלאנג'לו "בריאת האדם", בתקרת הקפלה הסיסטינית בותיקן. בטוי להאנשת האל ולעבודה זרה בנצרות? ויקיפדיה - נחלת הכלל.

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ. מה כוונת הפסוק?

מפרש רש"י: וְאֶהְבֶּתָּ - (ע"פ מדרש ספרי), עשה דבריו מאהבה. אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה. העושה אצל רבו מיראה, כשרבו מטריח עליו, מניחו והולך לו. בְּכָל לְבָבְךָ - (ספרי), בשני יצריך, (שכן לא כתוב "בכל לבך"). דבר אחר - בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום, (כלומר - אהבה מכל הלב). וּבְכָל נַפְשְׁךָ - אפילו (אם) הוא נוטל את נפשך, (כלומר שיש להיות מוכן למסור את הנפש. אם גויים מכריחים יהודי לעבוד עבודה זרה, כגון להשתחוות לפסל, כמו חנה ושבעת בניה, יהרג ואל יעבור).

וּבְכָל מְאֹדְךָ - (מסכת ברכות, טז) בכל ממונך. יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו. לכך נאמר וּבְכָל מְאֹדְךָ. דבר אחר - "וּבְכָל מְאֹדְךָ", בכל מדה ומדה שמודד לך, בין במדה טובה בין במדת פורענות.

מפרש הרמב"ן: בְּכָל לְבָבְךָ - (לפי מדרש ספרי ואתחנן, ו), הלב הנזכר כאן הוא הכח המתאוה כענין "תַּאֲוַת לְבוֹ נְתַתָּה לּוֹ" (תהלים כא, ג), או אל-תַּחֲמַד יִפְיָה בְּלִבְךָ (משלי ו, כה). בְּכָל נַפְשְׁךָ היא הנפש המשכלת (הנשארת אחרי המוות), וכן בדברי אביגיל לדוד, וְהִיטָה נַפְשׁ אֲדֹנָי צְרוּרָה

בְּצִוּוֹת הַחַיִּים (שמואל א, כה, כט), (כלומר, שיש לאהוב את ה' גם ברגש וגם בשכל). וטעם וּבְכָל מְאֹדָךְ - מאד מאד. ועל דעת רבותינו (ברכות נד, א) - בכל ממונך. וענין האהבה - בארו אותו רבותינו במדרש ספרי, (פרשת עקב), שמא תאמר: הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים, בשביל שאזכה לעולם הבא - ת"ל לאהבה וגו', (כלומר שיש לאהוב את ה' שלא על מנת לקבל פרס). ובאשר למה שאמר להם משה: וְלִמְעַן יִיטֵב לָךְ ... וְלִמְעַן תִּפְאַרְיָךְ יָמִים (לעיל ד, מ) לְמַעַן תִּחְיֶה וּבְאַתָּם וַיִּרְשָׁתֶם אֶת הָאָרֶץ, (לעיל ד, א), (שזה כאילו שיעשו על מנת לקבל פרס, כוונתו בעצם) להזהירם ביראה על דרך התוכחות (בדרך השלילה), לומר, שאם יחטאו לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה.

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ - שאלו חכמים: איך אפשר לצוות את האדם לאהוב – הרי זה תלוי ברגש?

במסכת יומא פו, א, פירש האמורא אביי את מצוות אהבת ה' כמצווה לעשות פעולות שיאהיבו את ה' על הבריות, (כלומר שהוא מבין את הדרישה בפן המעשי ולא דווקא הרגשי). "שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלימדו תורה. אשרי רבו שלימדו תורה.

לעומת זאת כותב הרמב"ם בספר המדע, הלכות יסודי התורה ב, א - ב:

האל הנכבד והנורא הזה, מצווה לאוהבו וליראה ממנו, שנאמר "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה; ודברים יא, א) ונאמר "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא", (דברים ו, יג; דברים י, כ). והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו (של הבורא), שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דויד "צמאה נפשי לאלוהים, לאל חי", (תהילים מב, ג). וכשחושב בדברים האלו עצמם, מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד ויידע שהוא בריה קטנה, שפלה, אפלה - עומד בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דויד "כִּי-אֶרְאֶה שָׁמַיִךְ מַעֲשֵׂה אֲצִבְעֹתַיִךְ יָרַח וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנְנֹתָהּ. מַה אֶנּוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבְךָ אֲדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ. (תהילים ח, ד - ה).

ובהלכות תשובה, פרק י, ו: דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בליבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל שבעולם חוץ ממנה כמו שציווה ואמר "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ" (דברים ו, ה; דברים י, יב; דברים ל, ו): אלא בדעה שיידעהו. ועל פי הדעה, על פי האהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה.

לפי זה, טוב שהאדם יתבונן גם כן בטבע, בחוקיו ובנפלאות הבריאה כדי להגיע לאהבת הבורא. ידועה האימרה "אלוקים נמצא בפרטים הקטנים". התבוננות דווקא בחלקיקים ומנגנונים מיקרוסקופיים של עולם החי, (כגון חקר ה - ד.ג.א. וחקר הגנטיקה), יכולה להוביל להתפעלות מחכמת הטבע אשר ברא הקב"ה. תורת הקוונטים, שלפיה לא ניתן לקבוע או למדוד באופן ודאי

את מיקומו ואת מהירותו של חלקיקי האטום, אלא רק לחשב אותם באופן הסתברותי, כך שחלקיק יכול להימצא במקומות שונים בו זמנית, יכולה להסביר למשל התרחשות של נסים הנחשבים "על טבעיים". הזמן המתאים ביותר להתבוננות בטבע הוא השבת, שבה האדם מתנתק מפעולותיו ומהשליטה בטבע והופך להיות חלק מהטבע ומהבריאה.

אך גם הרמב"ם מביא בספר המצוות, (מצות אהבת ה'), את הפן המעשי: "שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציוויו ופעולותיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג, וזוהי האהבה המצווה [עלינו]. ולשון ספרי: ו"לפי שנאמר וְאֶהְיֶה אִתְּךָ אֶלֹהֶיךָ", יודע אני כיצד לאהוב את המקום? תלמוד לומר: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ, שמתוך כך (כלומר, דרך התבוננות במצוות), אתה מכיר מי שאמר והיה העולם. הנה ביארנו לך שבהסתכלות תבוא לידי השגה וימצא לך תענוג ותבוא האהבה בהכרח".

מה הדגש ב - "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ"?

כותב רש"י: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו', ומהו האהבה? – "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה...". שמתוך כך (שהמצוות יהיו על הלב), אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו (ע"פ ספרי). אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם - לא יהיו בעיניך כדיוטגמא (מכתב מהמלך) ישנה שאין אדם סופנה (מחשיב אותה), אלא כחדשה, שהכל רצים לקראתה, לכן נכתב "אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם".

וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיָךְ ... מה הכוונה בפסוקים ז – ט?

רש"י מפרש: וְשִׁנַּנְתֶּם - (לפי ספרי) לשון חידוד הוא - (שינון), שיהיו מחודדים בפיך; שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד. ע"פ הפוסקים הכוונה למצוות לימוד כל תורה, ולא רק פרשת קריאת שמע.

לְבַבְיָךְ - אלו התלמידים (ולאו דווקא הבנים הביולוגיים). מצינו בכל מקום שהתלמידים נקראים בנים שנאמר (דברים יד) בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם ואומר (מלכים ב, ב) בני הנביאים אשר בבית אל, (שהם בעצם תלמידי הנביא) וכן בחזקיהו שלימד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר (דברי הימים ב, כט, יא) "בְּנֵי עֵתָה אֵל תִּשְׁלוּ", וכשם שהתלמידים קרוים בנים, כך הרב קרוי אב כפי שמכנה אלישע הנביא את אליהו: "אָבִי אָבִי - רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו".

וְדַבַּרְתָּ בָּם - (ספרי) שלא יהא עיקר דבורך אלא בם. עשה אותם עיקר ואל תעשם טפל. בְּשִׁבְבְּךָ - (שם) יכול (כביכול להתפרש) שאפילו אם שכב לנוח בחצי (באמצע) היום (שיקרא קריאת שמע)? ת"ל וּבְקוֹמְךָ. יכול (אולי) אפילו עמד (שהוא קם) בחצי הלילה? תלמוד לומר בְּשִׁבְבְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִבְתְּךָ בְּדֶרֶךְ. (בלשון) דרך ארץ דברה תורה - זמן שכיבה וזמן קימה (ואין חשיבות לתנוחת הגוף). כלומר שמצווה לקרוא את פסוקי קריאת שמע ופרשת "והיה אם שמוע", (להלן, דברים יא, יג – כא), בערב ובבוקר ובכך לקבל על עצמנו עול מלכות שמים ועול

מצוות. יש במיוחד לכוון את הלב בפסוק הראשון - "שמע ישראל..." (הכרזת האמונה באל אחד).

וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יַדְךָ - אלו תפילין שבזרוע, (כלומר שיש לשים קלף עם פרשת קריאת שמע ועוד 2 פרשיות שבהן מוזכרת הנחת תפילין בתוך בית התפילין ולקשור על היד).

וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ - אלו תפילין שבראש - (שגם בהם יש לשים את 4 הפרשיות הנ"ל).

מְזוֹזוֹת בַּיְתָךָ - מזוזת כתיב, (אולי בגרסת רש"י היה כתיב חסר) - שאין צריך אלא מזוזה אחת (בכל פתח, ולא על 2 המזוזות). גם בהן יש לשים קלף עם פרשיות קריאת שמע.

בְּשַׁעֲרֶיךָ - לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות, (ע"פ מסכת יומא יא).

וְשִׁנְנָתָם לְבִנְיָךָ - מה רמת ידיעת התורה ועיקרי היהדות אצל יהודים היום?

לצערנו, רוב היהודים בעולם, כולל בישראל, אינם לומדים תורה כלל ואינם מכירים את עיקרי היהדות ומצוותיה. ברוב הגדול של בתי הספר בזרם הממלכתי, לומדים פרקי תנ"ך נבחרים לפעמים מזווית ביקורתית ושלילית, ובוודאי שהבוגרים אינם יוצאים עם ידיעה סבירה של עיקרי היהדות ומצוותיה או הערכה חיובית כלפי היהדות - אלא מסולפת לרוב. אצל רוב האוכלוסייה היהודית בחו"ל, הרמה נמוכה עוד יותר.

וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יַדְךָ ... מה הטעם של מצוות הנחת תפילין?

לפי ספר החינוך, האדם, אף שהוא בעל נפש ושכל, מטבעו - באשר הוא בעל גוף, נמשך אחרי התאוות והיצרים, והוא צריך תזכורת ושומרים שיעזרו לו לזכור שיש לו נשמה וצלם (ושאינו בעל חיים אינטליגנטי בלבד). התפילין הקשורות ליד ולראש הן חלק מהתזכורות הללו. הוא כותב: משרשי המצווה ... רצה המקום ברוך הוא לזכותנו, (להיות) עם הקודש, וצונו להעמיד שומרים גיבורים סביב לה, והם שנצטוונו לבל נפסיק מדברי תורה מפניו יומם ולילה, ושנתן ארבע ציציות בארבע כנפות כסותנו, ומזוזה בפתחנו והתפילין בידנו ובראשנו, והכל כדי להזכירנו - למען נחדל מעושי ידינו ולא נתור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו, ומפני כן אמרו זכרונם לברכה (מסכת זבחים יט, א) שהכוהנים והלויים בשעת עבודה בבית המקדש פטורים מתפילין, (מפני שאינם זקוקים שם לתזכורת).

לפי זה, התפילין, הציצית והמזוזה אמורים להגן עלינו מפני חטאים. נזכיר כי בימי קדם, חכמים הלכו עם תפילין כל היום. לאחר מכן הגבילו את הנחת התפילין לזמן תפילת שחרית, כדי למנוע את ביזויים ע"י הסחת דעת מהם.

בתפילה שלפני הנחת תפילין כתוב: ... וְשִׁנְנָתָם לְבִנְיָךָ נְסִים וְנִפְלְאוֹת שְׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם. וְאֲשֶׁר לֹא הִפַּח וְהִמְמָשְׁלָה בְּעֵלְיוֹנָיִם וּבַתְּחִתּוֹנָיִם לַעֲשׂוֹת בְּהֶם כְּרָצוֹנוֹ: וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוּעַ הַנְּטוּיָהּ, וְשֶׁהִיא נִגְדַּת הַלֵּב, לְשַׁעֲבֵד בְּזֶה תְּאֻוֹת וּמִחְשָׁבוֹת לְבָנוּ לְעַבְדוֹתוֹ תִּתְּבַרְךָ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ נִגְדַת הַמַּחַ, שֶׁהַנְּשָׂמָה שְׂבִמְחִי עִם שְׂאֵר חוּשֵׁי וְכַחוֹתֵי, כֻּלָּם יִהְיוּ מְשַׁעֲבָדִים לְעַבְדוֹתוֹ תִּתְּבַרְךָ

שמו. ומשפע מצנות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות. בלי הרהור חטא ועון כלל. ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבד את ה' פאשור עם לקבנו.

למה לא מניחים תפלין בלילה, ולא בשבת או בחגים?

לא מניחים בלילה, שכן נאמר על הנחת תפלין בספר שמות יג, י, "ושמרת את החקקה הזאת למועדה מימים ימימה", (כלומר דווקא ביום), אך למעשה מצוות תפלין שייכת ללילה כמו ליום, אבל מכל מקום תקנו חכמים שלא להניח תפלין בלילה, שמא ירדם בעודן עליו ויפיה בהן ויתבזו (שולחן ערוך, אורח חיים ל, ב). אפילו אם אדם שכח להניח תפלין כל היום, וביטל על ידי כך מצוות עשה, אין להניח בלילה. אך אם עדיין לא הגיע הלילה ממש אלא רק בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה, יניח בלי ברכה. (ספר פניני הלכה, הרב אליעזר מלמד). השבת והמועדים נקראים "אות", "ביני וביני בני ישראל אות הוא לעלם", (שמות לא, יז) ועל התפלין נאמר "וקשרתם לאות על ירך". המניח בהם תפלין נמצא מזלזל בקדושת השבת ויום טוב, שהם עצמם אות, ולכן אסור להניח בהם תפלין (שולחן ערוך לא, א).

האם מותר לנשים להניח תפלין?

כותב בעל ספר החינוך: ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים אבל לא בנקבות, לפי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ומכל מקום אם רצו (נשים) להניח אין מוחים בידן, ושכר יש להן, אבל לא כשכר האיש, שאינו דומה שכר המצווה ועושה כשכר שאינו מצווה ועושה (קידושין לא, א). ובמסכת ערובין, בראש פרק המוצא תפלין (צו, א) אמרו זכרונם לברכה שמיכל בת שאול היתה מניחה תפלין ולא מחו בידה חכמים ושם אמרו שאשתו של יונה הנביא היתה עולה לרגל, (דבר שנשים פטורות ממנו) ולא מחו בידה חכמים.

יחד עם זאת, נפסק להלכה בשו"ע אורח חיים סימן לח, שאישה לא תניח תפלין.

מבאר הרב אליעזר מלמד: הואיל ומצוות תפלין תלויה בזמן, שבימות החול מצווה להניח תפלין ובשבתות וימים טובים אסור להניח תפלין, נשים פטורות מהנחת תפלין כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמן. (מקור: 13 09 07 <https://ph.yhb.org.il>) אמנם לגבי שאר מצוות עשה, אם רצו הנשים לקיימן רשאיות ויש בידן מצווה. מכל מקום לגבי תפלין נהגו שלא להניח. והטעם לכך מפני שחששו מאוד לכבודם של התפלין שלא להסיח את הדעת מהם.

לפיכך אישה הרוצה להתעלות במצוות, ובאה לשאול אם טוב לה שתניח תפלין, ההוראה שלא תניח. ואם בכל זאת תשתוקק ותרצה להניחן, אין למחות בידה, מפני שיש לה על מי לסמוך. שכך הוא הכלל, בכל עת שיש לנוהג על מה לסמוך, אין למחות בידו.

יש נשים שאינן מקפידות על מצוות רבות ובהלכות צניעות ורק בתפילין רוצות להתהדר. יש למחות במגמתן להפוך את התורה ומצוותיה לזירה למאבקים חברתיים, שכן כל עניינן של המצוות שהן צריכות להיות מכוונות לשם שמיים, וח"ו לא ככלי למען קידום אינטרסים ממינים שונים.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל. הנחת תפילין. מקור:

commons.wikimedia.org/wiki/File:Ovadia_Yosef_2007.jpg

CC BY SA 3.0

וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ ... מֵהֵי מִצְוֹת מְזוּזָה וּמֵה מִשְׁמְעוֹתָהּ ?

תוכנה העיקרי של המזוזה הוא קלף עליו נכתבות בכתב סת"ם פרשיות 'שמע ישראל' ו - 'והיה אם שמוע' מחומש דברים. על פי רוב, יריעת הקלף נתונה בתוך בית המזוזה - התקן קשיח שנועד לכיסוי הקלף ולשמירה עליו.

ישנה מצוות עשה לקבוע מזוזה (כלומר, קלף ועליו שתי פרשיות המזוזה) על דופן פתח בית מגורים מצד ימין כשנכנסים, ובפתחי החדרים בבית מגורים וכן בשערי יישובים וערים (במידה וקיים שער). בעקרון כל מקום המשמש לדירה חייב במזוזה.

בתורה, כוונת המילה "מזוזה" היא למעשה לדפני הפתח לבית או לעיר, אך השם הושאל גם לקופסא שבה מכניסים את הקלף.

מטרת המצווה לשמש תזכורת תמידית לישראל ביציאתם ובכניסתם לבית שעליהם להאמין בייחודו של האל האחד ולהאמין בגמול על מצוות ועבירות.

מאחר שלפעמים נמחקות אותיות שבקלף המזוזה, דבר הפוסל אותה, יש לבדוק את הקלף כל 3.5 שנים.

השוכר בית או דירה בחו"ל מתחייב במזווה אם הוא שוכר במשך שלושים יום, אך בארץ ישראל חייב במזווה מיד גם אם הוא שוכר לפחות מ - 30 יום. טעמו של דין זה הוא משום ישוב ארץ ישראל. האחריות על התקנת מזוזות הינה על השוכר, אך מאידך גיסא, בעת עזיבתו את הדירה, אין לו ליטול את המזוזות בחזרה. במידה והבית מושכר מגוי, השוכר נוטל עמו את המזוזות כדי למנוע מהן בזיון.

משמעות המילה "שדי" שכותבים מחוץ למזווה מרמזת בראשי תיבות למשפט "שומר דלתות ישראל", כלומר - מילה זו באה לרמוז כי המזווה שומרת על פתחי הבתים (מלבד היות "שדי" אחד משמותיו של ה').

מקור: ויקישיבה - מזווה.

מזווה_קבועה_בפתח_הדלת

Wikipedia, Creative Commons

הקלף שבתוך המזווה. ויקיפדיה, מזווה.

הסכנה לשכוח את ה' מרוב טובה

וְהָיָה כִּי יִבְנֶאֱתָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר עָרִים גְּדֹלוֹת וְטֹבַת אֲשֶׁר לֹא בְנִיתָ. וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאתָ, וּבָרַת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חֲצַבְתָּ, כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נִטְעַמְתָּ, וְאִכְלַת וְשִׂבְעַתָּ. הַשְּׁמַר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד וּבְשִׁמּוֹ תִשְׁבַּע. לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֶיכֶם. כִּי אֵל קָנָא ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקָרְבְּךָ - פֶּן יִחַרָה אַף ה' אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה. (דברים ו, י-טו)

וּבְתִים מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאֲתָ ... מה מזכירים פסוקים י – יב?

רמב"ן: וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' - מזכיר כאן כי ברבות הטובה יזכור האדם את ימי עניו ומרודו שהיה עבד במצרים, ולא ישכח את השם שהוציאו מן העבדות והיא לטובה הזאת, אלא יזכור חסדיו תמיד ויירא אותו ויעבוד לפניו כעבד לאדוניו.

פסוקים אלה מזכירים מאוד את הבתים והאדמות אשר נטשו אותם הערבים במהלך מלחמת העצמאות, ואשר עברו לניהול האפוטרופוס הכללי ע"פ חוק נכסי נפקדים - התש"י, 1950 ואוכלסו ע"י אזרחי ישראל.

על הפסוקים " וּבְתִים מְלֵאִים כָּל טוֹב " ... וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ", מובא במסכת חולין יז, א: אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב: כתלי דחזירי – כלומר שבעת מלחמה, כאשר אין לחיילים מה לאכול מותר להם לאכול אוכל לא כשר כגון חזיר, שנמצא בבתי הכנענים.

וכן פסק הרמב"ם, (הלכות מלכים ח, א): חלוצי צבא כשייכנסו בגבול הגויים ויכבשום ויִשָּׁבוּ מהם, מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים. וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו "ובתים מלאים כל טוב" - עורפי חזירים וכיוצא בהם. היו מקרים שחיילי צה"ל אכן אכלו ושתו דברים שאסורים בדרך כלל ולפי הרמב"ם אין בכך איסור.

לפי הרמב"ן, זה הותר לכל העם רק בעת המלחמות כנגד הכנענים ולא לכל הדורות.

מה הקשר בין עושר חומרי לבין שכחת ה'?

מסביר הספורנו: הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח, כי עושר הקנוי באופן כזה, (ללא מאמץ רב), גורם ברוב "הימשך אחר התאוות ובהן ישכח האדם את עושהו". מתוצאות מחקר מקיף שערך מרכז גוטמן במכון הישראלי לדמוקרטיה שפורסם בשנת 2012 ככל שעולה רמת הכנסה של הישראלים היהודים, כך יורדת זיקתם למסורת. מרבית בעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מהמוצע מגדירים את עצמם בעיקר כחילונים לא אנטי דתיים או חילונים אנטי דתיים - (62%), לעומת 48%-39% בשאר קבוצות המשיבים.

יחד עם זאת, רוב אלה מהמגדירים את עצמם "חילונים", המהווים כ - 46% מהאוכלוסיה היהודית, מאמינים באלוהים ובכח עליון, שכר ועונש, ומקיימים מצוות כמו ברית מילה, אינם עורכים קניות בשבת, וכשליש מהם אוכלים כשר וצמים ביום כיפור.

מהו האיסור לנסות את ה' ? ; החובה לעשות הישר והטוב בעיני ה'

לֹא תִנְסוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי אֵשֶׁר נִסִּיתֶם בְּמִסָּה. שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְעַדְתִּיו וְחֻקֵּיו אֲשֶׁר צִוָּה. וְעַשִּׂיתָ הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת

הָאֲרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם. לְהַדִּיחַ אֶת כָּל אֲבִיבֵי מִצְרָיִם פְּאֶשֶׁר דָּבַר ה'.
(דברים ו, טז-יט)

מה הכוונה במילים: "לא תנסו את ה' אֱלֹהֵיכֶם"?

מפרש הרמב"ן: "לא תנסו את ה' אֱלֹהֵיכֶם – פירושו: פְּאֶשֶׁר נְסִיתֶם בְּמִסָּה. שלא תאמר, אם יש ה' בקרבנו לעשות לנו נסים, או שנצליח בהיותנו עובדים לפניו ונשבע לחם ונהיה טובים, (יהיה לנו טוב), אז נשמור את תורתו. כי הכוונה שם במסה כך היתה, שאם יראו שהשם, שהוא יתן להם מים בנס אז ילכו אחריו במדבר, ואם לא - יעזבוהו. וזה נחשב להם לעוון גדול, כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה נביא השם ודבר ה' בפיהו אמת, אין ראוי לעשות עוד שום דבר לנסיון והעושה כן איננו מנסה את הנביא (אלא) רק (את) השם יתברך, לדעת אם "יד ה' תקצר".

ולכך אסר לדורות לנסות את התורה או את הנביאים, כי לא ראוי לעבוד את השם על דרך הספק או בקשת מופת ונסיון. אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין זה ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס, כי אולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון (דווקא) וראוי שיקבל את הכל במשפט צדק ולא כמו שאמרו אוילי עמנו (מלאכי ג, יד): אֲמַרְתֶּם שָׂא עֲבַד אֱלֹהִים וּמָה בָּצַע פִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמֵרְתוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קְדֻרָנִית מִפְּנֵי ה' צָבָאוֹת.

יש אנשים ה"מנסים את ה'" ואומרים: אם יקרה לי דבר טוב כזה וכזה, אקיים מצוות ואם לא אז לא. זו גישה ילדותית ופסולה, כאילו שהקב"ה עובד אצלך. ידועה הבדיחה על נהג שלא מצא מקום חניה והתפלל שאם ימצא מהר חניה, יתחיל להניח תפילין כל יום. פתאום יצא מישהו ממקום חניה, אז אמר האיש: "אל תטרח הקב"ה - כבר הסתדרתי לבד".

ע"פ האמונה היהודית, בסופו של דבר, העושה את דבר ה' יבוא על שכרו, אם לא בעולם הזה אז בעולם הבא. זה נכון גם בכך שהקב"ה אינו מעניש מידיית את עושי העבירות, וההתחשבות יכולה להמשך זמן רב – גם בעולם הבא. לכן מי שמתחיל לחלל שבת בדרך כלל לא יחוה עונש מידי, אלא לפעמים ההשפעות השליליות יורגשו רק כעבור זמן רב, ולא כמו אלה המחללים שבת לראשונה ושמחים בכך ש"לא קרה כלום". מומלץ שיחכו כמה שנים טובות כדי לראות אם היו לאי שמירת שבת השפעות שליליות או לא.

לפי ספר החינוך, הכוונה היא "שלא לנסות יותר מדי נביא המייסר את העם (מלשון מוסר) והמלמדם דרכי התשובה, אחר שנדע את אמיתת נבואתו ועל זה נאמר (דברים ו, טז) "לא תנסו את ה' אֱלֹהֵיכֶם פְּאֶשֶׁר נְסִיתֶם בְּמִסָּה". כלומר, לא תנסו את גמולי השם ועונשיו שהודיע לכם על ידי נביאיו בכך שתסתפקו בהם - (שתטילו ספק בהם).

(ידוע שכרוב התקופות, המלך ורוב העם לא קבלו את דברי נביאי האמת והטילו ספק אם דברי הנביאים הם באמת דברי אלוקים).

ממשיך ספר החינוך: "טעם איסור הנסיון במצוות הוא מפני ששכר מצווה אינו בעולם הזה וכמו שדרשו זכרונם לברכה בראש מסכת עבודה זרה (ג, א): "היום לעשותם" (דברים ז, יא) ולמחר כלומר לעולם הבא, ליטול שכרם. וזה שאמרו זכרונם לברכה (בבא בתרא י, ב) האומר "סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני (החולה)", הרי זה צדיק גמור. תרצוה חכמים המפרשים, שזה נכון רק כשגומר הנותן בלבו לתת אותה, בין שיחיה בנו או לא יחיה, ואז אין זה נקרא "מנסה את השם".

ממשיך ספר החינוך, "מדיני המצווה, מה שהודיעונו זכרונם לברכה, במה תתאמת לנו נבואת הנביא עד שלא נסתפק בדבריו אחר כן? הוא שיאמר דברים העתידיים להיות בעולם פעמיים או שלוש, ויאמנו ויתממשו נבואותיו, ולא נחייבהו לעשות אות או מופת בשנוי הטבע כמו שעשה משה או כאלהו ואלישע. וגם כן צריך האיש שנחזיק אותו כנביא ונאמין בו, להיות איש ישר, הולך תמים, כי ידוע (לפי מסכת שבת צב, א), שאין הנבואה שורה כי אם על החסידים ואנשי מעשה. ואם נביא הבטיח על רעה שתבוא, אף על פי שלא באה, אין סתירה בנבואתו בכך, כי ה' "אֵל חַנּוּן וְרַחוּם אֶרְךָ אַפַּיִם וְרַב חַסֵּד וְנֶחֱם עַל הָרָעָה" (יונה ד, ב), כשעושי בני אדם תשובה כמו באנשי נינוה וכמו חזקיהו שהוסיפו מן השמים על ימיו אחר הגזרה שימות. אבל כל נביא שהבטיח על הטובה – (שיקרה דבר טוב), אם לא נתאמתה נבואתו, זאת סתירה באמיתות נבואתו, שכל דבר טוב שיגזור האל על ידי נביא שלוח, אפילו על תנאי, אינו חוזר לעולם וזה מרוב טובו וחסדו הגדול. נמצא שבדברים המתייחסים לטובה ייבחן הנביא".

מן התלמוד הירושלמי (יומא א, ד), משמע שפירוש האיסור "לא תנסו את ה'" הוא ש"אין סומכים על הנס". מן הסתם, יש להניח כי העולם מתנהג על פי חוקי הטבע ואין לקחת בחשבון את האפשרות של התרחשות נס, כאחד ממרכיבי שיקול הדעת להנהגת החיים.

מקור: /פרשת ואתחנן לא תנסו את ה' alex.klein.co.il

מה נדרש במילים: "וְעָשִׂתָּ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה'?" פסוק יח.

רש"י מפרש: הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב - זו (לעשות) פשרה, לפנים משורת הדין. לפי הרמב"ן: "וְעָשִׂתָּ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' - על דרך הפשט יאמר: תשמור את מצוות השם ועדותיו וחוקותיו ותכוון בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד. לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ - (זו) הבטחה. הכוונה כי בעשותך הטוב בעיניו, ייטב לך, כי ה' מטיב לטובים ולישרים בלבבותם, (מדה כנגד מדה).

"ורבותינו אמרו בזה מדרש יפה: וְעָשִׂתָּ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב - זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחילה אמר שתשמור חוקותיו ועדותיו אשר צָנַף, ועתה אומר, גם באשר לָא צָנַף, תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו".

ממשיך הרמב"ן, וזה ענין גדול לפי שאי אפשר להזכיר בתורה את כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותיקוני הישוב והמדינות כולם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון

"לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט, טז), "לא תקם ולא תטר" (שם, פסוק יח), "לא תצמד על דם רעך" (שם, פסוק טז), "לא תקלל חרש", (שם, פסוק יד), "מפני שיבה תקום" (שם, פסוק לב) וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל (באופן כללי), שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה (גם) הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדין "בר מצרא" (בבא מציעא קח, א) (שיש לתת זכות קדימה לשכן לקנות קרקע שלידו), ואפילו מה שאמרו בגמרא על הטוב והישר (יומא פו, א), שהיה פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין "תם וישר".

דוגמה ללימוד מפסוק זה לעשייה לפנים משורת הדין נמצאת במסכת בבא מציעא פג, שם מסופר (מתורגם מארמית):

".. רבה בר בר חנה, שברו הסבלים חבית יין שלו. לקח להם את בגדיהם. הלכו הסבלים ואמרו לרב. אמר רב לרבה בר בר חנה: החזר להם את בגדיהם. אמר רבה בר בר חנה לרב: וכי כך הוא הדין? אמר לו רב כן", שהרי כתוב: "למען תלך בדרך טובים", (משלי ב'). אמרו הסבלים לרב: עניים אנחנו ועבדנו כל היום ורעבים אנחנו ואין לנו כלום. אמר רב לרבה בר בר חנה: לך ותן להם את שכר עבודתם, (למרות שגרמו לו נזק). אמר לו: וכי כך הוא הדין? אמר לו כן, שכתוב (בהמשך הפסוק) "ואורחות צדיקים תשמור"..."

בפרקי אבות, פרק ג, משנה יב, אומר רבי חנניה בן דוסא: "... כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו; (ואם) אין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו". לפי זה עשיית "הישר והטוב בעיני ה'", תלויה גם בעשיית הישר והטוב בעיני הבריות.

העיקרון המוצהר במשפט הישראלי הוא: "אין כופים על האדם לנהוג לפנים משורת הדין והדבר מסור ליוזמתו ולרצונו של בעל הדין".

מקור: daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=216 ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום המשפט העברי, משרד המשפטים. מתוך: פרשת משפטים, תשס"ב, גיליון מס' 62 וכן רפאל יעקבי, שופט בית משפט השלום בירושלים. תשס"ה. גיליון 218.

יחד עם זאת כתוב בגמרא בבבא מציעא (ל, ב): "אמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... ולא עבדו (ולא נהגו) לפנים משורת הדין".

הלוואי ויותר מאתנו היו נוהגים לפי רוח התורה ולא רק לפי הדין המחייב.

שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה

פי ישאלך בנה מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. ואמרת לבנה: עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה. וימן ה' אותם ומפתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו. ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו. ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחייתנו כהיום הזה. וצדקה

תְּהִיָּה לָנוּ כִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ.
(דברים ו, כ-כה)

מתי אנחנו אומרים את פסוק כ? מה העדת והחקים והמשפטים...

זו שאלת החכם בלילי הסדר.

מפרש הרמב"ן: וטעם פי' ישאלך בנך מחר לאמר: מה העדת – הוא שואל תחילה על מה יעידו המצוות האלה הנקראות "עדות" בגלל שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם, כגון המצה והסוכה והפסח והשבת והתפילין והמזוזה. ומה החקים - כי נעלם טעמם בתורה. והמשפטים, הוא שואל: מה המשפטים שנעשה במצוות האלה (הלא כל כך מובנים), שנסקול העושה מלאכה בשבת ונשרוף את הבא על אישה ואמה ונכה את הארבעים לזורע כלאים. כי (לעומתם) משפטי ישוב המדינות, דיני השור והבור והשומרים ושאר הדינים שבתורה צדיקים וטובים הן כל רואיהם יכירום (ויבינו את תועלתם).

כלומר, שהרמב"ן מפרש את השאלה בצורה רחבה, המכוונת לכל העדות והחקים והמשפטים שבתורה.

וצווה בתשובה לשאלה הזאת שנגיד לשואל כל ענין יציאת מצרים. והכוונה בזה הוא הטעם במה שנאמר בעשרת הדברות (לעיל ה, ו) אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ויתכוון שנודיע לבן השואל כי ה' הוא הבורא והחפץ והיכול כמו שנתבאר לנו ביציאת מצרים. וזה טעם "לעינינו" כי אנחנו היודעים ועדים מן האותות והמופתים שראינו שם כי ה' אלהינו הוא האלהים בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו (ולכן הוציאנו ממצרים כדי שנקיים את העדות, החוקים והמשפטים שהעביר לנו דרך משה רבנו).

אבל מהי התשובה שבהגדה? (מתאים לליל הסדר)

התשובה בהגדה של פסח לשאלת הבן החכם שונה מזאת של התורה, אולי מפני שהבן החכם שואל "מה...", ולא למה. התורה משיבה לשאלה "מה המקור לעדות, החוקים...". בהגדה מבואר שמשיבים לבן החכם ספציפית לגבי קרבן הפסח, "וְאֵף אֶפֶה אֶמַר לוֹ כִּהְלָכֹת הַפֶּסַח, עד ההלכה שבסוף מסכת פסחים, "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", (מסכת פסחים י, משנה ח), כלומר, מלמדים אותו את כל הלכות (קרבן) הפסח וליל הסדר עד ההלכה האחרונה שאין אוכלים מאכלים אחרים אחר האפיקומן. (מאחר שהבן החכם שואל שאלה מפורטת על הסיבה לעדות החוקים והמשפטים למיניהם, ע"פ ההגדה מסבירים לו את הלכות הפסח המפורטות).

מקור: ארבעה בניס, ארבע תשובות - הרב אליעזר מלמד. אתר ישיבת בית אל.

yeshiva.org.il/midrash/5902

מה הכוונה במילים: "וְצַדִּיקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת"? איזה צדקה?

מסביר הספורנו: וְצַדִּיקָה תִּהְיֶה לָנוּ, וזה שאמרתי לך "לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים", רצונו לומר - לְטוֹב לָנוּ בעולם הזה ובעולם הבא אם נשמור את המצוות. לְחִיַּתְנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: חיי שעה - ולהיות לנו צַדִּיקָה וזכות לפני ה' אלהינו בעולם הנצחי.

סיכום פרק ו

הפרק מביא את פרשת "שמע ישראל" – הכוללת את ההצהרה על אחדות ה', (דבר שאינו מובן מאליו ורוב האנושות אינו מאמין בה); "אהבת ה' – שאפשר להגיע אליו ע"י התבוננות וחקר נפלאות הבריאה; מצוות תפילין – המדגישה את הקשר בין המחשבה (תפילין של ראש) למעשה (תפילין של יד) – לבין הבורא; מצוות מזוזה – המהווה תזכורת תמידית לנוכחות ה'. בנוסף ראינו שאסור לנסות את ה' ולומר שאם ה' יעשה לי כך וכך אז אקיים מצוות ואם לא אז לא – (הקב"ה אינו עובד אצלנו), וראינו את העקרון הכללי של להיות אנשים ישרים וטובים בעיני ה' (ואדם).

פרק ז - הציווי שלא להשאיר כנענים עובדי אלילים בארץ הקודש; 3 האפשרויות שניתנו לעמי כנען; האיסור להתחתן עם הכנענים אפילו אחרי שהתגיירו; האיסור להתחתן עם נוכרים; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו – האמנם?

פי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניה, החתי והגרגזשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבויסי - שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה' אלהיך לפניך והפיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם. ולא תתחתן בם, בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנה. פי יסיר את בנה מאחרי ועבדו אלהים אחרים ותרה אף ה' בכם והשמידך מהר. פי אם פה תעשו להם מזבחתיקה תתצו ומצבתם תשברו ואשירקם תגזעון ופסיליהם תשרפון באש. פי עם קדוש אתה לה' אלהיך, בה בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה מפל העמים אשר על פני האדמה. לא מרבכם מפל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, פי אתם המעט מפל העמים. פי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם בנד תזקה ויפדה מבית עבדים מינד פרעה מלך מצרים. ונדעת פי ה' אלהיך הוא האלהים, האל הנאמן, שמר הברית והתקד לאהביו ולשמרי מצותו לאלהך דור. ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו, לא יאחר לשנאו, אל פניו ישלם לו. ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוה היום, לעשותם. (דברים ז, א-יא)

מה הכוונה במילים "והפיתם החרם תחרים אתם" – פסוק ב' ? הרי זו רצח עם !

ע"פ המפרשים, כוונת התורה שאין לאפשר לעובדי עבודה זרה להמשיך לשבת בארץ הקודש, בין השאר כדי שבני ישראל לא ילמדו מהם.

בספר דברים מוזכר פעמים רבות ציווי אלוקי המוטל על בני ישראל להשמיד את כל העמים ולא להשאירם בארץ ובוודאי שלא לכרות איתם ברית או להתחתן איתם. מנגד, ישנם ציוויים הנוגעים לחובת קריאה לשלום לפני מלחמה, (כלומר להודיע שלא ייפגעו אם יפסיקו לעבוד עבודה זרה ויקיימו 7 מצוות בני נח), וכן ליחס חיובי כלפי גר, מה שמוכיח כי יש לאפשר לגרים משבעת העממים לחיות בארץ.

בתלמוד הירושלמי, מסכת שביעית, פרק ו, הלכה א, מובא: אמר רבי שמואל שלוש פרסטיניות (אגרות) שלח יהושע לעמי ארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ (כלומר – לפני שנכנסו לארץ): מי שהוא רוצה להיפנות - (לעזוב), יפנה; להשלים – ישלים; לעשות מלחמה - יעשה. גירגשי פינה והאמין להקב"ה והלך לו לאפריקי ... גבעונים השלימו עם ישראל; שלושים ואחד מלך עשו

מלחמה ונפלו". עם זאת, מלבד יושבי גבעון לא הצליחו בני ישראל לכבוש ערים רבות, ואלו נזכרות בתחילת ספר שופטים. המקור: ויקיפדיה שבעת_העממים.

יחד עם זאת, יתכן שרוב הכנענים ברחו מהארץ במקום להתעמת עם בני ישראל, כפי שכתוב בפסוק (שמות לד, יא): "שָׁמַר לְךָ אֶת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם; הַנְּנִי גֵרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אֶת הָאֲמֹרִי וְהַפְּנֵנִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרֹזִי וְהַחֲוִי וְהַיְבוֹסִי". זה מזכיר את בריחת הערבים מארץ ישראל לפני פלישת צבאות ערב בתש"ח.

מה הכוונה "ולא תחננו" – פסוק ב?

רש"י כותב: וְלֹא תַחְנֹנּוּ - (ע"פ מסכת עבודה זרה, לב) לא תתן להם חן. אסור לאדם לומר: כמה נאה גוי זה (שהוא עובד אלילים), (יבמות י). דבר אחר - לא תתן להם חנייה בארץ; איסור על מכירה או השכרה של קרקע ארץ ישראל לגויים כאשר הכוונה לעובדי עבודה זרה בארץ ישראל בלבד.

כותב בעל ספר החינוך: משרשי המצווה, לפי שתחילת כל מעשה בני אדם היא קביעות המחשבה במעשים והעלות הדברים על שפת לשון ואחרי המחשבה והדיבור, תיעשה כל מלאכה. על כן בהימנענו במחשבה ובדבור ממצוא בעובדי עבודה זרה תועלת וכן הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים.

מדיני המצווה, מה שאמרו זכרונם לברכה (שם, סה, א) שאין לתת להם מתנות חנם (צדקה) דוקא למי שעובד עבודה זרה. ואף על פי שהוא עומד בגיותו לאכול שקצים ורמשים ושאר כל העבירות, כגון גר תושב, שמכיון שקיבל עליו שבע מצוות, מפרנסים אותו ונותנים לו מתנת חנם. ואמרו זכרונם לברכה (ערכין כט, א) שאין מקבלים גר תושב (באופן פורמלי) אלא בזמן שהיובל נוהג. ועוד אמרו זכרונם לברכה (גיטין סא, א) שמותר לפרנס עניי גוים עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום.

מה הכוונה – "ולא תתחנן בם", פסוק ג?

כתוב בספר החינוך: (הכוונה) שלא נתחנן עם בני אומות העולם, וכתב הרמב"ם ז"ל (בהלכות איסורי ביאה, יב, א): "לא עם שבעה עממים ולא עם שאר האומות, שנאמר (דברים ז, ג) "ולא תתחנן בם". וענין החתנות הוא שיתן בתו לבנו או בנו לבתו, וכמו שבאר הכתוב (שם) "בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך". ואף על פי שהכתוב הזה של "לא תתחנן" מדבר בשבעה עממים ובגרותן (אחרי שהתגיירו) דווקא, וכך משתמע מהגמרא (לגבי שאר אומות העולם), (יבמות עו, א) שמותר להתחנן אתם אחרי שהתגיירו, ואסור להתחנן אתם כשהם גויים ... אבל לגבי שבעה עממין אסור להתחנן אתם אפילו אחרי שהתגיירו, לפי שהיו עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון.

לעומת הכתוב בספר החינוך, לפי הרמב"ם, מדין תורה היה מותר להתחתן עם אחד משבעת העממים אחרי שהתגיירו, והדבר נאסר רק מדרבנן. (הלכות איסורי ביאה, יב, כב).
 מרשי המצווה, לפי שאם ישא אדם בת נוכריה היא עלולה למשוך אותו לעבוד עבודה זרה (או לדת שלה), ועוד כי היא תגדל את בניה הנולדים ממנה לעבודה זרה, ואוי לו לפוסל את זרעו (שברור שע"פ ההלכה הצאצאים אינם יהודים).

מי שהתחתן עם גויה מבחינת ההלכה, עבר על מצוות לא תעשה וחייב מלקות. הוא חייב גם לגרשה, למרות שמבחינת ההלכה, ממילא לנישואי תערובת אין תוקף. אם שכב עם לא יהודיה באופן חד פעמי, עבר על איסור מדרבנן.

למה אסור להתחתן עם מי שאינו/ה יהודי/ה?

לפי התורה והיהדות, להיות יהודי זה לא השתייכות ללאום היהודי בלבד, אלא זה מחייב באמונה היהודית ובקיום מצוות היהדות - לפחות העיקריות שבהן. ייעוד עם ישראל להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש" לה'. ככל הנראה, גם אם אישה יהודייה תחתן עם לא יהודי, שאז פורמלית, לפי ההלכה, הילדים יהיו יהודים, התנהלות וערכי המשפחה לא תהיה יהודית. הסכוי שהדור הבא ישאר יהודי במובן כלשהו, קלוש.

הנושא לא יהודיה למעשה מסיים בכך את שרשרת הדורות של יהודים שהוא צאצא להם. יש המכנים את תופעת רבוי נישואי התערובת בתפוצות, "השואה השקטה". שם שיעור נישואי התערובת מגיע ברוב הארצות ל - 40% עד 75%. נזכיר שמספר היהודים בתפוצות הולך וקטן מידי שנה. ב - 1970 היו כ - 10 מיליון יהודים בתפוצות ואילו ב - 2010 כ - 7.7 מיליון בלבד. באותה תקופה מספר היהודים בישראל גדל מ - 2.63 מיליון ל - 5.8 נפש, כך שסך מספר היהודים גדל ב 870,000 נפש (כ - 7% בלבד ב - 40 שנה). ברור שההפחתה במספר היהודים בחו"ל אינו נובע מעלייה ארצה, אלא מנישואי תערובת ורבוי טבעי נמוך. באותה תקופה עלו ארצה כ - 1,470,000 יהודים. הרבוי הטבעי של יהודים בישראל הוא 1.5%-2% לשנה. בתפוצות הוא כנראה שלילי.

נציין כי לפי פרסום של מרכז המחקר של הכנסת משנת 2007, 5% מהזוגות הנישואים בישראל היו נישואי תערובת שבהם אחד מבני הזוג יהודי והשני לא יהודי. עם העלייה של מספר גדול של לא יהודים מחבר העמים, תופעת נישואי התערובת בישראל הולכת וגדלה. כמובן שהפתרון לכך הוא גיור של הלא יהודים לפני נישואיהם עם יהודים. בשנים 2002 עד 2011, הונפקו על ידי אגף הגיור במשרד ראש הממשלה כ 50,000 תעודות גיור.

איך החוק הישראלי מתייחס לנישואי תערובת?

חוק שיפוט בתי דין רבניים, תשי"ג - 1953, קובע כי נישואין של יהודים בארץ ייערכו לפי דין תורה. יש הנוטים לפרש הוראה זו כשוללת כל אפשרות של הכרה בנישואי תערובת, ואילו

לדעת אחרים הסעיף חל רק במקרה ששני בני הזוג יהודים ועל כן אין מניעה שכהן דת לא יהודי יערוך נישואי תערובת ליהודי.

כפי שצוין לעיל, לפי ההלכה היהודית אין כל תוקף לנישואי תערובת, אך יש מערכות דינים דתיות אחרות שמכירות בתוקפן. כך למשל, מתיר המשפט המוסלמי לגבר לשאת לא מוסלמית אך לא להפך: אישה מוסלמית חייבת להינשא למוסלמי.

במקרה של נישואי תערובת מכיוון ששני בני הזוג משתייכים לעדות דתיות שונות, אין לאף בית דין סמכות לדון במישרין בענייני המעמד האישי של הצדדים. עם זאת, חיקוק מנדטורי, סימן 55 לדבר המלך במועצתו, מסמיך את נשיא בית המשפט העליון להקנות סמכות לפי שיקול דעתו לאחד מבתי הדין הדתיים או לבית המשפט האזרחי. הסדר דומה נקבע בחוק שיפוט בענייני התרת נישואין, (גירושין), (מקרים מיוחדים), תשכ"ט - 1969.

כפי שציינ פרופסור פנחס שיפמן, (דיני המשפחה בישראל, ירושלים, תשמ"ד, עמ' 188 ואילך) "מסירת שיקול דעת זה בידי נשיא בית המשפט העליון מסמלת את המבוכה המשפטית ששוררת לגבי תוקפם המהותי של הנישואין ויש בה כדי להבליט את העובדה שלמשפט המדינה אין עמדה נחרצת כלפי שאלה זו.

...הסדר זה אינו רצוי, מכיוון ששיקול דעתו של הנשיא עשוי לחרוץ את גורל הנישואין לגופם לשבט או לחסד. ...המחוקק ובתי המשפט עקפו הכרעה בשאלה לגופה על ידי הסדרים ספציפיים בנושאים רבים. נטיית ההסדרים הללו היא להוביל למעשה להכרה בנישואי תערובת".

לגבי תוקפם של נישואי תערובת שנערכו בחו"ל בפסק הדין המנחה בסוגיה זו, בג"צ פונק שלזינגר, נפסק שבדיקת תוקפם של הנישואין אינה מעניינת של פקיד הרישום. הלה חייב להסתפק בראייה על עריכת טקס הנישואין, דוגמת תעודת נישואין, ופקיד הרישום חייב לפעול על פיה ואל לו לערער עליה או להרהר אחריה, (ועליו לרשום את הזוג כנשואים אם הוצגה תעודת נישואין).

יחד עם זאת, חשוב שינוהל רישום מדויק ומעודכן של מעמדו של כל אדם הנמצא בארץ מבחינת היותו יהודי או לא לפי ההלכה, ומבחינת היותו כשר לחיתון או פסול לחיתון ע"פ ההלכה, וזאת כדי למנוע מקרים של נישואין בשגגה ושלא בכוונה, של יהודי/ה עם לא יהודי/ה או עם פסולי חיתון.

האם הנאמר בפסוקים טו – י, "הָאֵל הַנְּאָמָן, שִׁמְר הַבְּרִית וְהַחֻסָּד... אֵל פְּנֵי יְשָׁלֵם לוֹ", מתקיים במציאות? הרי לפעמים צדיק ורע לו, רשע וטוב לו?

ראשית, פסוקים אלה מנוסחים בלשון רבים, כך שכנראה הם מכוונים לגמול לעם כולו ולא לפרט. למרות זאת, הפרשנים הבינו אותם כמכוונים גם לפרט.

פירש רש"י: וּמְשַׁלֵּם לְשֹׁנְאָיו אֶל פְּנָיו - בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבידם העולם הבא. (גם לשונאים ולרשעים ישנן זכויות כלשהן, שעליהן הם מקבלים גמול בעולם הזה). מוסיף הרמב"ן: "והמידה הזאת אשר הזכיר (רש"י) היא אמת לעולם. אע"פ שיש רשע שמאריך ברעתו, זה יהיה רק מפני המידה הזאת הנזכרת, שה' שומר החסד; והנה (הרשע) עשה איזה טובה שצריך לשלם לו. אם כן, אין במידותיו של הקב"ה אלא שתי המידות הללו, משלם טובה תחת טובה ומשלם רעה תחת רעה.

"ויתכן כי שונאיו המוחלטים המכחישים את אלהותו, אין להם זכות כלל. וכמו שאמרו (מדרש קהלת רבה ז, לב) אמר רבי יאשיה: מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך אפיים לרשעים בעולם הזה - שמא יעשו תשובה, או עשו מצוות שהקב"ה ישלם שכרן בעולם הזה, או שמא יצאו מהן צדיקים, שכך מצינו שהאריך אפיים למלך אחז ויצא ממנו חזקיהו וגם מאמון יצא יאשיהו ומשמעי יצא מרדכי. וכל אלו אינם בכלל שונאיו.

לפי דבריו של הרמב"ן, ישנם שיקולים רבים בענין הגמול המגיע לאדם על מעשיו, אך בסופו של דבר הצדק נעשה בעולם הזה ובעולם הבא גם אם הוא לא מובן בראייה שטחית שלנו ולטווח הקצר.

נוסיף שמקרים של "צדיק ורע לו - רשע וטוב לו", הם נדירים במציאות. אם אדם הוא באמת צדיק, הוא בדרך כלל שמח בחלקו ומסתפק במה שיש לו בחייו ואף משלים עם דברים לא כל כך טובים בחייו. לכן טוב לו. לעומת זאת הרשע, אולי נוחל הצלחות במזימותיו הרעות בטווח הקצר, אך בטווח הארוך הוא בדרך כלל משלם ביוקר על מעלליו. בנוסף לכך אין לו אף פעם שקט נפשי וסיפוק ממה שיש לו והוא תמיד תאב לספק עוד תאוות או להשיג עוד ממון. לכן הוא חי תמיד בתחושה של חוסר ואי שביעות רצון. אפשר לקבוע שבדרך כלל רע לו. נוסף כי לא תמיד ניתן לדעת מיהו צדיק ומי רשע. ישנם צדיקים נסתרים ורשעים נסתרים וקשה לתהות על קנקנם. נוסף שהרוב הגדול של האנשים אינם צדיקים ואינם רשעים, אלא בינוניים ותחושותיהם הן בינוניות גם כן.

תחושות הצדיק אינן תלויות במצבו הכלכלי – חומרי האובייקטיבי והוא יכול להסתפק גם במועט אם צריך. לעומת זאת - תחושות הרשע בדרך כלל תלויות מאוד במצבו הכלכלי, ברכושו, בסיפוק תאוות, והוא אף פעם לא ידע שובע.

מספר סקרים ומחקרים בכל העולם הראו שאנשים מאמינים ושומרי מצוות מאושרים ושבעי רצון יותר מאחרים. זה מוסבר ע"י יותר מגע חברתי ועזרה הדדית בקהילה, יותר אופטימיות, יכולת נפשית לעמוד במצבי לחץ ויותר משמעות לחיים. בנוסף, יש פחות נטיה להתמכרות לפשע, שכרות וסמים ופחות נטיה לדכאון. מקור: ויקיפדיה – דת_ואושר.

תוספת

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ... לֹא תִרְצָח ... וְלֹא תַעֲזֹב בְּרֵעֶךָ עַד שָׂוְא... וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ ... וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

אחת הדוגמאות המצמררות ביותר של אדם מוכשר ומוצלח כביכול שעבר על מספר רב של עשרת הדיברות המובאים לעיל, הוא דניאל מעוז. בנוסף הוא מדגים היטב את האימרה "עבירה גוררת עבירה", (פרקי אבות ד, ב) ודברי אליהו הנביא כלפי אחאב, "הרצחת וגם ירשת?" (מלכים א, כא, יט).

נורית ונח מעוז נרצחו בליל 13 באוגוסט 2011. הם נרצחו בדקירות סכין רבות בביתם בשכונת רמות בירושלים. בנם דניאל מעוז נעצר ב - 11 בספטמבר 2011, בחשד כי ביצע את הרצח כדי לזכות בכספי הירושה של הוריו וזאת במטרה לכסות חובות גדולים שצבר עקב התמכרותו להימורים. ב - 1 ביולי 2013 הרשיע בית המשפט המחוזי בירושלים את דניאל מעוז ברצח הוריו וגזר עליו שני מאסרי עולם מצטברים וחמש שנים נוספות על השמדת ראיות.

דניאל מעוז נולד ב - 1982 בירושלים וגדל בשכונת רמות ב'. סיים את לימודיו בבית הספר "אורט רמות" בציונים טובים. לאחר סיום לימודיו התגייס לצה"ל, שירת בקצין העיר ולאחר מכן כקצין באכ"א. לאחר שחרורו החל ללמוד משפטים באוניברסיטת חיפה. במהלך לימודיו נישא ובני הזוג התגוררו בבית הוריה של האישה במבשרת ציון. 11 חודשים לאחר מכן התגרשו השניים על רקע השתתפותו בהימורים שבהם הפסיד את כספי החתונה. מעוז סיים בהצטיינות את לימודיו באוניברסיטת חיפה ב - 2009, עבר לתל אביב והתמחה בתחום הקניין הרוחני במחלקת הליטיגציה במשרד עורכי דין. לאחר שעבר את בחינת ההסמכה של לשכת עורכי הדין החל לעבוד במשרד עורכי דין בעל מוניטין בתחום המסחרי. במהלך השנתיים הבאות עבר מעוז ממשרה למשרה, עד מעצרו בשל הרצח הכפול.

מעוז התחיל להידרדר לפשע ע"י הימורים בלתי חוקיים ושקיעה בחובות כבדים, לקח הלוואות בשוק האפור, עד שהגיע לרצח אביו ואמו. הוא ניסה אף להפליל את אחיו התאום ברצח, והכל כדי לזכות ברכוש שבירושה מהוריו. התמכרות לתאוות בצע ושקיעה בחובות, הובילו לשפיכות דמים של הוריו.

המקור: ויקיפדיה, רצח_נורית_ונח_מעוז.

סקר: מספר הזוגות המעורבים בישראל הגיע ל - 10%.

המקור: ynet.co.il/articles/0_7340_L3362000_00.html פורסם: 07.02.07

התבוללות בארץ הקודש

10% מהזוגות הנשואים בישראל, מכל הדתות, אינם בני אותה דת - כך עולה מנתונים שמפרסם ארגון "משפחה חדשה" בעקבות סקר שערך מכון גיאוקרטוגרפיה.

לפני נתוני "משפחה חדשה", בעקבות גלי העלייה האחרונים רק כ- 58% מהמשפחות בישראל יש זוג הורים, אב ואם, שהם יהודים. 12% מהמשפחות הן לא יהודיות ו- 10% הן מעורבות. 9% מהמשפחות הן חד-הוריות, 5% מהזוגות הם ידועים בציבור שלא נישאו, 3% נישאו בנישואין אזרחיים, 2% הם עובדים זרים ו- 1% משפחות חד מיניות. הנתונים פורסמו לראשונה ב"ידיעות אחרונות".

עם זאת, 57% מבני הזוג היהודים שנישאו בנישואי תערובת בישראל, דיווחו כי הם שומרים על המסורת היהודית, לעומת 33% בלבד מבני הזוג שנישאו לבני זוג לא יהודים בארצות הברית. עוד עולה כי 60% מהציבור מתנגד לנישואין כאלה. 17% מהאנשים שאמרו כי הם תומכים בנישואי תערובת באופן כללי, היו מתנגדים לכך אילו היה מדובר באחד מילדיהם.

ראשון לציון שיאנית המעורבות

על פי נתוני "משפחה חדשה", (נכון לשנת 2007), ראשון לציון היא העיר בה מתגוררים מרבית הזוגות הנישואים בנישואי תערובת. על פי ההערכות הארגון מתגוררים בראשון לציון למעלה מ- 150,000 בני זוג נשואים. מתוכם למעלה מ- 20,000 נישאו ב"נישואי תערובת".

בשנת 2006 הגישו בקשה לגירושין אזרחיים בראשון לציון קרוב ל- 1000 בני זוג. מרבני צהר נמסר בתגובה כי "הסקר מראה שאחוז הגירושים בקרב משפחות מעורבות בארץ גבוה פי שלושה מאשר חלקן באוכלוסייה. הסקר מוכיח שהתא המשפחתי המעורב חלש הרבה יותר מאשר התא המשפחתי ההומוגני היהודי והסיבה לכך היא שהבסיס עליו נשענת המשפחה היהודית הוא שורשי ועמוק ובעל אחיזה במורשת ומסורת משותפת.

לכן על מדינת ישראל לשפר ולייעל את מערכת הגיור, דבר אשר יצמצם את נישואי התערובת במדינת ישראל ויחזק את ערכי המשפחה".

בעדכון לשנת 2021, מנתונים שסופקו על ידי הלמ"ס, מתברר כי בישראל יש בסך הכל כ- 1.346 מיליון זוגות המוכרים כנישואים, שבהם לפחות אחד/ת מבני הזוג יהודי/ה, ומתוכם כ- 1.26 מיליון (93.6%), שני בני הזוג הם יהודים וכ- 6.4% מעורבים. כ- 4% מהגברים היהודים נשואים ללא יהודיות, וכ- 2.5% מהנשים היהודיות נשואות ללא יהודים. בשונה מנתוני הסקר מ- 2007, בכ- 72% מהמשפחות בישראל יש זוג הורים, אב ואם, שהם יהודים.

לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, ולא תגרעו ממנו

הקמצן

ציפי לידר, אתר "מחלקה ראשונה", [news1.co.il/Archive/0024 D 100480 00.html](https://news1.co.il/Archive/0024_D_100480_00.html)

יהודי אחד נזקק לקערה לסעודת מצווה בשבת. הקיש על דלת שכנו העשיר הקמצן הנודע. "מה רצונך?" שאל הקמצן הנדהם.

"אנא השאֵל לי קערה לאורחים וביום ראשון אשיב לך אותה". ביקש השכן.

סירב הקמצן לבקשתו בתירוצים מתירוצים שונים.

השכן לא אמר נואש והמשיך להתחנן לקמצן לתת לו את מבוקשו עד שזה נעתר לו בסופו של דבר.

למחרת היום לתדהמת הקמצן, השיב לו השכן שתי קערות, אחת גדולה ואחת קטנה.

”למה זו” שאל הקמצן בסקרנות, בהצביעו על הקערה הקטנה.

”אָמור מזל טוב”, השיב השכן ”הקערה ילדה בת!” שמח הקמצן הטיפש לקבל את המתנה.

בשבת הבאה חסר היה לשכן גביע לקידוש. שוב הקיש על דלת שכנו הקמצן.

אולם להפתעתו הפעם קיבל את מבוקשו במאור פנים. ”אשאל לו גביע אחד” חשב הקמצן
”ואקבל בתמורה שניים!”

ואומנם למחרת התייצב השכן בביתו עם שני גביעים, הגביע ששאל פלוס גביע קטן.

שוב שאל השכן הקמצן לפשר הגביע הקטן. וזה שוב הפתיע אותו כמו בפעם הקודמת

בבשורה הטובה. ”אָמור מזל טוב”, הכריז השכן בשמחה, ”לגביע נולד בן, והוא קניינך!”.

שמח הקמצן בשמחת הגביע הכפול שקיבל. ביום שישי, ערב שבת, איתרע מזלו של השכן

ונשברה לו רגל המנורה. שוב הלך לשכנו הקמצן, לשאול מנורה להדלקת נרות שבת.

זה נעתר לבקשתו בשמחה רבה והשאל לו את מנורת הכסף היקרה שלו. ”אשאל לו אחת

אקבל תמורתן שתיים!” חשב הקמצן.

ביום ראשון המתין הקמצן לשכנו בהתלהבות כדי לקבל כדרכו את מנורת הכסף הכפולה. אולם

לאכזבתו הרבה כל ציפיותיו היו לשווא.

השכן נעלם עם המנורה פלא היה. עבר יום, עברו יומיים והשכן לא בא.

מאוכזב ונזעם ניגש האיש לשכנו וביקש את המנורה היקרה. ”צר לי”. השיב השכן - אָמור

”ברוך דיין האמת”. המנורה מתה.

וכי מנורה יכולה למות? תמה הקמצן.

וכי היא יכולה ללדת? השיב השכן. אם האמנת שקערה וגביע יכולים ללדת, כך תאמין שמנורה

יכולה גם למות. אני משתתף באבלך על מות המנורה המנוחה זכרה לברכה.

המשל, בעיבוד של ציפי לידר, הוא מפרי עטו של המגיד מדובנא. הנמשל הוא לא להוסיף ולא

לגרוע ממצוות התורה. אולם דומני כי מעֵבֶר לך, ומעֵבֶר להצגת הקמצן באור נלעג, המשל

מלמד שיעור מאַלף בפסיכולוגיה על דרכי גמילה, בהומור ובאירוניה, אפילו מקמצנות. שווה

לנסות!

שיר משמר – (“ונשמרתם מאוד לנפשותיכם”)

מילים: נתן אלתרמן

לחן: ששה ארגוב

השיר נכתב בשנות ה - 60 על ידי נתן אלתרמן מתוך תחושת דאגה לבתו היחידה תרצה אתר

ששהתה אז בארצות הברית ולאחר שעברה משבר נפשי ולאחר נסיון התאבדות. תרצה היתה

משוררת, פזמונאית, סופרת, זמרת, שחקנית ומתרגמת ישראלית. למרבה הצער, בשנת 1977, בהיותה בת 36 בלבד, נהרגה תרצה אתר דווקא כשנפלה מחלון ביתה שבקומה השישית.

שמרי נפשך כוחך שמרי שמרי נפשך
 שמרי חיך בינתך שמרי חיך
 מקיר נופל מגג נדלק מצל חשך
 מאבן קלע מסכין מציפורניים
 שמרי נפשך מן השורף מן החותך
 מן הסמוך כמו עפר כמו שמיים
 מן הדומם מן המחכה והמושך
 והממית כמי באר ואש כיריים
 נפשך שמרי ובינתך שער ראשך
 עורך שמרי שמרי נפשך שמרי חיך.
 זה ערב קיץ לכאורה זה לכאורה
 רק ערב קיץ טוב ידוע וישן
 שבא לחסד ולרחמים לא למורא
 ולא לרחש חשדות ודבר אשם
 שבא עם ריח תבשילים ועם מגורה
 אשר תאיר, עד אם ננוח ונישן (2)
 רק ערב קיץ חם וטוב הוא לכאורה
 רק ערב קיץ חם שבא לא למורא.
 הנה הרוח יד שולחת ובלוי רחש
 פתאום חלון לאט נפתח בחשכה
 אמרי מדוע את צוחקת כמו פחד
 אמרי מדוע את קופאת כמו שמחה?
 אמרי מדוע העולם כה זר עדין
 ואש ומים מביטים בו מכל צד?
 אמרי מדוע בו מפרפרים חיך
 כמו ציפור מבוהלה בתוך כף יד?
 אמרי מדוע זה את מעוף ורעד רב
 כמו ציפור בחדר בחפשה אשנב?

זה ערב קיץ לכאורה...

שמרי נפשך העיפה שמרי נפשך
שמרי חיך בינתך שמרי חיך
שער ראשך עורך שמרי שמרי יופיך
שמרי ליבך הטוב אמציהו בידיך.

פרשת עקב

פרק ז - המשך – שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה; לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום

שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם, ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. ואתה יהי וברכה והרבה וברך פרי בטנה ופרי אדמתה, דגנה ותירוש ויצהרה, שגור אלפיך ועשתרת צאנה, על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך. ברוך תהיה מפל העמים, לא יהיה בך עקר ועקרה ובהמתה. והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוני מצרים הרעים אשר ידעת, לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך. ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נתן לך, לא תחוס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם, כי מוקש הוא לך. (דברים ז, יב-טז)

והיה עקב תשמעון ... מה אפשר ללמוד מפסוק יב ?

ניתן ללמוד שיש קודם לשמוע, אחר כך לשמור ולעשות, את המשפטים. אז תקיים מדה כנגד מדה - וה' ישמור את הברית ואת החסד שהבטיח. ואם לא ישמרו את המשפטים, ה' לא ישמור את הברית ולא תזכו לשמירה או להשגחה מיוחדות. ברוב תקופות ההיסטוריה, מידת שמירת המצוות בכלל העם היתה מועטה למדי, דבר שיכול להסביר אולי את הקשיים והאסונות שהעם עבר. לא ידוע על תקופה שבה רוב העם שמר את מצוות התורה וזכה לכל מה שהובטח כאן.

מה זה "שגור אלפיך ועשתרת צאנה" – פסוק יג

לפי רש"י: שגור אלפיך - ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעה. ועשתרת צאנה - מנחם (בן סרוק) פירש - אבירי בשן, מבחר הצאן. (מנחם בן סרוק 920 – 970 היה בלשן יהודי בספרד של תור הזהב וחיבר מלון עברי - ערבי למקרא).

לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום

פי תאמר בלבבך: רבים הגוים האלה ממני - איכה אוכל להורישם? לא תירא מהם; זכר תזכור את אשר עשה ה' אלהיך לפרעה ולכל מצרים. המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאמת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאת ה' אלהיך, כן נעשה ה' אלהיך לכל העמים אשר אתה נרא מפניהם. וגם את הצרעה ישלח ה' אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרים מפניה. לא תערץ מפניהם, כי ה' אלהיך בקרבך, אל גדול

וַנִּזְכָּר. וְנִשְׁלַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹזִים הָאֵל מִפְּנֵיךָ מֵעַט מֵעַט, לֹא תוּכַל כִּלְתֵּם מֵהָר פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה. וּנְתַנֶּם ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ, וְהָמָּם מִהוֹמָה גְדֹלָה עַד הַשָּׁמַיִם. וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ וְהֶאֱבַדְתָּ אֶת שְׂמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם; לֹא יִתְנַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הַשָּׁמַיִם אַתֶּם. פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ - לֹא תִחַמְדוּ כֶסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלִקְחֹתָ לָךְ, פֶּן תִּנְקַשׁ בוֹ, כִּי תוֹעֵבֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא. וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ וְהָיִיתָ חָרָם כְּמֵהוּ, שֶׁקִּין תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲבֹב תִּתְעַבְּבוּ, כִּי חָרָם הוּא. (דברים ז, יז-כו)

רבים הגוים האלה ממני - איכה אוכל להורישם? מה מזכיר פסוק יז?

גם בשנת תש"ח היו שטענו שאין להקים מדינה שכן לא נוכל לעמוד כנגד התקפת ארצות ערב שאיימו לפלוש לארץ. מנהיגי הציונות סמכו, אולי בסתר לבם, על עזרה משמים. הדבר מזכיר גם את הפחד התהומי משנוי כלשהו בסטטוס קוו, (החסר כל בסיס חוקי), בהר הבית, כדי שיהודים יורשו להתפלל בגלוי, עם תשמישי קדושה, בזמנים מסוימים, בחלק מסוים בהר. הטענה של האוסרים היא, שאם יותר ליהודים להתפלל על ההר, כל המוסלמים בעולם יקומו למלחמת ג'יהאד נגד ישראל ושללא נוכל לעמוד בכך.

התשובה לטענה זו, שאם עושים את השנוי בהידברות ובצורה חכמה, ניתן לבצעו. יש לצאת למסע הסברה שבמסגרתו יופרכו באופן חד משמעי, הטענות המגוחכות של המוסלמים שבתו המקדש לא עמדו על הר הבית, תוך שימוש בשלל ממצאים ארכיאולוגיים, כפי שכבר הובאו בסדרה זו. יש להזכיר גם כי במשך מאות שנים התקיים בית כנסת על הר הבית תחת שלטון מוסלמי, עד שנשרף ע"י הצלבנים. במיוחד יש להדוף את הטענות האבסורדיות של המוסלמים בדבר "כיבוש" הר הבית בידי ישראל. אם מישהו הוא כובש - זה דווקא המוסלמים, אשר השתלטו במאה השביעית על המקום המקודש ביותר ליהדות, על מנת להגביל את זכויות היהודים למקום.

בנוסף, על ממשלת ישראל, ע"פ פסיקה קיימת של בית המשפט העליון, להודיע לירדנים ולוואקף שעל פי חוקי המדינה, אסור להפעיל אפליה על בסיס דת, גזע או מין, ולכן ה"סטטוס קוו" נוגד את חוקי המדינה. ע"פ החוק חייב להתקיים שוויון זכויות לכל אזרח ובהתאם לעקרונות חוק זה, כל עוד המוסלמים אינם מאפשרים ליהודים חופש פולחן ותפילה על ההר, גם למוסלמים יאסר להיכנס להר לצרכי תפילה - (אמרנו שוויון?). יש להניח שהקיצונים המוסלמים יתקפלו בסופו של דבר.

באופן כללי, מבחינת הגישה למקומות הקדושים, יש להנהיג מדיניות של הדריות. תורשה גישה של מוסלמים למקומות הקדושים לאסלאם, בעיקר הר הבית, בתנאי שמובטחת הגישה של יהודים למקומות הקדושים ליהדות. במסגרת ההדריות, השליטה על הר הבית צריכה להתחלק כך, שכל האזור בצפון ההר ועד דרומה לכיפת הסלע, אך למעט כיפת הסלע עצמה, יהיה

בשליטת ישראל באמצעות הרבנות הראשית או גוף אחר שייבחר, ושאר ההר, החלק הדרומי כולל מסגד אל אקצה ואורוות שלמה, יהיה בשליטת ירדן והווקף. לצורך כך יש לנהל משא ומתן עם ירדן לגבי הכנסת שינויים ביישום הסכם השלום שבין מדינת ישראל לירדן. נציין כי בסעיף 9 בהסכם השלום בין ישראל לירדן, נקבע כי "כל צד יאפשר חירות גישה למקומות בעלי משמעות דתית והיסטורית". זה בוודאי כולל את הר הבית, למרות שניתנה עדיפות לתפקיד של ירדן במקומות הקדושים בירושלים. יצוין כי לירדן אינטרס גדול להמשיך לקבל את התועלות השונות במסגרת הסכם השלום – ביניהן: אספקת מים משמעותית ושיתוף פעולה בטחוני, שבלעדיה ספק אם שלטון הממלכה ההאשמית היה ממשיך להתקיים. למעשה ישראל מספקת מים מעבר למתחייב בהסכם וניתן לצמצמה מבלי להפר את ההסכם, במיוחד לאחר שירדן דרשה וקבלה את המובלעות נהריים וצופר לדיה בשנת 2019. נדגיש כי אחרי מלחמת ששת הימים החליטה ממשלת ישראל להשאיר למעשה את הר הבית בשליטה בלעדית של ירדן, ללא שום הכרח, לאחר שזו תקפה והפגיזה את ישראל, ובסוף הובסה במלחמה. ניתן לתקן, גם היום, החלטה שגויה ומעוותת זאת. סטטוס קוו זה אינו "קדוש" – להיפך.

תפילת יהודים יכולה להתקיים בזמנים שימנעו חיכוך עם המתפללים המוסלמים, בדומה לנעשה במערת המכפלה. אם ממלכת ירדן, באמצעות הווקף הירדני, מתעקשת למנוע תפילה של יהודים על הר הבית, עליה לספק הוכחות מוצקות דתיות לאיסור זה. העובדות מראות ההיפך.

וְהָיָה מִהוּמָה גְדֹלָה עַד הַשְּׁמָדָם ... הָאֵם הַתְּקִיִּים הַנֶּאֱמָר בַּפְּסוּקִים יֵט – כֵּד ?

לפי המסופר בספר יהושע – כן. למשל, ביהושע י, יא נאמר: וַיְהִי בַּנֶּסֶם (מלכי כנען) מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוֹרֶן וְהִ' הַשְּׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזָקָה, וַיָּמָתוּ. רַבִּים אֲשֶׁר מָתוּ בְּאֲבָנֵי הַפָּרָד מֵאֲשֶׁר הִרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתֵרֵב! אֲזַי דְּבַר יְהוֹשֻׁעַ לֵה' בְּיוֹם תָּת ה' אֶת הָאֲמָרִי לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר לְעֵינָי יִשְׂרָאֵל: שָׁמַשׁ בְּגִבְעוֹן דוֹם וַיִּרַח בְּעַמְקֵי אֵילוֹן. וַיִּדַּם הַשָּׁמַשׁ וַיִּרַח עָמֶד עַד יָקָם גּוֹי אֲיָבִיו.

יש שהציעו שהאבנים הגדולות היו למעשה נחשול מטאורים שנחת על מרכז ארץ ישראל, כאשר התקרבות של אסטרואיד אל מסלול כדור הארץ, ללא התנגשות כמובן, האט את קצב סיבוב כדור הארץ סביב צירו, מה שהאריך את היום.

לדעת הפרשן רבי לוי בן גרשום, הרלב"ג, - (צרפת, 1288-1344), שהיה גם אסטרונום, מתמטיקאי, מדען, מהנדס, ורופא - (בפירושו ליהושע), כוונת הפסוקים היא שהניצחון במערכה היה כה מהיר, שללוחמים בשדה הקרב נראה היה כי השמש נעמדה במקומה. יש להדגיש כי לדעת הרלב"ג גם חז"ל הבינו שהנס היה בהצלחת מלחמת ישראל ולא בעצירת הגרמים השמימיים.

סיכום פרק ז

בפרק זה, הכולל את סוף פרשת ואתחנן ותחילת פרשת עקב, ראינו כיצד על עם ישראל להתייחס לכנענים ולתושבי הארץ וללא יהודים בכלל. ראינו שאין להתיר עבודת אלילים בארץ הקודש ושניתנה הזדמנות לכנענים לזנוח את עבודת האלילים ולקבל על עצמם את 7 מצוות בני נוח, כתנאי להמשך החיים הרגילים בארץ. בפועל הם סרבו לכך ובחרו בדרך המלחמה עם יהושע ובני ישראל.

ראינו שאסור ליהודי או יהודיה להתחתן עם לא יהודים, מפני שזה מהווה למעשה אי קיום של המשך חיי משפחה יהודיים. ראינו שריבוי נישואי התערובת בחוץ לארץ הביא לצמצום דראסטי במספר היהודים שם.

ראינו שיש גמול אלוקי, חיובי או שלילי, על קיום מצוות ועל ביצוע עבירות, אם לא בטווח הקצר אז בטווח הארוך, ואם לא בעולם הזה אז בעולם הבא. לבסוף ראינו שע"פ דרישת התורה אין על עם ישראל המקיים מצוות לפחד בצורה מוגזמת מאיומי הגויים, אלא לבטוח בה', אך אם רוב ישראל לא מקיים מצוות לא ניתן לצפות לישועת ה'. (הרבה אנשים אינם מבינים אמת פשוטה זו).

פרק ח - ההליכה במדבר; הנסיון שבמן; יסורים של אהבה; שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות; החשש משכחת ה' - כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה; סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות

ההליכה במדבר; הנסיון שבמן; יסורים של אהבה

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת, לַמַּעַן תַּחְיִין וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם. וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדְּרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָה ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, לַמַּעַן עֲנִתָּהּ לְנִסְתָּהּ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הִתְשַׁמַּר מִצְוֹתָי אִם לֹא. וַיַּעֲנֶה וַיִּרְעַבְךָ וַיֵּאָכְלֶךָ אֶת הָמֶן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ, לַמַּעַן הוֹדִיעָהּ כִּי לֹא עָל הַלֶּחֶם לִבְדוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצֵא כִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם. שִׁמְלֵתָהּ לֹא בִלְתֵהּ מֵעֲלִיךָ וְרִגְלָהּ לֹא בַצָּקָה, זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה. וַיְדַעְתָּ עִם לְבָבְךָ כִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ. וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכָּיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ. (דברים ח, א-ו)

מה פירוש פסוק ב: "למען ענתה לנסתה לדעת את אשר בלבבך התשמר מצוותו אם לא". למה שה' יענה את העם? איזה נסיון היה במן?

הרשב"ם מפרש זאת על המן. "זה עינוי - שאין פת בסלך וחיך תלויים למרום בכל יום". כשיש לאדם אוכל לאותו היום בלבד, הוא זקוק לרמת בטחון גבוהה בה' שגם מחר יהיה לו. זה היה הענוי והנסיון. המצוות בקשר למן הן איסור השארתו מיום ליום, (מחשש שמחר לא יהיה) ואיסור ליקוט מן בשבת (למרות שביום ששי לקטו כפול).

מה ניתן ללמוד מפסוק ה? וידעת עם לבבך כי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ...

ניתן להבין את הייסורים האלה כ"יסורים של אהבה", לא כעונש על מעשה כלשהו אלא כמו שאב מעמיד את בנו בניסיונות ואתגרים במטרה לחנכו ולהכשיר אותו להתמודדויות ולהצטיינות בחיים. הספורנו מפרש: מִיִּסְרֶךָ: נותן לך במצוותיו מוסר נאות אל השלמות המכוון מאיתו. ("מייסר" מלשון מלמד "מוסר").

שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה; אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינַת וּתְהַמַּת, יִצְאִים בַּבֶּקֶעָה וּבְהָרָה. אֶרֶץ חֹטֵה וּשְׂעֵרָה וְגִפְנֹן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן - אֶרֶץ זֵית וְדִבְשָׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכַּנְתָּ

תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם, לֹא תִחָסֵר כָּל בָּהּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבֹנֶיהָ בְּרֹזֶל וּמְהַרְרֶיהָ תַחְצֵב נְחֹשֶׁת.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ. (דברים ח, ז-י)

מהם שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל?

שבעת המינים, או הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, הם שבעה מיני גידולים המוזכרים בפסוק ח, המתאר את הפוריות החקלאית של ארץ ישראל: "אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעָרָה, וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן; אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדֹבֶשׁ". הדבש המוזכר בפסוק משמעו תמר, שממנו מפיקים דבש תמרים ולא דבש דבורים.

המסורת היהודית מייחסת חשיבות מיוחדת לשבעת המינים ובפרט קיימים פרטים הלכתיים מסוימים הקשורים בהם כמובאים להלן. שבעת המינים משמשים גם במנהגים הקשורים בארץ ישראל כמו תליית שבעת המינים בסוכה ואכילת שבעת המינים בסעודת ט"ו בשבט.
המקור: ויקיפדיה, שבעת_המינים

מאפייני שבעת המינים

שבעת המינים - אתר CC BY SA 4.0 commons.wikimedia.org

מימין למטה בכיוון השעון: גפן תאנה רימון זית חיטה שעורה תמר.
חיטה - ממשפחת הדגניים ואחד ממיני המזון החשובים בעולם. בארץ ישראל נתגלתה אם החיטה על ידי האגרנום (וראש מחתרת ניל"י), אהרון אהרונסון, (1876 - 1919), וכך הוכח שמאז ימי קדם היתה החיטה מין מרכזי בכלכלת הארץ.
שעורה - אף היא ממשפחת הדגניים. נחשבת אחת לחיטה מבחינה תזונתית, אך השימוש בה היה יותר עבור בעלי חיים מאשר עבור האדם.

גפן - אחד הפירות המפורסמים בעולם. לפירותיו שימוש כפול - לאכילה ולהפקת יין, המשקה האלכוהולי העתיק בעולם. על היין נתקנה ברכה מיוחדת - בורא פרי הגפן. תאנה - פרי עסיסי הגדל בר. עדויות ארכאולוגיות מאשרות כי התאנה פרוחה בארץ ישראל כבר לפני כ- 5,000 שנה. התאנה היתה נאכלת טרייה ומשמרת, כתאנים בודדות מיובשות ("גרוגרת") או כעיגול ענק של תאנים דחוסות ומיובשות ("דבלים"). רימון - פרי מזין ובעל חשיבות במסורת היהודית. אף הרימון ידוע כפרי נפוץ במזרח התיכון מזה אלפי שנים.

זית - פרי חשוב ביותר. עיקר חשיבותו היתה ועודנה בהפקת שמן הזית העשיר בתכונותיו הבריאות והמזינות. הזית היה המקור הכמעט יחיד לשמן בעת העתיקה ואף לגביו קיימות עדויות על נוכחותו בלבנט במשך אלפי שנים. הזית מאריך ימים ביותר ועד היום קיימים בארץ עצי זית בני מאות רבות של שנים.

תמר - עץ התמר ופריו סיפקו פירות טעימים הניתנים לשימור ארוך ("כותבת") וחומרי גלם לבנייה שהופקו מגזע התמר ומענפיו. סיבי התמר החזקים שימשו לשזירת חבלים ועליו שימשו לקליעת נצרים, סלים, מחצלאות וכלים שימושיים נוספים. התמר אינו מוזכר בשמו המפורש אולם על פי הפרשנות, המילה "דבש" מכוונת במקרא לתמר - ממנו עשו את הסילאן, הוא סירופ הדבש שהיה בשימוש בעת ההיא.

המשותף למינים אלו הוא היותם ניתנים לשמירה לפרקי זמן ארוכים. משום כך ניתן להסתמך עליהם כמקור קבוע של מזון בחודשים שאין בהם תוצרת חקלאית טרייה. מינים אלו מבשילים לאורך השנה, החל מהבשלת החיטה באביב ועד הבשלת הזית והתמר בראשית הסתיו. אין ספק שאזכורם השכיח של 'שבעת המינים' במקרא כגידולים חקלאיים מעיד על מרכזיותם כגידולי יסוד בכלכלת הארץ ומשקף את חשיבותם בסל המזונות המקראי. דומה שסדרם בפסוקים אינו מקרי: הם נזכרו על פי סדר חשיבותם וסדר הבשלתם. מבין הדגניים: ה'חיטה' היא הראשונה בחשיבותה ואחריה ה'שעורה'. מבין עצי הפרי הבכורה היתה לגפן ולמוצריה לאחר מכן הזית, התאנה והרימון.

שבעת המינים בהלכה ובמנהג

בהלכה היהודית התייחד מקום רב לשבעת המינים:

ביכורים

ההלכה קובעת כי את מצוות הביכורים אין לקיים אלא בפירות שבעת המינים. חז"ל למדו זאת מהפסוק: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיָא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. מ"ם זו באה למעט - שרק חלקם של הפירות ראויים למצוות הביכורים, ולא כולם. הפירות הראויים הם איפוא שבעת המינים בלבד.

ברכות

פירות שבעת המינים נחשבים לחשובים יותר מפירות אחרים. מכיוון שכך, חלק ניכר מהברכות על המזון כפופות לחשיבותם וקדימותם של פירות שבעת המינים. סימן לברכות וסדר קדימותן ניתן באמצעות ראשי התיבות מג"ע א"ש ("המוציא לחם מן הארץ" על לחם או "בורא מיני מזונות" על מאכלים או מיני מאפה מהדגנים; "בורא פרי הגפן" על היין וברכה זו פוטרת מברכה על שאר המשקאות); "בורא פרי העץ" על פירות האילן (עם קדימות לשבעת המינים); "בורא פרי האדמה" על ירקות ופירות חד – שנתיים כגון בננה - (שהגזע שלו מתחדש כל שנה); "שהכל נהיה בדברו" על בשר, דגים, משקאות ושאר מאכלים שאינם מן הצומח).

לכללים המפורטים לעיל ישנו יוצא דופן מפורסם: כאשר עורכים קידוש בשבת, מברכים קודם על היין את ברכתו ורק לאחר מכן על הלחם או החלה. מטעם זה, בין השאר, נהוג לכסות את החלה בשעת הקידוש, שלא "תתבייש" כביכול, מהשינוי שנעשה בסדר הברכות הרגיל, בו איחרו את ברכתה לברכה על היין.

גם לגבי ברכה אחרונה (אחרי האכילה), יש התייחסות מיוחדת לשבעת המינים, כאשר על לחם מברכים 4 ברכות של ברכת המזון ועל שבעת המינים מברכים ברכה אחת מעין שלוש שמזכירה את עיקר עניני ברכת המזון ועל כל שאר הפרות מברכים את הברכה הפשוטה יותר "בורא נפשות רבות...".

ט"ו בשבט

מתקופת האר"י, השתרש כמעט בכל תפוצות ישראל, המנהג לאכול בט"ו בשבט בעיקר מפירות שבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל, זאת כסמל ליום הנקרא בלשון חז"ל "ראש השנה לאילן". בבתי ספר וגני הילדים במגזרים השונים, מהווה הוראת נושא שבעת המינים חלק מהמערך הלימודי העוסק בענייני ט"ו בשבט.

"אַרְץ אֲשֶׁר אֶבְנֶיהָ בְּרֹזַל וּמְהַרְרֶיהָ תִּחְצַב נְחֹשֶׁת" – פסוק ט. היכן ניתן לחצוב ברזל ונחושת?

בישראל יש מרבצי ברזל עשירים למדי במנרה, בקעת בית נטופה, הר תבור ובנגב. בעבר נעשו נסיונות הפקה ברכס מנרה ובנגב אך התברר שאין היא כדאית מבחינה כלכלית. מכרות הנחושת נמצאות בתמנע ובערבה. בעת העתיקה התקיימה כריית נחושת בתמנע. ב - 1951 הוקמה חברת מכרות נחושת תמנע והכרייה המסחרית החלה ב - 1959. במכרה הועסקו כ 1,200 עובדים תושבי אילת. הכרייה הופסקה ב - 1983 בגלל צניחת מחירי הנחושת בעולם. ב - 2007 החלה כרייה נסיונית על ידי חברה מקסיקנית שמתכננת הקמת מפעל חדש. כידוע, הברזל והנחושת שימושיים מאוד ליצירת כלים. בזמן העתיק השתמשו במרכבות ברזל.

מה לומדים מפסוק י - וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ...?

חכמינו למדו ממנו את מצוות ברכת המזון. אחרי שאוכלים לחם יש להודות לה' על הארץ ועל המזון שנתן לנו. בגלל שבפסוק הקודם נאמר: "אֲרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמַסְפַּנֵּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם", למדו שיש לברך ברכת המזון רק אחרי אכילת לחם. יש שחזרו לפסוק ח, ולמדו שהתורה מחייבת לברך גם אחרי אכילה משבעת המינים. לפי רוב הפוסקים חובת הברכה אחרי אכילת משבעת המינים (הברכה מעין שלוש – או "על המחיה"), היא מדברי חכמים ולא מהתורה

ברכת המזון מורכבת מארבעה חלקים שנקבעו במהלך הדורות:

ברכת הזן: תוכנה הוא הודאה והכרה בכך שאלוהים הוא הנותן מזון לכל ברואיו. על פי המסורת נתקנה ברכת הזן על ידי משה בעת שירד להם המן – ה"לחם" השמימי עליו מסופר בתורה.

ברכת הארץ: תוכנה הוא הודאה על הארץ, על מצוות ברית המילה ועל התורה ומצוותיה שנתפסות גם הן כמתנת הבורא. על פי המסורת, ברכת הארץ נתקנה על ידי יהושע בן נון עם כיבוש ארץ ישראל.

ברכת בונה ירושלים: תוכנה של הברכה הוא תפילה על מלכות בית דוד ועל בנין בית המקדש. בזמן קיום הבית, התפילה היתה למען המשך קיומו וקיום שושלת בית דוד, ומאז החורבן, התפילה היא למען השבתם של המלכות ובית המקדש. הברכה כוללת גם בקשה לפרנסה טובה ומוסיפים לה תוספות מיוחדות בשבת ומועד. על פי המסורת דוד המלך התקין את חלקה הראשון של ברכת בונה ירושלים ואת חלקה השני התקין בנו שלמה המלך, שבנה את בית המקדש הראשון.

ברכת הטוב והמטיב: בה מודים לאל על הטבתו עם ישראל בעבר, בהווה ובעתיד. על פי המסורת, ברכת הטוב והמטיב הותקנה על ידי חכמי המשנה לאחר מרד בר כוכבא. הברכה נתקנה כתפילת הודיה ושבח על כך שגופותיהם של הרוגי ביתר שקבורתם הושגתה, לא העלו סירחון ולא נרקבו.

נוהגים להוסיף בברכה זו פסוקים ובקשות שונות ("הרחמן הוא... וכו'). יש סבורים שקטעים אלו הם חלק מן הברכה ויש סבורים שהם תוספת לברכה, במקביל ל - "אלהי נצור", הנוסף בתפילת העמידה. בקטע זה רבים חילופי הנוסחאות בין עדות ישראל.

המקור החשוב ביותר לעניין הברכות מצוי בתלמוד הבבלי במסכת ברכות.

המקור: ויקיפדיה, ברכת_המזון

האם ברכת המזון נוהגת גם בחוץ לארץ? הרי כתוב "וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ?"

אמרו חכמים שכל העולם ניזון בזכות ארץ ישראל. לכן יש להודות לה' על המזון גם בחוץ לארץ אך להזכיר בברכה את המילים "על הארץ ועל המזון", כאשר הכוונה לארץ ישראל.

על מה עוד נוהגים לברך ולמה?

לפי הרמב"ם, הברכות נחלקות לשלוש קבוצות:
 ברכות הנהנין - ברכות שבח והודאה לאל על הנאות חושיות, על המזון (לפני האכילה ולאחריה) ועל ריחות בשמים.
 ברכות המצוות - ברכות הנאמרות לפני עשיית מצווה, על מנת להודות לה' על התורה והמצוות שנתן. למשל לפני הנחת תפילין.
 ברכות שבח, הודאה ובקשה - ברכות שבהן משבחים את ה' ומודים לו על האופן שבו הוא מנהיג את העולם ואת עם ישראל. לפי הרמב"ם, ברכות אלה נתקנו כדי "לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו". ברכות אלו כוללות את הברכות הבאות:
 ברכות הראייה, ברכות על ראיית תופעות טבע כגון ברקים ורעמים, ים והרים; על ראיית מקומות מיוחדים, כגון מקום שנעשו בו נסים לעם ישראל; על ראיית חבר לאחר זמן ממושך; ועוד.

ברכות השחר שנאמרות לאחר ההשכמה בבוקר.
 ברכות התפילה - הברכות המרכיבות את תפילת שמונה עשרה, ברכות קריאת שמע, ועוד.
 ברכת שהחיינו, ברכה המבטאת התחדשות מזמן לזמן. נאמרת בחגים או על דבר חדש, כגון בגד או פרי חדש.
 ברכת הגומל - נאמרת לאחר הצלה מסכנה או אישה אחרי לידה.
 ברכת "ברוך דיין האמת", נאמרת על בשורה רעה.
 נוסח כל הברכות נתקנו ע"י אנשי הכנסת הגדולה בתחילת תקופת בית שני.

לפי המפרשים, הטעם העיקרי לברכה, הוא כדי להכיר בכך שכל תופעות הטבע וכל מה שאנחנו נהנים ממנו בעולם הזה מקורם מ - ה', ויש להודות ולשבח אותו על כך, אחרת נהיה כפויי טובה. במסכת ברכות לה, א, נאמר: "כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה - מעל". אפילו אם האדם גידל את הדגן והפירות, טיפל, קצר או קטף, עיבד ובישל, עדיין יש לזכור שמקורם מהבורא, שהוא מקור כל הברכות. כאשר מתארחים אצל מישהו נוהגים להודות לו אחר כך ואין סיבה שלא להודות לה' על מה שנתן לנו.
 לפי רבנו בחיי וספר החינוך, כאשר אנחנו מברכים את ה', הוא משפיע עלינו שפע ברכות נוספות ואז נחזור להודות לו, וחוזר חלילה.

החשש משכחת ה' - כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה

הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לְבַלְתִּי שְׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחַקְתָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּעְתָּ. וּבְקִרְךָ וּצְאִיךָ וְרִבְיֹנוֹ, וּכְסֶפֶךָ וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרַם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ

מצרים מבית עבדים. המוליכה במדבר הגדל והגורא, נחש, שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, המוציא לה מים מצור החלמיש. המאכלה מן במדבר, אשר לא נדעו אבותיה, למען ענתה ולמען נסתה, להיטבה באחריה. ואמרת בלבבך: פחי ועצם נדי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לה פח לעשות חיל, למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך ביום הזה. (דברים ח, יא-יח)

מה הכוונה בפסוק יז - ואמרת בלבבך: פחי ועצם נדי ... ? מה זה מזכיר?

הכוונה שאחרי שבני ישראל יכבשו את הארץ ויתבססו ויתעשרו, הם עלולים להשתחצן ולחשוב שאת הכל השיגו בכוחם ובכשרונותם בלבד. עליהם לזכור שהכח והכשרון ניתן להם ע"י ה' שכן לפני ואחרי יציאת מצרים לא היה בהם כח משל עצמם, ובכל זאת יצאו משם. הם היו פאסיביים והכל נעשה ע"י ה' באמצעות משה.

זה מזכיר את הגאווה ואת השחצנות שלאחר הנצחון במלחמת ששת הימים, כאשר רבים חשבו שמדובר בכח ובכישרון של צה"ל בלבד ולא ייחסו זאת לנס מאת ה'. לאחר כמה שנים של התעשרות ושביעות רצון עצמית, ניתנה התזכורת הכואבת ע"י מלחמת יום כיפור, שבה היה נס שלילי – עוורון מדהים ובלתי מוסבר של המודיעין ודרגי הצבא העליונים ואי הבנה בסיסית של כוונות האויב, למרות שהן היו גלויות למדי. לא ניתן אלא לייחס זאת לתשובת ה' לחטא הגאווה והיוהרה שלאחר מלחמת ששת הימים.

יחד עם זאת, יש מפרשים, כמו רבנו נסים, (הר"ן), שאמרו שמצווה לומר בלב "פחי ועצם נדי עשה לי את החיל הזה", כפי שכתוב בפסוק, אך גם לזכור אחר כך מי נתן לך את הכח לעשות חיל.

סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות

והיה אם שפח תשפח את ה' אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחיתם להם, העדתי בכם היום כי אבד תאבדון. פגוים אשר ה' מאביד מפניכם, פן תאבדון, עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם. (דברים ח, יט-כ)

סיכום פרק ח

בפרק ראינו את שהנסיון שבמך שניתן לעם יום יום, אשר היה בתלות מוחלטת בו, כך שהיו זקוקים למידה רבה של בטחון בה' שגם למחרת ירד. ראינו את ההבטחה של ארץ טובה, שבה שבעה מינים משובחים – חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רמון, זית ותמר. ראינו שמביאים ביכורים בעיקר מ- 7 המינים, ושקשורים אליהם ברכות ומנהגים מיוחדים.

ראינו את מצוות ברכת המזון כדי להודות על הארץ ועל המזון וכן את הברכות הנוספות שחכמנו קבעו על כל מה שאוכלים או נהנים ממנו - על מצוות ועוד. ראינו גם שאל לו לאדם לייחס לעצמו בלבד את הישגיו ואת הצלחותיו ושהדבר יכול בקלות להביא לשחצנות ולנפילה כואבת לאחר מכן.

אַרְץ נְחֹלֵי מַיִם עֵינַת וּתְהִמַּת יְצָאִים בְּבִקְעָה וּבְקָרָה.

נחל חרמון - (בניאס), אחד ממקורות המים של כנרת. ויקיפדיה, משאבי מים בישראל.
צלם לא ידוע.

פרק ט - הורשת יושבי הארץ – לא בצדקתך; חטא העגל; מעשי מרי נוספים; תפילת משה
סליחה על חטא העגל

הורשת יושבי הארץ – לא בצדקתך

שמע ישראל, אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך, ערים גדלות ובצרות בשמים. עם גדול ורם, בני ענקים - אשר אתה ידעת ואתה שמעת, מי יתיצב לפני בני ענק? וידעת היום, פי ה' אלהיך הוא העבר לפניך, אש אכלה, הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך, והורשתם והאבדתם מהר, כאשר דבר ה' לך. אל תאמר בלבבך בהזף ה' אלהיך אתם מלפניך לאמר: בצדקתי הביאני ה' לרשת את הארץ הזאת, וברשעת הגוים האלה ה' מורישם מפניך. לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם, פי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבתיה, לאברהם ליצחק וליעקב. וידעת פי לא בצדקתך ה' אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה, פי עם קשה ערף אתה. זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה, ממרים הייתם עם ה'.

(דברים ט, א-ז)

חטא העגל

ובחרב הקצפתם את ה' ויתאנף ה' בכם להשמיד אתכם. בעלתי הקרה לקחת לוחות האבנים, לוחות הברית, אשר פרת ה' עמכם ואשב בקר ארבעים יום וארבעים לילה - לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתבים באצבע אלהים, ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בקר מתוך האש ביום הקהל. ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחות האבנים, לחות הברית. ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה, פי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים; סרו מהר מן הדרך אשר צויתם - עשו להם מסכה. ויאמר ה' אלי לאמר: ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא. הרה ממני ואשמידם, ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו. ואפן וארד מן הקר, והקר בער באש, ושני לוחות הברית על שתי ידי. וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם, עשיתם לכם עגל מסכה - סרתם מהר מן הדרך אשר צוה ה' אתכם. ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי, ואשברם לעיניכם. ואתנפל לפני ה' פראשנה ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכלתי ומים

לא שתייתי; על כל חטאתכם אשר חטאתם, לעשות הרע בעיני ה' להכעיסו. כי נגדתי מפני האף והחמה אשר קצה ה' עליכם להשמיד אתכם, וישמע ה' אלי גם בפעם ההוא. ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא. ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל, לקחתי ואשרף אתו באש ואפת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר, ואשלה את עפרו אל הנחל הירד מן ההר. (דברים ט, ח-כא)

איך יתכן שמשה רבינו לא אכל לחם ולא שתה מים למשך 40 יום?

ע"פ מדרש קהלת רבה, השתנה טבעו הגשמי של משה רבנו והוא התעלה למימד רוחני ולטבעם של מלאכים שאינם אוכלים או שותים. ניתן לומר שהוא ניזון מזיו השכינה, אשר שימש אולי כעין אינפוזיה. משה רבנו למעשה כמעט ולא אכל משך 120 יום, כי הוא עלה להר סיני 3 פעמים, כל פעם למשך 40 יום, כאשר ירד רק ליום אחד ביניהן. יש הטוענים שמשה אמנם לא אכל לחם אלא מן, ולא שתה מים, אלא טל, אך אם כך לא היה מקום לציין זאת במיוחד.

גם על בני ישראל נאמר: "ואולף אתכם ארבעים שנה במדבר; לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלף לא בלטה מעל רגלך. לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, למען תדעו כי אני ה' אלהיכם, (דברים כט, ד - ה), אך שם הכוונה שלא אכלו לחם רגיל מתבואה, אלא מן - לחם מן השמים.

אגב, כנראה שגם אליהו הנביא לא אכל ולא שתה משך 40 יום, בדרכו להר סיני, כמסופר בספר מלכים יט, ז - ח: "וישב מלאך ה' שנית ויצע בו ויאמר קום אכל, כי רב ממך הדרך. ויקם ויאכל וישתה וילך בלח האכילה ההיא, ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חרב". ידוע שבשביתת רעב של אסירים איריים נגד ממשלת אנגליה בשנת 1981 חלק מהאסירים לא אכלו במשך יותר מ - 60 יום והתקיימו משתיה בלבד - לפני שנפטרו. לעומת זאת, בשנת 2015 חוקק בישראל חוק המחייב האכלה בכפייה של אסירים השוכתים רעב. ראו להלן. ראו בתוספת לפרק סיפור מדהים על כהן דת הודי שטוען שלא אכל ולא שתה 70 שנה!

ישנם מפגינים או אסירים שמכריזים על שביתת רעב? האם הדבר מותר ע"פ היהדות?

ע"פ כל הפוסקים, אסור לאדם להתאבד או אף לסכן את חייו, בין השאר ע"י שביתת רעב - גם לא כאמצעי לחץ על אחרים. לכן מותר לנקוט אמצעים, אפילו ע"י הזנה בכפייה, כדי למנוע זאת. חובה להציל אדם מסכנת מוות, אפילו בעל כורחו - זאת ע"פ חוק "לא תעמוד על דם רעיד" - 1998. לשון אחר, בהתנגשות בין ערך כיבוד האוטונומיה של האדם מצד אחד לבין קדושת חיי אדם מן הצד השני, גוברת קדושת החיים. (מקור: ד"ר מיכאל ויגודה, משרד המשפטים, המח' למשפט העברי). נציין שברוב מדינות המערב אדם נחשב אדון לגופו ואין

להצילו אם הוא מתנגד לכך, אך זה נוגד את גישת היהדות, שלפיה ערך החיים גובר על שאר הערכים.

אם מדובר באסיר ביטחוני, מכל שכן שיש למנוע את שביתת הרעב שלו, שכן, אם ימות, יש לכך השלכות בטחוניות וסיכון חייהם של כל אזרחי המדינה.

ע"פ סעיף 56(8), לפקודת בתי הסוהר, תשל"ב - 1971, הסירוב של אסיר לאכול נחשב כעבירה הנושא עונשים. ביולי 2015 אישרה הכנסת תיקון לפקודת בתי הסוהר, המתיר הזנה בכפייה של אסיר שובת רעב שנשקפת סכנה חמורה לבריאותו. החוק יצר מנגנון לאישור הזנה בכפייה של אסיר, המורכב מזה של ועדת האתיקה, לפי סעיף 15(2) לחוק זכויות החולה, תשנ"ו - 1996. בניגוד לוועדת האתיקה שמטרתה להגן על האדם מעצמו, תיקון חקיקה זה נועד לשתי תכליות: הגנה על האסיר מעצמו וכן הגנה על ביטחון הציבור והסדר הציבורי מתוצאות שביתת הרעב. מבחינת שירות בתי הסוהר, שביתת רעב היא הפרה חמורה של כללי המשמעת והיא עשויה לגרום אחריה שלילת הטבות.

נציין כי בהצהרת מלטה משנת 1992, פרסמה ההסתדרות הרפואית העולמית גילוי דעת בדבר התנהגות נאותה של רופאים כלפי שובתי רעב. ההצהרה שעודכנה בשנת 2006 נותנת קדימות ברורה לרצונו של השובת על פני הצלת חייו, כשהסייג היחיד הוא כושרו הנפשי של השובת לקבל החלטות חופשיות ומודעות. נקבע כי "האכלה כפויה אינה קבילה אתית. אין לאיים לאלץ או לכבול אדם לצורך האכלתו. פעולה כזו תחשב לטיפול בלתי אנושי ומשפיל". בית המשפט האירופי לזכויות אדם נדרש לסוגיית ההאכלה הכפויה כשדן בטיפול אותו קיבל עציר שובת רעב באוקראינה. הפסיקה, משנת 2007, קבעה כי "טיפול הניתן בשל צורך בריאותי מנקודת מבט של עקרונות רפואיים מבוססים, אינו יכול להחשב בעקרון כבלתי אנושי או משפיל".

רופאים בישראל, המסרבים לציית לחוק המחייב הזנה בכפייה, אמנם פועלים בהתאם לשבועת הרופא והצהרות ההסתדרות הרפואית העולמית, אך הם עוברים על החוק הישראלי ופועלים בניגוד להלכה היהודית. נציין כי שביתת הרעב של עשרות אסירים פלשתינים ב - 2014 הסתיימה ללא כפייה וללא נפגעים בגוף.
מקור: ויקיפדיה, שביתת_רעב.

מעשי מרי נוספים

וּבַתְּבַעְרָה וּבַמַּסָּה וּבַקְבֻרַת הַמֵּאָוָה, מִקְצָפִים הָיִיתָם אֵת ה'! וּבְשִׁלְחַת ה' אֶתְכֶם מִקְדֹשׁ בְּרַנֵּעַ לֵאמֹר: עָלוּ וְרָשׁוּ אֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם; וַתִּמְרוּ אֵת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא

הַאֲמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ. מִמָּרִים הָיִיתֶם עִם ה' מִיּוֹם דַּעַתִּי אֶתְכֶם. (דברים ט, כב-כד)

תפילת משה לסליחה על חטא העגל

וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֵי ה' אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי, כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם. וְאֶתְפַּלֵּל אֵל ה' וְאָמַר: אֲדַנִּי יְהוָה אֵל תְּשַׁחַת עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה. זָכַר לַעֲבֹדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב; אֵל תִּפְּן אֵל קִשֵׁי הָעַם הַזֶּה וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל חַטָּאתוֹ. פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם: מִכִּי יָכַלְתָּ ה' לְהִבְיָאֵם אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם, וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם, הוֹצִיאֵם לְהַמְתֵּם בַּמִּדְבָּר. וְהֵם עִמָּךְ וְנִחַלְתָּךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחַךְ הַגָּדֹל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָה. (דברים ט, כה-כט)

למה כתוב בפסוק יח: וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֵי ה' פְּרָאשָׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה... וגם בפסוק כה: "וְאֶתְנַפֵּל לְפָנֵי ה' אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי". למה החזרה?

מפרש הרשב"ם: מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת ארבעים יום? (החזרה היא) כדי (להדגיש ו) להודיע לישראל: בלשון זה התפללתי. שמא תאמרו והלא חטא גדול במעשה העגל הועילה תפילתו של משה וניצלנו, אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפילות הנביאים?

אמר להם משה: לא יועילו לכם תפילות בארץ ישראל, כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו, שהרי כך התפללתי: זכור לעבדיך וגו' פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם, מבלתי יכולת ה' להביאם, ולכך לא נתחייבתם בעדו מיתה. אבל לאחר שיהרוג (יהושע) שלושים ואחד מלכים וינחילכם את הארץ, אז כשתחטאו, הקב"ה יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ, שאין כאן חילול השם שהאומות יאמרו "מבלתי יכולת ה'", אלא יאמרו הגוים: "ישראל חטאו לו".

סיכום פרק ט

בפרק זה יש בעיקר משום סקירה של המסע במדבר ושל חטאות העם, כאזהרה שלא לחזור על חטאות אלו. לכן קבע פסוק ה: לֹא בָצַדְקָתְךָ וּבְיִשׁוּר לְבָבְךָ אֶתָּה בָּא לְרִשֵׁת אֶת אֲרָצָם...

תוספת

מה הזמן הכי ממושך שעברת ללא אוכל או כוס מים?
 איש דת מהודו טוען שהוא לא אכל או שתה במשך 70 שנה! פרחאלד ג'אני הוא איש מבוגר בן 83 אשר גר במערה ללא מים או אוכל.

למה לכל הרוחות בן אדם יבחר לחיות ללא אוכל כל כך הרבה זמן ואין זה שהוא עדיין חי?

ג'אני טוען שהוא עזב את ביתו כשהיה בן 7 בחיפוש אחר רוחניות ובגיל 11 הוא בורך בידי רוח הקודש. מאז אותה ברכה טוען ג'אני כי הוא חי ללא אוכל ומים ומקבל את תזונתו דרך חור בחיכו המפריש צוף לגופו. שטויות במיץ עגבניות - לא ?

אולי לא. הטענה של ג'אני נבדקה על ידי 30 מומחים לאורך 3 שבועות תוך כדי ביצוע בדיקות מקיפות בבית החולים. הם שמו אותו תחת פיקוח מלא למשך כל שעות היממה ותיעדו הכל במצלמות. הם מצאו שהוא לא צרך שום אוכל ולא שתה ב - 15 הימים שהוא שהה בבית החולים. מניעה מהאדם הרגיל אוכל ומים למשך מחצית מהזמן, תגרום בוודאות למוות. כמו כן נמצא כי הוא לא ביצע את צרכיו. הרופאים נדהמו וטענו כי ייתכן וגופו של ג'אני עבר תהליך של שינוי ביולוגי כתוצאה מהמדיטציות והיוגה האינטנסיבית שעשה. כמו כן נמצא כי מוחו נשאר בריא כמו מוחו של אדם בן 25. בהחלט מוזר. (אתר 20.9.14 agogo.co.il/ind).

פרק י - קבלת הלוחות השניים; ההזכרה התמוהה של מות אהרון; הבדלת שבט לוי; הצווי למשה ללכת למסע לפני העם; מה ה' שואל מאתנו - יראת שמים; אהבת הגר - איזה גר?; איך מתגיירים? מצוות התפילה

קבלת הלוחות השניים

בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי פָּסַל לְךָ שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים, וְעָלָה אֵלַי הַהָרָה, וַעֲשִׂיתָ לְךָ אַרְוֹן עֵיץ. וְאָכַתְבָּ עַל הַלְּחָת אֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחָת הַפְּרָאשָׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, וְשִׁמְתָם בְּאֲרוֹן. וַאֲעֲשֶׂ אַרְוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וְאֶפְסַל שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים וְאֶעַל הַהָרָה וְשְׁנֵי הַלְּחָת בְּיָדִי. וְיִכְתֹּב עַל הַלְּחָת כַּמִּכְתָּב הַרְאִשׁוֹן אֵת עֲשֻׁרֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֵלֵיכֶם בְּהַר מִתְּוֶה הַאֵשׁ בְּיוֹם הַקֶּהֱל, וַיִּתְּנֶם ה' אֵלַי. וְאֶפֶן וְאֶרֶד מִן הַהָר וְאָשֵׁם אֵת הַלְּחָת בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִיו שֵׁם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי ה'. (דברים י, א-ה)

ההזכרה התמוהה של מות אהרון; הבדלת שבט לוי

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה, שֵׁם מֵת אֶהֱרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם, וַיִּכְהֶן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַחְתָּיו. מִשָּׁם נָסְעוּ הַגְּדָדָה וּמִן הַגְּדָדָה יָטְבַתְהָ, אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם. בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֵת שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשֵׂאת אֵת אַרְוֹן בְּרִית ה' לְעַמֵּד לִפְנֵי ה' לְשִׁרְתוֹ וּלְכַרֵּף בְּשִׁמּוֹ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלוֹי תֶלֶק וְנַחֲלָה עִם אֶחָיו - ה' הוּא נַחֲלָתוֹ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶלְהֵיךָ לֹו. (דברים י, ו-ט)

איך להבין את פסוק ו – הרי אהרון מת בְּהַר הָהָר ולא במוֹסְרָה?

מפרש רש"י: "ובְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה - מה ענין זה לכאן? (שהרי בפסוקים שלפני זה מדובר על חטא העגל ולמה קופצים פתאום קדימה 40 שנה), ועוד וכי מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹב נסעו למוסרה? והלא ממוסרות באו לבני יעקן, שנאמר, (במדבר לג), "וַיִּסְעוּ מִמְּסֻרוֹת; וַיַּחֲנוּ בְּבְנֵי יַעֲקֹב. וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקֹב; וַיַּחֲנוּ בְּחַר הַגְּדָדָה". ועוד "שם מֵת אֶהֱרֹן"? והלא בְּהַר הָהָר מת. צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרה להר ההר. אלא אף זו מן התוכחה: "ועוד עשיתם זאת; כשמת אהרון בְּהַר הָהָר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים, וחזרתם לאחורייכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה, שם נלחמו בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם, עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם, ומשם חזרתם הַגְּדָדָה הוא חר הַגְּדָדָה. ובמוסרה עשיתם אבל כבוד על מיתתו של אהרון שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאילו מת שם". עד כאן פירושו רש"י.

בספר במדבר כא, ד, נאמר (אחרי פטירת אהרון): "וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָרָה דְרָרָה יָם סוּף לְסָבֵב אֶת אֶרֶץ אֲדוֹם..." מה שמראה שבני ישראל אכן ירדו מֵהַר הַהָרָה דְרָרָה עד עציון גבר שליד אילת, כדי להקיף את ארץ אדום בדרום מזרח.

מפרש הרשב"ם, שבני ישראל אמרו למשה שבכל מקרה אהרון מת לפני הכניסה לארץ, אז מה הועילה תפילתו לטובת אהרון אחרי חטא העגל, (המוזכרת בפסוק כ לעיל: וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מֵאֵד לְהַשְׁמִידוֹ וְאַתְּפִלָּל גַּם בְּעַד אֲהֲרֹן בְּעַת הַהוּא) ?

אמר להם משה: "לא בתחילת הארבעים (שנה) מת במעשה העגל, אלא בסוף הארבעים מת בהר. (לכן תפילת משה על אהרון אחרי חטא העגל כן הועילה, בהארכת חיי אהרון ב- 40 שנה. בכך הוא גם מיישב את הסתירה שהציג רש"י. אהרון מת לפני הכניסה לארץ בגלל חטאים/אחרים).

ע"פ פירוש זה וגם ע"פ פירוש הרמב"ן, הרַ הַהָרָה ומוסרה היו באותו אזור או שרכס הר הַהָרָה כלל גם את מוסרה, כך שאין סתירה בין המקורות.

מה הכוונה למילים "בְּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי", (בפסוק ח) ? הרי הלוויים לא מונו לשרת במשכן אחרי מות אהרון, אלא אחרי חטא העגל?

רש"י: בְּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון: בעת ההיא, בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו - הבדילים המקום מכם, והסמיך מקרא זה לחזרה לבני יעקן לומר שאף בזה לא טעו בני לוי, בקריאה לחזור למצרים, אלא עמדו באמונתם.

הסליחה של ה' והצווי למשה לצאת למסע לפני העם

וְאֶנְכִי עֹמְדִי בְּהָר פְּנִימִים הָרְאשֹׁנִים, אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא, לֹא אָבָה ה' הַשְׁחִיתֵךְ. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: קוּם לֶךְ לְמַסַּע לְפָנַי הָעַם, וַיָּבֵאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לְתַת לָהֶם. (דברים י, י-יא)

איזה פסוק קודם מבחינה כרונולוגית, פסוק ה, (וְאֶפְנֵן וְאֶרְדּ מִן הַהָר...) או פסוק י, (וְאֶנְכִי עֹמְדִי בְּהָר...)? מה ניתן ללמוד מהסדר?

ברור שפסוק י, המדבר על תפילת משה לסליחת העם על חטא העגל, קודם כרונולוגית לפסוק ה, המדבר על הירידה הסופית של משה מההר עם 2 לוחות הברית. הקטע של מות אהרון מפריד ביניהם. זה מראה שוב כי "אין מוקדם ומאוחר בתורה" וישנן קפיצות בין זמנים שונים. זה מוכיח שלא נעשתה "עריכה" של התורה בדיעבד, אחרת הדברים היו נכתבים אחרת.

מה ה' שואל מאתנו - יראת שמים; אהבת הגר - איזה גר?; איך מתגיירים ומה התנאים לכך? מצוות התפילה

ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. לשמר את מצוות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום, לטוב לך. הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, הארץ וכל אשר בה. רק באבתיך חשק ה', לאהבה אותם, ויבחר בזרעם אחריהם בכם, מפל העמים פיום הזה. ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד. כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים - האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד. עשה משפט ותום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים. את ה' אלהיך תירא, אתו תעבד, ובו תדבק ובשמו תשב. הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך את הגדלות ואת הנוראות האלה, אשר ראו עיניך. בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמה ה' אלהיך פכוכבי השמים לרב. (דברים י, יב-כב)

מה למדו מפסוק יב?

רש"י: מה ה' אלהיך שאל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך: (במסכת ברכות, לג). רבותינו דרשו מכאן ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". מאז האכילה מעץ הדעת טוב ורע, האדם הוא חופשי לבחור בין טוב לרע - זאת בניגוד לגישה הפטליסטית או הדטרמיניסטית, לפיהן אין לאדם בחירה חופשית וכל החלטותיו ומעשיו נובעים מסיבות גנטיות או סביבתיות, שאין לו שליטה עליהן. הגישות האלו מובילות לאבסורד ולפירוק כל אפשרות של חיים אנושיים תקינים, מפני שמשמעותן היא שהאדם הוא כעין רובוט ואינו אחראי למעשיו. המסקנה המתבקשת מכך היא שאין זכות לחברה לשפוט ולהעניש פושעים, שכן הם תמיד יכולים לטעון שאינם אחראים למעשיהם, מפני שמעשיהם נכפו עליהם מראש. מהפסוק נלמד שיראת ה' היא עקרון המרכזי בתורה ובסיס הכרחי לקיום מצוות.

דרגות שונות ביראת שמים

רמה ראשונית היא "יראה תתאה" בארמית, (בעברית: "יראה תחתונה"). היא יראת העונש במובנו הפשוט: האדם מצייר בדמיונו את העונש שיקבל בחייו ולאחר מותו (אם יעשה עבירות ולא ילך בדרך התורה), כעונש גופני ממשי (מחלות, ייסורים וכדומה). עונש זה מפחיד ומרתיע אותו וגורם לו ללכת בדרך טובה.

רמה גבוהה יותר היא "יראת הרוממות" – תחושת יראה המתעוררת באדם בעומדו מול רוממות ושגב, לא כמאיימים עליו גופנית. תחושה מעין זו מוכרת לכל אדם כשהוא נפגש בתופעת טבע פלאית, כגון ברקים ורעמים. וככל שהירא יבין את גודלו ונוראותו של האלוהים, תגדל יראתו עוד. להבדיל מיראת העונש, יראה כזו לא מפחידה ומרתיעה את הירא והוא לא היה מעדיף להתחמק ממנה, אלא אדרבה – הוא יחפש להתמלא ולהיפגש שוב ושוב בגודל ושגב האלוהים. יראה גבוהה ואידאלית עוד יותר, היא יראת הרוממות במובנה הגבוה – הירא מבין ומרגיש את טוב האלוהים ואת הצורך והרצון להיות קרוב אליו, עד כדי פחד מכל רכב של התרחקות ממנו. כדוגמה אפשר לראות את היראה הזו אצל ילד קטן שמבין את תלותו המוחלטת באמו ובאהבתה ומפחד מכל התרחקות ממנה (ביום הראשון בגן, למשל). יראה זו כבר נובעת מחיבור ואהבה של הירא את האלוהים ומכאן ערכה הגדול.

יראת שמים אמיתית אינה אמורה להשאיר ברגש ובשכל אלא צריכה להוביל למעשים נעלים, כפי שנאמר בהמשך הפסוק: "...לְלֶכֶת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

מקור: ויקיפדיה, יראת_השם

מה כוונת פסוק טז?

רש"י: ומלתם את ערלת לבבכם - אוטם לבבכם וכיסויו.

רמב"ן: ומלתם את ערלת לבבכם - שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת. הערלה היא למעשה כסוי או דבר שסוגר.

וְאַהֲבָתְּם אֶת הַגֵּר, פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – (פסוק יט). באיזה "גר" מדובר?

לפי כל הפרשנים הכוונה למי שהתגייר ליהדות, כלומר גר צדק, למרות שסוף הפסוק מכוון למי שגר בארץ זרה שאינה שלו. לכן ניתן להרחיב את הפסוק גם לזרים בארץ, שיש להתייחס אליהם בצורה יפה ואנושית, כל עוד הם שומרים על החוק אינם משתמשים בפולחן המהווה עבודה זרה.

אהבת הגר ואיסור גרימת צער לו או ניצולו, מופיע פעמים רבות בתורה ובנביאים: "תוֹרָה אַחַת יְהִיָּה לְאֶזְרָח וְלִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם, (שמות יב, מט); וְגֵר לֹא תִלְחָץ; וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֻה: פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, (שמות כב, כ); וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר (שמות כג, ט); פְּאֶזְרָח מִכֶּם יְהִיָּה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאַהֲבַתְּ לּוֹ כְּמוֹךָ, פִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא יט, לד); וְנָלוּהָ הַגֵּר עֲלֵיכֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב (ישעיהו יד, א). מהפסוקים הנ"ל, במיוחד אלה המזכירים את קיום התורה והמצוות ופסח, ברור שמדובר בגר צדק ולא בגר תושב (כלומר, לא יהודי).

איך לא יהודי מתגייר?

בתלמוד הבבלי, במספר מקומות, מוזכר כי תנאי הסף של הגיור הם ברית מילה וטבילה (ובזמן ביהמ"ק הקרבת קורבן). בברייתא במסכת יבמות מז כתוב: "תנו רבנן: גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? האין אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפים ויסורים באין עליהם? אם אומר יודע אני ואיני כדאי (בכל זאת מקובל עלי להתגייר), מקבלים אותו מיד.

זה נאמר לגבי זמן התנאים. כיום שמצב היהודים בארץ אינו רע כל כך, לפי פוסקים רבים אין צורך לשאול את המועמד שאלות אלו.

כותב הרמב"ם (במשנה תורה, ספר קדושה, הלכות איסורי ביאה, פרק יד), בהתאם לדברי הגמרא ביבמות שתחילה יש לבדוק אם המועמד רוצה להתגייר לא לשם שמים - לדוגמא לשם נישואין. אם לא מצאו עילה זרה, מיד מקבלים אותו לתהליך הגיור. "אמר (המתגייר) אני יודע ואני כדאי (מסכים כדלעיל), מקבלים אותו מיד (לתהליך הגיור)". לאחר מכן יש להודיע לו בענייני אמונה, ייחוד ה' ואיסורי עבודת אלילים ועונשי המצוות, כהרתעה. מודיעים לו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ואין מאריכים בדבר זה. עוד קובע הרמב"ם שלא להרבות ולא לדקדק עם הגר: "ואין מרבים עליו ואין מדקדקים עליו שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה שבתחילה אין מושכים את האדם אלא בדברי רצון ודברים רכים וכן הוא אומר "בחבלי אדם אמשכם" ואחר כך "בעבותות אהבה", (הושע יא, ד).

ואם לא חזר בו (מרצונו להתגייר), מקבלים אותו מיד. "ואם קיבל אין משהים אותו, אלא מלים אותו מיד". בנוסף, לדעת הרמב"ם, חובה על הגר לקבל על עצמו את כל המצוות, כתנאי לגיור וכפי שכתב: "כל הגויים כולם, כשיתגיירו ויקבלו עליהם כל המצוות שבתורה... הרי הם כישראל לכל דבר", אך לשם כך אין צורך ללמדו מראש את כל המצוות, אלא רק את העיקריות שבהן, כדבריו המובאים לעיל, ומכל מקום, על דעת כך הוא מתגייר, שיקיים את כל המצוות לכשידע אותן.

כתוב בשולחן ערוך, יורה דעה, הלכות גרים, סימן רסח, דינים מקלים למדי בנושא הגיור: סעיף ג: כל ענייני הגר, בין להודיעו המצוות לקבלם, בין המילה, בין הטבילה, צריך שיהיו בפני שלושה הכשרים לדון, וביום. אבל דווקא לכתחילה; ובדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני שניים (או קרובים) ובליילה, אפילו לא טבל לשם גרות, אלא איש שטבל לקרי ואישה שטבלה לנידתה, הוי גר, ומותר להתחתן עם ישראלית - (יהודיה), חוץ מקבלת המצוות שמעכבת, אם אינה ביום ובשלושה.

וסעיף יב - בדומה לרמב"ם: כשיבוא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד, בא להיכנס לדת. ואם איש הוא, בודקים אחריו שמא עניו נתן באישה יהודית. ואם אישה היא, בודקים אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל ואם

לא נמצאת להם עילה, מודיעים להם כוכב עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו. אם קיבלו ולא פירשו, וראו אותם שחזרו מאהבה, מקבלים אותם. ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצוות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות - (בדיעבד), הרי זה גר, אפילו נודע שבשביל דבר אחר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל, יצא מכלל העובדי כוכבים וחוששים לו עד שתתברר צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים הרי הוא כישראל מומר שקידושו קידושין - (לענין נישואין).

הגיוור כיום

בצד המהותי, חייב כיום המתגייר בלימוד של עיקרי האמונה היהודית ומצוותיה, שיכול להימשך בין חצי שנה לשנה ובהסכמה לקיימם הלכה למעשה לאחר מכן. מקובל לתת לגר שם עברי, שמסמל את קבלתו והיטמעותו בעם ישראל. גרים רבים מקבלים כשם המשפחה את השם "בן אברהם", בשל התפיסה שאברהם היה הגר הראשון וכל המתגיירים הם צאצאיו הרוחניים. נקודות מחלוקת עיקריות בין המקלים למחמירים בגירות הם בעיקר בנושאים של עילת הגירות והאם המתגייר צריך לקבל על עצמו עול מצוות כתנאי מקדים לגירות. גם אורך תקופת הגיוור והקף החומר של היהדות שיש ללמוד, הם נושאים שניתן להקל בהם. יש רבנים כמו הרב שאר ישוב כהן זצ"ל, רבה של חיפה, הטוענים שיש הבדל בין גיוור בחו"ל, שם צריך לנקוט גישה המחמירה והמרחיקה, בשל החשש להתבוללות, לבין גיוור בארץ ישראל, שבה יש לנקוט גישה מקלה.

הרב שלמה גורן זצ"ל רצה לחדש תפיסה שאפשר לקבל גר על רקע לאומי, ולא רק על רקע דתי, כנאמר במגילת רות "עמך עמי ואלוהיך אלהי", (רות א, טז). גם הרב שאול ישראלי סבר שהדגש צריך להיות על רצונו של הגר להיות חלק מכלל ישראל: "כל תוכן הגירות היא הסתפחות לעם ישראל", אמר. גישה מקלה ביחס לגיוור הציג גם הרב הראשי הספרדי הראשון, הרב בן ציון עוזיאל ובמיוחד לגבי ילדים ממשפחות מעורבות, סבר שיש להקל במיוחד.

נכון להיום עמדת הרבנות הראשית ונשיא בית הדין הגדול, שהוא המוסמך היחיד ע"פ החוק לאשר גיורים, היא שאין לקבל לגיוור מועמדים אשר קיימת לגביהם הסתברות גבוהה שלא יקיימו, לאחר מכן, את מצוות היהדות.

ניתן להשוות עמדה זאת למקרה שאדם מבקש לקבל אזרחות של מדינה שאליה הוא היגר כמה שנים לפני כן. אם הוא מודיע לרשויות האזרח שאינו מתכוון לשמור על חוקי המדינה, אלא לעבור עליהם, או שקיימים אצל הרשויות ספקות לגבי שמירת החוק על ידו, סביר להניח שלא יזכה לקבלת אזרחות. לעומת זאת, מי שכבר אזרח של אותה המדינה, בגלל שנולד וגדל שם, אינו מאבד את אזרחותו, אפילו אם הוא עברייני מורשע. באותה מדה - מי שמבקש להתגייר חייב להתכוון לשמור על חוקי היהדות, אך אם כבר התגייר, אינו מאבד את יהדותו גם אם אינו מקיים

את מצוות היהדות לאחר הגיור, אלא הוא דומה - באנלוגיה הנ"ל - לאזרח עברייני. כפי שנאמר (סנהדרין מד, א), "ישראל - אף על פי שחטא - ישראל הוא". מצד שני, מאחר שנושא אופן הגיור אינו מפורש בתורה, והמקור לכך הוא ברייתא בתלמוד, במקרה של מחלוקת בין גישות רבנים, יש אולי מקום להקל.

המצב החוקי היום בתחום הגיור (מתוך הצעה לחוק גיור ממלכתי ידידיה צ' שטרן, שאול פרבר אלעד קפלן – יוני 2014).

1. הסמכות לגייר. פקודת העדה הדתית (המרה), משנת 1927, קובעת כי מי שהמיר את דתו ורוצה שתניתן לכך נפקות חוקית, נדרש לקבל מראש העדה הדתית שאליה נספח, (הדת המקבלת), או משלוcho, תעודת אישור. את התעודה עליו להציג לפני הממונה המחוזי על פי הפקודה וזה ירשום את דתו החדשה למבקש.

כאמור לעיל, הרב הראשי לישראל אשר התמנה כנשיא בית הדין הגדול, מוגדר כראש העדה הדתית, ולכן הוא המוסמך הבלעדי על פי החוק ליתן תעודה שמעניקה משמעות משפטית למעשה הגיור.

בשנת 1998 קבעה הממשלה כי יוקם מערך גיור ממלכתי שבו ישבו מותבים ייחודיים שיעסקו בגיור. עם סיום תהליך הגיור מנפיק בית הדין תעודת "מעשה בית דין", והרב הראשי לישראל מנפיק את תעודת ההמרה.

נוסף על מערך הגיור הממלכתי יש בישראל בתי דין פרטיים, אך מעשה הגיור שלהם אינו מוכר היום על ידי הרב הראשי לצורך קבלת תעודת המרה.

תהליך הגיור כולל מספר שלבים:

לימודי יהדות בקורס הכנה לגיור ולייווי על ידי משפחה מלווה

- דיון בבית המשפט בבקשה לגיור לאחר כחודשיים
- מפגש עם רכז מחוז לאחר שמונה חודשים
- דיון מסכם בבית הדין
- ברית מילה וטבילה
- הנפקת תעודת גיור ותעודת המרה

גיור קטנים

על פי ההלכה ניתן לגייר גם ילדים קטנים על ידי מילה וטבילה. אלא שיש בזה לכאורה בעיה; הרי ברור שאין לקטן דעה בוגרת כדי להחליט להיות יהודי ולשמור תורה ומצוות ואפילו אם יצהיר בפני בית הדין שרצונו להתגייר, מאחר שהוא קטן אין להצהרתו תוקף. ואם כן על סמך מה ניתן לגיירו? התשובה לכך: מאחר שאנו יודעים שזכות היא להיות יהודי, בית הדין יכול לגיירו (לפי שו"ע, יורה דעה, רסח, ז).

כלומר, בנים מתחת לגיל שלוש עשרה, ובנות מתחת לגיל שתיים עשרה, שמבחינה הלכתית אין להם דעת, גיורם נעשה על דעת בית הדין, הקובע שמבחינה עקרונית טוב להיות יהודי, ולכן מזכים את הקטן ומחליטים למענו ומגיירים אותו.

כמובן שבית הדין אינו הולך לחפש ילדים גויים כדי לזכותם בגיור, אלא להיפך, רק אם יש מצד הגר רצון חזק להתגייר, מגיירים אותו. וכן גם לגבי קטן, רק אם ישנו גילוי של רצון מצידו או מצד משפחתו להתגייר, רק אז בית הדין מגיירו. הבעת הרצון יכולה להיות מצד הוריו של הקטן שבאים להתגייר, וחפצים שגם בנם יתגייר עימם. ולא רק הורים יכולים לרצות לגייר את ילדם אלא גם זוג שאימץ ילד גוי יכול לבוא לבית הדין ולגייר את ילדם המאומץ, שהואיל והם האפוטרופוסים שלו, ודאי שהילד מעוניין לעשות כרצונם. ואף הקטן עצמו יכול לפנות לבית הדין ולהביע את רצונו להתגייר ובית הדין, אם ירצה, יוכל לזכות אותו ולהחליט לגיירו. אולם זה מקרה נדיר שילד קטן יגלה רצון עז להיות יהודי ובית הדין ישתכנע מכך לגיירו, לפני גיל בר מצווה.

אולם חשוב לציין: גיורו של הקטן, כל זמן שלא הגיע לגיל בגרות, עדיין אינו מוחלט. שאם הקטן, כשיהיה בן שלוש עשרה, ימחה ויאמר: אינני רוצה להיות יהודי - תפקע ממנו הגירות. אבל אם בהיותו בן שלוש עשרה יקיים מצווה אחת כיהודי, למשל יניח תפילין, הרי הוא כבר יהודי לכל דבר, ושוב לא יוכל לחזור בו לעולם (שו"ע, יו"ד, רסח, ז).

אישה שהתגיירה בהיותה בהריון, הילד שתלד הרי הוא יהודי לכל דבר, ואין צורך להטבילו לשם גירות, וגם אחר שיגיע לגיל בר מצווה לא יוכל לבחור להיות גוי, מפני שכבר מלידתו הוא יהודי.

הדעות חלוקות האם בית הדין יכול לגייר קטנים הגדלים בסביבה שאינה שומרת מצוות והאם ראוי לנהוג כך. יש שסברו שגיור קטן במקרה כזה אינה זכות לו, אלא נזק, מכיוון שגורמים לקטן לעבור עבירות. לעומת זאת, יש הסוברים שהגירות היא בגדר "זכות" גם במקרה של קטן הגדל בבית שאינו שומר תורה ומצוות.

במדינת ישראל, בשונה מגיור של מבוגרים, גיור קטנים אינו דורש מהקטן לימוד או הכנה כלשהי. המדינה דורשת אישור של שני ההורים לתהליך הגיור. הרבנות דורשת את התנאים הבאים ממשפחה המבקשת לגייר קטין: "לא לנסוע בשבת; לשמור על דיני הכשרות; להיות שייכים לבית כנסת; לשלוח את הילד לבית ספר דתי". בעקבות זאת נקבע שילד לא יהודי הנמסר לאימוץ אצל משפחה יהודית יימסר לאימוץ רק למשפחה דתית. על פי ההערכה בישראל ישנם אלפי ילדים שנולדו כלא יהודים ואומצו על ידי הורים יהודיים ולא עברו גיור אורתודוקסי, דבר המגדיל את הסיכון לנישואי תערובת. ויקיפדיה, גיור_קטנים.

ביטול גרות

האם יכול בית דין לבטל גרותו של מי שנמצא שהתגייר לשם טובת הנאה או שאיננו מקיים מצוות? על פי פסק הרמב"ם אין כל אפשרות לבטל את גרותו של גר שהתגייר, "אפילו חזר ועבד עבודה זרה, הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין ומצווה להחזיר אבידתו, מאחר שטבל נעשה כישראל", וכך פסקו רבי יוסף קארו בשולחן ערוך והרמ"א. הרמב"ם מביא ראיה מהתנ"ך לגבי נשותיהן של שמשון ושלמה, שלא בוטל גיורן אף על פי "שנגלה סודן" דהיינו שנודע שעבדו לאלילים. הרב יואל בן נון טען שאם עבירה היתה מבטלת את הגיור, הרי שחטא העגל במדבר היה צריך להביא לידי ביטולו של מתן תורה.

דוגמה המעוררת פולמוס נרחב במדינת ישראל היא של מקרים בהם נטען שגר לא קיים מצוות אפילו בסמוך לאחר גיורו ומכאן יש שהסיקו שכלל לא התכוון לקבל עליו מצוות הגיור שכן, על מנת להתגייר נדרשת התחייבות כנה לשמור מצוות.

נציין כי התגיירות ע"י אדם שאינו מתכוון לקיים את מצוות היהדות פועלת לרעתו, שכן כל עוד לא היה יהודי, לא היתה לו כל מחויבות בנוגע לקיום מצוות היהדות. ברגע שהפך ליהודי, אם אינו שומר שבת לדוגמה, הוא חייב כרת ושאר עונשים משמים.

וְאֶהְבֶּתֶם אֶת הַגֵּר - במה מתבטאת אהבת הגר?

מזכיר ספר החינוך: מדיני המצווה, מה שאמרו זכרונם לברכה (בבא מציעא נח, ב), שלא יאמר אדם לגר "זכור מעשיך הראשונים" – כלומר שלא להזכיר שהוא היה בן דת אחרת, ושלא לצערו בשום ענין. והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו שהשווה הכתוב אהבתם לאהבת המקום שבהם נאמר "ואהבתם", ובאהבת המקום "וְאֶהְבֶּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וגו'".

הוא מוסיף: ויש לנו ללמוד מן המצווה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחות אבותיו במוצאנו אותו יחידי והתרחקו ממנו עוזריו, (ויש לקרב אותו ולעזור לו) כמו שאנו רואים שהתורה הזהירה לרחם על כל מי שצריך עזרה ועם המידות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינחו על ראשינו. והכתוב רמז טעם הצווי באמרו "כי גרים הייתם בארץ מצרים". בזאת הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול הזה שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נוכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר, והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא במצב כזה.

מה למדו מהציווי "אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ תִירָא, אֹתוֹ תַעֲבֹד" – פסוק כ?

כפי שמביא ספר החינוך: כמו שאמרו במדרש ספרי – "וְלַעֲבָדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם" – איזו היא עבודה שבלב? זו תפילה. לפי הרמב"ם, (הלכות תפילה, א, ה), מצווה מן התורה להתפלל בכל יום. והרמב"ן ז"ל (בספר המצוות, מצוות עשה, ה) חלק עליו ואמר שהתורה לא צוותנו להתפלל בכל יום וגם לא בכל שבוע, ולא ייחדה זמן לדבר כלל ותמיד אמרו חכמינו ז"ל שתפילה היא

מדרבנן (למשל, מסכת ברכות, כא, א). אבל הוא אומר שהמצווה מן התורה היא להתפלל ולזעוק לפני האל ברוך הוא בעת צרה.

מדיני המצווה, מה שאמרו זכרונם לברכה (ברכות לא, א) שחייב אדם להתפלל שלוש פעמים ביום – שחרית, ובין הערבים (תפילת מנחה), ובליילה פעם אחת - (ערבית), ואלו שלוש התפילות כנגד הקרבנות תקנום, שבכל יום היו מקריבים במקדש קרבן תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, ובתחילת הערב גם כן תקנו (תפילת ערבית) כנגד איברי העולה של בין הערבים, שהיו מתאכלים והולכים כל הלילה על המזבח.

תיקנו זכרונם לברכה בשבתות ובמועדים תפילה רביעית, והיא הנקראת תפלת מוסף, והיא כנגד הקרבן שהיה נוסף במקדש בזמן שהיה קיים. ועוד תקנו תפילה חמישית ביום הכפורים לבד מרוב קדושת היום, ובגלל היותו יום סליחה וכפרה לכל, והיא הנקראת תפילת נעילה, וכל נוסח התפילות - עזרא ובית דינו תקנום.

בימות החול תיקנו להתפלל שמונה עשרה ברכות, הידועות בכל פינות ישראל, מלבד ברכת המינים, ("ולמלשינים אל תהי תקוה"), שתיקן התנא שמואל הקטן, בהסכמת רבן גמליאל ובית דינו, (יוצא שיש בעצם 19 ברכות). שלוש הברכות הראשונות מספרות בשבח השם (מגן אברהם, מחייה מתים, והאל הקדוש). שלוש האחרונות מהוות בקשה להחזרת השכינה לציון, הודאה על עצם החיים ועל הנסים הנעשים כל יום, ובקשת שלום. שלוש עשרה האמצעיות מהוות שאלות צורך כל איש מישראל ועם ישראל.

כידוע, מטרת התפילה ליצור חיבור של האדם אל הבורא ע"י ההכרה בו כמקור החיים ויש לבקש רק ממנו את צרכינו ב - 13 הברכות האמצעיות: חונן דעת; הרוצה בתשובה; המרבה לסלוח; גואל ישראל; רופא חולי עמו ישראל; מברך השנים – כולל בקשת טל ומטר ופרנסה טובה; מקבץ נדחי עמו ישראל; מלך אוהב צדקה ומשפט; שובר אויבים ומכניע זדים - המכוון נגד המלשינים הכופרים והבוגדים בעם; משען ומבטח לצדיקים; בונה ירושלים – כולל כסא דוד; מצמיח קרן ישועה – (המשיח); שומע תפילה.

סיכום פרק י

בפרק ראינו שהדבר העיקרי שה' מבקש מאתנו זה יראת שמים, שיש בה דרגות שונות – יראת העונש, יראת הרוממות של ה', ויראה גבוהה יותר שיש בה גם אהבה וקיום מצוות באופן מעשי. ראינו שיש לאהוב את הגר, כלומר מי שהתגייר ליהדות, אך גם לסייע למהגרים מארץ לארץ חדשה, שלא דווקא קבלו על עצמם את היהדות. בנוסף, ראינו שעל מנת להתגייר, יש צורך בהכרת עיקרי היהדות, בהתחייבות לקיים את מצוות היהדות, ברית מילה (לגברים) וטבילה במקווה. ראינו שאפילו אם הגר בפועל לא מקיים מצוות כפי שהתחייב, זה אינו מהווה ביטול הגיור, אלא הוא נחשב יהודי העובר עבירות. ראינו גם, שנקבעו ע"י חכמנו 3 תפילות ליום חול, כנגד הקרבנות ושהמטרה שלהן היא התקרבות וחיבור של האדם לקב"ה.

פרק יא - אהבת ה' ושמירת המצוות – תנאי לישיבה בארץ; השגחת ה' על הארץ – לטוב ולרע; קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'? שכר שמירת מצוות; גבולות מקסימיים לארץ

אהבת ה' ושמירת המצוות – תנאי לישיבה בארץ

וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרַת מִשְׁמֶרֶתוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים. וַיִּדְעֶתֶם הַיּוֹם כִּי לֹא אֵת בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוֹסַר ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֵת גְּדֻלּוֹ אֵת יָדוֹ הַחֲזָקָה וְזָרְעוֹ הַנְּטוּיָה. וְאֵת אֲתֹתָיו וְאֵת מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לִפְרֹעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלִכְלֹל אֶרְצוֹ. וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת מִי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרִדְפָם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדוּם ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בְּמִדְבָּר עַד בְּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה. וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתוֹ וּלְאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתַּבְלַעֵם וְאֵת בְּתִיהֶם וְאֵת אֶהֱלִיָּהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל. כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאִיתֶם אֵת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגְּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה. וְשִׁמְרַתֶם אֵת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבֹאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וּלְמַעַן תִּאָּרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתֵת לָהֶם וּלְיִזְרְעֵל, אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. (דברים יא, א-ט)

במה מתבטא "אֵת גְּדֻלּוֹ אֵת יָדוֹ הַחֲזָקָה וְזָרְעוֹ הַנְּטוּיָה" – פסוק ב? מה הלקח מזה?

לפי הרמב"ן הכוונה למכות ולעונשים שהביא ה' על המצרים ועל עובדי העבירות שבבני ישראל במדבר. כדבריו: "עתה לא ידבר אלא במוסר אשר ייסר בו השם לעובדי רצונו". הלקח, שלמרות שהרוצה לכפור ולחשוב שהכל מקרי ואם עם עובר קשיים ואסונות, שזה יד המקרה, שידע שיד ה' פועלת, אך יש צורך בהסתכלות במאקרו ולא במיקרו, כדי להבחין בכך כי הקב"ה פועל באמצעות מהלכים טבעיים. אם שלטונות רשע כמו הנאצים וברית המועצות הובסו או התמוטטו, זה אינו מקרי אלא כעין חוק מוסרי הקיים במציאות (בדומה לחוקי הטבע) שבו הרוע גורם בסופו של דבר להרס עצמי. יחד עם זאת, ישנן תקופות של "הסתר פנים" שבהן הקב"ה, באמצעות הטבע, אינו מתערב בנעשה, בגלל שהבריות אינן ראויות לכך.

השגחת ה' על ארץ ישראל – לטוב ולרע

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם, אֲשֶׁר תִּזְרַע אֵת זָרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלֶךָ כַּגֹּן הַיֵּרֶק. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ

אֶרֶץ הַרִים וּבְקַעֲתָ, לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּה מַּיִם. אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ, תִּמְיֵד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה. (דברים יא, י-יב)

מה ההבדל בין ארץ ישראל לארץ מצרים ומה המשמעות?

רש"י: וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ - בארץ מצרים היית צריך להביא מים מהנילוס ברגליך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה צריך להעלות המים מן הנמוך לגבוה. אבל זו (ארץ ישראל), לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתַּה מַּיִם. אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי כאחת.

פְּגַן הַיָּרֵק - שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף.

מוסיף הרמב"ן את הצד השני של המטבע: פשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר, שאמר להם "ושמרתם את כל המצוה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש", כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תתן יבולה. אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק אלא היא ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים לא באופן אחר, וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר (או טל) כל השנה ואם תעברו על רצון ה', לא ידרוש אותה בגשמי רצון, הנה היא רעה מאד, לא תיזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה.

ידוע שמשק המים של ישראל בדרך כלל בחוסר מבחינת כמויות הגשמים ביחס לצריכה הדרושה. בשנים האחרונות נפתרה הבעיה ע"י התפלת מי ים. יחד עם זאת, אין ספק שעדיפה וזולה יותר השקיה ומלוי מאגרים באופן טבעי, מאשר רכישת מים מותפלים.

קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'?

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּם תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם, לֹאֲהַבָּה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכֹל לִבְבְּכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ, יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דָגְנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וַיִּצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ. הַשְּׁמְרוּ לָכֶם, פֶּן יִפְתָּה לִבְבְּכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם, וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם, וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר, וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאָבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לִבְבְּכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וְקִשְׁרַתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יַדְכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ. וְכַתַּבְתֶּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ

וּבְשַׁעְרֶיהָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתַתּוֹ
 לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ. (דברים יא, יג-כא)

מה הכוונה: ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם? – פסוק יג.

רש"י: "ולעבדו בכל לבבכם - עבודה שהיא בלב, וזו היא תפילה, שהתפילה נקראת "עבודה"
 כפי שנאמר ע"י נבוכדנצר לפני השלכת דניאל לגוב האריות, (דניאל ו, יז) אֶלֶהָ דֵי אַנְתָּ פִלַח לָהּ
 בַּתְדִירָא הוּא יְשִׁיבְנָךְ - (אלוקיך שאתה עובד לו תמיד, הוא יצילך). וכי יש פולחן בבבל? אלא
 על שהיה מתפלל.

מוסיף הרמב"ן: "כי השם לא יעשה הנסים תמיד - לתת מטר הארץ בכל עת, יורה ומלקוש,
 ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה או שיעצור השמים וייבשו
 רק על מעשה רוב העם, אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות... דע כי הנסים לא יעשו
 לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם
 יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם".

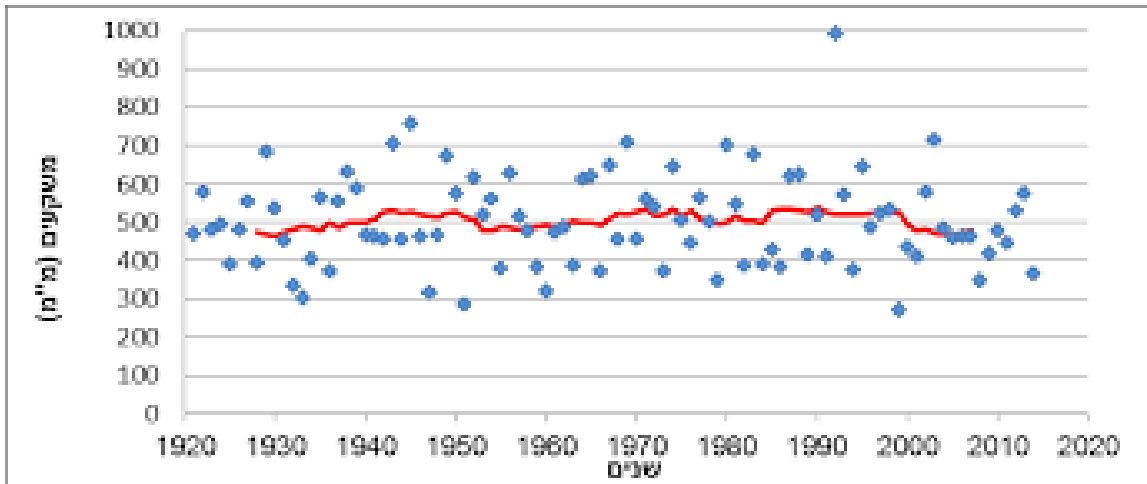
לפי זה מה שקובע את מצב העם (הבטחוני, הכלכלי וכו') הוא התנהלות רוב העם בעניין
 הימנעות מעבירות וקיום המצוות.

האם אכן יש קשר בין כמויות הגשם היורדות לבין עבודת ה'? לכאורה ישנן שנים גשומות יותר
 וגשומות פחות מבלי שניכר הבדל ברמת קיום המצוות של העם.

לפי הפסוקים הנ"ל, ייפסק הגשם רק בגין עוון עבודה זרה, כפי שקרה בימי המלך אחאב,
 כאשר בגזירת אליהו הנביא לא ירד גשם 3 שנים (מלכים א, יח). כיום אין תופעה של יהודים
 העובדים עבודה זרה, כך שלא ניתן לזקוף לכך שנות בצורת. יחד עם זאת, אם מחשיבים את
 הנצרות כעבודה זרה בגלל יחוס תכונות אלוהיות למייסד הנצרות, אזי המשך קיום כנסיות
 ופולחנים נוצריים בארץ ישראל, יכול אולי להחשב כגורם משפיע, למרות שקשה להצביע על
 השפעתה על שנויים בכמויות בין השנים.

ע"פ פסוקים יג ו - יד, רבוי גשמים כסדרם כן תלוי בקיום מצוות ולפיכך בשנות בצורת ישנן
 תפילות מיוחדות ואף ימי תענית, במקרים קיצוניים, כדי לחזור בתשובה ולהסיר את רוע
 הגזירה.

בכל מקרה, להלן תיאור של כמויות משקעים בשנים האחרונות. קשה להסיק ממנו מסקנות, אך
 יתכן שבכל זאת קיים קשר כלשהו בין רבוי כמויות לבין מידת קיום מצוות או המצב הרוחני
 בקרב העם. ניכרת ירידה בתחילת שנות ה - 50, עליה בסוף שנות ה - 60 וה - 80 וירידה גדולה
 בתחילת שנות ה - 2000. בשנים 2019 - 2023 התברכנו בשנים גשומות יחסית.

בגרף מוצגת כמות המשקעים השנתית הארצית הממוצעת בכל שנה מ - 1921 ועד 2014. הקו האדום המלא מייצג ממוצע רץ של 15 שנים. מקור: שינויים אקלימיים בישראל, ממצאי השירות המטאורולוגי, איור 5. פרסום: מרץ 2022

למה כתוב שוב : וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לִבְכֶּם וְעַל נַפְשֵׁיכֶם וְקִשְׁרֹתֶם אֹתָם עַל אֲזָנוֹתַי עַל יְדֵיכֶם... הרי מצוות תפילין ומזוזה כבר נכתבו בפרשת "שמע ישראל"?

רש"י, ע"פ מדרש ספרי, קושר זאת למה שנאמר למעלה – וְאֶבְדְּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה", כלומר שמדובר בימי הגלות. הוא כותב: וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבָרֵי, אף לאחר שתגלו תהיו מצויינים במצוות - הניחו תפילין, עשו מזוזות - כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן נאמר בספר ירמיהו לא, "הֲצִיבִי לָךְ צִיָּנִים", כלומר סימני דרך, כדי לדעת איך לשוב מהגלות לארץ ישראל. הרמב"ן מוסיף שאמנם מצוות כמו תפילין ומזוזה הן "חובת הגוף", ואינן תלויות בארץ, אלא נוהגות אף בחוץ לארץ, אך מלשון התורה אפשר ללמוד שהיה מקום לחשוב שכל המצוות נוהגות, בעקרון, רק בארץ ישראל, ושמקיימים אותן בחו"ל רק כדי לא לשכוח אותן. נוסף שאכן התורה כוללת מצוות אלה בפסקה המדברת על הישיבה בארץ, המותנית בקיום מצוות.

מה הכוונה "כימי השמים על הארץ"?

לפי רוב המפרשים, הכוונה ל - "תמיד", כמו שהשמים תמיד היו ותמיד יהיו, על הארץ, כך תמיד "ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה".

שכר שמירת מצוות - ירושת הארץ ; גבולות מקסימליים לארץ

פי אם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ, לְאַהֲבָהּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלֶקֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ. וְהוֹרִישׁ ה' אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֵיכֶם

וירשׁתם גוים גדלים ועצמים מכם. כל המקום אשר תדרוך פה רגלכם בו לכם יהיה, מן המדבר והלבנון, מן הנָהָר נָהַר פָּרַת ועד הים האחרון, יהיה גְבֻלְכֶם. לא תניצב איש בפניכם, פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה, פֶּאֶשֶׁר דָּבַר לְכֶם. (דברים יא, כב-כה)

איך הגבולות שבפסוק כד מסתדרים עם אלה המפורטים בפרשת מסעי בספר במדבר?

מדברי הרמב"ן אפשר להבין שבפרשת מסעי רשומים גבולות המינימום של נחלות השבטים ואילו כאן - גבולות המקסימום, שאם יכבשו את סוריה, השטח שתיכבש תיחשב חלק מארץ ישראל. בזמן דוד ושלמה אכן נכבשו שטחים אלה, אך בכיבוש הנחשב "יחיד" ולא לאומי. כתב הרב אליעזר מלמד בספר פניני הלכה: וצריך לדעת שיש הבדל משמעותי בין גבולות ההבטחה לגבולות שהחזיקו בהם ישראל בימי הבית השני. שלעניין חיוב המצוות התלויות בארץ, כתרומות ומעשרות, שמיטה וחלה, החיוב חל על המקומות שהתיישבנו בהם בפועל בימי הבית השני. אולם מצוות ישוב הארץ חלה בכל גבולות ההבטחה, שהם גדולים יותר.

סיכום פרק יא

ראינו את מצוות אהבת ה', ההשגחה המיוחדת על ארץ ישראל שפועלת ל - 2 הכיוונים - לטובה אם מקיימים מצוות ולרעה, אם לא. ראינו שלפי הרמב"ן, הרוב קובע את גורל העם מבחינה בטחונית וכלכלית - אם הרוב שומר מצוות, הגורל חיובי, ואם לא - שלילי.

הרעיון המרכזי של פרשת עקב

ניתן לקבוע שהרעיון המודגש בפרשה הוא החשיבות של יראת שמים וקיום המצוות בארץ ישראל - כתנאי לישיבה בטוחה וארוכה בה. לצערנו, רעיון זה לא כל כך נקלט בעבר וגם לא בישיבתנו הנוכחית בארץ.

תוספת

גיור המוני בהיסטוריה - (ויקיפדיה, גיור).

לאורך ההיסטוריה היהודית היו כמה תקופות של התגיירות המונית: ביציאת מצרים יצאו עם בני ישראל קבוצות מעורבות שנקראו "ערב רב". על פי הגמרא במסכת יבמות, התגיירו 150,000 איש לאחר שמסר דוד המלך את בני שאול ליד הגבעונים.

התגיירות המונית של רבים מעמי הארץ אירעה לאחר נס פורים - שהתרחש בפרס.

לדברי יוסף בן מתתיהו, בימי שלטון בית חשמונאי, העמים הזרים (האדומים והיטורים) שנכבשו, אולצו להתגייר כתנאי להישארותם בארץ.

התגיירות המונית של רומאים לאחר חורבן בית שני בידי רומא. (יש הטוענים כי החל מתקופה זו ועד עליית הנצרות, אחד מכל עשרה אנשים ברחבי האימפריה הרומאית היה יהודי).

התגיירותם של בני מעמד האצולה של ממלכת חדייב בצפון עירק של היום, (שכללו אישים כמו: מונבז המלך ואמו הלני המלכה) בשנות ה - 30 של המאה הראשונה לספירה, בהשפעת הקהילה היהודית הגדולה שחיה בשטחי הממלכה הזו.

משנת 300 לספירה ועד לעליית האסלאם בחצי האי ערב, התגיירו בני המלוכה של ממלכת חמיר, כתוצאה מקשר חיובי עם יהודי האזור. שני יהודים טיפלו במלך חמיר שנפצע במלחמה ורפאו אותו, למרות שפיקד על צבא העוין לארצם ושכנעו אותו לוותר על המלחמה ולקשור קשרי שלום עם ארצם, ואתם התגיירו רבים מתושביהם בהוראתו של המלך הראשון שהתגייר. מספרם של התושבים היהודים שחיו בממלכה זו הוערך כזהה למספרם של התושבים הפגאנים שחיו בה בזמן ההוא.

התגיירות ממלכת הכוזרים – שהתקיימה באזור דרום רוסיה ואוקראינה בין המאה ה - 7 לתחילת המאה ה - 11. יש סברה כי לאחר חורבנה של ממלכה זו נטמעו שרידיה היהודיים בקהילות היהודיות ממוצא יהודי שהתקיימו בהונגריה, בפולין וברוסיה וייתכן שאף בטורקיה ובתפוצות ישראל אחרות.

התגיירותם של מספר שבטים ברברים שהתנגדו לכיבוש הערבי של אזור המגרב, אשר התגיירו לפני עליית האסלאם בארצות צפון אפריקה בעקבות התגיירות מלכתם קהינה והצטרפו לקהילת יהודי ארצות אלה.

התגיירותם של הסובותניקים ברוסיה. סובותניקים הם בני קהילה רוסית נוצרית אשר התייחדה ושחבריה החלו לקיים מנהגים ומצוות יהודיות שונות וחלקם אף התגיירו רשמית ועלו ארצה. מקור השם "סובותניק" הוא ככל הנראה במילה הרוסית "סובותה" - (שבת), עקב היותם במקור חלק משומרי השבת הנוצרים. לפי הערכות, בתחילת המאה ה - 20 היו בתחומי האימפריה הרוסית כמה עשרות אלפי סובותניקים. קהילתם מנתה (נכון לשנת 2008) כ - 10,000 איש בכל רחבי ברית המועצות לשעבר. ישראלים ידועים מצאצאי הסובותניקים: השומר אלכסנדר זייד שאמו היתה סובותניקית, הניצב בדימוס אליק רון שסבתו היתה סובותניקית, יואב דוברובין מיסוד המעלה, משפחת קורקין והמחזאי יהושע סובול. (למרות הטענות, כנראה שהרמטכ"ל לשעבר רפאל איתן ז"ל, לא היה מצאצאי סובותניקים, אלא יהודי לכל דבר).

המיסיונרים האירופאים הנוצרים (שביניהם היו גם יהודים מומרים) שפעלו באתיופיה במטרה לנצר את קהילת יהודי אתיופיה בשנת 1840, טענו כי ניסיונם להמיר את דתם של יהודי אתיופיה לנצרות נעשה כתגובה לגיורם של קבוצת אנשים גרמנים.

ממצאים גנטיים – (ויקיפדיה, גיור)

למרות שידוע על מקרים של גיור המוני של עמים וקבוצות אתניות שונות כמתועד בהיסטוריה כגון התגיירותם של תושבי ממלכת הכוזרים, מחקרים גנטיים הראו כי רובו המכריע של העם היהודי ולא משנה באיזו קהילה מדובר, הינו צאצא של קבוצה או עם ממוצא מזרח תיכוני כמתואר בתנ"ך, שלמרות שנפוץ לארצות העולם בעקבות הגלויות השונות, מוצאו נשאר זהה הודות לנישואין בתוך הקהילה.

המחקרים הראו כי כמות היהודים מיהדות אשכנז, שלהם דנ"א של עמים ממוצא אירופי הוא פחות מ - 12%. כלומר כל יתר יהדות אשכנז הינו צאצאי אותו העם המזרח תיכוני שהוזכר לעיל. מחקרים גנטיים עדכניים יותר הראו כי ייתכן ששיעורם של היהודים בעלי הגנים האירופאים לא יהודיים, אצל יהדות אשכנז, הוא בין 5 ל - 8 אחוזים מכלל יהדות אשכנז, כך שבלתי סביר שהיוו את הבסיס לאותה היהדות, כפי שטענו בעבר גורמים עוינים ליהודים כי מקור יהודי העולם הוא בגויים שקיבלו על עצמם את דת ישראל. (טענות אלו כאמור הופרכו במספר רב של מחקרים גנטיים על יהודים).

למרות שכאמור לעיל, ידוע על התגיירותם של בית המלוכה בחמיר שבחצי האי ערב (משנת 300 לספירה ועד לעליית האסלאם בחצי האי ערב), מחקרים גנטיים הראו כי מוצא יהדות תימן זהה לזה של שאר קהילות יהדות התפוצות, ובנוסף לכך נמצא כי כרומוזום ה - Y של יהודי תימן זהה לזה של קהילות מזרח תיכוניות אחרות.

ידוע גם על התגיירותם של מספר שבטים ברברים בצפון אפריקה לפני עליית האסלאם, אך עם זאת מחקרים גנטיים שבדקו את הדנ"א המיטוכונדריאלי (שעובר מהאם לצאצאיה) הראו כי ליהודי צפון אפריקה אין חומרים תורשתיים בשם: U6 ו Hg M1 שנפוצים אצל תושבי צפון אפריקה המקומיים. עובדה זו מצביעה על שיעור נמוך מאוד של נישואי תערובת בין יהודים לערבים או בין יהודים וברברים צפון אפריקה ושוללת את תאוריית "ההתייהדות ההמונית" שנהוג היה לחשוב שחלה בצפון אפריקה.

פִּי ה' אֶלְהִיד מְבִיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה ....

משירי אהבת הארץ

ארץ צבי שיר הנושא לסרט "מבצע יונתן", 1977.

ביצוע: יהורם גאון

מילים: תלמה אליגון רוז, לחן: דובי זלצר

בְּחִצֵי הַלְיָלָה הֵם קָמוּ

וְהָפוּ בְּקִצֵּה הָעוֹלָם

כְּבִי רִשְׁף חֲשׂוֹ הַרְחִיקוּ עוֹף
לְהָשִׁיב אֶת כְּבוֹד הָאֲדָם

אֶל אֶרֶץ צְבִי, אֶל דְּבַשׁ שְׂדוֹתֶיהָ
אֶל הַפְּרָמֶל וְהַמְדָּבָר
אֶל עַם אֲשֶׁר לֹא יִחָשֶׂה
שְׂאֵת בְּנָיו לֹא יִפְקִיר לְזָר
אֶל אֶרֶץ צְבִי שְׂבֵהֶרֶיָהּ
פוֹעֶמֶת עִיר מְדוּר לְדוּר
אֶל אֶרֶץ אִם לְטַבּוּרָהּ
קְשׁוּרִים בְּנִיָהּ בְּטוֹב וּבְרָע.

בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה עוֹבְרֶת
בְּשְׂדוֹתֵינוּ רוֹחַ שָׂרָב
עֲרָבָה אֲלֶמֶת תִּרְכִּין אֲזִי רֹאשׁ
עַל אֲשֶׁר עַם שָׁחַר לֹא שָׁב

אֶל אֶרֶץ צְבִי, אֶל דְּבַשׁ שְׂדוֹתֶיהָ
אֶל הַפְּרָמֶל וְהַמְדָּבָר
אֶל עַם אֲשֶׁר לֹא יִחָשֶׂה
שְׂאֵת בְּנָיו לֹא יִפְקִיר לְזָר
אֶל אֶרֶץ צְבִי שְׂדַמְעוֹתֶיהָ
נוֹשְׁרוֹת עַל שְׂדֵה חֲמַנְיוֹת
שְׁעֵצְבוֹנָה וְשִׁשׁוֹנָה
הֵם שְׁתֵּי וְעָרָב בְּכַגְד יוֹמָה.

[בית נוסף שכתבה תלמה אליגון לזכרו של רס"ן רועי קליין ז"ל, סמג"ד גדוד 51 בגולני, אשר זינק על רימון כדי להציל את חייליו במלחמת לבנון השנייה, 2006]

כְּשֶׁהִפְצִיעַ שָׁחַר בְּאֶפֶל
הוּא חֲלִץ פְּצוּעַ מֵאֵשׁ
כְּשֶׁהִשְׁלַף רִמּוֹן בְּגוֹפּוֹ סוֹכֵף
לְהַצִּיל חַיִּים הוּא בְּקֵשׁ
אֲזִי אֶרֶץ צְבִי –
אֶת דְּמַעוֹתֶיהָ
אֶל מוֹל קְדוֹשׁ הַשֵּׁם כְּבִשָּׁה

וּכְשֶׁקָרָא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
הָרוּחַ חָרַשׁ אֶת שְׁמוֹ נִשְׂא

רוּעֵי ה' יִשְׁמַר עֲלֶיךָ
עַל תֵּם דְּרָכֶיךָ עַל עֲזָךָ
עַל אֲרֶץ צְבִי, שְׁנַשְׁמָתְךָ
שְׁזוּרָה לְנֹצַח בְּכָגֹד יוֹמָהּ

פרשת ראה

פרק יא - המשך: הברכה והקללה - מתי ואיפה ניתנו ומה משמעותן?

ראה אנכי נתן לפניכם היום, ברכה וקללה. את הברכה - אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר מצוה אתכם היום. וְהַקְלָלָהּ, אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום, ללקח אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם.

והנה כי נביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן, אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה, מול הגלגל, אצל אלוני מרה. פי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה' אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה. ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום. (דברים יא, כו-לב)

“ראה אנכי נתן לפניכם היום, ברכה וקללה”. באיזה יום מדובר?

לפי רש"י ופשט הכתוב, הכוונה לברכות והקללות האמורות בהר גרזים ובהר עיבל. הברכות והקללות מפורטות בספר דברים כז, (פרשת כי תבוא). בפועל הן נאמרו כמובן רק אחרי שבני ישראל עברו את הירדן, כפי שמתואר בספר יהושע ח, לג – לה. אם כן, שמדובר באירוע עתידי, משמעות המילה “היום” הוא למעשה – כל יום. הבחירה בין הברכה - (הטוב) והקללה (הרע), היא יום - יומית ומתמדת.

למה לא נאמר: את הברכה אם תשמעו... כמו “והקללה, אם לא תשמעו”, אלא “אשר תשמעו”?

רש"י מפרש: “את הברכה - על מנת אשר תשמעו”. מזה אפשר להבין שהברכות אינן ניתנות כתוצאה משמירת המצוות אלא כדי לאפשר את קיום המצוות, כלומר שה' נותן לנו מראש, לפני קיום המצוות, את התנאים ואת האפשרות לקיים את המצוות ועל האדם לבחור האם לנצל את התנאים לקיום מצוות או לא.

לעומת זאת, הקללה אינה ניתנת מראש, אלא היא פועל יוצא או תוצאה של העבירות.

וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל - אֵיךְ אִפְשֵׁר לַתּוֹת בְּרִכָּה וְקִלְלָה עַל הָרִים וְלִמָּה?

רש"י מסביר ע"פ מסכת סוטה לז, שהלויים עמדו בין שני ההרים והפכו את פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה" וגו' ואח"כ הפכו את פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בלשון קללה - "ארור ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה... תוכן הברכות והקללות מובא בהמשך בפרשת כי תבוא, דברים כז.

הֵיכַן נִמְצָאִים הַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל? הַאֵם "מוֹל הַגְּלִיל" בַּאֲזוֹר יִרְיָחוֹ? לִמָּה יֵשׁ פִּירוּט רַב כֹּל כֵּךְ שֶׁל מִיָּקוּמָם?

כידוע, הר גריזים והר עיבל נמצאים ליד העיר שכם, או "אֶצֶל אֱלוֹנֵי מְרָה", כנאמר בפסוק. במידה מסוימת הם נמצאים "מוֹל הַגְּלִיל" אם מסתכלים מדרום לצפון, למרות שהם מרוחקים. פירוט המיקום מצביע על כך שבני ישראל לא הכירו עדיין את הגיאוגרפיה של ארץ ישראל לפני הכניסה אליה. לכן היה צורך לפרט את מיקומן ולומר שהברכות והקללות ינתנו במרכז הארץ ולא תיכף אחרי מעבר הירדן. המקומות היו ידועים למשה רבנו - או בהיותו נביא, או ממסורת האבות שהגיעה אליו.

לִמָּה הַצְּטוּוּ לִקְיִים אֶת אֲמִירַת הַבְּרִכּוֹת וְהַקְּלָלוֹת דּוּקָא בְּהַר גְּרִיזִים וְהַר עֵיבָל?

כידוע, בדרך כלל בברית בין ה' לעם, יש ענין של כריתה לשני חלקים, כמו בברית בין הבתרים שבה נאמר (בראשית טו, יז), "וַיְהִי הַשְּׂמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וַהֲנִיָּה תִּנּוֹר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. גַּם בְּבְרִית מִלְּחָה יֵשׁ מִשׁוּם כְּרִיתָה וְהַפְּרָדָה שֶׁל הָעֲרֵלָה מֵהַגִּיד. לִכֵּן הָעֲמִידָה עַל שְׁנֵי הָהָרִים, כִּאֲשֶׁר הַלְוִיִּים עוֹמְדִים בְּאֲמִצָּע, מִמְּחִישָׁה בְּיֹתֵר אֶת מַעֲמַד בְּרִית הַבְּרִכָּה וְהַקְּלָלָה.

סיכום סוף פרק יא

ראינו כאן שהבחירה בין הברכה לקללה, דהיינו בין הטוב לרע, היא תמיד "היום", כלומר כל יום. הברכה ניתנת מראש, כדי לאפשר את קיום המצוות ואילו הקללות רק לאחר ביצוע העבירות. מהפירוט הרב של מיקום הרי גריזים ועיבל, ברור שהדברים נאמרו לפני הכניסה לארץ ישראל בימי יהושע, אחרת, אילו המיקום היה ידוע לכולם, לא היה צורך בכך.

פרק יב - ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בכמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "במקום אשר יבחר ה'"; ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?; להיזהר מתועבות הכנענים

ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בכמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "במקום אשר יבחר ה'?"

אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה, כל הימים אשר אתם חיים על האדמה. אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם, את אלהיהם, על הקרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן. ונתצתם את מזבחתם ושבחתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעו, ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן לה' אלהיכם. כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מפל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו וקאת שמה. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרות בקרכם וצאנכם. ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם, אתם ובתיכם אשר ברכה ה' אלהיך. לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום, איש כל הישר בעיניו. כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלהיך נתן לך. (דברים יב, א-ט)

למה כל כך חשוב להרוס את כל המזבחות והפסלים של הכנענים?

התורה מזהירה פעמים רבות שהשאר עבודה זרה בארץ הקודש מהווה חילול ה' וגם עלול למשוך חלשים שבבני ישראל אחריה.

...לא תעשון כן לה' אלהיכם? ברור שאין להרוס מזבח לה'?

מפרש רש"י: "לא תעשון כן", להקטיר לשמים בכל מקום, "כי אם אל המקום אשר יבחר...". דבר אחר - "ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם - לא תעשון כן" (ספרי), זוהי אזהרה שלא למוחק את השם (של הקב"ה, או אפילו אות אחת משמות האל מספר קודש) ושלא לנתוץ אבן מן המזבח או מן העזרה. אמר רבי ישמעאל: וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים את המזבחות? אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב. פסוק ה, "כי אם אל המקום אשר יבחר...", תומך דווקא ברישא של פירוש רש"י.

”לא תַעֲשֶׂוּן כָּל אֲשֶׁר...”, מה הכוונה בפסוק ח? הרי בספר שמות כ, כ, נאמר: ”מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחָתָה עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ אֶת צֹאנֶיךָ וְאֶת בְּקָרְךָ - בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתִּיךָ”, שמוזה אפשר ללמוד שמותר להקריב בכל מקום.

קודם כל, ע”פ הפסוק רק ”בכל המקום אשר אזכיר את שמי”, תבוא ברכת ה’ ולא בכל מקום שיבחר האדם. לפי רש”י, ע”פ מסכת זבחים דף קיט, א, אחרי שנכנסו לארץ היה מותר להקריב בבמה, מה שיִשָּׁר בעיני איש, (כנאמר בבהמשך פסוק ח: ”אִישׁ כָּל הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו”), כלומר שמותר להקריב בבמות נדרים ונדבות בלבד. את קרבנות החובה היו חייבים להביא למשכן דווקא.

לפי מסכת זבחים פרק יד, משניות ד – ח, עד שנבנה בית המקדש 440 שנה אחרי הכניסה לארץ, הותרה ההקרבה בבמות, פרט לזמן שעמד המשכן בשילה במשך 369 שנה. במשנה נאמר: ”עד שלא הוקם המשכן (בהר סיני), היו הבמות מותרות... משהוקם המשכן נאסרו הבמות... באו לגלגל והותרו הבמות... באו לשילה נאסרו הבמות. לא היתה (במשכן שילה) תקרה, אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא היתה (נקראת) ’מנוחה’, (ע”פ פסוק ט: ”כִּי לֹא בָאתֶם עַד עֶפְתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנְּחֻלָּה...”).... באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות... באו לירושלים, (לבית המקדש), נאסרו הבמות, ולא היה לבמות עוד היתר. והיא (בית המקדש) היתה (נקראת) ’נחלה’.”.

למרות שהבמות נאסרו לאחר הקמת מקדש שלמה, חלק מהעם המשיך להקריב קרבנות באיסור והפסוק: ”רק הבמות לא סרו - עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות”, (מלכים ב, יב, ד ועוד) חוזר ונשנה בספר מלכים בפרשיות הסיכום של רוב מלכי יהודה, אף הנחשבים צדיקים. לפי הרמב”ן, פירוש הכתוב שבמדבר לא התחייבו בני ישראל להביא בכורות ומעשר בהמה או מעשר שני למשכן, אך אחרי הכניסה לארץ יהיו חייבים להביאם למשכן ולאכלם בתחום המותר.

אבן מסותתת שנמצאה בצרעה, המיוחסת למזבח מנוח אבי שמשון עם המחשת גובה. זו דוגמה לבמה, שנאסרה לאחר הקמת בית המקדש.

commons.wikimedia.org/wiki/File:Altar_manoach_2.jpg

וַעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֶתְכֶם וְהָנִיחַ לְכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַיִּשְׁבְּתֶם בְּטָח. וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם, שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם - עוֹלְתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם, מַעֲשֵׂוֹתֵיכֶם וּתְרֻמַּת יְדֵכֶם וְכָל מִבְּחַר נַדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַה'. וְשָׁמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם - אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאֹמְהֵתֵיכֶם וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם, כִּי אֵין לּוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם. (דברים יב, י-יב)

למה פסוק יא (ולהלן גם פסוקים יז – יח) חוזרים על הנאמר בפסוק ו - ז ולמה לא מגלים בתורה היכן "המקום אשר יבחר ה' אלהיכם בו"?

רש"י מפרש שפסוק יא מדבר על בית המקדש הקבוע ולא על המשכן, שעליו מדובר בפסוקים ו-ז.

וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר וְגו' - בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר בדוד המלך (שמואל ב, ז), "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא: ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה". שָׁמָּה תָּבִיאוּ וְגו' - למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים, ולכך חלקם הכתוב לתת היתר (להקרבה בבמות) בין זו לזו. משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון, היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים.

הרמב"ם מסביר במורה הנבוכים חלק שלישי, פרק מה, מדוע משה רבינו לא גילה את מקום המקדש וכותב:

"ואין ספק אצלי ג"כ שהמקום אשר ייחדו אברהם בכנאיה היה ידוע אצל משה רבינו ואצל רבים שאברהם צווה אותם שיהיה בית עבודה, כמו שבאר המתרגם (אונקלוס לפסוק בראשית כב, יד: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרָאָה - אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יְרָאָה), ואמר "ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא", (ועבד והתפלל אברהם במקום ההוא) ואמר "קדם ה' הכא יהון פלחין דריא וכו'" - לפני ה' יעבדו לדורות), ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רמז אליו ואמר "אל המקום אשר יבחר ה'" וכו', יש בו אצלי שלוש חכמות (תשובות): האחת מהן, שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה כשידעו שזה המקום מן הארץ, הוא תכלית התורה. והשנית, שלא יפסידוהו (יהרסו אותו) מי שהוא בידם עתה (היבוסים) וישחיתוהו בכל יכולתם. והשלישית, והיא החזקה שבהם, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשול בו והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה; ולזה באה המצווה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך שיצווה לבנותו ותסתלק המחלוקת כמו שבארנו בספר שופטים".

ההיסטוריה של העיר ירושלים מראה עד כמה צדק הרמב"ם שכן היוונים, הרומאים, המוסלמים והנוצרים עשו את הכל כדי לכבוש את ירושלים, לגרש משם את היהודים ולהפוך אותה למרכז דת ופולחן שלהם. מבחינת המוסלמים – עד היום.

הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן תַּעֲלֶה עֲלֵתֶיךָ בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּרְאֶה. כִּי אִם בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבִטֶיךָ, שָׁם תַּעֲלֶה עֲלֵתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּךָ. רַק בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ תִּזְבַּח, וְאֶכְלֵת בָּשָׂר כְּבִרְכַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ - הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כְּצִבִי וְכֶאֱיֵל. רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ, עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמַּיִם. לֹא תוּכַל לְאָכַל בְּשַׁעְרֶיךָ מֵעֵשֶׂר דָּגָה וְתִירֶשֶׁת וְיִצְהָרָה וּבְכֹרֶת בְּקֶרֶךָ וְצִאֲנָה וְכָל גְּדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִגְדְּבֵתֶיךָ וְתִרְוַמֵת יְדָךְ. כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, אִתָּהּ וּבְנֶהְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׁמְחֵתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מִשְׁלַח יְדָךְ. הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלְוֵי כֹּל יְמֶיךָ עַל אֲדָמְתְּךָ. (דברים יב, יט)

למה כל כך חשוב שלא להעלות קרבן או לאכול מעשר שני, אלא במקום אשר ה' יבחר? הרי היו תקופות שבהן כן היה מותר להקריב בכמה משפחתית?

כותב בעל ספר החינוך שכשיש מקום מיוחד בעולם לקרבנות, ולבקשת ה', יתקדש המקום וינוח עליו רצון האל ושפע ברכתו, אז לבבות בני אדם יפחדו ויתרכו כשהם באותו מקום, וישוב כל איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיו בראות את עבודת המקדש. אילו הותרו כל המקומות להקרבה, לא היתה אותה הרגשה מיוחדת בכל אותם מקומות מפוזרים והדבר גם היה מקטין את ההתרגשות של עבודת ה' במקום מרכזי כמו בבית המקדש. למרות שלאחר הכניסה לארץ הותרו הבמות, האידיאל הוא מקום מרכזי אחד להעלות קרבנות ולקרבה לה'.

למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם בפסוק טז? זה כבר נאמר קודם ב - ויקרא יז.

מפרש רמב"ן שהוצרך להזכיר שוב את הציווי "רק הדם לא תאכלו", מטעמים רבים. כי בהתחלה נאמר באיסור הדם (ויקרא יז, יא) "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם" והיה אפשר לחשוב שכאשר הדם אינו מכפר - (כלומר שמדובר בדם של חיה שאינה מוקרבת) לא יאסר הדם באכילה. על כן היה צורך לאוסרו במפורש.

ועוד, כדי להבהיר שאין צורך בכסוי הדם אחרי שחיטת בקר וצאן כמו לגבי חיות כמו הצבי והאיל (שם יז, יג). לכן נאמר לגבי שחיטת צאן ובקר שנשפוך את הדם כמים, ללא כסוי, וזה הטעם שנאמר "על הארץ", לא "בארץ", שפירושו של האחרון שיש צורך לכסותו בעפר.

הוא מסביר שבמדבר בעת שהיתה חובה לאכול כל צאן ובקר במסגרת קרבן שלמים בלבד, היה אסור לאכול את הבשר עד שייזרק הדם על המזבח. לכן הם המתינו שיסולק הדם מהבהמה לפני שאכלו אותו. לעומת זאת, לגבי הצבי והאיל וכן לגבי רוב סוגי העוף, שאינם קרבים כשלמים על המזבח, יש צורך לכסות את דמם בעפר, כדי להבטיח את אי - אכילת דם. מוסיף הרמב"ן שלדעתו הסיבה שבמדבר היה אסור לאכול בשר צאן ובקר שאינו שלמים כי בהתחלה, כשהם היו במדבר "ליל ישימון ושעירים ירקדו שם", וכל יוצאי מצרים היו רגילים להקריב לשעירים ולאכול דם, נאסר להשאיר דם על פני השדה ולזבוח בכל מקום, אלא רק במשכן ה', וזאת כדי להרחיק אותם מן החטא ההוא. אבל לאחר הכניסה לארץ היה צורך להתיר בשר תאוה בגלל ריחוק מקומות המגורים מהמשכן. עברו בינתיים שנים רבות מאז יציאת מצרים, לכן כבר לא היה חשש שיקריבו לשעירים וישתו דם, גם אם יישפך בכיתם דם הבקר והצאן על הארץ. לעומת זאת, לגבי דם החיה ועוף אשר נוהגים לצודם בשדה וביער, והמנהג היה לשחטם שם ולהביאם שחוטים אל הבית, השאיר את המצווה כמו שהיתה – דהיינו לכסות את דמם בעפר.

איך יתכן שהגויים העלילו על היהודים עלילות דם אם התורה מזהירה כל כך הרבה פעמים שאסור לאכול דם?

עלילת דם היא האשמה שקרית בעלת מאפיינים אנטישמיים. לאורך ההיסטוריה שימשו עלילות הדם כמניע לביצוע פוגרומים, רציחות, שריפת תלמודים והתנכלות ליהודים. עלילות הדם החלו להופיע בעת העתיקה ונעשו נפוצות בשלהי ימי הביניים. העלילות הראשונות צמחו על רקע דתי, אולם מעבר לקנאות הדתית, ביקשו המעלילים להיפטר מן היהודים על מנת לזכות ברכושם או להוציא מהם פיצויים. בעת החדשה התווספו גם השנאה הגזעית והתחרות הכלכלית כמניעים להפצת עלילות השווא על היהודים. אופי העלילות השונות על היהודים ברחבי העולם ולאורך ההיסטוריה הן רבות, אולם הנפוצה והמפורסמת ביותר היא העלילה בדבר שימוש בדם ילדים נוצרים לשם אפיית מצות לפסח. על שמה של עלילה זו מכונות כלל העלילות על היהודים "עלילות דם". תחילה הסבירו המעלילים את המעשה כנקמת היהודים בנוצרים, ואמרו כי הריגת נוצרי על ידי היהודים היא בידיהם כעין זכר לצליבת ישו או כעין חזרה סמלית על מעשה הצליבה. אולם אחר כך נשתרשה סברה אחרת שהייתה יעילה יותר ביד צוררי ישראל והיא שהיהודים משתמשים בדם נוצרי באפיית המצות לפסח. סברה זו נתנה בידם את האפשרות לחדש את העלילה בכל שנה, בבוא חג הפסח. (יש אומרים ש"הסעודה האחרונה" של ישו ושליחיו התקיימה בליל הסדר ואולי זה המקור לעלילות על בסיס אפיית המצות).

אף על פי שמספר עלילות הדם ב - 800 השנים האחרונות הגיע לכדי מאתיים, לא טרחו אפילו המעלילים לשנות את מתכונתה וצורתה בכל הדורות היתה אחת וקבועה: ימים מועטים לפני חג

הפסח נעלם לפתע ילד נוצרי וכעבור זמן מה נמצאה גופתו בקרבת ביתו של יהודי. בגופת הילד (שנרצח ע"י המעלילים), נתגלו סימנים שהוצא מתוכה הדם והמסקנה היתה ברורה - היהודים הם שעשו את הנבלה, למען יהיה להם דם נוצרי לחג הפסח.

יהודים ניסו להוכיח שלא יתכן שיהודים רצחו נוצרים כדי להכין מאכלים מדמם, שכן הוזהרו בצורה חמורה מאכילת דם. לרוב, הפורעים בכלל לא שמו לב לטיעון זה והתעלמו ממנו.

מקור: ויקיפדיה, עלילת_דם

ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?

כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְאָמַרְתָּ: אֲכַלָּה בָּשָׂר, כִּי תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לְאָכֹל בָּשָׂר, בְּכֹל אֹתוֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר. כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָךָ, וְאָכַלְתָּ בִּשְׂעָרֶיךָ בְּכֹל אֹתוֹת נִפְשֶׁךָ. אֲךָ כַּאֲשֶׁר יֹאכַל אֶת הַצִּבִּי וְאֶת הָאֵיל בֶּן תֹּאכְלֶנּוּ, הַטְּמֵא וְהַטְּהוֹר יִתְדוּ יֹאכְלֶנּוּ. רַק חֲזַק - לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. לֹא תֹאכְלֶנּוּ, עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמַּיִם. לֹא תֹאכְלֶנּוּ, לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'. רַק קִדְּשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּבָאֵת אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. וְעֲשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ, הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ - וְדָם זָבַחְךָ יִשְׂפָךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל. שָׁמַר וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ, לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד עוֹלָם, כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ.

(דברים יב, כ-כח)

מה כוונת התורה לגבי אכילת בשר ומה ניתן ללמוד מזה? פסוק כ.

רש"י: כִּי יִרְחִיב וּגּוֹ', (ע"פ מסכת חולין, פד), לימדה תורה דרך ארץ - שלא יתאווה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידיים ועושר.

בְּכֹל אֹתוֹת נִפְשֶׁךָ וּגּוֹ' - אבל במדבר נאסר להם בשר חולין. היתה חובה להקדישה ולהקריבה כקרבן שלמים.

הרמב"ן מפרש שכאשר ירחיב השם את גבולכם (בארץ ישראל) ולא תהיו כולכם יושבים מסביב למשכן כמו שאתם היום במדבר, יהיה בשר החולין מותר לכם כי אי אפשר שתלכו כולכם ממקום רחוק אל המקום אשר יבחר ה' ותזבחו שלמים בכל פעם שתצאו לאכול בשר.

מה כוונת המילים "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ פֶּאֶשֶׁר צְוִיתֶךָ" - פסוק כא?

רש"י מפרש: וְזָבַחְתָּ וגו' פֶּאֶשֶׁר צְוִיתֶךָ, למדנו שיש ציווי בזביחה (כלומר בשחיטת הבהמה החיה או העוף ודיני שחיטתם), והמילים "פֶּאֶשֶׁר צְוִיתֶךָ" מכוונות להלכות השחיטה שנאמרו למשה מסיני. (מזה לומדים שניתנה למשה התורה שבעל פה לפני אמירת ספר דברים על ידו).

הרמב"ן מפרש, ע"פ מסכת חולין כח, א, שהמילים "פֶּאֶשֶׁר צְוִיתֶךָ" מכוונות להלכה למשה מסיני ומזה לומדים שנצטווה משה שיש לשחוט את הושט (לבליעת אוכל ומשקה) ואת הקנה (לנשימה) של הבהמה, לפחות רוב סימן אחד בעוף ורוב שני הסימנים – הקנה והושט בבהמה.

בהתחלה בא הציווי לאכול כל בשר צאן ובקר בגדר קרבן שלמים. לכן הם ממילא שחוטים כמשפט הקרבנות, ועתה בהתרה של בשר החולין נאמר "וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתך" כמו לגבי הקרבנות, ואז יהיה מותר לאכול אותם בגדר חולין "בכל תאוות נפשך".

כוונת הרמב"ן שגם לגבי בשר חולין יש לזבוח, כלומר לשחוט, כמו את הקרבנות כמו שכתוב: (ויקרא א, ה): "וְשָׁחַט אֶת פֶּן הַבָּקָר...".

דיני השחיטה לא פורטו בתורה שבכתב, אלא נלמדים בתורה שבעל פה, בעיקר במסכת חולין. אם בהמה נשחטה שלא כהלכה, הבשר הוא נבלה ואסור באכילה.

מה עניין "הַשָּׂמָא וְהַטְּהוֹר יִתְּדוּ אֶכְלָנוּ" בפסוק כב? למה שלא יוכלו לאכול יחד בשר?

מפרש הרמב"ן שבגלל שציווה במדבר שלא יאכלו בקר וצאן אלא בתור זבחי שלמים והוזהרו שלא לאכול בשר שלמים כשהם טמאים, נאמר כאן שלגבי צאן ובקר חולין אין חשש לאכול בארץ ישראל עם אדם טמא בקערה אחת, כמו שהיו אוכלין במדבר הצבי והאיל, שאינם קרבים על המזבח ואינם מצריכים אכילה בטהרה דווקא.

למה נאמר בפסוק כג: "רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם"? מי כבר ירצה לאכול דם?

רש"י, ע"פ מדרש ספרי פירש: ממה שנאמר "חֶזֶק", אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו. לפיכך הוצרך לומר חֶזֶק, דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר: לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצוות. אם הדם, שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאוה לו, הוצרך לחזקך באזהרתו, קל וחומר לשאר מצוות.

אך פירש הרמב"ן ע"פ מדרש ספרי מב, ב, לגבי "רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם" ו - "לא תאכלנו לְמַעַן יִיטֵב לְךָ" (פסוק כה), ש"בני ישראל היו להוטים אחרי הדם מאד. על כן היה צורך בכל האזהרות האלה לגבי אכילת דם, לעומת החלב של בהמות צאן ובקר, שלא היו להוטים אחריו.

אבל הלשון "רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם" אינו מתיישב כל כך עם זה, כי למה צריכים חזק ואומץ כדי להיזהר מן הדם. היה צריך לומר לחומרו: "השמר לך לבלתי אכול הדם". מצאנו לשון חזק במצוות כשאמר הקב"ה ליהושע (יהושע א, ז) "רַק חֶזֶק וְאִמְץ מְאֹד לְשִׁמּוֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה

אשר צוך משה עבדיי", וכן אמר יהושע לישראל (שם כג, ו) "וחזקתם מאד לשמור ולעשות את כל הכתוב בספר תורת משה", אבל זה לגבי המצוות כולן. "לשמור" רומז למצוות לא תעשה ו"לעשות" רומז למצוות עשה, אבל במצווה אחת לא מצאנו, ומה צורך לחיזוק ב"שב ואל תעשה" ממצוות לא תעשה אחת?

ממשיך הרמב"ן שנראה לו שהזכיר בה חיזוק בגלל שדבקו בדם במצרים והיו זוכים לשעירים, כמו שכתוב (ויקרא יז, ז), "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, אשר הם זונים אחריהם" וכתוב (להלן דברים לב, יז), "יזבחו לשדים לא אלוה", והיתה העבודה ההיא באכילה מן הדם, כי היו אוספים את הדם לשדים ואוכלים עליו וממנו, ומתחברים עמהם, כפי שהוזכר בספר מורה הנבוכים (ג, מו).

אבל לדעת הרמב"ן אין זה עיקר טעם איסור הדם, אלא הכתוב מפרש טעמו "כי הדם הוא הנפש", כמו בפרשת אחרי מות (ויקרא יז, יא) אבל בכל זאת, נכון שהיו שטופים בדם ורודפים אחריו מאד והיו מתנבאים בו ומגידיים עתידות. ולכך בא הכתוב והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם, כדוגמת נביא שקר, דברים מנבאי עתיד אחרי טכס אכילת דם, ויפיע אות או המופת (לחיזוק דברי ה"נביא", אל יפתה לכו של הרואהו, אלא יחזיק בתומתו ובאמונתו בה' ואל יאכל מן הדם בשום ענין ואל יסתיר את המעשה ההוא. מורה הרמב"ן: "לא יירא מדבריהם ולא יחת מפניהם כי הבל המה מעשה תעתועים", לכן הזהיר כאן באיסור אכילת דם בסמוך לאזהרה לגבי נביא השקר (להלן בהמשך), מפני הטעויותיו.

לפי פירוש הרמב"ן בפרשת אחרי מות, אין זה ראוי שנפש אנושית תאכל נפש בהמה, דהיינו הדם, אלא עליו להשתמש בדם לצורך כפרת נפשו בקרבן.

נזכיר כי הראי"ה קוק זצ"ל, בחיבורו "חזון הצמחונות והשלום", ביאר כי באמצעות איסור זה ניסתה התורה לעורר את האדם להכרה "שאין שפיכת דמים, (גם של בהמה), מדה מוסרית הוגנת לאדם" ובכך להביאו למצב של התחשבות מלאה בבעלי החיים ולצמחונות, שתתרחש באחרית הימים.

למה נקבע ש"הדם הוא הַנְּפֶשׁ" ולמה זו סיבה לא לאכול דם?

ה"נפש" הוא חיות הגוף החי, המבחינה בין גוף חי לדומם. כידוע, הדם הוא "נוזל החיים" המעביר חמצן, מזון והורמונים לרקמות איברי הגוף, כולל למוח, ומוציא פחמן דו - חמצני וחומרי פסולת מהרקמות. כמו כן הכדוריות הלבנות שבדם מגנות על הגוף נגד זיהומים. לכן נפש גוף החי תלויה בזרימת דם ולאחר איבוד דם רב ואי - הגעת דם למוח, הגוף אינו יכול להתקיים. לכן מתאים לומר שהדם – מהות החיות, הוא הנפש.

להיזהר מתועבות הכנענים

כִּי יִכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אִתָּהּ בְּאֵשׁ לְרִשָּׁתָם אוֹתָם מִפְּנֵיךָ, וְיִרְשָׁתָּ אֹתָם וְיִשְׁבְּתָּ בְּאֶרְצָם. הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּנְקַשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדָה מִפְּנֵיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר: אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי. לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי כָל תּוֹעֵבֹת ה' אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם. (דברים יב, כט-לא)

איזה עוד תועבות עשו עובדי האלילים הכנענים?

כפי שמתואר בפרשת אחרי מות (ויקרא יח), המצרים והכנענים היו שטופי זימה, נהגו גלוי עריות בתוך המשפחה, משכב זכור ואולי קיימו יחסים עם נשים הנשואות לאחרים וכן פולחנים מיניים במקדשיהם וכו'. כל הנ"ל עומד בסתירה גמורה לנדרש מעם קדוש. לצערנו, בעידן המתירנות המינית והאינטרנט החופשי, תופעות כאלו מתרבות והולכות בעולם וגם בקרב עם ישראל - דבר המרחיק אותו מאוד מהיות "עם קדוש".

סיכום פרק יב

ראינו שהבמות הותרו להקרבה לפני הבאת המשכן לשילה, ואחרי הריסת שילה ועד שהובא הארון לירושלים. מאז, אסור להקריב קרבן מחוץ לבית המקדש. ראינו שירושלים אינה מוזכרת בתורה, כדי שהאויבים לא יחזיקו אותה בקנאות או יהרסו אותה וכן כדי למנוע מריבה בין השבטים איזה שבט יחזיק בה. ראינו שהלכות שחיטת בהמות ניתנו למשה בתורה שבעל פה.

פרק יג - מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות; המסית והמדיח, ועונשם ע"י בני משפחתם; מיסיונרים; עיר הנידחת ועונשה הקשה; אופן חקירת עדים

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות, לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו. (דברים יג, א)

למה משה חוזר על איסור "לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו"? הרי זה כבר נאמר בפרק ד, ב?

רש"י מפרש: "תשמרו לעשות" – לתת חיוב "לא תעשה" על "עשה" האמורים בפרשה (בפרק ד), שכל "השמר" הוא לשון "לא תעשה". כלומר שזה נאסר פעמיים בתורה, פעם במצוות עשה ופעם במצוות לא תעשה. על "לא תעשה" יש מלקות אם היו עדים שהתרו.

מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע?; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות

פי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת. וּבֵּא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר דָּבַר אֵלֶיךָ לֵאמֹר: נִלְכָּה אֲחֵרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעַתֶּם וְנִעֲבַדְם. לֹא תִשְׁמַע אֵל דְּבַרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֵל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא, כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֲהַבִּים אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכֹל לִבְבְּכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם. אֲחֵרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכּוּ וְאִתּוֹ תִּירְאוּ וְאֵת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאִתּוֹ תִעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבְּקוּן. וְהַנְּבִיא הַהוּא אוֹ חֲלוֹם הַחֲלוֹם הַהוּא יוֹמֵת, כִּי דָבַר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶה מִבֵּית עַבְדִּים, לְהַדִּיחָה מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיךָ לְלַקֵּת בָּהּ - וּבַעֲרַת הָרַע מִקְרַבְךָ. (דברים יג, ב-ו)

מהי ההגדרה של נביא שקר ולמה יש להוציאו להורג? מה הקשר בין פסוק א' לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו, לפרשת נביא השקר?

נביא שקר הוא בדרך כלל כזה אשר קורא לשנות משהו במצוות התורה או בפרשנות בתורה שבעל פה, כולל הוספות וגריעות מהמצוות. לכן הקשר לפסוק א' ברור.

מפרש רמב"ן: "פי יקום בקרבך נביא או חלם חלום", הכתוב קורא לו "נביא" על פי עצמו, (כפי שהוא מציג את עצמו, למרות שאיננו באמת נביא) שיאמר, לדוגמה, ש"השם דיבר עמי בהקין ואני נביאו שלוח לכם, שתעשו כן". יתכן שהכתוב רומז למה שהוא דבר אמיתי, כי בנפשות מקצת האנשים נמצא כח נבואי – הם יודעים עתידות, והאיש אינו מבין מאין בא לו הכח הזה. הוא נוהג להתבודד ואז מופיעה בו רוח האומרת "ככה יהיה לעתיד לבוא בדבר פלוני" ולעתים

יוצא שדבריו יצאו צודקים בעיני הרואים. אולי הנפש נדבקת ב"שכל הנבדל" (כעין חוש ששי או אינטואיטיבי). האיש הזה נקרא ע"י שומעיו "נביא" כי מתנבא הוא ובאמת באים האות והמופת כפי שאמר, (כי אכן ניחן בכוחות על - טבעיים).

הוא מוסיף: וְנָתַן אֱלֹהֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת - ענין "אות", סימן על דבר שיהיה אחר כך בדמיונו, והמופת הוא דבר מחודש שיעשה לפנינו, (כביכול) בשנוי טבעו של עולם.

היו ביציאת מצרים אותות, והם הדברים שנאמר עליהם לפני התרחשותם, "מחר יהיה האות הזה", (לגבי מכת הערוב שהכתה במצרים בלבד ולא בבני ישראל, שמות ח, יט). וכן המטה אשר נהפך לנחש נקרא אות, כפי שהודיע בו לבני ישראל (שמות ד, יז), וקרא לו "מופת" כאשר עשאו לפני פרעה, לחידוש בטבע (שם, פסוק כא).

אם כן 'וְנָתַן אֱלֹהֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת', פירושו שיאמר נביא השקר, "אני הנביא השלוח אליכם שתעבדו עבודה זרה פלונית וזה לכם האות", ויאמר לדוגמה "מחר יבוא הארבה, החסיל והגזם" או יתן להם מופת, שישליך לפניהם מטה ויהיה לתנין.

אבל על דרך פשט הכתוב כאן בתורה, האיש הזה שקורא לעצמו נביא ומצווה לעבוד עבודה זרה הוא למעשה נביא לעבודה זרה, שיאמר לדוגמה: "צלם פעור שלחני אליכם שהוא האלהים, וצווה שתעבדוהו בכך וכך" וזה מה שנאמר להלן בפרק יח, כ, "וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּמַּת הַנְּבִיא הַהוּא". כי כל המתנבא בשם אלהים אחרים לעבוד אותם, יתנבא שהם לו לאלהיו, (מה שמגדיר אוו כנביא שקר).

לכן, לפי הרמב"ן, מדובר כאן באדם שאולי באמת ניחן בכוחות על – טבעיים, המאפשרים לו לנבא את העתיד לקרות, ולתת סימנים - גם על טבעיים, כדי לאמת את דבריו, ובתור נביא לעבודה זרה הוא קורא לאנשים לעבוד את אותה עבודה זרה.

אבל לעומת זאת, (ממשיך הרמב"ן), העולה מדברי רבותינו (במסכת סנהדרין צ.), הנביא הנזכר כאן מתנבא בשם ה' (ולא בשם עבודה זרה), ואומר "השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית", או שהוא גדול מכל האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו. וחז"ל הזכירו כי אפילו אם יאמר שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד, כגון שיאמר "עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני כי כן הרצון לפני השם הנכבד", הנביא יהיה חייב מיתה ולדבריהם של חז"ל, גם זה כלול בפשוטו של מקרא.

התורה מצווה שלא נשמע למתנבא בשם ה' לעבוד ע"ז כלל ולא נתייחס לאותות ולמופתים שיעשה, מפני שאנחנו יודעים מיציאת מצרים, שהוא מעשה ממשי אמיתי, "לא חזיון ולא מראה", כי לה' הארץ והוא המחודש והחפץ והיכול ואין אלהים מלבדו, ויודעים ממעמד הר סיני כי הוא צווה אותנו פנים בפנים ללכת בדרך הזאת שלא נעבוד לזולתו כלל וכבודו לאחר לא נתן וזה טעם "אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" - (פסוק ו). וה"נביא" דיבר סרה על השם, שכן לא יתכן שה' ציווהו כך מעולם, לעבוד לאל אחר.

לכן אף אם ה"נביא" קורא, בשם ה', לעבוד עבודה זרה הוא נחשב נביא שקר וחייב דין מוות אם יובאו עדויות ברורות לכך. נוסף שאין דבר מגוחך יותר מאשר "נביא ה'" יאמר שהקב"ה ציווה לעבוד עבודה זרה - האיסור החמור ביותר בתורה וההיפך המוחלט מעבודת ה'.

לפי ספר החינוך אין להתייחס לדברי נביא שקר, כגון להתווכח אתו או לדרוש ממנו הוכחות שמא חלק מהשומעים אותו יתחילו לקחת את דבריו ברצינות ולהשתכנע מהם. ניתן להשליך זאת גם לשיחות עם מיסיונרים, המנסים לשכנע אנשים לקבל על עצמם את האמונה הנוצרית. רצוי מראש לא לנהל אתם שיחות או ויכוחים כלשהם כי הם הוכשרו בתרגילי שכנוע, ערמה ותרמית למיניהם, העלולים להפיל בפח גם יהודים מאמינים.

בהמשך ספר דברים, בפרק יח, ישנה גם כן התייחסות לנביא שקר. שם נאמר (פסוקים יט – כב):
 וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבַרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי, אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמוֹ. אֶף הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִזְדַּבֵּר דְּבַר בְּשֵׁמִי, אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי לְדַבֵּר, וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וּמַת הַנְּבִיא הַהוּא. וְכִי תֹאמַר בְּלִבְכֶם, אֵיכָה נִדְּעַ אֶת הַדְּבַר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה'. אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְהִי הַדְּבַר וְלֹא יָבֹא, הוּא הַדְּבַר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה', בְּזִדּוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא, לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ. לכן, על פי הרמב"ם, נביא מוגדר כנביא שקר אם הוא מכחיש את נבואת משה, מוסיף או גורע ממצוות התורה, וכמובן נביא שנבואתו לא התקיימה.

נזכיר כי עונש המוות לנביא שקר הוא כנראה בגלל ניצול מעמדו כנביא המשפיע על רבים כדי להעביר מסרים שמקורם אינם מה'. היו אף מקרים שנביאי אמת הוצאו להורג ע"י השלטונות כאילו שהיו נביאי שקר מפני שתוכן הנבואות התנגשו עם מדיניות השלטון. לדוגמא, הנאמר בספר ירמיהו כו, כ – כג: וְגַם אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' אֹרְיָהוּ בֶן שְׁמַעְיָהוּ מִקְרִית הַיְעָרִים וַיִּנְבֵּא עַל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת כְּכֹל דְּבַרֵי יְרֵמְיָהוּ. וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל גְּבוּרָיו וְכָל הַשָּׂרִים אֶת דְּבַרֵי וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ, וַיִּשְׁמַע אֹרְיָהוּ וַיֵּרָא וַיִּבְרַח וַיָּבֹא מִצְרַיִם. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרַיִם אֶת אֶלְנָתָן בֶּן עֲכָבוֹר וְאֲנָשִׁים אֲתוֹ אֶל מִצְרַיִם וַיִּזְצִיאוּ אֶת אֹרְיָהוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיִּפְּחוּ בְּתַרְבּוּ וַיִּשְׁלַף אֶת נַבְלָתוֹ אֶל קַבְרֵי בְנֵי הָעָם.

גם אל ירמיהו עצמו נאמר (כו, ח - טז): וַיְהִי כְּכֹלֹת יְרֵמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם וַיִּתְפָּשׂוּ אֹתוֹ הַפְּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת... וַיֹּאמְרוּ הַפְּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים אֶל הַשָּׂרִים וְאֶל כָּל הָעָם לֵאמֹר: מִשְׁפַּט מוֹת לְאִישׁ הַזֶּה כִּי נָבֵא אֶל הָעִיר הַזֹּאת כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם... וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם אֶל הַפְּהֲנִים וְאֶל הַנְּבִיאִים אֵין לְאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט מוֹת כִּי בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבְרַר אֱלֵינוּ. בסופו של דבר ירמיהו הושלך לבור.

"כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֲהַבִּים...", למה שה' ירצה לנסות את אמונת ישראל בו ע"י מתן אפשרות לנביא שקר להציג אותות ומופתים?

מפרש הרמב"ן: הטעם "כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם" – הוא שענין המופת אשר הראהו השם לאיש הזה בחלומו, הוא שרצון האלהים היה לנסותכם באהבתו. הוא מפנה למעשה לעקדת

יצחק (בראשית כב, א) ומסביר שהנסיון נקרא כך מצד המנוסה ולא מצד ה', כדי שיוודע בפועל למנוסה ולמכריו, מה שהוא (לפני הנסיון), רק בכח (אך לא גלוי), והוא גלוי רק לפניו יתברך. מוסיף הרמב"ן שבכל פרשת נביא השקר כאן מדובר במתנבא לעבוד ע"ז, אבל במתנבא בשם ה' כדי לשנות דברים בדברי התורה, רבותינו דרשו בו (סנהדרין צ.). שאם בא לעקור דבר אחד מן התורה, כגון שיתיר את אכילת החזיר או אחת מן העריות כמשפט הזה, (של נביא השקר), ייעשה לו. אבל אם יתיר איסור לזמן מוגבל, להוראת שעה, כגון אליהו הנביא שהקריב קרבן עולה בהר הכרמל, מחוץ למקדש, (דבר האסור בד"כ), כהוראת שעה, אנו חייבים לשמוע אליו ולעשות ככל אשר יצונו.

נראה שאם יתנבא בשם ה' לצוות מצווה חדשה, כגון שמקרא מגילת אסתר בפורים הוא מצווה מהתורה, שאינו חייב מיתה, אלא שאין לשמוע לו, שכן כתוב בפסוק האחרון של ספר ויקרא "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' ... (ויקרא כז, לד), ואין נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה. (שכן חובת מקרא מגילת אסתר היא לא מצווה מהתורה אלא מדברי חכמים ואסור להציג דבר שאינו מן התורה כאילו שהוא כן).

יש מפרשים כמו הספורנו והרלב"ג, שנביא השקר עושה אותות ומופתים ע"י כשפים וקסמים. יש מפרשים, כמו רבי עקיבא (במדרש ספרי לדברים, פיסקא פד), שמדובר בנביא אמת ש"התקלקל" ונהיה נביא שקר וממשיך להתבסס על אותות ומופתים שעשה בהיותו נביא אמת. לכן התורה מכנה אותו עדיין "נביא", ולא "נביא שקר".

פירש הרמב"ם (הלכות יסודי התורה, ח, ז – ח): לפיכך אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גדולים וביקש להכחיש נבואתו של משה רבנו, אין שומעים לו; ואנו יודעים בייחוד שאותן האותות בלאט וכישוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי האותות כדי שנערוך (נשווה) אותות אלה לאותות אלה, אלא בעינינו ראינוה ובאוזנינו שמענוה, (בנבואת כל העם באופן ישיר במעמד הר סיני), כמו ששמע הוא - (משה).

למה הדבר דומה: לעדים שהעידו לאדם על דבר שהוא עצמו ראה בעיניו, שאינו כפי שראה. בטוח שלא ישמע להם וידע בוודאות שהם עדי שקר.

האם ישו היה נביא שקר?

לפי המקורות המתארים את חיי ישו, הוא כנראה נחשב כמי שמציג את עצמו כמשיח וכבן האלוקים. למרות שקיים את מצוות היהדות הוא יצא נגד פרשנות התורה והמצוות של הפרושים. הוא הדגיש מאוד את המצוות שבין אדם לחברו וציין לשבח את העניים ואת הענווים. לפי הכתוב בברית החדשה הוא עשה נסים רבים כמו החייאת מתים, רפוי חולים, האכלת המונים ממעט לחם, הליכה על מי הכנרת וכו', אך לא התיימר לנבא את העתיד לקרות. הוא נידון למוות כנראה ע"י הרומאים כ"ממריד" נגד השלטון, אך הסנהדרין תמך בהרשעתו בגלל שמרד נגד סמכויותיה ופסיקותיה ובגלל שהתיימר להיות משיח ובן אלוהים.

נזכיר כי הרמב"ם, בהקדמה לפירוש המשניות, קבע כי מי שמתנבא בשם האל ואומר שהקב"ה הוסיף במצוות או גרע מצווה או ששינה את הפירוש המקובל של התורה שבכתב, מוגדר כנביא שקר. באופן בסיסי תורת ישו לא באה להפר את מצוות התורה, אך ישו שם גבול ברור אפילו לעשרת הדיברות, בצוותו שאמונה בו עולה על מצוות כיבוד אב ואם.

ישו הצהיר על נאמנותו לתורה ולקיום המצוות המעשיות, וכן לצייתנות להוראת הפרושים, אך כשתלמידיו הרעבים קטפו מלילות בשבת (ולא משום פיקוח נפש) הוא הצדיקם בטענה שהשבת צריכה להתחשב בצרכי האדם, ואין האדם צריך לכופף עצמו לאיסורי השבת. כך גם לגבי "מסורת הזקנים" באיסור רפואה בשבת.

כאשר תלמידיו לא הקפידו על נטילת ידיים לפני הסעודה, הוא הצדיקם בטענה שלא חשוב מה נכנס לפה אלא מה שיוצא ממנו. כלל זה משמיט את תוקפן של איסורי מאכלות אסורים. כשתלמידיו הקפידו לצום בימי תענית, הוא הצדיקם בטענה שהוא נחשב כ'חתן' באופן קבוע ולכן תלמידיו פטורים מהצום כשהם יחד אתו. הוא גם הסמיך את תלמידיו לאסור ולהתיר כפי רצונם.

שיטת פסיקתו של ישו סללה את הדרך לביטול המצוות המעשיות, וכך גם הבין זאת פאולוס. אמנם ישו לא קרא לעבוד עבודה זרה אך בגלל שיצא נגד שיטת הפרשנות ופסקי ההלכה של הסנהדרין, לפי הגדרת הרמב"ם, הוא נחשב נביא שקר - (בנוסף להיותו משיח שקר). לאחר מותו של ישו, ממשיכי דרכו, ובראשם פאולוס (6 לפנה"ס – 67 לספירה), אשר נקרא בימי יהדותו שאול התרסי, ניתקו את הנצרות מהיהדות ע"י ביטול חובת קיום מצוות מעשיות בכלל וע"י האמונה בשילוש הקדוש (האב, הבן ורוח הקודש).

האם הנצרות נחשבת עבודה זרה?

הנצרות צמחה מתוך היהדות ונושאי דגלה הראשונים היו יהודים לכל דבר ועניין. יחד עם זאת אמונות יסוד של הנצרות כמו השילוש הקדוש והאמונה שישו הוא התגלמות האל גרמו ליהדות להגדיר את הנצרות כעבודה זרה. בהמשך עם התפתחות הנצרות והקמת הכנסיות היחס הוותרני של הנצרות הקתולית ושל זרמים נוספים בנצרות כלפי צלמים בכנסיות היה דבר נוסף שהיהדות לא יכלה לקבל.

הרמב"ם, בעקבות הרס"ג, מסכם את התפיסה הבסיסית בעניין:

"ודע שזו האומה הנוצרית הטוענים טענת המשיח לכל שינויי כיתותיהם כולם עובדי עבודה זרה". (רמב"ם, פירוש המשנה, עבודה זרה א, ג)

"הנוצריים עובדי עבודה זרה הן ויום ראשון יום אידם הוא". (משנה תורה, הלכות עבודה זרה פרק ט, ד). המקור בתלמוד אשר עליו מתבסס הרמב"ם בקובעו שהנוצרים עובדי ע"ז הם הוא במסכת עבודה זרה ז, ב: ר' ישמעאל אומר: שלשה (ימים) לפנין ושלשה לאחריהן – אסור (לסחור או לשאת ולתת עם עובדי עבודה זרה). אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: נוצרי

לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור – (כי כל יום בשבוע הוא לכל היותר 3 ימים לפני או אחרי יום ראשון).

מצד שני רבנו תם סבר כי בני נוח לא הוזהרו על איסור עבודת האל בשיתוף ולכן דת כזו איננה בגדר עבודת אלילים. בהמשך למגמה זו גם הפרשן מנחם המאירי - (צרפת, המאה ה - 13) מסווג את הנוצרים, וקל וחומר את המוסלמים, כ"אומות הגדורות בדרכי הדתות" שאינם נחשבים כלל לעובדי עבודה זרה, ולכן הדינים המתייחסים לעכו"ם כמו איסור שאילת שלום, יין נסך, מכירת בתים, מסחר איתם סמוך לימי חגם והשבת אבדה, אינם חלים עליהם ובלשונו: "ומכל מקום אומות הגדורות בדרכי הדתות ומאמינים במציאותו יתברך לאחדותו ויכולתו, אף על פי שמשתבשים בקצת דברים לפי אמונתנו, אין להם מקום בדברים אלו [ההרחקה מהם]. הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלוהות על איזה צד שיהיה, אף על פי שאמונתם רחוקה מאמונתנו, אינו בכלל זה. (ספר בית הבחירה למסכת עבודה זרה) היו שביקרו את המאירי על עמדותיו, אך הרב חיים דוד הלוי ז"ל, (1924 - 1998), רבה של תל אביב לשעבר, צידד בעת החדשה בעמדתו של המאירי כנגד מבקריו והוסיף שגם רבינו עובדיה מברטנורא סבר כמאירי.

אף שהראי"ה קוק מתפלמס בכתביו עם הנצרות מבחינה תאולוגית, למעשה אף הוא סבר כמאירי וכתב "העיקר הוא כדעת המאירי שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחברו, הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם" (כמקיימי שבע מצוות בני נח). (הראי"ה קוק, אגרות הראי"ה א' עמ' צט, איגרת פט).

בעקבותיו הלך גם הרב יצחק הרצוג: "...הרי לנו שני עמודי התורה הללו: הראב"ד ומרן בעל השולחן ערוך ז"ל, מסכימים לדעה אחת, שנוכרי שאינו עובד עבודה זרה, אעפ"י שלא קיבל (שבע מצוות בני נח) בפני בית דין של ישראל, (ולכן מבחינה פורמלית אינו מוגדר כ"גר תושב") אין למנוע ממנו הישיבה בארץ ישראל. חוץ מזה, כבר הכריע קודמי ז"ל (הראי"ה קוק) שאומה שלמה שקיבלה עליה שבע מצוות גם בזמן הזה, יש להם דין גרים תושבים... והנה הנוצרים בעצמם מחזיקים את עצמם בתור מאמינים באחדות הבורא, אבל השכל שלנו אינו תופס איך הם ממזגים את האמונה באחדות הבורא עם אמונת השילוש. אולם אין להכחיש שיש להם מושג של בורא עולם ומשגיח אלא שהמושג הזה אינו צרוף... ולפי זה יצאו מכלל עובדי עבודה זרה וכל מה שנאמר על המוסלמים סובב גם עליהם...". ("זכויות המיעוטים לפי ההלכה", תחומין ב תשמ"ב).

מכיוון שהאמונה בישו כאל ולא כנביא, וחלוקת האל לשלושה חלקים, היא עיקר הבעיה הקיימת בנצרות, יש הסוברים שהזרמים שכופרים בשילוש או באמונה בישו כאל, אינם בגדר עובדי עבודה זרה, אף לשיטת הרמב"ם. ישנם המרחיקים לכת וטוענים כי אלו שרק מחזיקים בתפיסה תאולוגית שאין בצידה עבודה פולחנית של ממש, אף הם לא כלולים בגדר של עבודה זרה.

המקור: ויקיפדיה - האם הנוצרים בימינו עובדי עבודה זרה הם? דרור פיקסלר וגיל נדל
 תחומין כ"ב תשס"ב 68 78. daat.ac.il/daat/mahshevt/natsrut/haim_2.htm

מה היחס של הנצרות כלפי היהדות?

מאז הנוצרים הראשונים אחרי צליבת ישו, הנצרות עוינת את היהדות ובמשך הדורות ניסו מיסיונרים להמיר את דתם של יהודים. טענתם העיקרית שחורבן הבית והגלות מוכיחים שהעם היהודי הוא כבר לא העם הנבחר ע"י אלוקים ושהנצרות באה להחליף את היהדות כדת הרצויה. (הם כמובן מתעלמים מכל נבואות הנחמה שלפיהן ה' עתיד לסלוח לעם ישראל לגאול אותו ולהחזירו לארץ ישראל). יהודים הוגבלו במשך שנים רבות באירופה ע"י חוקים מפלים. אף בוצעו עלילות דם, פוגרומים ומעשי רצח רבים של יהודים ע"י נוצרים, כאשר השיא היה כמובן בשואה.

היחס המחפיר הזה מצביע על ריחוק גדול מאוד של הנצרות מהאמונה והמצוות אשר נובעות מהמקורות האלווקיים של נביאי ישראל בתורה ובנ"ך. אך בעשרות השנים האחרונות הכנסיה הקתולית שינתה את יחסה העוין המסורתי ליהדות, הסירה את אשמת היהודים לצליבת ישו גינתה את האנטישמיות והכירה בזכות היהודים למדינה. (אגב, לא יתכן שהסנהדרין היה אחראי לצליבת ישו, שכן צליבה איננה אחת מצורות מיתת בית דין).

האם ישו היה משיח שקר?

כן. כתב הרמב"ם, (הלכות מלכים ומלחמות פרק יא, הלכה י'): אף ישוע הנוצרי שדימה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, (כלומר נידון למוות), כבר התנבא בו דניאל, שנאמר: " ...וּבְנֵי פְרִיצֵי עֶמֶק יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה עֶמֶד חֶזוֹן וְנִקְשְׁלוּ" (דניאל יא, יד). וכי יש מכשול גדול מזה: שכל הנביאים דיברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצוותן; ו(אילו) זה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף את התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. (כלומר שכל השפעת ישו היא בניגוד מוחלט למה שנדרש מהמשיח ע"פ דברי נביאי ישראל, כך שמגוחך להתייחס אליו כמשיח).

הרמב"ן, בוויכוח ברצלונה ב- 1263, אמר על ישו, שישו מעולם לא קיים את דברי הנביאים על המשיח:

שהנביא אומר במשיח "וּמְשָׁלוּ מֵיָם עַד יָם, וּמִנְהָר עַד אֶפְסֵי אֶרֶץ" (זכריה ט, י), והוא - לא היתה לו ממשלה, אלא בחייו היה נרדף מאויביו ומתחבא מפניהם ולבסוף נפל בידם ולא היה יכול להציל עצמו - איך יושיע כל ישראל? ואף אחרי מותו לא היה לו ממשלה, כי ממשלת רומא אינה בעבורו. אלא לפני שהאמינו בו הייתה עיר רומא מושלת ברוב העולם, ולאחר שבאו באמונתו, הפסידו ממשלות רבות. ועתה עובדי מוחמד יש להם ממשלה יותר מהם... כן הנביא

אומר, שבזמן המשיח "ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהוה פי כולם ידעו אותי", (ירמיהו לא, לג) וכו', ואומר "פי מלאה הארץ דעה את יהוה פמים לים מכסים" (ישעיהו יא, ט), ואומר "וכתתו חרבותם לאתים ונתיתוהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", (ישעיהו ב, ד). ומימי ישו ועד הנה כל העולם מלא חמס ושוד, והנוצרים שופכים דמים יותר משאר האומות, והם גם כן מגלי עריות... (הכל בניגוד לדברי הנביאים על ימות המשיח).

מה לגבי מוחמד? האם היה נביא שקר?

אף מוחמד לא קרא לעבוד עבודה זרה אלא להיפך - קרא לעובדי האלילים בערב הסעודית לעבוד אל אחד. לפי עדויותיו בקוראן, הוא קיבל את נבואותיו באמצעות המלאך ג'בריל (גבריאל). על כן ברור שאינו נחשב נביא שקר.

מה הקשר בין האסלאם ליהדות ומה היחס של האיסלאם כלפי היהדות?

האיסלאם אימץ מצוות רבות מהיהדות כמו מצוות האמונה באל אחד, התפילה, הצום (רמאדן ובימי מוחמד אף צום יום כיפור), הצדקה, העלייה לרגל (חאג'), איסור אכילת חזיר וחובת השחיטה, ברית מילה ועוד. יחד עם זאת אין בו הקבלה למצוות שמירת השבת, (שכן ביום ששי מותר למוסלמי לעבוד), ונראה כי בכל הקשור לאיסור שקר והטעיה, גניבה, שימוש באלימות ורצח, האיסורים לפי האסלאם נחשבים הרבה פחות חמורים מאשר ביהדות. רצח לשם השלטת האסלאם או סוג מסוים של אסלאם, לעתים רצח מוסלמים אחרים, הוא נפוץ – ראו גרסת "דאעש" בסוריה, עירק ואירופה ו"בוקו חראם" בניגריה. נפוצים גם מעשי רצח בגלל חילול כבוד המשפחה.

כבר מימי מוחמד עצמו היתה עוינות רבה של המוסלמים כלפי השבטים היהודים בסעודיה ויהודים רבים נהרגו ע"י התקפות של מוסלמים, כאשר הנשים והטף נאלצו להתאסלם. לאחר מות מוחמד, שאר היהודים גורשו מערב הסעודית. האסלאם התיימר להחליף את היהדות כדת המבטאת את רצון האל. העוינות של המוסלמים כלפי היהודים המסרבים לקבל על עצמם את הדת "הנכונה", נמשכת למעשה עד היום. ראו עוד ב"תוספת".

נציין כי בעוד הנוצרים שאירו את התנ"ך, (הברית הישנה), בכתבי הקודש שלהם, המוסלמים ביטלו את התנ"ך ורק שאירו כמה קטעים מהתנ"ך בקוראן, בד"כ תוך סילוף הדברים במקור. כתוצאה מכך יש בין הנצרות ליהדות יותר "שפה משותפת" מאשר בין האסלאם ליהדות.

מעניינים דברי הרמב"ם כלפי הנצרות והאסלאם במשנה תורה, הלכות מלכים, פרק יא, הלכה ד. "אבל מחשבות בורא העולם – אין כוח באדם להשיגם, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו (מוחמד), אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את אלוהים ביחד... כיצד? כבר

נתמלא העולם כולו מדברי המשיח... ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו (המוסלמים) אומרים: 'מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה'... ואלו (הנוצרים) אומרים: 'דברי נסתרות יש בהן ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגילה נסתריהם', וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח וירום וינשא, מיד הם כולם חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום. (זאת אומרת שהנצרות והאסלאם מהווים הכנה מסוימת של אומות העולם, מבחינת אמונות ודעות, לקראת ימי המשיח האמיתי).

המסית, המדיח, ועונשם ע"י בני המשפחה; מיסיונרים

פִּי יִסִּיתֶךָ אַחֲרֶיךָ בֶּן אִמֶּךָ אוּ בְנֶיךָ אוּ בְתֶיךָ אוּ אִשְׁתְּ חֵיקֶךָ, אוּ רֵעֶךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשֶׁךָ, בְּסִתְרִי, לֵאמֹר: נִלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אַחֲרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאֶבְתִּיךָ. מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבְתֵיכֶם הַקְּרִבִּים אֵלֶיךָ אוּ הַרְחֻקִים מִמֶּךָ, מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ. לֹא תֵאָבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תִחֹס עֲיִנְךָ עָלָיו וְלֹא תִחַמַּל וְלֹא תִכְסֶּה עָלָיו. פִּי הָרֹג תִּהְרַגְנוּ, יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ, וְיָד פֶּלֶא הָעַם בְּאַחֲרֹנָה. וְסָקְלֹתוֹ בְּאַבְנִים וְמָת, פִּי בִקֵּשׁ לְהַדְיֹתְךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאָרֶץ מִצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמָעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת כְּדָבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ. (דברים יג, ז-יב)

איך אפשר לדרוש מאדם להסגיר לשלטונות ולהוציא להורג בסקילה את אחיו או בנו או בתו או שאר קרוביו או חבריו, רק בגלל שניסו לשכנעו לעבוד עבודה זרה? האם זה מעשי?

אכן קשה לצפות לכך שאדם יסגיר בן משפחה למשפט שיש בו אפשרות של הוצאה להורג, ולא ידוע האם אכן ארע מקרה כזה במציאות. יחד עם זאת, המסר של התורה כאן הוא החומרה הרבה שבה יש להתיחס ליהודי שמנסה להסית יהודי אחר לעבודה זרה, וחובת הסירוב המוחלט לשמוע לו.

האם יהודים מומרים, בדרך כלל בגולה, שקראו ליהודים אחרים להתנצר, מוגדרים כמסיתים?

בויכוחים שנערכו בברצלונה שבספרד (1263), שבו ייצג הרמב"ן את העמדה היהודית ובטורטוזה (1413 - 1414) - בין כמרים, שהיו למעשה יהודים מומרים, לבין רבנים - הכמרים הביאו ציטוטים כביכול מהתלמוד, לפיהם המשיח כבר בא וכן תימוכין לדת הנוצרית. הציטוטים בדרך כלל היו מזויפים. למרות שלא היה ממש בטיעוני הנוצרים, הכנסיה כמובן הכריזה על נצחון הנצרות על היהדות והתחילה בריבוי הגבלות ורדיפות ופוגרומים נגד היהודים וכן התנצרות כפויה של יהודים.

לפי זה, אין ספק שהיהודים המומרים, המנסים לשכנע יהודים להתנצר, נחשבים מסיתים.

עיר הנידחת והעונש הקשה; אופן חקירת עדים

פי תשמע באחת עריה אשר ה' אלהיה נתן לך לשבת שם לאמר. יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר: נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם. ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר, נעשתה התועבה הזאת בקרבך. הנה תפה את ישבי העיר ההוא לפי תרב, התרם אתה ואת כל אשר בך ואת בהמתה לפי תרב. ואת כל שללה תקבץ אל תוף רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיה, והיתה תל עולם, לא תבנה עוד. ולא ידבק בידך מאומה מן התרם, למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמה ותרפך פאשר נשבע לאבתיה. פי תשמע בקול ה' אלהיה לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום, לעשות הישר בעיני ה' אלהיה. (דברים יג, יג-יט)

וְדַרְשֵׁת וְחִקְרֵת וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב - איך על הדיינים לחקור עדים? האם זה נכון לגבי כל העדים או רק לגבי עיר הנידחת?

מסביר ספר החינוך שזה ציווי כללי לעניין חקירת עדים כלשהם בבית דין ואלה דבריו (בשנויים קלים):

מבואר במסכת סנהדרין מ, א, שבשבע חקירות בודקים כל עד: באיזה תאריך מדויק ארע המעשה שהוא מעיד עליו, באיזה יום בשבוע, באיזה מקום מדויק וכו'. ומלבד שבע החקירות האלו ששוות בכל עדות, יש בכלל מצוות החקירה לשאול אותו, אם לדוגמא, העיד שהנידון חילל שבת, "באיזו מלאכה חללו? ואיך עשה את המלאכה?" ואם העיד שמישהו אכל ביום הכפורים שואלים אותו: איזה מאכל אכל? וכמה אכל? וכן כל כיוצא בזה, (כלומר שנכנסים לפרטים).

ומלבד כל זה שהזכרנו, שהן נקראות חקירות ודרישות, שהן עיקר העדות ועמהן יתחייב או יפטר הנדון ובהן יזומו העדים, עוד מרבים בבית הדין לבדוק את העדים בענינים אחרים שאינם עיקר גדול בעדות הנקראים "בדיקות", כגון: מה היה לבוש הנהרג או ההורג? וכיוצא בענינים אלה. ואמרו זכרונם לברכה (שם) שבחקירות, אם כיון עד אחד לעדותו של עד אחר האומר "איני יודע" אז עדותן בטלה, (שכן לא ניתן להכחיש עדות של "לא יודע"), אבל בבדיקות, אפילו אם שניהם אומרים "אין אנו יודעים", עדותן קיימת, וכל שכן אם אמר האחד לבד "איני יודע". ובמה דברים אמורים? אם לא הכחישו זה את זה, אבל אם הכחישו זה את זה, אפילו בבדיקות, עדותן בטלה.

ואחד דיני נפשות ודיני ממונות בכלל מצווה זו, שנאמר (דברים כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם". אבל אמרו חכמים, כדי שלא לנעול דלת בפני לוויים, (שלא ירצו להלוות להם), שלא נצריך בעדי ממון (מלוויים) דרישה וחקירה. כיצד? אם אמרו העדים בפנינו: הלוה זה את זה מנה בשנה פלונית, אף על פי שלא כיוונו את החודש ואת המקום שהלוה בו ולא באיזה מטבע, אבל עדות שניהם שווה בשווי הכסף, עדותן קיימת. ובמה דברים אמורים? בענייני עדות על הודאות ממוניות ומתן הלוואות.

וכמו כן אמרו זכרונם לברכה (סנהדרין לב, ב) שאם ראה הדיין, אפילו בדיני הודאות והלוואות שהדין מרומה, (כלומר שעד אחד לפחות אינו אמיץ), שצריך לעשות בהם דרישה וחקירה. ואם הכחישו זה את זה בחקירות ודרישות (כגון בעניין תאריך או מקום האירוע או פרטיו), עדותם בטלה, אבל אם הכחישו זה את זה בבדיקות (של פרטים לא מהותיים), עדותם קיימת.

למה יש להרוג את כל תושבי עיר הנידחת ולשרוף את כל אשר בה? אולי יש שם חפים מפשע?

לפי הרמב"ם, אחד הקריטריונים לדין עיר הנידחת הוא שאנשי העיר לא חזרו בתשובה גם אחרי ששני תלמידי חכמים נשלחו אליהם והתרו בהם. כתב הרמב"ם, (הלכות עבודה זרה, פרק ד, י): כשתיבקע העיר, מיד מרבים להם בתי דינים ודנים אותם. כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד עבודה זרה אחר שהתרו בו, מפרישים אותו: אם נמצאו כל העובדים מיעוטה (של סך יושבי העיר), סוקלין אותם ושאר העיר ניצול; נמצאו רובה (של העיר שעבדו ע"ז), מעלים אותם לבית הדין הגדול וגומרים שם דינם, והורגים בסיף את כל אלו שעבדו. בשל הקריטריונים המחמירים, כולל הדרישה והחקירה של העדים, אומרים חז"ל (מסכת סנהדרין עא, א), שעיר הנידחת לא היתה ואינה עתידה להיות לעולם. לפי זה, מטרת התורה להתריע ולהדגיש את חומרת עבודה זרה ע"י רוב תושבי עיר בישראל.

סיכום פרק יג

ראינו שנביא שקר הוא אדם שניחן בדרך כלל בכוחות על – טבעיים, המאפשרים לו לחזות את העתיד להיות ולעשות אותות ומופתים, אך הוא מצווה את העם לעבוד עבודה זרה. חז"ל הרחיבו את זה ל"נביא" הקורא בשם ה', לשנות או לבטל מצווה מהתורה. בגלל שהוא פוגע בעיקרי הדת היהודית – דינו עונש מוות. הוא מופיע כנסיון לעם, לבדוק את דרגת נאמנותו לה' ולתורה. ראינו שיש הסוברים, ובראשם הרמב"ם, ש-ישו היה נביא שקר, מפני שהציג את עצמו כבן אלוקים וכמשיח (שקר), וכן שינה את פרשנות מצוות התורה וגם לא הקפיד על שמירת ההלכה המקובלת ע"י תלמידיו. אך מוחמד אינו נחשב נביא שקר, מפני שהעביר את עובדי האלילים לאמונה באל אחד - (למרות שמוחמד, וכן הנוצרים במשך הדורות, ניסו להעביר את היהודים על דתם). ראינו שלפי רוב הפוסקים הנצרות היום אינה נחשבת עבודה זרה.

לפי חז"ל, עיר הנידחת לא היתה ולא עתידה להיות, אלא יש ללמוד ממנה את המסר של חומרת המעשה של עבודה זרה ע"י רוב יושבי העיר.

פרק יד - קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת; למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים?; מצוות מעשר שני וביעורו

קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת

בְּנֵי אֶתֶם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם - לֹא תִתְגַּדְדּוּ וְלֹא תִשְׂיִמוּ קַרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמֵת. פִּי עִם קְדוֹשׁ אֶתֶם לֵה' אֱלֹהֵיךָ וּבָרַךְ בְּחַר ה' לִהְיוֹת לּוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.
(דברים יד, א-ב)

מה הכוונה ב - "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה" ובמה זה קשור לכך ש"בנים אתם לה" ול - "עם קדוש אתה"?

רש"י מפרש: לא תתגדדו - לא תתנו גדידה ושרט (שריטה) בבשרכם על מת, כדרך שהאמוריים עושים, לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים. (אגב, ניתן להבין שלדעת חז"ל, קרחות אינה יפה).

בנוסף, למדו מזה במסכת יבמות יג, ב - "לא תעשו אגודות אגודות", כלומר שבמקום אחד אין לנהוג בשני מנהגים שונים כ"אגודות אגודות", כדי לא להרבות מחלוקות בישראל.

כתב הרמב"ן, (בהסתמך על האבן עזרא): ורש"י כתב "לפי שאתם בניו של מקום, אתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים". ואיננו נכון, שאם כן המצווה היתה צריכה להיות שאסור לפצוע או לשרוט את עצמך גם שלא על המת, (ואכן יש איסור אחר של חבלה ופציעה עצמית). לפי הרמב"ן, הכוונה שאין להתאבל יותר מדי, עד כדי גדידה ושריטה, כי עם קדוש מאמין בהישארות הנשמה בעולם הבא.

ורבי אברהם (אבן עזרא) אמר: אחר שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו, לא תתגודדו על כל מה שיעשה כי כל מה שיעשה לטוב הוא, ואף אם לא תבינוהו, כמו שלא יבינו הבנים הקטנים תמיד את מעשה אביהם, אלא יסמכו עליו, כי עם קדוש אתה ואינך כשאר כל הגוים. על כן לא תעשה כמעשיהם - (קרחה או גדידה).

בדומה לכך, נוסף כי ע"פ פשט הכתוב, מאחר שאתם בנים לה' אלוקיכם, גם אם הוריתם הולכים לעולמם, עדיין יש לכם תמיד אבא, שהוא ה' אלוקיכם. על כן, אין להתאבל על פטירתם ביתר המידה ע"י גדידה, קרחה ופציעה עצמית.

למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים?

לֹא תֹאכַל כָּל תוֹעֵבָה. זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ - שׂוֹר שֶׁהַכְּשָׁבִים וְשֵׂה עֲזִימָה. אֵיִל וְצִבִּי וְיִתְמוֹר וְאֶקוּ וְדִישָׁן וְתָאוּ וְזָמֵר. וְכָל בְּהֵמָה מִפְּרִסַּת פְּרִסָּה וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת שְׁתֵּי פְּרִסוֹת מֵעֵלַת גֵּרָה בְּבֵהֶמָה אֶתֶם תֹּאכְלוּ. אֲךָ אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֵּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמִּפְּרִיֵי הַפְּרִסָּה

השִׁסוּעָה, אֵת הַגָּמֶל וְאֵת הָאֲרִנֶּבֶת וְאֵת הַשָּׁפָן, כִּי מַעֲלָה גָרָה הִמָּה וּפְרָסָה לֹא הִפְרִיסוּ - טְמֵאִים הֵם לָכֶם. וְאֵת הַחֲזִיר, כִּי מִפְרִיס פְּרָסָה הוּא וְלֹא גָרָה, טְמֵא הוּא לָכֶם, מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ.

אֵת זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בְּמַיִם, כָּל אֲשֶׁר לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקִשׁ תֹאכְלוּ. וְכָל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סִנְפִיר וְקִשְׁקִשׁ לֹא תֹאכְלוּ, טְמֵא הוּא לָכֶם.

כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ. וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם - הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזוּנִיָּה. וְהִרְאָה וְאֵת הָאֵיָה וְהַדִּיָּה לְמִינָהּ. וְאֵת כָּל עֶרֶב לְמִינוֹ. וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֵת הַתַּחְמָס וְאֵת הַשִּׁחַף וְאֵת הַיֵּץ לְמִינָהּ. אֵת הַכּוֹס וְאֵת הַיַּנְשׁוּף וְהַתְּנִשְׁמָת. וְהַקָּאָת וְאֵת הַרְחֻמָּה וְאֵת הַשִּׁלָּף. וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוֹכִיפַת וְהַעֲטָלָף. וְכָל שֶׁרֶץ הָעוֹף טְמֵא הוּא לָכֶם, לֹא יֹאכְלוּ. כָּל עוֹף טְהוֹר תֹאכְלוּ. לֹא תֹאכְלוּ כָּל גְּבִלָה - לָגַר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ תִתְנַנֶּה וְאֹכְלָה אוֹ מִכֹּר לְנִכְרֵי, כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לֵה' אֱלֹהֶיךָ; לֹא תִבְשֵׁל גְּדִי בְחֵלֶב אָמוֹ.

(דברים יד, ג-כא)

למה משה חוזר על עניין הבהמות, הדגים והעופות האסורים באכילה? הרי זה כבר נאמר בספר ויקרא יא?

בספר ויקרא מודגשת בחינת טומאת וטהרת הגוף כתוצאה מאכילת מאכלות אסורים, הנקראים "טמאים", אולי בהקשר של אכילת בשר קודש של קרבנות, ואילו כאן מודגשת קדושת העם, כך שאין לו היתר לאכול כל דבר, ובכך הוא נבדל מהנוכרים. ואכן הקפדה על אכילת מאכלים כשרים היא אחד ההבדלים המובהקים בין יהודים לנוכרים.

למה העטלף כלול בציפורים האסורות באכילה? הרי העטלף הוא יונק ולא ציפור.

בויקרא יא, יג, העטלף כלול בקבוצת העופות האסורים: וְאֵת-אֵלֶּה תִּשְׁקְצוּ מִן-הָעוֹף, לֹא יֹאכְלוּ ... וְאֵת-הַדּוֹכִיפַת, וְאֵת-הָעֲטָלָף וְלַמְרוֹת שֵׁאִינוּ צִיפּוֹר, מִבְּחִינַת יְכוּלַת תְּעוּפָתוֹ, נִיתֵן לְהַגְדִּירוֹ כְּסוּג שֶׁל עוֹף. יתר על כן, העטלף, למרות היותו יונק, אינו מסוגל לנוע על הקרקע, אלא לעוף בלבד. אחדים מביין כ- 800 מיני עטלפים בעולם, מטילים ביצים, כמו עופות. דמיון נוסף לעופות: העטלף חי כ- 20-30 שנה כמו ציפורי שיר, ולא כמו יונק בגודלו, החי במוצו 2-3 שנים בלבד.

מהם "שרץ העוף" המוזכר בפסוק יט?

הם זבובים, דבורים, צרעות וכו'. כלומר חרקים שעפים.

למה התורה חוזרת על איסור אכילת גדי בחלב אמו?

רש"י: לא תבשל גדי - (ע"פ מסכת חולין, קיג) מוזכר שלוש פעמים בתורה – לומר שהאיסור בא למעט חיה ועופות ובהמה טמאה, (שאיסור התורה באכילתם בחלב אינו חל עליהם, אלא רק על בהמות, כדוגמת גדי).

כותב הרמב"ן שטעם "פי עם קדוש אפה לה' אלהיך", דבק עם "לא תבשל גדי בחלב אמו", כי איננו מאכל נתעב, אלא הוא אסור לנו בהיותנו קדושים במאכלים, או בהיותנו קדושים שלא נהיה עם אכזרי שלא ירחם - שנחלוב את האם ונבשל בו את הבן. ואע"פ כן, כל בשר בחלב נכלל בלאו הזה כי בתורה כל מינקת נקראת "אם" וכל יונק נקרא "גדי".

הוא מביא את שכתב רש"י לא תבשל גדי בחלב אמו - שלוש פעמים, פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה, ואת המדרש הזה הוציאו (ע"פ ספרי קג, ומסכת חולין קיג.) מהמילה "גדי" (שהוא טהור), אבל הלאו עצמו הוא אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול, וכן כתב גם רש"י בפרשת ואלה המשפטים, (שמות כג, יט).

מצוות מעשר שני וביעורו

עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעַךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שְׁנָה שְׁנָה. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, מֵעֵשֶׂר דְּגָנְךָ תִירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ, לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדָּרָךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֲתוֹ, כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם, כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. וְנִתְּמָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וְנִתְּמָה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּאֱמָה נִפְשָׁךָ - בְּבָקָר וּבְצֹאן וּבַיִן וּבַשֶּׂכֶר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשָׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, וְשִׂמְתָה אִתָּה וּבֵיתְךָ. וְהָלוּי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֵנּוּ, כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ. (דברים יד, כב-כז)

מה כלול במצוות המעשר השני ומה מטרתה?

מעשר שני היא מצווה מהתורה להפריש עשירית מיכול התבואה השנתי (בנוסף על המעשר הראשון הניתן ללוויים). מעשר שני הוא מעשר מיוחד שאינו ניתן לאף אדם ועל החקלאי עצמו לאוכלו עם משפחתו בקדושה ובטהרה בירושלים. המצווה מתקיימת בשנה הראשונה, השנייה הרביעית והחמישית למניין שבע שנות מחזור השמיטה.

הרמב"ן מפרש שאין הכוונה למעשר הלוויים, (מעשר ראשון), כי בו נאמר (במדבר יח, לא) "וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם, אִתְּם וּבֵיתְכֶם, כִּי שֹׂכֵר הוּא לָכֶם חֶלֶף עֲבַדְתֶּם בְּאֵהָל מוֹעֵד", והוא חולין, כך שאין צורך לפדותו. אבל כאן התורה מחייבת "לעשר כל תבואת זרעך שיאכל אותו

הוא עצמו ובניו לפני השם, למען תלמד ליראה את השם, כי הכוהנים והשופטים העומדים שם לפני השם, מורי התורה, ילמדוהו ויראוהו את התורה והמצוות".

"ופירשה התורה בטעם הפדיון, כי לפעמים יהיה המעשר רב, כי יברכך השם, והדרך למשכן או לבית המקדש תהיה ארוכה, וטוב לפדותו בכסף ולהעלות שם כסף הפדיון ולקנות מאכלים בירושלים.

"ואחר כך (פסוק כג) הזכיר את המינים המחוייבים להתעשר, "מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן תִּירֹשׁ וְיִצְהָרֶךָ". וכן מזכיר בכל מקום (לעיל יב, יז), "לא תוכל לאכל בשְׂעָרֶיךָ מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן וְתִירֹשׁ וְיִצְהָרֶךָ וגו', וכן אמר בפרשת מתנות כהונה (במדבר יח, יב) " פֶּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדִגְגָן רִאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ נְתָתִים", כי אלו בלבד הם החייבים בתרומה ובמעשרות מן התורה.

ופירוש "דגן" בלשון הקודש, חמשת המינים הידועים בתבואה, ופירוש "תירוש" - היין החדש אשר ישיקו היקבים, ו"יצהר" - שמן הזית. ואין מין אחר בכל הזרעים ובכל פירות האילן חייבין מן התורה כלל, לא בתרומות ולא במעשרות, ואפילו זיתים וענבים, המעשר שלהם אינו מן התורה, עד שיעשו תירוש ויצהר.

וטעם "שְׁנָה שְׁנָה" - שיעשר אותו שתי שנים זו אחר זו, כן קבלת רבותינו (ראש השנה יב, ב). ואחר כך (בפסוק כח), פירש כי "מקצה השלש שנים תוציא מעשר תבואתך" של השנה ההיא ותאכילהו לעניים, כלומר כי השנה השלישית של מעשר הוא "מעשר עני".

ומדרש חכמים (בתנחומא ראה, יח) בלשון עֵשֶׂר תְּעַשֵּׂר (פעמיים), המשמעות "עֵשֶׂר בשביל שתתעשר", עֵשֶׂר שלא תתחסר ויש כאן רמז לתת גם מעשר כספים, (צדקה), לעמלים בתורה. לגבי פירות האילן, היום המפריד בין שנות המעשר הוא כידוע טו בשבט – ראש השנה לאילנות. לדוגמה, פירות שחנטו (הגיעו לשליש גידולם) בשנה השניה לשנות השמיטה, עד טו בשבט יש להפריש מהם מעשר שני ואם חנטו אחרי טו בשבט, הם עוברים לשנה השלישית, ואז יש להפריש מהם מעשר עני.

לפי רוב הפוסקים, מצוות תרומות ומעשרות נוהגת מהתורה, רק כאשר רוב עם ישראל יושב על אדמתו. לכן היום, המצווה היא מדרבנן. היום אסור לנו לאכול מעשר שני, משום שכולנו בחזקת טמאים. כדי שלא לאבד לריק את פירות המעשר השני, מחללים את כל שווי המעשר השני על פרוטה אחת בלבד. ואותה פרוטה נתפסת בקדושת המעשר השני. למשל, על מטבע של שקל אחד, אפשר לבצע כ- 20 פדיונות.

ע"פ ספר החינוך, אחת המטרות של מעשר שני היא שאחד או יותר מכל משפחה ישאר זמן ממושך בירושלים ויאכל מהמעשר השני הרב שהובא ובאותו זמן ילמד תורה מהכוהנים, הלויים וחכמי התורה שם ויוכל אחר כך ללמד את בני משפחתו תורה ומצוות.

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך. ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכה ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה. (דברים יד, כח-כט)

באיזה מעשר מדובר כאן?

מדובר במעשר עני. בשנה השלישית והשישית למניין שנות מחזור השמיטה, במקום מעשר שני צריך החקלאי להפריש מעשר עני, (עשירית מהיבול), בנוסף למעשר הראשון, ולתתו כמתנה לעניים, נוסף על שאר מתנות העניים המוזכרות בתורה. רש"י: מקצה שלש שנים - בא ולימד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה לשמיטה שיבערם מן הבית בשנה השלישית. ובא הלוי - ויטול מעשר ראשון, והגר והיתום - ויטלו מעשר עני של שנה זו (השלישית) ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שהתחייבת לאכול מעשר שני של שתי שנים. ואכלו ושבעו - תן להם כדי שביעה. ואתה הולך לירושלים במעשר שני של שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתוודה "בערתי הקדש מן הבית". כמו שמפורש שם, בהמשך, (בספר דברים, כז). בספר החינוך מבואר שעל בעלי שדות שהגיעו אליהם עניים, לתת להם מעשר כדי שבעו שנאמר "ואכלו בשעריך ושבעו". וכמה זה כדי שביעה? מן החטים, משעורים, כוסמין, דבלה של תאנים, יין ושמן זית. וכן אורז, ירק, חרובים, אגוזים, אפרסקים, רימונים ואתרוגים. לגבי כל סוג מאכל כתוב כמה יש לתת לכל עני.

כיצד נותנים מעשר עני היום?

עני מוגדר ככל מי שאין לו פרנסה מסודרת ואינו מצליח להתפרנס באופן שיספיק למחיית בני ביתו. לכתחילה יש לתת את הפירות שהפריש לעני עצמו. אלא שפעמים רבות ישנו קושי להביא בכל פעם את פירות המעשר לעני. במיוחד הדבר קשה לחקלאים שכמות 'מעשר העני' שלהם מרובה וחלוקתו לעניים דורשת ארגון רב. הפתרון לכך הוא לתת לאחד ממכריו העניים בהלוואה סכום כסף שעל פי ההשערה שווה לשווי פירות 'מעשר העני' של כל השנה ולסכם איתו שבכל עת שנותן ההלוואה יפריש 'מעשר עני', במקום להביאם אל העני, יקחם לעצמו תמורת החזרת החוב - (שהעני אינו מחזיר בפועל). ובדיעבד, כשלא סיכם אדם דבר עם אחד ממכריו העניים או כשאין לו מכר עני, ומאידך ישנו חשש שעד שיזדמן לו להביא את הפירות לעני הם יתקלקלו ויאבדו את ערכם, יכול בעל הפירות לאוכלם בעצמו ולתת אחר כך את דמי שוויים לעני. יש לדעת, שרק מפירות שוודאי לא הפרישו מהם תרומות ומעשרות צריך לתת את המעשר לעני (למשל חקלאי האוכל ממה שגידל בעצמו כך שיודע אם הופרש או לא). אבל פירות שמפני

הספק אנו מפרישים מהם תרומות ומעשרות, אף שיש לייחד מקום לפירות שמיועדים ל'מעשר עני' ולומר ש'מעשר עני' יהיה בדרום הפירות או בכל צד שיקבע, אין צורך לתת אותם לעני מפני ש'מעשר עני' הוא חיוב של ממון ובכל חיוב של ממון ישנו כלל – "המוציא מחברו עליו הראייה". אם כן כל זמן שהעני לא יביא הוכחה לכך שהפירות אכן לא היו מעושרים, איננו חייבים לתת לו את 'מעשר העני' וכיוון שאין בהם קדושה, בעל הפירות רשאי לאוכלם. בדרך כלל, ספקי פירות וירקות או רשתות השיווק בעלי תעודת כשרות, דואגים להפרשת מעשר עני כך שהצרכן פטור מכך.

מקור ופרטים נוספים: הרב אליעזר מלמד. אתר ישיבת בית אל – נושא תרומות ומעשרות.
מקור: yeshiva.org.il/midrash/7701

סיכום פרק יד

ראינו שוב את עניין המאכלות האסורים וכן איסור בשר בחלב, שנועדו לשמור עלינו כעם קדוש ונבדל מהגויים. ראינו גם את מצוות מעשר שני ומעשר עני. מעשר שני פודים היום שכן אסור לאכלו בטומאה אך מעשר עני ניתן לתת לעניים גם היום.

פרק טו - שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום; מה הכוונה במילים "אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁוּ"; מהו שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה?; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל? מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות; מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע?; מענק שחרור לעבדים והקשר ליציאת מצרים; מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה?

שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום היום; מה הכוונה במילים "אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁוּ"; מה זה שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה?; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל?

מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה - שְׁמוּטָה כָּל בַּעַל מִנְשֵׂה יְדוֹ אֲשֶׁר יִשֶׂה בְּרַעְיוֹ; לֹא יִגְשׁוּ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אֲחִיו, כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה'. אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁוּ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ אֶת אֲחִיךָ תִשְׁמַט יְדָךְ. אֲפֹס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן, כִּי בָרַךְ יְבָרְכֶךָ ה' בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָּךְ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ. רַק אִם שְׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרַכָּךָ פְּאֲשֶׁר דָּבָר לָּךְ וְהַעֲבַטְתָּ גֹזִים רַבִּים וְאִתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמְשַׁלֶּת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָךְ לֹא יִמְשְׁלוּ. (דברים טו, א-ו)

מה הכוונה בשמיטה הנ"ל?

מדובר בשמיטת כספי הלוואה שהלווה לא מסוגל להחזיר. שמיטת הכספים חלה בסוף שנת שמיטת הקרקעות, בהתאם ללשון הפסוק הנ"ל: מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. יש מפרשים שכך נקבע, כפי שיבואר בהמשך, מאחר שחקלאים עניים שהתקשו להתקיים בשנת השמיטה ובשנה השמינית בגלל האיסור על עבודה בשדה ושיווק התוצרת, נאלצו לקחת הלוואות. שמיטת הכספים בסוף שנת השמיטה אפשרה להם לדחות את מועד הפרעון עד שיוכלו לפרוע או ביטלה את החוב אם לא היו מסוגלים לפרוע.

אבל הרמב"ן מפרש: מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה, הנכון בעיני, שיש כאן אזהרה על שנת שמיטת הקרקעות עצמה שנעשה אותה שמיטה בחריש ובקציר, כמו שנאמר (שמות כג, יא) "והשביעית תשמטנה ונטשתה", וזה טעם המילים "תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה" שתשבות, כמו "לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת", (ע"י שביתה ממלאכה), (לעיל ה, טו). וקיצר באיסור הזריעה והזמירה, שכבר הזכירם בביאור (ויקרא כה, ד), אבל הוסיף לבאר כי היא שמיטה לה' גם בהישמט כספים. וזה טעם כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה', שהיא שבת לה' וכל המעשים ישבותו, וכבר רמזתי סודה (שם, ב). לכן יש כאן גם שמיטת קרקעות וגם שמיטת כספים והכוונה "מִקֵּץ" כאן היא למעשה "בתחילת" – בקצה הראשון.

אבל על דעת רבותינו (מדרש ספרי, קכב, ומסכת ערכין כח, ב) "מקץ" – כוונתו, בסוף שנת השבע (כמו משמעו היום), והכתוב מכוון לשמיטת כספים בלבד. הכוונה היא שבסוף כל שבע שנים הנמנות לכם, תעשו שמיטה, ש"שמוט פל בעל משה - (מלשון "נושה") - ידו".

ספר החינוך מסביר את טעם מצוות שמיטת כספים בחינוך האדם לנדיבות כלפי האחר, לביטחון בהשגחת אלוהים ולהרחקה מגזל. "ללמד נפשנו במידות המעולות: מידת הנדיבות ועין טובה ונקבע בלבבנו הביטחון הגדול בשם ברוך הוא ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נישא קל וחומר בנפשנו לאמור: אפילו הלוויתו ממוני והגיע שנת השמיטה - אמרה תורה להשמיט; שלא לגזול ושלא לחמוס לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון?

למה שמלווה יוותר על החזר ההלוואה שנתן?

כפי שנבאר בהמשך, מדובר בהשמטת חובות שמועד פרעונם הגיע כבר, אך הלווה לא פרע. לפי זה המלווה יכול פשוט לקבוע מראש, מועד לפרעון אחרי מועד ההשמטה והחוב ימשיך להתקיים. שמיטת החובות נועדה לטובת לוויים שהתכוונו לפרוע בזמן את החוב, (לפני סוף שנת השמיטה), אך מצבם הקשה לא אפשר זאת. אסור למלווה לתבוע את הלווה לדין על אי-החזרת החוב, אלא אם כן מסר שטר פרזבול לבית הדין, כפי שמובא בהמשך.

מי שהלווה את חברו וקיבל בתמורה משכון, אין שמיטת כספים משמטת חוב זה. טעם דין זה הוא שכיוון שיש ביד המלווה משכון שניתן לגבות באמצעותו את החוב, אין במקרה זה האיסור של "לא יגש את רעהו". אם המשכון שווה בערכו פחות מהחוב, ישנה מחלוקת האם הוא מונע את השמטת כל החוב או רק את החוב שכנגד שווי המשכון.

המלווה יכול להתנות בשעת ההלוואה שהלווה יתחייב לשלם גם אם השמיטה תשמט את החוב והתנאי יועיל, שכן אדם יכול לחייב את עצמו אף בדבר שהוא פטור מהתורה, ובדבר שבממון תנאי קיים גם כנגד המפורש בתורה. אולם אם המלווה מתנה שהחוב הוא בתנאי שמיטת כספים לא תשמטנו, התנאי בטל, שכן הוא מתנה כנגד דבר המפורש בתורה והתנאי הוא כנגד מצוות שמיטת כספים ולא כנגד הלווה.

מה הכוונה במילים "את הנקרי תגש"? האם חייבים לגבות חוב של נכרי בזמן הפרעון?

מפרש הרמב"ן: את הנקרי תגש - זו מצות עשה, לשון רש"י, בהתבסס על מדרש ספרי (פרשת ראה, קל). פירושו - מצות עשה באחיך (להשמיט הלוואה) - את הנקרי תגש ולא אחיך - ולא שבא מכלל עשה - הוא מצוות עשה, (דהיינו לגבות חוב מהנכרי).

הרמב"ן מסביר שמצוות עשה להשמיט הלוואה מאחיק היהודי בזמן שמיטת הכספים ומי שלא משמיט עובר גם על מצוות לא תעשה של "לא יגש אֶת רַעְהוּ וְאֶת אֶחָיו" (פסוק ב) ... אבל לא שתהיה מצווה לגבות חוב מנכרי כלל, וכך מוכח בגמרא בפרק איזהו נשך (בבא מציעה, ע:). הוא מוסיף שהרמב"ם (בהלכות מלוה ולווה פרק א, ופרק ה), עשה את שתיהן מצוות של ממש לנגוש את הנכרי ולהלוותו לו בריבית, (אך) לדברי הרמב"ן הוא טעה בלשון הזה השנוי בספרי. גם האבן עזרא מפרש: "אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁ" – רשות (ולא מצווה).

יחד עם זאת כותב בעל ספר החינוך בהתאם לפסיקת הרמב"ם: "מצווה לנגוש הנכרי עובד עבודה זרה שיפרע מה שהוא חייב לנו ולא נחמול ונרחם עליו, להאריך לו את המלוה. ועל זה נאמר (דברים טו, ג) "אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁ". וכן אמרו בספרי אֶת הַנֶּכְרִי תִגְשׁ, זו מצוות עשה. לדבריו, משרשי המצווה, שלא נלמד את נפשותינו לחמול ולרחם על עובדי כוכבים, כדי שלא נימשך אחר מעשיהם ואחר עצתם בשום דבר - (כלומר שהסיבה איננה כלכלית אלא מניעת קשרים חברתיים הדוקים עם עובדי עבודה זרה).

האם שמיטת כספים נוהגת היום?

מבאר בעל ספר החינוך: מצווה זו נוהגת מדאורייתא בארץ ישראל ובכל מקום, בזמן שהיובל נוהג, (כלומר, כאשר כל, ויש המסתפקים ברוב, ישראל נמצאים בארץ ישראל), בהתאם לשיטת הרמב"ם. גם נדרש שכל שבט ישב בתחום נחלתו, דבר שמקשה מאוד על חידוש שנת היובל בימינו, אבל בזמן שאין היובל נוהג, אין שמיטת קרקעות וכספים נוהגת מדאורייתא (רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל, שם הלכה ב, ג). עם זאת, מדברי סופרים נוהגת שמיטת כספים אפילו בזמן הזה ואפילו בכל מקום, (גם בחו"ל), כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים מישראל. כיום נוהגים המלווים למסור שטר פרוזבול לבית הדין ובכך הם מסמיכים את בית הדין, שהוא גוף ציבורי, לגבות את החוב שטרם נפרע והחוב אינו נשמט.

בהמשך מבאר ספר החינוך: המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם: "אתם גבו לי חוב זה" אינו משמט את החוב, שנאמר "ואשר יהיה לך את אחיך, (כלומר לאדם פרטי) וזה כבר נתנו ביד בית דין.

וכן מעניין המצווה מה שאמרו (מכות ג, ב) שהמלוה את חברו לעשר שנים (לדוגמה), אין שביעית משמטתו, כי כאשר כתוב בתורה "לא יגש", מדובר בחוב הראוי לנגוש, (כלומר לתבוע את פרעונו), וזה - לא הגיע זמנו לנגוש עדיין, (כלומר שגם אם המלוה לא מסר שטר פרוזבול רק חוב שכבר הגיע זמן פרעונו לפני מועד השמיטה הוא נשמט, אך אם מועד הפרעון הוא עתיד, השמיטה לא חלה עליו).

מהו שטר פרוזבול והאם הוא איננו מהווה הערמה על הכתוב בתורה?

המילה prosbole ביוונית שמשמעה: 'מסירה אל...' היינו מסירת החוב אל בית הדין שיגבה אותו כחוב ציבורי ולא פרטי.

עיקר הפרוזבול הוא מסמך משפטי (שטר) המעביר את גביית חובות ההלוואות שהגיע זמנן להיפרע אך עדיין לא נפרעו, מהמלווה אל בית הדין. כתוצאה מכך אין החוב נשמט בסוף שנת השמיטה, היות שאין שמיטת כספים חלה על חובות שנמסרו לגביית בית הדין. עיקר הפרוזבול הוא מסמך בחתימת הדיינים של בית הדין אליו הועבר החוב לגבייה, בנוסח הבא:

"מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה" (ע"פ מסכת שביעית, פרק י, משנה ד). משמעות השטר היא שאם בית הדין אינו גובה את החוב, אז בעל החוב רשאי לגבותו.

על פי התורה, כל החובות שהגיע זמנם להיגבות ולא ניגבו בשנת השמיטה, נשמטים, וישנו אף איסור לנסות לגבות אותם. כפי שנאמר בפסוקים א ב לעיל:

"מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל בְּעַל מִשֶּׁה יְדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה'.

מאידך גיסא, כתוב בתורה בפסוק ט בהמשך: הַשְּׁמִטָּה לְךָ, פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאמֹר: קָרַבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע, שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאֶחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ, וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה כִּךָ חָטָא. בכך מוזהרים בעלי הממון שלא להימנע מלהלוות בשל החשש ששנת השמיטה תבטל את החוב שלא נגבה וכן מבטיחה ברכה למלווים שימשיכו להלוות, חרף הסיכון ששמיטת כספים תשמט את חוב הלוואתם.

החל מגלות עשרת השבטים בתקופת בית ראשון ועד ימינו, נוהגת שמיטת כספים רק מדרבנן מאחר שהיא תלויה בשמיטת קרקעות, שנוהגת בעצמה בימינו רק מדרבנן. מכח זה, רבנן אשר הנהיגו שמיטת כספים גם אחרי היציאה לגלות למרות שמן התורה אינה נוהגת, מוסמכים גם לקבוע תנאים שלפיהם השמטת החובות לא תחול ע"י שטר הפרוזבול.

במסכת שביעית, פרק י, משנה ג, נאמר: פרוזבול אינו משמיט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן; כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה שנאמר "הַשְּׁמִטָּה לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל . . ." (דברים טו, ט), לכן התקין הלל הזקן פרוזבול.

המצב שנוצר היה שבעקבות חשש האנשים ממצוות שמיטת כספים שהיתה דרבנן, עברו על איסור מן התורה.

תקנה הפרוזבול היא אחת מקבוצת תקנות שטעמם הוא 'משום תיקון העולם'. לפי דעות מסוימות, ניתן לתקן תקנה זאת רק כאשר מצוות שמיטת כספים היא דרבנן אולם לא כאשר היא מצווה מהתורה. אך לפי דעות אחרות, תקנת הפרוזבול תועיל גם אם שמיטת כספים תנהג כמצווה מהתורה, כאשר רוב ישראל ישבו בארצם ודיני היובל יחזרו.

אָפּס פּי לאַ יְהִיָּה בְּךָ אָבִיוֹן מֵהַהַגְדֵּרָה שֶׁל "אָבִיוֹן" וּמֵה הַדִּין לַגְּבוּיִּים? הַאִם יִתְכַּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲבִיוֹן בִּישְׂרָאֵל?

רש"י מפרש: "אָפּס פּי לאַ יְהִיָּה בְּךָ אָבִיוֹן", ולהלן הוא אומר (בפסוק יא), "כִּי לֹא יִתְדַל אָבִיוֹן מִקְּרֵב הָאָרֶץ", (כך שיש סתירה בין הפסוקים), אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים (יהיו) באחרים ולא בכם וכשאינן אתם עושים רצונו של מקום, אביונים בכם, שכן נאמר "רַק אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָע", אז לא יהיה בך אביון.

יש מפרשים, "לא יהיה בך אביון", כצווי - אל תגרום לכך שיהיה אביון, ע"י ניצולו והימנעות ממתן סיוע לו. כמו כן, אם שומרים את חוקי הצדקה וכן את שמיטה הכספים והיובל, שבהן החובות מושמטים והקרקע חוזרת לבעלי הנחלה, ממילא לא יהיה אביון לאורך שנים רבות כי קיימים התיקונים לכך.

הלכה כללית במקורותינו היא שאמנם חובה עלינו לעזור לעניים אך הם עצמם חייבים יותר לעזור לעצמם, אם הם יכולים. הכלל בעניין זה פשוט: מי שיכול להתפרנס מיגיע כפיו ואינו עושה כן, אין חובה, לא על היחיד ולא על הציבור, לעזור לו, שנאמר: "הקם תקים עמו" - ("לא תראה את תמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם, הקם תקים עמו" (דברים כב, ד). ופירש רש"י: "עמו" - יחד) עם בעליו. אבל אם הלך (בעל הבהמה) וישב לו ואמר לשני: הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון, (אז) טעון - פטור (מלעזור)".

הפוסקים מגנים בחריפות את מי שמסוגלים להתפרנס ואינם עושים זאת, ומשבחים את מי שמתאמצים לפרנס את עצמם ולא ליפול למעמסה על הציבור, כדברי הרמב"ם, (הלכות מתנות עניים פרק י, יט, ע"פ מסכת פאה, ח, משנה ט): "כל מי שאינו צריך ליטול (צדקה), ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל 'ארור הגבר אשר יבטח באדם' (ירמיהו יז, ה)... וכל מי שצריך ליטול, וציער את עצמו ודחק את השעה וחי חיי צער, כדי שלא להטריח את הציבור, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' (שם, פסוק ז)".

מקור: אברהם טננבוים שופט בית המשפט השלום (תעבורה) בירושלים ומרצה במכללת שערי משפט – מאמר "להגדרת העוני", פרשת ראה, תשס"ז - גיליון מס' 295.

daat.ac.il/mishpat ivri/skirot/295 2.htm

מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות? מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע?

פִּי יְהִיָּה בְּךָ אָבִיוֹן מֵאֲחִיד אֲחִיד בְּאֶחָד בְּאֶרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, לֹא תֵאֱמָר אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִיד הָאָבִיוֹן. כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לֹו וְהֵעֲבַט תַּעֲבִיטֵנוּ דֵּי מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לֹו. הַשְׁמֹר לְךָ פֶּן יְהִיָּה דְבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעֵל לְאָמַר:

קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאֶחֱיֶיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקִרְא עָלֶיךָ אֵל
 ה' וְהָיָה בְּךָ חֶטְא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבַבְךָ בְּתַתֶּךָ לוֹ, כִּי בְּגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה'
 אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ. כִּי לֹא יִתְדַל אֲבִיּוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ עַל כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ
 לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאֶחֱיֶיךָ לְעֹנֶיךָ וּלְאֲבִינֶיךָ בְּאֶרֶץךָ. (דברים טו, ז-יא)

מה ההבדל בין עני לאביון?

מפרש רש"י: "אביון" הוא דל מ"עני" ולשון אביון, שהוא תאב לכל דבר. יש מפרשים: עני הוא עני מילדותו, (עני מלשון "מעונה"). אביון הוא בינוני בעושרו, או עשיר שנעשה עני (יחסית למה שהיה) ותאב למה שהיה לו. לאביון כנראה קשה יותר, למרות שלפעמים מצבו החומרי טוב יותר מזה של העני.

את מי צריכים להעדיף קודם במתן צדקה או הלוואה?

מהפסוק (שמות כב - כד) "אם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֹנֵי עִמָּךְ". לומדים שעניי ישראל קודמים לעניי עמים אחרים, למרות שרק ללא יהודים מותר להלוות בריבית.

לפי רש"י, סדר הקדימות המופיע בפסוקים כאן הוא:

כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן – הַתָּאֵב קוֹדֵם; מֵאֶחָד אֶחָיֶךָ - אֶחָיֶךָ מֵאֲבִיךָ קוֹדֵם לְאֶחָיֶךָ מֵאֲמֶיךָ; בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ - עֹנֵי עִיר קוֹדֵם לְעֹנֵי עִיר אַחֶרֶת; לֹא תֶאֱמַץ אֶת לְבָבְךָ - יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמִּצְטָעֵר (מַתְּלַבֵּט) אִם לֹתֵת או לֹא לֹתֵת, לִכְךָ נֹאמֵר לֹא תֶאֱמַץ; יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת יָדוֹ וְקוֹפֵצָה (סוֹגֵר אוֹתָהּ חֲזָרָה), לִכְךָ נֹאמֵר וְלֹא תִקְפֹּץ; מֵאֶחָיֶךָ הָאֲבִיּוֹן - אִם לֹא תִתֵּן לוֹ סוֹפֵךְ לִהְיוֹת אַחִיו שֶׁל אֲבִיּוֹן (כְּלוֹמֵר, כְּמוֹהוּ).

(כתב הרב אליעזר מלמד: "מֵאֶחָד אֶחָיֶךָ" את מי שנחשב יותר אֶחָיֶךָ – (מי שקרוב יותר), צריך להקדים. לכן הורים קודמים לבנים גדולים של אדם, בנים קודמים לאחים, אחים קודמים לדודים, ודודים קודמים לבני דודים).

כִּי פָתַח תִּפְתַּח (בכפילות) - (לפי בבא מציעא, לא) - אפילו כמה פעמים; וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֶנּוּ (בכפילות) - אם לא רצה מתנה, תן לו בהלוואה.

דֵּי מִחֶסֶר - ואין אתה מצווה להעשירו; אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (אם היה עשיר וירד מנכסיו).

בְּנוֹסֶךְ, אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ, (מסכת כתובות, סו), זו אישה, וכן הוא אומר, (בראשית ב), אֶעֱשֶׂה לוֹ עֹזֵר כְּנַגְדּוֹ.

מספר החינוך: מדיני המצווה מה שאמרו זכרונם לברכה (מסכת בבא בתרא י, ב) שעיקר מצווה זו לתת הצדקה ליד גבאי שיתננה למי שצריך לה, כדי שלא יתבייש המקבל כשהוא מקבל מיד

הנותנה בכל עת שיראנו וגם הנותן לא יביישנו לעולם – יוצא שזה אינו יודע למי נותנה וזה אינו יודע ממי מקבלה.

הוא מוסיף: ואתה בני, אל תחשוב שענין מצוות הצדקה איננו אלא בעני אשר אין לו לחם ושמלה כי אף בעשירים גדולים גם כן מתקיימת מצוות הצדקה לפעמים, כגון עשיר שהוא במקום שאין מכירים אותו וצריך הלוואה ואפילו בעשיר שנמצא בעירו ובמקום מכריו, לפעמים יצטרך מפני חולי או מפני מקרה אחר לדבר אחד שהוא בידך ולא ימצא במקום אחר גם זה בכלל מצוות הצדקה הוא בלי ספק, כי התורה בוחרת לעולם בגמילות חסדים ומצווה אותנו להשלים רצון הנבראים בני ברית באשר תשיג ידנו. וכלל הענין, שכל המהנה את חברו בין בממון בין במאכל או בשאר צרכיו או אפילו בדיבורים טובים, דברי נחומים, בכלל מצוות הצדקה היא ושכרו הרבה מאד. (ע"פ בבא בתרא, ט, ב)

ואמרו זכרונם לברכה (כתובות סז, ב) שאם עני אינו רוצה לקבל צדקה, מערימים עליו ונותנים לו כסף בתור הלוואה ואחר כך לא מבקשים שיחזיר אותה, אבל אדם עשיר המסגף את עצמו ועינו רעה בממונו (כלומר שהוא קמצן), אין משגיחים בו ואין עוזרים לו כספית. וכתב הרמב"ם ז"ל (הלכות מתנות עניים ט, ג) כי מעולם לא ראה ולא שמע על עיר שיהיו בה עשרה מישראל שאין להם קופה של צדקה. ואמרו זכרונם לברכה (גיטין ז, ב) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב לתת צדקה אם ימצא עני יותר ממנו, שצריך לה. ואמרו זכרונם לברכה (שמות רבה, ל, ג) שאין אדם בא לעניות לעולם בגלל רבוי הצדקה שנתן שנאמר (ישעיהו לב, יז) "והיה מעשה הצדקה שלום". ואין ישראל נגאלים אלא בזכות הצדקה, שנאמר (שם א, כז) "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

מגמתה של הצדקה לסייע לקיומם של אחינו בדרך מכובדת. ולכן המעלה הגדולה ביותר של הצדקה היא לסייע לעני לעמוד על רגליו בכוחות עצמו, כך שלא יצטרך יותר לבקש צדקה, שנאמר (ויקרא כה, לה): "וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִיךָ וּמָטָה יְדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בוֹ". למשל, העוזר לעני למצוא עבודה מסודרת או שהוא דואג שילמד מקצוע שיוכל אח"כ להתפרנס ממנו בכבוד, מקיים את מצוות הצדקה באופן המעולה ביותר, מפני שזו הדרך המכובדת והיעילה ביותר להוציא את העני ממעגל העוני. (הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה).

עם זאת, כשאתה נותן לאדם כסף כדי שיוכל להרוג את עצמו, למשל לצרוך סמים, אסור לתת לו גם אם הוא אומר שהוא רעב ללחם או שצריך את הכסף לנסיעה באוטובוס או לטיפול שיניים. צריך להגיד לו 'אני אבוא איתך ואשלם בעצמי לנהג או למוכר'. אבל אל תתן לו כסף – כי אם הוא נרקומן הוא הרי לא ייסע עם זה באוטובוס ולא יעשה טיפולי שיניים. (דודו כהן 2012).

mako.co.il/spirituality_popular_culture/weekly_answer/Article_dbd035ca87e0531006.htm

מעניינים הדברים שכתב ד"ר אבי נוב, (פורסם באתר ynet ב - 26.8.2011 - קישור מצורף).
 "כדאי ללמוד בעניין הזה מהקהילות החרדיות המטפחות גמ"חים (קיצור של "גמילות חסדים")
 לרווחת חברי הקהילה. גמ"חים הם מוסדות המתמחים במתן הלוואות ללא ריבית וללא כוונת
 רווח. הגמ"חים מופעלים על ידי מתנדבים ומתבססים על תרומות. כיום נפוצים גם גמ"חים
 המתמחים במתן מענה לצרכים בסיסיים כמו מזון לחולים ולזקנים, ביגוד, ריהוט, כלים
 תרופות לחולים, עגלות נכים ועוד.

מוסדות הגמ"חים היו קיימים בכל קהילות ישראל במשך מאות שנים לצד מוסדות חסד אחרים
 כמו "התמחוי", "חברת ביקור חולים", "חברא קדישא", "הכנסת כלה", ו"פדיון שבויים".
 בניגוד להתפתחות הברוכה הזאת, מדינת הרווחה נטלה על עצמה תפקידים שונים בתחום
 עשיית צדקה ובכך היא דחקה הצידה את חובת האדם, המשפחה והקהילה לסיוע הדדי
 וקעקעה את רוח ההתנדבות והאחריות.

במקום מענקים והטבות המחולקות על ידי הממשלה, הפתרון של מתן הלוואות וכן סיוע אחר
 באמצעות גמ"חים קהילתיים מתחשב בכבודם העצמי של הנזקקים והוא גם הדרך הטובה ביותר
 והמוסרית לסייע לכל מי שמשתדל להיחלץ ממצוקה כלכלית".
 יחד עם זאת, לא בטוח שניתן לספק את כל צרכי הנזקקים, ללא תקציבים וסיוע ממשלתיים.
 כדאי שהסיוע יהיה גם קהילתי וגם ממשלתי.

מקור: ynet.co.il/articles/0_7340_L4113935_00.html

**למה חייבים להלוות לאביון למרות שקיים סיכון שלא יוכל להחזיר לפני מועד שמיטת
 הכספים?**

כותב בעל ספר החינוך: שורש המצווה, ללמד, (להרגיל) את נפשנו במידות נעלות, מידת
 הנדיבות ועין טובה ולקבוע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב
 מאת אדון הכל בברכה ורחמים, וגם כלולים בזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן
 הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו.

לפי האברבנאל, הפסוק אינו מתכוון להלוואה לעני אלא לצדקה (במתנה), שכן נאמר: "וְרָעָה
 עֵינֶיךָ בְּאֶחָיֶךָ הָאֶבְיֹון וְלֹא תִתֶן לוֹ". העשיר אומר בשנה השישית: "למה שאתן עכשיו צדקה
 לעני? ממילא בשנת השמיטה הקרבה הכל יהיה הפקר ויוכל העני לקחת כמה שהוא צריך". לפי
 זה, התורה מזהירה משיקולים כאלה, כי אולי האביון לא יחזיק מעמד עד שיצאו היבולים בשנת
 השמיטה.

הוסיף הפרשן בכור שור כי לפני שנת השמיטה גם החקלאי העשיר בדרך כלל, מודאג מכך שלא
 יוכל לעבוד את האדמה ואולי ייקלע בעצמו לקשיים כלכליים. על כן יעדיף שלא לתת צדקה או
 הלוואה לעניים. התורה מזהירה מפני קטנות אמונה כזאת.

הוא מוסיף שגם אם מדובר במתן הלוואה, העשיר מודאג ממתן הלוואה לאיכר עני לקראת שנת השמיטה, כי אסור ללווה העני לעבוד את האדמה ולהוציא יכול, והוא יתקשה להחזיר את ההלוואה לפני סוף שנת השמיטה ואז היא תישמט.

נוסף שאם הלווה מבקש להחזיר את ההלוואה גם לאחר זמן השמיטה בגדר מתנה, הוא יכול, וההלוואה אינה פוקעת מאליה בסוף השנה השביעית. נאמר במשנה האחרונה של מסכת שביעית: "המחזיר חוב לחברו בשביעית צריך שיאמר לו (המלווה) "משמט אני" ואם אמר לו (הלווה), "אע"פ כן" (אני רוצה להחזיר), יקבל ממנו, שנאמר (דברים טו, ב) "וזו דבר השמטה" (שמיטה התלויה בדיבור). על כן אסור למלווים להימנע מלהלוות, שכן בכל זאת קיים סכוי שיקבלו את כספם חזרה, אולי לאחר עיכוב מסוים.

האם הימצאות אביונים תלויה במידת שמירת המצוות בעם?

כותב רמב"ן: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" – יש מפרשים שלא יחדל האביון מקרב הארץ באחד מכל הזמנים – (בשום תקופה), כי לעולם יהיה אביון בארץ, שגלוי היה לפני ה' שלא יעשו מה שאמר להם, ויתקיים "לא יהיה בך אביון" רק אם "שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל המצווה" – (פסוקים ד – ה למעלה). ואינו נכון לדעתי, שהתורה אכן רומזת למה שעתידי להיות, אבל לא מתנבאת עליהם בפירוש שלא יקיימו התורה (בשום תקופה) (אין קביעה מראש שבני ישראל ככלל, לא יקיימו את המצוות בשום תקופה).

והנכון לומר שלא יחדל אביון שבלתי אפשרי שלא ימצא אביון עוד לעולם. והזכיר את זה בגלל שהבטיח שלא יהיה בהם אביון אם ישמרו את כל המצווה, אבל ידוע שלא יהיו כל הדורות כל ימי עולם, כולם שומרים את כל המצווה, עד שלא נצטרך כלל לצוות על האביון כי אולי בקצת הימים ימצא אביון בארץ או בחוץ לארץ, ואני מצווח עליו אם ימצא, (לסייע לו). נחזור על מה שנאמר לעיל: אם שומרים את חוקי הצדקה, (כולל לקט, שכחה ופאה) וכן את שמיטה הכספים והיובל שבהן החובות מושמטים והקרקע חוזרת לבעלי הנחלה, ממילא לא יהיה אביון לאורך שנים רבות, כי קיימים תיקונים לכך.

איזה אחוז מהאוכלוסיה בארץ נמצא מתחת לקו העוני ואיך הוא נקבע?

קו העוני הוא מדד חברתי כלכלי המתייחס לרמות ההכנסה של אדם או משפחה. אדם או משפחה ייחשבו עניים אם סך הכנסותיהם נמוך באופן קבוע מקו העוני.

קו העוני נועד להיות האינדיקטור בין אלו שהכנסתם מספיקה לשם קיום ראוי לבין אלו שהכנסתם לא מספיקה לכך. אולם הוא אינו קובע עוני מוחלט ואינו חייב לסמל כי לאותם פרטים ומשפחות הנמצאים מתחתיו קיימת מצוקת אמת ביכולת אספקת מצרכים ושירותים.

קו העוני הוא בדרך כלל יחסי לרמת החיים הכללית באותה מדינה ולכן במדינות עשירות יחצה קו העוני את אזרחי אותה מדינה בהכנסה גבוהה יותר מאשר במדינות עניות.

במדינות הרווחה מקובל כי המדינה מסייעת לאזרחיה הנמצאים מתחת לקו העוני בדרך של מתן הטבות שונות כספיות או שוות כסף, כגון קצבאות.

שיטות מדידה שונות של קו העוני

מדידה יחסית - עני הוא מי שרמת חייו נמוכה יחסית לרמת החיים בחברה במדינה בה הוא חי. זו היא הגישה המקובלת בישראל.

מדידה בערכים מוחלטים - משפחה תחשב ענייה אם אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי מינימלי הנדרש לקיומה של המשפחה (או מדד "המחיה בכבוד"). נראה כי הגדרה זאת של עוני תואמת את הגדרת התורה, למרות שיש מצווה על החזקים יחסית מבחינה כלכלית, לסייע גם לעניים באופן יחסי, גם אם אינם מוגדרים כעניים בערכים מוחלטים.

מדידה סובייקטיבית - העוני הוא כפי שמשק הבית רואה אותו ואינו תלוי ברמת החיים המוחלטת במדינה או בסל מוצרים אלא ברצונותיו של האדם. (דו"חות העוני האלטרנטיביים בד"כ מתבססים על מדד זה, למרות שקשה להגדיר אותו כמדעי).

קו העוני בישראל

בישראל קו העוני מוגדר כסכום השווה ל - 50% מההכנסה הפנויה החציונית למשפחה. משמעות ההכנסה הפנויה החציונית היא הכנסה משפחתית (מעבודה, הון ונכסים, אחרי מיסים ישירים ותשלומי העברה), שלחצי מהמשפחות יש הכנסה גבוהה ממנה ולחצי מהמשפחות, נמוכה ממנה. בשל צורת חישוב זו, קו העוני הוא יחסי ומושפע מרמת ההכנסה הכללית במשק. בחישוב קו העוני נלקח בחשבון גודל המשפחה על ידי שימוש ב"סולם שקילות" המאפשר השוואה של רמת החיים של משפחות בגודל שונה. קו העוני בישראל מחושב על ידי המוסד לביטוח לאומי.

תחולת העוני היא אחוז האוכלוסייה שהכנסתה נמוכה מקו העוני (מתוך האוכלוסייה הכללית). על פי פרסומי המוסד לביטוח לאומי לשנת 2021, שיעור הנפשות העניות בכלל האוכלוסייה עמד על 21%. בקרב משפחות גם כן היו מתחת לקו העוני 21%, וזאת לעומת 12% בממוצע במדינות ה - OECD. אצל ילדים, 28% היו מתחת לקו העוני בשנה זו. קו העוני לאדם בודד בשנה זו עמד על 2,849 ₪. זוג עם 2 ילדים יחשבו עניים מסכום הנמוך מ- 9,117 ₪. ב-2021 חיו בישראל 1.95 מיליון נפשות עניות, בהן 853.8 אלף ילדים ו- 212.4 אלף אזרחים ותיקים. מבחינת נתוני העבר, בין השנים 1999 ל - 2005 חלה עלייה של למעלה מ - 20% בתחולת העוני, ומאז לא חלו שינויים משמעותיים במדד.

ביקורת על קו העוני ככלי הערכה כלכלי

בשל אופיו היחסי של קו העוני, עני במדינה אחת יכול להחשב לבן אדם אמיד במדינה שנייה. לדוגמה, אזרח מדינת העולם השלישי שהתל"ג לנפש שלה לא עולה על כמה מאות דולרים לשנה, שאינו נחשב כעני במדינתו, ייחשב לעני מאוד בישראל. כמו כן המוגדר "עני" בישראל

שהכנסתו גבוהה פי 10 משל עני במדינת העולם השלישי, יחשב לאמיד באותה מדינה. יש הרואים במקרה זה דוגמה לתיאור החלקי שמספקים הנתונים המתקבלים באמצעות חישוב קו העוני. קו העוני מושפע מכל גורם שיש בו כדי לשנות את ההכנסה הפנויה החצינית, כמו למשל העלאת מסים, דבר המשפיע בעיקר על בעלי ההכנסות הגבוהות והבינוניות, ינמיך את ערך החציון ופחות משפחות יוגדרו כעניות, למרות שמצבם החומרי לא השתנה.

בגלל שקו העוני נקבע באופן יחסי להכנסות המשפחות בחברה, אין פלא שאחוז המשפחות שמתחת לקו העוני נשאר כמעט קבוע בדרך כלל (כ- 22% בישראל), אך מספר הנפשות שמתחת לקו העוני גדל לפי שיעור הגידול באוכלוסיה. נטען כי מדד קו עוני מודד בעצם את רמת אי השוויון בין המשפחות ולא עוני.

בנוסף, חלק ניכר של המשפחות המוגדרות כעניות בישראל, שייכות לציבור החרדי והערבי אשר במידה מסוימת בוחרות באורח חיים של הסתפקות במועט בצורת הכנסות של אחד מבני הזוג בלבד, מה שמגדיר אותן לעתים כ"עניות", למרות שהן אינן מעוניינות בשנוי אורח החיים. קיים גם "מדד מחיה בכבוד", הקרוב להגדרת ההלכה של "עוני", המודד את חוסר היכולת של המשפחה או הפרט לספק את סל השירותים והמוצרים הדרוש למחיה בכבוד, בתחום המזון ביגוד, הנעלה, קורת גג, תחבורה ופנאי. לפי צרכי משק הבית. קיימים בעולם וגם בישראל סלי מוצרים המחושבים על פי צרכים או על פי הוצאות. הביטוח הלאומי צפוי להכניס גם את המדד המחיה בכבוד לדו"ח קו העוני.

נוסיף עיוותים נוספים כגון מי שיש לו רכוש או חסכונות רבים שהוא מושך מהם אך הכנסה שוטפת נמוכה ממקורות חיצוניים אשר יכנס לסטטיסטיקה של מספר העניים, למרות שהוא נהנה מרמת חיים סבירה. מדידת העוני גם תלויה תקופות. בגלל העליה המתמדת ברמת החיים רמת החיים של "עניים" רבים היום, יחסית גבוהה יותר מ"עשירים" מלפני כמה עשורים.

על פי סקר הוצאות משקי הבית לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היו בבעלות העשירון התחתון, העניים המרודים בישראל, המוצרים הבאים: ל - 99.7% יש מקרר, כלומר לכולם. טלוויזיה יש ל - 73.6%. מכונת כביסה ל - 89.9%. מיקרוגל ל - 69.9%. טלפון סלולארי ל - 96.6%. ל - 68.3% מהעניים ביותר יש 2 טלפונים סלולאריים. בבעלות 41.1% מהעניים מכונת פרטית ול - 56.1% מחשב ביתי. מקור:

[cbs.gov.il/he/subjects/Pages.aspx](https://www.cbs.gov.il/he/subjects/Pages.aspx) בעלות על מוצרים/

בנוסף, קביעת קו העוני כ - 50% מההכנסה הפנויה החצינית היא בחירה שרירותית. אילו נקבע אחוז אחר, תחולת העוני היתה משתנה. קיימות מדינות שבהן הקו עובר במקום אחר. כמובן שהכנסה לא מדווחת, "כסף שחור", אינה כלולה בחישוב ההכנסה הפנויה החצינית. שיעור ההון השחור בישראל מוערך בכ - 20% מהתל"ג, כ - 300 מיליארד שקל בשנה(!), נכון ל - 2021.

מענק שחרור לעבדים והקשר ליציאת מצרים

פי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלקנו חפשי מעמך. וכי תשלקנו חפשי מעמך, לא תשלקנו ריקם. העניק תעניק לו מצאנך ומגרגך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו. וזכרת פי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלהיך על פן אנכי מצוה את הדבר הזה היום. והיה פי יאמר אליך לא אצא מעמך, פי אהבך ואת ביתך, פי טוב לו עמך. ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם, ואף לאמתך תעשה פן. לא יקשה בעינך בשלחה אתו חפשי מעמך, פי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים, וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה. (דברים טו, יב-יח)

וְזָכַרְתָּ פִּי עֶבֶד הַיֵּיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ - מה הקשר בין מענק שחרור לעבד העברי בשנת השביעית לבין יציאת מצרים ?

כותב רש"י: וְזָכַרְתָּ פִּי עֶבֶד הַיֵּיתָ - והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים - (2 הענקות), אף אתה תעניק ושנה לו (פעמיים), לכן כתוב "העניק תעניק". המצווה היא לתת לעבד דברים שיש בהם ברכה, כלומר שהם מתרבים והולכים, כמו צאן, גורן ויקב המוזכרים בפסוק, ולא רק כסף או בגדים, המתכלים.

מה אפשר ללמוד מהחובה לתת מענק לעבד בעת שחרורו ?

כותב בעל ספר החינוך שמצווה זו נוהגת בזכרים ונקבות רק בזמן שהיובל נוהג, אבל מכל מקום אף בזמן הזה, "ישמע חכם ויוסיף לקח שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם".

מה החוק הישראלי קובע בעניין מענק שחרור ?

בדומה לאמור בתורה, ע"פ החוק קיים מענק פרישה, שהוא מכלול התשלומים הניתנים לעובד עקב הפסקת עבודתו, לעתים מרצונו. מרכיב עיקרי במענק הפרישה הוא פיצויי הפיטורים ואליו נוספים לעתים, בהתאם להסכמי העבודה: פיצוי בעד ימי מחלה שלא נוצלו, מענק הסתגלות ופיצויים מוגדלים. כידוע, קיים גם חוק פיצויי פיטורים, תשכ"ג 1963 הקובע פיצויי פיטורין לעובדים בגובה המשכורת החודשית עבור כל שנת עבודה נטו. קיים כידוע, גם מענק שחרור לחיילים בשירות סדיר לפי אותו עקרון.

סגן נשיא בית המשפט העליון לשעבר, השופט מנחם אילון, כתב באחד מפסקיו: המקור לתשלומי פיצויים היא הענקה שמחויבים לתת לעבד עברי... רואים בעליל שכוונת התורה היתה להטיל חובה על המעביד שידאג דאגת מחר עבור הפועל, שעם עזיבתו את עבודתו אצלו לא ישאר בידים ריקות ולזאת הסתמך ספר החינוך שבכל זמן ובכל עת אם פועל עובד, חובה על המעביד לדאוג לו גם לאחר צאתו מעמו.

בעובדת יניקתו של דין פיצויי הפיטורין המודרני מצו ההענקה שבתורה מודים גם בין כותלי בית המשפט ויובאו לדוגמה דברי השופט משה זילברג: "רעיון פיצויים אלה מקורו נעוץ בחובת ההענקה הכתובה בתורה..." (ע"א 25/50, וולפסון נגד חברת ספינים, פסקי דין, כרך ה, עמ' 275). מנחם אילון מעיר (המשפט העברי, 103, הע' 105) על החוק הישראלי, הנקרא "חוק פיצויי פיטורין תשכ"ג, 1963": "אף כאן מן הראוי היה לקרוא לחוק בשם 'חוק מענקי פיטורין' כדי לשמור על מטבע הלשון המקורית". מקור: יחידת "פתוח תפתח".

daat.ac.il/daat/tanach/amiram_dvarim/amiram_dvarim03.docx

מה הכוונה במילים: "פִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׂכִיר עֲבָדְךָ"?

כותב רש"י: פִּי מִשְׁנֵה שְׂכָר שְׂכִיר - מכאן אמרו: עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, וזהו כפליים מעבודת שכירי יום. ומהו עבודתו בלילה? רבו מוסר לו שפחה כנענית והוולדות (הנולדים) שייכים לאדון.

האבן עזרא מפרש את המלה "משנה" שבצירוף "משנה שכר שכיר" כ"כפל". כלומר, העבד עובד כפליים שנות עבודתו של השכיר. ומכאן שאסור לשכיר להשכיר את עצמו (לאדון מסוים) לתקופה ארוכה משלוש שנים. וזה לשונו:

מצאנו כתוב כי 'בשלוש שנים כשני שכיר' (ישעיהו טז, יד). וזו ראייה כי אין רשות לאדם להשכיר את עצמו ליותר משלוש שנים. וכך פסק הלכה למעשה ר' מאיר מרוטנבורג, אולם הגבלות שונות נאמרו באיסור זה.

מקור: פרופ' נחום רקובר, לשעבר המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עומד בראש עמותת "מורשת המשפט בישראל". פרשת משפטים, תשס"א, גיליון מס' 15.

daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=209

מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה?

פֶּלֶא הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָהּ וּבְצִאָתָהּ, הַזֵּכֶר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ - לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזַז בְּכוֹר צֹאֲנֶךָ. לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנָה בְּשָׁנָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', אֹתָהּ וּבֵיתָהּ. וְכִי יִהְיֶה בּוֹ מוֹם פֶּסֶחַ אוֹ עוֹר פֶּל מוֹם רָע, לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ. בְּשַׁעֲרֵיךָ

תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו, כַּצֵּבִי וְכַאֲזֵיל. רַק אֶת דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל - עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפֹּכֶנּוּ
פְּמִיָּם. (דברים טו, יט-כג)

מה דין בהמה בכור, ולמה משה חוזר על דין זה? הרי זה כבר נאמר בספר שמות יג ובספר
במדבר יח?

רש"י מביא כמה דברים שלא נאמרו בספרים האחרים: לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ – לכהן הוא אומר
זאת, (שיש לאכול את בשר הקרבן בעיר ירושלים), שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה, אחד תם
ואחד בעל מום, שנאמר (במדבר יח, יח) "ובשרם יהיה לך" – ומדובר שם בכוהנים.

שָׁנָה בְּשָׁנָה – מכאן למדים שאין משהים אותו (עד ההקרבה) יותר משנה. יכול שיהיה פסול
משעברה שנתו? כבר הוקש הבכור למעשר שנאמר (לעיל יד) "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר
דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך". מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה, אף
בכור אינו נפסל, אלא שמצווה תוך שנתו.

ועוד - שָׁנָה בְּשָׁנָה - אם שחטו בסוף שנתו, (ביום האחרון בשנה), אוכל אותו ביום הקרבתו
ולמחרת - היום הראשון של השנה החדשה. נלמד מזה שהוא נאכל (במשך) שני ימים ולילה
אחד, (מדרש ספרי).

סיכום פרק טו

ראינו את מצוות שמיטת הכספים בסוף שנת שמיטת הקרקעות, כאשר המלווים נדרשים
להמשיך להלוות לעניים למרות שיש סכוי שלא יקבלו את כספם חזרה. ראינו שלמעשה מדובר
בדחיה של פרעון החוב ולא בביטולו ושניתן להפוך את גביית החוב לציבורי הניתן לגבייה ע"י
שטר פרוזבול, כל עוד שמיטת הכספים היא מדברי סופרים בלבד. ראינו שקיום מצוות התורה
בכל מה שקשור למתן צדקה - מצוות חקלאיות כמו לקט, שכחה ופאה, שמיטה ויובל, מונע את
תופעת העוני הקשה. בסוף, ראינו שקו העוני בישראל הוא קו סטטיסטי יחסי, כך שבדרך כלל
אחוז די קבוע מהאוכלוסיה תמיד יימצא תחתיו. היה עדיף לקבוע קו המבוסס על ערכים
מוחלטים לגבי היכולת לקיים רמת חיים בסיסית.

פרק טז - עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה?; מה מטרת ספירת העומר; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל?

עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה?

שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעֲשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בְחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלֵה. וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר, בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם. לֹא תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצּוֹת, לֶחֶם עֲנִי, כִּי בַחֲפֹזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֵר בְּכֹל גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים, וְלֹא יֵלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֶרְבֹ, בַּיּוֹם הַרְאִישׁוֹן לַבָּקָר. לֹא תֹכַל לְזַבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ גָּתַן לְךָ. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם, תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְבֹ, כִּבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם. וּבִשְׁלֵת וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, וּפְנִיתָ בַבָּקָר וְהִלַּכְתָּ לְאֵהָלֶיךָ. שִׁנְשַׁת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ - לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה. (דברים טז, א-ח)

מה התחדש כאן בדיני חג הפסח? (מתאים לפסח)

כותב רש"י: שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב - לפני בואו, שמור שיהיה ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר ואם לא ראוי - תעביר את השנה, (כלומר שאם השעורה לא גדלה עדיין, תוסיף חודש אדר נוסף לפני ניסן).

מִמִּצְרַיִם לְיָלֵה - והלא ביום יצאו? שנאמר (במדבר לג), ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו', אלא מפני שבליילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר (שמות יב): "וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְיָלֵה" וגו'.

מפרש הרמב"ן: שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב - מצוות הרגלים מבוארת (מקודם) כי כבר הזכירה (ויקרא כג, ובמדבר כח - כט), ובתורת כהנים, (ספר ויקרא), הזכיר בה ענין הקרבנות - וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַה', וכאן אינו מזכירם כלל; אלא הוא מזהיר כאן את ישראל לעלות בהם אל המקום אשר יבחר ולשמוח לפניו. כי כאשר צווה שיביאו מעשר שני לפני ה' וכן הבכור, ויאכלם שם במקום אשר יבחר ה', הוסיף לבאר כי בנוסף חייבים לבוא כולם לפני השם ויחוגו לפניו בשלוש רגלים ולשמוח בשלמים שיקריבו לפניו.

נחזור לפירוש רש"י: לֶחֶם עֲנִי - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים.

כִּי בַחֲפֹזוֹן יֵצְאֶת - ולא הספיק הבצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן כתוב: (שמות יב) וַתִּחַזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וּגו'.

מהמילים "לא תאכל עליו חֶמֶץ", (פסוק ג), למדו במסכת פסחים ד, ב, שאיסור אכילת חמץ מתחיל מן התורה מחצות היום בערב פסח, מהשעה המוקדמת ביותר שניתן להקריב קרבן פסח, שאסור לאכול "עליו" חמץ. עם זאת חכמים תיקנו להקדים את האיסור בשעתיים כדי להרחיק את האדם מהעבירה.

מתי מעברים את השנה היום?

בהלכה היהודית עיבור השנה הוא קביעת שנה מעוברת מדי כמה שנים, בה נוסף חודש אדר א' לאחר חודש שבט, ובעיקר כדי שחג הפסח יחול באביב ושהשעורה תגדל לצורך הקרבת מנחת העומר. הלוח העברי מבוסס על מחזור הירח, (בערך 354 יום) ועיבור השנה נועד להתאים אותו לעונות השנה התלויות במחזור השמש - (365 יום). שנה בת 13 חודשים מכונה "שנה מעוברת" כמטאפורה לאישה מעוברת, כלומר אישה בהיריון. שנה שאינה מעוברת נקראת "שנה פשוטה". בתקופת חז"ל היתה הסנהדרין מחליטה מדי שנה אם לעבר את אותה שנה, על פי שיקולים שונים, במיוחד מדת הבשלת השעורה בשדות. מאז המאה הרביעית לספירה שבה קבע הלל הנשיא בשנת 359 לספירה את לוח העיבור הקבוע, נוהג לוח עברי קבוע שבו השנים המעוברות נקבעות מראש בקביעות מחזורית של 7 שנים מעוברות בכל מחזור של 19 שנים. בלוח הקבוע יש בשנה מעוברת בין 383 ל - 385 ימים.

מה הכוונה "וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֵאן וּבָקֵר" - הרי את קרבן הפסח מביאים רק מהצאן?

רש"י מפרש: וּבָקֵר - (ע"פ מדרש ספרי) תזבח לחגיגה, שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה, כך שכל אחד מקבל מנה קטנה מקרבן הפסח, מביאים עמו קרבן חגיגה (שיכול לבוא מהבקר), כדי שיהא הפסח נאכל על השובע - (לקראת סוף הסעודה, אחרי שאכלו את החגיגה).

למה כתוב: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבֵיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ..."? הרי חג המצות נמשך שבעה ימים?

רש"י: שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת - ובמקום אחר הוא אומר (שמות יב, טו) שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ - שבעה מן (היכול) הישן וששה מן החדש (ששה ימים אחרי הבאת העומר). דבר אחר, לימד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה - ומכאן אתה למד גם לשאר ששת הימים, שהרי שביעי בכלל (שבעת הימים) היה, ויצא מן הכלל, ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות. ולא ללמד (רק) על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי רשות - אף כולם רשות. חוץ מהלילה הראשון שהכתוב קבע שהוא חובה שנאמר (שמות יב) "בְּעֶרְבַת תֹּאכְלוּ מִצֹּת". דרך לימוד זו היא ע"פ אחת מ - 13 המידות שהתורה נדרשת בהן. רשימת המידות נמצאת בפתיחה של מדרש ספרא, והיא מכונה "ברייתא דרבי ישמעאל", שנוהגים לומר כל בוקר לפני תפילת שחרית.

לפי זה לא חייבים לאכול מצה, חוץ מאשר בלילה הראשון. יחד עם זאת, בשבת ויום טוב שבחג הפסח גם חייבים לאכול מצה, שכן אין פת אחר שאפשר לקיים בו את מצוות סעודות היום.

מה מטרת ספירת העומר?; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל?

שְׁבַע שְׁבַע תִּסְפֹּר לְךָ מֵהַחֵל קָרַמְשׁ בְּקָמָה, תִּחַל לְסַפֵּר שִׁבְעָה שִׁבְעוֹת. וְעָשִׂיתָ חַג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִסַּת גִּזְבַּת יָדֶךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן, כַּאֲשֶׁר יְבָרַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׁמַחְתָּ לִּפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְנֶה וּבְנֶה וּבְתֶה וְעִבְדֶה וְאָמַתֶה וְהַלֹּוֹי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁפֵן שְׁמוֹ שָׁם. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה. (דברים טז, ט-יב)

מה מטרת הספירה הנ"ל בין חג המצות לחג השבועות?

הסברים שונים הוצעו למשמעות הספירה:

הכנה למתן תורה

הסבר עממי ונפוץ הוא שמתחילים לספור למחרת יום טוב הראשון של פסח, שהוא יום הזיכרון לגאולה ממצרים, לקראת חג השבועות, שלפי המסורת הוא יום הזיכרון לקבלת התורה, כדי להראות שיציאת מצרים אינה אלא אמצעי כדי להשיג את המטרה, שהיא קבלת התורה בניני. בדומה לכך, יש הנוהגים להתכונן בימים אלו לקראת חג השבועות על ידי תיקון המידות וכדומה. יש שאף חילקו את 'ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם', (פרקי אבות, פרק ו) לימי הספירה, כך שבכל יום מתמקדים באחד מהדברים ואת היום האחרון, ה - 49, מנצלים לסיכום כללי. גם נוהגים ללמוד פרקי אבות בשבתות שבין פסח לשבועות, שיש בהם כדי לשפר את המידות.

טעמים חקלאיים

בתחילת האביב, שהוא מועד חג הפסח, מתחיל קציר השעורה ("כִּי הַשְּׁעֵרָה אָבִיב", שמות ט, לא) וממנה מונפת מנחת העומר. לעומת השעורה שמבשילה בתחילת האביב, החיטה מבשילה בסוף האביב ובמועד חג השבועות מתחיל קציר החיטים - ("וְחַג שִׁבְעָת תַּעֲשֶׂה לָךְ בְּכוּרֵי קִצִּיר חִטִּים", שמות לד, כב), ומביכוריה מונפת "מנחה חדשה", היא מנחת שני הלחם הנאפית חמץ. התקופה שבין פסח לשבועות היא תקופת מעבר מאוכל גס שמשמש מזונם של עניים ובהמות הבית לאוכל עדין ויוקרתי של בני המעמד הבינוני והעשירים, והספירה מבטאת את הציפייה האנושית לאכול לחם חיטה טרי מהשנה החדשה.

טעם חקלאי נוסף נזכר בדברי הספורנו: הקציר מתחיל קצת לפני פסח ונמשך עד שבועות וטיב התבואה תלוי מאוד במזג האויר. על כן מניפים את העומר כהודאה על הקציר שנקצר עד עכשיו ומתפללים שהמשך הקציר יהיה טוב עד שבועות. ספירת העומר נועדה להזכיר בכל יום את אותה התפילה ואת התלות באלוהים.

טעמים פרקטיים

רבי דוד אבודרהם מציין כי בימים אלו העם מפוזר איש איש בשדהו וקיים חשש שעקב הטירדה המרובה בעבודת השדה ישכח מועד חג השבועות. לשם כך נועדה הספירה: להזכיר לחקלאי שמתקרב חג השבועות ויש לצאת לדרך ולעלות לרגל לירושלים.

חג הסֹפֹת תַעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים, בְּאַסְפֹּף מֵאֲרָנֶיךָ וּמִקִּבֶּיךָ. וְשָׂמַחְתָּ בַחֲגֹךָ, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְתְּךָ וְהַלְוֵי וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. שִׁבְעַת יָמִים תִּחַג לְה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', פִּי יִבְרַכֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ, וְהָיִיתָ אֶף שְׂמֵחַ. שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר - בַּחֲגַי הַמִּצְוֹת וּבַחֲגַי הַשְּׁבֻעוֹת וּבַחֲגַי הַסֹּפֹת וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם. אִישׁ כַּמִּתְנַת יָדוֹ כְּבִרְכַת ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. (דברים טז, יג-יז)

לפי הנ"ל, מה מהות חג הסוכות?

המהות היא הודיה לה' על התבואה שנאספה ועל הברכה במעשי ידינו.

איך מקיימים את מצוות "וְשָׂמַחְתָּ בַחֲגֹךָ... וְהָיִיתָ אֶף שְׂמֵחַ" ? (מתאים לסוכות)

כתוב בספר החינוך: מצווה לשמוח ברגלים, שנאמר "וְשָׂמַחְתָּ בַחֲגֹךָ", והענין הראשון הרמוז בשמחה זו הוא להקריב קרבן שלמים (שורבו נאכל ע"י הבעלים), על כל פנים בבית הבחירה וכענין שכתוב "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים", (דברים כז, ז) ואחר כך - וְשָׂמַחְתָּ בַחֲגֹךָ. ועוד אמרו זכרונם לברכה (במסכת חגיגה ח, א) "שמח בכל מיני שמחה", ובכלל זה הוא אכילת הבשר ושתיית היין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים ולנגן בכלי שיר במקדש בלבד, וזו היא שמחת בית השואבה הנזכרת בגמרא (סוכה נ, א). ואמרו זכרונם לברכה במסכת פסחים (קט, א) שחייב אדם לשמח את בניו ובני ביתו ברגל ושם נאמר: רבי יהודה בן בתירה אומר: בזמן שבית המקדש קיים, אין שמחה אלא בבשר שנאמר (דברים כז, ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וגו'. עכשיו אין שמחה אלא ביין, שנאמר (תהלים קד, טו) "יַיִן יְשַׂמַּח לִבָּב אָנוּשׁ". ואמרו עוד כמה משמחן? גברים בראוי להם ביין, ונשים בראוי להן בבגדים נאים, והזהירנו התורה כמו כן להכניס בכלל השמחה את העניים והגרים והחלושים שנאמר, פסוק יד, "וְשָׂמַחְתָּ בַחֲגֹךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְתְּךָ וְהַלְוֵי וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֵלְמָנָה".

לפי פסוק טו, האם חייבים לחוג שבעה ימים דווקא "במקום אשר יבחר ה'?"

לא ברור האם זאת חובה, אך ע"פ מחקרים ועדויות על ימי בית שני, מתברר שרוב העולים לרגל אכן שהו בירושלים במשך כל ימי חג הפסח וחג הסוכות.

מה כלול במצוות העלייה לרגל בחגים?

ספר החינוך: בזמן המקדש היתה חובה על כל זכר לעלות לירושלים לבית הבחירה שלוש פעמים קבועות בשנה והם פסח ושבעות וסוכות, ועל זה נאמר (דברים טז, טז) "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר". וענין המצווה, שיעלה כל אדם עם כל בן זכר שמסוגל ללכת לבדו ברגליו למקדש ויראה שם; ומחויב ראייה זו שיקריב שם קרבן עולה הנקרא עולת ראייה ואין לקרבן זה שעור, אפילו תור אחד או גוזל, פוטר. בנוסף היו מביאים גם קרבן חגיגה ושלמי שמחה. לנשים אין חובה לעלות אך ברור שהן רשאיות לעלות לרגל למקדש.

העליה לרגל הביאה בוודאי לשמחה גדולה, לליכוד לאומי אדיר ולחיזוק הקשר בין העם לאלוקיו.

גם היום מצווה לעלות לרגל, להתפלל בכותל המערבי או לעלות להר הבית, לתת צדקה לעניים ולאכול סעודה בירושלים.

כמובן שניצול חופשת החגים כדי לנסוע לחופשה לחו"ל הוא ההיפך הגמור ממצוות עלייה לרגל ושמחת החג. הוא קרוב יותר לביטול החג.

סיכום פרק טז

בפרק ראינו את עניין עיבור השנה 7 פעמים במחזור של 19 שנה כדי שפסח יחול תמיד באביב. ראינו שמשמעות ספירת העומר היא ההכנה לקבלת התורה בשבועות עם תיקון המידות או המעבר מעונת השעורה, מאכל בהמה בעיקר, לחיטה - מאכל אדם, כדי להדגיש את העליה ברמה האנושית של בני ישראל מיציאת מצרים ועד קבלת התורה. ראינו גם את החשיבות של שמחת החג והעלייה לרגל לקרבה לה' וללכידות לאומית.

הרעיון המרכזי של פרשת ראה

הרעיון המרכזי הוא האזהרה לאנשים העלולים להרחיק את העם מאמונתו בה' ומקיום המצוות – נביאי שקר, מסיתים ומדיחים למיניהם. למעשה העם לא הצליח במיוחד בכך, כך שרוב העם היהודי הושפע מאוד מאלה שניסו להחליש את אמונתם ואת קיום המצוות, (בעיקר בארצות הנכר) ואינו מקפיד על קיומן. הפרשה גם מדגישה מאוד את חשיבות השמירה על קדושת העם ע"י אכילה כשרה בלבד ולכידותו החברתית, ע"י דאגה לעניים ועלייה לרגל 3 פעמים בשנה.

תוספת

אנטישמיות מוסלמית – מקור: ויקיפדיה, אנטישמיות_מוסלמית

תקופת מוחמד

מוחמד, מייסד דת האסלאם, ניסה בראשית דרכו להתקרב אל היהודים, בעיקר בעת ההגרה הגירתו ובריחתו ממכה לאל מדינה בשנת 622 לספירה. לאחר שחווה לעג ודחייה מצד יהודי המקום, הפכה בריתו הראשונה עם שלושת השבטים היהודים שגרו בעיר מדינה לקרב לחיים ולמוות בו הוא ניצח באופן מוחלט. הוא גירש בעקבות זאת שניים מהשבטים היהודים הללו ובשנת 626 הרג את כל הגברים של השבט השלישי, בנו קורייזה, תוך שהוא מוכר את נשות השבט וילדיו לעבדות. מאותו רגע ועד למותו ב - 632 היהודים הפכו עבור מוחמד לאויבי האסלאם. ב - 627 נטבחו יהודי הכפר ח'יבר, ב - 629 נרצחו כל הגברים היהודים בני נדיר ונשותיהם חולקו למנצחים וגם מכל שאר אזורי כיבושיו היהודים גורשו. כשעלה לשלטון יורשו, החליף עומר בן אל ח'טאב, הוא האמין כי מוחמד ביקש בצוואתו לגרש את כל היהודים מחצי האי ערב וכך פעל. בין השנים 635 - 636 גירש עומר בן אל ח'טאב את כל היהודים (וכן הנוצרים) מחצי האי ערב בטיעון כי "לא תישארנה שתי דתות בארץ ערב". מאז אותו גירוש כמעט ואין עדויות על קיום יהודים בערב הסעודית והקהילה נעלמה כמעט כליל.

היות שמדובר בתקופה המכוננת של הדת המוסלמית הרי לכל מילה ולכל אירוע מיוחסת כיום משמעות גורלית. פרקי הקוראן שניתנו בעיר מדינה, גרושים בהתקפות כנגד היהודים, לרבות ייחוס תכונות מסוימות ליהודים כקהילה - סממן אנטישמי מובהק. ידועה בהקשר זה אמרה מכלילה המיוחסת למוחמד: "כל היהודים דומים בהכרח לאחיהם מחצי האי ערב"; ואם בין התכונות שהקוראן מייחס ליהודי חצי האי ערב בפרקים אלה בולטות למשל הבוגדנות והפלגנות נוסח פרשת קורח (המסופרת אף בקוראן), הרי מכאן שתכונות אלה מאפיינות גם את כל היהודים האחרים בכל מקום אחר בעולם. מנגד, הקוראן קובע במפורש כי היהדות היא בת ויכוח ראויה וגם חשובה בהיותה דת מונותאיסטית שקדמה לאסלאם ותרמה לו; הסתירה הזאת מיושבת על ידי הטענה כי היו אלה הרבנים אשר סילפו את תורת משה המקורית, ממש כמו שהכנסייה סילפה את תורת ישו המקורית.

האסלאם נוטר טינה ליהודים ופחות לנוצרים. רובם המכריע של כתבי הפולמוס האסלאמיים נגד היהדות הושפעו וניזונו ממקורות נוצריים קדם אסלאמיים, שהתעצמו עם ההתאסלמות ההמונית של הנוצרים. גם טיעוני ההתפלמסויות של מוחמד עם היהודים נשענו במידה רבה על טיעונים ששימשו את הכנסייה נגד היהודים בתקופה המוקדמת, כמו רעיון השמירה על הכשרות כעונש על מרי היהודים, הרעיון כי היהודים שיבשו את כתבי הקודש וכן הרעיון כי היהודים אינם העם הנבחר. אלה היו בשימוש לפני כן בכנסייה הסורית ונראה כי מוחמד הושפע מהם.

בקוראן עצמו מופיעים תשעה קטעים בהם מתוארים בני ישראל כהורגים שלא בצדק את הנביאים ששלח להם אלוהים - דבר המאפיין אותם כרוצחי נביאים, בנוסף למאפיין אותם כלא

מקבלים את סימני האל וכאלו שאלוהים הקשיח את לבם, דבר שבגללו קיים "ההשפלה והעונו של היהודים". הטיעון של רשיד רידא, בפירושו את האל אימראן היה כי הסטריאוטיפ שבדק ביהודים כרוצחי נביאים היה בעקבות ניסיונם של יהודי מדינה להרוג את הנביא מוחמד. אבן כת'ר טוען כי היהודים הרגו יותר מ 300 נביאים ביום אחד ועוד באותו היום התפנו לפתוח את חנויות הירקות שלהם. (כמעט בטוח שכל הנ"ל הם בגדר המצאות שקריות).

החדית' - ("חדש" בערבית, אוסף של הלכות וסיפורים אודות מוחמד ודרך חייו), שמהווה מרכיב עיקרי נוסף במחשבה האסלאמית, על פי רוב, כולל אמרות קשות יותר כלפי יהודים. היהודים מוצגים באור שלילי בעיקר בהקשר של היחסים בינם לבין המוסלמים והנביא מוחמד ופחות בכל הנוגע למנהגיהם ואמונותיהם. אחת הידיעות הקשות ביותר בחדית' שמצוטטת בין השאר באמנת חמאס, מייחסת לנביא מוחמד את הדברים הבאים:

לא תגיע השעה (יום הדין) עד אשר יילחמו המוסלמים ביהודים ויהרגו אותם ועד אשר יסתור היהודי מאחורי האבנים והעצים ואז יאמרו האבנים והעצים: "הו מוסלמי, הו עבד אללה, יש יהודי מתחבא (מאחורי) - בוא והרגהו".

המוסלמים - העם הנבחר

ע"פ אמונת האסלאם, האסלאם מתבסס על השבטים הערבים של חצי האי ערב. הבחירה האלוהית ניתנה לאברהם ומשם עברה לבנו ישמעאל, אחי יצחק, שממנו יצאו הערבים אשר התאחדו עם בואו של הנביא מוחמד. האסלאם אינו המשך היהדות אלא מחליפו "החזרת עטרה ליושנה" - מטהרת ומשחזרת את המונותאיזם האמיתי של אברהם ומשה (ואף של ישו), כפי שניתנו בצורתם המקורית, ואשר נשחקו במרוצת השנים, במיוחד אצל הנוצרים, על ידי בני אדם אינטרסנטים. האסלאם אינו נזקק לתנ"ך אלא מעמיד את הקוראן בפני עצמו כתחליף הנכון והאמיתי, שהתגלה בפני מוחמד בצורתו המקורית בנבואה. המוסלמים אינם מכירים את התנ"ך ומנותקים ממנו.

בתקופה המודרנית

החל משנות ה - 60 של המאה ה - 20, בימי הנאציזם, הספרות והתעמולה האנטישמיות כדוגמת "הפרוטוקולים של זקני ציון", "היהודי הבינלאומי", כמו גם ספרים נוספים נגד היהדות והתלמוד, התחזקו בעולם הערבי. עניין זה השפיע על דמותו של היהודי בספרות הערבית ובעקבות כך החלו להציג בספרות הערבית את דמות היהודי בדומה לספרות האירופאית נוצרית האנטישמית. בעקבות אימוץ זה היהודים החלו להיות מוצגים כסטריאוטיפים המייצגים את כל היהודים ללא יוצא מהכלל, גברים כנשים, כרעים מבטן ומלידה שלעתים אף אינם משתנים בהתאסלמות, שכן היהדות היא קודם כל תכונות אופי ולא דת. תכונות היהודים הם: מופקרים מבחינה מינית ובוגדניים כלפי בני זוגם, תאבי בצע, בעלי יצר קיצוני לשלוט ולהתעשר, בעלי יצר השתלטות, שייכים לדת מרושעת ואכזרית ומקיימים טקסי פולחן-דם באמצעות קורבנות

אדם. גם הרעיון כי נשים יהודיות נוטות להינשא לגברים לא יהודיים בעלי עוצמה על מנת להגן על העם היהודי כמו הרעיון שצפיה נישאה למוחמד מסיבה זו, נספגה בתרבות הספרות הערבית.

נאמר שרוב האימרות הנ"ל אפיינו אנטישמים ואת המפלגה הנאצית, שהן שקריות, וחלקן מאפיינות את המוסלמים עצמם!

לפני הקמת מדינת ישראל וחיבור המופתי לנאצים

המתעניין מוזמן לעיין גם בנושאים האפלים האלה: מאורעות יפו (פורים תרס"ח, 1908); עלילת הדם בשיראז, פרס (1910); התריתל, (פאס, מרוקו, 1912); מאורעות תרפ"א בארץ ישראל (1921); טבח יהודי חברון, (מאורעות תרפ"ט, 1929); טבח יהודי צפת, (מאורעות תרפ"ט); הפרהוד בעירק – 1941; שואת יהודי לוב (1938 – 1942); פרעות טריפולי, לוב, (1945); פרעות קהיר ואלכסנדריה (1945); פרעות עדן, (1947); פרעות אוג'דה וג'ראדה (מרוקו, 1948).

המופתי הירושלמי, חאג' אמין אל חוסייני מסמל את הקצנת האנטישמיות המוסלמית המודרנית. הוא היה זה שהעמיד במוקד את סכנת ההשתלטות היהודית על ירושלים כסכנה כלל אסלאמית, וכמעין חידוש מסעי הצלב להקמת בית מקדש שלישי.

עלייתו לגדולה נובעת וכרוכה עם מאורעות תר"פ, 1920, שהיו במידה רבה פרי הסתותיו והוא המשיך בכך לאחר מינויו למופתי. במאורעות תרפ"א, 1921, טבח חברון (מאורעות תרפ"ט), 1929, המרד הערבי הגדול (1936 - 1939), ועד הצטרפותו המלאה אל הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה.

חוסייני הגיע אל גרמניה הנאצית לקראת סוף 1941 ושהה בה עד סיום המלחמה. היטלר אישית הבטיח לו כי עם כיבוש המזרח התיכון "מטרתה היחידה של גרמניה תהיה להשמיד את היסוד היהודי המתגורר במרחב הערבי בחסות הבריטים". חוסייני אף ליווה באופן אישי ביחד עם אדולף אייכמן סיור בקרה ומעקב אחר תהליך ההשמדה בתאי הגזים באושוויץ. הוא הצטרף ליחידת אס אס בבלקן וסייע שם בגיוס חיילים לדיוויזיה מוסלמית מיוחדת בוואפן אס אס מקרב המוסלמים של בוסניה והרצגובינה. הדיוויזיה קיבלה את השם דיוויזיה הררית מס' 13 חאנדיאר אס אס; בנוסף הוא היה שותף לתכנון מבצע "אטלס", מבצע שכוון להרעלת מעיינות ראש העין בארסן חמצני ומטרתו היתה להשמיד את יהודי תל אביב. צנחנים גרמנים וערבים צנחו באוקטובר 1944 באזור יריחו כשבכליהם רעל בכמות שהייתה יכולה לחסל כרבע מיליון נפש. למזלו של היישוב היהודי דאז אנשי מחלקת החקירות הפליליות של משטרת המנדט (CID) לכדו חלק ממשתתפי המבצע מבעוד מועד ובכך סיכלוהו.

בזכרונותיו של חוסייני שהתפרסמו ב"אחבאר אל יום" הקאהירי לאחר המלחמה, הוא כתב כי "אחד התנאים שלנו לשיתוף פעולה צבאי בין הערבים לבין גרמניה, היה מתן יד חופשית

לחיסול היהודים בפלשתינה ובמדינות ערב אחרות. באיגרת ששלחתי לאדולף היטלר תבעתי הצהרה מפורשת מצד גרמניה ואיטליה כי הן מכירות בזכותן של המדינות הערביות לפתור את בעיית המיעוטים היהודים בצורה ההולמת את השאיפות הגזעיות והלאומיות שלהן ובהתאם לשיטות המדעיות בהן נקטו גרמניה ואיטליה כלפי היהודים שלהן", (כלומר הקמת תאי גזים בפלשתינה ובמדינות ערב).

בהצהרה שנתן דיטר ויסליצני, עוזרו הקרוב של אדולף אייכמן ביולי 1946, הוא התייחס למעורבותו של אל חוסייני בתהליך השמדת היהודים: "לדעתי מילא המופתי הנמצא מאז 1941 בברלין, את התפקיד המכריע בהחלטות הממשלה הגרמנית להשמיד את יהודי אירופה. בכל פגישותיו עם היטלר, ריבנטרופ והימלר, חזר והציע את השמדת היהודים. הוא ראה בכך פתרון נוח לבעיית א"י. בשידוריו ברדיו ברלין הוא עלה אפילו עלינו בהתקפותיו האנטישמיות". מול ההנהגה הפלסטינית הנאצית התייצבו ערבים ומוסלמים שהתנגדו לאנטישמיות באופייה זה הרצחני. רוב העיתונות המצרית למשל, הביעה בשנים 1945 - 1947 את הזדעזעותה ממחנות המוות שהלכו והתגלו וחלקה ראתה בכך בעיקר הוכחה נוספת להידרדרותה של תרבות המערב. זרם חשוב בדעת הקהל הערבית ובראשו אינטלקטואלים מצריים בולטים כמו טהא חוסיין ותאופיק אל חכים, הביע זעזוע מהיקף השואה וחמלה על קורבנותיה; עם זאת, עמדה זו של המצרים היתה שונה כבר אז במובהק מזו של התנועה הלאומית הפלסטינית והעיתונות הפלסטינית. מיעוט מקרב הפלסטינים הכחיש את השואה בעוד רובם מזערו את היקפה ובעיקר הביעו את חששם מן השימוש הפוליטי המתוחכם שיעשו מן הסתם הציונים באסונם של בני דתם לקידום ההשתלטות על ארץ ישראל.

לאחר מלחמת ששת הימים ירד כוחה של הפאן ערביות ועלה מחדש כוחו של האסלאם במדינות ערב. הרעיונות וההנמקות עברו מן הספרות הפאן ערבית אל הספרות האסלאמיסטית. האכזריות, הבוגדנות ואהבת התרמית שהאסלאמיסטים מצאו ביהדות עוד מימי מוחמד, באו כאן לידי ביטוי מחודש. היהדות הוצגה תכופות כמרושעת, לא מוסרית, תאוות מזימות ובצע. ישראלים וציונים הפכו לנאצים, גזענים, פושעים, גוזלי אדמה העוסקים ב"טיהור אתני". האסלאם המתעורר החל רואה כעת את היהדות והציונות כמקשה אחת, בניגוד למה שהיה לפני 1948. המאבק אסלאם - יהדות הוכר כמלחמת דת כלל עולמית רבת דורות, המגיעה עתה לשיאה, כאשר היהודים, אויבי האסלאם, נהנים גם מגיבוי ארבע מעצמות העל.

הממשלות הערביות אינן עושות דבר למול הכוזבים הללו ולמעשה הופכות אותם ללגיטימיים מתוך רצון להגן על עצמן מפני זעמם של בני עמם הממורמרים, משוללי הדמוקרטיה, חופש הדיבור וזכויות האדם הבסיסיות. תפיסת זו חדרה אפילו לחוגים שמרנים ומקורבים למשטרים מאינדונזיה עד אפריקה, וכבר לא הייתה רק עניין ערבי. היא נפוצה בעיקר בחוגים מיליטנטים –

קנאים, לאו דווקא אלימים, בארצות הליבה - מאפגניסטן עד מרוקו. על רקע זה ברור כיצד מוכנים מיליוני מוסלמים להאמין לכל בדותא, כולל פיצוץ מגדלי התאומים על ידי המוסד.

בקרב מהגרים מוסלמים באירופה האנטישמיות קנתה לה אחיזה והעמיקה, על רקע היעדר שילוב בקהילות המקומיות ובשל הקנאה בהצלחה של יהודים. מוסלמים קיצונים ולאו דווקא אירופאים לבנים, הם ממובילי האנטישמיות באירופה. העולם האסלאמי ייבא את האנטישמיות מאירופה, "אסלם" אותה (בעיקר כמכשיר הסתת המונים בסכסוך הישראלי פלסטיני), וייצא אותה מחדש לאירופה ולמערב באמצעות הפזורה המוסלמית ובאמצעות תומך בלתי צפוי - מתנגדי גלובליזציה אנטי מערביים.

התמורה העיקרית שחלה באנטישמיות של הדעווה (תעמולה דתית), בשני העשורים האחרונים היא עלייתה של הכחשת השואה והגדרתה כ"כזב מחודש" ו"מזימה ענקית" האופייניים ליהודים, הרמאים מטבעם. בשנות ה - 80 של המאה ה 20 קיבלו תימות אלה חיזוק אדיר על ידי המידע המדעי כביכול, שסיפקו מכחישי שואה במערב אירופה, כגון פוריסון ואירווינג, שכתביהם תורגמו מייד לערבית. הייתה גם השפעה סובייטית בכיוון של מזעור השואה, אשר ניכרת למשל בעבודת הדוקטורט של מחמוד עבאס (אבו מאזן), במכון המזרחני של אוניברסיטת מוסקבה (1992).

חרף הסכמי השלום עם ישראל, גם במצרים ובירדן רווחות תופעות אנטישמיות בעלות סממנים "נאצים" וכמוהן גם בערב הסעודית הפרו - מערבית כביכול. בפקיסטן - מדינה לא ערבית וללא סכסוך טריטוריאלי עם ישראל מתקיימת ופורחת הספרות האנטישמית וזה המצב גם ברשות הפלסטינית, דבר המתבטא בספרי לימוד, אך גם בהמעטת חשיבות השואה או אפילו הכחשתה. סקרי דעת קהל שנערכו באחרונה בקרב הפלסטינים בשטחים כמו גם בקרב ערביי ישראל, מורים על שיעור ניכר של הדוגלים בדעה כי היקף השואה הוא מוגזם או של כאלה המסרבים להאמין בעצם קיומה.

קיצוניות אסלאמית אנטי ציונית ואנטישמית בולטת כיום גם בארגון חמאס; הארגון שואב את רעיונותיו בהקשר זה בעיקר מן המאגר ההיסטורי האנטי יהודי ומעשיר אותו שיטתית בפרשנות הקוראן ובספרות החדית' על תולדות היהדות (האסראיליאת). מטרתו היא בעיקר להוכיח את שחיתותה הבסיסית של היהדות, שחיתות שהיא העילה גם למאבק על כל השטח בין הירדן לים. בנוסף לתמיכתו בהשמדת יהודים והפעלת טרור פלסטיני נגד יהודים, החמאס עוסק בהכחשת שואה.

גם חזבאללה הוא ארגון אנטי ציוני אנטישמי. בתחנת הטלוויזיה שלו "אל מנאר" משודרים תכנים אנטישמיים בוטים ודברי הסתה לרצח יהודים. הארגון עוסק בטרור בינלאומי נגד יהודים בישראל וברחבי העולם, כגון הפיגוע בבניין הקהילה היהודית בארגנטינה ב - 1994.

קבר האחים ל - 179 יהודים שנרצחו בפרעות הפרהוד, 1941, עיראק.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Farhud_mass_grave.jpg

פְּרֵהוּד (בערבית: الفُرهود, בתרגום חופשי: "ביזה", "שוד"; משמעות המושג בפועל: הפחדה ברוטלית כלפי נשלטים), הוא שמן של פרעות שנערכו באוכלוסייה היהודית בבגדאד, בירת עיראק, בחג השבועות ו' בסיוון ו- ז' בסיוון תש"א, 1-2 ביוני 1941. בפוגרום שהיה על רקע אנטישמי, נרצחו לפחות 179 יהודים 1182 נפצעו, 242 ילדים היו ליתומים ורכוש רב נבזז. מספר בני האדם שרכושם נבזז הגיע לכ - 50,000. הנרצחים נקברו בקבר אחים בבגדאד. במהלך ההתערבות המאוחרת של הצבא לעצירת הפרעות נהרגו כמה עשרות עד כמה מאות מוסלמים ולא יהודים אחרים.

ב - 7 ביוני 1941 הוקמה בבגדאד ועדת חקירה ממשלתית לבדיקת הפרעות נגד היהודים. ב - 8 ביולי הוגש דו"ח המסקנות שלה, שפורסם במלואו רק בשנת 1958. חלקו הראשון מתאר את מהלך ההתפרעות באזורים שונים של העיר. חלקו השני מצביע על האחראים ומאשים את קציני הצבא, המשטרה ובעלי תפקידים רשמיים אחרים וחלקו השלישי מפרט את הגורמים: פעילותו של פריץ גרובה, שגריר גרמניה הנאצית בעיראק והשפעת התעמולה הנאצית דרך תחנת הרדיו הגרמנית בשפה הערבית, וכן הפצת התעמולה הנאצית על ידי אמין אל חוסייני - (המופתי), עליה הוציא את כספי הסיוע שנאספו למען הנפגעים הפלסטינים במרד נגד הבריטים, והשפעתו על אנשי הממשל והצבא. מסקנותיה של ועדת החקירה שנויות במחלוקת כיוון שקבעה שהפרעות התרחשו על רקע דתי. שמונה פורעים, כשביניהם קציני משטרה וצבא, הוצאו להורג. האירועים שימשו כגורם מאיץ לצמיחתה של המחתרת הציונית בעיראק ולתהליך שבסופו של דבר הביא לעליית יהודי עיראק לארץ ישראל במבצע עזרא ונחמיה, עשור לאחר מכן.
מקור: ויקיפדיה, הפרהוד.

צילם: Heinrich Hoffmann.

המופתי של ירושלים, אמין אל חוסייני ואדולף היטלר, נובמבר 1941. CC BY SA 3.0.
מקור:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_146_1987_004_09A_Amin_al_Husseini_und_Adolf_Hitler.jpg

צילם: Mielke.

אמין אל חוסייני, 1943, סוקר מסדר חיילים מוסלמים בוואפן אס אס.
מקור:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_146_1978_070_04A_Amin_al_Husseini_bei_bosnischen_SS_Freiwilligen.jpg

פרשת שופטים

פרק טז - המשך: חובת מנוי שופטים - תפקידם והתכונות הדרושות מהם; איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה

חובת מנוי שופטים - תפקידם והתכונות הדרושות מהם; חידוש הסנהדרין היום –
אפשרי?

וְשׁוֹפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ, וְשֹׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשֹּׁפֵט צָדֵק. לֹא תִטֶּה מִשֹּׁפֵט לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֹר עֵינֵי חֲכָמִים וַיְסַלֵּף דְּבָרֵי צְדִיקָם. צָדֵק, צָדֵק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תַּחֲיֶה וַיְרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. (דברים טז, יח-כ)

היכן יש למנות שופטים ושוטרים?

לפי רש"י, בכל עיר וכן לכל שבט. לפי הרמב"ן, בית הדין של השבט הוא במעמד גבוה יותר מבתי הדין העירוניים. עבור דיני ממונות די ב - 3 דיינים ועבור דיני נפשות בבתי הדין השבטיים והעירוניים, 23 דיינים. מעל כולם נמצאת הסנהדרין בירושלים עם 71 דיינים סמוכים. זה נלמד ממה שה' אמר למשה רבינו (במדבר יא, טו) "אֶסְפֶּה לִי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִדְעוּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו;.... וַנִּשְׂאוּ אֹתָךְ בְּמִשְׁאֵ הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדְּךָ". ביחד עם משה, 71.

מה תפקידי השופטים?

לפי ספר החינוך, בעקבות ספר המצוות של הרמב"ם, התפקידים מרובים: יש למנות שופטים ושוטרים, "שיכריחו לעשות מצוות התורה ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה בעל כרחם, ויצוו בראוי לעשות וימנעו הדברים המגונים". כלומר תפקידם של השופטים לא רק לשפוט ולבצע גזרי דין, אלא לצוות מה ראוי ומה לא, ולנקוט צעדים למנוע דברים אסורים. לכאורה זה תומך בגישת ה"אקטיביזם שיפוטי", אך בכיוון התורני – מצוותי. מתפקידי השופטים לחנך את העם לדרך הרצויה.

הוא מוסיף: אין לבתי הדין רשות לדון בדיני נפשות, (כלומר להוציא מישהו להורג), לא בארץ ולא בחוצה לארץ אלא בזמן בית המקדש ובזמן שיהיו סנהדרין קבועים בירושלים. יחד עם זאת, גם היום מוטל על הצבור בכל מקום ומקום למנות בית דין של רבנים חכמי התורה, למרות שהיום אין סמיכה רצופה ממש רבינו עד היום.

הוא מוסיף, ע"פ מסכת עדויות, פרק א, משנה ה, וע"פ הלכות ממרים של הרמב"ם, שאין בית דין רשאי לבטל מה שאסר בית דין הקודם לו, ואפילו אם יראה בדעתו שאין אותו הדבר אסור

מדין ההלכה כל זמן שיראה שפשט אותו האיסור בישראל, אלא אם כן הוא גדול מבית הדין שאסר הדבר בחכמה וגם במנין. ובמה דברים אמורים שיוכל לבטל כשהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין? כשלא אסר בית הדין הקודם לו אותו דבר, כדי לעשות סייג לעם באיסורים, אבל אם אסר הבית דין הקודם לו כדי לעשות בו גדר לעם באיסורים, אין כח בבית דין הבא אחריו לבטל תקנתו, ואפילו אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין.

ע"פ הרמב"ם והרמב"ן, מצווה להקים בתי דין מחוזיים גם בחוץ לארץ.

גם בשבע המצוות החלות על בני נח נכללת החובה להעמיד בתי דין ונחלקו הראשונים בעניינה. הרמב"ן חולק על דברי הרמב"ם במשנה תורה, שלפיהם "חייבים בני נח להעמיד דינים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות שלהן", (בלבד). בפירושו על התורה (בראשית לד, יב), כתב הרמב"ן "ועל דעתי מצוות "הדינים", שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם, אינה להושיב דינים בכל פלך ופלך בלבד, אלא צווה אותם, (בנוסף), בדיני גניבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחברו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופיתה בתו של חברו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן. (כלומר, שלדעתו חובת "דינים" כולל בתוכה מצוות נזיקין רבות ובנוסף, מכלל המצווה הזאת, שיושיבו דינים בכל עיר ועיר כישראל).

מהן התכונות הנדרשות מהדיינים?

כתב הרמב"ם - (הלכות סנהדרין, ב, ו - י): בית דין של שלושה, אף על פי שאין מדקדקים בו בכל אלו הדברים, צריך שיהיה בכל אחד מהן שבעה דברים; ואלו הן: חכמה ויראה וענווה ושנאת ממון ואהבת האמת ואהבת הבריות ובעלי שם טוב.

וכל אלו הדברים מפורשים הן בתורה: הרי הוא אומר "אנשים חכמים ונבונים" (דברים א, יג) הרי בעלי חכמה אמור. "וידועים לשבטיכם" (שם), אלו שרוח הבריות נוחה מהם; וכמה יהיו אהובים לבריות, בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתם טובה ומשאם ודיבורם בנחת עם הבריות.

ולהלן הוא אומר "אנשי חיל" (שמות יח, כא; שמות יח - כה), אלה שהם גיבורים במצוות ומדקדקים על עצמן וכובשים את יצרם, עד שלא יהיה להן שם גנאי ולא שם רע, ויהיה פרקם נאה. בכלל "אנשי חיל" שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד גוזל, כענין שנאמר "ויקם משה ויושיען" (שמות ב, יז). ומה משה רבנו "עניו" (במדבר יב, ג), אף כל דין צריך להיות עניו.

"יראי אלוהים" (שמות יח, כא) - כמשמעו. "שונאי בצע" (שם), אפילו ממון שלהם אינם נבהלים עליו ולא רודפים לקבץ הממון: שכל מי שהוא "נְבָהֵל לְהוֹן אִישׁ רַע עֵין וְלֹא יָדַע פִּי חֶסֶד וְבִאֲנוּ, (משלי כח, כב).

“אנשי אמת” - (שמות יח, כא) שיהיו רודפים אחר הצדק מחמת עצמם בדעתם, אוהבים את האמת ושונאים את החמס ובורחים מכל מיני העוול.
 לשופטים היום במדינת ישראל, רוב התכונות הנ”ל, פרט אולי למידת אהבתם על הבריות ויראת אלוקים.

האם אפשר להקים היום סנהדרין?

מאז המאה הרביעית לספירה, אין סמיכה של דיינים מדור לדור, החל ממש רבנו, שכן השלטון הביזנטי בא”י אסר זאת בתקיפות. רצוי מאוד להקים סנהדרין שבכוחה ליצור הלכה אחת לכל עם ישראל וגם לתקן או לבטל תקנות לא נחוצות היום ולדרוש דרשות. יחד עם זאת, ללא בית מקדש, סנהדרין, אם יוקם, אינו מוסמך לדון דיני נפשות, אלא דיני ממונות בלבד.
 ציטט הרב אורי שרקי (ravsherki.org) מהרמב”ם (הלכות סנהדרין, ד, יא):

“נראים לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם, הרי אלו סמוכים, ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים. אם כן למה היו החכמים מצטערים על הסמיכה, כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל? לפי שישראל מפוזרים ואי אפשר שיסכימו כולם. ואם היה שם סמוך מפי סמוך, אינו צריך דעת כולם, אלא דן דיני קנסות לכל, שהרי נסמך מפי בית דין. והדבר צריך הכרע.”

לפי דעת הרמב”ם, חידוש הסמיכה יתאפשר כאשר כל חכמי ישראל יתקבצו במקום אחד ויסכימו למנות עליהם רב ראשי אחד, והוא יהיה סמוך מכוחם של כל חכמי ישראל. לא ברור אם הרמב”ם התכוון לכל חכמי ארץ ישראל או לכל חכמי העולם - והדבר צריך הכרע.

על יסוד דבריו של הרמב”ם התרחש מעשה במאה השש עשרה בצפת. באותה תקופה שלאחר גירוש ספרד, התאספו בצפת הרבה מחכמי ישראל והיתה התקבצות שלא היתה במשך אלף שנים לפניו. רב העיר היה רבי משה אלשיך, הדיין היה רבי יוסף קארו, החזן היה רבי שלמה אלקבץ, והדרשן היה האר”י הקדוש. באותה תקופה היתה גם התעוררות משיחית בקרב היהודים. ראש ממשלת תורכיה היה אז יהודי בשם דון יוסף נשיא (ואשתו דונה גרציה). היו מחשבות על הקמה של מדינה יהודית בארץ ישראל. זוהי הסיבה שבגללה נכתב השולחן ערוך דווקא בתקופה זו. מטרת השולחן ערוך, (או הספר הנרחב יותר שקדם לו, ה”בית יוסף”) היתה לאחד את ההלכה היהודית לפני הקמת המדינה היהודית.

כל חכמי ישראל התקבצו לצפת והסכימו למנות עליהם את רבי יעקב בירב, (מהר”י בירב), ונתנו לו את הסמיכה. לאחר שהוא נסמך הוא סמך עוד כ - 15 אנשים, וביניהם: רבי יוסף קארו רבי משה קורדוברו, רבי חיים ויטאל ועוד. באופן זה קיוו חכמי צפת לחדש את הסמיכה. מי שהתנגד לכל המהלך הזה היה רבה של ירושלים באותה תקופה, רבי לוי בן חביבה, שטען שלא שאלו אותו ולא התייעצו איתו. בסופו של דבר מי שביטל את הסמיכה היה השלטון

התורכי, שהחליט שזה כבר יותר מדי. הם רצו להרוג את מהר"י בירב ולאחריו לא נמצא אף אחד שהיה מוכן להמשיך ולסמוך.

הניסיון לחדש את הסנהדרין חזר שוב עם הופעת הציונות. הרב קוק רצה להקים את הסנהדרין אך כשלב ראשון הוא הקים את הרבנות הראשית. בשנת ה'תש"י (1950) העלה הרב י"ל מימון, שר הדתות הראשון (מטעם המפד"ל), רעיון לחידוש הסנהדרין וניסה לפעול יחד עם רבנים והוגים נוספים לטובת הרעיון בשנותיה הראשונות של המדינה. עיקר ההתנגדות לרעיון זה של הרב מימון היתה מהרב יצחק זאב סולובייצ'יק. הרב מימון אף הוציא ספר בשם "חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת".

מקור: הרב אורי שרקי - סנהדרין.

ravsherki.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1558:15581558&catid=413&Itemid=100513

יוצא מכך שבעקרון ניתן לחדש את סמיכת הרבנים ואת הסנהדרין אך הדבר מצריך הסכמה רחבה של רבני ארץ ישראל על חוגיו השונים. (ויקיפדיה).

ניתן להניח שלפחות בשלב הראשון, הסנהדרין המחודש אם וכאשר יוקם, לא יחליף את הכנסת ואת בית המשפט העליון, אלא יעסוק בעיקר בעדכוני הלכה, כולל גזרות ותקנות הלכתיות. נציין שקיום סנהדרין יכול להקטין מחלוקות בין רבנים שונים ועדות שונות ולאחד את העם יותר תחת מטריה הלכתית אחת.

כתב הרמב"ם (פירוש המשנה, מסכת סנהדרין א משנה ג): "ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח. וזה יהיה מסימניו וכו' וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' ליבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה יושרם לפני בוא המשיח". כלומר, הדבר תלוי בנו.

מה תפקידי השוטרים?

לפי רש"י, תפקידם לדאוג להוצאה לפועל של גזר הדין של השופטים, כלומר אכיפת הדין, ולא חקירה של אירועים והמלצה על העמדה לדין, כמשטרה כיום. יחד עם זאת, כתב הרמב"ם (הלכות סנהדרין א, א):

"שופטים - אלו הדיינים הקבועים בבית דין ובעלי דינים באים לפניהם. שוטרים - אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסובבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמידות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם על פי הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאים אותו לבית דין ודנים אותו כפי רשעו". לפי זה מתפקידי השוטרים לאכוף את החוק וגם לחקור עבירות על החוק ולהביא את החשודים לדין, כמו השוטרים של היום. לפי הנ"ל השוטרים כפופים לדיינים.

במה זה דומה או שונה מתפקידי שוטרים במשטרת ישראל?

תפקידי השוטרים לפי רש"י והרמב"ם שהובאו לעיל, דומים למדי לאלה שבמשטרה היום. במשטרת ישראל, לדוגמה, תפקידי המשטרה והשוטרים נקבעו בסעיפים 3 ו-5 לפקודת המשטרה. סעיף 3 קובע מטלות כלליות למשטרה וזו לשונו:

"משטרת ישראל תעסוק במניעת עבירות ובגילויין, בתפיסת עבריינים ובתביעתם לדין, בשמירתם הבטוחה של אסירים ובקיום הסדר הציבורי וביטחון הנפש והרכוש". כמוכן שיש למשטרת התנועה תפקידים חשובים בהסדרת התנועה בכבישים ומניעת תאונות. בניגוד לתורה השוטרים היום אינם זרוע ארוכה של הדיינים, אלא גוף עצמאי, הכפוף לשר לבטחון פנים.

איך בוחרים את השופטים בישראל, ע"פ ההלכה?

מבאר האברבנאל: "והנה אדון הנביאים ביאר בזה [הפסוק] שהשופטים שיהיו בישראל, שאין ראוי שימנה אותם המלך ולא יהיו מידו, אלא שהעם ימנו אותם. רוצה לומר, שכל שבט ושבט ימנה את השופטים הראויים בכל עיר מעריהם. ועל זה אומר: "אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך". רוצה לומר, שה' אלוהיך נותן מינוי השופטים לשבטיך, שהם ימנו אותם בשעריהם. לא המלך". המקביל לכך היום הוא כנראה נבחרי ונציגי העם שיבחרו את השופטים, ובישראל – הכנסת.

מצד שני, הגמרא בסנהדרין מתארת את דרך ההוראה בעם ישראל וקובעת כיצד בוחרים את השופטים הראויים. כך פוסק הרמב"ם, (הלכות סנהדרין, ג, ח) את הדברים להלכה:

"אמרו חכמים שמבית דין הגדול היו שולחים בכל ארץ ישראל ובודקים כל מי שימצאוהו חכם וירא חטא ועניו ושפוי ופרקו נאה ורוח הבריות נוחה הימנו, עושים אותו דייך בעירו ומשם מעלים אותו לפתח הר הבית ומשם מעלים אותו לפתח העזרה ומשם מעלים אותו לבית דין הגדול - (3 דרגות בתי הדין). לפי זה, הרשות השופטת המקצועית, דהיינו בית הדין הגדול, (או בית המשפט העליון – בימינו), בוחרת מועמדים מתאימים לשמש שופטים.

בישראל, הוועדה לבחירת שופטים מונה תשעה חברים ובהם נציגים משלוש רשויות המדינה ומלשכת עורכי הדין: הרשות השופטת (שלושה משופטי בית המשפט העליון ובהם הנשיא); הרשות המבצעת (שני שרים ובהם שר המשפטים, והוא גם יושב ראש הוועדה); הרשות המחוקקת (שני חברי כנסת); שני נציגים מלשכת עורכי הדין, הגוף המקצועי המופיע בפני בתי המשפט; הרכב הוועדה כדי לתת את כוח ההכרעה לגורם המקצועי לא לגורם הפוליטי. כדי להבטיח איזון בין הרשויות המיוצגות בוועדה, במינוי שופטי בית המשפט העליון בלבד, על פי דרוש רוב של 7 מ - 9 חברי הוועדה על מנת לבחור את השופטים.

מקור: ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום המשפט העברי, משרד המשפטים. פרשת דברים, תשס"ב, גיליון מס' 83, מאמר: מנוי שופטים.

daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=215

יתכן שהרכב זה, שיש בו גם גורמים מקצועיים וגם נבחרי העם, תואם למדי את דרישות ההלכה. הבעיה היא שהחוקים עצמם אינם תמיד תואמים את ההלכה היהודית וממילא סדרי הדין והחלטות השופטים גם כן אינם תואמים.

תהליך בחירתם של השופטים מוסדר בכללי השפיטה (סדרי העבודה של הוועדה לבחירת שופטים), התשמ"ד, 1984. תהליך זה כולל: הגשת מועמדות לכהונה על ידי המבקש להתמנות לשופט, (לעומת יוזמת בית הדין הגדול, ע"פ התורה).

המבקש ממלא שאלון ובו קורות חייו וניסיונו. כמו כן עליו לצרף שמות ממליצים. המבקש מוזמן לראיון בפני ועדת משנה הכוללת שלושה חברי ועדה, שמחליטים האם המועמד ימשיך לקורס.

אם המועמד עבר קורס של המכון להשתלמות שופטים, נכללת חוות הדעת מהקורס בבקשה. אם המבקש הוא שופט בערכאה נמוכה יותר מהערכאה אליה הוא מבקש להתמנות, הוא מתבקש לצרף עשרה פסקי דין מהשנתיים שקדמו לבקשתו.

הנהלת בתי המשפט פונה אל הממליצים לצורך קבלת חוות דעתם על המועמד. פרסום המועמדות ב"רשומות", ולאחריו תקופת המתנה בת 21 יום לפחות, שבה רשאי כל אזרח לפנות לוועדה טרם הדיון, בהסבר מנומק מדוע אין לבחור במועמד מסוים.

ועדת משנה של הוועדה לבחירת שופטים, ובה שלושה חברים לפחות (ולפחות שופט אחד עו"ד אחר וח"כ אחד) מראיינת את המועמד. הוועדה לבחירת שופטים מתכנסת ומחליטה על אישור המינוי או דחייתו. החלטת הוועדה למנות שופט בכל הערכאות, להוציא לבית המשפט העליון, מתקבלת ברוב רגיל מבין החברים הנוכחים בפגישה. במינוי שופטי בית המשפט העליון בלבד, על פי חוק שיזם ח"כ גדעון סער שנחקק ב- 2008, דרוש רוב של 7 מ - 9 חברי הוועדה או שניים פחות ממספר הנוכחים בפגישה (6 מ - 8 או 5 מ - 7).

נראה כי כהצעת פשרה בנוגע לסוגיית בחירת שופטי בית המשפט העליון הנידונה ב- 2023, אשר גם תואמת את ההלכה, היא הפיכת הוועדה, בהרכבה הנוכחי, לוועדת איתור שופטי עליון, כאשר הבחירה בין המועמדים תיעשה ע"י רוב של 70 חברי כנסת. ניתן לדרוש מוועדת האיתור להציע מגוון מועמדים, המייצגים את כלל הציבור.

איך בוחרים שופטים במדינות אחרות?

נושא זה הובא בהרחבה בפרשת יתרו בספר שמות. באוסטרליה, ביפן, באירלנד, בהולנד בשוודיה ובארצות הברית, הרשות המבצעת בוחרת את השופטים, בדרך כלל ראש הרשות המבצעת (נשיא או ראש ממשלה) או שר המשפטים. בגרמניה ובשווייץ הפרלמנט בוחר. בבריטניה יש ועדת מנויים, כאשר השופטים דומיננטיים בה.

וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֹר עֵינֵי חֲכָמִים - למה מדגישים שוב את אי קבלת השוחד? האם זה מכוון רק לשופטים או לכל נושא תפקיד?

כתוב במדרש ספרי לפסוק: "ולא תקח שוחד" - אין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי (שהם אסורים מפאת הטיית הדין), אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אסור לקחת שוחד. וכפי שכתב רש"י: ולא תקח שוחד, (ע"פ מדרש ספרי), "אפילו לשפוט צדק". לפי ההלכה, (חושן משפט, ט, א), אסור כמובן לכל נושא תפקיד ציבורי לקבל שוחד, לא רק לשופטים.

ניתן להוסיף שאסור לקבל שוחד גם אם המקבל לא התכוון או לא לקח לכיסו אלא העביר את כספי השוחד למטרה הראויה לדעתו. דוגמה לכך היא הרשעתו של ראש עיריית ירושלים לשעבר, אורי לופוליאנסקי ב - 2014 בפרשת הולילנד - למרות שהוכח שהעביר את כספי השוחד לארגון "יד שרה" להשאלה או מכירה של ציוד רפואי שהקים ועמד בראשו. אף שבתורה מוצג איסור שוחד כאיסור על המקבל בלבד, הרחיבו חז"ל איסור זה גם לנותן, בבחינת "לפני עיוור לא תיתן מכשול".

איסור מתן שוחד וקבלתו מתייחס גם לשופט נוכרי משום שגם בני נח נצטוו על הדינים ואף להם אסור לקבל שוחד ומי שמציע להם שוחד עושה עוולה וגם מכשיל אותם בעבירה.

מה העונש על קבלת שוחד לפי התורה ולפי החוק הישראלי?

ע"פ ההלכה, על מקבל השוחד להחזיר לנותן את כספי השוחד שקיבל. כמובן שגם לאחר החזר כספי השוחד, המקבל בכל זאת עבר על איסור חמור. נותן שוחד עובר על איסור "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד). יתכן כי בית הדין מוסמך להטיל עונשים נוספים על מקבל ועל נותן השוחד.

סעיף 290 לחוק העונשין קובע כי העונש המקסימלי שיוטל על עובד ציבור שהורשע בעבירה של קבלת שוחד הינו 10 שנות מאסר. כמו כן, לבית המשפט סמכות להטיל על הנאשם קנס גבוה במיוחד, בסך 1,330,000 ₪ או לחלופין סכום השווה לפי ארבעה מטובת ההנאה שהנאשם קיבל או התכוון לקבל לפי הגבוה מבין השניים.

נותן שוחד לעובד הציבור כהגדרתו בסעיף 290(ב) בעד פעולה הקשורה בתפקידו, דינו – מאסר שבע שנים או קנס כאמור בסעיף 290(א), לעיל.

צֶדֶק, צֶדֶק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשָׁתָּ אֶת הָאָרֶץ - מה הקשר בין צדק לירושת הארץ?

לפי רש"י: (ע"פ מסכת סנהדרין, לב) כדאי (ראוי) הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם.

ניתן לומר שאם הדיינים אינם שופטים משפט צדק אלא מעוותים את הדין, הדבר גורם לסכסוכים ולחוסר אימון במערכה המשפט ואז עבריינים לא יובאו לדין כי גם השופטים אינם נחשבים ישרים. חברה כזאת לא תוכל להתקיים לאורך זמן.

איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה

לֹא תִטַע לְךָ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ אֲצִל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה לְךָ. וְלֹא תִקֵּים לְךָ מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ. (דברים טז, כא-כב)

סיכום פרק טז

בפרק זה ראינו שחובה למנות בתי משפט ומשטרות בכל עיר ואזור וכן בית דין גדול בירושלים. (המבנה היום של בתי משפט לשלום, מחוזי ועליון דומה מאוד לכך). ראינו שהשופטים אינם מוגבלים לשפיטה בלבד אלא מתפקידם לקבוע מה מותר ומה אסור ע"פ החוק הקיים (שהוא חוק התורה), דבר המזכיר אקטיביזם שיפוטי. ראינו שע"פ התורה וההלכה יש לבחור את השופטים הן ע"י שופטים ותיקים (במקור, בדרך סמיכה) והן ע"י נציגי העם – (הכנסת). שיטת בחירת שופטים בישראל תואמת באופן כללי דרישות אלו. הבעיה שהחוקים וסדרי השפיטה אינם תואמים תמיד את דרישות התורה.

פרק יז - עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאינן 2 עדים?; מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו; האם חובה להמליך מלך על ישראל?; מה המשטר המתאים לדרישות התורה

עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאינן 2 עדים?

לֹא תִזְבַּח לֵה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֵׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מִיּוֹם - פֶּל דָּבָר רָע, כִּי תֹעֲבֹת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא. כִּי יִמָּצֵא בְּקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרָע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ. וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וַלְשִׁמְשׁ אוֹ לִירֵחַ אוֹ לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי. וְהִגַּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדִרְשָׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נְכוֹן הַדָּבָר, נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֲבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ, אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וְסָקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וָמוֹתוּ. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת, לֹא יוֹמֵת עַל פִּי עֵד אֶחָד. יָד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֵאשִׁיטָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד פֶּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה - וּבַעֲרַתְּ הָרָע מִקִּרְבְּךָ. (דברים יז, א-ז)

למה התורה מצווה שוב על עונש מוות לעובד עבודה זרה? האם זה לא עונש אכזרי?

זה לא הוזכר קודם במפורש. רק נאמר (שמות כב, יט) "זִבַּח לְאֱלֹהִים יִחָרֵם", אך לא ברור אם הכוונה לכל סוגי עבודה זרה ולא ברור מה העונש. נציין שוב שמדובר במי ששני עדים התרו בו שיימנע מהעבודה הזרה ושאם לא, הוא צפוי לעונש בסקילה. אותו אדם "צפצף" על דבריהם והמשיך לעבוד עבודה זרה כפי שתכנן. הוא אינו יכול להאשים אלא את עצמו. בנוסף, ידועה האמרה של חז"ל: (מסכת מכות ז, א) "סנהדרין שהרגה פעם בשבע שנים (ויש הטוענים אף ב - 70 שנה, דברי רבי אליעזר), נקראה בשם הגנאי "סנהדרין קטלנית". לכן אף שהיתה סמכות לבית הדין לדון אנשים למוות, הוא מיעט לעשות כן בגלל החקירה והבדיקה הדקדקנית מאוד של העדים והתנאים הרבים שנדרשו כדי להוציא אדם להורג.

עוד נאמר (סנהדרין יז, א), אמר רב כהנא: סנהדרין שראו כולן לחובה – פוטרים אותן, כלומר שאם כל הדיינים חייבו פה אחד את הנאשם, ההכרעה לא מתקבלת, שכן לא יתכן שאף דיון לא מצא נקודת זכות; והרמב"ם פוסק בהתאם לכך.

עקרון זה תומך במתן חופש הצבעה לדיינים. ניתן ללמוד מזה שגם בכנסת אין לחייב ח"כ להצביע ע"פ משמעת מפלגתית או קואליציונית אלא לתת חופש הצבעה, ככל האפשר.

למה נדרשים שני עדים ובאיזה מקרים?

ברוב המקרים צריכים לפחות שני עדים לצורך מתן עדות. אם יש שני עדים וכל אחד נחקר לחוד, זה מאפשר לשופטים או לעורכי הדין המייצגים את בעלי הדין לנסות לגלות סתירות בין עדויותיהם ולהגיע לאמת. כי חזקה שלא יעשו שני אנשים הסכם או תאום ביניהם להעיד שקר, או לפחות הסכוי לכך נמוך יותר וזה ניתן לגלוי ע"י חקירת שתי וערב צולבת מקצועית. קשה להפעיל כלי ביקורת על אמיתות העד אם יש רק עד אחד לאירוע, ללא ראיות תומכות נוספות. כתב בעל ספר החינוך: לפי שיצר לב האדם רע ולפעמים יעלה בלבו טינה על חברו, ואפילו יהיה האדם בתכלית הכשר, לא ינצל מחטא לפעמים, ואף כי יעמוד אדם ימים רבים בדרכי הישר, אינו מן הנמנע להתהפך במחשבתו ולהרשיע, שהרי אמרו זכרונם לברכה (ברכות כט, א) כי יוחנן (כנראה, יוחנן הורקנוס, בנו של שמעון החשמונאי, 104-164 לפה"ס), שימש ככהונה גדולה 80 שנה ולבסוף נעשה צדוקי. (יש מבינים ששימש ככהונה כל חייו, ובחלקם שימש כהן גדול כ- 30 שנה. במקביל שימש גם כמלך יהודה. 80 שנה כנראה בלשון גוזמא). יחד עם זאת ישנם מקרים שבהם מתקבלת עדות מעד אחד. למשל, עד אחד נאמן באיסורים, כלומר שהוא נאמן להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור. לדוגמה, אם יש לפנינו חתיכת בשר שלא ידוע עליה אם היא שומן (וכשרה) או חֶלֶב (ואסורה), נאמן אדם להעיד עליה שהיא שומן אף על פי שהוא עשוי להרוויח מהדבר. כמו כן, עד אחד נאמן להעיד לאישה שבעלה נפטר כדי שהאישה לא תישאר עגונה. ע"פ החוק הישראלי מסתפקים לעתים בעד אחד לאירוע ובמספר מקרים התברר בדיעבד שעדים העידו שקר.

האם מקבלים עדות מאישה?

כתוב בספר החינוך שע"פ הלכות גירושין של הרמב"ם, פרק יג, חכמים מתירים אישה מעגינותה, באופן חריג, גם על סמך עדות נסיבתית ע"פ עד אחד; או ע"פ עד מפי עד; עדות של ילד, עדות של אישה, עדות של קרוב משפחה, של נוגע בדבר ואף של גוי המשיח לפי תומו. אפילו העגונה עצמה יכולה להעיד על עצמה שהיא אלמנה גם אם רק היא ראתה שבעלה נהרג. ע"פ תקנת קדמונים עדות אישה מתקבלת, אם יש בידה מידע ייחודי. ואמרו זכרונם לברכה, (רמב"ם, שם, הלכה ג), שבכל מקום שמועילה עדות של עד אחד מועילה גם כן עדות אישה ועד פסול, חוץ מעד אחד של שבועה - שאין מחייבים שבועה אלא בעדות של עד כשר.

מדוע לא מקבלים עדות מאישה בכל עניין כמו מאיש?

המקור לכך שבדרך כלל לא מקבלים עדות מאישה הוא מהפסוק 'וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב...'" (דברים יט, יז) – ודורשים במסכת שבועות, ל: , אנשים ולא נשים, או על פי הכתוב, על-פי שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת, (דברים יז, ו) לשון זכר ולא לשון נקבה, (רמב"ם, משנה תורה, הלכות עדות, פרק תשיעי, הלכה ב). ישנם היוצאים נגד טיעון זה – שהרי התורה כולה נכתבה בלשון זכר, למרות שהיא נוגעת, בדרך כלל, גם לנשים. כנראה שנשים פטורות ממתן עדות משום כבודה של האישה. מתן עדות הוא לא רק זכות אלא גם חובה, שנאמר: ... וְהוּא עֵד או רָאָה או יָדַע, אִם לֹא יִגִּיד, וְנִשְׁאַ עֲוֹנוֹ" (ויקרא ה, א). על העד לעבור "דרישות וחקירות" – או בשפה עממית יותר: דוחפים עד אל הקיר, שואלים אותו שאלות שתי וערב תחת לחץ ולבסוף קורה לפעמים שהצד השני מזלזל בעדותו. את החוויה הבלתי נעימה הזאת חסכה ההלכה מן הנשים מפאת כבודן.

חיזוק לכך אנו מקבלים מדברי ה'פתחי תשובה' (לקט תשובות על השולחן ערוך של הרב אברהם איזנשטט), שבו כתוב: וכבר נהגו כל בתי דיני ישראל לשלוח נאמני הקהל לנשים יקרות שיגידו העדות. כלומר, שגם בשעה שגובים מהאישה עדות, אין אנו מאלצים אותה להגיע לבית הדין ולעבור את החוויה הבלתי נעימה של חקירה נגדית, אלא שלוחי בית דין עצמם באים אל האישה לגבות את העדות ממנה. והר"ן פסק ש"אין בודקים אישה בדרישה וחקירה" – כך שלא מעמידים אותה במצב לא מכובד מבחינתה.

נמצאנו למדים ש:

- א. התורה סתמה (לא נתנה סיבה) על פסול אישה לעדות והותירה בידי חכמים את היכולת לתקן באלו עדויות תתקבל עדות אישה ובאלו לא.
  - ב. ראינו כי אם יש צורך בכך, לאור תקנות חכמים, אישה כיום יכולה להעיד על כל דבר למעט עדות שטר, (כתובה למשל) או עדות החודש – ובקיצור, על עדות קיום.
  - ג. סיבת הפסול: רצון להאדיר את כבוד האישה ולא לחייבה לעמוד במצבים בלתי נעימים, וח"ו לא זלזול ביכולתה השכלית או באמינותה.
  - ד. כיום בית דין יקבל עדות של אישה כמעט בכל ענין, שכן עדות אישה מתקבלת באירועים ספונטניים (מקרי פשע לרוב) וכן בדברים שסופם להיוודע (למשל: להעיד על גודלה של דירה).
- המקור: שאל את הרב/מדוע אישה פסולה לעדות [/https://www.kipa.co.il](https://www.kipa.co.il)

מה הבדלים בין דיני עדים ע"פ התורה לבין אלה ע"פ החוק הישראלי?

דיני הראיות שונים, אבל ההבדל העיקרי שע"פ החוק הישראלי מקבלים עדות מעד אחד וגם מ"עד מדינה", שע"פ ההלכה המקורית הוא פסול לעדות, בהיותו חשוד או מורשע כעבריין

וממילא אדם שאמינותו מוטלת בספק. האיסור מתבסס על הפסוק (שמות כג, א): "אַל תִּשָּׂא פִּיךָ עִם רִשָּׁע לְהִיטֵי עַד חָמָס". בנוסף, ע"פ ההסכם אתו, מובטחות לו הטבות וטובות הנאה למיניהן כגון תמורה כספית או הפחתה בעונש. על כן הוא נוגע בדבר, נמצא בניגוד עניינים ועדותו בוודאי אינה נמסרת ממניעים טהורים. יחד עם זאת, ניתן ע"פ ההלכה, במקרים חריגים, לקבל עדות מעד מדינה - מדין הוראת שעה, אם לא ניתן לגבות עדות מעד כלשהו ללא הסכם עם עד מדינה, אך יש לנקוט זהירות יתרה בשמיעת עדותו, לחקור אותו באופן יסודי בחקירה נגדית, ולא להסתמך אך ורק על עדותו ללא תמיכה ראייתית נוספת.

מה ההבדלים העיקריים בין ניהול משפט ע"פ התורה לבין בבתי משפט אזרחיים בישראל?

הבדל מהותי הוא הרשעת אדם ע"פ הודאת עצמו. בבתי המשפט האזרחיים מתייחסים להודאת נאשם גם במשפט על רצח, כ"מלכת הראיות" או כבסיס החזק ביותר להכרעת הדין. לעומת זאת, ע"פ ההלכה היהודית, במשפט הפלילי – (כלומר בדיני נפשות), לא מסתמכים על הודאת נאשם על ביצוע עבירה, ללא עדות או ראיות ברורות התומכות בהודאתו, שכן "אין אדם משים עצמו רשע" ולא מאמינים להודאתו. לעומת זאת, בדיני ממונות כן מקבלים את הודאתו על פי הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי – (דומה)".

כותב הרמב"ם, (הלכות סנהדרין יח, יב, יג, (בשנויי לשון קלים): "גזירת הכתוב היא שאין ממיתים בית דין ולא מלקים את האדם בהודאת פיו, אלא על פי שני עדים. וזה שהרג יהושע את עכן (יהושע ז) ודויד את הגר העמלקי (שהודיע שהרג את שאול, שמואל ב, א) בהודאת פיהם, הוראת שעה היתה או שדין מלכות היה.

אבל הסנהדרין אינם ממיתים ולא מלקים את המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה שמא מן העמלים מרי נפש המחכים למוות. (כלומר שהוא רוצה למות), שהם תמיד תוקעים החרבות בכטנם ומשליכים עצמם מעל הגגות; כך אדם זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה כדי שייהרג. וכללו של דבר, גזירת מלך היא.

(ידוע שיש אנשים המבצעים עבירה במטרה להיעצר, כי הם מעדיפים להיות מטופלים בכלא מאשר להיות חופשיים).

טעם אחר שהובא, ש"אדם קרוב אצל עצמו" וקרוב פסול לעדות. השימוש הרב שנעשה בישראל בהודאה באשמה מעורר ביקורת לאור כמה מקרים של הרשעות שווא או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. מקרים של הרשעות שווא או הרשעות בספק שנפסקו בעקבות הודאת הנאשם הן למשל: פרשת עיזאת נאפסו, כנופיית מע"צ, פרשת עמוס ברנס, ההרשעה ברצח חנית קיקוס ורומן זדרוב, שזוכה במשפט חוזר מחמת הספק. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה

נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המשטרה. (ויקיפדיה: אין אדם משים עצמו רשע)

הבדל נוסף הוא עניין פסלות עדים. וכבר מנה הרמב"ם מיני פסלות, ביניהם: הפסולים מחמת גופם – כגון הלוקה בנפשו; הפסולים מחמת רשעות, כגון עוברי עברה למיניהם; הפסולים מחמת קרבה משפחתית: מצד האב, מצד האם ומחמת אישות; הפסולים מחמת נגיעה בדבר. "בעניין זה יש הבדל מהותי בין המשפט העברי לבין החוק במדינת ישראל. במשפט העברי יש רשימה של פסולי עדות שאסור לקבל מפיהם עדות בבית הדין, ואילו בסעיף 2 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א 1971, הכול כשרים להעיד. וזה לשון החוק:

הכל כשרים להעיד בכל משפט, בכפוף לאמור בסעיפים 3 ו-4, ואין אדם פסול להעיד מפני שהוא בעל דין בתובענה אזרחית או מתלונן או נאשם במשפט פלילי או מפני שהוא מעבידו עובדו, בן זוגו או קרובו של התובע המתלונן, הנתבע או הנאשם, או מפני שהורשע או נושא עונש על עבירה.

ומצינו רק ארבעה חריגים לכלל זה שבחוק הישראלי: שניים מכוח החוק - בני זוג והורים וילדיהם בהליך פלילי (סעיפים 3 ו-4 לפקודת הראיות); ושניים מכוח ההלכה הפסוקה. שופט אינו כשר להעיד על דבר שטיפל בו כשופט ושותף לעבירה שדינו טרם הוכרע אינו יכול להעיד מטעם התביעה נגד שותפו לה".

מי שלוקה בנפשו יכול להעיד בבית משפט אזרחי אך לא בבית דין רבני. במקרה זה, על השופט היושב בדין להפעיל את שיקול דעתו באשר לקבלת העדות, מהימנותה ומשקלה. יוצא שע"פ ההלכה זהירים הרבה יותר בקבלת עדות מאשר בבתי המשפט.

בנוסף, כפי שכתב הרב עו"ד דוד ניסני באתר www.justice.gov.il/Units/MishpatIvri: "הדרישה לביצוע פעולות בסדר מסוים אינו זר לעולם המשפט בעיקר בכל מה שנוגע לסדרי הדין. הוראות סדרי הדין קובעות את דרך הגשת המשפט ואת סדר הפעולות שעל הצדדים לנקוט בניהול ההליך המשפטי. ויש שאי הקפדה על הוראות אלה גוררת אחריה את בטלות ההליך כולו. בניגוד לשיטת המשפט הישראלי, הנותן משקל רב יחסית להוראות סדר הדין, המשפט העברי מבכר בקביעות את הדין המהותי על פני סדר הדין. נדירים הם המקרים שמוכרע בהם משפט בגלל ענייני פרוצדורה. מערכת בתי הדין מצטיינת בגמישות ובחתימה לאמת המשפטית, דבר המסרב לעתים את הליכי המשפט וכא על חשבון סדרי הדין".

הבדלים נוספים המובאים על ידו: לפי חוק המדינה ישנה התיישנות של עבירות ולא ניתן לתבוע בדרך כלל אם עברו יותר משבע שנים מאז התרחשות האירוע הנדון. ע"פ ההלכה, אין התיישנות ומטרתו הראשונה של המשפט היא גילוי האמת המשפטית, גם אם מדובר באירוע שהתרחש לפני שנים רבות.

ע"פ החוק האזרחי, בדרך כלל לא ניתן לערער או לדרוש משפט חוזר לאחר שעבר הזמן שנקצב לכך, גם אם נמצאו ראיות חדשות. ע"פ החוק היהודי אין מגבלת זמן לדרישה לדון מחדש בנושא הנדון שכן החתימה לאמת גוברת על עקרון הפרוצדורה ועקרון סופיות הדין.

על פי שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמַת הַמֵּת - מה קורה אם יש רק עד אחד לביצוע פשע או שאין עדים כלל? האם אי אפשר להעמיד את החשוד לדין ולהרשיע אותו?

אם יש עד אחד על הנאשם להישבע שבועה חמורה על ספר תורה או תפילין על מנת לסתור את העדות.

כמו כן כתוב בספר החינוך: "וכן מה שאמרו שלפעמים ישלם הנתבע ממון על פי עד אחד כיצד? (רמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ד, ח), האומר לחברו: מנה (סכום כסף) לי בידך ועד אחד מעיד עליו (שלווה), והנטען אומר: "כן הוא אבל אתה חייב לי מנה כנגד אותו מנה", הרי הנתבע מתחייב בשבועה בגלל עדות העד אך אינו יכול להישבע כדי להכחיש את העד, שהרי הוא מודה במה שהעד מעיד בו שהוא קיבל הלוואה (רק שהוא טוען, ללא עדים, שגם המלווה לוה ממנו). הדין הוא שכל המחייב את חברו שבועה ואינו יכול להישבע הוא משלם. אין נשבעים לאחר עדות של עד אחד לעולם, אלא אם כן מכחיש הנשבע את העד וכופר בעדותו. מי שתבע חברו מנה שהלווה לו והלה כפר בו ואמר לו "לא הלוויתני כלום מעולם" והביא התובע עד אחד שלווה ממנו בפניו, הואיל ואילו היו שני עדים היה מוחזק נתבע זה כפרן ודינו שישלם, הרי הוא נשבע על פי עד אחד (כדי להכחישו) שכל מקום ששנים מחייבים אותו ממון עד אחד מחייבו שבועה. אם חזר ואמר הנתבע: הלוויתני ופרעתי, הוא משלם בלא שבועה, לפי שהוא מחויב שבועה מפני עדות העד ואינו יכול להישבע שהרי אינו מכחיש את העדות על ההלוואה אלא שאומר פרעתי (את ההלוואה).

פסק הרמב"ם (הלכות סנהדרין כ, א), ע"פ מסכת סנהדרין לז, ב:

אין בית דין מענישים באומד הדעת אלא על פי עדים בראיה ברורה. אפילו ראוהו העדים רודף אחר חברו והתרו בו והעלימו עיניהם (ולא ראו אותו לאחר מכון) או שנכנסו אחריו לחורבה ומצאו הרוג מפרפר והסייף מנטף דם ביד ההורג, הואיל ולא ראוהו בעת שהכהו, אין בית דין מוציאים להורג בעדות זו, (מפני שלא ראו את הרצח עצמו). ועל זה וכיוצא בו נאמר: "וְיִנְקֵי וְצַדִּיק אֶל תִּהְיֶה" (שמות כג, ז), הואיל ויש שם צד (אמנם קלוש) לנקותו ולהיותו צדיק - אל תהרגוהו". במקרה זה מדובר באפשרות שה"נרצח" בעצם התאבד ולא ניתן להוכיח אחרת. מפני שמדובר בדין עם עונש מוות לרוצח, אם קיים צל של ספק, לא מוציאים אותו להורג. אבל בפועל, ע"פ ההלכה, אם אין עדים כלל למעשה הנדון, ניתן להכריע בדיני ממונות ע"פ ראיות נסיבתיות משכנעות. לגבי דיני נפשות (כגון רצח), ניתן להכריע את הדין ע"פ ראיה נסיבתית ודאית (כגון שנמצא אדם במקום מבודד ולצידו הרוג, והפציעה שהביאה למותו מעידה שלא איבד את עצמו לדעת אלא נרצח, יש להרשיע אותו כיוון שמדובר בראיה נסיבתית המוכיחה בוודאות שהוא הרוצח). נוסף כי ניתן להרשיע ברצח במקרה זה אך ללא עונש מוות כך שלא יתקיים מקרה של "וְיִנְקֵי וְצַדִּיק אֶל תִּהְיֶה".

ע"פ מסכת סנהדרין, פרק ט, משנה ה, "ההורג נפשות שלא בעדים, (כלומר שאין עדות או התראה כשרות, אך יש ראיות ודאיות לרצח), כונסים אותו לכיפה (תא קטן בכלא) ונותנין לו לחם צר ומים לחץ" ואין משחררים אותו לחופשי עד מותו. כך פסק הרמב"ם בהלכות רוצח ד, ח.

וכן נאמר בברייתא: תניא: ר' אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכים ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה' (יבמות ז, ב, וסנהדרין מו, א). על פי עיקרון זה מותר לבית הדין לדון שלא על פי הדין שבתורה, בכל התחום הנרחב של דיני עונשין וסדרי הדין הפלילי, אם צורכי השעה מחייבים זאת.

וכן נפסק בשולחן ערוך, (חושן משפט, סימן ב):

"כל בית דין... אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ומוסיף הרמ"א: ושהוא צורך השעה) דנים, בין מיתה, בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה... וכל מעשיהם יהיו לשם שמים".

בבתי המשפט האזרחיים משתמשים לעתים בראיות נסיבתיות אף בדיני נפשות, בתנאי שהוכח שהנאשם אשם "מעבר לכל ספק סביר", אך לאו דווקא ע"פ "ראיות נסיבתיות ודאיות".

מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו

פי יפלא ממה דבר למשפט, בין דם לדם, בין דין לדיו, ובין נגע לנגע - דברי ריבת בשעריה, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו. ובאת אל הפהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת, והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורה. על פי התורה אשר יורה ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הפהן העמד לשרת שם את ה' אלהיך או אל השפט, ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל. וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. (דברים יז, ח-יג)

מה מעמדו של בית הדין ב"מקום אשר יבחר ה' אלהיך בו"?

זהו בית הדין הגדול, הסנהדרין, שישב בלשכת הגזית בהר הבית בירושלים, ובו 71 דינים. בית דין כזה מוסמך לדון גם בדיני נפשות חמורים במיוחד - (מיתתו של נביא שקר, ושל אנשי עיר הנידחת ועוד).

בית דין זה פוסק הלכה לכל ישראל גם בכל המחלוקות המתעוררות בדיני תורה ועל פי תורת ישראל חייבים הכל לעשות על פי הוראתו.

בית הדין הגדול היה ממונה על עניינים נוספים הנוגעים לעם ישראל כגון קידוש החודש, עיבור השנה, הרחבת גבולות ירושלים, מינוי כהן גדול, מינוי "סנהדרי קטנה" בכל עיר ועיר, ועוד. לאחר חורבן בית המקדש השני נדדה הסנהדרין ממקום למקום (מסכת ראש השנה, דף ל"א) עד שבטלה במאה החמישית.

מה לומדים מהמילים: "על פי התורה אשר יורוף ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה".

הרמב"ם, בהלכות ברכות, יא, ג, לומד ממילים אלה שיש לברך על מצוות מדרבנן כמו הדלקת נרות שבת, מקרא מגילת אסתר בפורים או הדלקת נרות חנוכה - "אשר קדשנו במצוותיו וצונו...". מפני שה' צונו לשמוע לחכמים ולשופטים. בהלכות ממרים א, א - ב, הוא כותב, בהתבסס על פסוק זה, שעיקר התורה שבעל פה נקבע בבית הדין הגדול בירושלים, שהוא הסמכות העליונה לפרשנות התורה ולפסיקת ההלכה, כולל קביעת גזירות ותקנות ומנהגים ע"פ שיקול דעתם. ומשום כך בהיעדר סנהדרין אין מחויבות לקבל את פסקי הגאונים וכל חכם יכול לפסוק לפי מה שדעתו נוטה. כלל הוא במחלוקת בדברי סופרים שהולכים אחר המיקל.

מה לומדים מהמילים: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"?

רש"י מפרש, ע"פ מסכת סנהדרין פט, שלא תסור ממה שיגידו לך - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן כשאומר לך על ימין - ימין ועל שמאל - שמאל. הרמב"ן מסביר שהכוונה - אפילו אם נראה לך שהסנהדרין הגדולה בירושלים טעתה בדין, עליך לקבל את הדין שכן אין בית משפט במעמד גבוה יותר שאפשר לערער בפניו. המטרה היא למנוע מחלוקות והיווצרות של כמה תורות הסותרות זו את זו. גם במדרש ספרי רש"י מתבסס עליו כתוב: "אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל - שמע להם". זה כמו בית המשפט העליון, שפסקיו הם המילה האחרונה, גם אם חושבים שהשופטים נוטים שמאלה מדי או ימינה מדי.

כיוצא בדברים, גם האברבנאל ומפרשים נוספים כתבו שרק אם ברור לך שבית הדין טעה בדין בהתירו דבר שאסור, אין לעשות כדבריו, אלא עדיף להחמיר ולהימנע מהפעולה האסורה לפי דעתו של אותו יחיד - (בחנית "שב ואל תעשה עדיף").

להמחשת דבריו מביא הרמב"ן את המשנה במסכת ראש השנה פרק ב, ח, ט: דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו על הטבלה בכותל (ביבנה), שבהן מראה את ההדיוטות (שבאו להעיד על ראיית מולד הירח של חודש החדש) ואומר להם, "הכזה ראית או כזה?" מעשה שבאו שניים ואמרו "ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב"; אמר רבי יוחנן בן נורי: "עדי שקר הם" וכשבאו ליבנה קיבלם רבן גמליאל. ועוד באו שניים ואמרו: ראינוהו בזמנו ובליל עיבורו (למחרת) לא נראה; וקיבלם רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס: "עדי שקר הם. היאך מעידים על האישה שילדה, ולמחר כרסה בין שיניה (כלומר שלא יתכן שראו את מולד

הירח ביום מסוים ולמחרת לא ראו את הירח); אמר לו רבי יהושע (לבן דוסא) "רואה אני את דבריך".

שלח לו רבן גמליאל (לרבי יהושע): "גוזר אני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך". הלך ומצאו רבי עקיבה מצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: "אַלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם" (ויקרא כג, ד), "אשר תקראו אותם", בין בזמנן בין שלא בזמנן; אין לי מועדות אלא אלו (כלומר שרק בית הדין מוסמך לקבוע מתי חלים המועדים). בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס (שטען לעיל שהעדים עדי שקר); אמר לו: אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכים אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן, נָדַב וְנָבִייהוּא, וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כד, ט). למה לא נתפרשו שמותם של זקנים? אלא ללמדך שכל שלושה ושלושה שיעמדו בית דין על ישראל הרי הם כבית דינו של משה. נטל (רבי יהושע) מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להיות לפי חשבוננו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו: "בוא בשלום רבי ותלמידי. רבי בחכמה ותלמידי - שקבלת את דברי".

כדי להמחיש את עניין חשיבות קבלת דעת הרוב בדין, אפילו אם חושבים שהוא טועה, כותב בעל ספר החינוך (בשנויים קלים): ועל דרך ענין זה שעוררתיך בני, עליו אפרש לך אגדה אחת שהיא בבבא מציעא בסוף פרק הזהב, נט, ב, לגבי מעשה דרבי אליעזר הגדול בתנורו של עכנאי, המתמיהה כל שומעה. מקור: ויקיפדיה, תנורו של עכנאי:

עניינה של הסוגיה הוא בטהרתו של תנורו של עכנאי (סוג של נחש או אולי שם של אדם). הדיון ההלכתי סביב תנור זה עוסק בשאלה האם תנור חרס שנחתך לחוליות והודבק מחדש באמצעות חול שניתן בין החוליות וטיט שהודבק מבחוץ, נחשב כתנור שלם המקבל טומאה או שנחשב ככלי שבור או כלי אדמה שאינו מקבל טומאה ולפיכך נשאר בטהרתו.

האירוע התרחש בסנהדרין אשר הקים רבי יוחנן בן זכאי ביבנה אחרי חורבן המקדש, כאשר הנשיא באותו זמן היה רבן גמליאל.

במקרה זה רבי אליעזר בן הורקנוס, מבכירי תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי, סירב לקבל את הכרעת הרוב, ובעקבות כך נודה (הוחרם עד יום מותו), אך המשיך להתעקש שהוא צודק ושהתנור טהור.

אמר להם (רבי אליעזר): "אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח". נעקר החרוב ממקומו מאה אמה... אמרו לו: "אין מביאין ראיה מן החרוב". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו". חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: "אין מביאין ראיה מאמת המים". חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו. נטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע ואמר להם (לכותלי בית המדרש): "אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה

טיבכם?! לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטים ועומדים. חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו". יצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום". עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא". (ציטוט מתוך ספר דברים ל, י, יד: "...כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם, לֹא נִפְלְאתָ הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא. לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא: ... כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד, כְּפִיךָ וּכְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"). מאי לא בשמים היא? (מה הפירוש: לא בשמים היא?). אמר רבי ירמיה: שכבר ניתנה תורה מהר סיני. אין אנו משגיחים בבת קול שכבר כתבת בהר סיני בתורה: "אֲתָרִי רַבִּים לְהַטֹּת" (שמות כג, ב).

בהמשך מספרת הגמרא שאליהו הנביא נשאל מה אמר הקב"ה באותו זמן. סיפר אליהו כי האל "חייך (כביכול) ואמר: "ניצחוני בני, ניצחוני בני".

מסביר ספר החינוך: על מה שאמר הקב"ה כביכול "ניצחוני בני", שהקדוש ברוך הוא שמח על שבניו הלכו בדרך התורה ובמצוותיה להטות אחרי רבים ומה שאמר "ניצחוני בני" - חלילה שיהיה נצחון לפניו ברוך הוא, אלא פירוש הדבר הוא על ענין זה שבמחלוקת הזאת שהיתה בין רבי אליעזר לחבריו האמת (ההלכתית) אכן היתה כרבי אליעזר וכדברי הבת קול שהכריעה כמותו ואף על פי שהיתה האמת אתו בזה ביתרון פלפולו על חבריו, לא ירדו לסוף דעתו ולא רצו להודות לדבריו, אפילו אחרי שמיעת בת הקול, והביאו ראיה מן הדין הקבוע בתורה שצותנו ללכת אחרי הרבים לעולם, בין יאמרו אמת או אפילו טועים. על זה השיב הבורא ברוך הוא "ניצחוני בני", כלומר - אחר שהם נוטים מדרך האמת, שרבי אליעזר כוון בזה אל האמת והם באים עליו מכח מצוות התורה שצויתים לקבל את דעת הרוב לעולם וזה כאילו שהאמת נוצחה (ע"י דרכי הכרעת הדין).

בנוסף נאמר בבא בתרא, יב, א: אמר אמימר: "חכם עדיף מנביא".

מה הכוונה בפסוק יב - וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּדוֹן...? האם כל מי שעושה בניגוד לפסיקת שופט חייב מיתה?

מביא ספר החינוך שלפי מסכת סנהדרין, פז, א, והרמב"ם, הלכות ממרים, פרק ג, הכוונה למי שנקרא "זקן ממרא" בלבד. הפירוש הוא שאף על פי שהעובר על מה שפרשו חכמים בדברי התורה עובר על האיסור של "לא תסור", מכל מקום אין לאדם דין "זקן ממרא", שהוא חייב מיתה, עד שיחלוק על פסיקה של בית הדין הגדול. מדובר בחכם שהגיע להוראה של "סמוך" כחבר הסנהדרין, וחולק עליהם בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ומורה לעשות כהוראתו או שעשה הוא עצמו מעשה על פי הוראתו, וזאת כאשר בית הדין הגדול נמצא במקום מושבה בלשכת הגזית. בסוגיה של תנורו של עכנאי לעיל, רבי אליעזר לא נדון כזקן ממרא מפני שזה ארע ביבנה אחרי חורבן הבית, וחזן מזה רבי אליעזר לא הורה לעשות כדבריו. עם זאת הוא נודה עד סוף ימיו.

על פי המשנה במסכת סנהדרין פו, ב, היה צריך הזקן הממרא לעבור דרך שני בתי הדין בירושלים, זה שהיה יושב בפתח הר הבית וזה שהיה בפתח עזרת ישראל, שבשניהם ישבו 23 דיינים. רק לאחר שלא קיבל את דעתם, היה מגיע הזקן לסנהדרין הגדולה שישבה בלשכת הגזית שבעזרת הכוהנים, ומברר את ההלכה עמם. יש מפרשים שהזקן ממרא כופר בסמכות בית הדין לסטות, במקרים מסוימים, מכללי הדין הרגילים ודורש עקביות גמורה של פסקי דין.

האם חובה להמליך מלך על ישראל? ; מה המשטר המתאים לדרישות התורה?

פי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת: אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך; לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס - וה' אמר לכם: לא תספון לשוב בדרך הזה עוד. ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הפהנים הלויים. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם. לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. (דברים יז, יד-כ)

שום תשים עליך מלך - האם חובה או רשות להמליך מלך על העם בארץ?

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים א, א - ג, ע"פ דברי רבי יהודה ובניגוד לדעת ר' נהוראי, במסכת סנהדרין כ, ב:

א. שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך - שנאמר "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו); ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט); ולבנות להם בית הבחירה - שנאמר "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב, ה).
 ב. מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, (שנאמר בדברי שמואל הנביא לשאול), "אותי שלח ה' למשוחך למלך... ועתה לך והכית את עמלק" (ראה שמואל א, טו, א - ג). והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית שנאמר "ויהי פי יושב המלך בביתו ויהוה הניח לו מסביב מפל איביו. ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך הקריעה" (שמואל ב, ז, א-ב).

ג. מאחר שהקמת (המלכת) המלך היא מצווה, למה לא רצה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, (כדברי ר' נהוראי - הסבור שאין חובה למנות מלך), ולא שאלו כדי לקיים המצווה אלא מפני שקצו בהנהגת שמואל הנביא, שנאמר "כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו" (שמואל א, ח, ז).

ע"פ התוספתא סנהדרין ד, ג, זה בגלל שאמרו (שמואל א, ח, כ): "וְהָיִינוּ גַם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם" ועם ישראל אינו אמור לחקות את הגויים אלא להוביל ולהוות דוגמה לגויים. הרמב"ן מביא ממדרש ספרי וממסכת סנהדרין כ, ב, שגם זאת מצות עשה לבוא לפני הכוהנים הלוויים ואל השופט ולבקש שישומו מלך על העם.

הוא אומר גם שיש כאן רמז לעתיד לקרות, שכן היה כששאלו מלך משמואל הנביא (ש"א, ח, ה) "עֲתָה שְׂיִמָּה לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם", וכן כתוב שם (פסוק כ) "וְהָיִינוּ גַם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וְשִׁפְטֵנוּ מִלְּפָנָיו" וגו', כמו שכתוב כאן בפסוק יד, "אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי".

לפי האברבנאל, אין מצווה למנות מלך, אלא שהתורה נתנה רשות אם העם רוצה בכך, למרות שהדבר איננו רצוי, ופרטה את אופן מנוי המלך ואת משפט המלך בספר שמואל. הוא מוכיח מהתנגדות שמואל הנביא למנוי מלך שאין חובה לכך. נזכיר כי האברבנאל סבל קשות מהיחס של מספר מלכים אשר שירת תחתם כשר אוצר ובסוף גורש על ידם מטעמים אנטישמיים. לכן התנגד למשטר מלוכני - רודני וציידד במשטר של הנהגה קולקטיבית. גם רב סעדיה גאון ורבי אברהם אבן עזרא סברו שמדובר ברשות ולא בחובה.

באיזה מדינות בעולם יש מלך ומה סמכויותיו?

בזמננו ישנן 44 מדינות בעולם שראש מדינתן הוא מונרך (מלך או מלכה) והן מוכרות כמונרכיות. 16 מדינות נמנות עם ממלכות חבר העמים הבריטי והן בעלות בתי מלוכה עצמאיים שבראשם עומד אותו מונרך.

רשימה חלקית:

אוסטרליה, איחוד האמירויות הערביות, בהאמה, בחריין, בלגיה, ברבדוס, ברוניי, ג'מייקה, דנמרק, בריטניה הממלכה המאוחדת, יפן, ירדן, כוויית, לוקסמבורג, מונקו, מלזיה, הולנד, מרוקו, ניו זילנד, נורווגיה, ספרד, עומאן, ערב הסעודית, קוריאה הצפונית, קטר, קמבודיה, קנדה, שוודיה, תאילנד.

ברשימה הנ"ל, אוסטרליה, גמייקה, נויזילנד, וקנדה שייכות לחבר העמים הבריטי. שלטון אבסולוטי של המונרך קיים רק ב: ברוניי, עומאן, ערב הסעודית, קוריאה הצפונית, קטר.

בכל שאר המדינות קיימת מונרכיה חוקתית או חוקתית למחצה, שבה המונרך עומד בראש המדינה אך הוא כפוף לחוקה המגדירה את סמכויותיו. ברובן המשטר הוא דמוקרטי. מקור: ויקיפדיה, מונרכיה.

האם המשטר הקיים בישראל תואם את הנדרש ע"פ התורה?

לפי הפוסקים שמצווה למנות מלך לכתחילה, במצב האידיאלי יש למנות מלך הנאמן לתורה ולמצוותיה, לצד שופטים השופטים משפט צדק ע"פ דיני התורה וההלכה. גם לפי דעת האברבנאל, שאין צורך במשטר מלוכני, ברור שגם נבחר העם הממלאים את תפקידי הממשל וכן שופטי הסנהדרין ובתי המשפט האחרים, צריכים להיות נאמנים לתורה ולהלכה. בהלכות סנהדרין, פרק ג, פסק הרמב"ם: "כל סנהדרין או מלך או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו, עובר בלא תעשה.

אך בכל מקרה, גם לפי המחייבים משטר מלוכני, זה שייך רק כשכל עם ישראל יושב על אדמתו, ולא בימינו.

לפי זה, אכן צורת המשטר הדמוקרטי הנהוג בישראל אינו נוגד את הנדרש ע"פ התורה, אך חסר הקריטריון שעל הנבחרים והדיינים להיות נאמנים לתורה ולדיניה. מהבחינה הזאת אנחנו רחוקים למדי מהנדרש ע"פ תורה.

לפי חלק מהפוסקים, בדיעבד יש תוקף, גם לפי ההלכה, למבנה הממשל ולחוקי הכנסת בתחום המשפט הציבורי, (מסים, חוזים, מקרקעין, תעבורה, עונשין וכו'), אפילו אם אינו תואם בהכרח את ההלכה, (מטעם "דינא דמלכותא דינא", או דיני מלכות, או תקנת הציבור), אך לאו דווקא בתחום המשפט הפרטי, כגון דיני אישות. למשל, ההכרה בידועה בציבור לענין זכויות כלכליות וכן חוק הירושה, תשכ"ה 1965 של המדינה, נוגדים את ההלכה. על כן, לדוגמה, על יהודי שומר מצוות לדאוג, בעודו בחיים, להשאיר צוואה התואמת את ההלכה - אחרת יחול על משפחתו חוק המדינה הנוגד, כאמור, את ההלכה היהודית, אלא אם כן כל היורשים יסכימו לחלק את הירושה ע"פ ההלכה, למרות שאין צוואה המורה כן. (ראו סיכום נרחב של דעות פוסקים בחיבורו "הכרת ההלכה בחוקי מדינת ישראל", (קטעים), של אליאב שוחטמן, שנתון המשפט העברי ט"ז - י"ז (תש"ן תשנ"א), 417-500. מקור:

daat.ac.il/daat/eZRachut/demokratia/nispah7.htm

נוסיף כי לפי התורה, אין צורך בהפרדת רשויות בין הרשות המחוקקת לבין הרשות השופטת. גם לא היתה תמיד הפרדה בין הרשות המבצעת לשופטת. רואים במשפט שלמה המפורסם (מלכים א, פרק ג), ששלמה המלך שימש כשופט גם כן. במסכת סנהדרין יט, א, נאמר: "מלך לא דן ולא דנין אותו". אמר רב יוסף: לא שנו (למדו את זה) אלא לגבי מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו. וכן פסק הרמב"ם, (הלכות סנהדרין, ב, ה): מלכי בית דוד, אף על פי שאין מושיבין אותם בסנהדרין, דנין הם את העם ודנין אותם (את המלכים) אם יש עליהן דין. אבל מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותם לפי שאינם נכנעים לדברי תורה - שמא תבוא מהם תקלה. לפי זה המלך, (הרשות המבצעת), יכול גם לשמש שופט אם יש צורך בכך.

הסנהדרין מוסמכת לפרש ולחוקק חוקים, גזרות ותקנות לציבור וכן הוא ובתי המשפט הנמוכים יותר מוסמכים לשפוט את מי שעובר על החוקים. בנוסף יכול להתקיים לידה ממשל המלך, המנהל את המדינה בחיי יום יום ומספק לאזרחים את השירותים הדרושים. כמובן שגם כאן על כל השופטים המתמנים להיות נאמנים לתורה ולמצוות ולדון ולפעול ע"פ ההלכה. למרות שע"פ התורה לא נדרשת הפרדת רשויות כנהוג במשטרים דמוקרטיים, בוודאי שאין איסור להנהיג הפרדת רשויות, אך אין צורך להיות קנאים בעניין זה. ניתן להתיר לרשות השופטת לפרש חוקים ולקבוע מה מותר ומה אסור, במסגרת ההלכה. נציין כי בישראל מותר לשרים (ברשות המבצעת) להתקין תקנות שהן חקיקת משנה. לרוב, השרים משמשים גם חברי כנסת (הרשות המחוקקת) וחובה שסגני שרים יהיו חברי כנסת - דבר הנוגד כביכול את עקרון הפרדת הרשויות.

האם מדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית?

כדי לענות על כך יש להגדיר מהי מדינה יהודית ומהי מדינה דמוקרטית. יש המגדירים מדינה יהודית באופן מינימליסטי – כמדינת הלאום היהודי, בדומה למדינות לאום כמו ספרד, יוון וכו' - כזאת שיש בה רוב יהודי, עידוד לעליית יהודים – (חוק השבות), שעברית היא שפתה הרשמית, כבעלת סמלים וסממנים יהודיים לאומיים כמו סמל המדינה, המנון ודגל ושלא עובדים או לומדים בה בשבתות ובחגים יהודיים. ניתן להציע מעבר לכך, בגישה מעבר למינימליסטית: חקיקת חוקים התואמים ככל הניתן את חוקי היהדות, מתן חינוך יהודי בסיסי לתלמידים היהודיים, חובת השמירה על צביון יהודי במרחב הציבורי שבה אוכלוסייה יהודית – במיוחד בשבתות ובחגים, הקלה על גיור של אזרחים לא יהודיים המבקשים זאת. יש שיוסיפו היתר תפילה של יהודים על הר הבית והקמת בית דין גדול הדומה לסנהדרין לצורך הכרעה בסוגיות הקשורות להלכה יהודית במדינה מודרנית.

מדינה דמוקרטית מאופיינת ע"י מתן זכות הצבעה לכלל אזרחיה לבית המחוקקים ולרשויות המקומיות, שמירה על זכויות מיעוטים, הפרדת רשויות השלטון ורשות שופטת עצמאית, שלטון החוק, חופש בטוי, זכות קנין, חופש תנועה, חופש דת – מתוך כך שוויון בזכויות תפילה ופולחן במקומות הקדושים, שוויון הזדמנויות ללימודים ולעבודה, קיום מוסדות ביקורת ופיקוח על פעולות הממשלה – כמובן הכל בהתאם לחוק.

נראה שלא חייבת להיות סתירה בין היות מדינה יהודית להיותה דמוקרטית, פרט למקרה שרוב המחוקקים והממשלה, באופן היפותטי, מתנגדים לעקרון של מדינה יהודית, או ששולטים במדינה לאומנים קנאים אנטי - דמוקרטים. התנאי לקיום מדינה יהודית ודמוקרטית הוא שחוקי המדינה יתאמו לחוקי היהדות ויכפפו בהתאם. נציין כי במצב של היום, קשה להגדיר את המדינה כיהודית – דמוקרטית, אלא כמדינת הלאום היהודי, בעלת משטר דמוקרטי, ברוח חוק היסוד – ישראל: מדינת הלאום של העם היהודי – (חוק הלאום), שנחקק ב - 2018.

מה היו תפקידי הסנהדרין ומתי התקיימה?

הסנהדרין, או בשמה המקורי "מועצת הזקנים", היתה המוסד הדתי העליון ביהודה בימי בית שני, אך שימשה גם כהנהגה מדינית. המוסד התפתח ממוסד קדום לו, הכנסת הגדולה. בידיה רוכזו סמכויות משפטיות ומדיניות. היא הנהיגה את העם וייצגה אותו, והיוותה גם בית מדרש עליון ללימוד תורה. את הבסיס לסנהדרין נטלו חז"ל מ - 70 הזקנים שסייעו ביד משה רבנו במשפט, (במדבר יא, טז - יז).

מקומו של בית דין הגדול (של 71 חכמים) היה בתחילה בלשכת הגזית אשר בבית המקדש; מלבדה ישבו שתי סנהדריות קטנות (23 חכמים כל אחת) בפתח העזרה ובפתח הר הבית. 40 שנה לפני חורבן בית המקדש השני גלתה הסנהדרין ממקומה ומאותו זמן ואילך בטלה סמכותה לדון בדיני נפשות ולהוציא עבריינים להורג, מפני שרשאים בתי הדין לפסוק בדיני נפשות, כולל גזר דין מוות, רק כשבית הדין הגדול יושב במקומו בלשכת הגזית.

לאחר החורבן נדדה הסנהדרין ממקום למקום:

גלתה סנהדרין... מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים ומירושלים ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא חזרה ליבנה, ומיבנה חזרה לאושא ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית שערים לציפורי ומציפורי לטבריא. – (מסכת ראש השנה לא, א - ב).

זמן ביטול הסנהדרין איננו לגמרי ברור אך ככל כנראה הוא סביב ביטול הנשיאות ע"י השלטון הביזנטי בשנת 425, (שנה אחרי חורבן בית שני) אם כי עד המאה השמינית נותרו שרידים שלה.

לצד חוקרים המצדדים בהמשך קיום הסנהדרין לאחר ימי מרד בר כוכבא, קיימים גם חוקרים הטוענים כי אין כל ראיה לקיומו של גוף מרכזי הקרוי "סנהדרין" לאחר המרד.

71 חברי הסנהדרין היו העילית הרוחנית של העם היהודי. רבן גמליאל השני הוא אחד הבולטים שבחברי הסנהדרין הגדולה ולפי המסורת, מרדכי היהודי היה בין חברי כנסת הגדולה, גלגולה הקודם של הסנהדרין.

מה הכוונה "מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ"? איך יודעים במי ה' בחר?

הרמב"ן מפרש שהמלך ייבחר ע"פ נביא או במשפט האורים והתומים, ואחרי הבחירה העם ימליך אותו עליהם. אם אין נביא, אז אפשר להמליך מלך בלעדיו, ע"פ סנהדרין של 71. או שניתן לפרש שבכל מקרה ה' מנהל את העולם ולכן מי שהעם יבחר בו מתברר שהוא בעצם מי שנבחר ע"י ה'. בכל מקרה אסור לבחור באיש נכרי.

מה נדרש מהמלך והאם זה רלוונטי גם למנהיג העם היום?

מפסוקי התורה יוצא שאסור למלך להגדיל את צבאו מעבר לדרוש, לשאת נשים רבות (בכל זאת לפי רש"י מותר שיהיו לו עד 18 נשים, פי 3 מדוד המלך). גם אסור לו להגדיל את רכושו הפרטי

או לנפח את תקציב המדינה מעבר לדרוש. עליו להיות ירא שמים ולהיות מחויב לקיום מצוות וחוקי התורה. כנראה שזה כולל את החובה לדאוג לכך שגם העם יקיים את המצוות. עליו להתרחק מהגאווה ולהיות עניו. הרמב"ן מעיר שאם למלך אסור להיות בעל גאווה, מכל שכן על אדם רגיל להתרחק ממידה רעה זאת.

ברור שגם היום על מנהיג העם להתנהל בהתאם לנדרש ממלך. נראה שהיו לנו מנהיגים שמילאו אחר חלק מהתנאים, אך לא מנהיג אחד שמילא את כולם. לצערנו, הדרישות שבדרך כלל לא מולאו הן חובת יראת ה' וקיום מצוות, כולל יושר אישי וענווה. כמעט כל ראשי הממשלה היו רחוקים מכך.

איזה מלכי ישראל או יהודה קיימו את דיני המלך?

רוב המלכים לא ממש קיימו את דיני המלך כפי שהם מצטיירים בתורה. למשל, על שלמה המלך, בונה בית המקדש והחכם באדם, נאמר: (מלכים א, יא, א - ו): וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהֵב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֵת בַּת פְּרָעָה, מוֹאֲבִיּוֹת עַמּוֹנִיּוֹת, אֲדָמִית, צְדֻנִיִּית, חִתִּית. מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תִבְאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָכֶם, אֲכַן יִטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם; בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאֵהָבָה. וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שָׁבַע מְאוֹת, וּפְלִגְשִׁים שָׁלֹשׁ מְאוֹת; וַיִּטּוּ נַפְשׁוֹ אֶת לְבוֹ. וַיְהִי לְעֵת זְקֵנָת שְׁלֹמֹה, נַפְשׁוֹ הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים; וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹהָיו כְּלָבִב דָּוִד אָבִיו. וַיִּלְךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עֲשֶׂתֶּרֶת אֱלֹהֵי צְדָנִים; וְאַחֲרֵי מְלָפָם שִׁקְץ עַמּוֹנִים. וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה'; וְלֹא מָלָא אַחֲרֵי ה' כְּדָוִד אָבִיו.

יחד עם זאת היו מספר מלכי יהודה המתוארים כצדיקים ומקיימים את התורה: אסא, יהושפט יהואש - (לפחות במחצית הראשונה של מלכותו), אמציה, עוזיהו, יותם, חזקיהו ויאשיהו. מלכים נוספים, כמו מנשה, היו רשעים בתחילת מלכותם וחזרו בתשובה. רוב מלכי ממלכת ישראל אפשרו עבודה זרה או אפילו עבדו עבודה זרה בפועל. ע"פ התנ"ך, זו הסיבה העיקרית שהממלכה נפלה כעבור כ - 200 שנה.

סיכום פרק יז

בפרק ראינו למה דרישת 2 עדים במשפט עדיף בהרבה על עד אחד או ראיות נסיבתיות ואיך אפשר להכריע לפי התורה, כאשר אין 2 עדים. ראינו שלמעשה ניתן לקבל עדות מנשים. ראינו למה הסתמכות על עדות עד מדינה (דבר שבעקרון פסול ע"פ התורה), היא בעייתית אך בדיעבד מתקבלת גם לפי ההלכה אם אין אפשרות אחרת. ראינו גם למה הסתמכות על הודאת הנאשם בדיני נפשות (כמו רצח) אינה קבילה לפי התורה ושמספר לא קטן של מורשעים ע"פ הודאתם במערכת המשפט הישראלי כנראה לא היו אשמים באמת. ראינו שע"פ התורה לא מקבלים עדות מקרובי הנאשם או עדים הקרובים זה לזה או מחולי נפש - זאת בניגוד לנהוג היום בחוק

המדינה. ההבדל העיקרי בין דרכי המשפט ע"פ התורה לבין אלה הנהוגים במדינת ישראל שהחוקים אינם תמיד תואמים את דרישות ההלכה.

ראינו שבית הדין הגדול בירושלים הוא למעשה הסמכות החקיקתית העליונה והמחייבת (בדומה לבית המשפט העליון היום) ושמתפקידו גם להשתתף בהנהגת העם ובייצוגו. ראינו שיש מחלוקת בין הפוסקים וחכמי התורה האם יש חובה למנות מלך בישראל או שזה רשות בלבד ושע"פ התורה אין חובה לקיים הפרדת רשויות כפי שמקובל במשטרים דמוקרטיים, (למלך מותר לשפוט, לשופטים לחוקק, וכו'), אך בוודאי שהפרדת רשויות אינה סותרת את המשטר ע"פ התורה.

פרק יח - אי - מתן נחלה לשבט לוי; מתנות לכוהנים בתורה והיום; סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש; מעשי כשפים – למה תועבה?; המותר לקרוא הורוסקופ?; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר

אי - מתן נחלה לשבט לוי; מתנות לכוהנים בתורה והיום

לא יהיה לפנהיגים הלויים, כל שבט לוי, חלק ונחלה עם ישראל - אשי ה' ונחלתו יאכלון. ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו - ה' הוא נחלתו, כאשר דבר לו. וזה יהיה משפט הפנהיגים מאת העם מאת זבחי הזבח, אם שור אם שנה - ונתן לפהן הזרע והלחיים והקבה. ראשית דגנה, תירוש, ויצהרד וראשית גז צאנה תמן לו. כי בו בחר ה' אלהיך מפל שבטיך, לעמד לשרת בשם ה', הוא ובניו כל הימים. (דברים יח, א-ה)

למה צריכים לתת לכוהנים את "הזרע והלחיים והקבה" של כל צאן ובקר הנשחט?

מביא ספר החינוך הסבר ממסכת חולין דף קלד, ב, ש"בזכות פנחס הכהן שקינא לאלהיו על דבר כזבי ומסר נפשו להרוג נשיא שבט מישראל על קדושת השם, זכו בניו הכוהנים לעולם במתנה זו מאת האל. הזרוע - כנגד "ויקח רמח בידו", (במדבר כה, ז). הלחיים - בזכות שהתפלל על צערן של ישראל, כמו שכתוב (תהלים קו, ל) "ויעמד פינחס ויפלל, (עשה דין ומשפט) ותעצר המגפה". והקיבה כנגד (במדבר שם, ח) "וְאֵת הָאִשָּׁה אֲלֵךְ קִבְתָּהּ".

נאמר במשנה בראש פרק 'הזרוע', (חולין קל, א): "הזרוע והלחיים והקיבה נוהגין בארץ ובחוצה לארץ בפני הבית ושלא בפני הבית, (בבשר) חולין אבל לא במוקדשין". גם בשולחן ערוך נפסק (יורה דעה, סימן סא, א): "חייב ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה של שור ושה". ובהמשך (סעיף כא) פסק כמשנה: "מתנות נוהגות בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחוצה לארץ, וכן נהגו". לכן מצד הדין, מצווה זו נוהגת גם היום וישנם בעלי אטליזים שאכן נותנים חלקים אלה שבבשר או שווים הכספי, לכוהנים.

רוב בעלי האטליזים אינם נותנים מתנות אלה, אולי מפני שהכוהנים אינם מיוחסים או מפני שהיום הכוהנים עובדים לפרנסתם כמו כל שאר העם, שלא כמו בזמן המקדש, ואינם זקוקים למתנות אלו.

ראשית דגנה, תירוש, ויצהרד וראשית גז צאנה תמן לו. מהו דין הפרשת תרומות ומעשרות היום?

לפי הרמב"ם ורוב הפוסקים, היום שלא כל העם יושב על אדמת ארץ ישראל, הפרשת תרומה היא מדרבנן בלבד. בכל מקרה, מן התורה יש חובה להפריש רק מדגן, תירוש ויצהר. מכל שאר

הפירות והירקות הגדלים בארץ ישראל, החובה היא רק מדרבנן. חלק התרומה ותרומת המעשר אסור באכילה – למי שאינו כהן גם היום, בגלל שמדובר במתנות כהונה, והיום גם אסור לכוהנים לאכלם, כי כל הכוהנים הם בחזקת טמאי מתים. על כן, יש להפריש קצת יותר מאחוז מגידולי הקרקע שהם מאכלי אדם, (המהווים תרומה גדולה ותרומת מעשר), לומר את נוסח ההפרשה שבסידור, לעטוף בשקית ולהניח באשפה בצורה מכובדת. יחד עם זאת, למרות שאסור לכהן טמא לאכול תרומה, מותר לו לקבל הנאה ממנה ומותר לו להאכיל את בהמתו בתרומה כל עוד מדובר במצווה מדרבנן. לכן נוהגים שגני חיות מוכרים את הבהמות לכוהנים ומאכילים אותן בתרומות שהופרשו בשווקים או ע"י רשתות שיווק, במקום שייזרקו.

למה אין ללויים נחלה בארץ ולמה כל העם צריך לתמוך בהם כלכלית? הרי גם כשקיים בית מקדש הם אינם משרתים במקדש כל השנה?

מאז חטא העגל, שבו שבט לוי הוא היחיד שלא חטא, הוקדש שבט לוי לעסוק רק בעבודת הקודש - עבודת המשכן. ומאז ימי דוד המלך, העבודה במקדש לכוהנים וללויים מתקיימת פעמיים בשנה למשך שבוע כל פעם, וכן בחגים, ע"י חלוקה ל - 24 משמרות כהונה ולוויה (ככתוב בדברי הימים, א, כד - כה). כמו כן, ביתר הזמן, על הכוהנים והלויים לעסוק בהוראת התורה והמצוות לשאר העם. לכן הלוי היה פטור מעבודה חקלאית בשדה לצורך פרנסתו וקיבל את מקורות מחייתו מיתר העם. כתב הרמב"ם, (הלכות שמיטה ויובל, יג - יב): "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר (דברים לג, י): יורו מִשְׁפָּטֶיךָ לְעַקֵּב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". לצורך זה הוא היה מפוזר ב - 48 ערי לויים, כדי שיהיה קרוב ומעורה עם כל שאר השבטים.

ע"פ חלק מהמפרשים, בהתבסס על האמור בגמרא במסכת בבא בתרא קכב, "עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלושה עשר שבטים, שבתחילה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים" וע"פ ספר יחזקאל מח, לא, לעתיד לבוא גם שבט לוי יקבל נחלה בארץ. יש המסבירים שהנחלה תהיה בצורה של ערי לויים הנמצאות בחבל ארץ אחד במקום להיות מפוזרות בין שבטי ישראל. יש מבארים בנוסף, שלעתיד לבוא, כל שבטי ישראל יהיו ברמה רוחנית השווה לזו של שבט לוי ולא יהיה עוד צורך ששבט לוי יורה תורה לשאר העם והוא יוכל לעבוד כמו יתר העם.

יש הטוענים שהחרדים היום ממלאים את תפקידו של שבט לוי ההיסטורי. האם יש ממש בטענה?

כנראה שלא. למרות ששירת בקודש, שבט לוי לא היה פטור מגיוס לצבא ומהשתתפות במלחמות - (בוודאי שלא ממלחמת מצווה). כידוע, המצביאים החשמונאים היו כוהנים משבט לוי. בנוסף, שבט לוי היה מפוזר בין כל השבטים, לימד אותם תורה ומצוות ושימש כרבנים

ודיינים ואולי גם כשוחטים, מוהלים וכו'. לעומת זאת, רוב החרדים מתבדלים ומנסים להתרחק ככל האפשר מיתר העם. רובם אינם מתגייסים לצבא ולא משתתפים במלחמות ישראל, כפי שעשה שבט לוי. בנוסף, שבט לוי קיבל מעשרות מהעם תמורת עבודתו במקדש וכמשרתים את העם בקודש. היום כאשר אין מקדש, אין הצדקה לכך שחלק גדול מהציבור החרדי אינו עובד לפרנסתו, בנוסף ללימוד תורה.

סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש

וכי יבא הלוי מאחד שעריה מכל ישראל אשר הוא גר שם, ויבא בכל אלה נפשו אל המקום אשר יבחר ה'. ושרת בשם ה' אלהיו בכל אלהי הלויים העמדים שם לפני ה'. חלק פחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות. (דברים יח, ו-ח)

מה הכוונה של פסוק ח?

רש"י מפרש: חלק פחלק יאכלו, מלמד שמתחלקים בעורות ובבשר שעירי חטאות ששייכים לקרבנות הרגלים. אולי נחשוב שיתחלקו אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידים ומוספי שבת ונדרים ונדבות? תלמוד לומר: "לבד ממכריו על האבות" - חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל, (לפי דברי הימים א, כד – כה), שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה – "טול אתה שבתך ואני אטול שבתך", (כלומר שיש חלקי קרבן השייכים רק לכוהני אותה משמרת שבועת).

מעשי כשפים – למה תועבה?; המותר לקרוא הורוסקופ?; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר

כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך, לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם. לא ימצא בה מעביר בנו ובתו באש, קסם קסמים, מעונו ומנחש ומכשף. וחבר חבר ושאל אוב ונדעני ודרש אל המתים. כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך. תמים תהיה עם ה' אלהיך. כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מענגים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. נביא מקרבה מאחריך פמני יקים לך ה' אלהיך, אליו תשמעונו. ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר: לא אסף לשמע את קול ה' אלהי ואת האש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות. ויאמר ה' אלי: היטיבו אשר דברו. נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו, ודבר אליהם את כל אשר אצונו. והנה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי - אנכי אדרש מעמו. אף הנביא אשר יזיד

לְדַבֵּר דָּבָר בְּשֵׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וּמֵת הַנְּבִיא הַהוּא. וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ: אֵיכָה גִדַעְתָּ אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה'. אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנְּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדְּבָר וְלֹא יָבֵא, הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה' - בְּנִדּוֹן דִּבְרוּ הַנְּבִיא; לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ. (דברים יח, ט-כב)

למה מעשי "קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף" וכו' נקראים תועבה? מה זה תועבה?

תועבה היא דבר הראוי לגינוי ולמיאוס. מספר החינוך, ע"פ הרמב"ם, (בספר המצוות לא תעשה לא), עניין הקסם הוא היכולת לחזות במידה מסוימת של דיוק את העתיד להתרחש בקרוב, לפעמים תוך שימוש בגרגרים, קפה, כלים וכדומה. אנשים מייחסים לאדם בעל כוחות כאלה כעין כח נבואי ועלולים להשתכנע מדבריו.

יחד עם זאת, בהלכות עבודה זרה, יא, טז, כותב הרמב"ם שאין ממש בדברים האלה ושאסור להאמין שהם משפיעים באמת. הדברים האלה באים במקום אמונה ישירה בה' במטרה לגלות עתידות או לקבל הדרכה האם ואיך לעשות או לא לעשות משהו. התורה מוסרת שלצרכים אלה יש נביאים להדרכת העם ומורה בפסוק יג: תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ – כלומר, שלם תהיה עם ה' כמו בכטוי "תם ונשלם".

מה עוד לומדים מהדרישה "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ"?

זה דורש שתוכו של אדם יהיה כברו ושלא יעבוד את ה' – אחד בפה ואחד בלב. עלינו ללכת בעקבות אברהם אבינו שנאמר לו (בראשית יז א): הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְיִהְיֶה תָּמִים.

האם מותר לקרוא הורוסקופ או ללכת למגדת עתידות או לקרוא בכף היד או בקפה וכדו'?

אין להזדקק לדברים האלה. יש להתנהל ע"פ השכל הישר ולפי הכלל "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ". אין שום הוכחה שבדברים האלה יש ממש והתנהלות לפי מה שכתוב או נאמר יכול להשפיע על האדם לרעה ולהביאו לטעויות חמורות.

יחד עם זאת, מותר, כשיש צורך להכריע בהחלטות גורליות ואין אפשרות אחרת, "לפתוח בגורל". כתב הרב חיים יוסף דוד אזולאי, המכונה החיד"א, (ירושלים, 1724 – 1806) בספרו 'ברכי יוסף' (שיורי ברכה, יורה דעה, קעט, ו) בשם מחבר ספר 'שבט מוסר': "קבלתי מרבתי כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים אם לעשותו או לא, היו נוטלים חומש או ארבעה ועשרים (תנ"ך) והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף פסוק וכפי מה שמראה אותו פסוק היו עושים ונמצא שהיו מתייעצים עם התורה כדת מה לעשות בכל ענייניהם...". בגורל זה מחזיקים חומש או תנ"ך ביד, שואלים את השאלה ופותחים את החומש או התנ"ך בדף מסוים. התשובה לשאלה תימצא בשורה הראשונה של הדף מצד ימין.

יש אומרים שכל האיסור לנסות לגלות עתידות הוא לנחש במטרה לדעת עתידות כגון מתי יתחתן, כמה שנים יחיה וכדומה, שעל זה אומרים שצריך ללכת בתמימות עם ה' ולא לבקש לדעת עתידות. אבל הרוצה להכריע דבר מה בחייו ע"י פתיחת גורל, אין בזה איסור.

המקובל הרב כדורי זצ"ל השיב על ידי הגורל לאחר מלחמת יום הכיפורים על הנעדרים מי חי ומי מת וכל דבריו צדקו במלואם. וכן ידוע הסיפור המפורסם על הרב אריה לוי זצ"ל לאחר מלחמת השחרור, כאשר הוחזרו לישראל גופותיהם של אנשי מחלקת הל"ה שנה וחצי לאחר שנפלו בקרב ולא הצליחו אנשי הרבנות הצבאית לזהות בוודאות 12 גופות. לפתרון הבעיה שנוצרה הוטל על הרב אריה לוי זצ"ל לערוך את גורל הגר"א, שגם הוא גורל בדרך של פתיחת החומש באופן אקראי אך חיפוש התשובה בחומש נעשה בצורה שונה מהנ"ל. לתדהמת כל הנוכחים בכל פתיחת גורל נמצא פסוק בו מוזכר שמו של אחד מהנפטרים ורמזים נוספים עליו.

כך זוהו כל 12 הגופות. התוצאה המרתקת התקבלה על ידי המשפחות השכולות, צה"ל ומשרד הביטחון".

(המקור: דודו כהן, 1.11.2012, דברי הרב מנשה פן פורת).

mako.co.il/spirituality_popular_culture/weekly_answer/Article_25f097ea70bba31006.htm

למה מביאים שוב את עניין נביא השקר? איך אפשר לדעת מי מנבא אמת ומי שקר?

זה מובא בעיקר בגלל המבחן לאמיתות דברי הנביא שבפסוקים כא – כב, אשר לא הובאו בפרשת ראה, כניגוד לנביא אמת שיש לשמוע לו.

רש"י מביא דוגמה לשאלה זו: וְכִי תֹאמַר בְּלִבְּךָ, (פסוק כא), עתידים אתם לומר, כשיבוא חנניה בן עזור ומתנבא (ירמיהו כז, טז) "הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה" וירמיהו הנביא עומד וצווח "אֵל הַעֲמִדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמְּכַנּוֹת וְעַל יַתֵּר הַפְּלִים הַנּוֹתְרִים בְּעִיר הַזֹּאת. אֲשֶׁר לֹא לְקַחֵם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בְּגִלּוֹתוֹ אֶת יְכִנְיָה בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה מִירוּשָׁלַם בְּבָבֶלָה ... בְּבָבֶלָה יִבְּאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֲתָם נְאֻם ה'". לפני חורבן בית ראשון היתה נבואה מעודדת של חנניה ונבואת חורבן של ירמיהו. לעם היה קשה להחליט למי להאמין וכיצד לפעול.

משיב הרמב"ן שאם לא יקרה מה שהתנבא הנביא סימן שהוא נביא שקר, אפילו אם נתן אותות ומופתים ועשה נסים כביכול. אבל מי שכבר הוחזק כנביא, חובה להאמין לדבריו ולכן למעשה לפני החורבן לא היה מקום להתלבטות העם מפני שירמיהו כבר הוחזק שנים רבות כנביא ה' וחנוניה בן עזור לא הוחזק, אך ע"פ התלמוד הירושלמי, מסכת סנהדרין, פרק יא, הלכה ה, הוא היה תחילה נביא אמת אך לאחר מכן הפך לנביא שקר, כך שהעם המשיך להאמין לו. הוא מביא גם את המקרה של אליהו הנביא אשר הקריב קרבן מחוץ לבית המקדש (על הר הכרמל) כדי להוכיח שאם אדם הוחזק כנביא, יש לשמוע לו, אפילו אם כביכול הוא אומר או עושה משהו בניגוד לדין תורה. נקודה נוספת שמביא הרמב"ן, שמדובר באדם ש"ראוי לנבואה בחכמתו

ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה” למרות שלא עשה אות או מופת.

”ההבחנה בין נביא אמת לנביא שקר אינה מספיקה. הרי היו נבואות זעם שונות מנביאים אך אם העם חזר בתשובה, זה גרם לביטול הגזירה. הכל זוכרים את נבואות יונה על נינוה ואת תשובתם אשר מנעה את הפיכת נינוה. לכן צריך להוסיף סייג להבחנה זו. ואת הסייג הזה מוסיף ירמיהו בפרק כח, ח – ט, כתגובה לנבואת השקר של חנניה:

הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן הָעוֹלָם

וַיִּנְבְּאוּ אֶל אַרְצוֹת רַבּוֹת וְעַל מַמְלָכוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבָר:

הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם, בְּבֹא דְבַר הַנְּבִיא יִנְדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלַחוּ ה' בְּאֶמְת.

לפיכך נבואה הבאה להיטיב עם השומעים לה היא נבואה שתבוא במדויק. נבואת זעם יכולה להתבטל או להשתנות. וכך נוצר מצב שירמיהו המנבא נבואות חורבן, יכולים דבריו שלא להתאמת (בגלל ביטול הגזירה) והוא ישאר נביא אמת, ואילו נביאי השקר המנבאים על הטוב המצפה לעם, הם המסכנים את עצמם ומעמידים את עצמם למבחן בכל דבריהם.

כדי להעמיד במבחן ולאמת את נבואת ירמיהו עצמו, צריך היה להוכיח באופן גלוי את אמת נבואתו וזאת נעשה בהמשך הנבואה בפרק כח. ירמיהו אומר לחנניה: “וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה הַנְּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנְּבִיא: שְׁמַע נָא חֲנַנְיָה: לֹא שָׁלַחְךָ ה' וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה עַל שְׁקָר. לְכֵן, פֹּה אָמַר ה': הַנְּבִיא מְשַׁלַּחְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; הַשְּׁנֵה אֶתָּה מֵת - כִּי סָרָה דְבַרְתָּ אֶל ה'. וַיִּמָּת חֲנַנְיָה הַנְּבִיא בַּשְּׁנֵה הַהִיא, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, (ירמיהו כח, טו – יז).

האימות של ירמיהו כנביא היה דווקא בנבואת פורענות, אבל נושא הפורענות היה לגבי נביא שקר, לכן אפשר לפרש אותה כנבואה הבאה להיטיב, אשר התקיימה.

מקור חלקי: <https://www.daat.ac.il/daat/tanach/achronim/jer28.htm>

אתר דעת, שיחות בספר ירמיהו

סיכום פרק יח

בפרק ראינו למה ואיך מפרישים תרומה. ראינו שהלויים לא קבלו נחלות חקלאיות בארץ מפני שהם פטורים מעבודה חקלאית ואמורים לעסוק בהוראת התורה, דיינות ומשפט, ועבודות נוספות שבקודש ובמקדש. יחד עם זאת, ראינו שעל שבט לוי להתגייס לצבא להשתתף במלחמות ולהיות מעורה בחיי שאר השבטים. ראינו שמעשי כישוף למיניהם נקראים “תועבה” מפני שהם סותרים את האמונה הצרופה באל. ראינו שהמבחן לאמיתות הנביא הוא שנבואות חיוביות שלו יתקיימו ושעליו לנהוג בצדיקות. אם הוא כבר מוחזק כנביא, חובה לשמוע לו.

פרק יט - הגדרת רוצח בשגגה ודיניו; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס; דין רוצח במזיד; איסור השגת גבול; עוד דיני עדים; דין עדים זוממים

הגדרת רוצח בשגגה ודיניו; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס

פי יכרית ה' אלקיך את הגוים אשר ה' אלקיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבתם בעריהם ובבתיהם. שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה. תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצה אשר ינחילך ה' אלקיך, והיה לנוס שמה כל רצח. וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי - אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שגא לו מתמל שלשם. ואשר יבא את רעהו ביצר לקטב עצים ונדחה ידו בגרון לכות העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת - הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי. פן ירדה גאל הדם אחרי הרצח פי יחם לבבו והשיגו, פי ירבה הדרך והפיהו נפש, ולו אין משפט מות פי לא שגא הוא לו מתמול שלשום. על פן אנכי מצוה לאמר: שלש ערים תבדיל לך. ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך פאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר, לתת לאבותיך. פי תשמר את כל המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוה היום לאהבה את ה' אלקיך וללכת בדרךיו כל הימים ונספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה. ולא ישפך דם נקי בקרב ארצה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה, והיה עליך דמים. (דברים יט, א-י)

איזה חידושים יש בעניין רוצח בשגגה, לעומת בספר במדבר ל"ה?

שם יש יותר פירוט של הגדרת הרוצח בשגגה אשר רשאי לנוס אל עיר מקלט ולקבל שם הגנה בפני פגיעה. כאן מושם הדגש על קביעת ערי המקלט עצמן, לאחר הכניסה לארץ.

מהן ערי המקלט?

בספר דברים, פרק ד, מסופר שמושה הבדיל שלוש ערי מקלט בעבר הירדן המזרחי: את בצר, בנחלת שבט ראובן, את ראמות בנחלת שבט גד ואת גולן בנחלת שבט מנשה. בספר יהושע פרק כ', פסוקים א – ט, מסופר שישראל הקדישו לערי מקלט את קדש בהרי נפתלי את שקם בהר אפרים ואת קרית ארבע (חברון) בנחלת שבט יהודה, בנוסף לבצר, ראמות וגולן שבעבר הירדן המזרחי.

בנוסף, לפי הרמב"ם, (הלכות רוצח ושמירת נפש, פרק ח' הלכה ט'), בהסתמך על דעת אביי במסכת מכות, (דף י'), גם 42 ערי הלויים הנוספות שמשו ערי מקלט.

מפת 6 ערי המקלט.

מה ההבדל בין רצח בשגגה לבין הריגה או רשלנות?

(התייחסות זו הובאה גם בספר במדבר, פרק לה. למען הנוחות היא מובאת שוב). ישנם שלושה סוגים של מעשים בשגגה: האחד הוא שגגה שנעשתה מתוך פשיעה. השני שגגה גמורה. והשלישי שוגג שקרוב לאונס.

השוגג שקרוב לפשיעה הוא זה שלא נזהר במעשיו ועשה דבר מסוכן ולבסוף נהרג אדם כתוצאה ממעשיו. למשל: מי שזרק אבן לרשות הרבים ופגעה באדם והרגתו או מי שמפיל קיר באמצע היום לכיוון הרחוב. אף על פי שלא התכוון להרוג, מכיוון שמלכתחילה עשה מעשה חמור בחוסר זהירות מחפיר, מעשהו נחשב לשגגה הקרובה לפשיעה ודינו חמור יותר מאשר שגגה רגילה. לכן עיר המקלט אינה מועילה לכפר עליו ואם גואל הדם מוצאו והורגו יהיה פטור מכל עונש (לפי רמב"ם הלכות רוצח ו, ד - ו). דוגמה לכך הוא אולי נהג שלא עצר באדום או עבר נתיב נסיעה במקום אסור והרג מישהו. המקביל לו במשפט הפלילי הוא אולי עבירת המתה בקלות דעת או "גרימת מוות ברשלנות (חמורה)".

השוגג הרגיל הוא זה שנזהר באופן סביר ובכל זאת קרה שהרג אדם. למשל: הדוגמה המובאת בפסוק ה' בתורה בעת שהניף את הגרזן להכות בעץ, מתוך תנופת ההכאה קדימה ניתק הברזל מהידית ופגע בראשו של חברו והרגו. דוגמה אחרת - המובאת במסכת מכות, יב, אם ירד בסולם ולפתע נשבר שלב ונפל על אדם אחר והרגו. בכל אלו הוא נחשב לרוצח בשגגה. מחד ברור שאין בו פשיעה, ומאידך מסתבר שאם היה נזהר יותר לא היה הורג את חברו. לכן עונשו שיגלה

לעיר המקלט עד למות הכהן הגדול. דוגמה מהיום – המתנגש עם רכב אחר תוך כדי עקיפה בגלל טעות בשיפוט המהירות והמרחק של הרכב הבא ממולו. או אולי מי שהתעסק בטלפון תוך כדי נהיגה וגרם למוות. בחוק העונשין זה נקרא "גרימת מוות ברשלנות", שעונשה מאסר עד 3 שנים. אם זאת, יתכן שגרימת מוות כתוצאה מהתעסקות בטלפון, נחשב היום כעבירת גרימת מוות ברשלנות או אולי המתה בקלות דעת.

השוגג הקרוב לאונס הוא זה שגם אם היה נזהר מאוד לא היה יכול למנוע את ההרג. למשל: אדם שהפיל חומה בתוך חצרו, ובלי קבלת רשותו ובהפתעה נכנס לשם אדם ופגעה בו אבן והרגה אותו. או אדם שהתכוון להניף גרזן ובעת שהרים את הגרזן אחורה, (בניגוד לדוגמה בסעיף הקודם), ניתק לפתע הברזל ועף לאחוריו ופגע שם באדם והרגו. וזה מקרה נדיר מפני שאת הרמת הגרזן עושים בלי כוח רב ונדיר מאוד שהברזל יינתק אז מהידית ויעוף. במקרים כאלו השגגה קרובה לאונס, משום שלא היה ניתן לצפות בהם את הסכנה וקשה על כן לנקוט באמצעי זהירות כדי למונעה. לכן ההורג בשגגה הקרובה לאונס פטור מגלות לעיר המקלט וכמובן שאסור לגואל הדם להורגו, (עפ"י הרמב"ם שם ו, יא, יד).

לדוגמא – הדורס בטעות ילד שקפץ פתאום לפניו לכביש כאשר לא היתה כל אפשרות לבלום בזמן או רכבת שהתנגשה עם רכה שניסה לחצות את מסילת הברזל תוך פריצת המחסום.

מכל מקום ברור שגם אדם שהרג באונס, מן הראוי שיתעורר לתשובה. מפני שעצם העובדה שמן השמיים התגלגל לידי דבר נורא שכזה הוא אולי סימן שעליו לתקן את דרכיו. המקור: פניני הלכה של הרב אליעזר מלמד: מי הוא רוצח בשגגה? 07 08 08 ph.yhb.org.il

דין רוצח במזיד ; איסור השגת גבול

וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֵׁנָא לְרַעְהוּ וְאַרְבַּ לּוֹ וְקָם עָלָיו וְהִפְּהוּ נַפְשׁ וְמָת, וְנָס אֶל אַחַת הַעָרִים הָאֵל. וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְמָת. לֹא תַחֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבַעֲרַתְּ דָם הַנֶּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ. לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רַעַף אֲשֶׁר גְּבֹלוּ רֵאשֵׁנִים בְּנַחֲלֶתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאַרְצֵי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ. (דברים יט, יא-יד)

מה כוונת פסוק יד ? לא תסיג גבול רעף...

רש"י מפרש: לא תסיג גבול, לשון "נסוגו אחור", (ישעיהו מב), שמחזיר את סימן גבול חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו כדי להרחיב את שלו – (כלומר שהוא גוזל את קרקע חברו). למרות שכתוב "בנחלתך אשר תנחל בארץ", גם בחוץ לארץ הדבר אסור בגלל "לא תגזול".

לפי הרמב"ן, הכוונה שאסור לשנות את אבני גבול הנחלה הראשונית שהנחילו אלעזר הכהן ויהושע בן נון לאחר הכניסה לארץ, "שלא יחשוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי שווה כמו חלק חברי כי טעו החולקים, או שיוציא בלבו לעז על הגורלות שנעשו וישנה את הגבול בסתר. ישנם פוסקים שהרחיבו איסור הסגת גבול גם למקרה שאדם מתחרה בעסקו של אחר בצורה לא הוגנת ופוגע בפרנסתו.

עוד דיני עדים; דין עדים זוממים

לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא - על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר. כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בימים ההם. ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד, שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך. והנשוארים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך. ולא תחוס עינך - נפש בנפש, עין בעין, שון בשון, יד ביד, רגל ברגל. (דברים יט, טו-כא)

למה עניין העדים מובא שוב ולמה לא נאמר בפרק יז?

מפרש רש"י: לא יקום עד אחד לכל עון ולכל חטאת להיות חברו נענש על עדותו, לא עונש גוף ולא עונש ממון, אבל הוא קם לשבועה (ע"פ מדרש ספרי). למשל, אם אדם אמר לחברו: "תן לי מנה שהלוויתך". אמר לו השני: "אין לך בידי כלום", ועד אחד מעיד עליו שיש לו - (שכן לוואה), חייב להישבע לו בבית הדין, כדי להכחיש את העדות. בפרק יז מדובר על עדות מיוחדת לעניין עבודה זרה. כאן מדובר בעיקר בדין מיוחד של עדים זוממים.

מה הכוונה: "עד חמש באיש לענות בו סרה", פסוק טז?

רש"י מפרש: לענות בו סרה – זה דבר שאינו, (מלשון הסרה), שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת. כיצד? שזוג עדים שניים אמרו לעדים: והלא עמנו הייתם באותו היום (של האירוע) במקום פלוני, (ע"פ מדרש ספרי). הכוונה שאחרי שהעידו עדי החמש האלה, באו עדים נוספים וסותרו את עדות הראשונים בטענה שלא יתכן שראו את האירוע שהעידו עליו כי באותו זמן הם היו בכלל יחד עם העדים השניים במקום אחר. העדים השניים אינם מתייחסים כלל לאירוע עצמו, אם התרחש או לא, אלא לעצם מתן העדות ע"י העדים הראשונים.

מהו דין עדים זוממים?

על עדות שקר רגילה, שהיא עבירה על האיסור לא תַעֲנֶה בְרַעַף עַד שֶׁקֶר מעשרת הדברות (שמות כ, יב), העונש הוא מלקות. במקרה זה, אחרי שהעידה הכת הראשונה של עדים על האירוע, באה לבית הדין כת שניה של עדים הטוענת שהעדים הראשונים היו יחד אתם במקום אחר בזמן התרחשות האירוע. אם הדיינים משתכנעים, אחרי דרישה וחקירה מעמיקה, שאכן העדים הראשונים הם עדים זוממים, כלומר שבכלל לא היו במקום ובזמן התרחשות האירוע שהעידו עליו, גוזרים עליהם את אותו העונש שהמואשם היה אמור לקבל ע"פ עדותם. אם עדות הראשונים הוכחשה אך לא הוזמה, (כלומר שהעידה כת העדים השניה, למשל, שהאירוע שהעדים הראשונים העידו עליו לא ארע כלל, או ש"הרוצח" היה אתם באותו זמן במקום אחר) לא מאמינים לא לאלה ולא לאלה. לא נותנים עדיפות לעדים השניים, ועדות כולם בטלה.

כותב בעל ספר החינוך: מה שאמרו במסכת מכות ה, א, שענין ההזמה היא בעדים בעצמם כמו שאמרנו, כגון שיאמרו לעדים הראשונים, "עמנו הייתם במקום פלוני". למעשה, כפי שנאמר במסכת בבא קמא, עב, ב, דין זה מהווה חידוש, מפני שאין ודאות שהכת השניה אשר הזימה את הכת הראשונה דוברת אמת בהכרח, אך עדותה מתקבלת, כמובן לאחר דרישה וחקירה דקדקנית ועמוקה. גם העונש הוא חידוש, כי כאמור, בדרך כלל העונש על עדות שקר רגילה הוא מלקות וכאן הוא משתנה ממקרה למקרה.

בדיני נפשות שיש בהם עונש מוות בלבד, אם הנאשם הוצא כבר להורג על פי עדותם והעדים הוזמו אחר כך, לא מוציאים את העדים הזוממים להורג, שכן למדנו (מכות ה, א), (אם עדיין) לא הרגו – (העדים הזוממים) נהרגים, אבל (אם) הרגו, אינם נהרגים, שכן נאמר "פֶּאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו" ולא פֶּאֶשֶׁר עָשָׂה לְאֶחָיו". לפי הרמב"ם, במקרה זה, אין לפטור את העדים לגמרי אלא על בית הדין לפסוק להם עונש הולם.

יש מסבירים דין זה בכך, שלמרות שהעדים נמצאו זוממים, עדיין קיים סכוי שהם דווקא דוברי האמת ומי שהוצא להורג אכן היה אשם ושהכת השניה שיקרה. לכן, מחמת הספק לא מוציאים את העדים הראשונים להורג. יתכן גם, שלמרות שעדותם שקרית, הנאשם אכן ביצע את הפשע והיה חייב מיתה. זה יכול לקרות למשל, אם עדי אמת ראו את הפשע וסיפרו עליו לעדים הזוממים, מתוך העדפה לא לבוא להעיד בעצמם.

לעומת זאת, במקרה של עונשים קלים יותר כגון מלקות או חיוב ממוני, עושים לעדים הזוממים את מה שרצו לגרום לנאשם, אף אם כבר התבצע גזר הדין.

ישנם הרבה מרכיבים מתמיהים ומחדשים בדין עדים זוממים. בדרך כלל העונש בתורה למי שהזיק לחברו הוא פיצוי ה"קרבן" על הנזק שנגרם לו. במקרה הזה, בדיני נפשות הנאשם לא מקבל דבר מזה שעושים לעדים הזוממים את מה שזממו לגרום לו. (בדיני ממונות הוא אכן מקבל מהם את הנזק הממוני שתכננו לגרום לו).

בנוסף, העדים הזוממים נענשים על עצם הכוונה להזיק לו או לגרום בעדותם למותו, אף אם תכניתם כלל לא יצאה אל הפועל. בנוסף, מקבלים את עדות הכת המזימה ולא מבטלים את עדות שתי הכתות כמו בעדות מוכחשת. נזכיר כי אם הכת הראשונה דוברת אמת, היא יכולה להביא עדים שיכחישו או שיזימו את עדות הכת השנייה ובכך להינצל מהעונש.

יתכן שהדינים החריגים ביחס לעדים הזוממים קשורים לכך שכל עדותם היא המצאה אחת גדולה שכן הם בכלל לא היו במקום האירוע שהעידו עליו (למרות שיתכן שהוא אכן אירע במקום או בזמן אחר). זאת לעומת עדי שקר אחרים אשר יתכן שכן היו נוכחים, כל עוד אין עדות סותרת הנחה זו, אך הם שקרו לגבי מה שאירע.

דוגמא מובהקת לעדי שקר שהמציאו סיפור היא העדים נגד נבות היזרעאלי אשר תמורת שוחד העידו עליו שקילל את אלוקים ואת המלך ונגזר עליו מוות בסקילה. אילו לנבות ניתנה הזכות לשכור סניגור טוב יתכן שלא היה קושי להזים עדי שקר אלה וזה פשוט יותר מהוכחה שדבריהם הם שקר. די היה להביא זוג שיעיד שהיו אתם במקום אחר, בזמן שהם טוענים שנבות קילל. על כן נוכל לומר שדין עדים זוממים הוא מסלול קל יחסית המאפשר לנאשם שווא להנצל מעונש שלא מגיע לו ושהוא בא כדי להרתיע עדי שקר ובכך למנוע, ככל האפשר, עדויות שקר. דין עדים זוממים נוהג בארץ ישראל בזמן שקיים בית דין סמוך.

מה העונש על עדות שקר לפי התורה ולפי החוק הישראלי?

ע"פ ההלכה, הנאשם, שהוא קרבן לעדות שקר וודאית, יכול לתבוע את העדים לפצות אותו על הנזק שנגרם לו. ע"פ החוק הישראלי, מתן עדות שקר נחשב עבירה פלילית וקרבן עדות השקר רשאי להגיש תביעה פלילית אך גם אם יוכח שנפל קרבן לעדי שקר, הוא לא בהכרח יקבל פיצוי על נזק שנגרם לו אלא עדי השקר ידונו לשנות מאסר. נוסף כי למרות שעדות שקר איננה דבר נדיר, מעט מאוד עדי שקר עומדים לדין בישראל.

מה הכוונה במילים "נָפֵשׁ בְּנַפְשׁ עֵין בְּעֵין...?" (פסוק כא) האם באמת נותנים עונש מוות או עונש פגיעה גופנית בעדים זוממים?

רש"י מפרש שמדובר במי שהזיק לגופו של אחר ובפיצוי ממוני בלבד, כמו שפירשנו בספר שמות כא, כד, (עֵין תַּחַת עֵין, שֵׁן תַּחַת שֵׁן...), שכן, מיותר לומר "עֵין בְּעֵין, שֵׁן בְּשֵׁן...", בנוסף למה שנאמר, "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות אחריו". לכן זה בא ללמד לימוד מיוחד, שמדובר בפיצוי ע"י תשלום ממון. למעשה, בכך עושים לעדים הזוממים את מה שזממו להזיק לאחר, מפני שאם העידו שפגע בגופו של אחר, זממו שיצטרך לשלם נזק, צער, רפוי וכו' - כולם תשלומי ממון. על כן, לאחר שנמצאו זוממים, העדים צריכים לשלם ממון למי שנפגע מעדותם.

סיכום פרק יט

ראינו את עניין קביעת 6 ערי מקלט שאליה יכול היה לנוס רוצח בשגגה. ראינו דרגות שונות של מעשי רצח – רצח הקרוב לאונס, רצח בשגגה - הדומה לגרימת מוות ברשלנות, ורצח הקרוב לפשיעה – הדומה אולי ל"גרימת מוות ברשלנות חמורה" של היום. (עד תיקון החוק בשנת 2019 זה הוגדר כ"הריגה"). רק על רוצח בשגגה חלה דין גלות לעיר המקלט. הרוצח באונס פטור מעונש ואילו הרוצח הקרוב לפשיעה בא על עונשו. ראינו את איסור השגת גבול, הנחשבת כגזל או גניבה ואת נושא עדים זוממים, שעושים להם את מה שזממו לגרום לנאשם ושדין זה יכול לסייע לנאשם לזכות בדין.

פרק כ - יציאה למלחמת רשות - ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמה; דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה; האיסור להשחית עצי פרי במצור; כי האדם עץ השדה?

יציאה למלחמת רשות – ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמת רשות

פי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב, עם רב ממך, לא תירא מהם, כי ה' אלהיך עמך המעלה מארץ מצרים. והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הפהן ודבר אל העם. ואמר אלהם: שמע ישראל - אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל נרד לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם, להושיע אתכם. ודברו השטרים אל העם לאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו? גלך וישב לביתו, פן נמות במלחמה ואיש אחר יחננו. ומי האיש אשר נטע כרם ולא תללו? גלך וישב לביתו, פן נמות במלחמה ואיש אחר יתלנו. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה? גלך וישב לביתו, פן נמות במלחמה ואיש אחר יקחנה. ונספו השטרים לדבר אל העם ואמרו: מי האיש הנרא נרד הלבב? גלך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבו. והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם.

באיזה סוג מלחמה מדובר?

מדובר כאן במלחמת רשות, כי במלחמת מצווה אין פטורים ואפילו "יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה" (יואל ב, טז), לסייע למאמץ המלחמתי וכן נאמר גם במסכת סוטה, פרק ח, משנה ז. זו דעת הרמב"ם וספר החינוך. יש המפרשים את דברי הרמב"ם שאומר (הלכות מלכים ומלחמות, פרק ז, הלכה ד) "במלחמת מצווה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", שהנשים משתתפות במלחמה בעניינים לוגיסטיים כאספקת מזון לצבא (רדב"ז), ויש המפרשים כי נשים משתתפות בפועל בקרבות מסוימים. דעה אחרת קובעת כי נשים אינן משתתפות כלל ומה שכתוב 'אפילו כלה מחופתה' מדובר במליצה בלבד, שיוצאת מחופתה וחוזרת לביתה ואין לו משמעות לענייני המלחמה (כדעת בעל "התורה תמימה"), שכן קיים איסור לאישה לשאת כלי נשק, כפי שנאמר (דברים כב, ה), "לא יהיה כלי גבר על אשה". (למעשה להלכה, לצורך הגנה עצמית בסביבה מסוכנת, מותר לאישה להחזיק נשק). סוגיית גיוס נשים לצה"ל באופן כללי, תידון בפרשת "כי תצא".

מה ההבדלים בין מלחמת רשות למלחמת חובה או מצווה?

מלחמת רשות היא מלחמה שנעשית בכדי להרחיב את תחומה של המדינה מעבר לגבולות הארץ למשל מסיבות כלכליות – משקיות. פסק הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמות, פרק ה: א. אין המלך נלחם תחילה אלא על מלחמת מצווה. ואיזו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מצר שבא עליהם. (האחרון נלמד מהאיסור "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", (ויקרא יט טז). קיימת מחלוקת האם הכוונה למלחמת מגן נגד אויב שתקף (כמו במלחמת יום כיפור) או גם למלחמת מנע, כדי למנוע תקיפה – (כדוגמת מלחמת ששת הימים). רק אחר כך נלחם המלך במלחמת הרשות, והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו.

ב. במלחמת מצווה המלך אינו צריך ליטול רשות בית דין אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה על העם לצאת. אבל במלחמת הרשות, אינו מוציא את העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

הרב קוק כתב (בשו"ת משפט כהן, סימן קמד), שיש תוקף של "משפטי מלוכה" שחלקם נוהגים אף במנהיג שאינו מלך וכותב ש"בזמן שאין מלך... חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה" ולפי דבריו, גם כיום מנהיג שיבחר על ידי רוב ישראל יחשב למלך, לעניינים מסוימים (ולכן לפי עקרון זה יוכל לצאת למלחמת מצווה ללא רשות הכנסת. בפועל, ראש הממשלה ושר הבטחון זקוקים לאישור הקבינט הבטחוני כדי לצאת למלחמת מצווה). לגבי סוגיית ההתנדבות של אנשים הפטורים, התוספתא ובעקבותיה רוב הפוסקים סוברים שאדם שקיבל פטור חלקי איננו יכול להתנדב להלחם וקל וחומר שהפטור לגמרי איננו יכול להתנדב לחימה.

על פי החזון איש, (רבי אברהם ישעיהו קרליץ, מגדולי הפוסקים האחרונים, 1878 – 1953) הפטורים ניתנו רק בזמן שישראל יכולים לנצח בלעדי המשוחררים אבל במצב שניצחון המערכה תלוי באותם חיילים הפטורים ממלחמת הרשות, או אז חובה על בעלי הפטורים להשתתף ולעזור, מדין של "לא תעמוד על דם רעך".

לגבי מלחמת מצווה, ברור שעל כל הגברים בעם (כולל מי ש"תורתו אומנותו") לעבור הכשרה צבאית כדי שיוכלו להשתתף במאמץ המלחמתי. לדעת רוב הפוסקים ישראל נמצאת היום במצב של מלחמת מצווה מפני שהיא מאוימת ומותקפת לעתים ע"י אויבים.

מה אפשר ללמוד מדברי הכהן משוח המלחמה (פסוק ג)? איך אפשר לצוות על חיילים שלא לפחד במלחמה?

אין ספק שדברי הכהן אמורים לעודד את הלוחמים, להעלות את המורל ולחזק את רוח הלחימה ע"י הזכרת הבטחון בה'. דברי אל"מ עופר וינטר, מח"ט גבעתי, במלחמת צוק איתן בשנת 2014

מזכירים את דברי הכהן. הוא כתב בדף המפקד: "ההיסטוריה בחרה בנו להיות בחוד החנית של הלחימה באויב הטרוריסטי העזתי אשר מחרף מנאץ ומגדף אלוקי מערכות ישראל. [...] אני נושא עיני לשמיים וקורא עמכם 'שמע ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד'. ה' אלוקי ישראל היה נא מצליח דרכינו אשר אנו הולכים ועומדים להילחם למען עמך ישראל כנגד אויב המנאץ שמך". גם הרבנים הצבאיים המצטרפים ללוחמים אמורים למלא אותו תפקיד של חיזוק האמונה ורוח הלחימה.

לעניין האיסור לפחד, עד כמה שאפשר, על החיילים לבטוח בה' שיתן להם נצחון. בוודאי שאין ליפול לרוח של תבוסתנות וייאוש. כתב הרמב"ם בהלכות מלכים ז, טו: "מי האיש הירא ורך הלבב" (דברים כ, ח), "כמשמעו, שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה. ומאחר שייכנס אדם בקשרי המלחמה, יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרם מליבו ויפנה מכל דבר למלחמה".

אמנם קשה לנהוג כך, אך יש לשאוף לזה. בפועל, רוב החיילים, בעת הקרב, מרוכזים במשימות הלחימה ואין להם פנאי לחשוב בעניינים משפחתיים.

מה מאפיין את הפטורים לצאת למלחמה? למה הם פטורים?

הרמב"ן מפרש שבונה הבית, המארס אישה, או הנוטע כרם וכדו' טרודים בענייניהם האישיים ולכן לא יילחמו כמו שצריך. וכן פירש האבן עזרא: "כי לבו וכל תאוותו לחנוך ביתו והנה לבו לביתו לא למלחמה; על כן ינוס ויניס אחרים". אלה צריכים להביא לשר הצבא הוכחות שאכן בנו בית או ארסו אישה או נטעו כרם לפני שישובו לביתם.

נאמר בברייתא במסכת סוטה דף מד, א: תנו רבנן: "אִשָּׁר בָּנָה... אִשָּׁר נָטַע... אִשָּׁר אָרַשׁ...". לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית ויטע כרם ו(רק) אחר כך ישא אישה. הרמב"ם בהלכות דעות, הלכה יא כותב: דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה ואח"כ יקנה בית דירה ואח"כ ישא אישה, שנאמר "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו – (וחילול הכרם נעשה רק בשנה הרביעית אחרי נטיעתה); מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו; מי האיש אשר ארש אישה ולא לקחה". אבל הטיפשים מתחילים לישא אישה, ואח"כ אם תמצא ידו יבנה בית, ואח"כ בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות – (מקצוע) או יתפרנס מן הצדקה. וכן נאמר בפרשת הקללות, (דברים כח, ל): אִשָּׁה תֶאֱרַשׁ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכַּבְנָה; בֵּית תִּבְנֶה וְלֹא תִשָּׁב בוֹ; כָּרֶם תִּטַּע וְלֹא תִחַלְלֶנּוּ - כלומר יהיו מעשיך הפוכים כדי שלא תצליח את דרכיך".

נוכל לומר שכל הפטורים מיציאה למלחמת רשות נמצאים באמצע תהליכים בסיסיים בחייהם ועצוב מאוד שחיו של אדם ייגדעו באמצע, כך שכל השקעותיו ומאמציו ירדו לטמיון. אם אדם כבר סיים תהליכים כאלה, לפחות משפחתו יכולה להתנחם, מבחינה מסויימת, מכך ש"הספיק משהו בחיים".

נאמר במשנה במסכת סוטה, פרק ח, משנה ה, "וַיִּסְפוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ: מִי הָאִישׁ הִירָא וְרַף הַלֶּבֶב יִלְךָ וַיָּשׁוּב לְבֵיתוֹ" (דברים כ, ח): רבי עקיבה אומר: "הירא ורך הלבב" כמשמעו - שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר "הירא ורך הלבב" - זה שהוא מתיירא מן העבירות שבידו. לפיכך תלה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן (ולא יתבייש), כדברי רבי יוחנן בן זכאי במדרש ספרי: בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות מפני הירא ורך הלבב. כשהוא חוזר, יאמרו (האחרים) שמא בנה בית, שמא ארס אישה, (כלומר שאם הוא יחזור בגלל שרץ לבו או שחושש מעבירות שבידו, חבריו יכולים לחשוב שאולי נטע כרם ולא חללו או בנה בית ולא חנכו וכו').

מהי גישת היהדות לנושא ה"שכול"?

שְׂכוֹל הוא מצב של אבל בו נמצא מי שילדו מת, כלומר הוא שייך בעיקר להורים שאבדו בן או בת, וביחוד במלחמה או בפיגועי טרור. אחד המקורות למיחה "שכול", דברי רבקה ליעקב, על מנת להצילו מזעמו של עשיו לאחר פרשיית ברכות יצחק, (בראשית כז, מה), עַד שׁוּב אֶף אֶחִיד מִמֶּךָ, וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ, וְשָׁלַחְתִּי, וְלִקְחָתִי מִשָּׁם; לְמָה אֶשְׁכַּח גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד. בישראל, פעולת התמודדות חשובה עם השכול היא פעולת הנצחה, שבה מנציחים את זכרו של האדם האהוב בדרכים שונות. לעתים בפעולות אלו נרתמים הצער והתסכול כמנוע לטובת פעולות שמקדמות את החברה. רבים מבין המנציחים בוחרים להקים אנדרטת הנצחה. ישנם הבוחרים שהאנדרטה תהיה ספר זיכרון שבו מסופרים מעלותיו של האדם שנפטר. בעולם הישיבות ובאקדמיה מקובל להוציא ספר זיכרון של מאמרים בתחום מסוים, שמשתתפים בו אנשים הבולטים בתחום. ישנם כאלו הבוחרים פעולות הנצחה אחרות כמו תרומות למוסדות כמו בתי כנסת וישיבות או כתיבה והכנסה של ספר תורה לבית כנסת. ישנם הבוחרים בפעילות לא שגרית כמו הקמת מפעל הנצחה לטובת פעילות מסוימת, התורמת לחברה. המנהג לעלות לקברו של המנוח ביום השנה למותו אף הוא רווח ביהדות וכן בתרבויות שונות. בנוסף לימי זיכרון אישיים, מקיימות מדינות רבות, ובהן מדינת ישראל, ימי זיכרון ממלכתיים אחדים - כגון יום הזכרון לשואה ולגבורה ויום הזכרון לחללי מערכות ישראל. אלה מבטאים את ההזדהות הקולקטיבית של כלל החברה עם המשפחות השכולות. על כן, הדרך היהודית להתייחסות לשכול היא להנציח את זכרו של המנוח ע"י הנצחה ועיסוק בפעולות חיוביות ובונות, ולא ע"י שקיעה בצער ובדיכאון.

מי הפטורים משירות צבאי היום במדינה? מה הדמיון לפטורים לפי התורה?

הפטורים העיקריים:

פטור עקב הגירה לחו"ל: למי שהיגר מחוץ לישראל לפני גיל 16.

פטור עקב נישואין - היריון או הורות (לנשים בלבד).

פטור מטעמי הכרה דתית - (לנשים יהודיות בלבד).

פטור מטעמי בריאות.

פטור מטעמי מצפון: (המועמד מוכר כפציפיסט).

פטור עקב מצב משפחתי, חינוך, התיישבות ביטחונית או צורכי המשק הלאומי.

דרוזים דתיים, ערביי ישראל, (כולל בדואים), ונשים דרוזיות וצ'רקסיות פטורים מגיוס חובה.

הסדר "תורתו אומנותו" מאפשר לגברים יהודים ללמוד בישיבה ובכך לדחות את הגיוס כל עוד ממשיך התלמיד את לימודיו או בהגיעו לגיל הפטור על פי ההסדר, שבהגיעו אליו מותר לו ללמוד לימודים אקדמיים או לעבוד לפרנסתו, מבלי להתגייס לצבא או לשרת בשירות לאומי. (כיום גיל 26 שנה).

מקור: ויקיפדיה, אי גיוס_בישראל.

לפי התורה, בנוסף לפטורים ע"פ חוק המדינה, כל הנשים פטורות משירות צבאי ואין צורך או סיבה לגייסן, אלא אם כן קיים הכרח בטחוני של ממש. גברים פטורים ליציאה למלחמה אך לא משירות צבאי כליל אם ארסו אישה, בנו בית חדש וטרם נכנסו אליו או נטעו כרם לאחרונה וכן ואם הם מפחדים להלחם.

נדגיש כי הפטורים האלה מיציאה למלחמת רשות, חייבים לשרת בתפקידים לא קרביים בעת המלחמה. במלחמת מצווה, כדי להציל את המדינה מהתקפת אויבים, כולם חייבים להשתתף ואין פטור משירות לצורך לימוד תורה.

כמו כן, ע"פ ההלכה, מי שנשא אישה, בנה בית ונכנס אליו או נטע כרם שמתחיל לתת יבול, פטור למשך שנה משירות צבאי כליל, פרט למלחמת מצווה.

יוצא שבאופן כללי, התורה מחייבת למעשה את כולם לשרת בעת מלחמת מצווה, שירות קרבי או לא קרבי כלשהו.

מה התייחסות התורה לנושא גיוס אברכים שתורתם אומנותם? מה ההסדרים שיושמו או נוסו?

מקור המונח "תורתו אומנותו", מתאר יחידי סגולה העוסקים אך ורק בלימוד תורה. כך מופיע במסכת שבת, יא, א: "...דתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין (את לימודם) לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. אמר רבי יוחנן, לא שנו (לא למדו זאת) אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו, שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו (תנאים "רגילים"), מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה". לפי זה, אם התנאים לא הוגדרו כמי ש"תורתם אומנותם", בוודאי שלא נכון להגדיר כל אברך הלומד תורה בלבד, כמי שתורתו אומנותו. לעומת זאת פסק הטור שולחן ערוך: "אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנותו". דברים אלו נפסקו גם בשולחן ערוך (יורה דעה, רמ"ג, ב). כלומר שמדובר באדם העובד מעט למחייתו ולפרנסת משפחתו ומקדיש

את כל זמנו הפנוי ללימוד תורה. לא מוכר מצב של לימוד תורה בלבד ללא עבודה כלל. לפי הטור והשולחן ערוך, מי ש"תורתו אומנותו" פטור מתשלומי מיסים לצורכי ביטחון וכן פטור מעבודות חובה קהילתיות, כמו חפירת בארות מים.

כפי שלמדנו, לא מופיע במקורותנו פטור לתלמידי חכמים מהשתתפות, אפילו במלחמת רשות, ומכל שכן במלחמת מצווה שמדינת ישראל שרויה בה, ועל כל גבר בישראל לעבור הכשרה צבאית כדי שיוכל להשתתף במלחמה. להיפך, התורה ציוותה "לא תעמוד על דם רעוך" וידוע הכלל ש"פקוח נפש דוחה את כל המצוות, כולל לימוד תורה". לכן, לגבי אברכים המצהירים שתורתם אומנותם, נראה שיהיה נכון לקבוע כי בגלל חשיבות הכשרת מורים לתורה ולמצוות, רבנים, דיינים, ושאר משרתים במקצועות הקודש, יש מקום לדחות את שירותם ואולי אף לקצרו. כמובן שלפני גיוסם יש לדאוג להקמת מסגרות צבאיות שיתאימו לרמה ההלכתית והרוחנית הגבוהה שלהם. על כל האברכים שאינם מתעתדים למלא תפקידים ציבוריים כנ"ל להתגייס, אולי לאחר דחיה מסוימת לתקופה השווה לכל שאר חיילי צה"ל, לאותן מסגרות שיותאמו לצרכים המיוחדים שלהם או במסגרת ישיבות הסדר חרדיות (המשלבות שירות צבאי ולימוד בישיבה).

לצורך כך, רצוי להמיר את הקצבה הניתנת כיום לכל תלמיד ישיבה או אברך, בשנים שלפני גיוסו, במלגה - הניתנת לצורך הכשרה מקצועית למשרתים בקודש עצמם, ולא למוסדות הלימוד, למטרת לימודי הוראה, לרבנות - כולל עיסוק בסוגיות תורה ומדינה ויחס התורה לסוגיות שעל סדר היום הציבורי, ללימודי דיינות, השגחת כשרות, שחיטה, מילה וכו'. לאחר שהאברך יתחיל לעבוד בחלק מהיום במקצוע שרכש, לפרנסת משפחתו, וכפי שייקבע בחוק, בהתאם להלכה בשולחן ערוך, לא יהיה עוד צורך בקצבה לאברכים הלומדים בכולל בחלק מהיום.

בעלי משפחות יוכלו להמיר את השירות הצבאי בשירות לאומי - אזרחי.

דוגמאות למסגרות שכבר הוקמו תוך התאמה לצרכי חיילים חרדים: גדוד נצח יהודה הוקם על ידי צה"ל בשיתוף עם רבנים ומשרד הביטחון על מנת לאפשר לחרדים לשלב שירות צבאי קרבי עם המשך השמירה על אורח חייהם. כיום הגדוד מהווה חלק מחטיבת כפיר.

שח"ר (ראשי תיבות של "שילוב חרדים") הוא מיזם לשילוב חיילים חרדים בתפקידים עורפיים בצבא. הקבוצה הראשונה התגייסה בנובמבר 2007 למערך הטכני של חיל האוויר ובעקבות הצלחת הפרויקט נפתחו עוד חילות (חיל המודיעין, חיל הים, אגף כח אדם, אגף טכנולוגיה ולוגיסטיקה). הצבא מציין בפני המועמדים כי בכל הבסיסים פועלים רב צבאי, בית כנסת, ושיעור תורה יומי, אוכל כשר למהדרין ושירות לצד גברים בלבד במעגל הראשון של העבודה. כמו כן הוא מדגיש את ההכשרה המקיפה הניתנת למתגייסים, המאפשרת פרנסה בתחום לאחר תום השירות.

נציין כי מאז קום המדינה ישבו מספר ועדות והיו מספר החלטות של ראשי ממשלה ושרי בטחון בסוגייה זו. למשל, ב - 1986 מונתה ועדת משנה של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת לבחינת מצב גיוס תלמידי ישיבות. בראש ועדת המשנה עמד חבר הכנסת הרב מנחם הכהן ממפלגת העבודה. דו"ח הוועדה הוגש ב - 1988. הוועדה המליצה, בין השאר, ליצור מסגרת של מעין "עתודה אקדמאית" לבוגרי ישיבות, בה יוכל כל תלמיד ישיבה ללמוד מגיל 18 ועד גיל 24. בתום תקופה זו יעמדו התלמידים בבחינות, וסך של 200 התלמידים המצטיינים בכל שנה יקבלו פטור מלא משירות ביטחון ויורשו להמשיך בלימודיהם. יתרת התלמידים יגויסו לשירות מקוצר בן כשנה ולאחריו ישובצו במערכי המילואים של צה"ל וישירתו שירות מילואים בכל שנה תוך תיאום מועדי השירות עם ראשי הישיבות. עוד המליצה הוועדה לקבוע מכסה של שלושה אחוזים משנתון הגיוס של תלמידי ישיבות שיוכלו להצטרף להסדר "תורתו אומנותו". המלצות הוועדה זו לא יושמו באופן גורף, כנראה בגלל שיקולים פוליטיים.

נראה שהמלצות ועדה זו תואמות את ההלכה וכן את צרכי צה"ל ומקובלות על רוב הציבור, אך לא על הפלגים החרדיים הקיצוניים. יתכן שהדרך הנכונה להגיע ליעד של השתתפות צעירים חרדים במאמץ הבטחוני ואף השתתפות בכח העבודה במדינה היא ע"י מתן תמריצים כלכליים אישיים (ולא למוסדות), לאלה המוכנים להכנס למסלולים של הכשרה מקצועית למקצועות הקודש ולימודים אקדמיים, לצד לימוד בישיבה גבוהה או בכולל בחלק מהיום. לאחר מכן יתגייסו לצבא הסדיר במסגרות המותאמות לצרכיהם. הוכח שדרך הסנקציות שנוסחה נוחלת כשלון.

בסוף 1998 פסק בג"ץ שהחלטותיו של שר הביטחון בעניין גיוס בני ישיבות אינן כדין ולהסדרתו נדרשת חקיקה של הכנסת. בעקבות פסיקה זו מונתה ב - 1999 ועדת טל, בראשות השופט בדימוס צבי טל. מטרת הוועדה היתה למצוא את הדרך החקיקתית הראויה אשר מכוחה יהיה שר הביטחון רשאי לפטור משירות ביטחון, בני ישיבה שתורתם אומנותם ובמקביל להמליץ על שיפורים כגון פיתוח מסגרות שירות לציבור החרדי. ב - 2002 עבר בכנסת חוק "דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם", ("חוק טל"). הוחלט להשאיר את ההסדר על כנו במספר שינויים. המרכזי שבהם היה "שנת הכרעה". בגיל 22 יקבל בחור ישיבה שנת הכרעה שבה יוכל לבחור האם להמשיך ללמוד תורה או לצאת לעבודה. מי שיבחר לעבוד יוכל לבחור בין שירות צבאי מקוצר של שנה וארבעה חודשים ומילואים לפי צורכי הצבא, לבין שירות אזרחי של שנה ללא שכר ועם אפשרות לעבודה נוספת. בנוסף קבע החוק כי יורחבו מסגרות המאפשרות שירות נוח לחרדים בצבא כמו הנח"ל החרדי וההגבלות על בחורי הישיבות שבהסדר ייאכפו ביתר קפדנות.

ביולי 2005 הודיעה המדינה לבית המשפט העליון כי הניסיון לשנות את ממדי ההתגייסות לצבא בקרב החרדים באמצעות חוק טל נכשל כליל. בשלוש השנים שמאז חקיקתו הוא הביא לגיוס עשרות בודדים של חרדים בלבד.

ביולי 2009 הודיע אגף כוח אדם בצה"ל לצוות המעקב הפרלמנטרי ליישום חוק טל כי מספר מקבלי דחיית השירות גדל על אף חוק טל ובכך נכשל לחלוטין השילוב בצה"ל באמצעות חוק טל.

בשנת 2012 פג תוקפו של חוק טל ולא חודש בעקבות פסיקת בג"ץ כנגד החוק. ב - 2014 אושר בכנסת תיקון 19 לחוק שירות ביטחון ("השוויון בנטל") שלפיו היקף דחיות הגיוס לבני ישיבה שעברו את גיל 21 יוגבל למכסה קבועה, בתום תקופת ביניים בת שלוש שנים. לאחר ביטול החוק מ - 2014 וע"פ דרישת בג"ץ להעביר חוק חלופי, ב - 2018 אושר בקריאה ראשונה תיקון לחוק הקובע יעדי גיוס גדלים והולכים של הלומדים בישיבות חרדיות וסנקציות על ישיבות שלא יעמדו ביעדי הגיוס במשך 3 שנים רצופות. הסנקציות יחלו רק כעבור 6 שנים מאישור החוק. כן כלולים תמריצים כלכליים למתגייסים, העלאת דמי הקיום ומימון תואר ראשון למי שסיים שירות צבאי מלא. מועצת גדולי התורה התנגדה להצעה בעיקר בגלל סעיף הקובע ביטול אוטומטי של החוק שמשמעותה חובת גיוס לכולם, לאחר אי - עמידה ביעדים במשך 3 שנים רצופות. נכון לתחילת 2020 החוק לא עבר בקריאת שניה ושלישית. נציין שמי שדוחה גיוס בגלל ש"תורתו אומנותו" לא יכול לעבוד או ללמוד לימודים מקצועיים או אקדמיים, המהווים הפסקה בהגדרתו של "תורתו אומנותו" ומחייב את גיוסו לצה"ל אך בגיל 31 ניתן פטור מגיוס לאבות לחמישה ילדים ובגיל 35 מוענק פטור לאבות לארבעה ילדים. (בהתבססות חלקית על ויקיפדיה, תורתו_אומנותו. התייחסות נוספת לסוגייה זו מופיעה בספר בסדרה זו, "להיות מדינה יהודית").

האם בהלכה יש מקום לכך שאדם רק ילמד תורה ולא יעבוד לפרנסתו?

ההלכה שוללת זאת. כתוב במשנה בפרקי אבות (ב, ב); רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון; וכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון.

נאמר במסכת ברכות לה, ב: תנו רבנן "ואספת דגנך", (דברים יא, יד), מה תלמוד לומר? לפי שנאמר (יהושע א, ח) "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו" יכול (להיות שה) דברים ככתבן?! תלמוד לומר "ואספת דגנך" - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי ר' ישמעאל. ר' שמעון בן יוחי אומר: אפשר שאדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורע בשעת הרוח - תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, (לא יהודים), שנאמר (ישעיהו סא) "ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'", ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי עצמן, שנאמר "ואספת דגנך... ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר (דברים כח) "ועבדת את אויביך וגו'". אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם; כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידם.

רבים למדו מדברי אביי שנפסק להלכה לעשות כדברי רבי ישמעאל ולשלב תורה ועבודה לשם פרנסה.

הרמב"ם מתייחס לכך בהלכות תלמוד תורה ופוסק באופן גורף שצריך לקיים תלמוד תורה עם דרך ארץ, (דהיינו עבודה). את הטענות ביחס להסכם יששכר וזבולון שלפיו חלק מן העם עוסקים בתורה וחלקו השני עוסק במסחר ותומך בלומדים, דוחה הרמב"ם בפירושו למשנה במסכת אבות, ד, ו וטוען שמדובר רק בלומד תורה שנותן מממונו לסוחרים כדי שיסחרו בממונו וירוויחו בשבילו, אבל להתפרנס באופן ישיר מן הצדקה אסור.

כתב הרמב"ם גם בהלכות תלמוד תורה, ג, ט - יא: כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וכיזה את התורה וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא: לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה.

אמנם כתב הרמב"ם גם כן (הלכות שמיטה ויובל פרק יג, הלכה יג): "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכוהנים ללויים...".

כתב על דברים אלה של הרמב"ם ר' דוד בן שלמה אבן זמרא (הרדב"ז): "ודקדקתי בדבריו ז"ל שכתב "ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו", שהקב"ה יזכה לו להרוויח בעולם דבר המספיק לו ולא שישליך את עצמו על הציבור. ועיין במה שכתב בפירושו משנת "ולא קרדום לחפור בו": "אמרו חכמים, כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו (פרקי אבות ד, ה): לא תעשם, (דברי תורה), עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם. ועוד אמרו (פרקי אבות א, י): אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות. וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה".

נאמר במסכת קידושין (כט, א): "תנו רבנן: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות – (מקצוע)..." ר' יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות" – (שוד), ומסביר רש"י: "דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם (ישדוד) את הבריות". לעתים היום זה מתבטא בכך שמי שאין לו מספיק מקורות פרנסה מחפש דרכי רמייה, הטעיה ושקר, כדי להשלים את החסר.

הוסיף הרמב"ם, (הלכות תלמוד תורה, ג, יא): מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו ומידת חסידים הראשונים היא; ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא: שנאמר "יְגִיעַ כַּפְיֶךָ פִּי תֹאכַל אֶשְׁרִיף וְטוֹב לָךְ" (תהילים קכח, ב), "אשריך" בעולם הזה "וטוב לך" לעולם הבא שכולו טוב.

הספר "בשולי גליוני" (של הגאון ר' משה לייטר, עמ' תקפ"ז ואילך) מביא מקורות מהתלמוד לכך שחז"ל היו כמעט כולם מתפרנסים בעמל כפיהם. הלל היה חוטב עצים; שמאי עסק בבנאות; אבא שאול היה גבל וקובר מתים; ר' יהודה היה נחתום; חוניא היה חופר שיחין; ר'

יהודה היה חייט; ר' אבין היה נגר; אבא אושיעא היה כובס; ר' יצחק היה נפח; ר' חנינא היה סנדלר; ויש בספר עוד כמה עשרות דוגמאות והפנייה למקורות נוספים. נביא להלן כמה ממאמרי חז"ל בשבח כללי של תלמידי חכמים העוסקים ג"כ במלאכה המפרנסת אותם:

- א. גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים (ברכות ח, א)
- ב. ובחרת בחיים - זו אומנות (דהיינו מקצוע) (ירושלמי פאה א, א)
- ג. האב חייב בבנו ללמדו אומנות. כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו לסטות (קידושין כט, א) - "כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות" (קידושין ל, ב)
- ד. חביבה מלאכה מזכות אבות (בראשית רבה, פרשה עד, ע"ע תנחומא ויצא, יג)
- ה. טוב לגבר כי ישא עול. עול תורה, עול מלאכה (מדרש איכה רבה, ג)
- ו. ילמד אדם אומנות והקב"ה מפרנסו (קוהלת רבה, ו)
- ז. קנה לך אומנות עם התורה (קוהלת רבה, ט)
- ח. לא השרה הקב"ה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה (אבות דר' נתן, י"א)
- ט. כשם שהתורה ניתנה בברית כך המלאכה ניתנה בברית (שם)
- י. כשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת כך נצטוו על המלאכה בששת הימים" (מכילתא דר' שמעון בר יוחי

י"א. 'ראה חיים' (קהלת ט, ט) זו תורה. 'עם אשה', זו אומנות (ע"ע קידושין ל, ב).

יב. נקראת 'עדה קדושה' שהיו משלשין את היום. שליש לתורה, שליש לתפלה, ושליש למלאכה (ילקוט שמעוני קהלת, תתקפ"ט).

קטעים מתוך: הרב משה צוריאלי, "וכל תורה שאין עמה מלאכה", משנתו של מאור הדור הראי"ה קוק, ישיבת בית אל.

על כן, אלה הלומדים תורה ולא עוסקים בעבודה או מלאכה פועלים בניגוד לרוב פוסקי ההלכה ולדברי חז"ל. ישנן קהילות שבהן מנדים את מי שיוצא לעבודה בעוד חכמים גינו דווקא את אלה שלא עובדים.

מצד שני ישנם יהודים רבים, ולמעשה רוב העם היהודי, שאינם לומדים תורה כלל ושמעולם לא למדו תורה. יש הטוענים שאלה שרק לומדים מכפרים על, או מאזנים פי כמה את אלה שאינם לומדים כלל. אולי ישנה הצדקה מסוימת בטענה זו אך עדיף בהרבה לשאוף לכך שכל תלמיד יהודי בבית ספר ילמד לפחות לימודי יהדות בסיסיים, כדי שידע מה זה להיות יהודי במדינה המגדירה את עצמה "מדינה יהודית" ושתלמידי הישיבות הגבוהות והכוללים גם יעבדו לפרנסתם לפחות בחלק מהיום. לצערנו לרוב רובם של בוגרי תיכון בארץ אין מושג מהי יהדות מה ערכיה ומצוותיה ומקבלים דרך כלי התקשורת והרשתות החברתיות תמונה מעוותת ומלגלגת של ערכי התורה והמצוות. מצב זה של אי - לימוד תורה כלל, מחד, מול תופעת אי - גיוס והימנעות מעבודה, של האברכים שתורתם אומנותם, מאידך, גורם לשסע עמוק בחברה

הישראלית שחובה להקטינו ככל הניתן ע"י הנהגת שינויים בתכני הלימוד ובסדרי לימוד, הן במגזר הממלכתי - כללי והן במגזר החרדי.

האם לימוד תורה בלבד ללא לימודי "חול", הוא לימוד איכותי?

כתב הרמב"ם, (הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכות א - ב), "האל הנכבד והנורא הזה מצווה לאהבו וליראה אותו שנאמר, "ואהבת את ה' אלקיך" ונאמר "את ה' אלקיך תירא". והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול..."

לפי הרמב"ם, על אדם הרוצה להגיע לדרגה של יראת ה' ואהבת ה', לחקור ולעסוק במדעי הטבע, וזה בוודאי אינו סותר או מבטל לימוד תורה, אלא להיפך, מועיל להבנה הנכונה של התורה.

גם רבי יהודה הלוי עומד על הצורך לדעת את מקצועות הטבע והלשון בשביל קיום התורה (ספר הכוזרי, מאמר שני, פסקה סד): "הסנהדרין - חובה היתה מוטלת עליהם שלא תחסר להם כל ידיעה בחוכמות האמיתיות והדמיוניות המקובלות בכללן גם כישוף וידיעת כל הלשונות. הייתכן כי ימצאו תמיד בקרב העם שבעים זקנים חכמים אם אין החכמות נפוצות וקבועות בעם? ואיך לא יהיה הדבר כן אם לשם קיום המצוות עצמן יש צורך בכל החוכמות האלה?...". לפי הנ"ל חובה ללמוד גם לימודי ליב"ה בנוסף ללימוד תורה, בכל מוסדות החינוך.

דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה

פי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. והיה אם שלום תענה ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך. ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה, וצרת עליה. ונתנה ה' אלהיך בידך והפית את כל זכורה לפי חרב. רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שאלה תבז לך ואכלת את שכל אנביה אשר נתן ה' אלהיך לך. פן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנה. רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נתן לך נתלה לא תחיה כל נשמה. פי התרם תחרימם, תחתי והאמרי, הפנעני והפרזי, תחוי ותיבוסי, פאשר צוף ה' אלהיך. למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם, ותטאתם לה' אלהיכם. (דברים כ, י-יח)

לפי הנ"ל מהם דיני המלחמה? במה הם שונים מדיני המלחמה היום? מה הדין כלפי הכנענים ולמה?

הרמב"ן מביא את פירוש רש"י - "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וּגו', במלחמת הרשות הכתוב מדבר, (ולא מלחמת מצווה), כמו שמפורש בענין (פסוק טו), "כִּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הָעָרִים הַרְחֵקֶת מִמֶּךָ מְאֹד". זה מבוסס על מדרש ספרי (שופטים קצט), והכוונה שהפרשה בסופה מבחינה בין שתי המלחמות, אבל קריאת השלום (שבפסוק י), אפילו במלחמת מצווה היא, שחייבים לקרוא לשלום אפילו לשבעה עממים; שהרי ראינו שמה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי, וזאת אפילו שנאמר "כִּי הִתְרַם תְּחַרְיִמֶם" (פסוק יז), "לֹא תַחֲיֶה כָּל נֶשְׁמָה", (פסוק טז). אבל ההבדל שבין שני סוגי המלחמות הוא שאם האויב אינו משלים אלא בוחר לעשות מלחמה, צווה הכתוב שברחוקות יש להכות את כל זכורה ולהחיות את הנשים והטף בזכרים ובערי העמים האלה שבארץ כנען, אם דחו את הצעת השלום צווה להחרים גם הנשים והטף. וכך אמרו רבותינו במדרש "אלה הדברים רבה" (ה יג) ובמדרש תנחומא.

מוסיף הרמב"ן: ובגמרא ירושלמי (שביעית פ"ו, הלכה א), אמר רבי שמואל ברבי נחמני: יהושע בן נון קיים פרשה הזו. מה עשה יהושע? היה שולח פרוסדיטגמא (איגרת) בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה: מי שמבקש להשלים - יבוא וישלים; ומי שמבקש לילך לו - ילך לו (לארץ אחרת); ומי שמבקש לעשות מלחמה - יעשה מלחמה. הגרגשי פנה, (עזב את מקום מושבו), הגבעונים השלימו ועשה איתם יהושע שלום. 31 מלכים שבאו להלחם, הפילם הקב"ה וכו' וכך אמר הכתוב בכולם (יהושע יא, יט, כ): "לֹא הִיִּתָּה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִתי הַחַוִּי יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן. אֵת הַכֹּל לִקְחוּ בַמִּלְחָמָה, כִּי מֵאֵת ה' הִיִּתָּה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחְרִימֶם", מכלל שאם רצו להשלים (ולנטוש עבודה זרה) היו משלימים עמם שכן כל העניין של החרמה הוא כדי שבני ישראל לא ילמדו מהם עבודה זרה.

לגבי העמים הקרובים שבארץ כנען, אם רוצים להשלים עליהם לעזוב עבודה זרה ולקבל על עצמם 7 מצוות בני נח. כמו כן, כל אדם פרטי משבעת העמים שמוכן לקיים 7 מצוות בני נח אין הורגים אותו. הרמב"ן מוסיף שאכן כך נהג שלמה המלך שכתוב בו (מלכים א, ט, טו - כב) "וְזֶה דְבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֵעֵלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֵת בֵּית ה' וְאֵת בֵּיתוֹ וְאֵת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וּגו', כל העם הנותר מן האמורי, החתי, הפריזי, החוי, והיבוסי - בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרים, ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד" ומבאר הרמב"ן שקבלו על עצמם שבע מצוות בני נח. מזה אפשר להסיק שלא היתה השמדה של עמי כנען, אלא חלק הובסו במלחמה, חלק יצאו לארצות אחרות, וחלק נותרו לאחר קבלת 7 מצוות בני נח.

לפי עקרונות התורה איך נכון להתייחס לערביי יהודה ושומרון ומזרח ירושלים?

ערביי יהודה ושומרון, כידוע, אינם עובדי עבודה זרה אך מצד שני, רובם עוינים את מדינת ישראל ואזרחיה היהודים, מעוניינים לפגוע בהם ואף לרצוח אותם, וסבורים, בהתבסס על דת האסלאם, שאין זכות קיום למדינה יהודית בארץ ישראל. במצב זה, רובם לא יסכימו להיות אזרחים נאמנים של מדינת ישראל השנואה עליהם אלא ישאפו להשמידה או להשתלט עליה.

ע"פ עקרונות התורה שראינו נראה שנכון להחיל את ריבונות ישראל על כל שטחי ארץ ישראל מבחינת הבעלות על כל הקרקעות שאינן בבעלות פרטית מוכחת, (דהיינו אדמות מדינה). אך כנראה שהדבר לא ניתן מבחינת הכרה בינלאומית והריבונות תוכל לחול על שטח C בלבד, שבו הרוב הגדול של התושבים הם אזרחי ישראל. יחד עם זאת, המדינה תבחר כי גם שטחי A ו-B, הם חלק בלתי נפרד מארץ ישראל, השייכת לעם היהודי, גם ע"פ החוק הבינלאומי.

לגבי זכויות פוליטיות ופרטיות - ערביי יהודה ושומרון יהיו רשאים להמשיך לגור במקומותיהם. תושבים ערבים בשטח C, אשר יסופח למדינת ישראל, המוכנים להצהיר נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה, יוכלו לקבל מעמד של תושבות קבע - זאת בדומה למעמד ערביי ירושלים המזרחית והדרוזים ברמת הגולן. מי שאינו מוכן להצהיר נאמנות לחוקי מדינת ישראל יהיה תושב החבל הערבי האוטונומי ויקבל אשרות שהיה ועבודה קבועות בתחום שטח C בתנאי שאינו מהווה סיכון בטחוני כלפי אזרחי ישראל ואינו חשוד באי - ציות לחוקיה. המסכן את הבטחון או עובר עבירות רבות יועבר לשטח האוטונומי. מעמד תושבות קבע מקנה את כל הזכויות שיש לאזרחי המדינה, (חופש תנועה, היתר עבודה, שהיה בתחום מדינת ישראל, קצבאות בטוח לאומי וכו') - אך למעט זכות הצבעה לכנסת ודרכון ישראלי. תושבים אלה יוכלו להחזיק אזרחות של החבל האוטונומי הערבי ביו"ש או אזרחות ירדנית, אם תינתן להם, כמו התושבים הערביים של מזרח ירושלים. ערבי בשטח C העובר גיור, יקבל אזרחות ישראלית לאחר תקופת אכשרה, שבה יצטרך להוכיח שהגיור היה אותנטי ושהוא נאמן למדינה ושומר על חוקיה.

התושבים הערביים בשטחי A ו-B יהיו תושבי ואזרחי החבל הערבי האוטונומי בדומה לרשות הפלסטינית היום ויוכלו לבקש אזרחות ירדנית כפי שיש לערביי ירושלים המזרחית. החבל האוטונומי יורשה להעניק אזרחות לתושבים ולהנפיק להם דרכונים, אך לא יהווה מדינה עצמאית בתחומי הביטחון ומעברי הגבולות בינו לישראל. לצורך שמירה על הביטחון, החוק והסדר - (כולל מניעת הסתה, סיכול פעולות טרור והשפעת גורמים זרים עוינים), למשטרת ישראל וצה"ל תהיה אפשרות לפעול ולסכל אף בשטחי החבל האוטונומי תוך תאום עם כוחות ומוסדות הביטחון הפלסטיניים.

כתוצאה מכך, בשטחי הערבים שאינם אזרחי המדינה או תושבי קבע, (בשטחי A ו-B) החוקים האזרחיים, כולל חוקי הבניה, ייקבעו וייאכפו ע"י השלטון הערבי האוטונומי.

בנוסף, יש להקים או להשלים את גדר ההפרדה לצורך הבטחת ביטחון אזרחי ישראל. יוצר רצף טריטוריאלי לאזרחי ישראל ולתושבי האוטונומיה הערבית ע"י סלילת כבישים נוספים, גשרים, מנהרות וכו', תוך סלילת דרכים נפרדות באזור האוטונומיה, כדי למנוע אפשרות הגעה של ערביי יהודה ושומרון עוינים לאזורים שבהם נמצאים יהודים, או ירי מרכב חולף. כבישים משותפים היום הם מקור לפיגועים רבים ואין להשאיר מצב זה.

יתקיים ככל האפשר, שיתוף פעולה כלכלי – מסחרי בין מדינת ישראל לאוטונומיה. ייקבע כי כתנאי למעבר סחורות ופועלים מישראל ואליה, כולל אספקת חשמל ומים, וכן כניסה לישראל לשם תפילה ומסיבות הומניטריות, על האוטונומיה למנוע פעולות טרור והסתה לטרור, כולל בספרי לימוד ולהימנע מתשלומים למחבלים, למנוע זיהום מקורות מים ופגיעה בעתיקות, וכדו' וכן להבטיח הגעה בטוחה של יהודים למקומות הקדושים להם. במידה שלא תעשה כך יינקטו סנקציות ע"י המדינה, ותהיה מוסמכת למנוע מעבר תושבים, (גם למקומות קדושים), פועלים, סחורות ומשאבים, וכן תהיה רשאית לתקן את הנזקים שנגרמו, ע"ח תקציבי מסים המגיעים לאוטונומיה.

יש לשאוף להסדרים דומים גם ברצועת עזה. עם זאת, יש קודם להכות בארגוני הטרור שם להרוס תשתיות טרור ולבנות גדר הפרדה חכמה ובלתי עבירה.

על כן, בהסדר הנ"ל, יוחל החוק הישראלי על השטחים שאין בהם כמעט תושבים ערביים (שטח C - ע"פ הסכמי אוסלו) ויוצע מעמד של תושבות קבע לאותם תושבים ערביים הנמצאים בו.

השליטה על הר הבית תחולק בין מדינת ישראל, באמצעות הרבנות הראשית לבין מדינת ירדן – באמצעות הווקף, כאשר כל האזור בצפון ההר ועד דרומה לכיפת הסלע, למעט כיפת הסלע עצמה, יהיה בשליטת ישראל ושאר ההר, (החלק הדרומי, כולל המסגדים), יהיה בשליטת ירדן.

אין ספק כי נציגי הערבים לא יסכימו להסדר הכולל הנ"ל, שכן בעבר דחו הצעות ישראליות נדיבות בהרבה שנתנו להם שליטה והקמת מדינה פלשתינית עצמאית על כמעט כל שטחי יהודה ושומרון. על כן מדינת ישראל תצטרך לבצע את ההסדר באופן חד – צדדי. הצד הערבי אמנם יתנגד, אך בלית ברירה יצטרך להשלים עם המציאות. ע"פ דת האסלאם, מוסלמים מחויבים בנאמנות לכל שלטון זר החזק מהם, אשר שומר על ביטחונם, רכושם וחופש הפולחן שלהם. התייחסות נוספת לסוגיה זו מופיעה בספר "להיות מדינה יהודית".

האם ההצעה הנ"ל תואמת את החוק הבינלאומי?

כן. הבסיס לחוק הבינלאומי בנוגע לשטחי יהודה ושומרון הוא ההחלטות שהתקבלו בוועידת סן רמו משנת 1920 שבה בעלות הברית – בריטניה, צרפת, איטליה ויפן, העניקו את המנדט על פלסטין לבריטניה, כאשר חלק מהמנדט היה מימוש הצהרת בלפור מ-1917 להקמת בית לאומי

ליהודים בארץ ישראל, כולל עבר הירדן המזרחי. בפועל, ובניגוד להסכם, בריטניה יצרה בשנת 1922 בעבר הירדן, את מדינת ירדן הערבית. באותה שנה, בוועידת ורסאי, אישרר חבר הלאומים את המנדט הנ"ל, אשר כלל את יהודה ושומרון כחלק מהמולדת של העם היהודי. עם הקמת האו"ם בשנת 1945, התקבל סעיף 80 באמנת האו"ם המעגן את כל ההסכמים והחוקים הבינלאומיים הקודמים והם תקפים עד היום. מאחר שהערבים דחו את המלצת 181 של האו"ם (תכנית החלוקה), המלצה זו למעשה התבטלה. כתוצאה ממלחמת העצמאות, ממלכת ירדן סיפחה את שטחי יו"ש. סיפוח זה הוכר רק ע"י בריטניה ופקיסטן. מאחר ששטחי יו"ש לא נכבשו במלחמת ששת הימים ממדינה אחרת, (בהיות סיפוחם לירדן לא חוקית), הם אינם מוגדרים כ"שטח כבוש" מבחינת אמנת ג'נבה הרביעית והישובים היהודיים ביו"ש אינם נוגדים את החוק הבינלאומי. להיפך, ע"פ החוק הבינלאומי, אין מניעה מכך שמדינת ישראל תספח את כל שטח יו"ש או חלק מהם.

יש להניח כי אילו יהודה ושומרון נכבשו במלחמה ב - 1948 הם היו מוכרים ע"י אומות העולם כחלק ממדינת ישראל, כפי שהוכרו אותם שטחים נרחבים שנכבשו במלחמת העצמאות שהיו מעבר לגבולות תכנית החלוקה, כולל אזור רמלה, לוד, בית שמש והפרוזדור לירושלים, אזור לכיש, מערב הנגב, באר שבע, חלק מהגליל העליון - והכל בהתאם לסעיף 80 באמנת האו"ם כפי שהובא לעיל. העובדה שנכבשו רק ב - 1967 אינה משנה את המעמד המשפטי של שטחים אלה לעומת השטחים שנכבשו במלחמת תש"ח.

האיסור להשחית עצי פרי במצור; כי האדם עץ השדה?

פִּי תִצּוֹר אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיָהּ לְתַפְשָׁהּ, לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצֶיהָ לְנֹדֶחַ עָלָיו גִּרְזֵן פִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת - פִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבֹא מִפְּנֵיהָ בְּמִצּוֹר. רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעַה פִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא, אֹתוֹ תִשְׁחִית וְכִרְתָּ וּבְנֵיתָ מִצּוֹר עַל הָעֵיר אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה, עַד רִדְתָּהּ. (דברים כ, יט-כ)

למה אסור להשחית עץ מאכל? מה עוד לומדים מדין זה?

התורה אוסרת להשחית עץ מאכל ללא סיבה על מנת לפגוע באויב, אך לצורך תועלת או מניעת נזק, מותר. מותר לכרות עץ אשר מניב מעט מאוד פרי, פחות מקב, (1.1 ק"ג), לשנה. טעם שניתן לכך, "פִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה" – יש דמיון בין העץ לבני אנוש ביישוב העולם ובתרומה לו. לגבי מטעים מסחריים השיקול ההלכתי המרכזי הוא כלכלי. אם המטע הגיע למצב שאין כדאיות לטפל בו, מפני שמחיר הטיפול גבוה ממחיר הפירות למרות שכל עץ מעצי המטע מניב הרבה יותר מקב בשנה, מותר לעקור את עצי המטע כדי לנטוע במקומם עצים שניתן לשער שניבו רווחים ובכל מקרה ומקרה יש לשאול שאלת חכם. עוד חשוב לציין שגם לגרום מוות

לעץ אסור. למשל, אסור לייבש עץ פרי על ידי פגיעה באמת המים שמשקה אותו (רמב"ם הל' מלכים ו, ח). אילנות סרק שאינם מוציאים פירות אינם נכללים באיסור שכן כתוב בתורה בפירושו: "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וְכָרְתָּ". אילן סרק מותר להשחית אף אם אין תועלת בכך.

מצד ההלכה יש מקרים בהם מותר לעקור עצי פרי. לדוגמה, כשהעץ מזיק מאוד לאנשים כגון ששורשיו הורסים את צנרת הביוב או כאשר בגלל פירותיו מתמלא הבית בזבובים ויבחושים. וכן כאשר צריכים את מקומו של העץ כדי לבנות עליו בית מותר על פי ההלכה לעקרו. מותר לקצוץ עצים לצורך ציבורי כמו סלילת כביש.

אלא שהדבר אינו פשוט: ישנה מסורת ביד חז"ל שכל העוקר עץ פרי מסתכן בנפשו. הפירוש הפשוט לזה הוא שרק כאשר עוקרים את העץ שלא כדין אז העוקר מסתכן בנפשו אבל אם העקירה נעשית על פי ההלכה, אין בדבר כל סכנה. כדי להימנע מכל צל של סכנה המליצו רבים מן הפוסקים שבמקום שאפשר, עדיף לבצע את העקירה על ידי נוכרי, שכן רק על ישראל מוטל איסור מן התורה לעקור עץ פרי.

כמו כן אסור מדרבנן להשחית, ללא סיבה מוצדקת, דרך ונדליזם, כל דבר הנמצא בעולם, כי עלינו לפתח ולבנות את העולם ולא להשחיתו. כמו כן, אסור להשליך לזבל, מזון הראוי לאכילה אלא לשומרו או לתת אותו למי שנזקק לו. האיסור נקרא "בל תשחית". לצערנו, תופעה זו נפוצה באולמות שמחות, בסיסי צה"ל, מסעדות ובמקומות ציבוריים רבים.

לאחרונה חוקק בצרפת, חוק האוסר על אולמות שמחה ומקומות ציבוריים להשליך אוכל לזבל אלא לדאוג להעביר אותו למוסדות או לעמותות הדואגים להעברת מזון לנזקקים. רצוי שמדינת ישראל תלך בעקבותיה, במיוחד מאחר שמדובר בערך יהודי.

עם זאת, בשנת 2018 אושר החוק לעידוד תרומות מזון ללא חשש מתביעה (עקב נזק או הרעלה שנגרם ממזון פגום), וקובע כי "מי שתורם מזון לארגונים לחלוקת מזון וכן ארגונים לחלוקת מזון המובילים, מחזיקים או מחלקים תרומות מזון לא יישאו באחריות אזרחית או פלילית לנזק שנגרם עקב תרומת המזון אם הם פעלו בהתאם להוראות כל דין החלות עליהם ולא התרשלו". זאת בתיקון חוק האחריות למוצרים פגומים שחל עד אז על יצרני מזון. בדברי ההסבר להצעת החוק נכתב: "כ - 25% מהאוכל שמכינים במסעדות, אולמות אירועים, חדרי אוכל מפעליים, בסיסים צבאיים, רשתות שיווק ובתי מלון – נזרק".

מקור: <https://main.knesset.gov.il/News/PressReleases/pages/press22.10.18jb.aspx>

מה הכוונה במילים "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"?

רש"י מפרש: "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה, הרי "כִּי" משמש (גם) בלשון "דלמא" – (שמא או וכי), שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניו, להתייגר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר? למה שתשחיתנו?" כלומר שלא מדובר באמירה אלא בשאלה ריטורית. וכי העץ הוא אויב?

הרמב"ן מפרש אחרת ע"פ האבן עזרא: "כי (עבור) האדם עץ השדה הוא - ממנו תאכל ותחיה ובו תבוא העיר מפניך במצור". הכוונה לומר, אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש את העיר וגם בהיותך במחנה הצר על העיר, תעשה כן, (תחיה ממנו). לכן אל תשחית אותו. גם במדרש ספרי כתוב: "כי האדם עץ השדה": שחיינו של האדם אינו אלא מן האילן. האדם חי מעץ השדה, (ולא שהאדם דומה לעץ השדה). יחד עם זאת, נראה שפשט הכתוב הוא כפירוש רש"י.

כתב הרב אליעזר מלמד: ישנו דמיון גדול בין האדם לעץ הפרי. שלא כמו השיחים שצומחים במהירות ותוך זמן קצר מגיעים לשיאם, העצים צומחים לאט. בתחילה אינם מניבים פרי ורק לאחר שהגיעו לבחורות מניבים פרי. כך גם האדם. תהליך התפתחותו איטי יחסית לשאר בעלי החיים ורק לאחר שהוא מגיע לבגרותו הוא יכול להניב פרי ולהיות שותף בפיתוחו וקיומו של העולם. ושלא כמו עצי הסרק שכל ענינם הוא לצמוח ולהיראות, בעצי הפרי ניכרת מגמה אידיאליסטית. הם אינם צומחים אך ורק למען עצמם אלא מגמתם להניב פירות כדי לזון בהם בני אדם ובעלי חיים, וכדי להתרבות. גם האדם המתקן צריך להשתדל להדמות לעץ פרי ולהעניק מטובו לסביבתו ולחברתו ולא לדאוג לעצמו בלבד.

מקור: yeshiva.org.il/midrash/1988

סיכום פרק כ

בפרק ראינו שתפקיד הכהן משוח המלחמה לעודד את הלוחמים ולהפיח בהם רוח לחימה וביטחון בה'. יש 4 קבוצות של פטורים לצאת למלחמת הרשות שהמשותף ביניהם הוא כנראה נסיבות אישיות העלולות להטרידם ולפגוע בכושרם להילחם מכל הלב. ראינו שלמרות הפטור הניתן לחיילים מסוימים, בעקרון כל הגברים חייבים לקבל הכשרה צבאים ולשרת בצבא ולוא בתפקידים לא קרביים. התייחסנו לסוגיית פטור לאברכים שתורתם אומנותם ולתפקידים שראוי שצעירים חרדיים ימלאו.

ראינו שלפי דיני המלחמה של התורה, אין להרוג כנענים המקבלים על עצמם 7 מצוות בני נח ושהציווי להרוג את כולם הוא רק במידה שבחרים להילחם נגד ישראל, מבלי לנטוש עבודה זרה. נסינו להשליך מכך ליחס הרצוי לערביי ארץ ישראל שכידוע אינם עובדי עבודה זרה ולרוב מקיימים את 7 מצוות בני נח גם אם לא בשלמותן. הצענו צורת הסדר של דו – קיום עם ערביי יהודה, שומרון ועזה.

ראינו שאסור להשחית עצי פרי וגם באופן כללי, אין להשחית דברים סתם, ללא צורך.

פרק כא - דין עריפת עגלה ערופה; למה עורפים אותה? במה היא אשמה?

פי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה - לא נודע מי הפהו. ויצאו זקניו ושפטיו ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרבה אל החלל ולקחו זקני העיר שהוא עגלת בקר אשר לא עבד בה, אשר לא משכה בעל. והורדו זקני העיר שהוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע, וטרפו שם את העגלה בנחל. ונגשו הפהנים בני לוי כי במ בחר ה' אלהיך לשרתו ולברך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וכל זקני העיר שהוא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל. וענו ואמרו: דינו לא שפכה (שפכו) את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם. ואתה תבער הדם הנקי מקרבך - פי תעשה הישר בעיני ה'.

(דברים כא, א-ט)

למה דווקא זקני העיר הקרובה לחלל מביאים את העגלה?

התורה קבעה כי מעשה הכפרה על מעשה הרצח ייעשה ע"י העיר הקרובה לאירוע, אולי מפני שסביר שהרוצח יצא ממנה. יחד עם זאת אם ישנה עיר גדולה יותר אפילו אם היא רחוקה יותר זקני העיר הגדולה יותר מביאים את העגלה.

למה עורפים את ראש העגלה? מה היא אשמה?

הרמב"ן מביא את התייחסות הרמב"ם:

... הרב (הרמב"ם אמר במורה הנבוכים (ג, מ), "כי הטעם הוא לגלות את הרוצח ולבער את דמו. בגלל שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעים מי הרג את זה, וכשיחקר הענין יאספו הזקנים ויביאו את העגלה, ירכו בני אדם לדבר בו ואולי יתגלה הדבר. וכבר אמרו (ירושלמי סוטה, פרק ט, הלכה א), שאפילו אם תבוא שפחה ותאמר "פלוני הוא הרוצח" לא תערף העגלה, ואם יודע מי הרוצח ויחרישו ממנו ויעידו לפני הבורא על נפשותם כי לא ידעוהו, יהיה בזה זדון גדול. וכל השומע שמך דבר בענין יבוא ויגיד ויתפרסם הדבר, ויהרג הרוצח או על ידי ב"ד או המלך או ע"י גואל הדם. ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערוף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, יכירו בו רואיו וידברו בו", (וכך ימשיכו לפרסם ולחקור בעניין בנסיון לאתר את הרוצח. היום מפרסמים קלסטרון של החשוד).

מסיים הרמב"ן: ולפי דעתי, יש בו טעם כענין הקרבנות הנעשים בחוץ, שעיר המשתלח ופרה אדומה (שבאים כדי לכפר ולטהר) ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החוקים, (בדומה להנ"ל)

לפי האברבנאל, המטרה היא לזעזע את תושבי הערים הקרובות כדי שלא יעברו לסדר היום על מעשה הרצח, אלא יחקרו ויעשו חשבון נפש ציבורי באמצעות זקני ומנהיגי העיר האחראים למה שקורה במקום. (אכן עריפת העגלה היא מראה מזעזע, אך עצם הזעזוע עשוי להביא לאיתור הרוצח).

למה שנחשוד בזקני העיר שרצחו את האלמוני?

גם רש"י מביא את השאלה ומפרש ע"פ מסכת סוטה, מח: וכי עלתה על לב (מישהו) שזקני בית הדין שופכי דמים הם? אלא (הם אומרים): לא ראינוהו – (את הנרצח) ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוייה (ליווי) והכהונים (ולא הזקנים), אומרים: **פְּפֹרְ לְעַמְךָ יִשְׂרָאֵל...**

למה זקוק העם לכפרה?

עצם העובדה שמישהו נרצח והרוצח לא נמצא, משאיר את העם במצב של עוון וחוסר כפרה. לא ניתן להשאיר את המצב כך.

סיכום פרק כא

בפרק ראינו שאם מוצאים חלל מחוץ לעיר, על זקני העיר להביא עגלה, ואם לא נמצא הרוצח, לערוף את ראשה בנחל. ראינו שמטרה אפשרית של מעשה זה הוא לזעזע את הציבור ולפרסם את המקרה ברבים וע"י כך, אולי למצוא את הרוצח. אין לעבור לסדר היום ולהשאיר את הפשע לא מפוענח. ראינו שהמטרה העיקרית של הטקס היא כדי לכפר על הדם שנשפך.

הרעיון המרכזי של פרשת שופטים

הרעיון המרכזי הוא אופן ניהול מדינה תקינה בארץ ישראל – בחירת שופטים ושוטרים, מערכת משפט צדק בראשות הסנהדרין, דיני עדות, ההתייחסות לנביאים, משטר מלוכני מוגבל, וכן התייחסות לסוגיות בולטות – מעשי רצח ויציאה למלחמה.

תוספת

"לפחות 5% מההרשעות בישראל הן הרשעות שווא"

יובל יועז, עתון גלובס, 23.4.14 - globes.co.il/news/article.aspx?did=1000933025
בספר החדש העוסק בהרשעת חפים מפשע, טוען פרופ' בועז סנג'רו: "במציאות הישראלית כמעט שאין זיכויים". כיצד הוא מציע לתקן את עיוותי השיטה הנוכחית?

קריאה בספרו של פרופ' בועז סנג'רו, "הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם", שיצא לאור לפני שבועות אחדים בהוצאת "רסלינג", מלווה בתחושה חמקמקה של פרדוקס. סנג'רו, העוקב אחר מהלכי הזירה המשפטית הפלילית דרך הפריזמה האקדמית זה שנים רבות, פיתח נוסחה שהובילה אותו למסקנה כי לפחות 5% מההרשעות בבתי המשפט בישראל הן הרשעות שווא. פירוש הדבר שמתוך כ- 20 אלף האסירים הנמצאים בכל רגע נתון בבתי הסוהר בישראל, לדעתו לפחות 1,000 מורשעים הם חפים מפשע, ועובדת הימצאם מאחורי סורג ובריח היא טרגדיה נוראה.

אלא שיש משהו בטיעון של סנג'רו שמביס את עצמו. הרשעה במשפט פלילי פירושה קביעה שיפוטית שהנאשם עבר את העבירה שבה הוא מואשם מעבר לכל ספק סביר. זו הקירבה הרבה ביותר לוודאות שמערכת המשפט מסוגלת לייצר. הרשעת שווא פירושה שהמסקנה שאליה הגיעה מערכת המשפט בנוגע לנאשם ספציפי כי הוא אשם מעבר לכל ספק סביר, היא מסקנה שגויה. שהספק רב יותר ואיננו מאפשר הרשעה.

העניין הוא שאם בספקנות עסקינן, קשה לקבוע מסקנות בנחרצות מוחלטת. אך סנג'רו מתעקש לדבר במילים נחרצות, וכך הוא כותב בהקדמה לספרו: "בעבר ניתן היה לפקפק בעצם קיומן של הרשעות של חפים מפשע ולראות בהן תופעה זניחה. אלא שכיום לא נותר עוד מקום לספקנות בעניין, ואם קיימת ספקנות, מקורה כנראה בבורות... גם בישראל נחשפות מפעם לפעם הרשעות של חפים מפשע והעוסקים בנושא יודעים כי הן מהוות רק את קצה הקרחון של התופעה שהרי קשה מאוד להוכיח שהרשעה היא מוטעית".

בעיות במצבי מלה כנגד מלה

בישראל קמו בשנים האחרונות כמה אוהדים נלהבים של "פרויקט החפות" האמריקאי שבמסגרתו עורכים בדיקות DNA של עבריינים מורשעים ושל זירות הפשע שבעטיין הורשעו כדי להוכיח מעבר לכל ספק סביר את העובדה שהורשעו על לא עוול בכפם.

כמה מומחים מהאקדמיה המשפטית וכן הסנגוריה הציבורית משתפים פעולה כדי להביא את בשורת "פרויקט החפות" גם לישראל. יחד הם מהווים קבוצת אינטרס חזקה ובעלת השפעה הפועלת למען הרחבת זכויותיהם העיוניות של נאשמים בהליך פלילי. למשל, במטרה להרחיב את פרקטיקת המשפטים החוזרים בישראל הניתנים עדיין במשורה; לבטל את האפשרות להרשיע על סמך הודאת הנאשם בלבד; לחנך את המשטרה לאסוף את כל הראיות הרלבנטיות בחקירת משטרה ולא רק את הראיות המרשיעות; ועוד.

אלה הן מטרות מצוינות. קשה לחלוק על כך שהרשעתו של אדם חף מפשע היא אסון, הן לנאשם עצמו הן לחברה כולה. לא רק בשל העובדה שהעבריינין האמיתי עדיין מסתובב חופשי כפי שמציין סנג'רו, אלא גם מעצם גריעתו מהחברה של אזרח מועיל והושבתו בבית האסורים.

מה שמציע סנג'רו כדרך לתקן את עיוותי השיטה הנוכחית היא "תורת בטיחות מודרנית" למשפט הפלילי, המקבילה לתורות בטיחות המקובלות בתחום התעופה, ההנדסה והרפואה.

לדבריו, יש לאשר הרשעות בפלילים רק אם אשמתו של הנאשם הוכחה מעבר לספק סביר ובנוסף ננקטו כל האמצעים הסבירים להבטיח שלא תתרחש הרשעת שווא.

בין האמצעים הללו מונה סנג'רו כמה הצעות שגיבש שראויות לבחינה יסודית: ייסוד גוף מרכזי לבטיחות במשפט הפלילי שיחקור "תאונות במשפט הפלילי" - (הרשעות שווא) ותקריות - (תאונות שנמנעו); קביעת סטנדרטים גבוהים על מכשירים המשמשים להפקת ראיות מדעיות כגון ערכות DNA, מכשירי ה"ינשוף" המשטרתיים המשמשים לבדיקות שכרות, מכמונות מהירות וכו'; תיעוד בווידיאו של כל מסדרי הזיהוי וחקירות החשודים; ואולי החשוב ביותר שינוי החקיקה כך שלא תתאפשר הרשעה בהתבסס על ראיה אחת ויחידה. שינוי חקיקה שעלול לעורר בעיות בסיטואציות של מילה כנגד מילה, כגון במצבי עבירות אלימות במשפחה או עבירות מין.

כדרך לתחשיב שלו עובר סנג'רו בכל התחנות הפליליות המוכרות מהתקשורת בשנים האחרונות, מהרשעתו של רומן זדורוב ברצח הילדה תאיר ראדה; הרשעתו של סולימן אל עביד ברצח חנית קיקוס; משפטו החוזר של עמוס ברנס, שזוכה לאחר שנים רבות מרצח החיילת רחל הלר ועוד.

לדבריו, "מניחים שהחשוד אשם ונותר רק למצוא ראיות שיוכיחו זאת. התפיסה המוטעית מוליכה להתמקדות בנחקר, בניסיון לגבות ממנו הודאה בביצוע העבירה ולהסתפקות בהודאה זו לשם הרשעה".

אליבא דסנג'רו, דומה כי אין בור בפרוצדורה הפלילית, בדיני הראיות ובדין הפלילי המהותי שמערכת המשפט הישראלית איננה נופלת בו: שופטים "נוטים להסתנוור" מראיות מדעיות; עדי ראיה מוסרים עדויות שגויות ומפלילות - לפעמים בידועין ובזדון; המשטרה מתמקדת בחילוף הודאות מחשודים ותו לא; בתי המשפט נוטים להרשיע ברוב מוחלט של כתבי האישום הנדונים בפניהם; מגפת עסקאות הטיעון מובילה חשודים להודות בעבירות שלא ביצעו כדי לצמצם סיכונים; זכויות הנאשמים אינן נשמרות ואין סנקציות אפקטיביות על הפרתן; הליכי הערעור הם כמעט חסרי סיכוי; ומשפטים חוזרים הם מאורע נדיר.

לגישתו, התוצאה היא ש"במציאות הישראלית כמעט שאין זיכויים".

נציין כי משפטים בבתי הדין ע"פ החוק היהודי מתנהלים בזהירות רבה יותר וכנראה ישנן פחות הרשעות שווא.

הבעיה בהרשעות על בסיס הודאות הנאשם

הודאה באשמה מוגשת על ידי התביעה כראיה מרכזית בחומר הראיות המצורף לכתב אישום. עוד לפני הצגתה בפני השופט יכול להתקיים הליך ביניים הדן בקבילות ההודאה בלא קשר לתוכנה. זהו משפט זוטא בו נטען כי ניתנה שלא מרצונו החופשי של הנאשם ובאמצעים פסולים כאמור בפקודת הראיות. עם זאת, מעולם לא קרה שנאשם זכה במשפט זוטא ולפיכך מעולם לא זוכה נאשם לאחר שהוברר שהודאתו לא נמסרה מרצונו החופשי.

עם זאת, קרו בישראל מקרים שבהם שוחררו אנשים שהודו ואף שחזרו את הפשע שביצעו לכאורה וזאת לאחר שנמצאו הנאשמים האמיתיים או לאחר שהתברר שלא אירע פשע כלל. כזה היה המקרה של פאבל סמירנוף שהודה ושחזר את רצח חברו ושריפת גופתו ורק לאחר זמן נמצא החבר חי, בריא ושלם וכזה היה גם המקרה של טארק נוג'ידאת שהודה ושחזר את רצח החייל אולג שייחט ורק לאחר מכן נמצאו האשמים האמיתיים. פסיקה יוצאת דופן אירעה בבית המשפט המחוזי בתל אביב עת זוכה אלכסנדר וולקוב מרצח גרושתו וזאת לאחר שהשופטים מצאו חוסר התאמה בין השחזור שלו לבין מה שאירע בפועל. כתוצאה מהזיכוי ספגו שלושת השופטים בראשות אב בית הדין שלי טימן ביקורת נוקבת הן מהתקשורת והן מחבריהם השופטים. ולו רק משום שהודאה נחשבת בישראל כמלכת הראיות ואין בילתה, כאשר נלווה אליה "דבר מה נוסף" - פעוט ככל שיהיה.

הביקורת על מעמדה המיוחד של ההודאה באשמה נשמעת בין כתלי בית המשפט בשיח האקדמי ובשיח הציבורי. היא נשמעה בעיקר לאחר שפורסמו כמה מקרים של הודאות שווא או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. ברובם הורשעו נאשמים בעקבות הודאתם. כמו למשל: פרשת עיזאת נאפסו, כנופיית מע"צ, פרשת עמוס ברנס, וההרשעה ברצח חנית קיקוס. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המשטרה.

המבקרים מעלים מספר בעיות:

אי אפשר להתייחס להודאה באשמה כאמת עובדתית בכל מקרה. היא יכולה לנבוע מסיבות שונות שהוכחו בעבר כגורמים להודאות שווא, כמו: מבנה נפשי מעורער של הנאשם, התרברבות, רצון לחפות על מישהו, לחץ חברתי, הבטחה של חוקרים לשחרר את הנאשם ממעצר אם יודה, ועוד. בהקשר זה גם נשמעת הטענה כי הסתמכות על ההודאה לבדה פוגעת באנשים המעורערים בנפשם, שכן הם עלולים להודות בפשעים שלא ביצעו, ודווקא הם זקוקים במיוחד להגנת בית המשפט.

הודאה באשמה היא בעייתית כשהיא אינה נתמכת בשום ראיה אובייקטיבית אחרת. ה"דבר מה הנוסף" יכול להיות גם בְּדֵל ראיה או ראיה קלה כנוצה וכאשר מדובר בחריצת גורלו של אדם אין די בכך.

מעמד כה בכיר להודאה יקל על חוקרי המשטרה לקצר את החקירה, "לעגל פינות", ולהיצמד לקונספציה שגויה. זאת מתוך מחשבה שהתיק סגור וממילא כבר השיגו את שלהם. המקור: ויקיפדיה, הודאה

"הרשעות שווא תופעה רווחת" (מקור: מירב ארד, אתר "מחלקה ראשונה").
24.2.2013 - www.news1.co.il/Archive/001D32249900.html

כך לדברי עו"ד אדם פיש בכינוס שנערך במרכז האקדמי כרמל בחיפה בנושא "הודאות שווא". "התופעה של הודאות שווא היא תופעה רווחת, אך התופעה של הרשעות שווא היא תופעה הרווחת הרבה יותר. ישנם אמצעי חקירה פסולים כמו בדיקת פוליגרף בה החשוד נמצא דובר אמת אך חוקריו אומרים לו שהוא נמצא דובר שקר; זה דבר שמקובל בישראל", כך אמר עו"ד אדם פיש בכינוס שנערך בסוף השבוע במרכז האקדמי כרמל בחיפה בנושא "הודאות שווא".

האפיפור

בעת ביקורו בארצות הברית אמר האפיפור לנהגו: "אני אפיפור כבר המון שנים ומזמן לא נהגתי בעצמי. אני רוצה לנסות את הכבישים המהירים האלה. בוא נתחלף במקומות".

הנהג ציית ללא היסוס, עבר למושב האחורי והאפיפור התיישב בכסא הנהג. האפיפור התחיל לנהוג, הגיע למהירות של 100 קמ"ש, המשיך למהירות של 120 קמ"ש וכאשר הגיע למהירות של 140 קמ"ש עצר אותו שוטר תנועה.

השוטר הציץ פנימה לרכב והתקשר במכשיר הקשר למפקדו כדי לדווח על מעצר של אח"ם.

המפקד: "את מי עצרת - את ראש העיר?"

השוטר: "לא. אישיות חשובה יותר".

המפקד: "האם זה המושל?"

השוטר: "לא. אישיות חשובה יותר".

המפקד: "אני לא מאמין. עצרת את הנשיא?!"

השוטר: "לא. אישיות חשובה יותר".

המפקד: "עכשיו אתה ממש מרגיז אותי. מי לעזאזל יותר חשוב מהנשיא?"

השוטר: "אני לא יודע בדיוק מי האיש, אבל האפיפור הוא הנהג שלו".

העד

השופט הזהיר את העד: "האם אתה מבין שנשבעת לומר את האמת, כל האמת ורק אמת?"
"כן", ענה העד.

"האם ברור לך מה יקרה אם לא תאמר את האמת?"
"כן. הצד שזימן אותי יזכה במשפט".

עורך דין על הקו

עורך דין מתחיל פותח משרד חדש ואומר למזכירתו שתודיע לו כשמישהו בא.
אחרי שעה וחצי של שקט מוחלט המזכירה אומרת לו שמישהו בא.
האיש נכנס ועורך הדין מזנק לטלפון ועושה את עצמו כאילו בשיחה חשובה.
אחרי 7 דקות הוא מניח את השפופרת ופונה לאיש: מה רצונך?
האיש אומר: כלום. רק באתי לחבר את קו הטלפון.

פרשת כי תצא

פרק כא (המשך) - היחס לשבויה, אשת יפת תואר ולקחתה לאישה; למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לחוק המדינה; בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?; את מי תולים?; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין?

היחס לשבויה - אשת יפת תואר ולקחתה לאישה

פי תצא למלחמה על איבויך ונתנו ה' אליהיך בידך ושביית שביו. וראית בשביה אשה יפת תאר, וחקקת בה ולקחת לה לאשה. ותבאתה אל תוך ביתך וגלחת את ראשה ועשיתה את צפרניה. והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לה לאשה. והיה אם לא תפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בפסח, לא תתעמר בה תחת אשר ענייתה. (דברים כא, י-יד)

באיזה מלחמה מדובר?

כותב רש"י: פי תצא למלחמה - במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל (נגד הכנענים אשר בחרו להילחם נגד ישראל), אין לומר ושביית שביו, שהרי כבר נאמר: (דברים כ טז), "לא תחיה כל נשמה" – (כלומר שלא לוקחים שבוים). "ושביית שביו", (מדרש ספרי), לרבות כנענים שבתוכה (מחוץ לארץ ישראל), ואע"פ שהם משבע האומות.

מה פתאום שחייל מבני ישראל יוכל להתחתן עם שבויה מהאויב?

רש"י כותב: ולקחת לה לאשה; לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקב"ה מתירה, ישאנה באיסור. כלומר שהחשש הוא שאכן יהיו חיילים שירצו לשאת שביות יפות תואר מעמים אחרים. לכן התורה קובעת פרוצדורה מתאימה גם למקרה כזה.

כל עוד לא התגירה היא נשארת במעמדה במשך שנים עשר חודש ובהם אין לפגוע בה אף שהיא עורנה דבקה בעבודה זרה. לאחר מכן, היא נדרשת לקבל את שבע מצוות בני נח ואם איננה רוצה להתגייר יש לשחררה.

מה הכוונה במילים "ישאנה באיסור"? באיזו דרך אסור לשאת לא יהודיה ולמה?

הכוונה שיביא אותה מהמלחמה ויהפוך אותה לאשתו מבלי שתתגייר קודם. נישואין כאלה אינם תופסים פורמאלית ולפי ההלכה היא נחשבת כאישה לא יהודיה החיה עם יהודי אך איננה נשואה לו, דבר האסור בהחלט. ברור שגם ילדיהם אינם יהודים אם לא יתגיירו. המקור לאיסור הוא "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם - בְּתָף לֹא תִתֵּן לְבָנוֹ וּבְתוֹ לֹא תִקַּח לְבָנָהּ. פִּי יָסִיר אֶת בְּנֵךְ מֵאֲחֵרִי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְתָרָה אִף ה' בְּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מֵהָר", (דברים ז, ג - ד) – (הכוונה שאביו הנוכרי יסיר את נכדך היהודי מאחרי). ברור שנישואי תערובת גורמים בדרך כלל להתבוללות ולניתוק של יהודים מדתם ומעמם. נישואי התערובת, הנפוצים מאוד באירופה ובארה"ב - (50% – 90%), מכונים לפעמים "השואה השקטה".

כותב בעל ספר החינוך: ואחר הגיור הוא נושא אותה בכתובה וקידושין ודינה כדין בנות ישראל. אחר החודש הראשון של הבכיה, הוא ממתין עוד חודשיים אחר הגיור עד שנושאה, (שם היא בהריון בעת השבי ידעו מי האב).

האם הדין של אשת יפת תואר התקיים במציאות?

על פי מדרש תנחומא, אבשלום שמרד באביו דוד היה בן אשת יפת תואר, בנה של מעכה בת תלמי מלך גשור, שדוד חמד באחת ממלחמותיו. לכן אחותו, תמר, בהיותה בת של אשת יפת תואר יכלה להינשא לאחיה אמנון, כפי שהיא הבטיחה לו, מכיוון שנולדה בשלב שאמה עדיין היתה גויה ולכן, בהיותה גיורת בעצמה, מבחינה הלכתית פורמלית, לא נחשבה כאחותו.

למעשה כפי שראינו במלחמות רשות ובמלחמות בכלל בימי קדם, הנוהג היה שהצד המנצח הרג את הגברים של האויב ולקח בשבי את הנשים והילדים. יש להניח שלפחות חלק מהשבויות נישאו במשך הזמן, לגברים של העם המנצח והילדים גם כן נטמעו בו. שאר הנשים והילדים שימשו שפחות ועבדים. כאמור, התורה דורשת שלפני שהחוזרים מהקרב יוכלו לשאת נשים שבויות לנשים, עליהן להתגייר.

למה האישה צריכה לכער את עצמה ולהתאבל חודש? מה לגבי גיור?

מפרש רש"י: וְיִשְׁכַּח בְּבִיתָהּ - (ע"פ מסכת יבמות, מח, וספרי) - בבית שמשמש בו. נכנס ונתקל בה. יוצא ונתקל בה. רואה בבכייתה, רואה בניוולה, כדי שתתגנה עליו. וּבְכִתָּהּ אֶת אָבִיהָ - כל כך למה? כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצובה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת – (הכל כדי שלא ישאיר אותה).

אפשר להוסיף שחשוב שהחייל שחשק באשת יפת תואר לא יסתנוור מיופיה ויתחתן איתה ישר אלא יראה אותה גם כשהיא לא כל כך יפה, ואז יקבל את ההחלטה – למשל, ע"פ האופי

והמידות שלה. אם גם אז נראה לו שהיא מתאימה לו ויצליחו להקים משפחה טובה, ראוי שיקח אותה אחרי שתתגייר.

זה נכון גם באופן כללי. לא כדאי להתחתן רק בגלל משיכה פיזית לבן או בת זוג. יש לבחון היטב את האופי, המידות וההתנהגות במצבים שונים, ביניהם גם קשים, כדי לדעת האם יש סכוי לנישואין מוצלחים.

לעומת מה שפירשנו שהשבויה יכולה לסרב להתגייר ולהשתחרר, מפרש הרמב"ן: הטעם בפרשה הזו מפני שהיא מתגיירת, לפי פרשנותו, בעל כרחו, ולא שואלים אותה אם ברצונה לעזוב את דתה ולהתגייר, כפי שעושים בגרים בדרך כלל, אלא אומר לה הבעל שתשמור תורת ישראל בעל כרחו ותעזוב את דתה. וזה טעם "ובכתה את אביה ואת אמה", כי תעזוב את עמה ואת אלהיה והוא מדרשו של רבי עקיבא: אין "אביה" אלא עבודת כוכבים, כענין שנאמר (ירמיה ב, כז) "אומרים לעץ: אבי אתה ולאבן את ילדתני". והכלל, שהיא מתאבלת על עזבה את דתה ועוברת לעם אחר.

מוסיף הרמב"ן: ויתכן שבית הדין מטבילים אותה בעל כרחו כמו שעושים בעבדים ומפני שאינה מתגיירת כמשפט הרחיק אותה הכתוב ממנו כל הזמן הזה, עד שתתגייר.

וטעם האבלות והבכי, על דעת רבותינו, כדי שתתנוול - ואולי יעבור חשקו ממנה. רבי אלעזר אמר כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה.

ואמר (פסוק יד) וְשָׁלַחְתָּהּ לְנִפְשָׁהּ - שתעשה כרצונה, ולא נכריחנה לשמור דת משה וישראל. כי המתגיירת מרצון נכריח אותה לשמור התורה. גם זאת אם מודה בפיה והגיור הוא ללא הכרח, (אלא מרצונה), לא נשלח אותה לנפשה, (אם בעלה מגרש אותה), שאפילו אם נחשוב שהיתה גירותה מפני היראה, דינה כישראלית גמורה, שכבר העלינו (יבמות כד:): הלכה שכולם גרים הם, (בדיעבד, גם מי שהתגייר מתוך פחד או ממניע לא טהור אחר, כגון לצורך נישואין, הגיור תופס).

בעל ספר החינוך מפרש בצורה אחרת, (ע"פ פירוש הרמב"ם), "שאסור למכור את יפת התואר אחר שהוא מקיים איתה יחסי אישות פעם אחת בעודה גויה - (לפי פרשנות הרמב"ם) שכן אמרו מן המפרשים (מבעלי התוספות במסכת קדושין כב, א) שהותרה יפת תואר ביאה ראשונה כשהיא עדיין גויה מפני שתקף אותו יצר הרע, אבל מהם שאמרו שאינה מותרת כלל עד לאחר שתתגייר כדין. ולפי הדעה שכן הותרה לפני גיורה, נאמר (דברים כא, יד) וְהָיָה אִם לֹא תִפְצֹתָ בָּהּ וְשָׁלַחְתָּהּ לְנִפְשָׁהּ וּמָכַר לָא תִמְכְּרֶנָּה בְּכֶסֶף, לֹא תִתְעַמַּר בָּהּ פַּחַת אֲשֶׁר עֲנִיתָהּ. הוא מוסיף שאין ספק כי ממידת הנבלים הפחותים בתכלית למכור את האישה כשפחה, אחר שהשכיבוה בחיקם".

האם מצבה של אשת יפת התואר טוב יותר מאשר שבוייה רגילה?

בהתחשב בכך שבדרך כלל שבויות מלחמה בזמן העתיק שמשו כשפחות ומשרתות ואולי כפילגשים, מעמדה של יפת התואר היה טוב יותר, שכן היא נישאה באופן חוקי ליהודי ונחשבה יהודיה לכל ענין. גם ילדיה יהיו יהודים רגילים ולא עבדים או שפחות לאדונים.

למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי?; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לבין חוק המדינה

פי תהינן לאיש שתי נשים - האחת אהובה והאחת שנואה, וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשנואה. והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו, לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור. כי את הבכור בן השנואה יכיר, לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, פי הוא ראשית אנו, לו משפט הבכרה. (דברים כא, טו-יז)

האם יש בכך בעיה שאדם ישא שתי נשים, בהנחה שהדבר מותר על פי חוק המדינה?

הערה: דברים דומים הובאו גם בספר בראשית, פרשת "ויצא". לנוחות הקוראים, בהקשר לפרשה זו הם מובאים שוב.

בתקופת המקרא, נשיאת כמה נשים היתה דבר נפוץ, הן בקרב עם ישראל והן בין אומות העולם בעיקר אצל מלכים ואנשים בעלי יכולת כלכלית. בתנ"ך הוזכרו מלכים רבים שנשאו מספר נשים. הבולט והמפורסם מכולם הוא שלמה המלך המתואר במקרא כמי שהיו לו 700 נשים ו- 300 פילגשים.

במספר מקרים התקיימו נישואין לאישה שנייה מחמת עקרותה של האישה הראשונה. לדוגמה נישואי הגר לאברהם, וייתכן שגם אצל אלקנה אבי שמואל.

אף על פי שהתורה התירה לאדם לשאת יותר מאישה אחת, כבר בימי בית שני לא היה הדבר רווח בקרב היהודים בארץ. מתקופת המשנה ידועים מקרים בודדים בלבד של נישואין עם שתי נשים וגם במקרים אלו לא תמיד גרו שתי הנשים באותו הבית.

בקרב חכמי התלמוד לא ידוע על פוליגמיה. יחד עם זאת, מדברי התלמוד נראה כי אין כל פסול לשאת מספר נשים אם קיימת הסכמה מצדן ובתנאי שיוכל לפרנס את כולן כראוי ולקיים את מצוות עונה, (אישות), לכל הפחות פעם בחודש.

נשיאת שתי נשים נאסרה בחרם דרבנו גרשום על ידי רבנו גרשום מאור הגולה בסביבות שנת 1000 לספירה. תקנתו התקבלה בקהילות צרפת הדרומית ואשכנז – (גרמניה). יהודי ספרד, איטליה וארצות המזרח לא קיימו את התקנה ולא הסכימו לה.

בטעם התקנה הובאו בראשונים ובאחרונים מספר טעמים עיקריים. אחת הסיבות החשובות היא הפן הכלכלי. רבינו גרשום חשש שמא ישא אדם מספר נשים ולא יהיה בידו לפרנסן ואת בניו ובנותיו.

עוד סיבה חשובה - משום שמצב כזה יגרור אחריו קטטות ומריבות בין הנשים, שכידוע וכפי שאנו מוצאים במקורות, במערכות פוליגמיות שכיחה ביותר תופעת היריבות בין הנשים ולפיכך נקראו "צרות" שכל אחת צרה בחברתה, (ואולי גם צרות לבעל).

יש שנתנו את הסיבה שאין זה ראוי שהאדם מישראל ירבה ביחסי מין תכופים, מה שיכול לקרות אם הוא נושא יותר מאישה אחת.

זמן התקנה ותוקפה

ישנן דעות חלוקות בראשונים האם התקנה תקפה לימינו או שמא רבנו גרשום גזר זאת רק לתקופתו.

יש מהראשונים שכתבו שלא שמענו שגזר אלא עד סוף האלף החמישי (שנת 1239), ובימינו, אחרי האלף החמישי, כבר הסתיים זמנה והתבטלה התקנה ואינה אלא מנהג שנהגו להחמיר. השו"ע ועוד פוסקים הביאו כך את דבריהם להלכה. ויש שהוסיפו שאף על פי שרבנו גרשום גזר כן לזמן מוגבל, ראו חכמי אשכנז שתקנה טובה כזו לא ראוי להפסיקה והסכימו להמשיכה עולמית, וכדי שלא יפקקו בה, אמרו שעד היום תקנת ר"ג קיימת.

יש מן הפוסקים שחולקים וסוברים שתקנת רגמ"ה נתקנה מראש עד עולם וכן רואים אצל כמה מהראשונים אחרי האלף החמישי שאסרו לישא אישה על אשתו מכוח חרם דרבנו גרשום.

החרם לא התקבל בספרד ובעדות המזרח והיו שנשאו יותר מאישה אחת. ידועה דעת הגאון מוילנא (ליטא, 1720 – 1797) שהתנגד בחריפות לחרם דרבנו גרשום.

גם היעב"ץ, (רבי יעקב ישראל בן צבי אשכנזי עמדין, גרמניה, 1697 – 1776) התנגד עקרונית לחרם דרבנו גרשום וראה בו תקנה זמנית ומקומית וכניעה לחוקי הגויים ובאחת מתשובותיו הוא כותב: "כל מה שרבינו גרשום אסר הוא רק מפני חילול השם בין הגויים מפני שאצל הנוצרים זה היה נחשב לדבר אסור וטמא".

הרב עובדיה יוסף זצ"ל פסק להתיר לעדות המזרח ולספרדים נישואין עם שתי נשים ויצא נגד זה שבתי הדין בארץ אינם נותנים לבני ספרד לשאת שתי נשים, וכך כתב בשו"ת יביע אומר "בשומעי כי יש בתי דין שפוסקים להחמיר גם על הספרדים ועדות המזרח בעניין זה בהחילם חרם דרבנו גרשום גם על עדות המזרח בפסקיהם, ושגגה היא בידם..." בהמשך מביא הוכחות מדברי הראשונים והאחרונים ומוסיף: "ואין ספק שהחומרה בזה בזמנינו גורמת לתקלות רבות

שאם הבעל לא דתי, הולך ולוקח לו פילגש הידועה בצבור ומה הועילו חכמים בתקנתם ואם הוא דתי בוודאי שלא ניצול מהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ואולי גם מעשה ח"ו". מנגד ישנה רשימה גדולה של רבנים, רובם מארצות אשכנז, שתמכו בתקנה וחלקם אף כתבו שכיון שקיבלו את התקנה, היא נהפכה לכעין דין דאורייתא, כדוגמת הרא"ש שכתב: "תקנות רגמ"ה נחשבות כמו שניתנו מסיני!".

אם היתה אשתו עקרה וע"פ דין עליו לגרשה, הרמ"א מתיר לשאת אישה שניה וכותב "בכל מקום שיש דיחוי מצווה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, לא גזר רגמ"ה" (ויוכל לשאת אישה נוספת מבלי לגרש את אשתו הראשונה). אמנם ישנם חולקים הסוברים שחרם רגמ"ה נוהג אפילו במקום מצווה.

בחוק הישראלי

פוליגמיה אסורה על פי סעיף 176 לחוק העונשין בישראל: "נשוי הנושא אישה אחרת ונשואה הנישאת לאיש אחר, דינם – מאסר חמש שנים".

לאיסור זה יש מספר סייגים: אם הנישואין השניים הם נישואין לפי דין תורה לא יעבור אדם עבירה אם בית דין רבני התיר לו לשאת אישה שנייה והפסק אושר על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול, לפי סעיף 180 לחוק העונשין.

איסור הפוליגמיה מכוון דווקא כלפי בני זוג נשואים אך לא חל כלפי בני זוג שחיים ללא נישואין רשמיים. (כך למשל במקרה של גואל רצון לא ניתן היה להאשים אותו בפוליגמיה היות שמעולם לא נישא לאף אחת מנשותיו). אף שחוק העונשין אוסר פוליגמיה הוא אינו מבטל את תוקפם של נישואין כאלו והמוסד לביטוח לאומי אף משלם קצבת הבטחת הכנסה למשפחות פוליגמיות תוך התחשבות בזאת ומשלם תוספת תשלום לפי מספר הנשים.

מקרים מיוחדים

העובדה שעל פי הדין המקורי מותר לאדם לשאת שתי נשים מנוצלת למקרים בהם אין אפשרות לתת גט, כגון: אם בת הזוג לקתה במחלת נפש ובגללה אינה יכולה להסכים לביטול הנישואין או אם בת הזוג נעדרת למעלה מ- 7 שנים בנסיבות המעוררות חשש לחייה, או במקרה שאשתו מסרבת לקבל גט. במקרים אלה, סעיף 180 לחוק העונשין מתיר לשאת אישה אחרת בהסכמת 100 רבנים.

יחד עם זאת הפוליגמיה קיימת עדיין בישראל באופן רגיל, בעיקר אצל יוצאי תימן מבוגרים שהספיקו להינשא לשתי נשים לפני שעלו לארץ או אנשים שהתחתנו עם כמה נשים באופן לא רשמי, אך מקרים כאלה נדירים מאוד בקרב החברה הישראלית. (המקור: ויקיפדיה פוליגמיה_ביהדות).

לאור דעת הגאון מוילנא, היעב"ץ, הרב עובדיה יוסף ועוד רבנים, שאינם אוסרים בעקרון נשיאת אישה נוספת, נראה כי יש מקום לדון כיום במתן אפשרות חוקית כזאת בתנאים מסוימים - כגון

אם אישה מעדיפה שבעלה ישא אישה נוספת במקום שיגרש אותה על מנת שיוכל להתחתן עם אחרת; שמגורי הנשים הם בנפרד; שקיימת יכולת פרנסה מספקת של הגבר והנשים – (ישנן נשים העצמאיות מבחינה כלכלית); שיש הסכמה מצד שתי הנשים; שקובעים שהות מחייבת מינימלית של הבעל אצל הנשים.

כידוע, ע"פ האסלאם, מותר לגבר לשאת יותר מאישה אחת ובקרב הבודהאים בנגב הדבר נפוץ. איסור הפוליגמיה כמעט אינו נאכף בישראל בקרב האוכלוסייה הבודהאית. מאחר שמדובר במסורת רבת שנים ומוסכמת בתוך החברה הבודהאית, אולי מוטב שהמדינה לא תתערב, פרט למקרים של הגשת תלונה.

מה הכוונה "שנואה"? יחסית לאהובה או "שנואה" בכל מקרה? את מי זה מזכיר?

ניתן להניח שזה דומה למקרה של יחס יעקב אבינו כלפי רחל ולאה - האחת אהובה והשניה שנואה, אך רק באופן יחסי, שכן כפי שראינו בספר בראשית, בסוף יעקב השלים עם לאה. סיבת השנאה היתה הרמאות שבה נישאה לו, תוך שיתוף פעולה עם לבן.

כיצד יעקב ביכר את יוסף על ראובן בניגוד לכתוב בתורה?

מאחר וזה נעשה לפני מתן תורה, זה לא חייב את יעקב, כפי שאיסור נשיאת שתי אחיות לא חייב אותו. חוץ מזה, מאחר שיעקב התכוון להתחתן דווקא עם רחל, הבכור ממנה נחשב בכורו האמיתי. בנוסף, ע"פ דברי הימים א, ה, הבכורה נלקחה מראובן בגלל חטאו, ככתוב: "וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְלוּ יְצוּעֵי אָבִיו, נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהַתִּיחַשׁ לְבְּכֹרָהּ. כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנִגְדֵי מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף". נלקחו מראובן הן הבכורה והן המלכות.

וְהֶאֱחָת שְׁנוּאָה - האם מותר לשנוא יהודי או יהודיה? – הרי יש מצווה "ואהבת לרעך כמוך"?

בפסוק שלפני מצוות "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ", כתוב בתורה "לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְכָּךְ..." (ויקרא יט, יז, יח) ושואל רבי שמואל בר רבי יצחק בגמרא (פסחים, דף קי"ג), האם מותר לשנוא יהודי? והרי כתוב "לא תשנא את אחיך בלבבך"! ומשיבים שאם יש עדים שאדם עבר איסור מותר לשנוא אותו.

אסמכתא לכך, דברי דוד המלך בתהילים (מזמור קל"ט): "הֲלוֹא מְשֻׁנְאִיךָ ה' אֲשֻׁנָּא; וּבִתְקוּמְמִיךָ אֲתַקוּטָט. תְּכַלִּית שְׁנוּאָה שְׁנֵאתִים; לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי".

לפי זה, אם איש או אישה עוברים על מצוות התורה וההלכה, גם במצוות שבין אדם למקום ואולי בעיקר על מצוות שבין אדם לחברו, מותר לגלות שנאה, אך יש להסביר לזולת בגלוי במה הוא לא בסדר בעיניך, במטרה לתקן את המעוות וליישר את ההדורים ביניכם כדי לא לעבור על האיסור, "לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְכָּךְ".

כתב הרב אליעזר מלמד בשיעור מקיף על "בין אדם לחברו": מצווה מהתורה שלא לשנוא אדם מישראל שנאמר (ויקרא יט, יז): "לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְךָ". ולא מדובר כאן סתם בשנאת חנם אלא אפילו אדם שחברו העליב אותו בצורה חמורה, אסור לו לפי התורה לשנוא את זה שהעליבו. וכך הוא לשונו של הרמב"ם, (הלכות דעות ו, ה): "כל השונא אחד מישראל בליבו עובר בלא תעשה, שנאמר: לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְךָ".

ויש לשאול, איך אפשר לצוות שלא לשנוא אפילו בלב? הרי לפעמים האדם נפגע עד עמקי נשמתו. העלבון שספג חודר ונוקב את ליבו. ימים שלמים הוא נושא את כאבו ואיך אפשר שאף בליבו לא ייטור?

כתובה לזה נביא הלכה נוספת מהרמב"ם (הל' דעות ו, ו): "כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים (שמואל ב' יג, כב): וְלֹא דָבַר אֲבִשָׁלוּם עִם אֲמִנוֹן לְמַרְעֵ וְעַד טוֹב פִּי שָׂנֵא אֲבִשָׁלוּם אֶת אֲמִנוֹן (ולבסוף הרגו במרמה). אלא מצווה עליו להודיעו ולומר לו: למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר בהמשך אותו פסוק, (ויקרא יט, יז): הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ. ואם חזר ובקש ממנו למחול לו - צריך למחול...".

במילים אחרות: יש להידבר, לברר ביחד כל בעיה וכל הרגשת אי נעימות. שלא כמו הנימוס השקרי האומר שאפילו אם יש לך תרעומת על חברך, אל תאמר לו אותה, אלא תסתיר את שנאתך בלב. על פי אותו נימוס אין זה מכובד שאדם יראה שהוא נעלב ולכן תפקידו הראשון של מי שנעלב הוא להסתיר את אותו העלבון ולחכות לשעת הכושר, שבה יוכל לנקום באופן מכובד... לעומת הנימוס המעוות הזה, שהרמב"ם קורא לו מנהג הרשעים, צריך שאדם יתנהג בישרות ולא יסתיר את עלבונו ויבוא אצל חברו ויאמר לו במה פגע והעליב. התורה מאמינה שאפשר לפטור כל בעיה שבין אדם לחברו על ידי הידברות המבוססת על אמון הדדי. ולכן המצווה שלא לשנוא צמודה למצווה להוכיח את החבר, שנאמר (ויקרא יט, יז): "לֹא תִשָּׂא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְךָ; הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ; וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא". ומתוך כך שאנשים יהיו ישרים זה עם זה לא יצטרכו לנקום ולנטור ויוכלו לאהוב את חבריהם, כפי שנאמר בפסוק הבא, (שם יט, יח): "לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ - וְאֶהְיֶה לְרַעַךָ כְּמוֹךָ, אֲנִי ה'".

נעיר כי לפעמים קשה להוכיח את הזולת באופן ישיר, ונוח יותר אז אפילו עדיף, לבוא בדברים דרך צד שלישי כלשהו, במיוחד כאשר מדובר בסכסוך שבתוך המשפחה.

במצוות שבין אדם לחברו, הרשע הוא זה שבאופן עקרוני ושיטתי פוגע באנשים וגם לאחר שהעירו לו על כך, לא קיבל, אלא ממשיך במנהגיו הרעים. אבל מי שנכשל מפעם לפעם בחטאים שבין אדם לחבירו, אינו נחשב רשע וכזה שמותר לשונאו.

מקור: אתר ישיבת בית אל. yeshiva.org.il/midrash/7174

האם גם היום הבכור צריך לרשת פי שניים מאחיו?

בעקרון דין הירושה הכפולה של הבכור שייך גם היום אך בפועל כמעט ואינו מיושם בגלל שרוב האבות מחלקים את רכושם בצורה שונה, באמצעות צוואה, ובנוסף העדפת בכור אינה כלולה בחוקי המדינה. מעניין שהעדפת הבכור בירושה נקבעה בחוקים באירופה בימי הביניים ובבתי המלוכה עד המאה ה-20 כך שרק הבכור יורש את כל הירושה. בימי קדם, הבכור שימש כראש המשפחה המורחבת וכאחראי להנהגתה בצורה טובה. לכן "הגיעה" לו ואולי היה גם זקוק, לירושה גדולה יותר.

התורה צוותה על האחים לתת לבכור חלק כפול בירושה, כך שאם היו למשל 5 אחים, מחלקים את כלל הנכסים ל-6 חלקים והבכור מקבל 2 מהם. חלק זה ניתן לו עם המעלות והחסרונות שבקבלת ירושה ולכן אם בא בעל חוב לגבות את חובו מנכסי המת, הבכור צריך לשלם פי שניים מחלקו בחוב. נציין כי חלק הבכורה לא ניתן לבכור בעל כורחו וזכותו לוותר עליו ולומר שאינו חפץ בו.

כפי שנראה להלן, המוריש יכול לחלק את נכסיו בצורה שונה משל התורה, (למשל גם לבנותיו) באמצעות מתנה מחיים, שתעבור אליהם סמוך למותו.

מהם עיקרי דיני הירושה לפי התורה? האם נשים אינן מקופחות?

על פי ההלכה, יורשיו של האדם הם בניו, ולבנותיו אין כל חלק בנכסים באופן ישיר מהירושה אלא באמצעות הבנים היורשים. רק אם אין לו בנים, בנותיו יורשות. במקרה שאין לו צאצאים כלל, יורשים אותו קרוביו לפי סדר הקירבה: אב, אחים, דודים ובני דודים. הבעל יורש את כל עיזבונה של אשתו. לעומת זאת, האישה אינה יורשת את נכסי בעלה. במקום זאת, ההלכה הטילה את עול פרנסתן של האלמנות על הבנים היורשים וקבעה להן זכות לפירעון הכתובה (לאלמנה), למזונות מן העיזבון - (לאלמנה ולבנות), ונדוניה - (לבנות בעת נישואיהן). החובה לדאוג לפרנסת הבנות ולצרכיהן קודמת לדאגה לפרנסת הבנים ולחלוקת הירושה בין הבנים. במקרה של ירושה קטנה היא משמשת לפרנסת הבנות, והבנים נאלצים לדאוג לעצמם, גם אם יצטרכו לקבץ נדבות.

האב לא יכול להחליט שהבכור לא יירש את חלק הבכורה שלו או שאחד מהאחים לא יירש עם אחיו ואם אמר כך, לא אמר כלום. למרות זאת, הוא יכול לחלק את נכסיו מחיים, באופן השונה מדין תורה (ואפילו להעדיף כאלה שאינם בני משפחתו על בניו), בתורת "מתנה מחיים", אבל לא בתורת ירושה החלה לאחר המוות. ברוב הצוואות היום פועלים בדרך זו.

עם זאת, לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה, (מסכת בבא בתרה קל, א), הוא יכול להחליט שאחד מבניו, לאו דווקא הבכור, יקבל את כל הירושה, ולמרות שחכמים חלקו עליו, ההלכה נפסקה כמותו. הוא לומד זאת מהפסוק "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת בְּנָיו", משתמע שהאב יכול להנחיל את

הירושה לבניו ולבחור מי מהם יירש את הירושה. לפי דעה אחת בגמרא, הוא אף סובר שניתן לומר שירוש אחר, בדרגה רחוקה יותר, כמו בת למשל, יירש, אם כי ברור שאינו יכול להעדיף ולבחור לו אדם שאינו מבין היורשים, שכן הוא יכול רק לבחור את מי מהיורשים הוא מעדיף אבל לא לעקור את כל דין הירושה. (ויקיפדיה, ירושה_(משפט_עברי)).

נראה כי המצב הראוי לנהוג לפי ההלכה, הוא שאדם יכתוב צוואה בה יגדיר שהוא נותן (נותן ולא מוריש!) את נכסיו, בחלקים שווים בין כל ילדיו. ואילו חלק קטן מן הרכוש ישאיר לחלוקה על פי סדרי הירושה של התורה. בדרך זו יצא ידי שניהם: יחלק את רכושו בדרך של כבוד למת ולמשפחה, וללא מריבה, ועם זאת יחלק חלק קטן מהרכוש על פי דיני הירושה שבתורה.

מקור: מאמר: ירושה: בן ציון גרינברגר, שופט בית משפט לענייני משפחה, ירושלים; הרב אליהו היישריק, דיין בבית הדין בבאר שבע. מתוך: משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי, דפי פרשת השבוע, פרשת מטות מסעי, תשס"ב, גיליון מס' 82; "אישות ומשפחה" מאת יהודה איזנברג. daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=70

מה ההבדלים בין החוק הישראלי לבין ההלכה לעניין ירושה?

החוק במדינת ישראל שונה מן ההלכה בנקודות אלה:

א. לפי דין תורה אין הבת יורשת במקום שיש בן. לפי החוק (חוק הירושה תשכ"ה, 11 - 10), כל היורשים מתחלקים ברכוש באופן שווה, ואין הבדל בין בן לבת.

ב. לפי דין תורה הבכור יורש פי שניים מכל בן אחר. לפי החוק כל הבנים יורשים בשווה.

ג. לפי דין תורה הבעל יורש את אשתו ואילו האישה אינה יורשת את בעלה, אלא מקבלת דרך היורשים, (שהם לעתים בניה) דמי כתובה, מזונות ודיוור. לפי החוק, האישה יורשת את בעלה גם אם יש בנים והירושה מתחלקת חצי לאלמנה וחצי לצאצאיו.

ד. לפי דין תורה ברגע שאדם מת, רכושו הופך מיד להיות רשות היורשים. לפי החוק, הירושה עוברת ליורשים רק לאחר ביצוע צו ירושה. הבדל זה גורם לשינוי מעניין: לפי החוק אדם יכול להסתלק מן הירושה כי הירושה טרם הגיע אליו והוא יכול לסרב לקבלה. לפי ההלכה, כדי לוותר על הירושה יש לבצע פעולה של הקנאה: המוותר צריך להקנות את הירושה שלו לזה שהוא מוותר לו עליה.

בתי הדין כפופים לחוק הירושה (תשכ"ה סעיף 7) ולחוק זכויות האישה תשי"א. בית הדין יכול לפסוק על פי דין תורה רק אם "כל הצדדים הנוגעים בדבר הביעו בכתב את הסכמתם לכך" (סעיף 155).

בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?

פי יהיה לאיש בן סורר ומורה - איננו שמע בקול אביו ובקול אמו, ויִסְרוּ אֹתוֹ, וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְתִפְשׁוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מִקְדָּמוֹ. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ: בָּנֵנו זֶה סוֹרֵר וּמֹרֵה, אֵינָנו שֹׁמְעֵי בְקִלְנוּ, זוֹלָל וְסָבָא. וְרָגְמָהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמָת, וּבַעֲרַת הָרֶעַ מִקְרָבָהּ, וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּירָאוּ. (דברים כא, יח-כא)

בן כמה הבן ה"סורר ומורה"? האם התנהגותו אינה אופיינית לגיל ההתבגרות?

מדובר בבחור בן 13 עד גיל 13 ושלושה חודשים בלבד, אשר גנב מאביו כמויות גדולות של בשר ויין ואכל ושתה בצורה מוגזמת, בחבורה של צעירים מפוקפקים. בגיל ההתבגרות, הכל יתכן.

מה הכוונה "ויִסְרוּ אֹתוֹ"? מה פתאום שכל אנשי עירו מוציאים את הבן להורג? האם פשעו היה חמור כל כך?

לפי רש"י: ע"פ מסכת סנהדרין עא, מתרים בו בפני שלושה ומלקין אותו.

רש"י מביא את דברי ר' יוסי הגלילי במסכת סנהדרין עא: בן סורר ומורה נהרג על שם סופו. הגיעה התורה לסוף דעתו - סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו (לספק את דרישותיו) ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם (שודד) את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

הסבר זה קשה מאוד, מכיוון שאין חוק אחר בתורה בו אדם נידון על דברים שהוא עתיד אולי לעשות ודבר זה נוגד את התפיסה של בחירה חופשית ואפשרות חזרה בתשובה שביהדות.

במסכת סנהדרין עא, ניתן לראות את השאלות אותן מעלים חז"ל בנוגע לבן סורר ומורה, וכמו כן ניכרת גישתם של האומרים (ר' שמעון שם), כי מעולם לא היה וגם לא עתיד להיות בן סורר ומורה. אז למה נכתב? (התשובה): דרוש וקבל שכר! (יש מפרשים שהכוונה שעלינו ללמוד את הפרשה ולחנך את בנינו לאורה, כדי שלא יגיעו למצב זה). לכן פרשת בן סורר ומורה מהווה תמרור אזהרה למצוות כיבוד אב ואם; אך רבי יוחנן חלק עליהם וסבר שאכן היה מקרה כזה.

לפי חז"ל, על מנת שבן יתחייב כסורר ומורה חייבים להתקיים תנאים רבים ומדויקים ונסיבות מדויקות. לדוגמה, גיל ה"בן" יכול מוגבל רק בין גיל מצוות (13) ל - 3 חודשים מאוחר יותר. גם נאמר שהבן אינו חייב סקילה עד שיגנוב בפועל משל אביו ויקנה בשר בזול ויין בזול ויאכל וישתה מחוץ לרשות אביו בחבורה של סריקין שכולם צעירים ופוחזים ... וצריך התראה

בעדים על הגניבה ושאחר ההתראה, הבן אכל את האכילה האמורה. ואז שופטים אותו בבית דין של שלושה והם ידונוהו למלקות, שנאמר "וְיִסְרוּ אֹתוֹ". אם חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה כזו, אביו ואמו מביאים אותו לבית דין של 23, ומביאים עדים שראו את המעשה והתרו בו בתחילה וגוזרים את דינו לסקילה ומכריזים עליו וכותבים לכל ישראל: בבית דין פלוני סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה, שנאמר "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ".

מוסיף הרמב"ן: אין בו עתה חטא מוות ועל שם סופו הוא נדון, כמו שהזכירו רבותינו (סנהדרין עא, א). וזה טעם "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ". כי לא הומת בגודל חטאו, אלא לייסר (ללמד מוסר) בו את הרבים ושלא תהיה תקלה לאחרים. וכן דרך הכתוב להזהיר כן (במילים "וכל ישראל ישמעו ויראו"), כאשר ימיתו לצורך גדר – (כלומר אזהרה), כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים. כן הזכיר בזקן ממרא (לעיל יז, יג), לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו, אלא עונש המוות הוא רק כדי להסיר את המחלוקת מן התורה.

מוסיף הרמב"ן: וכן בעדים זוממים (לעיל יט, כ), שנהרגים אף על פי שהחשוד לא נהרג על פיהם, וכן הזכיר במסית (לעיל יג, יב), לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד, אע"פ שלא עבד הניסת ע"ז ולא שמע אליו; אלא מיתתו היא כדי לייסר (ללמד מוסר) את הנשארם. וגם דין בן סורר ומורה היא מצווה מחודשת או נגזרת מן "כבוד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב) ו"איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג).

לפי דבריו, התורה הביאה את פרשת בן סורר ומורה וכן זקן ממרא, עדים זוממים והמסית, כדי לשמש הרתעה לעם - כדי שלא יגיע לדברים האלה. יתכן שכל המקרים האלה לא קרו במציאות ומטרת התורה להרתיע, לחנך ולהדגיש את חומרתם, כדי שלא יקרו.

האם יתכן שהורים יביאו את בנם לדין מוות?

כנראה שלא יתכן, אבל בעיקרון הרשות בידם להביאו. אין חובה. אי הסבירות לכך היא אולי סיבה נוספת לתמוך בדעה שלא היה מעולם מקרה כזה במציאות.

את מי תולים? ; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין?

וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מְשַׁפֵּט מִוֹת וְהוֹמַת, וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֵנוּ בַּיּוֹם הַהוּא, כִּי קָלַלְתָּ אֱלֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמָא אֶת אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה. (דברים כא, כב-כג)

באיזה מקרים יש לתלות את מי שכבר הוצא להורג ע"י בית הדין?

הרמב"ן מפרש ומביא את פירוש רש"י: "ותלית אתו - אמרו רבותינו (סנהדרין מה, ב), "כל הנסקלים נתלים". וזה שנאמר "כי קללת אלהים תלוי", ולזולו של מלך, (הקב"ה), שהאדם עשוי (כביכול) בדמות דיוקנו של מלך וישראל בניו הם... משל לשני אחים תאומים שהיו דומים זה לזה. אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות (נהיה גנב) ונתלה. כל הרואה אותו אומר המלך תלוי וכו', עד כאן לשון רש"י.

ממשיך הרמב"ן, ודין "כל הנסקלים נתלים", דברי יחיד הם, (של רבי אליעזר), אבל ההלכה כדברי חכמים (שם), שנתלים רק המגדף את ה' והעובד עבודה זרה. וזה טעם פי קללת אלהים תלוי, שיאמרו: מפני מה זה תלוי? מפני שבירך (לשון נקיה ל"קילל") את השם או שעבד ע"ז פלונית. (בכל מקרה, בתורה אין סוג של הוצאה להורג בתליה כמו במערבונים).

מוסיף הרמב"ן: ועל דרך הפשט יאמר וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חַטָּא גָדוֹל שְׂרָאוּי להמיתו עליו ולתלותו על עץ לגודל חטאו אעפ"כ לא תלין נבלתו על העץ כי הארור מכל האדם והמקולל בהם, הוא התלוי. אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה כמוה. ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת האלהים בארץ הקדושה כי שם צווה את ברכת החיים עד העולם. ולכן צווה יהושע לגבי 5 מלכי הכנענים, "ויורידום מעל העצים", לאחר שנהרגו ונתלו (יהושע י, כז).

מוסיף בעל ספר החינוך שהיו תולים את הנסקלים (על עוון גידוף או עבודה זרה) סמוך לשקיעת החמה ומורידים אותם אחרי כמה דקות וקוברים אותם עם העץ שלא יאמרו הבריות: "זה העץ שנתלה בו פלוני". אפילו למושעים מגיע כבוד המת.

איך דוד המלך השאיר בחוץ שבעה מבני משפחת שאול המלך שנתלו ע"י הגבעונים ולא הביאם לקבורה בו ביום? (שמואל ב, כא).

בסיפור מזעזע זה מסופר שהיה רעב במשך 3 שנים ודוד שאל באורים ותומים את הסיבה לכך. ה', באמצעות הכהן הגדול, השיב שזה בגלל ששאל המית את הגבעונים. על מנת להפסיק את הבצורת הקשה ולאחר שהגבעונים סרבו לקבל פיצוי כספי, דוד נאלץ לרצות את הגבעונים. אלה דרשו שיימסרו לידיהם 7 מצאצאי שאול ושימיתו אותם. דוד נאלץ להסכים לתנאים ולקח את 2 בניה של רצפה בת איה, פילגש שאול, ואת 5 בני מירב בת שאול ועדריאל. יש מפרשים שכל צאצאי שאול הועברו לפני הארון ואלה סומנו למסירה. (יש מפרשים שהנמסרים לגבעונים השתתפו בפועל בהריגת הגבעונים במצוות שאול, ולכן היה מקום להעמידם לדין על כך, במיוחד לאור שבועת יהושע לגבעונים שלא להמיתם, (יהושע ט). הגבעונים תלו את השבעה אך כנקמה בבית שאול לא אפשרו את קבורתם ורצפה בת איה הגנה על הגופות מפני החיות באמצעות שקים עד שירדו גשמים והבצורת הסתיימה. בראות דוד את מסירותה של רצפה

למתים הוא הביא אותם לקבורה וגם את גופות שאול ובניו החזיר מיבש גלעד לקבורה מכובדת בגבעת שאול.

בשונה מההסבר הנ"ל, רש"י פירש את הפסוק הפותח פרשה זו (שמואל ב, כא, א) ע"פ מסכת סנהדרין בתלמוד הירושלמי: וַיְהִי רָעַב בְּיָמַי דָּוִד שְׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה, וַיִּבְקֶשׂ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה' וַיֹּאמֶר ה': אֶל שְׂאוֹל וְאֶל בֵּית הַדְּמִים עַל אֲשֶׁר הִמִּית אֶת הַגְּבְעָנִים.

אֶל שְׂאוֹל - על עון שאול שנקבר פתאום בהיחבא, שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו, ולא נספד לפי כבודו. וְאֶל בֵּית הַדְּמִים שהרג (שאוול את) נוב עיר הכהנים. עַל אֲשֶׁר הִמִּית אֶת הַגְּבְעָנִים - כשהחריב שאול את נוב עיר הכהנים המית מהגבעונים שבעה אנשים: שני חוטבי עצים ושני שואבי מים ושמש וחזן וסופר. כך מפורש בגמרא הירושלמית בסנהדרין (יו, ב). אך רבותינו אמרו שמתוך שהרג את הכהנים בנוב שהיו מספקים (הגבעונים) להם מזון, העלה עליו הכתוב כאלו המיתם, (ולא שבאמת הרגו גבעונים).

ממשיך רש"י: ואל תתמה, שהרי היה הקב"ה תובע כבודו ותובע סרחונו של שאול, (מצד אחד עונש על שנקבר שאול ללא כבוד מלכים אך יחד עם זאת עונש על העוון כלפי הגבעונים, שהם כביכול טעמים הסותרים זה את זה), שכך כתוב (צפניה ב, ג), "אֲשֶׁר מְשַׁפְּטוּ פְּעָלוֹ בְּקֶשׁוֹ-צָדֵק בְּקֶשׁוֹ עֲנָה". כך שנינו ביבמות (עח, ב), ופירש רש"י שם: במקום שדנים האדם, שם (גם) מזכירים פועל צדקותיו.

כותב הרמב"ן: ועל דעתי הענין בצאצאי שאול המוקעים ע"י הגבעונים (ע"פ דרישתם) מפני שלא היו תלויים בבית דין של ישראל ולא מיד ישראל כלל, אלא דוד נתנם לגבעונים לעשות בהם כרצונם והם אשר הוקיעום ולא רצו לקברם, כדי לפרסם את נקמתם מהם והנשארים ישמעו וייראו. וכאשר ניתך עליהם מים מן השמים אז ידע דוד שנמחל עוונם ונעתר אלהים לארץ כי פקד ה' את הארץ במטר ונגמר הרעב, ואז צווה וקברו אותם עם אבותם לכבוד המלכות. על כן דוד לא היה חייב לדאוג לקבורתם בו ביום, ע"פ דין ישראל.

איך דוד המלך היה מסוגל למסור צאצאי שאול למוות בידי הגבעונים? הרי כתוב (דברים כד, טז) – לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת; אִישׁ בְּחֻטְאוֹ יוֹמְתוּ.

במסכת יבמות עט, א, נאמר: "והא כתיב: לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת! אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא, (שמה שעשה שאול לגבעונים היה חילול ה'). נאמר: וַתִּקַּח רָצְפָה בַת אִיָּה אֶת הַשֶּׁק וַתִּטְהֹר לָהּ אֶל הַצִּוּר מִתַּחַלַּת קְצִיר, עד נפך מים עליהם מן השמים; וְלֹא נִתְּנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לְנוֹחַ עֲלֵיהֶם יוֹמֵם וְאֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה לְלִילָה - (כלומר שהם נשארו תלויים משך כמה חודשים). והרי כתוב: (דברים כא, כג) "לא תלין נבלתו על העץ"! אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו (התלויים)? (והשיבו): הללו בני מלכים הם. (שאלו) ומה עשו?

(השיבו): פשטו ידיהם בגרים גרורים, (כלומר הגבעונים). אמרו (השואלים): אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו. ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים (נוהגים) כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף (גרים)...". לפי זה היו שיקולים רחבים כמו תיקון חילול ה' או של קידוש ה', שאולי יכלו להצדיק את מעשה דוד.

מה קרה בנוב עיר הכוהנים?

נוב היתה עיר בנחלת בנימין, לא רחוקה מירושלים, שמוזכרת בספר שמואל כעיר כוהנים ולפי התלמוד במשך 13 שנה שכן בה המשכן. כפי שמסופר בספר שמואל א, פרק כב, דוד המלך ברח לנוב בעת ששאל המלך רדף אחריו להורגו. שם ביקש דוד מהכהן הגדול אחימלך בן אחיטוב, לחם וחרב. לאחר שהתמלא מבוקשו, (ואחימלך נתן לו את החרב של גוליית), נודע הדבר לשאול מפי דואג האדומי שראה את המעשה. שאול חשד בכוהני המקום שהם תומכים בדוד, ובעקבות זה ציווה שאול על דואג להרוג את כל הכוהנים בנוב, בטענה שהם חייבים מוות על מתן עזרה למורד במלכות. בספר שמואל א, כב, יח – יט נאמר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדֹאֵג סֹב אָתָּה וּפְגַע בְּכֹהֲנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסֹּב דֹּאֵג הָאֲדָמִי וַיִּפְגַּע הוּא בְּכֹהֲנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּמָת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמָנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נִשְׂא אֶפֶוד בָּד. וְאֵת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִפָּה לְפִי חָרֵב מְאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, מְעוֹלָל וְעַד יוֹנֵק וְשׁוֹר וְחֲמֹר וְשָׂה לְפִי חָרֵב - דָּבָר הַמְזַכֵּר אֶת הַצּוּרִי לְהַשְׁמִיד אֶת עַמְלֵק, מֵה שְׁדוּקָא שְׁאֹל לֹא צִיִּית לוֹ בְּצוּרָה מְלֵאָה! נוסיף ששאל לא ציווה להרוג את כל תושבי נוב אלא רק את הכוהנים כמורדים במלכות. דואג הרג גם את שאר התושבים על דעת עצמו ועל כן הוא נמנה בין אלה שאין להם חלק לעולם הבא, (לפי מסכת סנהדרין, פרק י, משנה ב).

תוך כמה זמן יש לקבור נפטר?

בעל ספר החינוך, ע"פ מסכת סנהדרין מו, ב, כותב שמצווה לקבור כל מת ביום הפטירה כפי שכתוב "פִּי קְבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא", (פסוק כג), וזה נוגע לא רק למי שנתלה, שכן לומדים בקל וחומר: אם יש חובה לדאוג לכבוד של מי שהוצא להורג, קל וחומר לכל אדם.

כתב הרב אליעזר מלמד בשיעור "קבורה והלוויה" (בישיבת בית אל): מצווה לקבור את המת בהקדם ואסור להלין את גופתו בלא קבורה. וכל המלין את מתו עובר באיסור לא תעשה שנאמר (דברים כא, כג): "לֹא תִלֵּין נַבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, פִּי קְבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא". ולדעת הרבה פוסקים, אם המת נפטר במשך היום מצוות עשה לקבור לפני שקיעת החמה, שנאמר: "קְבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא". וכתב הרמב"ן שהמלין את מתו בארץ ישראל עובר באיסור נוסף שנאמר (דברים כא, כג): "וְלֹא תִטְמָא אֶת אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה".

וכשלא הספיקו לקבורו עד שקיעת החמה או שנפטר בערב, המצווה לקבורו עד סוף הלילה ואם לא קברוהו בלילה ועלה עמוד השחר עברו באיסור "לֹא תִלֵּין" (רדב"ז). והאחראים על כך

הם הקרובים המצווים לקבור את מתם. וזהו כבודו של המת שקוברים אותו מוקדם ככל האפשר כי עיקר האדם זו הנשמה שבו וכשיצאה הנשמה מקרבו יש ביזיון גדול בהשהיית גופו בלא קבורה. ועוד שכיוון שהאדם נברא בצלם אלוקים, כשדמותו מתבזה כביכול גם כבוד שמיים נפגם.

אבל לצורך דברים הכרחיים לכבודו של המת מותר להלינו, שאם צריך להמתין כדי להביא לו תכריכים וארון או כדי להודיע לקרוביו, מותר להלינו. וכן כשנפטר בערב, וצריכים כמה שעות כדי לפרסם את מועד הלווייתו כדי שמכריו יוכלו ללוותו, מותר לדחות את הלוויה ליום המחרת (שולחן ערוך, יורה דעה, שנו, א).

ויש אומרים שאף שלכבוד המת התירו להלין זהו בתנאי שלא יעברו יותר מ - 24 שעות מרגע הפטירה ועד הקבורה (שו"ת דברי מלכאל ב, צה). ולצורך גדול מאוד נוהגים להקל גם יותר מ - 24 שעות, אבל אין מלינים יומיים.

בירושלים המנהג שאפילו לכבוד המת אין מלינים את המת. בתוך חומות ירושלים המנהג מחייב ובשאר שכונות העיר נוהגים להחמיר יותר מבשאר הארץ אבל לצורך גדול מלינים את המת. מקור: אתר ישיבת בית אל. yeshiva.org.il/midrash/7670

סיכום פרק כא

בפרק ראינו איך נדרש להתייחס לשבויית מלחמה יפת תואר שחייל מבקש לקחתה לאישה. אולי בקשר לכך, ראינו שאין לקפח את זכותיו של בכור, אפילו אם הוא בן לאישה הפחות מועדפת על הבעל – (אולי אפילו שבויה יפת תואר). דנו בדיני ירושה ע"פ ההלכה בהשוואה לחוק המדינה וראינו שבדרך מתנה מחיים, אדם יכול למעשה להוריש כרצונו. דנו בסוגיה המתמיהה של בן סורר ומורה שבאופן תיאורטי מוצא להורג, למרות שבאופן מעשי זה כנראה בלתי אפשרי, ומה ניתן ללמוד מהפרשה.

פרק כב - מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה; המצווה לסייע לאדם ולבהמתו; איסור צער בעלי חיים; איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך ולמה זה נקרא תועבה? מצוות שילוח האם מהקן – מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים?; חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם; איסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז בבגד והקשר למצוות ציצית; דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה? הוצאת שם רע; איסור הוצאת שם רע על שאשתו אינה בתולה; דין נערה מאורסה שזנתה; דין הנואף והנואפת - מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך - יש הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר; דין נערה מאורסה שזנתה או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי; דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי

מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה

לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אֶחִידָא או אֶת שִׁירֵי גִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם - הִשָּׁב תְּשִׁיבָם לְאֶחִידָא. וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִידָא אֲלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתוּ, וְנִאֲסַפְתּוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְהִנֵּה עִמָּךְ עַד דְּרִשׁ אֶחִידָא אֹתוֹ וְהִשְׁבֹּתוּ לוֹ. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֹדַת אֶחִידָא אֲשֶׁר תֵּאבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצֹּאֲתָהּ, לֹא תוֹכֵל לְהִתְעַלֵּם. (דברים כב, א-ג)

באיזה מקרים חייבים להשיב אבדה? למה כתוב פעמיים שאסור להתעלם מהאבדה?

רש"י כותב: לא תִרְאֶה... וְהִתְעַלְמָתָּ - לא תראה אותו שתתעלם ממנו, (כלומר, אסור להתעלם), זהו פשוטו (ע"פ בבא מציעא ל) ורבותינו אמרו: פעמים שאתה (כן) מתעלם - כגון זקן ואין זה מכבודו להתעסק עם אבדה, או כהן - והאבדה נמצאת בבית קברות, שאז מותר לו להתעלם.

מוסיף הרמב"ן שכבר כתוב בתורה (שמות כג, ד) "כִּי תִפְגַּע שׂוֹר אֶיְבֶךָ או חִמְרוֹ תֵצֵה, הִשָּׁב תְּשִׁיבָנּוּ לוֹ". אבל כאן הוסיף לומר "גִדְחִים", כי "תועה" יכול להיות שתעה מדרכו ויכול להטותו לדרך ללא עמל גדול. עכשיו נאמר "גִדְחִים" - שברחו ממנו והרחיקו ויש בהחזרתם טורח ועמל, ואף ע"פ כן אין אתה בן חורין להיפטר מהם וביאר שאם "וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִידָא אֲלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתוּ, וְנִאֲסַפְתּוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ", (כלומר שהמוצא צריך לשמור על האבדה עד שתוחזר לבעלים). כפי שמביא רש"י, כל דבר שעושה עבודה ואוכל יעשה ויאכל, כגון שור, ושאינו עושה ואוכל (כמו שֶׁה), ימכר, והכסף יוחזר לבעלים.

איך יודעים למי להחזיר את האבדה?

רש"י מפרש: "עַד דְּרִשׁ אֶחִידָא", (לפי בבא מציעא, כז) - וכי תעלה בלבבך שיתנהו לו קודם שידרשהו (הבעלים)? אלא דרשהו, (תבדוק את הדורש), שלא יהא רמאי, (ע"י שיתן סימנים

וכו'). בזמן בית המקדש היו בני ישראל עולים לרגל לירושלים 3 פעמים בשנה (בפסח, שבועות וסוכות) ובשלוש הזדמנויות אלו היו מכריזים על האבדות במקום מיוחד בירושלים שנקרא "אבן הטוען" וכל מי שמצא אבדה או שאיבד, היה מגיע לשם.

לאחר חורבן בית המקדש התקינו חז"ל שמוצא האבדה יכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (וכן במקומות ציבוריים אחרים). עוד נקבע שבמקומות בהם נהוג להחריט אבדות לאוצר המלכות יש להסתפק בהודעה לשכנים ולחברים.

איזה מציאות לא חייבים להחזיר?

כותב בעל ספר החינוך שיש מציאות שהאדם מוצא במצב ובמקום שאינו חייב להשיבם לבעליהם אלא זוכה בהן לעצמו, כפי שכתוב במשנה במסכת בבא מציעא, כא, א: "אלו מציאות שלו: מצא פירות מפוזרים, מעות מפוזרות וכו'. המשותף לכל אלה, שאין להם סימני היכר והם כנראה נפלו למישהו מבלי שניתן לדעת למי. יוצאים מתוך ההנחה שהמאבד התייאש כבר מלמצוא את האבדה אחרי שגילה שאיננה אצלו. אבל כאשר יש באבדה סימן היכר, חייבים להשתדל להחזיר ע"י פרסום הדבר.

אולם אם בזמן מציאת האבדה הבעלים עוד לא התייאש, המוצא חייב להחזיר את האבדה גם אם לאחר מציאתה בינתיים התייאשו הבעלים, (כלומר ששמעו מהבעלים שהוא שתייאש). מחלוקת מפורסמת הקשורה לדין זה היא מחלוקתם של אב"י ורבא בדין "יאוש שלא מדעת". יאוש שלא מדעת מתייחס למקרה שאדם מוצא חפץ שאין בו סימנים, בזמן שהבעלים לא התייאש עדיין כי לא נודע לו עדיין שאבדה לו. עם זאת ברור שברגע שיגלו הבעלים שהחפץ נעלם, יתייאשו מיד, מכיוון שלא היה לה סימן. על אף שבדרך כלל במקום שיש מחלוקת בין אב"י ורבא פוסקים כרבא, מחלוקת זו היא אחת ממש מחלוקות בין אב"י לרבא בהן נפסקה הלכה כאב"י שאסור למוצא לקחת לעצמו את האבדה, אפילו אם לאחר זמן המציאה הבעלים כן התייאשו. כמובן שבמקרה שהוא יודע מי בעל האבדה ושבעת המציאה עדיין לא נודע לו שאיבד, יש להשיב את האבדה.

מהו חוק המדינה לעניין השבת אבדה?

חוק השבת אבדה תשל"ג - 1973, תואם במידה רבה את דרישות ההלכה, כאשר אם מוצא האבדה לא מוצא את בעל האבדה, עליו למסור אותה למשטרה. שם כתוב בין השאר: "א) המוצא אבדה ונוטלה (להלן - המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, זולת אם בנסיבות הענין יש להניח שבעל האבדה התייאש ממנה מחמת מיעוט שוויה. (ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבדה והוא חייב לעשות כן אם היא דרשה זאת ממנו. קיים המוצא הוראות סעיף 2 (לעיל) ולא נתגלה בעל האבדה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התייאש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבדה.

המצווה לסייע לאדם ולבהמתו; איסור צער בעלי חיים

לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אֶחִיךָ אוֹ שׂוֹרוֹ נִפְלִים בְּדֶרֶךְ וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם, הֲקָם תִּקְיָם עִמּוֹ.
(דברים כב, ד)

מה הכוונה במצווה "הקם תקים עמו"?

רש"י מפרש: הקם תקים, (ע"פ בבא מציעא, לב), זו טעינה - להטעין משא שנפל מעליו. עמו - פירש רש"י שעם בעליו גם מטעין, אתה חייב לעזור לו אבל אם הלך וישב לו ואמר לשני: הואיל ועליך המצווה, אם רצית לטעון – טעון, אז השני פטור מכך. פגשנו בפרשת משפטים בספר שמות את מצוות הפריקה של משא מבהמה. "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךָ רֹבֵץ תַּחַת מְשָׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹבוֹ לוֹ - עֲזֹב תֵּעָזֵב עִמּוֹ" (שמות כג, ה). לפי התלמוד, (בבא מציעא לב, ב) מצוות פריקה היא המקור לכלל "צער בעלי חיים דאורייתא", שכן החובה לפרוק את המשא מעל הבהמה נובעת גם מכך שיש למנוע ממנה סבל. לפיכך האדם המצווה לפרוק את המשא מעל גבי הבהמה, אינו רשאי לתבוע תשלום בעד עזרתו, בעוד שהטוען, שאין בו קשר לצער לבעל החיים, רשאי לדרוש תשלום תמורת השתתפותו בטעינה. מטעם זה נפסק גם שאם אדם נתקל בשתי בהמות - אחת רובצת תחת משאה וטעינה פריקה והאחרת משאה מפורק ממנה והיא זקוקה לטעינה, יש להקדים את מצוות הפריקה למצוות הטעינה משום צער בעלי חיים. המצווה אינה מוגבלת רק לבהמה. גם אם אדם נושא משאות כבדים ואינו יכול לפרוק אותם בעצמו, כל מי שרואה אותו ויש לו כח לסייע לו חייב לסייע לו לפרוק מעליו את המשאות ולהניחם על הקרקע.

המצווה לסייע בפריקה ובטעינה קיימת גם כאשר הוא שונא את בעל הבהמה או את האדם הנושא משאות. ואדרבא, המצווה לסייע לשונא גדולה יותר מן המצווה לסייע לאוהב, כי על ידי כך האדם כופה את יצרו לעשיית טוב ועל כך נאמר בתורה (שמות כג, ה): "כי תראה חמור שונאך..."

יתר על כן, מי שרואה שני אנשים הזקוקים לסיוע - אחד אוהב והשני שונא שלו, מצווה לטעון עם השונא תחילה, כדי לכוף את יצרו.

על פי ספר החינוך, מטרת המצוות הללו היא להחדיר באדם את מידת החמלה ולא רק שיש לחמול על אדם המצטער צער גוף, אלא יש לחמול אפילו על המצטער צער על ממון ורכוש. כאמור, מצוות הפריקה נובעת גם מהחובה למנוע צער לבעל החיים.

הכלל העיקרי בהלכות צער בעלי חיים הוא שכאשר ישנה התנגשות בין צורכי האדם לבעלי החיים, צורכי האדם קודמים ואילו גרימת צער לחיה לחינם, ללא תועלת, הוא אשר נאסר. האיסור הוא מידתי, הווי אומר, שככל שצורך האדם הוא פחות והסבל הנגרם לחיה רב יותר

יהיה יותר קשה להתיר את מעשה הציעור. בנוסף, גם כאשר הותר לצער חיה בשביל צורכי האדם יש לעשות זאת בציעור המינימלי ובניסיון להפחית לחיה את סבלה.

מקור: ויקיפדיה, צער_בעלי_חיים_(יהדות)

ישנם פוסקים הסבורים שפיטום אווזים והובלת עגלים מחו"ל בתנאים קשים מאוד אינם מוצדקים בגלל הסבל הרב הנגרם לבעלי החיים מול תועלת לא חיונית לבני אדם.

איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך; למה זה נקרא תועבה?

לֹא יִהְיֶה כָּלִי גֵבֶר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבַּשׁ גֵּבֶר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה כִּי תוֹעֵבֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים. (דברים כב, ה)

למה לבוש אישה לגבר או לבוש גבר לאישה נקרא "תועבה"? מה ההגדרה של לבושים אלה?

מפרש רש"י: לא יִהְיֶה כָּלִי גֵבֶר עַל אִשָּׁה, (מדרש ספרי, נזיר פ"א), שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין גברים, שאין זו אלא לשם ניאוף.

וְלֹא יִלְבַּשׁ גֵּבֶר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה – ללכת ולשבת בין הנשים, דבר אחר שלא ישיר (יוריד) שער הערוה ושער של בית השחי, (כמנהג הנשים), ולא יצבע את השיער. כִּי תוֹעֵבֶת - לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה.

ברור שע"פ הנאמר, לא יִלְבַּשׁ גֵּבֶר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה, אסור לגבר הומוסקסואל להתלבש כאישה. האבן עזרא קושר את איסור לבוש גבר לאישה לענין יציאה למלחמה. כלומר שאישה לא תשתתף במלחמות תוך לבישת מדי גבר כי קיים בכך סכוי גדול יותר לקיום יחסים אסורים עמה. בעל ספר החינוך מציין שע"פ תרגום אונקלוס, אסור לאישה לשאת נשק, הנחשב כלי גבר. עם זאת, פוסקים בני זמננו התירו לנשים באזורי ספר להצטייד בנשק לצורך הגנה עצמית ויש שהתירו זאת אף לחיילות.

האם אסור לאישה ללבוש מכנסיים?

ע"פ פסוק זה, אסור לאישה ללבוש מכנסיים שגם גברים נוהגים ללבוש אותם. אם מדובר בצורת מכנסיים שגברים לא נוהגים ללבוש אותם, לדעת חלק מהפוסקים, מותר לאישה ללבוש מתחת לחצאית כך שלא תהיה בעיה של חוסר צניעות.

מצוות שילוח האם מהקן – מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים?

כִּי יִקְרָא קֶן צִפּוֹר לְפָנָיִךָ בְּדֶרֶךְ בָּקָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֲפֹרְחִים אוֹ בִּיצִים וְהָאִם רֹבֶצֶת עַל הָאֲפֹרְחִים אוֹ עַל הַבִּיצִים לֹא תִקַּח הָאִם עַל הַבָּנִים. שְׁלַח תְּשַׁלַּח אֶת הָאִם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהֵאָרְכָתָּ יָמֶיךָ. (דברים כב, ו-ז)

למה אסור לקחת את ציפור האם על הבנים?

המשנה במסכת ברכות, פרק ה, משנה ג, שוללת נתינת טעם במצוות שילוח הקן: "האומר על קן צפור יגיעו רחמיך... משתקין אותו". ומסבירה הגמרא (שם, לג, ב): "מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים, ואינם אלא גזירות". דעת הרמב"ן היא כי כוונת הגמרא בפירושה את המשנה בברכות: "אלא גזרות", כלומר גזרות - כדי ללמד את האדם המידות הטובות ולא רחמים של ה' על בעלי החיים בעצמם.

וכן מפרש הרמב"ן: "פי' יקרא קן צפור לפניך - גם זו מצווה מבוארת ממקור קודם; מן "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כח). כי הטעם בשניהם שלא יהיה לנו לב אכזרי, שלא נרחם, או שאין להשחית כביכול את המין, ואע"פ שהותרה השחיטה במין ההוא, ההורג את האם והבנים ביום אחד כאילו יכרית את המין ההוא, (באופן סמלי). גם הרשב"ם מפרש: "שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד".

הרמב"ן מביא את דברי הרמב"ם במורה הנבוכים (ג, מח): "וכן אסר לשחוט "אותו ואת בנו ביום אחד" (ויקרא כב), להישמר ולהרחיק לשחוט משניהם, הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאוד. אין הפרש בין צער האדם על הוולד לבין של בעלי חיים... כי אהבתה ורחמיה של האם על הוולד אינו נמשך אחר השכל אלא אחר פועל הכוח המדמה - (האינסטיקט), הנמצא ברוב בעלי החי כמו שנמצא באדם. והיה זה (איסור שחיטת האם והבן ביום אחד), דין מיוחד בשור או שה, מפני שמותרת לנו אכילתם... והם אשר תכיר מהם האם את הולד, וזהו גם הטעם בשילוח הקן כי הביצים אשר שכבה האם עליהן והאפרוחים הצריכים לאמם, לרוב אינם ראויים לאכילה וכשישלח את האם ותלך לה לא תצטער בראותה את לקחת הבנים ועל הרוב תהיה סיבה להניח הכל, (ולא לקחת). ואם אלה הצערים הנפשיים חסה התורה עליהם בבהמות ובעופות, כל שכן בבני אדם.

אבל מסכם הרמב"ן שהטעם הנכון יותר, איננו משום צער בעלי חיים, כדעת הרמב"ם, אלא כדי להרגיל את עצמינו שלא להתאכזר. לפי בעל העמק דבר, הנציב מוולוז'ין, אסור לנצל את הרגש האימהי של האם, המגנה על ביציה או אפרוחיה, כדי ללכוד גם אותה.

דין זה חל רק על ציפורי בר שאינן שייכות לאדם, אבל אדם שיש ברשותו ציפורים שמקננות כגון יונים מבויתות, כיוון שהן מזומנות לפניו, רשאי לעשות בהן מה שירצה. שכן נאמר: "פי' יקרא' קן צפור" דווקא במקרה, ולא קן המזומן לפניו. ולכן מותר לו לקחת מקן שבבעלותו אפרוחים מבלי לשלח את האם. המצווה נוהגת רק בציפורים כשרות ובנוסף, המצווה היא רק כאשר הציפור הנקבה דוגרת על הביצים ולא הזכר. מקור:

הרב אליעזר מלמד - אתר ישיבת בית אל yeshiva.org.il/midrash/1987

למה השכר על זה הוא אריכות ימים?

לפי האבן עזרא זו מדה כנגד מדה. שחרור האם והארכת חייה, תוך מתן הזדמנות לה להביא עוד צאצאים, מזכים גם את האדם המשחרר באלה.

על פי סיפור המופיע בתלמוד (קידושין, לט, ב), הפך התנא אלישע בן אבויה לאפיקורס לאחר שראה כי ילד, שקיים את רצון אביו, ועלה באמצעות סולם על עץ במטרה לקיים את מצוות שילוח הקן, נפל ומת. הסתירה בין השכר אותו הבטיחה התורה למקיימי שתי המצוות: שילוח הקן וכיבוד אב ואם ("והארכת ימים") לבין מה שקרה בפועל, גרמה לאלישע בן אבויה לכפור בתורה. בהמשך, הסוגיה מעירה שהוא טעה בפירושו המילים "והארכת ימים", שלפי ר' יעקב, נכדו של אלישע, מדברות על החיים בעולם הבא.

מצד שני, האם זה לא אכזרי לקחת את האפרוחים או הביצים מהאם?

מדובר במי שרוצה לקחת את הביצים או את האפרוחים לצורך אכילה, וזה רשות (בתנאי שהוא משחרר את האם), ולא חובה. יחד עם זאת נראה שלקחת ביצי ציפור תוך שחרור האם היא פחות אכזרית מתעשיית ביצי הלול, שבה לוקחים באופן סדרתי את כל ביצי התרנגולות וממשיכים לכלוא את האימהות בלולים לצורך הטלת ביצים נוספות - עד ששוחטים גם אותה.

חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם

פִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעְקָה לְגַגְּךָ וְלֹא תִשִּׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ, כִּי יִפֹּל הַנֶּפֶל מִמֶּנּוּ. לֹא תִזְרַע כְּרָמְךָ כְּלֵאִים, כִּן תִּקְדָּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וְתִבּוֹאֵת הַכֶּרֶם.
(דברים כב, ח-ט)

מה הקשר בין מצוות שילוח הקן, עשיית מעקה ואיסור כלאיים בכרם?

מפרש רש"י: **פִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ** - אם קיימת מצות שלוח הקן, סופך לבנות בית חדש ולקיים מצוות מעקה, שמצווה גוררת מצווה, ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים. לכך נסמכו פרשיות הללו.

מה אם מישהו קנה בית יד שניה ואין מעקה על הגג. האם חייב לבנות מעקה? מה דין המעקה?

החובה לבנות מעקה היא כדי למנוע סכנה של נפילה מהגג. לכן גם בדירה שאיננה חדשה יש לבנות מעקה על הגג אם נוהגים לעלות אליו או אם יש אפשרות סבירה שמישהו יעלה אליו. גובהו של המעקה צריך להיות לפחות עשרה טפחים - שהם 80 ס"מ וצריך להיות מספיק חזק כך שימנע נפילה של אדם אף אם יישען עליו. לא רק גג חייב במעקה אלא יש להסיר כל מפגע בטיחותי הנמצא ברשותו של יהודי.

כמובן שלפי זה יש גם לנקוט את כל האמצעים הבטיחותיים כדי למנוע נפילה מהגובה של פועלי בנין.

לבור שעומקו 80 ס"מ ויותר צריך לשים מעקה וכן בכל מקום שניתן להסתכן בו כמו חצר שבה שני מפלסים וניתן ליפול מהאחד לשני. יש האומרים שגם למדרגות יש חובה לשים מעקה וראוי לנהוג כך. (ויקיפדיה, מעקה (הלכה)).

מה כלול באיסור זריעת כלאיים בכרם ומה טעם המצווה? מה לגבי הנדסה גנטית?

איסור כלאי הכרם הוא איסור זריעת מיני זרעים ליד גפנים ללא הרחקה המחויבת על פי ההלכה. הזרעים והגפנים שגדלו באיסור כלאי הכרם אסורים באכילה ואף בהנאה, שנאמר "לא תזרע פְּרֶמֶךְ פְּלִאִים פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֶאֶה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע וּתְבוֹאֵת הַפָּרִם". כלומר שאם תזרע כרמך כלאיים ייאסר היבול ("המלאה") בהנאה, כהקדש. "הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" - כלומר: הן מה שיצמח מן הזרע והן פירות הכרם.

וחכמים דרשו: "פן תקדש" - פן תוקד אש, כלומר שכלאי הכרם דינם בשריפה ומכאן שהם אסורים בהנאה.

לפי ספר החינוך אסור לזרוע שני מיני התבואה בכרם ולא קנבוס ולוף (סוג בצל) ביחד עם גרעיני גפנים ואם זרעו יש לשרוף את היבול. זריעת שאר ירקות בכרם אסורה מדרבנן. גם בחוץ לארץ אסרו רבנן לזרוע כלאיים בכרם.

הרמב"ם, במורה נבוכים, חלק ג, לז, משער שאיסורי הרכבת אילנות וכלאי זרעים מקורם בטקסי פולחן אליליים כגון אלו המתוארים בכתבי ה"צאבה", בהם היו מעורבים הרכבת אילנות ומשגל והתורה באה להרחיק ממנהגים כגון אלו.

לדעת הרמב"ן הסיבה היא שהעושה כלאים מכחיש במעשה בראשית וחושב שהקב"ה לא השלים את כל הצורך בעולם והוא חפץ "לעזור" בבריאת העולם. סיבה נוספת לאיסור המוזכרת בתורת הסוד היא שלכל צמח יש מלאך למעלה שאומר לו "גדל" וכאשר מערבבים סוגי צמחים זה הורס את סדרי בראשית.

לאיסור ישנם גם מספר יתרונות מדעיים. סוגי יבולים שונים לוקחים מהאדמה כמויות שונות של מים ומינרלים ולכן יכול יותר "חזק" יפגע ביבול היותר "חלש" כמו האיסור "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו" ולכן האיסור שומר על הגידולים ה"חלשים". כלאיים הם למעשה הנדסה גנטית, נושא הטעון ביקורת רבה. למעשה ישנה מחלוקת בין פוסקי ההלכה לגבי היתר הנדסה גנטית כגון הזרקת גן מסוים לצמח, פרי או ירק, במטרה להשביח את הזן או להוסיף לו תכונות מסוימות כגון עמידות, זאת בניגוד להרכבת סוגי צמחים שונים.

מקור: ויקיפדיה כלאיים.

אסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז כבגד והקשר למצוות ציצית

לא תחַרֵשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו. לֹא תִלְבַּשׁ שֵׁעֲטָנִז צָמֵר וּפְשָׁתִים יַחְדָּו. גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ
עַל אַרְבַּע פְּנּוֹת פְּסוּתֶיךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהֶן. (דברים כב, י-יב)

למה אסור לחרוש בשור ובחמור ביחד?

איסור זה הוא חלק מאיסור גדול יותר, "כלאיים", לפיו אסור לערב יחד דברים ממינים שונים. לפי האבן עזרא איסור זה הוא משום צער בעלי חיים, שכן כוחו של זה אינו כוחו של זה. ספר החינוך מסביר, בעקבות הרמב"ם בהלכות כלאיים, שהאיסור מהתורה שייך בכל שני מיני בהמה שהאחת היא טהורה והאחת היא טמאה ולא דווקא חרישה אלא גם כל מלאכה מהמלאכות כגון דישה או משיכת עגלה. מדרבנן כל שני מיני בהמות או חיות גם כששתיהן טהורות או שתיהן טמאות, אסורים במלאכה יחד.

למה אסור ללבוש בגד שעטנז?

לפי המפרשים זה מאותם טעמים של איסור כלאי זרעים. הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק ג, פרק לז), מבאר שכך היה נהוג אצל עובדי העבודה זרה הקדמונים ולכן אסרה זאת התורה. שם כתוב: "וכבר ביארנו בחיבורנו הגדול כי גילוח פאת ראש ופאת זקן נאסר בגלל היותו עדי כומרי עבודה זרה. והוא הטעם גם באיסור השעטנז לפי שגם כך היה עדי (תכשיטי) הכומריין מאחדים בין הצומח (הפשתן) לבין החי (צמר כבשים) במלבוש, (כלומר מערבים מין בשאינו מינו) והיתה (באותו זמן) טבעת מאחת המתכות בידו, (כלומר עירוב מתכת גם כן); תמצא את זה מפורש בספריהם".

מה זה "גְּדִלִים"? מה הקשר בין איסור שעטנז לבין גדילים על ארבע כנפות?

זו מלה נרדפת ל"ציצית". רש"י מחדש: גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, (יבמות ד, ומדרש ספרי), מותר מן התורה לעשות ציצית אף מן הכלאים אך מדברי סופרים אסור. לכך סמך הכתוב ביחד.

דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה?; הוצאת שם רע על שכלתו אינה בתולה

פִּי יִקַח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנָאָהּ. וְשָׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים וְהוּצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר: אֵת הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי, וְאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא מִצְאָתִי לָהּ בְּתוּלִים. וְלָקַח אָבִי הַנְּעָר וְאָמַר וְהוּצִיאֹו אֵת בְּתוּלֵי הַנְּעָר אֶל זַקְנֵי הָעִיר הַשְּׂעָרָה. וְאָמַר אָבִי הַנְּעָר אֶל הַזְּקֵנִים: אֵת בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׁנָאָהּ. וְהִנֵּה הוּא שָׁם עֲלִילַת דְּבָרִים לְאָמַר, לֹא

מִצְאָתִי לְבִתְּךָ בְּתוֹלָיִם, וְאַלֶּה בְּתוֹלֵי בְּתִי וּפְרָשׁוּ הַשְּׂמֵלָה לְפָנַי זְקַנֵי הָעִיר. וְלָקְחוּ זְקַנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָאִישׁ וְיָסְרוּ אֹתוֹ. וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאֵה כֶּסֶף וְנָתְנוּ לְאָבִי הַנְּעֻרָה, כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָה כָּל יָמָיו. (דברים כב, יג-יט)

איך מקדשים (מארסים) ונושאים אישה לפי התורה?

תקופת האירוסין היתה במקורה תקופה ארוכה ובזמן המשנה והתלמוד עמדה על שנה, שנועדה לאפשר לאישה להתכונן לקראת חייה החדשים. מאז ימי הביניים אוחדו שני השלבים והקידושין, דהיינו האירוסין, נעשים תחת החופה מיד לפני הנישואין בטקס הידוע כחופה וקידושין - זאת עקב מקרים שבהם ברחו החתנים המיועדים והשאירו את הנשים המאורסות עגונות. עקב כך החל מוסד ה"שידוכים", (שהוא בעצם החלטת הזוג להתחתן, מוסד שאינו מחייב מבחינה הלכתית כקידושין), להחליף את מוסד האירוסין, עד כדי כינוי ה"שידוכים" בלשון ימינו "אירוסין" - למרות שכאמור, אין לו משמעות הלכתית. (מה שנקרא היום מסיבת "אירוסין" היא למעשה טקס "שידוכים". האירוסין מתקיימים רק תחת החופה).

מבאר ספר החינוך ע"פ המשנה הראשונה במסכת קידושין, שהקידושין, (האירוסין) ע"פ התורה, נעשים בכסף, או בשטר שבו כותב הגבר לאישה בשטר "הרי את מקודשת לי" ונותן לה, וכך הוא מקדשה, או שהוא מקדשה בביאה (יחסי אישות). לשטר הנ"ל אין קשר לכתובה. קידושי שטר הם היוצרים את הקידושין, בעוד שטר הכתובה הוא מסמך המפרט את חובות הבעל כלפי האישה. קידושי שטר אינם נהוגים היום.

היום מקובל לקדש רק בכסף או בשווה כסף השווה פרוטה לפחות ומקובל להשתמש בטבעת זהב ללא אבן טובה. (בקידושין ע"י ביאה, יחסי אישות, די שהעדים יראו שבני הזוג מתייחדים בחדר סגור ולא שיראו את גופו של מעשה – דבר מכוער ובלתי מקובל, העלול לגרום לפריצות, ולכן קידושי ביאה נאסרו ע"י חכמינו). רק הגבר יכול לשאת האישה ולא אישה את הגבר. הקידושין וההכרזה חייבים להיעשות בפני שני עדים כשרים (בדרך כלל שומרי תורה ומצוות) שיראו שהאיש קידש כראוי והאישה הסכימה במפורש או בשתיקה. ללא שני עדים כשרים לנישואין אין תוקף.

את הקידושין מסדר רב הבקיא בדיני קידושין. סיבוכים רבים עלולים לעלות בגלל טעות בסדר הקידושין ועל כך התקינו שהקידושין ייערכו בפני רב המוסמך לכך. יודגש: לא הרב הוא המקדש את האישה לבעלה; את פעולת הקידושין עושה החתן ואילו הרב מפקח על כל הנעשה שיהא כדין.

מברכים מתחת החופה את ברכת הגפן וברכת האירוסין: "ברוך אתה... מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו והבדילנו מן העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות לנו, על ידי חופה

וקדושין. ברוך אתה ... מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין". החתן אומר לכלה בפני עדים: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו, כדת משה וישראל" ועונד לה את הטבעת. אחר טקס האירוסין קוראים את הכתובה ומברכים את שבע ברכות הנישואין. בדרך כלל בסוף הטקס אומר החתן: אם אֶשְׁכַּחךְ יְרוּשָׁלַיִם יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנֵי לְחַפֵּי אִם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ. אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל רֹאשׁ שְׁמֹחֲתִי, (תהילים קלז, ה-ו) ושובר את הכוס, זאת כדי לא לשכוח את חורבן המקדש למרות שמחת החתונה. (מקור: ויקיפדיה, קידושין ושבע ברכות).

האם יש תוקף הלכתי לנישואין אזרחיים? מה עמדת ההלכה כלפי חוק "ברית זוגיות"?

נישואין אזרחיים הם נישואין שהמעמד הפורמלי ניתן להם על ידי נציג רשות אזרחית ולא על ידי נציג מוסד דתי.

מדינות רבות מגדירות את הנישואין כפי שהגדיר אותם הדין הבריטי "איחוד מרצון ולכל החיים של גבר אחד עם אישה אחת, המוציא מכללו את כל האחרים". בהגדרה זו מספר מרכיבים. ראשית, כאשר המדובר על "רצון" עולה בדעת התקשרות חוזית. אך המדינה אינה רואה את הנישואין כחווה אלא כמעמד אישי, המקנה זכויות וחובות כלפי המדינה ואשר הכניסה אליו והציאה ממנו שונים וחמורים מכריתת החווה ומביטולו.

מדינות מסוימות, כמדינת ישראל, מתנות רישום של זוג כנשוי בכך שהנישואין ייערכו בטקס דתי מוכר, או שהזוג יהיה מוכר כנשוי במדינה אחרת. החוק הישראלי הוא המשך של חוקי הנישואין של האימפריה העות'מאנית ושל המנדט הבריטי. חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) - תשי"ג, 1953, קבע בסעיף 1 כי "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה, יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים" ובסעיף 2 כי "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה".

משמעותה של חקיקה זו היתה כי משנת 1953 ואילך בתי הדין הרבניים הפכו לסמכות הבלעדית הרשאית לרשום את הנישואין והגירושין בקרב האוכלוסייה היהודית במדינת ישראל. חקיקה זו זכתה לשבחים מפי הציבור הדתי בישראל ולביקורת חריפה מפי הציבור הכללי בישראל. יוצאי הדופן היחידים לחקיקה היו טקסי הנישואין האזרחיים שנערכים בחו"ל הזוכים להכרה בישראל. חקיקה זו נחשבת לבסיס הסטטוס קוו בין הציבור שומר המצוות לציבור הכללי במדינת ישראל. מקור: ויקיפדיה, נישואים_אזרחיים

חוק ברית הזוגיות לחסרי דת

בישראל, ברית זוגיות היא "הסכם בין בני זוג לחיות יחד ולקיים חיי משפחה ומשק בית משותף". הסכם זה יוצר מעמד אישי שמטרתו להסדיר חלק מבעיות רישום הזוגות בישראל שמתעוררות עקב דיני המשפחה בישראל המאפשרים נישואין רק לפי דיני העדות הדתיות המוכרות - ההלכה היהודית, השריעה המוסלמית, המשפט של העדות הנוצריות והמשפט הדרוזי, כאשר שני בני הזוג הם מאותה עדה. חוק ברית הזוגיות לחסרי דת - התש"ע, 2010,

שנכנס לתוקף בשנת 2010, מאפשר לשני בני זוג שאינם נמנים עם הדתות הללו (הם קרויים בחוק "חסרי דת") לבוא בברית הזוגיות. בשנת 2023 היו בישראל כ- 470,000 עולים שהם חסרי דת.

רבנים מסוימים בציונות הדתית הביעו תמיכה, לעתים מסויגת, בחוק ברית הזוגיות, לרבות בין יהודים. כך לדוגמה הרב ישראל רוזן ז"ל והרב יובל שרלו יבל"א, שהעלה סיבות לכאן ולכאן, ביניהן ההכרה במצוקת הזוגות שאינם יכולים להינשא (פסולי חיתון), למול הפגיעה בהלכה המסורתית - עמדה עקרונית כי ההלכה צריכה להתפשר במצב הנתון למול המשמעות ההצהרתית שבדבר. בנוסף כתב הרב שרלו בשנת 2009: "ברית הזוגיות היא טובה מאוד להלכה. מי שאינו מכיר בה ומבקש להתנתק מהמסורת היהודית גם לא שומר בדרך כלל את כלליה. על כן, אם הוא יקים את משפחתו שלא על פי ההלכה הוא גם לא יוכל לפגוע בה. כך תימנענה בעיות רבות של ממזרות, עגינות, סרבנות גט, ניאוף וכדומה והדבר אך יגביר את משמעותה של ההלכה לדבקים בה".

הוא הוסיף: "ברית הזוגיות אפוא היא הכרת המדינה בנישואין הנערכים מכוח המדינה ולא מכוח ההלכה. ככל הידוע לי בכלל ההצעות לברית הזוגיות מוצע כי הגירושין ייערכו באותה מסגרת שבה הוקמו הנישואין כך שהדבר ימנע ממזרות. לאמור: מי שנישא כהלכה לא יוכל להתגרש על ידי המדינה ולהפך. בשל העובדה שההלכה ביסודה אינה מכירה בנישואין אזרחיים (אלא רק בצורך ב"גט לחומרא"), הרי שמבחינה הלכתית טהורה קיומה של ברית הזוגיות לא תיצור בעיה של ממש (כי מבחינת ההלכה, הזוג הוא בעצם לא נשוי, שכן אין קידושין ע"י נתינת טבעת, אין עדים כשרים ואין אמירת "הרי את מקודשת לי").

יחד עם זאת הוסיף כי "אם חוק ברית הזוגיות יכלול גם את הכרת המדינה בנישואי יהודי וגויה, מדובר בהצהרה בעלת משמעויות חמורות ביותר. למעשה, הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם (מדינת ישראל) תכניס בכך לתוך ספר חוקיה הכרה לגיטימית בנישואי תערובת. בימים בהם העם היהודי נלחם על עצם קיומו בתפוצות וסובל מהתבוללות בהיקפים המאיימים על שרידותו, מדובר במסר נורא לקהילות היהודיות שברחבי העולם".

ראש מכון צומת, הרב ישראל רוזן ז"ל – (הלך לעולמו בשנת 2017), כתב בשנת 2009 שהוא מוכן לקבל את "ברית הזוגיות" תמורת ביטול בחוק של "מעמד הידועה בציבור". "מעמד הידועה בציבור המוכר כיום בחוק ובפסיקה, הוא אות קלון מחפיר מנקודת מבטה של המדינה היהודית ושל אורח החיים המסורתי. אשת איש נשואה יכולה להיות ידועה בציבור לגבר אחר. גבר נשוי לפלוגנית יכול 'להחזיק' ידועה בציבור אלמונית. יתר על כן החוק או הפסיקה מכירים גם בהתקשרות חד מינית כתא משפחתי לענייני ממון ועוד וכדי בזיון וקצף.

מצג זה טופח על פניהם של כל הדואגים ל'צביון המדינה היהודית' ומתנגדים ל'ברית הזוגיות' מכח סיסמא זו. ולא היטו אזנם ולא שמו על לב כי ההצעה המסתובבת כיום ע"י עו"ד רותם (ישראל ביתנו – ליברמן) ובעבר ע"י ניסן סלומינסקי (המפד"ל) התנתה במפורש את ה'זוגיות'

בביטול ההכרה המשפטית במעמד ה'ידועה בציבור' ובחד מיניות. (לפי זה, ברית הזוגיות תחול רק על מי שאינם נשואים לאחרים ואינם זוגות חד - מיניים. נוסף כי זוגות "ידועים בציבור" נהנים מהטבות וזכויות כלכליות השוות כמעט לזוגות נשואים כדת וכדין).

נציין כי לפי חלק מהפוסקים, (ביניהם הרב משה פינשטיין זצ"ל), חיים משותפים וממושכים של זוג הנחשב יהודי, יכולים ליצור ספק קידושין ולהצריך גט לחומרה, במקרה שיש עדים כשרים, שומרי מצוות, הרואים את הזוג החיים כאיש ואישה והמהווים, בדיעבד, עדי קיום לקידושין שמכוון לקדש בביאתו. (כנראה שמדובר במקרים נדירים).

לסיכום, נראה כי במצב החוקי כיום בישראל, כמדינה יהודית, אין מקום להכרה רשמית של המדינה בנישואין אזרחיים הנערכים בישראל, (כולל זכויות כלכליות), מאחר שמבחינת היהדות נישואין אלה אינם חוקיים ואינם תקפים, כך שהזוג נחשב כלא נשוי. הכרה כזאת בנישואין שהם למעשה חסרי תוקף פשוט יהווה "ישראלוף". יחד עם זאת, יש מקום לחקיקה שתאפשר הכרה בברית זוגיות הנערכת בישראל גם בין זוגות יהודים בתנאי שאינם נשואים לאחרים, כאשר יהיה ברור שמבחינת ההלכה לא מדובר בנישואין. אין להעניק לזוגות אלה הטבות וזכויות כלכליות השוות לזוגות הנשואים כדת וכדין אלא מופחתות באופן משמעותי ובמקביל יש לבטל את הכרת המדינה במעמד "ידועים בציבור".

כמובן שבנוסף חיוני שהרבנות ו/או משרד הפנים ימשיכו לנהל רישום מדויק ומעודכן של מעמדו של כל אזרח או תושב מבחינת היותו יהודי או לא עפ"י ההלכה ומבחינת היותו כשר לחיתון או פסול לחיתון (למשל – ממזר, מסורבת גט, עגונה וכו'). בהסתמך על דעת רוב הפוסקים כי אין משמעות הלכתית לנישואין אזרחיים, יוצא שכל גבר או אישה המבקשת להתחתן ע"פ ההלכה היהודית, יוכל לוודא בקלות האם הנישואין הם כשרים ע"פ ההלכה ולהימנע מנישואין שאינם כשרים עם מי שאיננו/ה יהודי/ה או פסול לחיתון. למעשה הרבנות ממילא לא תאשר נישואין שבהם אחד מבני הזוג הוא פסול לחיתון.

מקור (חלקי): ויקיפדיה: ברית_זוגיות.

פִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ וּשְׁנָאָהּ, וְשָׁם לָהּ עֲלִילַת דְּבָרִים... באיזו סיטואציה אדם שונא את אשתו מיד אחרי החתונה? (פסוקים יג – יט לעיל). מה יכול להיות המניע שלו?

ספר החינוך מביא את דברי הרמב"ם (הלכות נערה בתולה, פרק ג, הלכה ו - ז). ע"פ מסכת כתובות מו, שהבעל מודיע לבית הדין שמצא שאשתו לא היתה בתולה ואף מביא עדים שזנתה תחתיו אחרי האירוסין, (שכן אם סתם לא נמצאה בתולה ואין עדים שזנתה תחתיו בתקופת האירוסין, לא עושים לה דבר).

"כיצד הוצאת שם רע? שיבוא הבעל לבית דין ויאמר: נערה זו בעלתי ולא מצאתי לה בתולים וכשבקשתי על הדבר נודע לי שזנתה תחתני אחר שארסתיה (ועדים מעידים על כך). אחר כך האב מביא עדים המזימים את עדות הראשונים - מה שנקרא בתורה בדרך השאָלָה: "וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְּתֵי

וּפְרָשׁוּ הַשְּׂמֵלָה לְפָנַי זָקְנֵי הָעִיר". העדים הזוממים של הבעל נסקלים והבעל מקבל מלקות על הוצאת שם רע ומשלם קנס לאביה. אם אחר כך הבעל מביא עדים המזימים את עדי האב כפי שכתוב בפסוק כ להלן: "וְאִם אָמַת הָיָה הַדְּבָר" ולכן העדות הראשונה מוחזרת, והעדים הזוממים - (הכת השניה ששיקרה), והנערה, נסקלים.

נוסיף כי ספק אם עונש זה התקיים בפועל, כי מדובר רק בנערה מאורסה, החשודה שזנתה מגיל המוגבל ל- 12 עד 12.5 שנה וכן בשרשרת נדירה של עדים זוממים.

כותב הרמב"ן: פִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְכָא אֱלִיָּהּ וּשְׂנֵאָהּ, פירושו - כאשר יקח האיש אישה בקידושין (דהיינו אירוסין), ואחרי שנה בדרך כלל, הוא נושא אותה וְכָא אֱלִיָּהּ וּשְׂנֵאָהּ - מפני שלא היתה "ערבה" לו בביאתה - (שלא היתה מתאימה לו או אכזבה אותו מבחינת אישות), והשכים בבוקר לבית הדין וטען שלא מצא אותה בתולה. כוונתו בזה (כנראה) - לגרשה ללא צורך בתשלום מוהר הבתולות שהיא הכתובה שכתב לה, ובגלל שבחזקת בתולה היא התארסה לו, הוא טוען שזנתה תחתיו בין האירוסין לנישואין. לפיכך אמר הכתוב "וְאִם אָמַת הָיָה הַדְּבָר" כדברי הבעל, היא חייבת סקילה, והאמת תיוודע רק על פי שני עדים שאכן זנתה בתקופה זו.

מה פתאום שהוריה יוציאו את (דם) בתוליה? זה לא מביש? איך אפשר לעשות את זה טכנית?

מפרש רש"י: פרשו השמלה - הרי זה משל - מוחוורים (מתלבנים) הדברים כשמלה. הם מביאים ראיות לכך שכן היתה בתולה. הרמב"ן מפרש, ע"פ דברי ר' אליעזר בן יעקב במסכת כתובות מו, שבמקרה זה אכן מביאים כראייה את הסדין עם דם הבתולים, כדי להוכיח שהייתה בתולה. ניתן גם לפרש, לפי הרמב"ם לעיל, שאביה מביא עדים אשר מזימים את עדי הבעל.

לא יוכל לְשַׁלְחָה כָּל יָמָיו - למה שאישה תרצה להשאר נשואה לאדם השונא אותה ואולי אף רצה שתוצא להורג?

האיסור לגרש אותה הוא עונש המוטל עליו בלבד - מדה כנגד מדה. לפי הרמב"ן, הוא רצה לגרש אותה מבלי לשלם את מוהר הבתולות - (בדרך כלל 50 כסף) בטענה שהיא רימתה אותו ונישאה לו כשאיננה בתולה. עונשו, לעומת זאת, הוא תשלום קנס כפול (100 כסף) ואיסור לגרש אותה לעולם בעל כרחה; אבל אם היא מעוניינת בגירושין, זכותה לדרוש זאת ויתגרשו. נזכור שבחברה מסורתית, אולי קשה לאישה גרושה למצוא חתן ראוי. לכן היה סכוי שתעדיף, בכל זאת, להשאר נשואה לו.

דין נערה מאורסה שזנתה

וְאִם אָמַת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה - לֹא נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לְנַעֲרָה. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה אֶל פֶּתַח בַּיִת אֲבִיהָ וְסִקְלוּהָ אֲנָשֵׁי עִירָהּ בְּאֲבָנִים וּמָתָהּ, כִּי עָשְׂתָה נְבִלָה בְּיִשְׂרָאֵל לְזָנוֹת בַּיִת אֲבִיהָ, וּבַעֲרַתָּ הָרָע מִקֶּרְבָּךְ. (דברים כב, כ-כא)

האם כל נערה שאינה בתולה לפני הנישואין חייבת סקילה לפי התורה?

כפי שמפרש רש"י, זה יכול לקרות רק אם היו עדים למעשה, וגם התרו בה, ובכל זאת זנתה עם אחר לאחר האירוסין, כשהייתה בגיל 12 עד 12 וחצי. אז היה מקובל להתארס בגיל כזה. היום אין אפשרות שזוהי יקרה כי האירוסין מתקיימים מתחת לחופה מיד לפני הנישואין. בימי קדם הנישואין התקיימו כשנה אחרי האירוסין.

דין הנואף והנואפת – מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך – ניתנות הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר!

כִּי יִמָּצָא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֵלְתָּ בַעַל, וּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם - הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה, וּבַעֲרַתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל. (דברים כב, כב)

באיזה מקרים, לפי התורה, מוציאים בוגדים נשואים להורג?

זה יכול לקרות רק אם מדובר באישה נשואה כדין ליהודי ואם יש עדים והתראה לקיום יחסי מין מחוץ למסגרת הנישואין, כלומר שמדובר בעדים גלויים ולא במצלמה נסתרת, לדוגמה. מובן שנסיעות אלו כמעט בלתי אפשריות שכן הנואפים יעשו מאמצים רבים כדי לא להתגלות ואם בכל זאת "הופתעו" תוך כדי מעשה, בדרך כלל יפסיקו מיד ולא ימשיכו לעיני העדים. אם הם בכל זאת ממשיכים, למעשה הם מביאים על עצמם את העונש.

ע"פ הדין הנוהג היום, אם יש עדים וראיות ברורות למעשה הבגידה, האישה אסורה לבעלה ועליו לגרשה מבלי לשלם כתובה, והיא אסורה גם לבעלה, כך שלא תוכל להינשא לזה שבגדה אלו.

מה החוק בישראל לגבי גבר ואישה הנשואה לאחר, המקיימים יחסים? מה עם ידועים בציבור?

אם זה נעשה בהסכמת שניהם אין כל איסור בחוק. הפגיעה בבעל הנבגד אינה נחשבת כרלוונטית. יתרה מזאת, ע"פ מספר חוקים נותנים לידועים בציבור, המקיימים משק בית משותף אפילו אם הגבר והאישה נשואים לאחרים, זכויות כלכליות השוות לזוגות נשואים כגון זכויות פנסיה, ביטוח זקנה, מזונות (אחרי פרידה), ירושה (אחרי מוות), לרבות חסכוניות, קבלת דמי

הסתגלות אחרי פרידה, והטבות מסוי. בית המשפט העליון פסק בשנת 1962 בפסק הדין מדינת ישראל נגד סופיה פסלר שגם אשת איש יכולה לקבל זכויות של ידועה בציבור.

אם אישה יהודיה הנשואה פורמלית, היא ידועה בציבור, על פי ההלכה היא ראויה לעונש חמור ואילו ע"פ חוקי המדינה היא זכאית להטבות!

יתרה מזאת, ע"פ בית המשפט העליון, אישה שבגדה בבעלה ובעקבות הבגידה התגרשה ממנו, תהיה זכאית למחצית מהרכוש המשותף עם בעלה, כמו אישה גרושה רגילה! ראו בתוספת.

דין נערה מאורסה שזנתה - או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי.

פִּי יִהְיֶה נֹעֵר בְּתוֹלָה מְאֹרְשָׁה לְאִישׁ וּמִצְאָה אִישׁ בְּעִיר וְשָׁכַב עִמָּה. וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסָקַלְתֶּם אֹתָם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ - אֵת הַנֹּעֵר עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צִעֲקָה בְּעִיר וְאֵת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ, וּבַעֲרַף הָרֹעַ מִקֶּרְבָּהּ.
(דברים כב, כג-כד)

למה מוציאים את הנערה המאורסה להורג? אולי נאנסה וצעקה אך לא שמעו, או שהגבר סתם את פיה?

גם כאן צריכים כמובן עדים כדי להרשיע. לפי הרמב"ן גם אם רואים שהיא נאבקת עם הגבר או שאיים עליה או שסתם את פיה, למרות שלא צעקה, היא תחשב כאנוסה ולא תיענש, אבל אם רואים שהיא אינה מראה סימני התנגדות, תיחשב כארוסה שזנתה תחת בעלה לעתיד.

וְאִם בְּשָׂדֵה יְמִצָּה הָאִישׁ אֶת הַנֹּעֵר הַמְאֹרְשָׁה וְהִחְזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּה, וּמָת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּה לְבָדוֹ. וְלֹנֵעֵר לֹא תַעֲשֶׂה דְבָר; אִין לְנֹעֵר חֲטָא מִוֹת, פִּי פֶּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רָעָהוּ וְרָצְחוֹ נָפֶשׁ כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה. פִּי בְּשָׂדֵה מִצְאָה, צִעֲקָה הַנֹּעֵר הַמְאֹרְשָׁה, וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ. (דברים כב, כה-כו)

פִּי פֶּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רָעָהוּ וְרָצְחוֹ נָפֶשׁ כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה - במה דומה אונס לרצח?

לפי רש"י, בשני המקרים מותר לפגוע בתוקף ואפילו להרגו אם אין ברירה, כדי להציל את הקרבן, ע"פ דין "רודף". זה מצביע על חומרת פשע האונס. האבן עזרא מצביע על אלמנט ההפתעה שבדבר. לעתים האנס הוא מכר או בן משפחה, שהנערה, באופן טבעי, נותנת בו אימון. הוא מנצל זאת כדי להפתיע אותה ולבצע בה את זממו. אך כאן לא מדובר באביה, אחיה או כל מי שאסור לו לשאתה בגלל גלוי עריות, רק על מי שבעיקרון יכול לשאתה.

לפי זה מה העונש המתאים למעשה אונס?

התורה מבחינה בין נערה מאורסה לנערה פנויה. לגבי מאורסה, האנס מקבל עונש מוות אם היו עדים והתראה לאונס - כמו רצח. אם לא היתה מאורסה, הוא משלם קנס ותשלומי פגם, בושט וצער וחייב לשאת אותה, אם היא מסכימה לכך. במקרה הראשון, אם מוציאים אותו להורג היא עלולה להשאר רווקה לכל החיים, שכן בחברה מסורתית היא תתקשה למצוא בעל שיסכים לשאת אישה שנאנסה.

איך אפשר להוכיח שמדובר באונס ולא בהסכמה? זה הרי מילה כנגד מילה.

צריכים עדים שיראו שהיא נאבקת בהתחלה ואינה מסכימה, כדי שהמעשה יוגדר כאונס. אם התרצתה לו, אפילו רק בסוף המעשה, הגבר יוגדר כ"מפתה" ולא כאונס. אם אין עדים, לא ניתן להרשיע אותם, שכן היא איננה יכולה להוכיח שנאנסה. ידוע שכמעט תמיד הגבר יטען שזה נעשה בהסכמה. כיום בדיקה גינקולוגית במכון לרפואה משפטית באבו כביר יכולה לספק ראיה לאונס, אך היא צריכה להתבצע מיד לאחר מקרה האונס. על כך - ראו בתוספת.

מה קובע החוק הישראלי בעניין אונס?

לפי סעיף 345 לחוק העונשין, אין צורך להוכיח שהגבר הפעיל לחץ פיזי. בכל מקרה שהאישה לא הביעה את הסכמתה המפורשת לקיום יחסים, המעשה נחשה כאונס. בדרך כלל מספיק שתאמר שלא הסכימה, ללא כל הוכחה לכך, כדי שהגבר יואשם באונס. בחוק כתוב:

(א) הבעל אישה (לא קטינה)

(1) שלא בהסכמתה החופשית;

(2) בהסכמת האישה - שהושגה במרמה לגבי מהות העושה או מהות המעשה;

(3) כשהאישה היא קטינה שטרם מלאו לה ארבע עשרה שנים אף בהסכמתה; או

(4) תוך ניצול מצב של חוסר הכרה בו שרויה האישה או מצב אחר המונע ממנה לתת הסכמה חופשית;

(5) תוך ניצול היותה חולת נפש או לקויה בשכלה, אם בשל מחלתה או בשל הליקוי בשכלה לא היתה הסכמתה לבעילה הסכמה חופשית;

הרי הוא אונס ודינו מאסר שש עשרה שנים.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), דין האונס מאסר עשרים שנים, אם האינוס נעשה באחת מנסיבות אלה:

(1) בקטינה שטרם מלאו לה שש עשרה שנים ובנסיבות האמורות בסעיף קטן

(א)(1), (2), (4) או (5) (לעיל);

(2) באיום בנשק חם או קר;

- (3) תוך גרימת חבלה גופנית או נפשית או הריון;
 (4) תוך התעללות באשה לפני המעשה, בזמן המעשה או אחריו;
 (5) בנוכחות אחר או שחברו יחד עמו לביצוע האינוס בידי אחד או אחדים מהם.

ידועים מקרים שבהם בנות איימו על נהגים שהעלו אותן טרמפ שיגישו נגדם תביעת אונס אם לא יסיעו אותן ליעדן. לפי החוק הישראלי, יתכן שגברים רבים הורשעו באונס ונשלחו לשנות מאסר, למרות שבעצם לא אנסו. ידוע על מספר לא מועט של טענות שווא של נשים שניסו להפליל או לסחוט גברים.

כאמור, ההבדל בין החוק הישראלי לבין החוק היהודי - שלפי החוק הישראלי מאמינים לרוב לגרסת האישה ומרשיעים את גבר באונס ללא הוכחה ברורה שהאישה אומרת אמת. בנוסף, די שלא אמרה במפורש שהיא מתנגדת לקיום יחסי מין למרות שאולי היא מראה בשפת גופה שאיננה מתנגדת, כדי להרשיעו באונס. לעומת זאת, ע"פ החוק היהודי, אם אין עדים או ראיות התומכות בגרסתה, לא ניתן להרשיע באונס, אלא רק בפתוי, וייענש בהתאם.

דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי

פִּי יִמָּצָא אִישׁ נֹעֵר בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אִרְשָׁה וּתְפֹשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה וְנִמְצָאוּ. וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה לְאָבִי הַנֹּעֵר חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה, לֹא יוּכַל שְׁלַחָה כָּל יְמָיו. (דברים כב, כח-כט)

למה שנערה תרצה להתחתן עם מי שאנס אותה?

הבחירה היא שלה. אם היא או אביה מתנגדים, איננה חייבת להינשא לו.

האם זה עונש הולם לאנס? הוא כנראה יזלזל בה גם אחר כך אם תסכים להינשא לו.

כתוב בספר החינוך, שהמטרה היא "כדי לייסר את הנבלים מן המעשה הרע הזה ושלא יהיו בנות ישראל כהפקר, שאם יחשוב האונס למלאות את נפשו בה וללכת לו, יקל בעיניו לעשות כן פעמים הרבה - (כלומר שלא תהיה הרתעה והוא יכול להפוך לאנס סדרתי), אבל אם הוא יודע שאם ייתפס היא תהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו לחיוב שאר, כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא תהיה לו רשות לגרשה לעולם ובנוסף יתחייב לתת לאביה חמישים כסף מיד, (אז זה נחשב קנס משמעותי), אולי באמת יכבוש את יצרו ויימנע מעשות את הנבלה הזאת. הוא מוסיף שבימי קדם היה בזה קצת תנחומים לנערה, שכן היא תתקשה למצוא בעל שיסכים לשאת אותה.

מה קובע החוק הישראלי לגבי אונס קטינה?

החוק הישראלי מבחין בין מספר שלבים בהתבגרותה של האישה, ומדרג את העבירות הכרוכות בבעילת קטינה (עד לגיל 21) על פי חומרתן –

בעילת קטינה מתחת לגיל 14 אסורה בכל הנסיבות והיא קרויה אונס סטוטורי. ההתייחסות אליה היא בסעיף 345(א)(3) לחוק העונשין שכותרתו "אינוס". המדובר בחזקה לפיה קטינה מתחת לגיל 14 אינה יכולה להסכים להיבעל. הסכמתה או אי הסכמתה של הקטינה אינה מעלה ואינה מורידה ובכל מקרה בו תוכח בעילת קטינה מתחת לגיל 14 ייאשם הבוועל באינוס - עבירה שעונשה 16 שנות מאסר. מקרה נוסף של אונס סטוטורי הוא בעילת קטינה עד לגיל 21 בידי בן משפחתה, גם בהסכמתה, וזאת על פי סעיף 351 לחוק.

בעילה (כלשהי של) קטינה בין גיל 14 לגיל 16 אסורה אף היא, על פי סעיף 346 לחוק העונשין, אך כאן יש משמעות להסכמת הקטינה. אם זו הסכימה להיבעל הרי שזו בעילה אסורה בהסכמה, שעונשה מאסר חמש שנים. מבחינה משפטית טכנית, זו העבירה היחידה המכונה "בעילת קטינה". על פי סעיף 353 לחוק העונשין, תהא זו הגנה טובה מפני אישום בעבירה זו אם הקטינה הסכימה להיבעל, אם הפרש השנים בינה ובין הבוועל הוא פחות משלוש שנים ואם הדבר נעשה במסגרת יחסי רעות וללא ניצול מרות.

קטינה שגילה למעלה מ- 16 ופחות מ- 18, כשירה על פי החוק, לקיים יחסי מין בהסכמה. (המקור: ויקיפדיה).

יוצא שע"פ החוק הישראלי יחסים עם נערה עד גיל 14, אפילו בהסכמה, או אף פתוי מצידה, נחשבים כאונס לכל עניין והאנס מקבל 16 שנות מאסר, אבל לא מוטלת שום חובת אחריות או אלמנט של פיצוי כלפי הקרבן - וזאת בשונה מהחוק היהודי.

סיכום פרק כב

הפרק מביא את מצוות השבת אבדה וראינו מה כתוב בחוק הישראלי באותו עניין. נסינו להבין את הטעם למצוות שילוח ציפור האם מהקן לפני לקיחת הביצים. ראינו את עניין איסור כלאיים ושעטנו והצענו טעמים לכך. דנו במקרים מצערים של נערה מאורסת או רווקה, בת 12 בערך הנאנסת, ומה קורה עם זנתה תחת הארוס שלה. ראינו את העונש החמור של נואף ונואפת לעומת החוקים הישראליים הליברלים מאוד ביחס ל - "ידועים לציבור" או לבגידה בבן הזוג. ראינו שלפי דיני התורה, קשה מאוד להוכיח טענת אונס ללא עדים או ראיות. לעומת זאת, ע"פ החוק הישראלי, קל מאוד להרשיע אדם באונס, על סמך דברי האישה בלבד. מספיק שהאישה תמסור לבית המשפט שלא נתנה הסכמה מפורשת לקיום יחסים עם הנאשם.

תוספת

השבת אבדה - פסק דין מעניין; ויקיפדיה: פסק_דין_הנדלס_נגד_קופת_עם

פסק הדין אליעזר הנדלס נגד קופת עם היה מערכה משפטית בת שלוש ערכאות, בה נדון סכסוך אזרחי בין מוצא אבדה, אליעזר הנדלס, לבין בעלי המקום בו היא נמצאה - בנק קופת עם. הסכסוך נדון תחילה בבית המשפט המחוזי בירושלים שפסק לטובת הנדלס. הבנק ערער לבית המשפט העליון שהפך, ברוב דעות, את פסק הדין של המחוזי ופסק לטובת בנק קופת עם. בדיון נוסף שנערך בבית המשפט העליון בהרכב מורחב, אושררה ההחלטה הקודמת בערעור (לטובת הבנק). הסוגיה העיקרית בדיונים היתה למי שייכת אבדה שבעליה אינם ידועים, שנמצאה בשטח בבעלות פרטית, (הבנק), אך כזה המשמש בפועל כמקום ציבורי, ומצויים בו עוברים ושבים רבים בהיתר.

בפסק הדין, הנחשב לאחד מפסקי הדין המכוננים במערכת המשפט הישראלית, התגלעה מחלוקת יסודית בשאלת מידת מעמדם של מקורות המשפט העברי במשפט הישראלי המודרני ומידת הזיקה הראויה ביניהם.

סיפור המקרה

ב - 22 באפריל 1976 נכנס אליעזר הנדלס לבנק קופת עם. הוא ירד לחדר הכספות ומצא שם על הרצפה מעטפה ובה שתי אגרות חוב המזכות את בעליהן בסך 20,000 לירות, ללא ציון פרטי בעליהן. הנדלס ניסה לברר אצל פקידי הבנק למי שייכת האבדה, אך לא היה להם מידע בנושא. מנהל הסניף דרש ממנו למסור לידיו את המעטפה אך הנדלס סירב. הוא העדיף למסור אותה לידי המשטרה, שאכן קיבלה את האבדה לידיה, וזאת על פי חוק השבת אבדה - תשל"ג, 1973. לאחר ארבעה חודשים שבהם לא התבררה זהות המאבד, פנה הנדלס למשטרה וביקש לקבל לידיו את אגרות החוב על פי החוק הקובע כי במקרה כזה ניתנת האבדה למוצא. המשטרה סירבה לבקשתו בטענה שעליה למסור אותן לבנק, משום שבו נמצאה האבדה.

פסיקת בית המשפט המחוזי בירושלים

הנדלס תבע את המשטרה בבית המשפט המחוזי בירושלים. הוא ביקש המרצה של בית המשפט שתקבע כי הוא הזכאי לקבל את האגרות. מנגד טענו מורשי הבנק כי יש להעביר את המציאה לידם, מכיוון שעל פי החוק שייכת מציאה שלא נדרשה, לבעל המקום שבו נמצאה. לעמדה זו הצטרפה גם מדינת ישראל שטענה באמצעות בא כוחה, כטענות מורשי הבנק.

השופט יהודה וייס, נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, קבע ב - 11 באוגוסט 1978 כי הדין עם הנדלס, וכי יש להעביר את המציאה לידיו. הוא נימק את פסיקתו בכך שחדר הכספות של

הבנק אינו מוגדר כ"רשותו" של הבנק, אלא כ"רשות הרבים". זאת משום שהבנק מעוניין לאפשר כניסת הציבור לחדר זה ואף איפשר אותה בפועל. מלבד זאת, מכיוון שזכותם של בעלי הכספות לגשת בחופשיות לחדר זה, הרי שהוא נחשב כרשותם יותר מאשר כרשות הבנק. השופט הסתמך, בין השאר, על ההלכה היהודית, הקובעת שאין לבעל רשות אפשרות לזכות בחפץ של הפקר הנמצא ברשותו אם הרשות מוגדרת כ - "אינה משתמרת", כלומר נכנסים ויוצאים בה בני אדם העלולים ליטול את החפץ. מכיוון שכך, לגבי חפץ המוטל במקום כזה, כל הקודם זוכה בו ואין עילה הלכתית העשויה לשייך אותו לבעל המקום. לבית המשפט הוצגה חוות דעתם של שלושה פוסקים בני ימינו שקבעו שלפי ההלכה זכה הנדלס במציאה. השופט קיבל חוות דעת זו ופסק כי אגרות החוב יינתנו למוצאן.

פסיקת בית המשפט העליון (ערעור ראשון)

בנק קופת עם לא קיבל את החלטת בית המשפט המחוזי וערער עליה לבית המשפט העליון. בערעור דנו השופטים: משה לנדוי, מנחם אלון ואהרון ברק. דעות השופטים היו חלוקות: ברק קיבל את טענת המערער, לנדוי הצטרף לדעתו של ברק ואילו אלון סבר שהדין עם המשיב. ביום 17.2.1980 החליטו השופטים ברוב דעות לקבל את הערעור והורו לתת את האגרות לבנק שבו נמצאו.

חילוקי הדעות בין השופטים התמקדו בעיקר בנקודות הבאות:

מהי "רשותו של אדם אחר"?

החוק הישראלי הדין בנושא השבת אבדה קובע כך: המוצא אבדה ברשותו של אדם אחר חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבדה לידו, יראו אותו כמוצא.

השופטים נחלקו כיצד להגדיר את חדר הכספות של הבנק, הרשות בה מצא הנדלס את האבדה. השופט ברק סבר שיש לפרש את לשון החוק בהתאם למטרתו המוצהרת, השבת האבדה לידי בעליה שאיבדה. לדעתו, מסירת האבדה לידי בעלי הרשות בו נמצאה נועדה לשרת מטרה זו, משום שבאופן טבעי יפנה המאבד לבקש אותה במקום בו אבדה לו ומשום שסביר שבעל המקום ישמור על האבדה טוב יותר מאשר מוצא מזדמן. ברק הוסיף והבהיר כי הענקת האבדה שלא נדרשה למי שמצאה נועדה אף היא למען הגשמת השבתה. לכן סבר, כי יש להעניק את האבדה לבעלי הרשות, שכאמור הם אלו שעשויים להגשים את השבת האבדה באופן המיטבי.

השופט אלון הסכים עם ברק באשר למטרות החוק, אך סבר כי יש לפרש אותו בהתאם להלכות השבת אבדה במשפט העברי. זאת משום שמחוקקיו העניקו לו את השם התלמודי "חוק השבת אבדה" בכוונת מכוון כדי לרמוז על מקורותיו ומטרותיו הזרות לאלו שבמשפט העברי. הוא טען כי ההגדרה "רשותו של אדם אחר" היא הגדרה עמומה ביסודה ועל כן יש לפרש אותה על פי

ההגדרה בה היא מתפרשת במשפט העברי הדין בהשבת אבדה. אלון הוסיף וחלק על ברק בעצם ההנחה שהענקת המציאה לבעלי הרשות בו נמצאה עשויה לקדם את השבתה.

השופט אלון, בעקבות דברי השופט וייס, פנה לברר את זכויות בעל הרשות באבדה על פי הלכות השבת אבדה במשפט העברי. הלכות אלו קובעות כי אדם המוצא מציאה ברשותו של אדם אחר ובאותה רשות משתמשים אנשים רבים, כך שחפצים הנתונים בה נמצאים תמיד בסכנת גניבה הרי המציאה של המוצא ואין לבעל הרשות תביעה על המציאה. כל זאת בתנאי שאין המציאה חייבת בהשבה עקב העובדה שהיא נטולת סימני זיהוי וכיוצא בזה וסביר להניח שבעליה המקוריים התיימש ממנה בעת שנמצאה.

הפסיקה העברית מתייחסת מפורשות למקרה דומה מאוד למקרהו של הנדלס. המשנה במסכת בבא מציעא, פרק ב, משנה ד, דנה באדם המוצא סכום כסף אצל השולחני, כלומר הבנקאי של אותם ימים. המשנה פוסקת: "[מצא] לפני שולחני הרי אלו שלו. בין הכיסא ולשולחני הרי אלו של שולחני". ההבדל בין המקרים תלוי במיקום המדויק של המציאה. אם היא במקום בו מניחים כל הבאים לשולחני את כספם והמקום אינו נשמר על ידי השולחני, הרי המציאה של מוצאה. אך אם המציאה קרובה לכיסא השולחני, סביר שנפלה ממנו ובכל מקרה, הרי היא נשמרת שם על ידי ולכן רשותו קונה עבורו את המציאה.

נוסיף כי ההגיון אומר שברור שאגרות החוב אינן שייכות לבנק אלא לאדם פרטי כלשהו שהשתמש בכספת הבנק. על כן, לכאורה אין כל סיבה להעדיף את הבנק כזוכה באבדה יותר מאשר האדם הפרטי שמצא אותן. נראה שהיה מקום לפרסם את מציאת האבדה בעיתונות, בכלי התקשורת וכן בבנק, ואם אף אחד איננו דורש אותה תוך פרק זמן מוגדר, בצירוף המצאת אסמכתאות, מן הדין שהמוצא יזכה בה.

פרק כג - איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?; מה משמעות "וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ"? שירות בנות בצה"ל; גיוס חרדים; זכויות עבד הבורח לארץ ישראל; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים מאפריקה; מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין?; יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין; למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית?; מה קורה היום? איחור בקיום נדר; למה התורה ממליצה שלא לידור; מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעיון? לקיחה מרכוש המעביד.

איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי, אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?

לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה פנה אביו. לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'. לא יבא ממזר בקהל ה' - גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'. לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליה את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים, לקללך. ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם ויחפף ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, פי אהבה ה' אלהיך. לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיה לעולם. לא תתעב אדמי פי אחיה הוא, לא תתעב מצרי פי גר היית בארצו. פנים אשר יולדו להם דור שלישי, יבא להם בקהל ה'. (דברים כג, א-ט)

למה התורה חוזרת על האיסור שאדם יתחתן עם אשת אביו (אמו החורגת) - אחרי מות אביו?

רש"י: "ולא יגלה פנה אביו, (ע"פ מסכת יבמות, צג) זה בא כדי לרבות איסור שיקח שומרת יבם של אביו, הראויה לאביו, (אחרי שאחי אביו נפטר ללא ילדים), והרי כבר הוזהר עליה (על שומרת יבם אביו) משום "עַרְוַת אָחִי אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה: אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרַב, דִּדְתִּיךָ הוּא" (ויקרא יח, יד), אלא לומר שהוא עובר על אישה זו בשני לאוין וכדי לסמוך לה "לא יבא ממזר", וזאת כדי ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות, וקל וחומר מחייבי מיתות בית דין, (אך לא מחייבי לאו).

מה זה "פצוע דכא וכרות שפכה"? מה נאסר כאן ולמה?

רש"י מסביר ע"פ מסכת יבמות, פרק ח, משנה ב, שפצוע דכא זה גבר שנפצע בביציו או שהוא סריס בידי אדם ולא יכול להוליד. אסור לו לשאת יהודיה, אך מותר לו לשאת גיורת. וכרות שפכה - שנכרת הגיד (איבר המין), ואינו מסוגל להוליד.

זה מצביע על כך שהמטרה העיקרית בנישואין היא הולדת צאצאים וכשאינן אפשרות כזאת בדרך כלל לא מאפשרים נישואין, פרט לאנשים בגיל מתקדם שבדרך כלל יש להם כבר ילדים מנישואין קודמים. ברור מזה מדוע לא יתכנו נישואין חד - מיניים.

מה ההגדרה של "ממזר" ומה פירוש המילה? למה אסור לו להתחתן עם יהודיה – הרי הוריו אשמים ולא הוא?

מסביר ספר החינוך ע"פ מסכת יבמות מט, א, והרמב"ם – (הלכות אסורי ביאה, פרק טו, הלכה א), שהממזר שאסרה התורה הוא הנולד מאסורי העריות הנזכרות בתורה (כלומר מיחסי אשת איש עם יהודי שאינו בעלה, או מיחסים של יהודיה פנויה עם קרובי משפחה האסורים לה לנישואין בגלל איסור עריות), שהעונש עליהם הוא כרת או מיתה; חוץ מן הנדה, (אישה שלא טבלה במקווה אחרי המחזור), שהבן הנולד ממנה נקרא "פגום" אך אינו נקרא ממזר. לעומת זאת, אם גוי או עבד באים על יהודיה, הולד הוא יהודי כשר, בין שהאישה היתה פנויה, או אפילו אשת איש, בין באונס, בין ברצון.

אמנם הבן של ממזר הוא ממזר גם כן, אך אם ממזר מוליד ילד ממי שאינה יהודיה (למרות האיסור שבדבר), הילד הוא גוי ואם הבן יתגייר, הרי הוא יהיה כשר מיד ככל הגרים שבאומות ויותר לבן הזה לשאת יהודיה. זה הכלל: בן הנולד מן השפחה או מן הגויה או מן העבד או מן הגוי או מן הממזר, מעמד הולד הוא כמו של האם, ולא כמו האב. ומפני דבר זה, בימי קדם התירו חכמים (מסכת קדושין סט, א) לממזר להימכר כעבד, כדי שיוכל לשאת שפחה לא יהודיה ובכך לטהר את בניו שיוליד ממנה מהממזרות, לאחר שהאדון ישחררם ויתגיירו.

ישנם פוסקים, ביניהם הרב משה פינשטיין זצ"ל, שקבעו שאם ממזר הוליד באמצעות הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ – גופית, כאשר האם יהודיה כשרה או גיורת, למרות שהמעשה אסור, הולד הוא יהודי כשר שכן הממזרות אינה עוברת בתורשה. אפילו אם ממזר וממזרה (נישואים או לא) הולידו בהפריה חוץ גופית באמצעות פונדקאית כשרה, הולד יהיה כשר. פוסקים אחרים חולקים על כך, ביניהם הרב עובדיה יוסף זצ"ל. לכל הדעות ממזרות חדשה אינה נוצרת אלא ע"י קיום יחסי אישות.

לפי חלק מהפוסקים, ממזרה יכולה לתרום ביצית, אשר לאחר הפרייה מבעלה הגר, תועבר לפונדקאית ולפי חלק מהפוסקים הפונדקאית תיחשב כאם הביולוגית והילוד לא יהיה ממזר. אם הפונדקאית אינה יהודיה על הילוד להתגייר כדי שיוכר כיהודי.

יש מפרשים שהמילה "ממזר" באה מלשון "זרות" או "מאדם זר" מהבחינה שהיה אסור לאביו לשאת את אמו או בגלל שהיתה נשואה לאחר, או בגלל קרבה משפחתית ואיסור עריות, ביניהם.

נכון שהממזר איננו אשם במעמדו, אלא הוריו, אך ההורים היו צריכים להזהר הרבה יותר שלא לעשות מעשה העלול להוליד ממזר. היום, עם כל אמצעי המניעה הקיימים, הדבר פשוט הרבה יותר. עצם דין ממזר אמור להרתיע אנשים מקיום יחסים האסורים בעריות. האשמת החוק בתוצאות חמורות של מעשי עבירה, אינה במקום.

למרות מגבלת הנישואין, בגלל מום רוחני שנולד ממנו, שלא באשמתו, אין כל קלון מוטל על הממזר עצמו. הוא יכול לטפס לשיא הסולם החברתי ואף נאמר, (מסכת הוריות ג, משנה ח):
 "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ", למשל לגבי פדיון שבויים מתן צדקה

עם מי יכול ממזר להתחתן?

מותר לממזר (ע"פ הרמב"ם שם הל' ז, ט) לשאת גיורת וממזרה ולממזרה מותר להינשא לגר או לממזר, שנאמר "בקהל ה' וגרים לא כלולים במושג "קהל", אבל הילדים יוגדרו כממזרים. מותר גם לבן או אפילו לנכד של זוג שהתגייר, לשאת ממזרה, למרות שהוא יהודי כשר.

למה חטאים של העמונים והמואבים נחשב כל כך חמור ובלתי נסלח? אם מי גר עמוני או מואבי יכול להתחתן?

האיסור הוא על עמונים ומואבים זכרים לשאת יהודיות אבל מותר ליהודי לשאת עמונית או מואביה, כפי שבועז התחתן עם רות, לאחר שהתגיירה. כמובן שמותר לעמוני או למואבי להתגייר אך אם אינו נשוי יהיה מותר לו להתחתן רק עם גיורת ואז הבנים יהיו יהודים כשרים או עם ממזרה יהודיה אבל אז הולד יהיה ממזר.

אמרו חז"ל במסכת סנהדרין קד: גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים. מעשה הכיעור של בנות לוט (שהשתכר מהיין), הרחיקם מבני ישראל. כאשר התקרבו להם (בנות מואב) בעצת בלעם, הזנו את בני ישראל והשקום מצרצורי יין עמוני, והטו את לבם לעבוד את בעל פעור (שם ק"ו).

במדרש ספרי נאמר: רבי שמעון אומר: מצרים הטביעו את ישראל במים ואדומים קדמו את ישראל בחרב, ולא אסרם הכתוב (להתחתן עם יהודים כשרים) אלא עד שלשה דורות; עמונים ומואבים, מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל, (מבחינה מוסרית ואמונית), אסרם הכתוב איסור עולם. ללמדך שהמחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו: שההורגו אינו מוציאו אלא מן העולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא. (לפי זה, גם בנות העמונים החטיאו את ישראל יחד עם בנות מואב ומדין, למרות שזה לא נאמר בתורה). לא רק ש"לא קדמו אַתְּכֶם בְּלָחֶם וּבְמִים בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם", כלומר שנמנעו ממעשה טוב ועל זה אפשר לעבור לסדר היום, אלא עשו בפועל לבני ישראל מעשים שלא ייעשו.

למעשה ניתן לומר שמדובר במידה כנגד מידה. אם אבותיהם של העמונים והמואבים התייחסו באכזריות ובעוינות רבה כלפי ישראל, מן הנכון שלא לקבלם כחלק מעם ישראל בזרועות

פתוחות גם אם התגיירו, אלא עם מגבלות מסוימות. המסר הוא שישנן השלכות של אכזריות לדורות. האיסור התבטל עם כיבושי סנחריב מלך אשור אשר בלבל וערכב את האומות במאה ה-8 לפנה"ס, כך שמאז לא ניתן לזהות מה מוצאו המקורי של אדם מאומות העולם.

מתי התגיירו האדומים? האם פעל הדין של דור שלישי לעניין הנישואין עם ישראל?

האדומים התגיירו בימי יוחנן הורקנוס הראשון, הנשיא החשמונאי והכהן הגדול, בנו של שמעון החשמונאי בערך ב-112 לפנה"ס (יש הסבורים ב-125 לפנה"ס). יש הטוענים שהתגיירו בכפייה ע"י איום בגירוש, ויש הטוענים שהתגיירו מרצון. בתקופת המלך אלכסנדר ינאי, בנו של יוחנן הורקנוס הראשון, מונה אדומי בשם אנטיפס, לשמש כנציב אדום בממלכה. בנו, אנטיפטרוס, הסית את הורקנוס, בנו של אלכסנדר ינאי, לנסות לקחת את המלוכה מידי אחיו אריסטובולוס, בעזרת הנבטים. מלחמת האחים שפרצה הקלה על השתלטות הרומאים על הממלכה החשמונאית ואנטיפטרוס סייע בעדם לנהלה, מאחורי הקלעים. ברבות הימים בנו של אנטיפטרוס, הורדוס, מונה על ידי הסנאט ברומא למלך יהודה וכבשה, בשנת 37 לפנה"ס באמצעות שכירי חרב אדומים וצבא רומאי, מידי המלך החשמונאי האחרון מתתיהו אנטיגונוס, נכדו של אלכסנדר ינאי.

(אגב, קברו של מתתיהו אנטיגונוס, אשר הוצא להורג בעריפת ראשו באנטיוכיה, ככל הנראה התגלה בשנות ה-80 במאה ה-20, במערה מתחת לבית בגבעת המבותר בירושלים, אך לא כולם מסכימים על זיהוי הגופה).

הורדוס, נכדו של אנטיפס, נולד בשנת 74 לפה"ס כ-38 שנה לאחר גיור האדומים והיה כנראה דור שלישי לפחות של גרים אדומיים. הוא נשא לאישה בשנת 37 לפה"ס, בין השאר, את מרים החשמונאית, בהתאם לדין שלדור שלישי של גרים אדומים מותר לבוא בקהל. נולדו להם 3 בנים ו-2 בנות. אך כעבור 8 שנים הוציא הורדוס את אשתו להורג בתואנה שתכננה לרצוח אותו. כעבור כמה שנים הוציא גם את הוריה ואת בנו ממנה להורג ובכך לא נשאר בישראל עוד זרע חשמונאי.

לפי הרמב"ן זה בא כעונש לבית חשמונאי על כך שלקחו לעצמם את המלוכה, למרות שע"פ התורה, מלך יכול לבוא רק משבט יהודה.

למה ההתייחסות למצרים היא סלחנית יחסית? מה בנוגע לגרמנים?

התורה קבעה שנכד של גרים מצריים יכול להתחתן עם יהודיה. לפי ספר החינוך הסיבה היא, בנוסף לכך שקיבלו את בני ישראל בארצם והתייחסו אליהם יפה בדורו של יוסף, היא שהיתה גזירה של שעבוד וענוי כבר בברית בין הבתרים, כך שלא ניתן להאשימם לגמרי ביחס העוין.

ברור שמה שעשו המצרים היה הרבה מעבר לשעבוד וכלל גם רצח המוני, אך קיימת התחשבות ביחס אליהם מהסיבות הנ"ל.

לגבי היחס לגרמנים, יש המדמים את הנאצים לעמלק, אך גם עמלקי יכול להתגייר ללא הגבלות נישואין לאחר מכן. בפועל אפילו צאצא של נאצים יכול להתגייר באופן רגיל. למעשה, גם הגרמנים, כמו המצרים בימי קדם, אפשרו ליהודים לגור בארצם במשך שנים רבות, עם עליות ומורדות ביחס אליהם, עד לפשעים הנוראים של הנאצים.

דווח כי בישראל חיים לפחות 400 צאצאי נאצים, כולל ממשפחת היטלר המורחבת, אשר החליטו להתגייר, לעלות לארץ ולהקים כאן שושלת יהודית, כזו שהוריהם ביקשו להשמיד. אחיינו של הרמן גרינג, מטיאס, התקרב ליהדות ונכדת אחיו של הפושע הנאצי וראש הגסטפו היינריך הימלר, קטרין, היתה נשואה לישראלי, ממנו יש לה ילד. (אתר nana10.co.il 8.6.13). מסבירים תופעה זאת כרצון להתכפר מעוון אבותם, ע"י הצטרפות לקהילת הקרבנות. אין לשלול את זכותם להתכפר.

מה משמעות "והיה מתניף קדוש" ? שירות כנות בצה"ל ; גיוס חרדים

פִּי תִצֵּא מִחֲנֹה עַל אִיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע. כִּי יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקֶּרֶה לְיִלְהָ, וַיֵּצֵא אֶל מַחוּץ לְמִחְנֶה, לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמִּחְנֶה. וְהָיָה לְפָנֹת עָרֵב יִרְחֹץ בְּמַיִם, וְכָבַא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמִּחְנֶה. וַיֵּד תִּהְיֶה לְךָ מַחוּץ לְמִחְנֶה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה חוּץ. וַיֵּתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזִנֶּךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרַתָּה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכָסִיתָ אֶת צַאֲתֶךָ. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מִחְנֶה לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מִחְנֶיךָ קְדוֹשׁ - וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עָרֹת דְּבַר וְשָׁב מֵאֲחֵרֶיךָ. (דברים כג, י-טו)

למה על בעל קרי לצאת אל מחוץ למחנה עד לטבילה במקווה בערב?

רש"י מסביר שאסור לו להכנס למחנה לוייה ומכל שכן למחנה שכינה במשכן, אבל מותר לו להשאר במחנה ישראל, אשר חנו רחוק יותר מהמשכן. (לכן מותר לו להשאר במחנה הצבאי). בספר במדבר, ה, א, הוא מבאר: "שלש מחנות היו שם בשעת חנייתם (במדבר סיני) - מחנה שכינה; חניית הלויים מסביב למשכן - היא מחנה לוייה; ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות, היא מחנה ישראל. הצרוע - (המצורע), נשלח חוץ מכולן. הזב - מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתיים, וטמא לנפש - מותר (לשהות) אף במחנה לוייה, ואינו משולח אלא משל שכינה". גם במסכת פסחים (סח, א) נאמר: תני (למד) תנא קמיה דר' יצחק בר אבדימי: "ויצא (בעל קרי) אל מחוץ למחנה" - זו מחנה שכינה, "לא יבא אל תוך המחנה" - זו מחנה לוייה. (אבל מותר לבעל קרי להשאר במחנה ישראל).

לפי מסכת זבחים, קט"ז, א, העיר ירושלים, מחוץ להר הבית, נחשבת מחנה ישראל. כיום האיסור על בעל קרי חל על הכניסה בטומאה להר הבית (שמוגדר כמחנה לוי), אך לאחר טהרה במקוה מטומאת קרי, לפי חלק מהפוסקים, מותר לו להכנס לאותם מקומות שמותר לטמא מת להכנס אליהם. מדובר בשטח שבוודאות נמצא מחוץ לעזרות בית המקדש (המוגדר כמחנה שכינה). כאמור, הר הבית עצמו, חוץ מעזרות בית המקדש, מוגדר כמחנה לוי. האבן עזרא מסביר שמדובר כאן בשעת מלחמה בתקופה שלפני הכניסה לארץ, כאשר המשכן היה במרכז המחנה וכדי שלא יתקרב הטמא לאזור המקודש של המשכן. כפי שהסברנו קודם, מצב של טומאה קשור למוות. אצל בעל קרי, זרע שיכול היה ליצור עובר, אבד, כך שנמנעה יצירה של חיים חדשים, דבר המשול, במדה מסוימת, למוות.

מה משמעות המילים "וְהָיָה מִתְּנִיף קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בָּךְ עֲרֹת דָּבָר" ? האם יש קשר לסוגיית גיוס בנות לצבא ?

כאן מדובר בחובת הכנת שירותים מסודרים במחנה צבאי, כדי שחיילים לא יצטרכו לעשות את צרכיהם בכל מיני מקומות במחנה, דבר שנחשב ערוה. חלק מקדושת המחנה זה לשמור על הנקיון וההיגיינה, "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְּהַלֵּךְ בְּקִרְבְּךָ מִתְּנִיף לְהַצִּילְךָ וְלִתֵּת אִיבֶיךָ לְפָנֶיךָ". ניתן להסיק מזה את חומרת הערוה שביחסים מתירניים בין חיילים לחיילות במחנה צבאי, דבר האסור בהחלט ע"פ פקודות צה"ל, ושבדאי מרחיק את השכינה ואולי גם את הנצחון על האויב. מאחר שלעתים האוירה בצבא בקשר שבין המינים, היא מתירנית למדי, וכדי למנוע תקלות העלולות להרחיק נצחונות, (כולל גם מעשי הטרדה מינית ואונס), ע"פ התורה, נשים אינן אמורות לשרת בצבא.

יחד עם זאת לעניין גיוס בנות לצבא, אמנם הרבנות הראשית לישראל וכן רוב הפוסקים אוסרים, אך יש רבנים שהתירו, בהנחה שישראל נמצאת במצב של מלחמת מצווה מול אויביה, ועל פי פסיקת הרמב"ם, (בהלכות מלכים, פרק ה' הלכה א'): "איזו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד הצר שבא עליהם".

מבחינת החוק, ע"פ תיקון לחוק שירות בטחון משנת 1978, "מצהירה המועמדת לשירות ביטחון על קיום שלושה תנאים: טעמים שבהכרה דתית מונעים אותה מלשרת בצבא; היא שומרת על כשרות בבית ומחוצה לו; והיא אינה נוסעת בשבת. ההצהרה נמסרת בפני דיין בבית הדין הרבני או בפני שופט ואין כל דרישה להופיע בפני ועדה צבאית לבחינה".

מצויים מכתבים של מזכירי הרבנים הראשיים אונטרמן וגורן, המאפשרים לבנות דתיות להתגייס בתנאים מסוימים. מזכירו האישי של הרב גורן, ר' זלמן קויטנר, כתב בשנת 1982:

”כב’ הרב הראשי לישראל (שלמה גורן), קבע בזמנו כי כל בת דתית המרגישה כי ערכי הדת ספגה בביתה ובבית הספר חזקים דיים, יכולה להתגייס ולשרת בצה”ל ורצוי ביחידה דתית אם ניתן”.

במקרים פרטניים קיימות עדויות של נשים דתיות שהרב גורן התיר להן להתגייס וגם בתו התגייסה. נציין כי בראיון לעיתון ‘הארץ’ משנות ה – 70, הוא טען שבאופן כללי דעתו היא לאסור גיוס בנות לצה”ל.

מזכירו האישי של הרב אונטרמן, ר’ אברהם בידרמן, כתב בשנת 1971: “לעומת זה אם בת דתית רוצה להתגייס לצבא וטוענת כי היא תקיפה בדעתה ובמזגה, כי יכולה היא לעבוד במסגרת צבאית ותשמור על תומתה וחרות מלאה בהתנהגותה והנהגותיה, ואינה חוששת משום לחץ המביא לידי ניסיונות, אין הרבנות מוחה בידה”.

לאור סטיות פרטניות אלו מעמדת הרבנות הראשית הרשמית, ישנם רבנים שהסבירו שהרבנים הראשים ביקשו לאסור את כפיית חובת השירות הצבאי על האישה הדתית אך לא התנגדו לכך שהיא תתנדב לשירות צבאי.

רבני ארגון “בית הלל” כתבו, לדוגמה, בשנת 2014, שֶׁבַת “שעולמה הרוחני איתן והיא מרגישה שהיא מסוגלת לשמור על ההלכה בצבא, והיא עתידה לשרת ביחידה תומכת לחימה כבחיל המודיעין ובמיוחד במסלולים משמעותיים (שתפקידים אלו מצריכים כישורים גבוהים במיוחד שהם נחלת מעטים ללא הבדל בין גברים לנשים), אין מניעה לגיוסה ליחידה כזאת ואפילו מצווה להתגייס ולקדש שם שמים ברבים. אם ניתן, עדיף שתלך בקבוצה ביחד עם בנות נוספות השומרות מצוות”.

לפי דעה זו, בת אינה אמורה לשרת ביחידה קרבית, ביחד עם חיילים ולא כ”ג’ובניקית”, תפקידים שאין מחסור של חיילים היכולים למלאם. היא יכולה לשרת בתפקיד חיוני, המספק תרומה משמעותית לבטחון המדינה. ישנן יחידות צבאיות שמספקות תנאים נאותים לשומרי ושומרות מצוות ויש להתעקש על שיפור תנאים אלה. אם הצעירה איננה מספיק חזקה מבחינת שמירת מצוות וצניעות, עדיף שתשרת בשירות לאומי.

נוסיף כי כמובן ההלכה אינה מבחינה, כמו המדינה, בין בת דתית לחילונית, כאילו שמדובר בשני עמים. התורה והמצוות חלות על כל יהודי ויהודיה באשר הם. במדינה יהודית אידיאלית אין מקום להבחנה זו, גם אצל גברים, ודינה להתבטל.

נסכם כי על אף המצב הבטחוני שמדינת ישראל מצויה בו, רוב הפוסקים היום אוסרים גיוס נשים לצה”ל. במקומן יש לגייס גברים שמשמטים היום מגיוס, אך ישנם רבנים שקבעו כי אין מניעה לשירות נשים בתפקידים שיש להן יתרון יחסי בהם או כדי למלא תפקידים שבהם קיים מחסור בחיילים. יחד עם זאת, על הצבא לאפשר רמה גבוהה של קיום מצוות לכל המעוניין בכך

כולל שמירה על כללי צניעות נאותים בין המגדרים.

מקור חלקי: ויקיפדיה, שירות_נשים_בצה"ל

מה ההבדל בין מחנה צבאי כפי שמתואר בתורה לבין מחנות צה"ל? איך התנהלו צבאות ישראל בימי קדם?

מספיק הפסוק "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר", כדי להצביע על היות מחנה צבאי מקום קדוש שבו יש להקפיד, ככל הניתן, ובהתחשב בנסיבות ובמשימות הצבאיות, על קיום המצוות ועל הקשר בין זה לנצחונות צבאיים. לצערנו, ההתייחסות וההתנהלות ברוב מחנות וגדודי צה"ל לקדשי ישראל ולמצוות רחוקות מאוד מהנדרש ע"פ התורה. יתכן שהדבר אף משפיע באופן שלילי על מצבה הבטחוני של ישראל. עם הגידול במספר החיילים שומרי מצוות המצב משתפר.

בצבאות החשמונאים ובר כוכבא, הקפידו ככל שהתנאים אפשרו זאת, על שמירת השבת והחגים וכשרות – כולל הפרשת תרומות ומעשרות. הרי מרד החשמונאים התחיל בגלל גזרת אנטיוכוס נגד שמירת השבת, ברית מילה, קידוש החודש, לימוד תורה ובעיקר – ביטול העבודה בבית המקדש וחילולו. גם מרד בר כוכבא פרץ על רקע גזרות דתיות של הקיסר אדריאנוס – ובעיקר הפיכת ירושלים לעיר אלילית "איליה קפיטולינה" והקמת מקדש אלילי על הר הבית. מהדוגמאות הנ"ל עולה כי אין כל סתירה בין שירות צבאי לבין קיום מצוות, אלא להיפך, ואין סיבה שצה"ל לא יתנהל כצבא יהודי יותר.

במה זה קשור לסוגיית גיוס חרדים לצבא?

כפי שנאמר קודם, אם צה"ל יכין תנאים המתאימים לציבור חרדי, יש להניח שתהיה התנגדות חוגים החרדים לשירות צבאי של צעירים, שאינם מתאימים למסגרת של "תורתו אומנותו" (שמן הראוי שגם הם ישרתו שירות מקוצר). כבר היום ישנן מספר יחידות שח"ר – שילוב חרדים בצה"ל, בתחום התוכנה, חיל האוויר, לוגיסטיקה, מודיעין וכו', כולל הטבות כלכליות, במיוחד למשרתים נשואים. כמו כן קיים הנח"ל החרדי. ליחידות אלו התגייסו כמה אלפי חיילים. צה"ל ממשיך במאמציו להתאים תנאי השירות לצרכי הציבור החרדי ולעידוד גיוס. במקביל, יש לאפשר לאברכים בעלי משפחות, להמיר שירות צבאי בשירות אזרחי – לאומי.

זכויות עבד הבורח לארץ ישראל; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים

מאפריקה

לא תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליה מעם אדניו. עמה ישב בקרבך במקום אשר יבחר, באחד שעריך בטוב לו, לא תוננו. (דברים כג, טז-יז)

באיזה עבד מדובר? למה מגיעות לו זכויות נדיבות כל כך?

רש"י מפרש, בעקבות תרגום אונקלוס, שמדובר בעבד יהודי שנמכר לעובד כוכבים ובורח ממנו או אפילו עבד נוכרי של יהודי, שברח מחוץ לארץ לארץ ישראל. האבן עזרא מסביר שבעת מלחמה יתכן שיברח למחנה ישראל עבד שאיננו יהודי וגם שהאדון איננו מישראל. אפילו במקרה זה אסור להחזירו לאדונו הגוי, אלא לתת לו להשאר בארץ, כאדם חופשי.

לפי הרמב"ם, (בהלכות עבדים ח, יב, ע"פ מסכת גיטין מה, א), העבד הנוכרי שברח לארץ ישראל דווקא, יכול להפוך לגר צדק אחרי לימודי יהדות, ברית מילה והבאת קרבן, ובתור יהודי הוא יהיה אדם חופשי ויהיה אסור להונות אותו.

הרמב"ן מפרש שהטעם הוא שעדיף שהעבד יעבוד את ה' בארץ ישראל מאשר יעבוד אולי לאילים בחוץ לארץ. זה בוודאי נכון לגבי כל אדם, לא רק לגבי עבדים.

האם זה משליך על היחס למסתננים בלתי חוקיים ולפליטים מאפריקה?

אמנם יש דמיון מסוים, אך בתורה מדובר בעבד. מסתננים בלתי חוקיים, שמטרתם לשפר את רמת חייהם, בוודאי אינם יכולים להיחשב כעבדים. לעומת זאת, פליט שחייו בארץ מולדתו נמצאים בסכנה דומה לעבד המוזכר בתורה ויש מקום לתת לו להשאר ולעבוד בארץ כאדם חופשי וכפי שכתוב "לא תִּוְנְנוּ", כלומר שיש להתחס אליו ביושר ובהגינות. אך לפי פסיקת הרמב"ם, שמדובר במי שהתגייר, בוודאי שאין דמיון מפני שהפליטים מאפריקה אינם מעוניינים להתגייר ליהדות. בנוסף, התורה כנראה מתייחסת רק לעבדים בודדים הבורחים מידי פעם לישראל ולא בתופעה המונית ומתמשכת.

על כן נראה שאת המסתננים הלא חוקיים יש להחזיר לארצות מוצאם (או למדינה שלישית המוכנה לקלוט אותם) ולא לתת להם מעמד של פליט. (לגבי הבעיה האקטואלית של ריכוז מסתננים בדרום תל אביב יתכן כי עד שתהיה אפשרות להחזיר אותם לאפריקה יש לתת להם אשרות עבודה לזמן מוגבל, ולהעסיקם בעבודות הדרושות למשק שיוכלו להתאים להן, בכל הארץ ולא רק באזור תל אביב).

לגבי הפליטים שבהם, מבקשי מקלט אמיתיים, לאחר בירור, ניתן לתת להם לעבוד בארץ לתקופה קצובה ארוכה יותר עד שיוכלו לחזור לארצם או להגר לארץ אחרת. למי שרוצה להתגייר ולהשאר בארץ, יש לאפשר זאת. לגבי אלה המעוניינים להשאר בישראל לתקופה ממושכת ניתן לשקול לתת להם מעמד של תושבות ארעית ולאחר מכן אפילו תושבות קבע, אך לא אזרחות, כפוף להצהרת נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה. דין ילדיהם של מסתננים, גם אם נולדו בארץ, צריך להיות כדין הוריהם.

מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין? יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל. לא תביא אתנן זונה ומחיר פלג בית ה' אלהיך לכל נדר פי תועבת ה' אלהיך גם שניהם. (דברים כג, יח-יט)

מהם "קדשה" ו"קדש"? מה הדין לגביהם?

לפי דעה אחת, במקור הקדשים וקדשות היו א/נשים שהקדישו את עצמם לשירות במקדש לאל כלשהו; במשך הזמן, בעקבות המפגש המתמשך עם א/נשים רבים שבאו למקדש, התחילו גם להציע "שירותי מיין"; עד שהמושג הפך שם נרדף לזנות.

לעומת זאת, האבן עזרא מסביר שמדובר בזונה במונח של היום. זה נלמד ממעשה יהודה ותמר שבו שואל רעו של יהודה את אנשי המקום: "איה הקדשה הוא בעיניכם על הדרך" וכוונתו היתה לזונה. זה מוכח גם מהפסוק הבא, "לא תביא אתנן זונה". הוא מציין שהזונה ממין זכר הוא מהתועבות שנהגו במצרים. הספורנו קושר את הנושא לעניין היציאה למלחמה שלא יהיו זונות בצבא, כפי שהיו נהוג בימי קדם. הרשב"ם מוסיף שמדובר באישה לא נשואה, שכן, אם היא נשואה היא חייבת עונש מוות, וזה לא הוזכר כאן.

רש"י מפרש: לא תהיה קדשה – מופקרת, מקודשת ומזומנת לזנות, (כמו זונה יהודיה כיום). ולא יהיה קדש – (לפי סנהדרין נד) מזומן למשכב זכור – (זונה ממין זכר). ואונקלוס תרגם שלא תהיה בת ישראל לאישה לעבד לא יהודי, שאף זו מופקרת לבעילת זנות, מאחר שאין קידושין (ונישואין) תופסים לו בה. כמו כן, לא יקח גבר מישראל, אמה לא יהודיה, שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילות זנות, מפני שאין קידושין תופסים לו בה. למשל, לפי זה, נאסרו חיים משותפים ויחסי אישות עם עובדות זרות שהובאו לישראל.

כותב הרמב"ן, "הכוונה כאן להזהיר את בית הדין שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות יושבת בפרשת דרכים בעינים על הדרך לזימה או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג ארצות זרים, יושבות על הפתח בתופים ובכנורות כענין שכתוב (ישעיה כג, טז) קחי כנור ספי עיר זונה נשפחה, היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי. וכן מזהיר לבית דין על הקדש".

הכוונה שעל בית הדין להשתמש בדרכי אכיפה כדי למנוע תופעות כאלו.

דעת רבי אלעזר, ש"פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות, עשאה זונה", והיא אסורה להינשא לכהן (יבמות, סא, ב). בדומה לכך, לפי הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה, כא, כב), וכן לפי הרשב"ם, "קדש" הוא השוכב עם נשים פנויות בלי כתובה וקדושין כאשר היא אינה מיוחדת לו כפילגש, (כלומר שהוא מקיים יחסים עם נשים באופן מזדמן ולא עם אישה קבועה).

לפי ספר החינוך, בדומה לדעת הרשב"ם, כוונת התורה באיסור קדש וקדשה, שאסור לשכב עם אישה יהודיה ללא כתובה וקדושין, כלומר מחוץ למסגרת הנישואין. זה מתבסס על דברי

הרמב"ם ז"ל (בספר המצוות, מצוות לא תעשה, שנה) שאסור לאב לאפשר לבתו לשכב עם גבר ללא כתובה וקידושין וכן אסור לה למסור את עצמה.

לעומת זאת, לפי הרמב"ן אין איסור בתורה לקיים יחסים בלי כתובה וקדושין, מפני שהכתובה אינה מן התורה כלל, אלא מדרבנן. מה שנאסר כאן זה לקיים יחסים עם אישה שאסור לו לשאת אותה ושאינן קידושין תופסין לו בה, (כלומר שיש בכך משום גלוי עריות), "וכמו שבארו חז"ל בגמרא (יבמות סא, א) שאין הזונה האמורה בכל מקום בתורה אלא באישה שבא עליה אחד מישראל שאין קדושין תופסין לו בה (כלומר שאסור להם להתחתן בגלל איסור עריות), "וזהו הזנות שמרחיקה התורה ומואסת לעולם ומזהירה את הבועל והנבעלת על זה". לדעת הרמב"ן הבעיה העיקרית של אישה זונה היא שהיא עלולה לשכב גם עם קרובי משפחה שלא יזהו אותה, כמו שכתוב לגבי יהודה ותמר, (בראשית לח, טו) "ויחשבה לזונה כי כסתה פניה". וכן מזהירה התורה את בית הדין על גבר המזומן להיות נשכב ע"י זכרים.

הוא מוסיף: "וכמו כן הזהיר את אבי הבת על זה בפרוש בפסוק אחר, שלא להפקירה לזנות ולא למסרה למי שאין לו בה קידושין ועל זה נאמר "אל תחלל את בתך להזנותה; ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה", (ויקרא יט, כט). והכל מן הטעם הנזכר, כי תיבעל למי שהיא ערוה עליו ולא מטעם העדר כתובה וקידושין, כדעת הרמב"ם ז"ל".

לפי הרמב"ן, התורה אינה אוסרת חיים עם פילגש, דהיינו אישה המיוחדת לאיש, אך ללא כתובה וקידושין (ויש אומרים, עם קידושין לשם פילגשות). עם זאת, הדבר אסור מדרבנן. ידוע שבארצות דרום מזרח אסיה ישנן בנות שהמשפחה מוציאה אותה לעסוק בזנות לצורך פרנסת המשפחה!

נזכיר כי ע"פ ההלכה שנפסקה, זונה היא אישה שקיימה יחסים, אפילו פעם אחת, בין מרצון או אפילו שנאנסה, עם אדם שאסור לה להינשא לו, ואסור לכהן לשאתה או להמשיך להיות נשוי לה.

לסיכום, לפי רש"י, אסור לאפשר תופעה של זנות בישראל, במובן המודרני, (אל אף שמדובר במקצוע העתיק בעולם...). לפי הרמב"ם, האיסור כאן הוא אף על קיום יחסים בין רווק לרווקה ללא נישואין וכך נפסק להלכה בשולחן הערוך (אבן העזר, סימן כו). לדעת הרמב"ן, האיסור הוא קיום יחסים עם אישה שהיא ערוה עליו ושאינן קידושין תופסים לו בה. בנוסף, על בית הדין לנקוט אמצעים כדי למנוע זנות של נשים וגברים יהודים. ברור שגם לפי הרמב"ן ופוסקים נוספים, מדרבנן אסור לקיים יחסים מחוץ למסגרת הנישואין וכן אסור "להחזיק" פילגש. נדגיש כי בכל מקרה, קיום יחסים עם אישה שלא נטהרה במקווה, הוא באיסור כרת החמור.

מה קובע החוק הישראלי לגבי שירותי זנות?

ע"פ חוק העונשין, סעיף 197, אין איסור על עצם העיסוק בזנות, כל עוד זה אינו מפריע לשכנים או לסביבה ועד לשנים האחרונות גם לא היה איסור על צריכת שירותי זנות. מה שנאסר בחוק

בעיקר היה סרסור או שידול לזנות, הפעלת בית בושת, ובעיקר ניצול קטינים לשם כך ולגביהם העונש הוא חמור יותר.

בדצמבר 2018 אישרה הכנסת חוק ממשלתי איסור צריכת זנות ומתן סיוע לשורדות זנות אשר נכנס לתוקף ביולי 2020, ובכך ישראל הצטרפה למדינות רבות בעולם שבהן צריכת זנות היא בניגוד לחוק. החוק קובע קנס בסך 2000 ₪ על צריכת זנות, ובגין עבירה חוזרת, סכום כפול. החוק מאפשר הגשת כתב אישום פלילי והטלת קנס של עד 75,300 ₪ ומאסר של 5 שנים. העבריינין יוכל לבקש להמיר את הקנס בהשתתפות בסדנת גמילה מצריכת זנות. בישראל ידוע על כ- 12,000 עוסקים בזנות, מתוכם כ- 1,500 קטינים וקטינות. החוק גם אוסר פרסום והפצת מודעות המציעות עבודה בזנות. בנוסף ע"פ החוק יוקם מערך סיוע ושיקום של שורדות זנות במטרה להוציאן ממעגל הזנות.

בדברי ההסבר לחוק צוין כי, הצעת החוק מתבססת על מודל החקיקה של הפללת לקוחות זנות אשר נחקק לראשונה בשבדיה בשנת 1999. כעשור לאחר מכן הוא אומץ גם בנורבגיה ובאיסלנד ומכאן שמו: "המודל הנורדי". לאחר מכן הצטרפו לאותן מדינות גם קנדה, אירלנד, צרפת, ודנמרק, שחוקקו אף הן חוקים המפלילים את לקוחות הזנות. גם עמדת הפרלמנט האירופי מצדדת באימוץ המודל הנורדי ועל מדינת ישראל להתאים את עצמה לרוחות השינוי המבורך שנושבות היום ברחבי העולם.

בכתבה על תוצאות החקיקה להפללת הלקוח בשבדיה מספטמבר 2010, מצוינים ההישגים של החקיקה השבדית על פי דו"ח שפרסמה ממשלת שבדיה ביולי 2010. לחוק השבדי היה אפקט מידי של הפחתת זנות הרחוב ב- 50%. כמו כן קובע הדו"ח כי בעוד שבמדינות אירופאיות שכנות כגון דנמרק, חלה בתקופה המקבילה עליה של עד פי שלוש בהיקף תופעת הזנות, בשבדיה בתקופה זו לא חל גידול בהיקפי הזנות ואף כאמור, זנות הרחוב הצטמצמה באופן משמעותי – הצלחה שיש לייחס לחוק השבדי. עובדה נוספת שמציין הדו"ח הינה שבקרב מעל 70% מהציבור השבדי ובמיוחד בקרב הצעירים, ישנה תמיכה באיסור הפלילי על צריכת שירותי מיין. כלומר, החוק הינו חלק מיצירת השינוי התודעתי בגישת הציבור השבדי כלפי תופעת הזנות. תוצאה חיובית ביותר שנצפתה היא שמספר הנשים הפונות למרכזי הסיוע ומבקשות סיוע להיחלץ ממעגל הזנות עולה באופן מתמיד במדינות בהן החוק עבר. כמו כן, היקפי הזנות במדינות אלה נמוכים משמעותית (עד כדי 1/3) לעומת היקפי הזנות במדינות אשר מיסדו את הזנות כגון הולנד או גרמניה.

בנורבגיה ובשבדיה הוגדלו המשאבים המוקצים לשיקום נשים בזנות (מתן תמיכה סוציאלית נפשית וכספית והכשרה מקצועית), בכדי לסייע לכמה שיותר נשים להיחלץ ממעגל הזנות. זאת מתוך הבנה כי הנשים שנותרות במעגל הזנות נאלצות לפגוש לקוחות שהאיסור הפלילי לא הרתיע, ושעלולים להיות אלימים והכוחניים יותר. (מקור: todaango.org.il).

נשאר רק לעשות מאמצים על מנת להצליח לאכוף בישראל את החוק, בדומה לשבדים.

במה שונה ההתייחסות המקובלת היום בישראל ליחסי מין לפני הנישואין, לנדרש בתורה?

בתרבות המערבית הליברלית והמתירנית קיום יחסים בין גברים לנשים רווקים וכן מגורים ביחד של בני זוג לא נשואים, נחשב דבר מקובל ונורמטיבי. להיפך, רווקים בתולים ורווקות בתולות בגיל 20 ואף לפני כן, בד"כ מתביישים בכך - כאילו שאינם מספיק מושכים כלפי המין השני. בנוסף, רבים סבורים שחשוב להתנסות במגורים וביחסים לפני נישואין עם מי ששוקלים להינשא לו או לה, כדי לבדוק האם באמת יש התאמה ביניהם, במקום לגלות שאין, רק לאחר הנישואין - דבר העלול להוביל לגירושין. נוסף את ההתייחסות ליחסי מין כדבר טבעי המשותף לנו ולבעלי חיים, ונטול מחויבות או קדושה כלשהי.

כפי שראינו, לפי התורה, ההתייחסות שונה לגמרי. אצל שומרי מצוות, "איבוד" הבתולים לפני הנישואין נחשב בושה גדולה ולא שאיפה, כמו אצל לא יהודים ויהודים שאינם שומרים מצוות. קיום יחסים אינו נחשב דבר אקראי וחסר משמעות, אלא מהווה קשר מחייב עמוק וקבוע ואף קדוש בין בני הזוג כל עוד הם נשואים. על האישה להיות טהורה לפני קיומם. אם אין התאמה בין זוג נשוי, הם רשאים כמובן להתגרש, אך אין להפוך יחסי מין למשהו מקרי, שטחי, זול וזמני - שמטרתם לספק צרכים פיזיים נטו לפני הנישואין. לעתים קיום יחסים לפני הנישואין אינו מלווה ברגשי אהבה גדולים המובילים לנישואין, אלא מהווה משהו נמוך ומביש ולעתים הוא מסבך את הקשר שבין בני הזוג (שלא לדבר על הריונות לא רצויים).

מחקר שנעשה באוניברסיטת חיפה עוד בשנת 2006 הראה שהסכוי לגירושין בקרב זוגות שחיו ביחד לפני הנישואין גבוה ביותר מפי 3 מאשר בקרב זוגות שלא חיו ביחד לפני החתונה. כמובן שעל בני העם היהודי, שתפקידו לשמש עם קדוש, לא להידמות לגויים בעניין זה ולהיגרר אחר ערכיהם, אלא להשאר נאמנים לערכים ולמצוות היהדות ולשמור את החוויה המשמעותית הזאת לבעל ולאישה במסגרת הנישואין.

"לא תביא אֶתְנֶן זֹנָה" ...למה שזונה תביא אתנן בתור תשלום נדר לבית המקדש? על מה זה מראה?

מסביר הרמב"ן שהזונות עושות לפעמים באתנן שלהן מצוות, וחושבות לכפר בזאת על חטאן כמו שהזכירו רבותינו (במדרש ויקרא רבה ג, א) במשל שלהם, "גיפא בתפוחייה ומפלגא לבאישייא, (גונבת תפוחים ומחלקת חלק מהם לחולים וחושבת שבכך היא מכפרת על העבירה) "ולכך אסרה התורה אתנן (כתשלום) לכל נדר כי עתה יוסיפו לחטוא בהן", (יתן היתר להמשיך לחטוא). נוסף שמדובר במצווה הבאה בעבירה. (אפשר להוסיף דוגמה של גנב המנשק את מזוזה הבית שהוא פורץ אליו). האבן עזרא מסביר שהמלה "אתנן", באה מלשון "מתן". הכוונה בתורה היא לאתנן בצורת בהמה שמותר להקריב, כמו כבש. יש מפרשים ש"מחיר כלב", זו המוכרת כלב שהתקבל מלקוח כאתנן, תמורת טלה, אשר היא מתכוונת להקריב כקרבן. לפי

הרמב"ן, נאסר מחיר כלב דווקא, כי "הצדים בכלבים ושומרי החומות מגדלים כלבים עזי נפש המזיקים את הרבים, ומדירים במחיריהם, (בשוויים), להיות כופר לנפשם....", כלומר, שני הדברים נועדו "לנקות את המצפון": אתגן זונה נועד לנקות את המצפון מחטא של עריות ומחיר כלב נועד לנקות את המצפון מחטא של שפיכות דמים ע"י הכלבים. ה' לא רוצה שהמקדש יהיה שותף לחטאים אלה.

מקור: ביאור: דברים_כג_יט/he.wikisource.org/wiki/

למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית? ; מה קורה היום?

לֹא תִשִּׂיף לְאֶחִיךָ נִשְׁפָּה נִשְׁפָּה אֶכֶל נִשְׁפָּה כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁפָּה. לְנִכְרֵי תִשִּׂיף וּלְאֶחִיךָ לֹא תִשִּׂיף, לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים כג, כ-כא)

מה זה "נִשְׁפָּה" ומה נאסר?

רש"י מפרש את המילה "נִשְׁפָּה" "ריבית" - שהוא כנשיכת נחש, שנחש נושך חבורה קטנה - (פצע קטן) ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקודו; כן ריבית - אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה". הוא מפרש: לא תִשִּׂיף - זו אזהרה ללווה, שלא יתן ריבית ללווה. (יש בכך גם חטא של "ולפני עור לא תתן מכשול). ראינו כבר אזהרה ללווה (ויקרא כה), "אֶת פִּסְפֹּף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁפָּה".

לפי הרמב"ן מבואר כאן שמותר לקבל ריבית מנכרי, ולא הזכיר כן בגזל ובגניבה כמו שאמרו (בבא קמא קיג, ב) גזל גוי אסור. אבל הריבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד האחוה והחסד (בקרוב יהודים), כמו שצווה (ויקרא יט, יח) "וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ", וכמו שאמר (לעיל טו, ט) הַשִּׁמְרֵ לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעֵל וְגו' - (שלא להלוות לפני שנת השמיטה), ועל כן אמר "לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ", כי חסד ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילוונו בלא ריבית ותחשב לו לצדקה. וכן השמיטה היא חסד באחים.

והזכיר נִשְׁפָּה כָּסֶף אֶכֶל, לבאר שהלווה סאה חטים בסאה וחצי יהיה נשך גמור, אפילו אם סאה וחצי בעת הפרעון יהיה שווה פחות מדמי סאה שהלווה - (כלומר אפילו אם המחיר ירד בינתיים).

למה שיהיה אסור להלוות בריבית ומה קורה היום?

על פי פירוש רש"י, ביאר הרב שמעון שקופ, (1860 אוקראינה – 1939 בלארוס), בספרו "שערי ישר", (המתאפיין בניחות לוגי-משפטי של העקרונות היסודיים שבהלכה), את סיבת האיסור הגורף שהטילה התורה על הלוואה בריבית, למרות ההגיון הכלכלי העומד בבסיסה. לדבריו, הענין הוא "שהתורה ירדה לדעת בני אדם, שהשתעבדות הלווה לקבל על עצמו תשלום ריבית

קצוצה, אף שעושה מרצונו החופשי, הוא רצון מוטעה, וכנעשה שלא מדעת". בעת לקיחת ההלוואה בריבית, הלווה אינו מבין כמה הוא מפסיד. מטעם זה המשילה התורה ענין זה לנשיכת נחש, שלפי שעה הוא כאב קל - ואחריתו סכנת מוות. על כן אסרה התורה ענין זה, שאף על פי שלפי תורת המשפטים אין כאן גזל, שכן מדעתו עושה הלווה, אבל בפנימיות הענין יש בזה תמצית גזל.

מקור: ויקיפדיה, איסור_ריבית_(הלכה)

היום נוהגים להשתמש ב"היתר עסקה", שהוא הכלי המאפשר מתן הלוואה בריבית, במסגרת ההלכה.

נציין כי כבר אצל חז"ל ישנו מושג הנקרא "עסקה", בנוגע לאיסור הלוואה בריבית. במסכת בבא מציעא, קד, ב, נאמר:

האי עיסקא, פלגא מלווה ופלגא פקדון, עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה. (דהיינו, המקבל כסף או סחורה להתעסק בהם, חצי מהסכום ייחשב כהלוואה בידו באחריותו המלאה להחזר. החצי השני יהיה פיקדון השייך לבעלים ובאחריותם, והרווחים יתחלקו בשווה. תיקנו חכמים כך שיהיה נוח לשניהם.

וכפי שהגדירו הרמב"ם:

תיקנו חכמים שכל הנותן מעות לחברו להתעסק בהן, יהיה חצי הממון בתורת הלוואה, והרי המתעסק חייב באחריותו, אף על פי שאבד באונס, (כלומר יהיה הפסד). והחצי האחר בתורת פיקדון, והרי הוא באחריות בעל המעות. ואם נגנב או אבד החצי של פיקדון, אין המתעסק חייב לשלם. ולפיכך יהיה שכר זו החצי, אם הרוויח, של בעל המעות.

משנה תורה לרמב"ם, ספר קנין, הלכות שלוחין ושותפין, פרק ו', הלכה ב'.

בעסקה זו אין שני צדדים - מלווה ולווה, אלא זו עסקת חבילה, בה הנותן והמקבל הופכים להיות שותפים להפסד ולרווח כאחד. בעל הממון הוא שותף פאסיבי, הנותן כסף ל"מתעסק", השותף האקטיבי, על מנת שישקיע אותו בעסק כך שמחצית הכסף ניתנת כהלוואה ללא ריבית ומחצית הסכום משמש כפיקדון (כלומר הקרן), והמלווה הוא שותף עם המתעסק לא רק ברווח אלא גם בהפסד, בחלקים שווים, לגבי הפקדון, (כך שהוא ונושא מחצית מהרווח או מחצית מההפסד). ה'מלווה' זכאי לחלק מה"רווחים" שנושא העסק או ההשקעה של ה'לווה' והכסף שהוא מקבל אינו נחשב כריבית. למשל: במקום שמשא ילווה מאברהם את הכסף הדרוש לו להקמת עסק חדש, ויחזיר לו ריבית קבועה מראש במקרה של הצלחת העסק או הפסדים של העסק אם יפסיד, עסקה זו מגדירה את העסקה כהשקעה - המותרת על פי היהדות; העסק שייך הן למשה והן לאברהם ואברהם יקבל בסופו של דבר כרווח מהצלחת העסק, אם היה רווח. הבנקים בישראל ובמקומות אחרים בעולם מחזיקים בידיהם הסכמים של היתר עסקה על מנת לאפשר ללקוחותיהם שומרי המצוות ללוות מהם.

לדעת כמה מן הפוסקים, היתר העסקה אינו מתיר כל הלוואה בריבית, אלא רק הלוואה שאיננה לקיום היומיומי של הלווה, כמו למשל הלוואה לצורך קניית דירה או קניית מכונת ובוודאי שאם אדם לווה כסף לצורך עסקים, יהיה אפשר להחיל עליה את היתר העסקה. הלוואה לצורך בזבז מידי אינה נושאת רווח ולכן אינה עומדת בכללי היתר העסקה, על פיו משתתף המלווה ברווחי הכסף שניתן ללווה.

הרב משה פיינשטיין (1895 בלארוס – 1986 ארה"ב), בספרו "אגרות משה", מתיר הלוואה לצרכים יומיומיים תוך הישענות על סברת מהרש"ג, (הרב שמעון גרינפלד 1860 - 1930 הונגריה). על פי הפוסקים האוסרים על הלוואה בריבית, הלוואה כזו אסורה בריבית על פרטים ולא על מוסדות ולכן הבנקים רשאים להלוות בריבית, ומותר ללוות מהם לכל מטרה, ואפילו ללא היתר עסקה. ביסוד הדברים עומדת ההנחה כי איסור הלוואה בריבית נועד ליצור ערבות הדדית אישית בין אדם לחברו ולמנוע הלוואות בריבית בין שכנים. יש טעם לפגם בהלוואה בריבית לחברים, אך מוסד שאלו רווחיו, יכול לדרוש ריבית מבלי שיידרשו לכך המידות הפסולות שבהקשחת הלב כלפי השכן. עם זאת, גם לדעה זו אסורה הלוואה בריבית מאדם פרטי לבנק, דוגמת פיקדונות ותוכניות חיסכון, אם איננה מבוססת על היתר עסקה המעמיד את המפקיד כשותף בעסקאות הבנק. יחד עם זאת, פוסקים רבים חלקו על פסיקה זו המתירה לקיחת הלוואה בריבית מבנק מסחרי ללא היתר עסקה.

מקור: ויקיפדיה היתר_עסקה

עסקה זו, הגם שהיא מאפשרת לאדם לצבור רווחים על הונו, עדיין אין בה פתרון למלוא סכום ההלוואה אלא רק למחציתה, וכמו כן אין בה פתרון לחששם של המלווים שהם שמים את מעותיהם על קרן הצבי ומחצית מכספם עלול לרדת לטמיון.

במהלך הדורות, שינוי שיטות ותנאי המסחר, כמו גם התפתחות מערכת הבנקאות המודרנית והשימוש בשטרות חליפין, הרחיבו את הצורך בהלוואות מזומנים, או בהמרת שטרות תוך לקיחת סיכונים שונים ובעיות של עלויות ושינויי שערי חליפין, העלולות לגרום הפסד נוסף למלווה. מציאות זו, גרמה לכך שיהודים חדלו להלוות כספים זה לזה, או מצאו פתרונות עוקפים באמצעות הערמות שונות כדי לאפשר הלוואות נושאות ריבית, (כמו באמצעות נוכרי או קנס על פירעון מאוחר), כאשר חלק מהפתרונות לא עלו תמיד בקנה אחד עם דרישות ההלכה. הואיל והאיסור הוא לנצל את ההלוואה לצורכי רווחים, אבל עסקים מותרים, נתנו פוסקי הדורות כללים מה נחשב עסק ומה נחשב הלוואה.

במאה השבע עשרה תיקנו בגרמניה תקנה המאפשרת למלווה להרוויח מתקופת ההלוואה ולתגמל אותו על הסיכון שהוא לוקח בכך. (הראשון לנסח את השטר היה מהר"מ - הרב מנחם מנדל אביגדורש מלודמיר, שהיתר עסקה שלו פורסם ב-1681 בספר "נחלת שבעה"). אבל "היתר עסקה" היה ההיתר הגורף ביותר, ויישומו היה רחב יותר מהתקנה המקורית. למעשה,

כמעט כל הצרכנים הדתיים משתמשים בו לכל מיני הלוואות, אף על פי שמעיקר הדין היה מקום להגביל אותו להלוואות עסקיות בלבד.

ספר תרומת הדשן של רבי ישראל איסרלן, (1390 - 1460), הביא אפשרות שלפיה הסיכוי שהמשקיע יפסיד מהקרן הוא נמוך. הדרך לעשות זאת היא להגביל את הנאמנות של המתעסק, כך שכדי להוכיח שנגרמו הפסדים, עליו להביא עדים מסוימים שנאמנותם גבוהה, ואף על פי שיש סיכוי שהם יידעו על כך ויעידו על זה, הסיכוי שיעידו עדים על הפסדים אינו גבוה, כך שהמלווה לא יפסיד.

כמאה שנה מאוחר יותר כתב מהר"ם מקראקא, הרב ישעיה מנחם אביגדורש, נוסח של עסקה בו בנוסף לביטחון על הקרן אותו הזכיר תרומת הדשן יש ביטחון מסוים גם על הרווח. הדרך לעשות זאת היא לדרוש מהמתעסק תנאים מחמירים כדי להוכיח כמה בדיוק הוא הרוויח.

פרטי העסקה על פי היתר העסקה

כאמור, לפי הסכם זה, מחצית מסכום הכסף שנותן הנותן למקבל, שייך עדיין לנותן הכספים והוא ניתן לו למקבל כפיקדון, שיוחזר לו בתום הזמן שנקבע. על מחצית זו חלים כל חוקי הפיקדון: האחריות הבסיסית עליו מוטלת על שומר הפיקדון (במקרה זה – ה"מקבל"), אם פשע בו או אבד ברשלנות השומר, יהיה חייב לפצות את הנותן. אך אם אבד או נפסד בהשקעה, פטור שומר הפיקדון מלשאת בהפסד ולשלם למפקיד (במקרה זה - הנותן). לעומת זאת, אם העלה הפיקדון רווחים, מתחלקים בהם הלווה והמלווה. המחצית השנייה של הסכום ניתנת ללווה כהלוואה ללא ריבית. הכסף, מרגע שהגיע לידי ה"לווה", שייך לו והוא יכול לעשות בו ככל העולה על דעתו. כאשר מגיע תאריך פירעון ההלוואה רשאי ה"מלווה" לקחת את חלקו (חלק ה"פיקדון") בעסקה יחד עם חצי מהרווחים שנלוו אליו (כעין סכום ריבית) וכן את קרן ההלוואה, עליו נקבעה ריבית אפס. חשוב לציין שבהלוואה רגילה סכום הריבית נקבע מראש והוא לא משתנה בהתאם לרווחים או להפסדים של הלווה. היתר עסקה תוקן במאה השבע עשרה בגרמניה, ופשט במשך השנים. תוקפו ההלכתי והטכני של היתר עסקה היה צריך להיות מוגבל להלוואות למטרות עסקיות ולא לצריכה, ופוסקי הלכה התקשו להסביר אם ואיך ההיתר עסקה תקף גם בהלוואות למטרות צריכה.

דעתם של פוסקים אלה מעמידה קושי גדול בפני האדם הפשוט בחברה המודרנית. הלוואה בימינו היא עניין שבשגרה: גם אם נניח שפיקדונות נושאי ריבית הם הלוואה לבנק לצורכי השקעה, ומותרים על פי פוסקים אלו, רבים לווים מן הבנק בריבית ומשיכת יתר, עליה גובה הבנק ריבית, והיא תופעה נפוצה.

אולם במידה ויש ללווה עסקים או נכסים כלשהם, הוא יכול להקנות למלווה חלק בהם כשיעור הכסף שקיבל, וההיתר עסקה יחול על העסקים או הנכסים הקיימים, כך שיוכל להשתמש בכסף

לכל מטרה שהיא. אך במסגרת פתרון זה לא יוכל לקחת הלוואה על פי היתר עסקה יותר מאשר שווי נכסיו ועסקיו].

פתרון רחב יותר לבעיה זו עלה בהמשך בשו"ת שואל ומשיב מן המאה התשע עשרה לפיו ניתן היתר ללוות לצרכים קיומיים, יומיומיים, מפני שצרכים אלה הם בסיס לכל התפרנסות עתידית ולכן יכולים להיחשב כהשקעה.

חברה בע"מ

איסור ריבית חל רק כשהלווה הינו אדם המחויב באופן אישי לפירעון ההלווה, לכן בהלוואה לחברה בע"מ שבעלי המניות אינם ערבים באופן אישי, לדוגמה איגרות חוב קונצרניות, פקדון בנקאי וכדומה ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם מותרת לכתחילה או אסורה מדרבנן, אך לכל הדעות היא מותרת מדאורייתא, ולכן גם האוסרים שימוש בהיתר עסקה מתירים זאת בהלוואה לחברה בע"מ כל עוד בעלי המניות אינם ערבים אישית להלוואה.

אולם שימוש בהיתר עסקה לצורך נטילת הלוואה מחברה בע"מ דינה כהלוואה רגילה והיא תהיה מותרת רק למתירים שימוש בהיתר עסקה.

איך נוהגים המוסלמים בעניין זה?

גם באסלאם יש איסור על גביית ריבית ולכן פותחו מנגנונים רבים אחרים לעשיית רווח. למשל ה"מוראבחה" בה הלקוח משלם סכום קבוע עבור רכישת המוצר או "מושארכה" בו הלווה והמלווה הם שותפים ומתחלקים בסיכון בכל השקעה, בדומה להיתר עסקה הנהוג ביהדות. (ויקיפדיה, בנקאות_אסלאמית).

לְנִכְרֵי תְּשִׁיבָה - האם יש מצווה "להשיב" נכרי או שזה רק רשות?

רש"י מסביר: לְנִכְרֵי תְּשִׁיבָה, ולא לאחיק, (בבא מציעא ע). לאו הבא מכלל מצוות עשה, הוא מצוות עשה, לעבור עליו בשתי מצוות "לא תעשה" ו"עשה" אחת, (אם אתה לווה מאחיק בריבית). לפי זה, מותר ללוות מנכרי בריבית אבל לא מיהודי.

בנוסף, לפי ספר החינוך, יש מצווה להלוות לנכרי בריבית, כדי להבחין בין יהודים, שחובה לגמול אתם חסד ע"י מתן הלוואה ללא ריבית, לבין נכרים, שאין חובה לגמול אתם חסד. לפי הרמב"ן, זו רשות להלוות לנכרי בריבית אך לא מצווה.

במה זה קשור להלוואות בריבית של יהודים לגויים בימי הביניים?

באירופה של ימי הביניים, הלוואה בריבית של יהודים לנכרים היתה תופעה נפוצה, מפני שלא נשארו מקצועות רבים שבהם הורשו יהודים לעסוק בהם. לעתים הגויים תקפו את היהודים בכך שאינם מוסריים בעניין זה. כידוע מדובר בדבר מקובל ואין בו כל איסור או פסול מוסרי. יהודים

אינם מלווים ליהודים בריבית בגלל גמילות חסדים מיוחדת שיש להשתית בין יהודים ולא בגלל שזה אינו מוסרי.

איחור בקיום נדר; למה התורה ממליצה שלא לידור

פי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו, פי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך וקהלך בך חטא. וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמר, ועשית פאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אפר דברת בפיה. (דברים כג, כב-כד)

מה מהות המצווה כאן ומה נחשב איחור בקיום נדר?

רש"י מסביר ע"פ מדרש ספרי, כי אם עברו שלושת הרגלים בין הנדר לתשלום זה נחשב איחור. ספר החינוך מסביר שלפי הרמב"ם (בספר המצוות, עשה צד) הכוונה כאן שמצווה לקיים כל מה שידבר אדם מחיוב עצמו, ועניין זה כבר מופיע במצווה, "איש פי ידר נדר לה'... לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה". (במדבר ל, ג).

לרמב"ן השגה על כך, והוא מסביר שכאן מדובר בנדרים לשם יתברך כגון קרבנות נדבה, הקדשות וכו' וכיון שעברו עליו שלושה רגלים, עובר על איסור של "בל תאחר". אבל בספר במדבר ל, מדובר במה שנודר אדם כדי לאסור משהו על עצמו שהם דברי חולין ומותרים במהותם, מה שקראו חכמים שבועת בטוי - כגון שנדר או נשבע לאכול או לא לאכול משהו, ללכת או לא ללכת למקום כלשהו, כפי שכתוב שם "לאסור אפר על נפשו לא יחל דברו... בנדרי בטוי אין עניין של איחור כעבור 3 רגלים, אלא אסור לו לעבור על נדרו או שבועתו, כל עוד לא התיר אותם ע"י 3 דיינים או דיין מומחה.

מבחינת הזמן המרבי לקיום הנדר, לכתחילה מי שנדר לתת צדקה לעניים או נדרים לה', צריך לקיים את הנדר מיד אך לדעת רוב הפוסקים, איחור לא חל עד שיעברו 3 רגלים.

למה התורה ממליצה שלא לידור?

הרמב"ן כותב שבקרבנות הבאים בנדבה כתוב (ויקרא א, ד) "וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו", וכתוב בהמשך: "עלה אשה ריח ניחוח ליהנה". אם כן הרי הנדרים יכולים לשמש זירוז לקיום מצווה, ואפשר לחשוב בטעות כי טוב לידור. על כן אומר הכתוב: השמר בנדרך כי אע"פ שהם מהווים זירוז להבאת קרבנות להשם אשר הם לך לרצון, (קיים חשש) שאם תדור תבוא לידי חטא אם לא תשלם או שתאחר לשלמו. אך אם לא תדור לא תמצא חטא בענין כלל כי אפילו אם לא תקריב קרבן נדבה כל ימיך אין בכך חטא.

ועל הדרך הזאת אמר גם שלמה המלך (קוהלת, ה, ג - ד), פאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו, פי אין חפץ בפסילים, את אפר תדר שלם. טוב אפר לא תדר משתדור ולא תשלם.

לכן כאשר אנחנו מביעים כוונה לעשות מצווה או מעשה טוב יש להקפיד לומר תמיד שזה "בלי נדר", ואז אם מסיבה כלשהי לא נקיים את מה שאמרנו, לא יהיה בכך חטא.

מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעִיךָ? לקיחה מרכוש המעביד

פִּי תִבֹא בְכֶרֶם רְעִיךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנֶפֶשׁךָ שְׂבִעָה, וְאֶל כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן. פִּי תִבֹא בְקִמַת רְעִיךָ וְקִטְפֹת מְלִילֹת בְּיָדְךָ, וְחֶרְמֶשׁ לֹא תִנִּיף עַל קִמַת רְעִיךָ. (דברים כג, כה-כו).

למה שיהיה מותר לאכול ענבים בכרם רעִיךָ או מלילות בשדה רעִיךָ? האם זה לא גזל?

רש"י מסביר (ע"פ המשנה בבבא מציעא, פז, ב) שמדובר בפועל המועסק ע"י חקלאי. וְאֶל כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן – מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר, בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית, מותר לפועל לאכול כמה שהוא רוצה כדי לשבוע, אבל לא יותר. אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל. גם במילים "פִּי תִבֹא בְקִמַת רְעִיךָ", הכוונה לעבודת פועל בקציר. הנימוק לכך הוא לדאוג לפועל שיאכל את מה שענינו רואות ובטנו חושקת, אבל באופן מוגבל כדי לשמר את רכושו של בעל הבית. הגמרא קושרת בין מצווה זו למצוות "לֹא תִחַסֵּם שׂוֹר כְּדִישׁוֹ" (דברים כה, ד), שגם מתחשבת ברצונו של השור לאכול תוך כדי דישה. כותב בעל ספר החינוך שהמתבטל בשעת המלאכה ואוכל עובר בלאו, ועל זה נאמר "וְחֶרְמֶשׁ לֹא תִנִּיף עַל קִמַת רְעִיךָ".

האם ניתן ללמוד מזה לגבי לקיחת חומרים או השימוש בהם ע"י עובדים ממעסיקיהם לצרכים אישיים?

אמנם במפעלי מזון מקובל שמותר לעובדים לטעום מהמוצרים או מהמזון שהם מייצרים, בדומה לכתוב בתורה. גם מקומות עבודה המאפשרים לעובדים שתיה קרה וחמה באופן חופשי נוהגים לפי רוח התורה כי השתיה עוזרת לעובדים לעבוד טוב יותר, דבר המועיל גם למעביד. לעומת זאת, ישנם עובדים החושבים שזאת נורמה מותרת לקחת לעצמם קצת ציוד משרדי מהמעביד, לצלם דברים פרטיים, לשוחח שיחות פרטיות ארוכות או לקחת הפסקות ארוכות ע"ח המעסיק וע"ח שעות העבודה, מעבר להפסקות ע"פ דיני העבודה. מבחינת ההלכה הדבר מהווה גזל ודומה לאיסורים "וְאֶל כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן" ו - "וְחֶרְמֶשׁ לֹא תִנִּיף...".

סיכום פרק כג

ראינו כאן את המנועים מלבוא לקהל ישראל (פסולי חיתון) ונסינו להבין את הרציונל מאחורי זה. התייחסנו לציווי "והיה מחניך קדוש", ואת המשמעויות היום. התייחסנו לסוגיות שירות בנות בצה"ל וכן לסוגיית גיוס חרדים. ראינו את הזכויות המוקנות לעבד גוי הבורח לארץ ישראל ונסינו להשליך לסוגיית המסתננים והפליטים מאפריקה. בדקנו מה הכוונה שלא יהיו

קדש או קדשה בישראל, לנושא של יחסי אישות לפני הנישואין. הצגנו את יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות. לבסוף התייחסנו לאיסור הלוואה בריבית ולנושא ה"לקיחה" מרכוש המעביד - מה מותר ומה אסור.

תוספת

למה להיאבק דווקא בצרכני הזנות?

כי בישראל יש כ - 15,000 נשים, גברים, קטינים וקטינות במעגל הזנות, ומשום שרוב רובם/ן הגיעו לזנות בגיל מוקדם ביותר – הרבה לפני "גיל ההסכמה" (הגיל הממוצע לכניסה לזנות כיום עומד על 12 - 14). קשה במצב כזה לדבר על "בחירה חופשית" (ואף החוק קובע שלא ניתן להגדיר זאת כך).

כי רובם/ן הגיעו לזנות מתוך מצב של מצוקה כלכלית ורווחתית גדולה ולרוב גם עם רקע של פגיעות מיניות בילדות. גם במצב כזה קשה לדבר על "בחירה חופשית".

כי המצויים והמצויות במעגל הזנות חווים פגיעה נפשית קשה ורובם מתמודדים עם תופעות של פוסט טראומה (בדומה להלומי קרב). ההתמודדות הקשה עם נזקי הזנות ועם הטראומה במקרים רבים מובילה אותם לשימוש בחומרים ממכרים.

כי המצויים והמצויות במעגל הזנות חווים אלימות על כל סוגיה וכן פגיעות פיזיות שנובעות מתחלואה גבוהה, מהידבקות במחלות מין (בשל לקוחות שמסרבים להשתמש בקונדום או שאונסים אותם/ן ללא קונדום), מהזנחה ומבריאות לקויה (בשל בושא או פחד להיבדק או בשל סרסור שלא מאפשר זאת), מאלימות של סרסורים ושל לקוחות (חניקות, כיבוי סיגריות, פגיעות סכין, שוד אלים, אונס ורצח).

כי נשים במעגל הזנות חוות שיעור תמותה גבוה יותר מכל אוכלוסיה אחרת בישראל ותוחלת חיים נמוכה משמעותית (כ - 50 שנה).

כי כאמור, קשה לזנות את הבחירה בזנות "בחירה חופשית". מחקרים של ד"ר ענת גור, ד"ר מליסה פארלי ואחרים מראים כי 70% - 90% מהנשים בזנות עברו התעללות בילדותן – גילוי עריות, אונס או פגיעה אחרת וכי הזנות היא דפוס חוזר של תוצאות הפגיעות הללו.

כי מעטות הבוחרות להישאר בזנות – מוטיב חוזר בעדויות הוא רצון להפסיק, שלא ממומש. הסיבות לכך מגוונות: פחד מהתחלה חדשה ולא מוכרת לאחר שנים של זנות (כשאישה בזנות מגיל 14 יהיה לה קשה להאמין שהיא בכלל מסוגלת לעשות משהו אחר..); כפייה של סרסורים ופחד מהם; התמכרות לחומרים ממכרים ופחד מקריז אם לא יהיה כסף מידי למנת הסם או האלכוהול הבאה, בשל מצוקה כלכלית שמתורגמת לחרדה כלכלית ואי אמון ביכולת להשיג כסף מידי באופן אחר. הרוב מספרות על מצוקות, על קשיים, על הקרבה למען הילדים ועל הישארות בזנות מחוסר ברירה כשמוטיב הפחד והחרדה חוזר, כפי שנראה לעיל, שוב ושוב.

כי נשים רבות במעגל הזנות מקבלות 15 - 20 לקוחות ביום ויש כאלו שלפעמים שוכבות עם כמה גברים בשעה (!).

כי ממחקרים שנעשו בקרב לקוחות הצורכים שירותי מין בסקוטלנד ובבריטניה עולה כי תופעות של צריכת זנות מחד ושל אלימות כלפי נשים מאידך הן בלתי נפרדות אחת מהשנייה, (כך גם ניצפה בנוואדה שבארה"ב, בה הזנות ממוסדת וניכרת עליה בשיעורי האונס בקרב האוכלוסיה הכללית).

כי בישראל יש בחודש ממוצע כמיליון ביקורים של לקוחות, (לא מיליון לקוחות), לצריכת זנות בבתי בושת, בזנות רחוב, במכוני לווי, במכוני עיסוי, בזנות באינטרנט, בדירות דיסקרטיות וכן במועדוני חשפנות.

וכי מחקרים אודות זנות על המודלים השונים להתייחסות אליה (חקיקת נגד מיסוד או הפללת לקוחות ושיקום המצויים והמצויות במעגל הזנות), מראים באופן חד משמעי כי צריכת זנות היא עניין תרבותי הניתן לשינוי על ידי הסברה, חקיקה ושינוי תודעתי. צריכת שירותי מין מוטמעת בתרבות שלנו (מסיבות רווקים "טקסי חניכה" לנערים על ידי חברים, אחים ולפעמים אפילו אבות, בילוי של חיילים וכדומה) ועניין תרבותי ניתן לשינוי בעזרת הסברה – כפי שקרה באשר לעבדות – גם אלו שנאבקו למען כך שמעו תגובות כגון "עבדות תמיד היתה ותמיד תהיה", והרוב לא האמינו שהעבדות אי פעם תיפסק.

מקור: rotter.net/forum/scoops1/386503.shtm. מחבר לא ידוע.

פרק כד - עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה; הנושא אישה, הבונה בית ונוטע כרם, פטורים משירות צבאי משך שנה; הגונב נפש בישראל - באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות; השמירה מנגע הצרעת, ע"י שלא מדברים לשון הרע וזיכרון מה שקרה למרים; משכונות והוצאה לפועל; הלנת שכר שכיר; החוק הישראלי; לא יומתו אבות על בנים - מה הכוונה? אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה; השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום?

עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה

פִּי יִקַח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ, וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲוֹנוֹת דְּבָר, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִּת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ. וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר. וַיִּשְׁנֹאָה הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיִּת, וְנָתַן בְּיָדָהּ, וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִּי נָמוֹת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר לָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה. לֹא יוּכַל בְּעֵלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהָיִית לוֹ לְאִשָּׁה אֲחֵרִי אֲשֶׁר הִטְמֵאָהּ, כִּי תוֹעֵבָה הוּא לִפְנֵי ה' וְלֹא תִחַטְּיֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיהָ נָתַן לָהּ נְחֻלָּה. (דברים כד, א-ד).

מה הכוונה ב - "פי מצא בה עוונות דבר"?

חכמים נחלקו במשנה בטעם המצדיק גירושין (מסכת גיטין פרק ט, משנה י): בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר: פי מצא בה עוונות דבר (עם הדגש על עוונות) ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה (שרפה) תבשילו שנאמר: פי מצא בה עוונות דבר. (רש"י: לבית הלל משמע או ערוה או שאר דבר סרחון – (גבר שלילי). רבי עקיבא אומר: אפילו מצא אחרת נאה הימנה (מעבר לדברי בית הלל), שנאמר: וזהו אם לא תמצא חן בעיניו. ההלכה היא כבית הלל, כלומר שצריכה להיות עילה שלילית כלשהי.

יחד עם זאת אמר רבי אליעזר (סנהדרין כב, א): "כל המגרש את אשתו (הראשונה, אפילו (ה)מזבח מוריד עליו דמעות", שנאמר (מלאכי ב, יג) וזאת שנית תעשו, פסות דמעה את מזבח ה', בכי ונאנקה". לפי פירוש רש"י, מדובר בנשים יהודיות שבעליהם נטשו אותן לטובת נכריות והן באו לבכות לפני המזבח.

לפי התורה מהן העילות לגירושין?

עילות לגירושין המוכרות בדין העברי:

על פי בית הדין הרבני, אם האהבה נגמרה, אין בכך עילה מספקת לגירושין. יחד עם זאת, אם קיימת הסכמה הדדית של שני הצדדים לגירושין זו עילה מספקת וההליך יהיה קצר ופשוט.

אולם בדרך כלל המצב אינו קל כל כך. לעיתים אחד מבני הזוג מביע התנגדות להליך גירושין ובמקרה זה יהיה על הצד המעוניין בגירושין להוכיח את אחת מהעילות המוכרות בדין העברי. בית הדין הרבני פוסק על סמך הלכות חכמים ולכן מקורן של עילות לביצוע גירושין הוא בדין העברי.

להלן רשימת העילות לביצוע גירושין המוכרות בדין העברי:
 העילות נחלקות ל - 2 סוגים: עילות אובייקטיביות (שאינן קשורות להתנהגות) מול עילות סובייקטיביות (הקשורות בהתנהגות) של הגבר או האישה.

עילות אובייקטיביות לגירושין שהגבר זכאי לטעון:

מחלות ומומים – המונעים קיום יחסי אישות.

במקרה של מומים שנוצרו לאחר הנישואין, אין לבעל כל עילה לבקש גירושין. עקרות לאחר 10 שנות נישואין יש עילה לגירושין במידה והאישה עקרה.

עילות סובייקטיביות לגירושין שהגבר זכאי לטעון:

אישה שעוברת על דת משה: אישה שמקיימת יחסים בזמן נידה, מאכילה את בעלה באוכל לא כשר וגורמת לגבר לעבור על ההלכה – זו התנהגות שהיא עילה לגירושין בין בני זוג.
 עוברת על דת יהודית: מתלבשת שלא בצניעות, מתנהגת בפריצות, מקללת, מעליבה, או מכה את הבעל.

אישה שזנתה תחת בעלה - עילה זו לגירושין מחייבת קיומן של הוכחות מוצקות. במקרה זה אסור לבעל להמשיך לחיות עם אשתו. הוא מחויב לתת לה גט, וגם אם סלח לה, אין מקום למחילה מצדו.

טענת מורדת - במידה והאישה אינה מקיימת יחסי אישות מעל לשישה חודשים וממשיכה בסירובה לאחר שבעלה מתרה בה, זו עילה מספקת לביצוע גירושין.

מעשי כיעור: מושג זה כולל מקרים שאין בהם הוכחה ממשית שהאישה קיימה יחסי מין עם אחר אבל עשתה מעשים שמעלים חשד כבד וחמור שהאישה בגדה עם אחר. זוהי עילה מספקת לגירושין מצד הבעל. בעילה זו, מעשי כיעור, אין הבעל חייב לגרש את האישה והוא יכול לסלוח לה ולחיות עמה. (להבדיל מאישה שזנתה והוכח כי קיימה יחסים עם אחר).

עילות אובייקטיביות לביצוע גירושין שהאישה זכאית לטעון:

מומים ומחלות מדובר במומים ובמחלות של הבעל שלא מאפשרים קיום יחסי אישות.

עקרות: במידה והבעל לא יכול להוליד ילדים והאישה הוכיחה את רצונה להוליד ילדים ואין לה ילדים מנישואין קודמים, הרי שיש לאישה עילה לגירושין ממנו.

כוח גברא - במידה והבעל לא יכול לקיים יחסי מין מלאים בשל בעיית אימפוטנציה, יש לאישה עילה לביצוע גירושין, גם אם יש לה ילדים.

עילות סובייקטיביות לביצוע גירושין שהאישה זכאית לטעון:

סירוב לקיים את חובת העונה - אם הבעל מסרב לקיים יחסים עם אשתו.
סירוב מזונות - אם הבעל יכול, אך מסרב, לזון (לפרנס) את אשתו, יש לה עילה לבקש גירושין ממנו.

התנהגות שלא כדין - במידה והבעל אלים כלפיה, מעליבה, בוגד בה, גורם לה לעבור על מצוות במכוון ומוכיח התמדה במעשיו הרעים, זוהי עילה לביצוע גירושין בין בני הזוג.

העילות המתוארות לעיל מובאות בקיצור ואין להתרשם כי מי שטוען את העילות דלעיל זוכה בהכרח בגט. כל אחת מהעילות המתוארות לעיל הינה מורכבת ורחבה יותר וכוללת הבחנות, דיוקים, פלפולים והרבה יוצאים מן הכלל. בנוסף לכך קיימות סוגיות ועילות רבות שבהן יש מחלוקת בין הפוסקים, כך שההלכה בעניין העילות אינה תמיד חד משמעית.

בנוסף ישנן גם עילות גירושין מודרניות שאינן מופיעות בהלכה, כגון - בעיות פיננסיות עמוקות, חוסר התאמה עמוק מסוגים שונים אשר מתקבלים היום ע"י בתי דין רבניים.

איך מתגרשים לפי ההלכה?

כתוב בתורה "...וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִי־תַת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ", (פסוק א לעיל), שזה הגט, ("שטר" בארמית - לאו דווקא לעניין גירושין). כתוב בספר החינוך שאי אפשר להסתפק בדיבור בלבד, שכן על אישה הרוצה להינשא בשנית להוכיח שהיא גרושה ולא אשת איש. בנוסף, אם יהיה קל מאוד לגבר לגרש את אשתו יתרכו מאוד מקרי הגירושין, עם כל המשברים והצער שבדבר לזוג ולילדיו. יש תועלת בתהליך קצת ממושך כי יתכן שהזוג ישלים בינתיים. על הגט להימסר לאישה ע"י הבעל או שליחו בפני 2 עדים.

אדם אינו מגרש את אשתו אלא מרצונו, ולפעמים, אם הוא מסרב לדרישת גט מצד אשתו, בית הדין "כופה אותו", כלומר מפעיל עליו לחץ, עד שיאמר "רוצה אני". זה נלמד מהמילים "וְהָיָה אִם לֹא תִמָּצָא חֵן בְּעֵינָיו", כלומר שההחלטה היא שלו. העניין בעייתי, כי אם ממש מכריחים אותו לגרש זה בעצם לא מרצונו. כתב הרמב"ם על סרבני גט, (מהלכות גירושין ב, ב) על אדם שחייב לגרש את אשתו (בגלל עילות מוצדקות), "מכים (מענישים) אותו עד שיאמר "רוצה אני": "לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר ורוצה (במהותו) להיות מישראל (בעצם) רוצה לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו, ואמר "רוצה אני" כבר גרש לרצונו". כמו כן, בעקבות תיקון שעשה רבנו גרשום מאור הגולה ונתקבל בכל עם ישראל כבר לפני כאלף שנה, אסור לגרש אישה בעל כורחה, (למרות שמן התורה מותר).

מדברי סופרים, הגט צריך גם להיות חתום ע"י 2 עדים. נהוג לכתוב גט בשפה הארמית, למרות שמותר לכתוב אותו בכל שפה. יש להקפיד מאוד בנוסח הגט, שכן אם הגט פסול מסיבה כלשהי האישה עדיין תהיה נשואה לבעל, דבר היכול להוביל לתקלות חמורות, כולל ממזרות.

למה אסור לאדם להתחתן שוב עם גרושתו אחרי שהתחתנה עם אחר? הרי מותר באופן כללי להתחתן עם גרושה?

פירש הרמב"ן: טעם הלאו הזה כדי שאנשים לא יחליפו נשותיהן זה עם זה, יכתוב לה גט בערב והיא נישאת לחברו (מיד באותו ערב), ובבוקר (או זמן קצר לאחר מכן), הוא נושא אותה שוב (ומחזיר לחברו את אשתו). וזה מטעם "ולא תחטיא את הארץ", כי זו סיבה לחטאים גדולים. טעם נוסף: כדי למנוע אפשרות שהבעל הראשון, המתחרט על גירושיו, יפעל לפירודה של אשתו מהבעל השני. (פירוש לפי רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, 1843 – 1926, ליטא ולטביה, בפירושו "משך חכמה").

אך כתוב בספר החינוך שאפילו אם גרושתו חיה עם מישהו אחר, ללא נישואין, הוא רשאי להחזירה, וגם ראוי לעשות כן, אם אינה רשעה.

מה הדין של זוג גרושים שחזרו לגור ביחד, ללא נישואין בשנית?

כתב הרב שמואל שפירא, רבה של כוכב יאיר: זוג שמתגרש מותר לחזור ולהינשא שוב, ויש שכינו "מחזיר גרושתו" כמצווה.

לכן, כאשר זוג גרוש מוצא כוחות לחזור ולחדש את הקשר יש בזה הרבה מן החיוב ומן התקווה שהם הפיקו לקחים ושהזוגיות שלהם תהיה תקינה וטובה יותר.

עם זאת, כדי שהקשר המחודש ייחשב כנישואין על פי ההלכה וגם על פי חוק המדינה יש צורך בכל התהליך של קידושין, (נתינת טבעת) ונישואין בעריכה ע"י רב וברישום ברבנות. אמנם קיימת דעה כי בני זוג גרושים החוזרים לקיים יחסי אישות – נחשבים כנשואים על פי ההלכה ולכן אם החליטו להפסיק את הקשר המחודש – הם צריכים שוב להתגרש, אולם כל זה לחומרא. לכתחילה, נכון וראוי לחזור שוב על כל התהליך של הנישואין, כדי להיות משפחה על פי ההלכה ועל פי החוק, וכדי שלילדים יהיה מעמד ברור ללא ספקות.

מקור: ynet.co.il/articles/0_7340_L_4122020_00.html

איך דוד המלך החזיר את מיכל בת שאול גרושתו אחרי שנישאה לאחר?

בספר שמואל ב, פרק ג, יב – טז כתוב (אחרי מות שאול, ואחרי שאבנר ביקש לעבור מצד בית שאול לצד דוד): וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתו לאמר: למי ארץ? לאמר: כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך, להסב אליך את כל ישראל. ויאמר טוב, אני אכרת אתך ברית: אך דבר אחד אנכי שאל מאתך לאמר: לא תראה את פני פני אם לפני הביאך את מיכל בת שאול כבאך לראות

אֶת פָּנָי. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכָיִם אֶל אִישׁ בְּשֵׁת בֶּן שָׂאוּל לֵאמֹר: תִּנְה אֶת אִשְׁתִּי, אֶת מִיכַל, אֲשֶׁר אֲרִשְׁתִּי לִי בְּמֵאָה עֲרָלוֹת פְּלִשְׁתִּים. וַיִּשְׁלַח אִישׁ בְּשֵׁת, וַיִּקְהָה מֵעַם אִישׁ, מֵעַם פְּלִשְׁתִּיאל בֶּן לֹוש (לְיִשׁ). וַיִּלְךָ אַתָּה אִישָׁה הַלֹּוֹךְ וַכָּכָה אַחֲרֶיהָ עַד בַּחֲרִים; וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנָר: לֵךְ שׁוֹב, וַיֵּשֶׁב.

אבנר ביקש לעבור לצד דוד ולכרות עמו ברית. דוד דרש מאבנר שלפני כן תוחזר אשתו מיכל בת שאול, אשר שאול נתן אותה לפלטי בן ליש, כעונש על העדפת מיכל את דוד, שנוא אביה על אביה (שאול), שתכנן להמית את דוד. אם דוד גירש אותה כיצד הוא יכול להחזיר את גרושתו לאחר שנישאה לגבר אחר?

מפרש הרד"ק שדוד אמנם נתן למיכל גט (מהאירוסין) למראית העין אך ביטל אותו לפני שהגיע לידי מיכל ושואול. מיכל ופלטי לא ידעו שהגט בוטל ולכן חייהם יחד לא היו בחטא אלא בשגגה (כי לא ידעו שלמעשה היא נשאה מאורסת לדוד). על כן מיכל יכלה לחזור לדוד שכן אישה שהיתה עם גבר אחר בשגגה, בגלל שחשבה שהיא התגרשה, מותרת לבעלה.

ע"פ מסכת סנהדרין יט, דוד אירס אותה ב"קידושי טעות" ומבחינת שאול הקידושין בעצם לא תפסו, או שקידושי פלטיאל לא תפסו. על כן לא היתה בעיה בהחזרתה. לחילופין, לפי האברבנאל, פלטי לא נשא את מיכל אלא היה מופקד על שמירתה ומחייתה במקום גלותה בזמן שנשאה ארוסתו של דוד, במשך 9 שנים.

הנושא אישה, הבונה בית או נוטע כרם - פטורים משירות צבאי במשך שנה

פִּי יִקַח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה, לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבָר; נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשָׁמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח. לֹא יִתְבַּל רַחֲמִים וְרִכָּב, פִּי נִפְשׁ הוּא חַבֵּל. (דברים כד, ה-ו)

מה הכוונה "אשה חדשה" ולמה הוא פטור משירות צבאי למשך שנה?

רש"י מפרש: אשה חדשה - שהיא חדשה לו, ואפילו אלמנה, פרט למחזיר גרושתו, (אם לא נישאה לאחר). וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו דְּבַר הַצַּבָּא, לְכָל דְּבָר, (לפי מדרש ספרי, סוטה מז) שהוא צורך הצבא - (אפילו) לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים. אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי הכהן, כגון בנה בית ולא חנכו או ארס אישה ולא לקחה, מספקים מים ומזון ומתקנים את הדרכים (לצורך המאמץ הצבאי). מדובר בעת מלחמת רשות בלבד.

יְהִי לְבֵיתוֹ - (ע"פ מסכת סוטה), אף בשביל ביתו. אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו, אינו זז מביתו בשביל צורכי מלחמת רשות. מפרשים: לְבֵיתוֹ - זה ביתו; יְהִי - לרבות את כרמו וְשָׁמַח - ישמח את אשתו.

ספר החינוך מוסיף כי על החתן להימנע גם ממסעות רחוקים בשנה הראשונה לנישואין. הפטור מיציאה למלחמה ומשירות צבאי נוהג רק בזמן בית המקדש אך המצווה לא לנסוע למקום אחר לזמן ממושך ולשמח את אשתו בשנה הראשונה, נוהג גם היום. אם הכלה מוחלת הוא יכול לנסוע לזמן קצר.

לא יִחַבֵּל רְחִים וְרֵכֶב - מה פירוש הפסוק? האם יש קשר בינו לפסוק ה'?

מפרש רש"י: לא יִחַבֵּל - אם בא מלווה למשכן לווה על חובו בבית דין, לא ימשכנו בדברים שעושים בהן אוכל נפש (בבא מציעא, קיג). פירשו שפתי חכמים שלמעשה מותר למשכן רחיים ורכב כתנאי, בהסכם הלוואה, אך לא באמצע ההלוואה אם בהתחלה הלווה ללא משכון. לפי האבן עזרא הקשר לפסוק ה הוא מניעת סבל לזולת, חמלה, ודאגה לשלומו.

הגונב נפש בישראל, באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות

כִּי יִמָּצָא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאָחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ וּמָכְרוֹ וּמָת הַגֹּנֵב הַהוּא, וּבְעֵרַת הָרֶעַ מִקְרָבָּהּ. (דברים כד, ז)

למה החוטף נפש מישראל חייב עונש מוות? האם זה רק אם "התעמר בו ומכרו" לעבד? מה אם "רק" דרש כופר?

רש"י, (ע"פ מדרש ספרי): כִּי יִמָּצָא, בעדים והתראה וכן כל "כִּי יִמָּצָא" שבתורה, (כלומר שעדים ראו את מעשה החטיפה ואף התרו בו). וְהִתְעַמָּר בּוֹ - אינו חייב עד שישתמש בו (כעבד). זהו בעצם פירוט העונש על הציווי השמיני שבעשרת הדברות "לא תגנב", (שמות כ, יב), וכן "וְגִנֵּב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ, מוֹת יוּמָת", (שמות כא, טז). ע"פ חז"ל, (סנהדרין פו, א) מדובר בעשרת הדיברות בגונב נפשות ולא בגונב ממון, בדומה ל - לֹא תִרְצָח וְלֹא תִנְאַף, שגם בהם יש עונש מוות.

על פי הפיוט "אלה אזכרה", הנאמר בתפילות יום הכיפורים, נוצל עונש זה באופן ציני על ידי הקיסר הרומי אדריאנוס, בעת שציווה להרוג את עשרת הרוגי מלכות כעונש על חטיפת יוסף ומכירתו בידי אחיו.

יש מפרשים שחטיפת אדם ומכירתו כעבד, תוך שלילת חירותו, שקולה לרציחתו, שכן הוא איננו חופשי לקיים את מצוות האל. ניתן להוסיף שמכירת אדם כעבד, במיוחד לגוי, בהחלט מסכנת את חייו, כפי שאחי יוסף, בעת ירידתם למצרים 22 שנה אחרי מכירתו, היו משוכנעים שיוסף כבר איננו בין החיים ואמרו בפגישה עם יוסף, מבלי שהכירוהו, "וְאָחִיו (של בנימין) מָת", (בראשית מד, כ). לפעמים, גם במקרה שהחוטף דורש כופר כתנאי לשחרור הנחטף זה יכול להחשב כאילו שהוא רוצח אותו. זכור המקרה המזעזע של חטיפתו, דרישת כופר, ובסוף רציחתו של הילד אורון ירדן בשנת 1980 בידי הפושע צבי גור.

אמנם הציווי הזה נוגע רק לישראל, אך ניתן להשליכו גם לתופעה הנוראה של חטיפת שחורים מאפריקה ע"י סוחרי עבדים אמריקאים או ערבים ומכירתם למרבה במחיר וכן לסחר בבני אדם ובנשים לצרכי זנות. אין ספק שמדובר בפשע נורא.

השמירה מנגע הצרעת – ע"י שלא מדברים לשון הרע וזכירת מה שקרה למרים

הַשְׁמֵר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת; לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶוּ אֶתְכֶם הַפְּקָנִים הַלְוִיִּם, כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם, בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. (דברים כד, ח-ט)

למה פסוקים אלה לא הובאו בפרשת תזריע – מצורע, המדברת על נגע הצרעת?

רש"י: זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַרְיָם - (ע"פ מדרש ספרי) אם באת להיזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע. זכור את הנעשה למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים.

כותב הרמב"ן: "ולפי דעתי שהיא (הזכירה הזאת) היא מצוות עשה ממש, כמו "זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח); "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שם יג, ג); "זכור את אשר עשה לך עמלק" (להלן כה, יז) - כולם מצווה; אם כן גם זה כמותם. והיא אזהרה מלדבר לשון הרע ומצווה במצוות עשה שנזכור את העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה, אשר אהבתו כנפשה ולא דברה בפניו שיתבייש מזה, ולא בפני רבים רק בינה לבין אחיה הקדוש, בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה.

ומכאן נראה שרבותינו עשו אותה מצווה, (כלומר האיסור לדבר לשון הרע), ושזה לא (רק) סיפור ועצה בלבד, כדי להנצל מן הנגעים. כי איך יתכן שלגבי לשון הרע, שהוא שקול כשפיכות דמים, לא יהיה בתורה איסור "לא תעשה" גמור או (אפילו) לאו הבא מכלל עשה, אלא בכתוב הזה. (לכן), אזהרה גדולה בו, להימנע ממנו בין בגלוי בין בסתר, בין במתכוון להזיק ולהבזות בין שאין מתכוון להזיק כלל".

נוסיף כי פרשת הצרעת של מרים מופיעה רק בפרשת בהעלותך, בספר במדבר. על כן התורה לא יכולה להביא אותה כבר בפרשות תזריע – מצורע, בספר ויקרא.

משכונות והוצאה לפועל

כִּי תִשָּׂה בְרַעַף מִשְׂאֵת מְאוּמָה, לֹא תִבֵּא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ. בַּחוּץ תַּעֲמִד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אִתָּה נִשָּׂה בּוֹ יוֹצִיא אֶלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה. וְאִם אִישׁ עֲנִי הוּא לֹא תִשָּׁב בְּעֲבֹטוֹ. הָשֵׁב תִּשְׁיֵב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כִּבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִרְכָךְ וְלֵךְ תִּהְיֶה צְדָקָה לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ. (דברים כד, י-יג)

מה ניתן ללמוד מפסוקים אלה לגבי מישכון נכסים? מה לגבי הוצאה לפועל?

כתוב בספר החינוך (ע"פ בבא מציעא קיג, א), שאסור למשכן את הלווה באופן עצמאי ועל דעת עצמו של המלווה, אלא במצוות שופט ועל ידי שלוחו. ועל זה נאמר (דברים כד, י) 'לא תבא אֶל פִּיתוֹ לְעֵבֶט עֵבֶטוּ. אם ממשכנים חפץ כלשהו, יש לבקש מהלווה להוציא החוצה את המשכון ולא שהמלווה יוציאו בעצמו. החובה להחזיר את המשכון ללווה עני היא רק אם מישכנו אחרי שקיבל כבר את ההלוואה, אבל אם סיכמו מראש ובהסכמה על המשכון כנגד ההלוואה, אין חובה להחזיר מידי יום את המשכון, אחרת אין כמעט משמעות לבטחונות שבמשכון.

לגבי הוצאה לפועל, נכתב ע"י הרב אליעזר מלמד כי "האופן בו מבצעות רשויות החוק שומה בנכסי החייב אינו הגון, ועיקרו נעשה בנוכלות, מאחר ובדרך כלל מציעים את החפץ למכירה בהרבה פחות משווי האמיתי וזאת בכדי 'לגמור מהר' עם המכירה ללא טרחה כלל. (יתכן שמאז כתיבת הדברים, הנוהג השתנה).

למשל, כנגד חוב של 100 ₪ גובים הרשויות מבית החייב חפץ בשווי 200 ₪ ומוכרים אותו ב- 50 ₪! הגבייה נעשית על פי מכרז שלעיתים 'תפור' מראש והוא מנוצל על ידי בעלי אינטרסים ומקבלי הטבות מגוף ה"הוצאה לפועל".

כונס הנכסים שאחראי למכירות אלה גובה סכום מופקע קבוע ולדידו לא אכפת באיזה מחיר תיסגר העסקה. בגלל זה, רוב ככל בעלי החובות (המלווים), שהוציאו ממון להוצאה לפועל בעבורם אינם מקבלים חזרה את סכום חובם המלא". על כן, באופן כללי, (וכל עוד לא חל שנוי בהתנהלותם), אסור לקנות מהמכירות של "הוצאה לפועל" או "כונס נכסים" שנתמנו על ידי ערכאות המדינה, (בגלל שיתוף פעולה עם עשיית עוול).

המקור: ישיבת בית אל - yeshiva.org.il/midrash/15667

הלנת שכר שכיר; החוק הישראלי

לֹא תַעֲשֶׂק שֹׁכֵיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן מֵאֲחִיךָ אוּ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ בְּשַׁעְרֶיךָ. בְּיוֹמוֹ תִּמְן שֹׁכְרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשְּׂמֶשׁ, כִּי עֲנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חַטָּא. (דברים כד, יד-טו)

לא תעשק שכיר עני ואביון - האם מותר להלין שכר לעובד רגיל, שהוא לא עני? באיזה הסכם עבודה מדובר כאן?

איסור הלנת שכר נוגע לכל שכיר, לאו דווקא עני, אבל אצל העני זה יותר חמור. בתורה מדובר בשכיר על בסיס יומי. כתוב בספר החינוך, שהאיסור חל רק אם יש למעביד ממה לשלם ובכל זאת הוא מעכב את התשלום, אך לא אם אין לו מה לשלם. יחד עם זאת, ברור שאסור לאדם

לשכור פועל או להזמין עבודה מבעל מלאכה (או לקנות משהו) אם הוא יודע מראש שאין לו אפשרות לשלם!

פירש הרמב"ן, (בשנויים קלים), על דרך הפשט, ביאור ממה שכבר נאמר בתורה (ויקרא יט, יג) לא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בֹּקֶר, כי דרך הכתובים לדבר בהווה, (במצב מצוי) והמנהג (אז, היה) לשכור פועל ליום אחד, ובערב הוא מסיים, טרם שקיעת השמש. ומצווה הכתוב לפרעו ביומו בהשלמת מלאכתו מיד עם סיום העבודה, ושלא תבוא עליו השמש, כדי שיקנה בשכרו לו ולאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה, כי לרוב מדובר בעני.

ורבותינו פירשו (בבא מציעא קי, ב) כי הכתוב בספר ויקרא "לא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְּךָ עַד בֹּקֶר" מתייחס לשכיר יום, וחוזר לבאר כאן דין שכיר לילה, והנה לכל אחד זמן לפרעון (תוך) 12 שעות מסיום העבודה, (לכל היותר).

מה קובע החוק הישראלי לענין הלנת שכר?

לעובד ששכרו הולך, קובע החוק פיצוי כספי לפי הערך הגבוה מבין שני התחשיבים הבאים:

א. בעד השבוע הראשון שלאחר המועד לתשלום שכר העבודה, פיצוי בסך 5% מהשכר המולך ובעד כל שבוע או חלק משבוע שלאחריו, פיצוי בסך 10% מהשכר המולך.

ב. הפרשי הצמדה לתקופה שמן המועד לתשלום שכר העבודה עד יום תשלומו, בתוספת 20% על הסכום הכולל של השכר המולך והפרשי הצמדה כאמור, בעד כל חודש שבתקופה האמורה.

התוספת של 20% האמורה היא באופן יחסי.

לדוגמה: עובד ששכרו בגובה 5,000 ש"ח היה אמור להיות משולם ב - 01.02.2022 ושולם רק ב - 01.04.2022.

העובד זכאי לפיצוי הלנה בגובה 4,250 ₪, לפי החישוב הבא: אורך תקופה ההלנה מגיע לכמעט 9 שבועות. עבור השבוע הראשון זכאי העובד לפיצוי בסך 250 ש"ח (5% מהשכר) עבור כל שבוע נוסף או חלק משבוע זכאי העובד ל - 10% מהשכר, כלומר ל - 500 ש"ח X 8 שבועות. סה"כ 4,000 ש"ח.

בשתי החלופות מדובר בפיצוי גבוה מאוד יחסית לנזק הכספי שנגרם לעובד. מטרתו של הפיצוי איננה רק לפצות את העובד על הנזק הכספי, אלא להוות גורם מרתיע כלפי המעסיקים. ע"פ ההלכה, לא קיימות התוספות הנ"ל בגלל החשש לתשלום ריבית, אלא על החייב לשלם מיד את החוב בלבד. יחד עם זאת, יתכן שבית דין מוסמך להטיל בנוסף קנס על המלין שכר.

מקור: פיצויי הלנת שכר/ kolzchut.org.il/he/

לא יומתו אבות על בנים – מה הכוונה?

לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות - איש בקטאו יומתו.
(דברים כד, טו)

מה כוונת הפסוק? האם זה לא ברור מאליו?

כותב רש"י, ע"פ מסכת סנהדרין כז, ב: לא יומתו אבות על בנים, (הכוונה, לא יומתו אבות) בעדות בנים. ואם תאמר בעוון בנים, הרי נאמר איש בקטאו יומתו (ואין צורך לומר זאת פעמיים).

כתוב בספר החינוך שלומדים מהפסוק שאסור לקבל עדות מקרובי משפחה והוא הדין גם בדיני ממונות. האיסור הוזכר בתורה דווקא לגבי בדיני נפשות כדי שלא נאמר שלא נחשוד בקרוב משפחה בדיני נפשות שהעדויות היא שקר ונקבל את עדותו כאמת מאחר שהדבר עלול לגרום להמתת בנו או קרובו, (אבל בדיני ממונות אולי כן נקבל מקרובים עדות מרשיעה).

הוא מוסיף שבגלל המעמד המרכזי של העדות, יש לדאוג מראש להסיר כשלים. ברור שקבלת עדות מקרובי משפחה היא בעייתית ויש להטיל ספקות רבים במהימנותה. עדות היא לאו דווקא לטובת הקרוב ויכולה להיות גם לרעתו, למשל אחרי מריבה קשה. הפסול לעדות של קרוב משפחה נוגע מן התורה רק לקרובים מצד האב ומדרבנן גם לקרובים מצד האם. הוא נוגע ל"אב עם הבן ועם בן הבן, והאחים מן האב זה עם זה ובניהם זה עם זה, ואין צריך לומר הדוד עם בן אחיו וקרובי אחוה מן האם וכן גיסו ובן אשתו מבעל שני שלה.

וכן נאמר במשנה, (מסכת סנהדרין, פרק ג, ד): אלו הן הקרובים: אביו ואחיו ואביו ואחיו ואמו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו, הן ובניהן וחתניהן, וחורגו, (בן חורג), לבדו. אמר רבי יוסי: זו משנת רבי עקיבא. אבל משנה ראשונה: דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו, וכל הקרוב לו באותה שעה.

לפי הרמב"ם, (הלכות עדות, פרק יג), האחים, זה עם זה וכן האב עם בנו, נקראים "ראשון בראשון" ובני אחים זה עם זה, (דהיינו בני דודים), נקראים "שני בשני", ובני אחים זה עם זה, (בני דודים שניים), נקראים "שלישי בשלישי". שלישי בראשון כשר לעדות, וכל שכן שלישי בשני, ואין צריך לומר שלישי בשלישי שכשר. אבל שני בשני (בני דודים) פסולין ואין צריך לומר שני בראשון (אחיין) שפסול ולפי זה האב עם בנו ועם בן בנו פסול אבל עם בן בנו (נינו) כשר, כי הוא שלישי בראשון, אבל יש מעט מפרשים, כמו הרשב"ם הסבורים שכל יוצאי ירכו של אדם פסולין להעיד לו. גם האח עם האחיות (רמב"ם, שם פ"ז) הם ראשון בראשון וכלי הקרבה נוגעים גם לנקבות.

וכן כל מי שהוא פסול עם האישה פסול עם בעלה, ולהיפך, שהבעל כגוף אחד עם אשתו לענין זה. אבל חתן של גיסו כשר להעיד לו (פרוש גיסו בעל אחות אשתו) למרות שגיסו פסול להעיד עליו.

הספורנו כותב שהאיסור נוגע גם למלכים שיכולים להוציא להורג את המורדים במלכות אך לא את בניהם כמו אצל אמציה מלך יהודה שעליו נאמר (מלכים ב, יד – טו): "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חִזְקָה הַמְּמַלְכָה בְּיָדוֹ; וַיֵּךְ אֶת עֲבָדָיו הַמַּפְּיִים אֶת הַמֶּלֶךְ אָבִיו (יהואש). וְאֶת בְּנֵי הַמַּפְּיִים לֹא הִמִּית: כַּפְּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר: לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בְּנֵים וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת כִּי אִם אִישׁ בְּחֻטְאוֹ יוֹמֵת. (אמציה הבין את הפסוק כפשוטו, כמוכן שלא יומתו בנים בעוון אבותיהם ולא כמוכן של עדות אבותיהם, כפי שפירשנו, אך גם זה פירוש לגיטימי וברור שגם הוא נאסר ע"פ התורה).

איך הציווי "וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת" מסתדר עם הנאמר בעשרת הדברות: "פֶּקֶד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים, עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים?" ועם הפסוק "אָבוֹת יֹאכְלוּ בֶסֶר וְשֵׁנֵי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה" – יחזקאל (ית, ב) .

המפרשים הסבירו שבעשרת הדברות הכוונה לדין שמים, וכפי שמפרש שם רש"י: "פֶּקֶד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, הקב"ה מענישם. כאן מדובר בהוראה לבית הדין.

הנביא יחזקאל אומר בפרק יח: וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: מַה לָּכֶם, אַתֶּם מְשַׁלִּים אֶת הַמֶּשֶׁל הַזֶּה עַל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: אָבוֹת יֹאכְלוּ בֶסֶר, וְשֵׁנֵי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה. חֵי אָנֹכִי, נְאֻם ה' יֹאדֹלְקִים: אִם יִהְיֶה לָּכֶם עוֹד מְשַׁל הַמֶּשֶׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל. הֲנִי כָּל הַנִּפְשׁוֹת לִי הִנֵּה, כִּנְפֹשׁ הָאָב וּכְנֹפֶשׁ הַבֵּן לִי הִנֵּה: הַנִּפְשׁ הַחֻטְאָת, הִיא תָמוּת.

הוא בעצם יוצא נגד האומרים את המשל "אָבוֹת יֹאכְלוּ בֶסֶר וְשֵׁנֵי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה" וקובע שגם בדיני שמים רק מי שעבר עבירות ייענש, (אלא אם כן הוא ממשיך ללכת בדרכי אבותיו הרעות שאז יש השפעה מצטברת). יש מפרשים שהעם החשיב את עצמו כטוב יותר מאבותיו ולכן הוא לא אמור להיענש כמוהם. הנביא משיב שהם לא כל כך צדיקים ושהעונש כן מגיע להם.

מה קובע החוק הישראלי בעניין קבלת עדות מקרובים?

יש הבדל יסודי בין המשפט הישראלי לבין המשפט היהודי בשאלת הכשרים להעיד. המשפט היהודי פוסל את הקרובים מלהעיד בעוד המשפט הישראלי קובע עקרונית, כשאר שיטות המשפט המודרניות שהכל, כולל הקרובים, כשרים להעיד. וכך נקבע בסעיף 2 לפקודת הראיות [נוסח חדש] התשל"א 1971: הכל כשרים להעיד בכל משפט, בכפוף לאמור בסעיפים 3 ו-4

ואין אדם פסול להעיד מפני שהוא בעל דין בתובענה אזרחית או מתלונן או נאשם במשפט פלילי, או מפני שהוא מעבידו, עובדו, בן זוגו או קרובו של התובע, המתלונן, הנתבע או הנאשם או מפני שהורשע או נושא עונש של עבירה.

אמנם על השופט להעריך את מהימנותה ומשקלה של כל עדות.

יחד עם זאת, המשפט הישראלי פוסל את בן זוגו של אדם או אחד מהוריו או אחד מילדיו מלהעיד לחובתו במשפט פלילי ורואה בהם פסולי עדות פורמליים. וזה לשון סעיפים 4 - 3 לפקודת הראיות: במשפט פלילי אין בן זוג כשר להעיד לחובת בן זוגו ואין כופים אותו להעיד לחובת אדם המואשם יחד עם בן זוגו בכתב אישום אחד.

וכיוצא בזה נאמר בעניין עדות הורה או בן: במשפט פלילי אין הורה וילד כשרים להעיד האחד לחובת משנהו ואין כופים אחד מהם להעיד לחובת אדם המואשם יחד עם משנהו בכתב אישום אחד.

המחוקק הישראלי שאב את האיסור הזה מפקודת הראיות המנדטורית אלא שהיא אסרה רק על עדותם של בני זוג, ורק לימים הורחב האיסור גם על עדות אבות ובנים.

כאמור פסלות העדות חלה רק במשפט פלילי ורק בעדות לחובת הנאשם, (לעומת במשפט היהודי שהפסלות חלה גם על דיני ממונות וגם על עדות לטובת הנאשם). בית המשפט העלה שלושה נימוקים לפסילת עדות קרובים:

א. רעיון ה"אחידות" בין איש לאשתו - כמאמר הכתוב "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב כד).

ב. הקרובים הם בעלי עניין - "נוגעים" בעדות, ולפיכך הם פסולים מלהעיד זה בעניינו של זה. (בעיית מהימנות העדות).

ג. החשש מפגיעה בשלום הבית וערעור התא המשפחתי.

כבר מימים ימימה, הכירה הפסיקה בחשיבות מתן אפשרות לבן משפחה להעיד נגד קרובו שביצע עבירה פלילית נגדו ובמיוחד כשעדות בן המשפחה היא העדות העיקרית במשפט הקרוב ובייחוד אם מדובר בעדות היחידה האפשרית. ואכן, כחריג לסייגים אלו, נקבע בסעיף 5 לפקודה שכאשר בן משפחה צריך להעיד נגד קרוב שלו, סייגים אלו אינם חלים אם מדובר בעדות באישום פלילי בעניין חבלת גוף או אלימות במשפחה וכיוצא באלה.

השופט שמגר דחה אחד לאחד את הנימוקים לפסלות עדות קרובים. לדעתו, בעקבות התגברות האלימות בחברה, אין מקום להיאחז בסייג האוסר על העדת קרובים, אלא להפך: טובת הציבור מעלה את הצורך באיזון חדש. לכן, לאור השינויים וההתפתחויות החברתיות, יש לאפשר לקרובים להעיד תוך מתן משקל הולם לעדותם.

מקור: לפסול עדות קרובים, "אבות על בנים", יחזקאל מרגלית, פרשת כי תשא, תשס"ד, גיליון

מס' 160. daat.ac.il/mishpat ivri/skirot/160 2.htm

כאמור, ע"פ המשפט היהודי, קרובים רבים פסולים בכל משפט, ולאור שיעור עדויות השקר או עדויות לא מדויקות, כנראה שהסיבות לפסול הן טובות.

אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה

לא תטה משפט גר יתום ולא תחבל בגד אלמנה. וזכרת פי עבד ה' במצרים ויפדך ה' אלהיך משם - על כן אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה. (דברים כד, יז-יח)

מה הקשר בין היחס לגר, יתום ואלמנה לבין היותנו עבדים במצרים?

רש"י: וזכרת פי עבד ה' - על מנת כן פדיתך, לשמור חוקותי, אפילו אם יש חסרון כיס בדבר. הספורנו מפרש: ויפדך ה' אלהיך משם, שהשגיח על שפלותכם, ונכנס עמכם לפני משורת הדין לפדותכם, כאמרו "וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו" (להלן כו, ז). על כן, גם עלינו לרחם על השפלים, לפני משורת הדין.

השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום?

פי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה, לא תשוב לקחתו, לגר ליתום ולאלמנה יהיה - למען וברכה ה' אלהיך בכל מעשה ידיך. פי תחבט זיתך, לא תפאר אתריה, לגר ליתום ולאלמנה יהיה. פי תבצר פרמך, לא תעולל אתריה, לגר ליתום ולאלמנה יהיה. וזכרת פי עבד ה' בארץ מצרים, על כן אנכי מצוה לעשות את הדבר הזה. (דברים כד, יט-כב)

האם מצוות אלו נוהגות גם היום? האם יש מי שמקיים אותן?

מתנות עניים נהגו בעבר בארץ ישראל מדאורייתא. בימינו אין חובה להניח מתנות לעניים (לקט, שכחה, פאה, עוללות ופרט) כיוון שהיום אין עניים שבאים לקחת ישירות מהשדות ומהפרדסים (אם כי יש גנבים), ויש ייאוש של העניים מן המתנות, (כי הם לא מצפים למצוא את אלה). מי שרוצה בכל זאת לקיים את המצווה כהלכתה, יזמין עניים לשדהו בשעה שקוצר. בעל השדה יקרא שם פאה יניח את הלקט, השכחה והעוללות, והעניים יקחו מיד את המתנות. פירות אלו יהיו פטורים מתרומות ומעשרות. כמו כן, נראה שאם הודיע לעני שהוא מניח פירות לעניים לפני שקצר את הפירות מהשדה, והעני לא יתייאש מלקחת את המתנות, וכשילקט העני את הפירות הם יהיו פטורים מתרומות ומעשרות. ואם לא הודיע לעני יש ספק האם נפטרו הפירות מחיוב תרומות ומעשרות, ואם יבוא עני וייקחם לאחר זמן, יצטרך להפריש, ללא ברכה.

מקור: מכון התורה והארץ, toraland.org.il

שאלות ותשובות/המצוות התלויות בארץ/מתנות כהונה ועניים/לקט שכחה ופאה בימנו

מה טעם מצוות אלו?

לפי המפרשים, זה כדי לחנך את בעלי השדות לנדיבות ולחוסר אנוכיות, יותר מאשר לדאוג לצרכי העניים באופן אקראי וללא כוונה. בעבר, כשנהגו להשאיר מתנות עניים, פאה, לקט ושכחה, נחשבו כרכוש של העניים ולא של בעל הבית ואם הוא חזר לקחת אותם במקום להשאירם בשדה, זה היווה גזל מהעניים.

סיכום פרק כד

בפרק התייחסנו לעילות לגירושין ע"פ ההלכה; ולענין הפטורים משירות צבאי, פרט לעת מלחמת מצווה וכן לסוגיית פטור לצורך לימוד תורה. דנו גם בנושאי חומרת עוון חטיפת יהודי ומכירתו כעבד (התואם את מכירת יוסף); איסור לשון הרע; מישכון נכסים והסדרי הוצאה לפועל; איסור הלנת שכר ע"פ ההלכה ובחוק בישראל; ומתנות של החקלאי לעניים היום.

פרק כה - על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לא תחסם שור בדישו; דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?; עונש החצופה – המכה מתחת לחגורה; דין רודף; משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי; למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום?

על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לא תחסם שור בדישו.

פי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל המשפט ושפטום, והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בן הפות הרשע, והפילו השפט והפיהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יפנו, לא יסיה, פן יסיה להפתו על אלה מפה רפה, ונקלה אחיה לעיניו. לא תחסם שור בדישו. (דברים כה, א-ד)

על איזה עבירות חייבים מלקות? על איזה ריב מדובר כאן?

רש"י: מי הוא הלוקה (החייב מלקות)? תלמד מן הענין, לא תחסם שור בדישו - לאו שלא ניתק לעשה (מסכת מכות, יג). הכוונה לכל איסור שאי אפשר לתקנו אחר כך ע"י מעשה כלשהו – (כדוגמת מי שלקח, באיסור, ציפור האם על הבנים, יכול לתקן ע"י שילוח האם, ואז אינו לוקה). רוב מצוות ה"לא תעשה" הם לא כאלה.

החייב מלקות הוא מי שעבר עבירה במזיד, אחרי התראת עדים, על מצוות הלא תעשה, ובתנאי שאין בגין אותה עבירה עונש מיתת בית דין, או מיתה בידי שמים, ושהוא אינו לאו הניתק לעשה כנ"ל. חייבי עונש כרת שלקו נפטרו מעונש הכרת, שנאמר "ונקלה אחיה", ודרשו: כשנקלה הרי הוא כאחיה (מכות, כג). (אגב, אחת הסיבות לכך שרצו לחדש את הסנהדרין בארץ ישראל לאחר גירוש ספרד היה רצונם של אנוסים שחזרו ליהדות לקבל מלקות כדי להיפטר מעונש כרת).

הרמב"ן מסביר: פי יהיה ריב בין אנשים, על דרך קבלת רבותינו (מסכת מכות יג, ב) שהמלקות הוא בחייבי הלאוים. אך מה ענין לו בריב אשר בין שני האנשים דווקא? הרי האוכל נבלה בביתו לוקה וכן הזורע שדהו או כרמו כלאים והבא על אחת מהנשים האסורות לו באיסור לאו וכל שאר הלאוים, (ולכל אלה אין קשר לריב בין אנשים). ועוד, מה הטעם במילים "והצדיקו את הצדיק"? לפיכך דרשו את הכתוב לעניין עדים זוממין (שם ב, ב) וכוונת הכתוב שכאשר יהיה ריב בין שני אנשים ונגשו אל המשפט ושפטו אותם על פי שני עדים כפי שנצטוו, ואח"כ יצדיקו את הצדיק וירשיעו את הרשע, שלא כמשפט הראשון, (שהוכרע לפי העדות השקרית של הזוממים), (אז שייך הדין של) והיה אם בן הפות הרשע – (והכוונה לעד הזומם). זה קיים במקרה שלא נוכל לקיים בו ועשייתם לו פאשור זמם לעשות לאחיו (דברים יט, יט), כגון שהעידו

על אדם שהוא בן גרושה או עבד או ממזר, או שהעידו עליו שעבר על אחד מן הלאוים, אז העדים הזוממים ילקו 40 מכות.

וטעם (המספר) 40 כפי מדרשו (תנחומא ישן, במדבר כח), לפי שעבר על התורה שניתנה בארבעים יום וגרם מיתה לעצמו, שנוצר בארבעים יום בתחילת הריון אמו, ילקה 40 ויצא ידי עונשין. (למעשה הכוונה ל – 39 מלקות).

בערב יום כיפור או בעקבות חטאים מסוימים, יש הנוהגים לבקש לקבל מלקות סמליות.

מה הדין היום ביחס לעבירות כאלו והאם מלקות עדיפות על מאסר, לדוגמא?

היום לפי ההלכה לא נוהג דין מלקות, כי אין בית דין סמוך בלשכת הגזית שבבית המקדש. יש להניח שעבריינים רבים היו מעדיפים לספוג מכות באופן חד פעמי מאשר לשבת תקופות ארוכות בכלא. יתכן שהבושה שבקבלת מלקות היתה מרתיעה עבריינים, כפי שנאמר בפסוק: "וְיִנְקְלָה אֶחֶיךָ לְעֵינָיִךָ". בנוסף, המלקות מצילות מעונש כרת, אם עשה תשובה. כותב בעל ספר החינוך שיש בציווי זה (לא יסיף), גם איסור לכל יהודי על הכאת חברו או אפילו על הרמת יד עליו. כתוב במסכת סנהדרין נח, ב, "כל המגביה ידו על חברו להכותו נקרא רשע", שכן אמר משה רבנו, (שמות ב, יג) "ויאמר לרשע למה תכה רעך", כלומר שגם לפני שהכה בפועל, הוא נקרא רשע.

באיזו מדינות נהוג עדיין לתת עונש מלקות? האם זה לא עונש פרימיטיבי?

עד לאמצע המאה העשרים, ענישה גופנית שיפוטית, בדרך כלל מלקות, היתה נפוצה וחוקית כמעט בכל מדינות אסיה, בארצות הברית, וכן בחלקים מאירופה. כיום בעיקר במדינות שבהן הדין המוסלמי נוהג כמו בסעודיה וסינגפור – (מדינה מפותחת למדי), קיים עונש במלקות. דוגמה לסוג ענישה זה ניתנה בשנת 1994 כאשר נער אמריקאי בשם מייקל פיי (Michael Fay), בן למשפחת דיפלומטים שהתגוררה בסינגפור, הואשם בהשחתת כלי רכב ונידון למלקות. אפילו התערבותו של נשיא ארצות הברית ביל קלינטון, שניסה למנוע את ביצוע העונש, לא עזרה והעונש הוצא אל הפועל.

נציין כי בשיטת החינוך הבריטי מלקות נחשב עד לפני כמה עשרות שנים כעונש משמעותי מתאים ואף מרתיע, לתלמידים שעברו על כללי בית הספר. ענישה מסוג זה עדיין חוקית במספר מצומצם של מדינות כגון מדינות מסוימות בארצות הברית, סינגפור, מלזיה ודרום קוריאה.

בזמן קום המדינה הוגדר בחוקי המדינה עונש מלקות במספר מקרים, אך נאסר כבר בשנת 1950 על ידי הכנסת הראשונה בחוק ביטול עונש מלקות, תש"י - 1950. ללא בית דין של דיינים סמוכים, אין אפשרות לפסוק עונש מלקות, אך אין סיבה לכנותו באופן שיפוטי כ"פרימיטיבי". זה עניין של טעם או אופנה ודבר שיכול להתחלף.

איך אפשר לשרוד 40 מלקות?

רש"י מסביר שהכוונה הוא בעצם ל - 39 מלקות, "כְּדֵי רְשָׁעְתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יָפְנוּ..". מספר המשלים ל - 40, (כאילו שכתוב "במספר ארבעים", דהיינו המספר שלפני 40 שכן לא כתוב "ארבעים במספר"). השופטים אומדים כמה מלקות האדם מסוגל לקבל אך בכל מקרה אין פחות מ - 3. אם רואים באמצע העונש שאינו יכול לסבול עוד, מפסיקים. בכל מקרה אסור לעבור 39 מלקות על כל עבירה המחייבת במלקות או את האומדן שנקבע. האבן עזרא כותב שיתכן שמספר המלקות נקבע לפי חומרת העוון, שכן כתוב "כְּדֵי רְשָׁעְתוֹ".

מה הכוונה ב - "לא תחסם שור בדישו" ובמה הוא קשור לפסוקים הקודמים?

כותב רש"י: "לא תחסם שור בדישו", (בבא מציעא צד), דיבר הכתוב בהווה (במקרה שכיח) והוא הדין לכל בהמה, חיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל (ולאו דווקא דישה). אם כן למה נאמר שור? להוציא את האדם, (שלא תמיד מותר לו לאכול מהדבר שהוא עוסק בו). ראינו לעיל, שבמקרים מסוימים יש לאפשר לפועל לאכול מהאוכל שהוא עוסק בו בשעת עבודתו.

כאמור, לפי פירוש רש"י לעיל, לומדים באופן כללי מהמילים "לא תחסם שור בדישו" שעל עבירת "לא תעשה" שנעשה במזיד, בעדים ובהתראה, חייבים מלקות. לפי ספר החינוך, טעם המצווה הוא כדי להרגיל את נפשנו להתחשב גם בצרכים של בהמות ולא לצער אותן. מכל שכן שיש לנהוג כך כלפי בני אדם. בשנת 1951, השתמש לוי אשכול, אז גזבר הסוכנות היהודית, בביטוי "לא תחסם שור בדישו" כדי להכשיר לכאורה, נורמות התנהגות לא סדירות בסוכנות, כמובן תוך עיוות כוונת הפסק.

דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?

פי יִשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ, לֹא תִהְיֶה אִשְׁתּוֹ הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר, יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וַיִּבְמָהּ. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּת יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יִבְמָתוֹ, וְעָלְתָה יִבְמָתוֹ הַשְּׂעִרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה: מֵאֵן יִבְמִי לְהִקִּים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יִבְמִי. וְקָרְאוּ לוֹ זְקֵנֵי עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר: לֹא תִפְצְתִּי לְקַחְתָּהּ. וּנְגַשָּׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעְלָו מֵעַל רַגְלוֹ וַיִּרְקַח בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה: כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. (דברים כה, ה-י)

מה הטעם של מצוות ייבום?

כתוב בספר החינוך שאם אדם נפטר ללא צאצאים, דואגים "שיהיה חלק ממנו לזכרון לו ולמלאות מקומו בעולם לעבודת בוראו, ואין זכר לו בעולם הגופני זולת אשתו, שהיא עצם מעצמותיו ובשר מבשרו, היה מחסדי האל להקים לו זרע ממנה על ידי אחיו שהוא גם כן כחצי בשרו, כדי שיהיה אותו הזרע ממלא מקומו ועובד בוראו תחתיו, ויזכה על ידו בעולם הנשמות אשר הוא שם כמו שידוע בבטוי "ברא מזכה אבא" (שהבן מזכה את אביו הנפטר אם הוא מקיים מצוות). אחרי שהאח נושא את אשת הנפטר (דבר המהווה, בדרך כלל, אם האח כן השאיר צאצאים, איסור חמור של ערות אשת אח), הבנים הנולדים מהם נחשבים גם שלו, אך גם לאחיו הנפטר יש חלק גדול בהם באמצעות אשתו, שממשיכה כביכול להוליד לו בנים ובנות לאחר פטירתו, באמצעות אחיו.

האם דין הייבום לא התחיל כבר בימי יהודה, כפי שראינו אצל ער ואונן? אם כן, למה הובא כאן?

האבן עזרא מזכיר שיש הטוענים בטעות שייבום שייך גם בין קרובי משפחה ולא דווקא בין אחים, והביאו ראיה מבוועז ורות, שכן בוועז לא היה אחיו של מחלון, אלא קרוב משפחה, והתחתן עם רות. אבל שם לא הוזכר כלל המונח "ייבום", אלא "גאולה" שהוא דין אחר שנהגו אז – גאולת נחלתו של המת (ע"י קנייתה מנעמי), שנחלתו תמשיך להיקרא על שמו של הנפטר באמצעות קרוב משפחתו. גאולת הנחלה כללה גם את לקיחת האלמנה לאישה.

מאז מתן תורה, החיוב בייבום הוא רק כאשר הבעל מת ללא כל צאצאים (בנים, בנות או נכדים) שהם בחיים בעת פטירתו. אם לבעל לא היו אחים, קרובי המת האחרים פטורים מלייבם את אשתו ולכן יהודה למעשה לא ייבם (בשוגג) את תמר, שכן הוא היה חמיה של תמר ולא אחי בעלה. יחד עם זאת מהסיפור של ער ועונן, בני יהודה, ברור כי דין ייבום היה נהוג כבר אז.

מה ענין החליצה? למה האלמנה צריכה להשפיל את היבם אם הוא לא רצה לייבם?

לפי התורה, מדובר באחי הנפטר שאינו רוצה להקים זרע לאחיו. על כן יש לו במה להתבייש. חליצת הנעל והיריקה לפניו (לא לפניו שלו, אלא על הרצפה שלפניו), בפני 3 דיינים, היא במדה מסוימת במקום גט גירושין, אשר מנתק את הקשר שיכול היה להתקיים ביניהם. בנוסף לטקס החליצה, בית הדין כותב לה גט חליצה, המאפשר לה להינשא למישהו אחר. למי שמבין את מהות טקס החליצה המקורי, אין סיבה לחוש מושפל ממנו.

מה קורה היום במקרה כזה?

במסכת בכורות א, משנה ז, נאמר: "מצוות ייבום קודמת (עדיפה) למצוות חליצה בראשונה, כשהיו מתכוונים לשם מצווה; ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצווה, (אלא לנוי האישה או לממון הירושה של האח הנפטר), אמרו: מצוות חליצה קודמת למצוות ייבום". בימי התנאים והפוסקים הראשונים היו חילוקי דעות מה עדיף לכתחילה, ייבום או חליצה. רובם סברו שייבום קודם לחליצה ורק אם היבם לא רוצה או שלא יכול לייבם אז הוא חולץ, (כפי שכתוב בתורה).

גם בשולחן ערוך, חלק אבן העזר, קסה, א, נאמר: "מצוות ייבום קודמת למצוות חליצה. ואם אינה רוצה להתייבם לאף אחד מהאחים, או לגדול (מבין האחים) כשרוצה מעוניין לייבם, בלא טענה מספקת, דינה כמורדת. ויש אומרים שמצוות חליצה קודמת". הובא בספר אוצר הגדולים כרך ד, דף רנו, כי אף שלמה קארו, בנו של הרב יוסף קארו, ייבם את אשת אחיו יצחק, לאחר מותו, בהסכמתם של הרב משה אלשיך והרב יהושע בן נון.

ביהדות ארצות האסלאם היה מקובל לעתים לייבם, שכן ייחסו חשיבות רבה לדברים המקוריים במשנה בבכורות האומרת שמצוות ייבום קודמת למצוות חליצה ואולי גם בגלל דברי הקבלה לפיהם הייבום מסייע בענייני גלגול נשמות - (נשמת המת מתגלגלת בכך שיוולד לאחיו). לעומת זאת, ביהדות אשכנז היה מקובל שבשום פנים ואופן אין להחליף את החליצה בייבום כלומר שאף אם האישה ואחי הבעל מעוניינים בכך, אל להם להפוך לזוג כי חוששים לייבום שלא לשם מצווה.

בתקנות הרבנות הראשית לישראל משנת תשי" - 1950, ("חרם ירושלים"), נאסר לייבם בארץ ישראל, ללא קשר למוצא היבם, אלא רק במקרים מיוחדים. הטעם היה ש"בזמננו ברור הדבר שרוב היבמים אינם מתכוונים לשם מצווה, ומשום דרכי שלום ואחדות במדינת ישראל, שלא תהיה התורה כשתי תורות" - (אשכנזית וספרדית). שנה לאחר מכן, יצא הרב עובדיה יוסף נגד התקנה וקבע בפסק דין שגם בזמן הזה מצוות הייבום קודמת לחליצה עבור הספרדים (כדין השולחן ערוך) וכי להחלטות הרבנות הראשית לישראל אין סמכות לאסור את מצוות הייבום ולכן אין להחלטה זו תוקף.

קשיים משני סוגים עשויים להתעורר בגלל החליצה: אם היבם מסרב לחלוץ, היבמה נשארת עגונה ואינה יכולה להתחתן ואם היבמה מסרבת לחלוץ, ליבם רווק אסור להתחתן עם אחרת בגלל חרם דרבנו גרשם, האוסר לקחת אישה נוספת. רוב התקלות למעשה הן כאשר היבם מסרב לחלוץ.

תקנה של הרבנות הראשית מיום כ"א בטבת תש"ד, 1944, מתייחסת לבעיה זו. וכך הוחלט שם: "אחרי העיון הראוי בשיטות הראשונים והאחרונים ז"ל נקבע אצלנו לפסק הלכה למעשה... כשהיבם מסרב לחלוץ אחרי שלושה חודשים, על בית דין לחייבו במזונות יבמתו, עד שימלא חובתו כתורה וכמצווה, (כלומר שיחלוץ), שאם לא כן תישאר חלילה עגונה לעולם."

בדרך זו מודדים לסרבן במידתו: הוא רוצה להרוויח בגלל סבלה של האלמנה, (ואולי לסחוט כספים), ועל כן בית הדין מחייב אותו במזונותיה עד שיחלוץ.

מקור: ויקיפדיה, ומאמר "חליצה - יבום", יהודה איזנברג, אישות ומשפחה.

daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=672

עונש החצופה – המכה מתחת לחגורה; דין רודף

פִּי יִנְצוּ אַנְשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָּה אִשְׁתּוֹ הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת אִשְׁתּוֹ מִיַּד מַכְהוּ וְשִׁלְחָה יָדָה וְהִחְזִיקָה בְּמַבְשִׁיו. וְקָצְתָה אֶת פִּפְיָהּ - לֹא תַחֹס עֵינֶיהָ. (דברים כה, יא-יב)

מה פשר דין זה?

רש"י מפרש שהאישה משלמת לו פיצוי על הבושה שנגרמה לו, ע"י זה שהחזיקה באשכיו. פירוש זה מחויב, שכן, אם באמת קוצצים את כפה כעונש, איזה פיצוי יקבל הנפגע? יחד עם זאת, הפירוש הפשוט של הפסוק הוא שאם אין אפשרות אחרת להביא אותה לעזוב את אשכיו של הגבר, יש לכרות את ידה מפאת פיקוח נפש.

בעל ספר החינוך כותב שמפסוקים אלה לומדים דין "רודף", כלומר שיש להציל מי שנרדף ע"י רודף ע"י פגיעה ברודף, או אפילו ע"י הריגתו, אם אין אפשרות אחרת. כתוב במדרש ספרי ובספר המצוות של הרמב"ם מצוות עשה רמז, "וְהִחְזִיקָה בְּמַבְשִׁיו", מה פגיעה באותו מקום (אשכיו של הגבר) מיוחד, שיש בו סכנת נפשות, ונאמר על זה "וְקָצְתָה אֶת פִּפְיָהּ", (כלומר פגיעה ביד האישה כדי שתעזוב את הגבר), כך כל דבר שיש בו סכנת נפשות הרי הוא שייך ל- "קָצְתָה אֶת פִּפְיָהּ", דהיינו פגיעה בתוקף. ומנין שאם אינו יכול להצילו בכפה בלבד שחייב להצילו בנפשה? תלמוד לומר "לֹא תַחֹס עֵינֶיהָ". התורה לא מתכוונת לאשת הנפגע בלבד אלא זו דוגמה לכל אדם. יש תמיד לעזור לחלשים מול החזקים המנסים לנצל אותם ולפגוע בהם.

כתוב במסכת סנהדרין עב, ב, ובהלכות רוצח ושמירת הנפש א, ו - ז של הרמב"ם: ובמה דברים אמורים שמצילים בנפש הרודף? כאשר אי אפשר להצילו באחד מאיבריו, אבל אם היה אפשר להצילו באחד מן האיברים והציל ע"י הריגת הרודף, אז הוא שופך דמים ויואשם בהריגה, אך אם התרו ברודף ולא הפסיק (לרדוף), מותר להרגו.

אם עובר מסכן את חיי האם ההרה, אפילו בשעת הלידה מותר לגרום להפלה או למותו לפני שיולד, שכן העובר נחשב "רודף" ביחס לאמו. מותר גם לפגוע באדם הרודף לעשות עבירה של גלוי עריות בכפייה, כמו משכב זכור. אבל בכל שאר העבירות שבתורה, (חוץ מרצח וגלוי עריות) - אפילו עבודה זרה, אין הורגים אדם כדי למנוע את העבירה, ורק אחרי ביצוע העבירה מעמידים אותו לדין.

כותב בעל ספר החינוך שמי שיכול להציל נרדף ולא הצילו ע"י פגיעה ברודף, עובר גם על האיסור "לא תעמד על דם רעך", (ויקרא יט, טז), ועונשו גדול מאד, כאילו הוא מאבד נפש מישראל.

בשנת 2015 רצח ישי שליסל את שירה בנקי במצעד בירושלים. השימוש בדין רודף, כלומר פגיעה בשליסל בעודו רודף אחרי הצועדים במטרה לרוצחם, היה מונע את הרצח. סיכול מחבלים המהווים "פצצה מתקתקת", יכול להחשב גם כן כעין יישום של דין רודף.

משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי

לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסֶּךָ אֶבֶן וְאֶבֶן גְּדוֹלָה וְקִטְנָה. לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וְקִטְנָה. אֶבֶן שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה שְׁלֵמָה וְצֶדֶק יִהְיֶה לְךָ לְמַעַן נִאֲרִיכוּ יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ. פִּי תוֹעֵבֶת ה' אֱלֹהֶיךָ פֶּלַעַשָׁה אֱלֹהִים, פֶּלַעַשָׁה עֲוֹל. (דברים כה, יג-טז)

מה כלול באיסור הנ"ל?

פסק הרמב"ם, (הלכות גניבה ז, ג): "כל שמשעה (שמחזיק) בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר, עובר ב"לא תעשה", שנאמר: 'לא יהיה בכיסך'. ואסור אפילו להחזיק בבית או בעסק מידות שאינן ישרות ושלמות, מבלי להשתמש בהן, שמא בעל הבית או מישהו אחר יכשל וישתמש בהן.

האם היושר במסחר הוא הצד החזק של החברה הישראלית?

קשה לדעת האם מידת היושר במסחר אצל ישראלים היא גבוהה יותר או נמוכה יותר מאשר בעמים אחרים. השוואות שנעשו הראו שהיא דומה לממוצע. הבעיה היא שהיושר במסחר ובעסקים כנראה איננו ערך מקודש ומחייב וחלק מבעלי עסקים ובעלי מקצוע מרשים לעצמם "לעגל פינות" או "לתחמן" או לנצל אי התמצאות של לקוחות. ההרגשה היא שתמיד יש מקום לחשוד או לחשוש מכך שאולי בעל המלאכה, בעל העסק או נותן השירות, מרמה אותך במשהו, במיוחד כאשר הלקוח אינו מתמצה כל כך בתחום. ע"פ מה שהתורה מחייבת, היושר ביחסי מסחר אמור להיות ערך מושרש וכמעט מובן מאליו, כך שלא יהיה מקום לחשוד או לחשש. חשוב לחנך לערך זה להטמיע אותו באוכלוסייה ולהעניש בחומרה מי שנתפס ברמאות ובמרמה. תכנית הטלוויזיה "יצאת צדיק" מנסה להשפיע לטובה על רמת יושר ולעודד בעלי מקצוע ישרים והגונים.

אִיפֹה שְׁלֹמָה וְצִדְקַת יְהוָה לְךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יְמֵיךָ עַל הָאָדָמָה... מה הקשר בין יושר במסחר לבין אריכות ימים על האדמה – לחיוב ולשלילה?

רש"י כותב: זְכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלְקָ, (בפסוקים בהמשך) - אם שקרת במידות ובמשקלות, הוי דואג מגירוי האויב, שנאמר (משלי יא, א) מֵאֲזֵנֵי מְרֻמָּה, תִּוְעַבֵּת ה'; וְאֶבֶן שְׁלֹמָה רְצוּנוֹ. וכתוב אחריו: בַּא זְרוֹן, וְיָבֵא קְלוֹן; (משלי יא, ב). רמאות יכולה להביא אפילו למלחמות. מכאן החומרה הרבה שייחסו חז"ל לחטא זה. נאמר במסכת בבא בתרא, (פח, ב): "אמר רבי לוי: קשה עונשן של מידות יותר מעונשן של עריות... דהתם (שם בעריות), אפשר (לחזור) בתשובה והכא (במידות מקולקלות), אי אפשר בתשובה", בד"כ לא יוכל להשיב כראוי לנגזלים על ידו. כמובן שהדבר נכון לכל סוגי הרמאות והמרמה.

רש"י הירש מסביר בפירושו על אתר את חומרת עוון המידות בזו הלשון:
 החטאים של עריות הם בעיקרם בעלי חומרה אינטנסיבית ולפיכך הם גם ענושים בכרת. אולם במקרים רבים אין תוצאותיהם הרעות חורגות מתחום האישיות של החוטאים. לעומת זאת החטאים של מידות משפיעים לרעה בחוגים רחבים ובכך... תלויה החומרה המכרעת של אחריותם. בעריות אע"פ שהן בכרת, אפשר לחזור בתשובה ע"י חרטה וקבלה לעתיד. כנגד זה התשובה על חטאים של מידות מותנית בראש ובראשונה בהשבת הרכוש הגזול לבעליו ובדרך כלל אי אפשר לקיים את התנאי הזה (כי לא יודעים מי הנגזלים וכמה נגזל מהם).
 נמצאנו למדים שחטא תרמית המשקל יש לו זיקה למסד המוסרי של האדם, ובהיותו רעוע, אין האדם יכול לקיים את אמונתו בבורא, גם מפני שהוא חסר כוח שיפוט אמיתי. מכאן החשיבות הרבה שמייחסות למצווה זו הן התורה שבכתב הן התורה שבעל פה.

מה נקבע בחוק הישראלי בעניין רמאות?

קבלת דבר במרמה היא עבירה שבה עוסק סעיף 415 לחוק העונשין הישראלי.
 "מרמה" מוגדרת בחוק כ"טענת עובדה בעניין שבעבר, בהווה או בעתיד, הנטענת בכתב, בעל פה או בהתנהגות, ואשר הטוען אותה יודע שאינה אמת או שאינו מאמין שהיא אמת". העונש על קבלת דבר במרמה הוא שלוש שנות מאסר והעונש על קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות (כגון מרמה, הונאה או זיוף בהיקף גדול) הוא חמש שנות מאסר. בהתאם לכך, קבלת דבר במרמה היא עבירה מסוג עוון וקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות היא עבירה מסוג פשע.

מקור: ויקיפדיה, קבלת דבר במרמה.

מאחורי האיסור של קבלת דבר במרמה עומד עיקרון מוסרי. בניגוד להלכה, לא נקבע כי על המרמה להחזיר לנפגעים על ידו את מה שלקח מהם שלא כדין. על פי התורה ומצוות לא תעשה, היהדות אוסרת על גזל, על שקר ועל גניבת דעת, ועל עובר העבירה להחזיר לקרבן את הסכום שנלקח ממנו שלא כדין, לעתים בתוספת קנס.

למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום?

זכור את אשר עשה לך עמלק, בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך - ואתה עיף ויגע, ולא ירא אלהים. והיה בהגית ה' אלהיך לך מפל איביך מסביב, בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים - לא תשפח. (דברים כה, יז-יט)

למה יש למחות את זכר עמלק, מאות שנים אחרי אירוע ההתקפה ברפידים?

רש"י כותב: אשר קרך בדרך - לשון מקרה. דבר אחר, לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר, לשון קור וחום. צננך והפשירך מרתיחתך - שהיו כל האומות יראים להלחם בכס ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטיה רותחת שאין כל בריה יכולה לרדת לתוכה. בא בן בליעל אחד, קפיץ וירד לתוכה. אף ע"פ שנכוה, הקרה (קירר) אותה בפני אחרים, שלא יפחדו להלחם בישראל. ויזנב בך - מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה. ואתה עיף ויגע - עיף בצמא דכתיב (שמות יז) ויצמא שם העם למים וכתוב אחריו ויבא עמלק, ויגע - בדרך, ולא ירא אלהים - עמלק לא היה ירא מלהרע לך.

מסביר ספר החינוך שהמטרה "לתת אל לבנו שכל המצר לישראל שנוא לפני השם ברוך הוא וכי לפי רעתו וערמת רוב נזקו, תהיה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק".

כפי שמסבירה נחמה ליבוביץ בעיונים בספר דברים, "יראת אלוקים" פירושה הדאגה וחמלה כלפי החלש, ולעומת זאת עמלק ניצל את חולשתם כדי לתקוף אותם. הוא תקף את בני ישראל בדרכם להר סיני, ללא התגרות מצדם ומבלי שבני ישראל פלשו לארצו, (רפידים היא רחוקה מארצם) וע"י תוקפנות לשמה נגד חלשים. השמדת אומה כזאת מהווה מדה כנגד מדה.

מבחינה דתית, עמלק גם מסמל את הטלת הספק או אף הכפירה בקב"ה. את התופעה הזאת יש להסיר.

נזכיר כי לפי רוב הפוסקים, אילו העם העמלקי היה עוזב את תכונתו האכזרית ומקבל על עצמו שבע מצוות בני נח, לא היתה חובה להשמידו. גם לפני מלחמה בעמלק יש להציע לו שלום, כלומר קבלת שלטון ישראל וקבלת 7 מצוות בני נח. רק אם דוחים את התנאים ובוחרים להלחם, תוקפים אותם. עמלקי יכול אפילו להתגייר, כפי שנאמר בשמואל ב, א, אחרי מות שאול "ויאמר דוד אל הנער המגיד לו, אי מזה אפתה; ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי", וכפי שנאמר לגבי צאצאי המן שלימדו תורה בבני ברק (מסכת גיטין נז, ב). העובדה ששאול המלך נצטווה ע"י שמואל הנביא לקיים את הצווי, (שמואל א, טו), מאות שנים לאחר מכן, מוכיח שבפועל הם לא השתנו במשך הדורות.

נשים לב שהחובה היא למחות את "זָכַר עֲמֶלֶק", כלומר את האמונה או הגישה האנטישמית של עמלק, ולא דווקא את העם העמלקי, בתנאי שישנו את גישתם. כל עוד אינם משנים זאת, יש להשמידם פיזית, לאחר אזהרה מראש, לממתין להם אם יסרבו לשנות.

מרחמי שאול על אגג, למד רבי אלעזר (מדרש תנחומא לפרשת מצורע) את הכלל: "כל שנעשה רחמן על האכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים". דבריו של ר' אלעזר נאמרו בקשר לשאול המלך. כדי להבין את דבריו יש לקרוא את הפסוקים: שמואל ציווה את שאול (שמואל א, טו): "עֲתָה לֶךְ וְהִפִּיתָ אֶת עֲמֶלֶק וְהַחַרְמָתָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַמַּל עָלָיו; וְהִמַּתָּה מְאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעֵלֶל יְעַד יוֹנָק מְשׁוֹר יְעַד שָׂה מִגְּמֹל יְעַד חֲמוֹר".

שאול לא קיים את המצווה, שנאמר: "וַיִּחַמַּל שְׂאוּל וְהָעָם עַל אֶגְגִּי וְעַל מֵיטֵב הַצֵּאֵן וְהַבְּקָר וְהַמִּשְׁנֵים וְעַל הַכְּרִים וְעַל כָּל הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם..."

ומאוחר יותר, כששאול חשד שכוהני נוב שיתפו פעולה עם דוד (שמואל א, כב) נאמר: "וְאֵת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הַכֶּה (דואג האדומי) לְפִי חָרַב; מְאִישׁ יְעַד אִשָּׁה מֵעֵלֶל יְעַד יוֹנָק מְשׁוֹר וְחֲמוֹר וְשָׂה לְפִי חָרַב".

כפי שצינינו קודם, הדמיון בין הביטויים מלמד שאכן יש קשר בין הדברים: שאול חמל על אגג מלך העמלקים ולאחר מכן התאכזר על אנשי נוב וציווה להרוג את הכוהנים (לפחות חלקם, ללא שום הצדקה) בדיוק באותו אופן שהיה אמור להרוג את העמלקים.

מה ניתן ללמוד מזה? מה הדין והמשמעות היום?

כידוע, אין היום עם הנקרא עמלק ולא ניתן לזהות מי מזרע עמלק. יש אומרים שעמלק היום הם שונאי ישראל האנטישמיים – הניאו נאצים, מנהיגי אירן, ארגוני הטרור וארגון דאע"ש הקוראים להשמדת היהודים ומדינת ישראל. יש להלחם נגדם, לאו דווקא במובן הצבאי, אך בוודאי יש להשיב מלחמה שצרה, לפחות במובן ההסברתי והמילולי.

היום זוכרים את מה שעשה לנו עמלק ע"י קריאת קטע זה בתורה בשבת "זכור" שלפני פורים. הסיבה לכך היא שהמן "האגגי", ע"פ המסורת, היה מזרע עמלק ואגג.

כידוע, בזמן קריאת המגילה, נוהגים "למחות את זכר עמלק", ע"י גרימת רעש, בעת הזכרת שם המן.

מה המשמעויות של חג פורים ומה ניתן ללמוד ממגילת אסתר? (מתאים לפורים).

ממשמעויות החג להבין שניסים רבים מתרחשים בהסתר, (אולי זה קשור לשם "אסתר") בחיי יום יום וע"י פעולות שהן כביכול עניין של מה בכך, מבלי שמרגישים זאת. במגילת אסתר מתרחשים דברים רבים כאילו במקרה: במקרה ושתי מסרבת לבוא לפני המלך ואורחיו ומודחת מהמלכות; במקרה אסתר נלקחת לארמון ונבחרת כמלכה; במקרה מרדכי שומע את המזימה של בגתן ותרש לרצוח את אחשוורוש; מסיבה לא מובנת אסתר דוחה ביממה את חשיפת פשעי המן

בפני המלך ובמהלך יממה זאת הכל מתהפך מבחינת המן והתייחסותו של המלך אליו: במקרה נדדה שנת המלך בין המשתה הראשון שעשתה אסתר לבין השני והמן מועד ונופל על מיטת המלכה (אולי מתוך שכרות) במשתה השני ובדיוק בזמן הנכון מגיע חרבונה ומודיע למלך על העץ שהכין המן לתליית מרדכי. עצם השם "פורים" מצביע על מקריות הגורל. שם ה' אינו מופיע במגילת אסתר כלל אך הוא בוודאי מופיע בנסתר ומאחורי המאורעות. רק בסוף, כולם מבינים שצירופי המקרים הרבים הם חלק מנס ענק של הצלת העם היהודי משואה. יש להניח שגם היום קורים כל מיני דברים לטובת העם היהודי אך איננו מודעים לכך, זאת כמובן בתנאי שאנחנו ראויים לכך, (דבר שהוא לא בטוח). אולי משום כך, יש לשנות ולהשתכר "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", מפני שאנחנו באמת לא יודעים, בזמן אמת, מה פועל לטובתנו ומה לרעתנו ולעיתים הדברים הם "נהפוך הוא" ביחס להבנתנו שהיא בדרך כלל קצרת טווח. גם נוהגים להתחפש כדי לסמל את ההסתרה של ה' ושל הנסים שבמגילת אסתר ואת היפוך המציאות. גם המלה "מגילה" רומזת על גלוי הנסתר.

האם יש בסיס היסטורי לאירועים המתוארים במגילת אסתר?

קיים בסיס. רוב החוקרים מזהים את דמותו של אחשוורוש עם המלך חשיארש הראשון (המוכר גם בצורה היוונית של שמו כסרכסס הראשון מופיע לעתים גם בכתוב "קסרקסס"), בנו של דריווש הראשון ונכדו של כורש השני (הגדול). חשיארש שלט בממלכה האחמנית בשנים 486-465 לפני הספירה. בזמנו של חשיארש הגיעה הממלכה לשיא גודלה וכללה את אסיה הקטנה, כל המזרח התיכון כולל חלקים ממצרים וטורקיה במערב, פרס וסביבותיה, ואף חלקים מהודו, דבר התואם את המגילה – (מהודו עד כוש).

ההיסטוריון היווני הרודוטוס (484 לערך עד 425 לפנה"ס, כלומר שחי במקביל לתקופת המלכות של חשיארש), מתאר את חשיארש כשטוף בתאוות נשים ויין, דבר שמתאים מאוד לתיאור אחשוורוש במגילה. ע"פ המגילה, אחשוורוש ערך משתה גדול בשנת 3 למלכותו, ואח"כ הדיח את ושתי כמלכה. רק בשנת 7 למלכותו חיפש אישה במקומה. דבר זה תואם את ההיסטוריה, לפיה בין השנה השלישית לששית למלכותו, ערך חשיארש סדרה של קרבות כושלים נגד היוונים, כתגובה לתבוסת אביו דרוויש בקרב מרתון בשנת 490 לפנה"ס. לאחר שובו מהקרבות הוא התמסר לחיי הוללות ותאוות, כפי שמתואר במגילה. הרודוטוס אף מציין שחשיארש ישב בשושן בארמון מפואר ומלך מהודו ועד כוש, שוב בדמיון רב לכתוב במגילה. עוד בכתבי הרודוטוס מוזכרת אשתו של כסרכסס – חשיארש, אמיסתריס או אמסוריס, ששמה מזכיר במידת מה את אסתר. עם זאת, יתכן שהיו לו מספר נשים, ביניהן אסתר. היה אז חוק שמי שקרב למלך ללא הרשאה נהרג במקום בידי חיל המשמר המובחר שלו אשר מנה אלפי חיילים רגליים ופרשים. בעיר הבבלית סָפֶר התגלתה תעודה מנהלית בה מוזכר גזבר מלכותי מהעיר שושן הנקרא מרדוכה, שם דומה מאוד לשם מרדכי. יחד עם זאת מקורות אחרים, בעיקר

יהודיים, מזהים את אחשוורוש דווקא עם בנו של חשיארש ויורשו במלוכה, ארתחשסתא הראשון, אשר מלך בשנים 465 - 425 לפנה"ס אשר נזכר הן בספר עזרא והן בספר נחמיה. שם מסופר כי התיר את המשך בניית בית המקדש השני, לאחר הפסקה, ואף תרם לכך כספים. ראו עוד עובדות ב"תוספת" להלן.

למה בשואת אירופה לא אירע נס כזה?

כפי שכתבנו רבות בספר זה לא ניתן להבין חשבונות שמים, אך בוודאי היו לכך סיבות. מה שברור הוא שחשוב מאוד שמשטרים וצורות שלטון לא יהיו טוטליטריים או דיקטטורות של אדם אחד או קבוצה מצומצמת של אנשים. אילו בגרמניה היה מעל היטלר מלך או נשיא שמוסמך לבטל את החלטותיו של הצורר יתכן שהשואה היתה נמנעת. אם קיים שלטון של אדם אחד, מבלי שיש מעליו או לידו ישויות ממשל או שיפוט נוספים, הסכנות עלולות להיות הרות אסון.

למה מחיית עמלק אמורה להתבצע רק אחרי שנחלו את הארץ והסתיימו המלחמות עם האויבים האחרים?

קודם חשוב יותר להילחם בכנענים בארץ ישראל ולנחול את הארץ. אחר כך להעניש את עמלק.

סיכום פרק כה

בפרק התייחסנו לעונש מלקות, מתי הוא ניתן ואם הוא רלוונטי גם היום. ראינו שיש מחלוקת בין חכמינו מה עדיף, ייבום או חליצה, ושע"פ הרבנות הראשית אין לקיים את מצוות היבום בישראל. ראינו את דין "רודף" (או ה-"פגיעה ברודף"), שמטרתו להציל את הנרדף ע"י פגיעה ברודף אחריו להורגו או המסכן את חייו. ראינו עד כמה התורה מדגישה את חשיבות היושר והמוסר במסחר. לבסוף דנו במשמעויות היום של מצוות מחיית עמלק ושל חג הפורים.

הרעיון המרכזי של פרשת כי תצא

הפרשה כוללת הרבה מאוד נושאים כך שקשה לקבוע רעיון מרכזי אחד. אולי הרעיון המרכזי הוא השמירה על זכויות הפרט בנוגע לקנין: (ירושה, השבת אבדה, איסור הונאה במסחר ריבית ומשכון, תשלום שכר בזמן) וכן בנוגע למעמד אישי - זוגי: (חובת נאמנות באירוסין ונישואין, מקרי אונס, בגידה וגירושין, יבום וחליצה).

תוספתאישה בוגרת יכולה להטעות את בתי המשפט.

לדוגמא :

א. נשים יודעות שלאחר מקרה אונס חייבים מיד להתלונן במשטרה ובתוך זמן קצר האישה תשלח למכון לרפואה משפטית באבו כביר לבדיקה גניקולוגית ולבדיקות נוספות. זהו מוסד מהימן ויסודי שמוכר על ידי בתי המשפט. אסור לבדוק את האישה בשום בית חולים אחר מכיוון שנשים הצליחו להטעות רופאים ורופאות בכירים.

ב. כל אישה יודעת שלאחר מקרה של אונס אסור להתקלח, אסור לנקות את הבגדים או את התחתונים.

ברור שאישה שהחליטה להעליל על גבר עלילת אונס לא תיגש מיד להגיש תלונה במשטרה מכיוון שאין לה שום סיכוי להטעות את המכון לרפואה משפטית. האישה תבחר להתלונן כמה ימים לאחר מכן לאחר שכל הראיות המשפטיות נעלמו. לגבי האיחור בהגשת תלונה האישה יכולה לטעון :

שהיא היתה במצב נפשי קשה ובהלם או שהיא חששה מהגבר או שהיא עוד אהבה אותו והיתה תלויה בו או שלקח לה זמן להחליט או להתייעץ אם להגיש את התלונה בכלל.

ג. למי שעוד לא יודע, חוקק חוק חדש שבתוכו אין התיישנות על עבירות מין. אפשר להגיש את התלונה גם כעבור 20 - 10 שנה ולכן האישה לא חייבת למהר עם הגשת התלונה. תמיד יקשיבו ויחקרו את תלונתה באופן יסודי.

המציאות הנ"ל מביאה למקרים רבים בהם אולי גברים מורשעים באונס שלא כדין.

אתר roxet.org

ב - 2018 הפך בג"ץ פסק דין מ - 25 שנה לפני כן שקבע כי במחלוקות על רכוש בין בני זוג נדרש בית הדין הרבני לפסוק לפי הדין האזרחי שאינו מאפשר להביא בגידה בחשבון בפסיקה כדלהלן:

מקור: אלה לוי וינריב 19.11.2018.

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001261157>

בית המשפט העליון: בגדה בבעלה והפסידה את חלקה בבית המשותף

כך קבע ביהמ"ש העליון בדעת רוב בפסק דין שאישר את פסיקת בית הדין הרבני הגדול, ששלל מאישה את חלקה ברכוש בין היתר בעקבות בגידה בבעלה • השופט יצחק עמית בדעת מיעוט: "מכאן קצרה הדרך לתופעה של הבאת ראיות על מעשי בגידה וניאוף של מי מבני הזוג במסגרת סכסוך בענייני רכוש, ואנה אנו באים"

פסק דין של בית המשפט העליון שניתן אמש מעורר סערה בזירת דיני המשפחה: זאת לאחר שבית המשפט העליון, בדעת רוב, אישר את פסק דינו של בית הדין הרבני הגדול, לפיה אישה שבגדה לא תהיה זכאית למחצית מדירת המגורים בה התגוררה עם בעלה משך שנות הנישואים. העתירה לעליון סבבה את השאלה אם יש מקום להתערבותו של בית משפט זה בפסק דינו של בית הדין הרבני הגדול עקב מתן משקל לבגידה הנטענת של בת הזוג. השופטים דוד מיניץ ואלכס שטיין קבעו בדעת רוב כי אין להתערב בפסיקת בית הדין הרבני הגדול לאחר שזה מצא כי ביחסים הספציפיים בין בני הזוג, מעשה "בגידה" שולל את השיתוף ברכוש. השופט שטיין ציין בפסק דינו כי "בית משפט (או בית דין) אשר מגיע למסקנה שכוונת השיתוף נשללה מחמת מעשה "בגידה" או "ניאוף" של בן הזוג האחר איננו מעניש את אותו בן זוג. במקרים אלו בית המשפט קובע כי כוונת השיתוף נשללה כעניין של עובדה ולא כעניין של אשמה ועונש. בקבעו כך בית המשפט מקיים ניטרליות ביחסו אל הדפוסים השונים של חיי נישואים וזוגיות כפי שנדרש על ידי עיקרון האוטונומיה".

מנגד, השופט עמית, שהיה בדעת מיעוט וסבר כי יש לבטל את פסק דינו של בית הדין הרבני כתב בפסק דינו כי יש להתערב בפסק דינו של בית הדין הרבני הגבוה ו"זאת מן הטעם שקריאה של פסק הדין בשלמותו מביאה למסקנה כי מעשה הבגידה של האישה הוא שהטה את הכף לחובתה. בכך התיימר בית הדין להחיל את הדין הדתי על ענייני רכוש, בניגוד להלכה הפסוקה ובכך חרג הוא מסמכותו".

לאורך כל פסק הדין ניטשת מחלוקת בין השופטים עמית ושטיין כשלצידו גם מיניץ, באשר להחלת הדין הדתי על חלוקת הרכוש ואולם לבסוף גוברת דעתם של מיניץ ושטיין על דעת המיעוט של עמית. שופטי הרוב קובעים בשורה התחתונה של פסק דינם כי השיתוף בדירת המגורים לא נשלל מהאישה עקב בגידתה אלא עקב מכלול נסיבות הנישואים ורישום הדירה על שם הבעל בלבד, ועל כן אין להתערב בהכרעתו.

עו"ד איל מנחם אשר ייצג את האישה בפרשה כבר מסר ל"גלובס" כי בכוונתו להגיש דיון נוסף לבית המשפט העליון.

ראשיתו של פסק הדין מעורר המחלוקת הנו בסיפורם של בני הזוג שנישאו בשלהי שנת 1982 ונולדו להם שלושה ילדים שכיום הם בגירים. בחודש פברואר 2013 לאחר למעלה משלושים שנות נישואים, הגיש הבעל תביעת גירושים לבית הדין הרבני ובה כרך את ענייני הרכוש. בתביעת הגירושים פרט הבעל שלוש עילות גירושים: "אשה מורדת שאינה מקיימת יחסי אישות מזה מספר שנים"; "אשה נואפת מזה מספר חודשים עם..."; "לא דואגת לניקיון ולא לארוחות ולא דואגת לאחד את המשפחה...".

בעקבות הטענות חייב בית הדין את האישה להתגרש מבעלה ומשסירבה ונוכח חילופי דברים שהיו באולם בין בא כוחה לבין מותב הדיינים הורה בית הדין הרבני האזורי על מעצרה ועל

פיטורי בא כוחה וחיובו בהוצאות אישיות בסך 15,000 שקל. האישה עתרה לבג"ץ על החלטה זו והצדדים הסכימו בתום הדיון כי על מנת להרגיע את הרוחות באשר הדברים חרגו מהפרופורציות הראויות, ובהתחשב בכך שמדובר בזוג נשוי מזה כשלושים שנה עם שלושה ילדים בגירים "האישה נכונה להתגרש, מבלי שהדבר ישתמע כהוא זה כהודאה בטענות ובעילות שהועלו כלפיה בעבר; הבעל נכון לקבל את הסכמת האישה ולהתגרש על בסיס ההסכמה; שני הצדדים מצהירים על נכונותם להתגרש ולסדר גט בהקדם בפני בית הדין הרבני. בעקבות זאת מתייטר הצורך להטיל מגבלות כאלה ואחרות על האישה".

עדות בת 2,500 שנה למלכותו של המלך אחשוורוש

אף שיש חוקרים רבים הטוענים כי מגילת אסתר היא טקסט בדיוני והמלך אחשוורוש הוא דמות פנטסטית, תערוכה חדשה מגלה עדות למלכותו של אחשוורוש: כתובת על לוח טין שנכתבה כ- 110 שנה לאחר חורבן ירושלים, (בעת מלכות חשיארש הראשון).

היה או לא היה? חוקרים רבים רואים במגילת אסתר טקסט בדיוני שלא מתאר מציאות היסטורית ובמלך אחשוורוש דמות כללית ולא בהכרח מלך שחי בעבר. עם זאת, בתערוכה חדשה במוזיאון ארצות המקרא בירושלים מוצגות לראשונה אי פעם עדויות היסטוריות לקיומו של המלך אחשוורוש, דווקא מבבל. לוחות טין עתיקים מתקופת גלות בבל בני למעלה מ-2,500 שנה מחזקים את הטענה כי אחשוורוש אכן היה מלך אמיתי הידוע גם כמלך חשיארש מלך פרס. בשנת 539 לפנה"ס כבש המלך כורש את בבל והפך את פרס מולדתו למרכזה של האימפריה הגדולה ביותר שידע העולם עד אותה עת. בשיא כוחה השתרעה האימפריה הפרסית מהודו ועד כוש כמסופר במגילת אסתר. כיבושה של בבל בידי כורש נתפש בעיני היהודים בגלות בבל כאות למחילה מאלוהים ואכן בהצהרה שפרסם בשנת 538 לפנה"ס, אפשר כורש ליהודים לשוב ליהודה ולבנות מחדש את בית המקדש. המלך חשיארש היה נצר למשפחת מלכים פרסים ששלטו בבבל לאחר שנכבשה מידי נבוכדנצר על ידי כורש.

בתערוכת "על נהרות בבל" שנפתחה בפברואר 2015, במוזיאון ארצות המקרא ירושלים, נחשף לראשונה בעולם אוסף תעודות עתיק מבבל, המתעד את חיי היהודים בבבל החל מהשנים הראשונות לאחר חורבן בית המקדש הראשון, ורבים מהפריטים באוסף "ארכיון אל יהודו" נחתמו בתקופתו של המלך חשיארש - עדות היסטורית לתקופת שלטונו של המלך שהפך לחלק בלתי נפרד מהפולקלור היהודי.

יתרה מכך, ארמונו של המלך חשיארש למשל, בעיר שושן, דומה מאוד לתיאורו במגילת אסתר של ארמון הלך אחשוורוש. התנהגותו הנוקשה של המלך אחשוורוש בשושן כתובה במגילת אסתר, ולפי העדויות מעניין לראות שגם המלך חשיארש נהג ביד קשה עם בבל הכבושה ומדיניותו פגעה במידת העצמאות שלה. הוא ניתן מקדשים בבליים, דבר שהוביל להתמרדויות שדוכאו ביד קשה.

באוסף נמצא לוח טין שנכתב כ - 110 שנים לאחר חורבן ירושלים (בערך ב - 476 לפה"ס). הלוח הוא תעודת שטר חוב על תמרים בין גולים יהודים בעיר יהודה שבבבל. התעודה נחתמה בסימני ציפורניהם של שלושת העדים, בכ"ה באב, שנה 9 למלך אחשוורוש "מלך הארצות". התעודות מתוך אוסף אל יהודו העשויות טין, מתארות ברובן הסכמים וחוזים מחיי היומיום של הגולים היהודים לבבל, ונחתמו על פני תקופה ארוכה של מאות שנים כשאנו מוצאים נוכחות רבה של המלך אחשוורוש בתעודות.

מקור: judaism.walla.co.il/item/2834607

פרשת כי תבוא

פרק כו - מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם? ; מי זה "אַרְמֵי אֲבֹד אָבִי"? ; ביעור ויודי מעשרות; איזה הוא "היום הזה"?

מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם? ; מי זה "אַרְמֵי אֲבֹד אָבִי"?

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וּרְשֻׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְרֵא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְשָׂמְתָּ בַטֶּנָּא, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂכַן שְׁמוֹ שָׁם. וּבָאתָ אֶל הַפֶּהן אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמִים הַהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לֵה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַע ה' לְאַבְתִּינִי לְתֵת לָנוּ. (דברים כו, א-ג)

"וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה" - האם מביאים ביכורים מכל סוגי פירות האדמה והעץ?

רש"י מפרש: מראשית - ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבים בביכורים אלא שבעת המינים בלבד שארץ ישראל השתבחה בהם - (חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית, תמר). אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי, (גומי) - לסימן, ואומר "הרי זה בכורים". (לאחר מכן הוא לוקח את הפרי לבית המקדש עם שאר הביכורים בתוך כלי מיוחד). לפי פירוש זה יש לקחת רק חלק מראשית כל הפירות.

למה מביא הביכורים אומר: הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לֵה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ? הרי ה' יודע שהוא בארץ וחורץ מזה הוא כנראה נולד וגדל בארץ, ולא "בא אל הארץ" ממקום אחר.

רש"י אומר שבזה הוא מראה שאינו כפוי טובה. הוא מודה לה' שהוא נתן לעם ישראל את הארץ וקושר גם את עצמו להגעה לארץ. זה מזכיר את מה שאומרים בהגדה של פסח, (ממסכת פסחים פרק י, משנה ה): "שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

וְלָקַחְתָּ הַפֶּהן הַטֶּנָּא מִיַּדְךָ וְהַנִּיחֹו לְפָנֶי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ: אַרְמֵי אֲבֹד אָבִי וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִמָה וַיִּגֵּר שָׁם בְּמַתִּי מִעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וְרַב. וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עֲמָלְנוּ וְאֶת לַחֲצוֹנוּ. וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּים. וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת

הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ. וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רְאֵשֵׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לִּי ה', וְהִנַּחְתָּו לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב
אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אַתָּה וְסִלְוֵי וְהִגַּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ. (דברים כו, ד-יא)

מה טעם מצוות הבאת ביכורים ומתי מקיימים את המצווה?

כותב הרמב"ם, (מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק לט), "מנהג התרומה והחלה והביכורים וראשית הגז שהוא ליתן ראשית כל דבר לה' לחזק מידת הנדיבות ולמעט תאוות המאכל וקנות הממון. (במקום לאכול את הביכורים, הפירות הראשונים, כפי שהיינו מצפים, האיכר מביא אותם לבית המקדש). אבל מקרא ביכורים יש בו מדת ענווה גם כן, שהוא לוקח סל על כתפו ומודיע חסדי ה' וגמולותיו, להודיע לבני האדם שמעבודת ה' הוא שיזכור האדם עתות צרתו וענייני מצוקותיו כשירחיב ה' לו", (ולא יאמר "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה").

רש"י מפרש: וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב - מכאן אמרו שאין קוראים את מקרא הביכורים אלא בזמן השמחה, מעצרת (חג השבועות) ועד חג סוכות, שאז האדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מחג הסוכות ואילך הוא מביא ואינו קורא. כל הקשור להבאת הביכורים מובא במסכת ביכורים.

מאחר שיש להביא את פירות הביכורים עד המזבח בבית המקדש דווקא ולתתם לכהן, המצווה אינה נוהגת בזמן שאין בית מקדש. נשים פטורות ממצוות הבאת ביכורים שכן היא מצוות עשה שהזמן גרמה. יחד עם זאת רבים נוהגים גם היום לקיים טכסי הבאת ביכורים לפני או אחרי חג השבועות, כזכר למצווה, ותוך תקווה שנוכל לחדש את המצווה לאחר בנין בית המקדש.

מה הכוונה במילים "אַרְמֵי אֲבִד אָבִי" ולמה מביא הביכורים חוזר על כל ההיסטוריה? (מתאים לליל הסדר)

לפי רש"י, (ע"פ מדרש תהילים, ל): אַרְמֵי אֲבִד אָבִי - הוא מזכיר את חסדי המקום. ארמי אובד אבי - הוא לבן, אשר ביקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובגלל שחשב לעשות - (לעקור), החשיב לו המקום כאילו עשה, שבעובדי כוכבים מחשיב להם הקב"ה מחשבה כמעשה.

לעומת זאת, כותב האבן עזרא שאילו ה"ארמי" היה מכוון ללבן היה צריך להיות כתוב "ארמי מאביד" או "מאבד אבי", ולא "אבד", שכוונתו נודד. חוץ מזה, אין קשר בין לבן לירידת ישראל מצרימה. לכן הוא מפרש שה"ארמי" הוא יעקב, שהגיע לארם כשהוא חסר כל, והוא ירד למצרים במתי מעט, וצאצאיו חזרו לארץ כגוי גדול. לפי הרשב"ם "אָבִי", הוא אברהם אבינו, אבי האומה שירדה מצרימה.

הכוונה בחלק זה של מקרא ביכורים, להראות עד כמה ירוד היה מצבו של העם עד ליציאת מצרים ועד כמה יש לשבח ולהודות לה' על מצבנו עכשיו. בנוסף, יתכן שלאחר דורות רבים בארץ, אנשים ישכחו שלא תמיד העם היה חי כאן. לכן חשוב להזכיר את ההשתלשלות של בואנו לכאן ולהודות לה' על הארץ.

מה הכוונה במילים "את עֲנִינוּ וְאֵת עֲמָלָנוּ וְאֵת לְחֻצְנוּ"? מה ההבדל ביניהם? (מתאים לליל הסדר).

האבן עזרא מפרש: עֲנִינוּ - בחסרון עושר - (בעוני). עֲמָלָנוּ: בבנין - (עבודת פרך). לְחֻצְנוּ: כטעם אצים (בהם), לאמר: כלו מעשיכם (מהר).

בהגדה של פסח נאמר: יָרָא אֶת עֲנִינוּ - זו פְּרִישוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, (הימנעות מהולדת ילדים), כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים". (אלוקים ידע דבר אינטימי, שנמנעו מכניסה להריון, שאף אחד אחר לא יכול היה לדעת).

וְאֵת עֲמָלָנוּ - אֵלוּ הַבָּנִים, (שהוטבעו ביאור). כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבֵּית תִּחְיֶינָה. יש המוסיפים שעל ההורים לעמול בגידול וחינוך הילדים. זה לא דבר הבא בקלות. וְאֵת לְחֻצְנוּ - זֶה הַדְּחָק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלְחָץ אֲשֶׁר מְצַרִּים לְחָצִים אֲתָם.

אַרְמֵי אֲבֹד אֲבִי וַיֵּרֶד מְצַרִּימָה ... מתי נוהגים לקרוא את הקטע הזה ולמה? (לליל הסדר)

כאמור, קוראים בהגדה של פסח, וזאת על סמך המשנה במסכת פסחים י, ד: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח; ודורש מ"ארמי אובד אבי", עד שהוא גומר את כל הפרשה". מוזכר הכלל שנאמר שם, שמתחילים את ההגדה בגנות ומסיימים בשבח - (ממצב שלילי למצב חיובי כדי להודות על השנוי לטובה). שם נאמר ע"פ המדרש שמביא רש"י: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקור את הכל. שנאמר: "אַרְמֵי אֲבֹד אֲבִי וַיֵּרֶד מְצַרִּימָה וַיִּגְרַשׁ שָׁם בְּמַתִּי מִעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וָרֹב."

בכך קושר המדרש בין לבן, שביקש לבטל את המשך קיום עם ישראל, כנראה ע"י שליחת יעקב לבדו חזרה לארץ ישראל, ללא משפחתו, (אך בוודאי לא להשמיד את כל משפחתו של יעקב ושלו), לבין נסיון השמדת העם של פרעה, כך שיש דבר משותף בין לבן ליציאת מצרים. כפי שה' הציל את יעקב מתכניות לבן הוא הציל את ישראל ממזימות פרעה.

ביעור וידידי מעשרות

פִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר אֵת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׂנֶה הַשְּׁלִישִׁת, שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר, וְנִתְּתָה לְלוֹי לָגֵר לִיתוּם וְלֹאֲלֻמְנָה וְאָכְלוּ בַשְּׂעִרֶיךָ וּשְׂבָעוּ. וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּעֲרַתִּי הַקֶּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי, וְלָגֵר, לִיתוּם וְלֹאֲלֻמְנָה, כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתַנִּי - לֹא עֲבַרְתִּי

ממִצְוֹתֶיךָ וְלֹא שְׁכַחְתִּי. לֹא אֶכְלְתִּי בָאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעֲרַתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמֵא, וְלֹא נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לַמֵּת, שְׁמַעְתִּי בְקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי. הִשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קְדֹשְׁךָ, מִן הַשָּׁמַיִם, וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיִנוּ אַרְצָךְ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ. (דברים כו, יב-טו)

מה משמעות ביעור המעשרות?

רש"י מפרש: פי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית, כשתגמור להפריש מעשרות של השנה השלישית. נקבע זמן הביעור והיודי בערב הפסח (או בערב השביעי של פסח) של שנה הרביעית, שאז נגמרת עונת המעשר של השנה השלישית. על היהודי לבער מהבית את כל המעשרות שטרם ניתנו ללויים ולעניים. הוא מוסר לה' שהוא קיים את מצוות נתינת ואכילת המעשרות כדין ולכן הוא מבקש גם מה' לקיים את הבטחתו לברך את העם ואת האדמה, כפי שמפרש רש"י: הִשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קְדֹשְׁךָ: עשינו מה שגזרת עלינו. עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת: "אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם" (ויקרא כו, ג). מעניין לראות שבפסוק טו עוברים מלשון יחיד, מהמבט הפרטי, ללשון רבים, המבט הציבורי – כללי. בזמנינו שלא מקובל להשהות פירות תרומה ומעשר אלא מיד משליכים אותם או נותנים אותם מעשר עני לעני, עיקר מצוות הביעור מתקיימת בחילול מעות מעשר שני על מטבע בשווי של פרוטה (כ - 5 אגורות) ואיבוד מטבע זו על ידי חיתוכה או התכתה או השלכתה לים, לאחר כ-20 פדיונות. במקום הצורך אפשר גם להקל ולחלל את המעשר על פרי או על סוכר, ולא על מטבע, ולאבד את הפרי/ הסוכר. הראשונים נחלקו בשאלה אם מצוות וידוי מעשר נוהגת גם לאחר חורבן בית המקדש ויש הנוהגים לומר בשביעי של פסח בשנה הרביעית את נוסח היודי מ"בערתי הקודש מן הבית" עד "ארץ זבת חלב ודבש".

מה הכוונה "לא אֶכְלְתִּי בָאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעֲרַתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמֵא וְלֹא נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לַמֵּת"? מה דינו של ה"אונן"?

רש"י מסביר: לא אֶכְלְתִּי בָאֲנִי מִמֶּנּוּ - מכאן שאכילת המעשר השני אסורה לאונן, (מרגע פטירת המת ועד לקבורתו). גם לאחר קבורת המת אסור לאונן לאכול מן הקודשים עד סוף היום. כמו כן האונן פטור מהנחת תפילין, ברכת המזון, תפילה וברכות, בהיותו טרוד במצוות קבורת מתו ולהלכה אסור לו לקיים מצוות אלו. וְלֹא בִעֲרַתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמֵא - בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא, (שאו המעשר השני אסור באכילה ויש לפדותו). וְלֹא נִתַּתִּי מִמֶּנּוּ לַמֵּת - (לא השתמשתי בכספי מעשר שני כדי)

לעשות ארון ותכריכים למת. מזה לומדים שאסור להשתמש בכספי מעשר שני למשהו שאינו אוכל, שתיה או סיכת הגוף.

איזו הוא "היום הזה"?

היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים, וְשִׁמְרָתָּ וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם, בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. אֵת ה' הָאֱמִירָתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלָלַכְתָּ בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו, וְלִשְׁמַע בְּקוֹלוֹ. וְה' הָאֱמִירָתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתָיו. וּלְתַתֵּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהַלָּה וּלְשִׁם וּלְתַפְאֲרָתָּ, וְלִהְיֶתְךָ עִם קֹדֶשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר. (דברים כו, טז-ט)

"היום הזה... מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה" – באיזה יום מדובר? הרי המצוות והמשפטים ניתנו גם קודם.

כותב רש"י: היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְךָ - בכל יום יהיו בעיניך חדשים, כאילו שבו ביום נצטוו עליהם. משה התכוון גם לדורות הבאים.

הרמב"ן מסביר: היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְךָ - הנה השלים משה (באותו יום) לבאר את התורה ולחדש את כל המצוות אשר צווה אותו השם לחדש להם, ולכך אמר "היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים", כי כבר השלמתי לך הכל. יש מפרשים שהכוונה ליום כריתת הברית הנוספת במואב, כפי שמובא בפרשת נצבים.

מה הכוונה "אֵת ה' הָאֱמִירָתָּ הַיּוֹם" ו - "וְה' הָאֱמִירָתָּ הַיּוֹם" ?

מפרש רש"י: הָאֱמִירָתָּ... ו - הָאֱמִירָתָּ: אין להם עד מוכיח במקרא, (הבטויים לא מופיעים במקום אחר במקרא). ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה: הבדלתי לך מאלהי עובדי כוכבים להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה.

הרמב"ן מפרש מלשון הגדלה והרמה: כיון שקבלתם עליכם את כל התורה בפירושיה ובדקדוקיה ובחידושיה, הנה גידלתם את השם ורוממתם אותו שיהיה הוא לבדו לכם לאלהים, לא תודו באל אחר כלל. כי היום הזה לכם כיום סיני והשם רומם וגידל אתכם בקבלת התורה שתהיו לו לעם סגולה מכל העמים.

יש מפרשים מלשון תהילה ותפארת, כפי שמובא בפסוק יט: וּלְתַתֵּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה, לְתַהַלָּה וּלְשִׁם וּלְתַפְאֲרָתָּ.

סיכום פרק כו

בפרק קראנו על מצוות הבאת הביכורים של שבעת המינים לכהן בבית המקדש. ראינו שהמצווה כוללת הודיה לה' על מתן הארץ ופירותיה, ויתור על הביכורים החביבים על האדם ותכונת הנדיבות בנתינתם לכהן. על המביא ביכורים לקרוא פסוקים המתארים את מעבר ישראל מרדיפות יעקב ע"י לבן והשעבוד במצרים עד לעלייה לארץ ישראל. גם בביעור מעשרות מודגשת הנתינה של המעשר לעני, ללוי ולשאר הנזקקים, תוך תפילה שה' ימשיך לברך את העם ואת הארץ.

טקס תהלוכת ביכורים בשנות ה-40. מקור: commons.wikimedia

פרק כז - הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות?; האם יהושע בנה את המזבח שהתגלה בהר עיבל?; הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל - איך התבצע המעמד?; הקללות - או הקדמה לברכות והקללות; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו?

הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות?; האם יהושע בנה את המזבח שהתגלה בהר עיבל?

וַיִּצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר: שָׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשָׂדַתְּ אֹתָם בְּשִׂיד. וְכִתְבֹתָ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבֶרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּבְאֶה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ, אֶרֶץ זָבַת חֵלֶב וְדָבָשׁ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ. וְהָיָה בְּעֵבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיִמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבֵל, וְשָׂדַתְּ אוֹתָם בְּשִׂיד. וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ - מִזְבֵּחַ אֲבָנִים, לֹא תִּנְיֶה עֲלֵיהֶם בְּרִזָּל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׂם, וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכִתְבֹתָ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיִּטָּב. (דברים כז, א-ח)

למה צריכים לכתוב את כל דברי התורה על אבנים גדולות ואיך אפשר לעשות זאת טכנית?

מסביר הרשב"ם שכשנשבעו בעת הברית בהר גריזים ובהר עיבל היה ספר התורה הכתובה (על האבנים) לפניהם, ונשבעו לקיימה. אין ספק שמדובר במעמד חזק רב רושם ומחייב - הראשון מסוגו שהתקיים בארץ ישראל. זה מזכיר אולי גם את מתן לוחות הברית עם עשרת הדברות במעמד הר סיני.

פירש הרמב"ן: אמר האבן עזרא בשם הרב סעדיה גאון, שכתבו עליהם רק מנין המצוות (תרי"ג מצוות) כמו הכתובות בספר הלכות גדולות או כעין האזהרות שקוראים בחג השבועות - (רשימת כל המצוות), וטעם "באר היטב" (פסוק ח) שהכתיבה היתה ברורה. עם זאת, הוא עצמו סבור שכל התורה נכתבה על אבנים ושהן היו מספיק גדולות כדי לאפשר זאת.

בספר יהושע ח, לב נאמר: "וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים אֶת מִשְׁנֵה תוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל". מפני שנאמר "מִשְׁנֵה תוֹרַת מֹשֶׁה", יש המפרשים שהכוונה רק לספר דברים, המכונה "משנה תורה".

למה היו צריכים להציב את האבנים דווקא בהר עיבל?

לפי פירוש "אוזניים לתורה" של הרב זלמן סורוצקין, (ליטא 1880 – ישראל 1966), הם נצטוו להקים את המזבח בשכם ליד אלון מורה, כפי שעשה אברהם אבינו, אשר מיד אחרי הגיעו לארץ הקים שם מזבח וקרא בשם ה'. בחינת "מעשה אבות סימן לבנים". בני ישראל היו צריכים להזכיר לכולם שהם חוזרים לארץ לא כפולשים, אלא בהתאם להבטחה שנתן ה' לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שזרעו יירש את הארץ לאחר שיגלו ממנה.

אין דבר יותר סמלי ומעורר השראה מזה. הם היו צריכים גם כן לקשור את עצמם לתורה ולמצוות ע"פ המורשת שהתחילה באברהם אבינו ובכך להראות שירושת הארץ תלויה בקיום מצוות התורה. חבל שעם חזרת צאצאי אברהם יצחק ויעקב בעת החדשה לא התאפשר לקיים מעמד כזה המדגיש את שרשרת הדורות ואת זכותנו לארץ, לא כפולשים או כובשים. נזכיר כי גם בעת שיבת ציון בתקופת עזרא ונחמיה נחתמה אמנה המחייבת את העם לשמירת תורה ומצוות באופן בסיסי, כמתואר בספר נחמיה, ט – י.

רש"י מסביר: וְהִקְמֹתָ לְךָ: ב(נהר) ירדן, (ותשאיר אותן שם) ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל. נמצא שהיו 3 מיני אבנים. 12 בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל, כפי שמובא במסכת סוטה לה, ב, ובהתבסס על המתואר בספר יהושע, פרק ד.

למעשה, ע"פ הגמרא שם במסכת סוטה, הורידו את 12 האבנים מהר עיבל והקימו אותן מחדש בגלגל, אך לא פירקו את המזבח. בניגוד לפירוש רש"י, לפי רוב הפרשנים, לא בנו את המזבח מ - 12 האבנים, אלא מאבנים אחרות, (ויתכן שנפלה טעות סופר בהעתקת פירוש רש"י). 12 האבנים הועמדו כגל עד לברית העם, 12 השבטים, עם התורה הכתובה עליהן, בשכם ולאחר מכן בגלגל.

האם המזבח שנמצא בהר עיבל תואם את תיאור המזבח כאן ובספר יהושע? האם אפשר למצוא גם את האבנים עם דברי התורה?

מזבח הר עיבל הוא אתר ארכאולוגי השוכן על השלוחה הצפונית מזרחית של הר עיבל (בגובה 785 מטר מעל פני הים). האתר נחפר במהלך סקר הר מנשה בין השנים 1982 - 1989 על ידי משלחת בניהולו של פרופ' אדם זרטל ז"ל, שתיאר את האתר לרבע האחרון של המאה ה - 13 לפנה"ס וזיהה אותו עם המזבח המתואר בספר דברים, פרק כ"ז, פסוקים א' - י', ובספר יהושע פרק ח' ולכן קרא לו מזבח יהושע.

הזיהוי כמזבח נובע מעצם המבנה, אשר תואם במידה רבה את תיאורי המזבחות בתנ"ך ובמשנה. בין הסממנים המובהקים של מזבח ישראלי:

המזבח בנוי מאבנים לא מסותתות, כפי שאמור להיות מזבח על פי המצווה בתנ"ך: "וְיָאֵם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי, לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גְּזִית: פִּי חֶרֶבְךָ הַנִּפְתָּ עָלֶיךָ, וּתְחַלְלֶנָּה". וכן נאמר מפורשות בפרשיית בניית המזבח בהר עיבל עצמו: "וּבְנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים - לֹא תִבְנֶה"

עֲלֵיהֶם בְּרֹזֶל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ", (דברים כז, ה - ו), לא להניף ברזל על אבני המזבח, כלומר לא לסתת את האבן בעזרתם. (מזבחות כנעניים שהתגלו, למשל, בנויים מאבנים מסותתות).

המבנה הסכמטי של המזבח דומה למבנה של מזבח העולה במשכן. אל מרומי המזבח עולים ב"פְּכֶשׁ" ולא במדרגות. לפי הציווי המיקראי: "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעְלֹת עַל מִזְבְּחִי, אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרֹתְךָ עָלָיו." (שמות כ, כג).

מסביב למזבח, בגובה שליש המזבח, יש סוללה המאפשרת מעבר מסביב למזבח, המקביל ל"סובב" המוזכר במשנה.

ניתוח שרידי בעלי החיים העלה כי מדובר בבהמות טהורות, זכרים בני שנה, המין והגיל הנדרשים להקרבה על פי התורה. נמצאו בו גם עצמות יחמור (הכשר לאכילה אך לא להקרבה) אלא שעצמות אלו נמצאו רק במילוי המזבח עצמו ומשערים ששמשו כ"מנחת יסוד" וכן יש הטוענים שמדובר באייל, המותר להקרבה, ולא ביחמור. כן נמצאו שרידי קיפוד וארנבת שמשערים כי נקלעו לאתר בצורה טבעית.

נמצאו באתר שתי חרפושיות (חותמות מצריות) המתארכות את המבנה לרבע האחרון של המאה ה - 13 לפנה"ס, ומתאימות ליתר הממצאים (חרסי שפת הצווארון למשל), המתארכים את המזבח לראשית התקופה הישראלית.

הממצא הוא בעל מבנה מרובע, בניגוד למבנים הכנעניים המקובלים בחפירות ארכאולוגיות מאותה תקופה ומאותו אזור, שהם עגולים.

הרב יואל בן נון כתב מאמר הלכתי בו הוא מוצא סימנים רבים נוספים שמזבח זה נבנה על פי ההלכה, ביניהם: חומה מקיפה את המזבח במקביל לקלעים שבמשכן, ה"יסוד" איננו מקיף את כל הצדדים, כבש כפול למזבח וליסוד, ריווח בין ה"יסוד" למזבח, שתי מערכות של אש, מתקנים צמודים למערב הכבש, גובה מוערך בכ - 10 אמות.

זרטל סבר שפסוקי המקרא המצוטטים להלן מתייחסים למיקומו של המזבח ולפי פרשנותו את הכתוב בהם הם דורשים שהמזבח יימצא בקו ראייה עם הר גריזים והיות ומהמזבח לא ניתן לראות את הר גריזים הוא טען שזיהויו הנוכחי של הר גריזים שגוי והוא תולדה של התיישבות השומרונים שם לאחר חורבן ממלכת ישראל. לטענתו, מיקומו האמיתי של הר גריזים הוא הר כביר, הנמצא מדרום מזרח להר עיבל (עליו ממוקמת כיום אלון מורה). (בראיה מהר כביר, המזבח נראה בבירור כיוון שהוא על רקע קו ההר), ואילו השומרונים, שעל פי המסורת היהודית הוגלו מארצם המקורית בידי אשור, אימצו את השם "גריזים" להר הלא נכון.

לעומת זרטל, זאב ח' ארליך סבר כי אין כלל צורך "להזיז" את הר גריזים ממקומו כדי להסכים עם זיהויו של המזבח כמזבח יהושע. עיון בפסוקי ספר יהושע יראה כי לא אמור להיות כל קשר בין מיקומו של המזבח בהר עיבל לבין הר גריזים, כך שהקושי שזרטל ניסה לענות עליו, כלל

איננו קיים. קשר העין בין ההרים הללו היה רק בעת הקראת הברכות והקללות, שכאמור לא היו בהכרח באזור המזבח, אלא באזור אחר בהר, הצופה על הר גריזים.
מקור: ויקיפדיה, מזבח_הר_עיבל

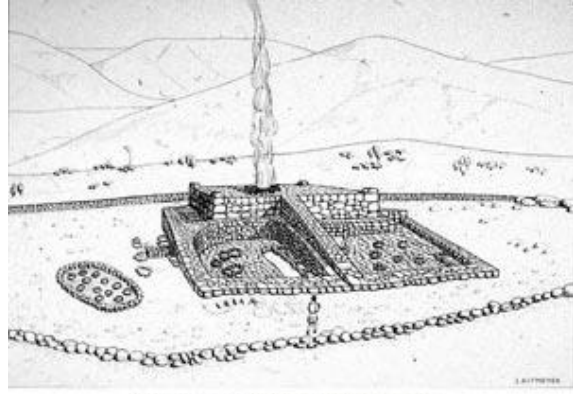
מבט על המזבח בהר עיבל.

מקור: [hebrewarchaeology.blogspot.com/2017/01/blog post.html](http://hebrewarchaeology.blogspot.com/2017/01/blog_post.html)

מבט נוסף על המזבח ממערב: נראים הבמה המרכזית – (לעלה משמאל), הכבש העולה אליה – (למעלה במרכז התמונה), ה"סובב" והקיר המערבי של החצר הפנימית, המהווה את המשכו של ה"סובב".

commons.wikimedia.org/wiki/File:Mount_Ebal_111.jpg

שרטוט המזבח בהר עיבל בעת פעולתו

מזבח_הר_עיבל/ he.wikipedia.org/wiki/

באישור אדם זרטל, ז"ל.

אמנם ע"פ ספר יהושע, פרק ד, ומסכת סוטה לו, יוצא שאת 12 האבנים מהירדן העבירו להר עיבל וכתבו עליהן את דברי התורה, ואחר כך העבירו את האבנים לגלגל, אך לא נאמר שפרקו את המזבח. בתלמוד הירושלמי, מסכת סוטה, נאמר ש"גנזו" את מזבח יהושע אחרי שסיימו את הקרבת הקרבנות ואכן בממצא הארכיאולוגי של המזבח, המזבח היה "קבור" מתחת לאבנים שניכר היטב שהונחו בכוונה כדי להטמין את המזבח, (אולי כדי שלא ייעשה בו שימוש ע"י הגויים).

מקור: המזבח_בהר_עיבל = yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=

לפי כל הראיות, סביר מאוד שמדובר במזבח שהקים יהושע בהר עיבל בערך בשנת 1400 לפנה"ס. יתכן שתיארוך המזבח ע"י פרופ' זרטל ז"ל, לרבע האחרון של המאה ה - 13 לפנה"ס הוא מאוחר מדי, כפי שכבר הראינו שתיארוך ממצאים עתיקים עלול "לפספס". אפשרות נוספת היא שהמזבח הוקם בסביבות 1,400 לפנה"ס, אך הממצאים הם מסוף המאה ה - 13 לפנה"ס מפני שהמקום המשיך לשמש "אתר מקודש", גם לאחר ימי יהושע.

את האבנים עם דברי התורה יש לחפש באתר גלגל, באזור יריחו. אתר זה טרם נמצא. (יחד עם זאת, ע"פ המחקר, היו מספר אתרים שנקראו "הגלגל" בתנ"ך, ויתכן שהגלגל המוזכר כאן הוא בנחל תרצה, באזור שכם).

פתיחה לציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַפְּהָנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: הִסְפַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל, הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לְעַם לַה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וַעֲשִׂיתָ אֶת מִצְוֹתָו וְאֶת חֻקֵּי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם. (דברים כז, ט-י)

היום הזה נהיית לעם - האם רק באותו היום ישראל נהיה לעם? במה זה התבטא?

כותב רש"י: בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית. נאמר במסכת ברכות סג, ב: ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש (דברים כז, ט), "הִסְפַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהִיִּיתָ לְעָם" וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני. אמר ר' תנחום בריה – (בנו) דר' חייא איש כפר עכו ... הִסְפַּת - עשו כתות וכתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה (הלומדת בקבוצה).

לאחרונה הוחלט להשתמש במלה הִסְפַּת כתרגום לעברית של הבטוי "פודקאסט" - תוכנית שמע (אודיו), שאפשר להאזין לה בכל זמן ובכל מקום.

הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל – איך התבצע המעמד?

וַיֵּצֵאוּ מִזֶּשֶׁת אֶת הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבָרֶךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים בְּעִבְרָתְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן; שָׁמְעוּן וְלוֹי וַיהוּדָה וַיִּשָּׁשְׂכָר וַיּוֹסֵף וּבְנֵימֵן. וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל; רְאוּבֵן גָּד וְאָשֶׁר וַזְּבוּלֹן דָּן וּנְפֹתָלִי. וְעַנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֵל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם: (דברים כז, יא-יד)

מה אפשר ללמוד מהחלוקה של השבטים בין הברכה לקללה? האם אין בכך משום אפליה?

פירש האבן עזרא שעל הברכה עמדו 6 בני הגבירות (כולם בני לאה ורחל) ועל הקללה בני השפחות - (ארבעה במספר), אז חסרים 2 לכן הוסיפו מבני לאה את הגדול, (ראובן) ואת הקטן, (זבולון). מאחר שאין הכוונה שאלה שיעמדו על הר גריזים יבורכו, ואילו אלה שיעמדו על הר עיבל יקוללו חלילה, אלא בחלוקה טכנית בין 12 השבטים, בדומה לחלוקה במסע במדבר. לא היתה בכך משום אפליה.

מה הכוונה במילים "אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבָרֶךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים"? האם ששת השבטים ברכו וששת האחרים קללו? אם כן מה אמרו הלוויים?

פירש רש"י: לְבָרֶךְ אֶת הָעָם - כמובא במסכת סוטה, פרק ח, משנה ז, (דף ל, ב): ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכוהנים והלוויים והארוץ למטה באמצע. הפכו לוויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים: ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יקים...".

אז הכוונה במילים "לְבָרֶךְ אֶת הָעָם", שבאמצעותם תאמרנה הברכות ע"י הכוהנים וכנ"ל לגבי "יעמדו על הקללה". בדומה לכך, לפני ברכת הכוהנים היום מברכים הכוהנים: "ברוך אתה..."

אשר קדשנו לברך את עמו ישראל באהבה. אין ספק שלא הכוהנים מברכים את העם, כי הם הרי אומרים: "יברכך ה' וישמרך...." כלומר שה' הוא המברך. אם כן, ברכת ה' מגיעה אל העם באמצעות הכוהנים.

מפרש האבן עזרא: על דרך הפשט, הברכה היא "ברוך אתה בעיר..." (להלן בפרק כח) והקללה היא ההיפך מזה. והעד – (ההוכחה) בספר יהושע, פרק ח, שממנו אפשר להבין שקראו שם את כל פרק הברכות והקללות בפרשה זו. והטעם להזכיר אלה 11 עבירות בעבור שהאדם יוכל לעשותם בסתר, והעדות לכך שנאמר "וְשָׂם בְּפִתְרֵךָ", (פסוק טו), כי אם יעשה בגלוי הרי יומת וכן "אָרוּר מִפֶּה רַעְהוּ בְּפִתְרֵךָ" והחל מהעיקר שהוא בינו ובין בוראו ואחר כך בינו ובין אבותיו, כי מי ידע אם מקלה אותם? – (חוץ מה').

אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְכַרְךָ אֶת הָעָם ... שְׁמַעוֹן וְלֵוִי ... אם הלוויים עמדו בין ההרים, איך זה ששכט לוי כלול בין אלה שהיו על הר גריזים?

לפי פירוש האזוניים לתורה, ע"פ מסכת סוטה לז, א, או שזקני הכהונה והלווייה היו למטה והשאר למעלה, או שכל הראוי לשירות (מבן 30 ועד בן 50) היו למטה והשאר למעלה. בנוסף ראו את הסבר מאיר דויטש בהמשך.

הקללות - או שמא הקדמה לברכות והקללות; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו?

אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה, תוֹעֵבַת ה' מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בְּפִתְרֵךָ; וְעָנּוּ כָּל הָעָם וְאָמְרוּ: אָמֵן. אָרוּר מִקְלָה אָבִיו וְאָמוֹ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר מִסִּיג גְּבוּל רַעְהוּ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר מִשְׁגָּה עוֹר בְּדָרְךָ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר מִטָּה מְשַׁפֵּט גַּר יְתוֹם וְאֶלְמָנָה - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם אִשְׁתׁ אָבִיו, פִּי גִלְהַ פְּנֵף אָבִיו - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם אַחֲתוֹ, בֵּית אָבִיו אוֹ בֵּית אָמוֹ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם חֲתָנְתּוֹ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר מִפֶּה רַעְהוּ בְּפִתְרֵךָ - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר לִקְחַת שִׁחַד לְהַפּוֹת נַפְשׁ דָּם נָקִי - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם - וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. (דברים כז, טו-כו)

למה התורה מביאה רק את הקללות ולא את הברכות - בניגוד למה שנאמר קודם "אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבָרוּךְ אֶת הָעָם...?"

כנאמר לעיל, רש"י מפרש: לברך את העם, כמובא במסכת סוטה: ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכוהנים והלוויים והארוץ למטה באמצע. הפכו לויים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה, "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים "ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן כולם עד "ארור אשר לא יקים...".

מאיר דויטש, מציע פרשנות אחרת ושואל: "האין קושי בפירוש הפרשה בדרך זו? למה התורה מביאה רק את הקללות, רק את הארור? כל עניין הפיכת הארור לברוך נראה משונה. האם נראית הגיונית ברכה בלשון "ברוך זה שאינו שוכב עם כל בהמה" או "ברוך האיש שאינו מכה רעהו בסתר" או כיוצא בזה. יוצא מזה כי אין צורך לעשות דבר כדי להתברך מלבד ה"ארור" האחרון שם יש צורך לקיים את דברי התורה הזאת כדי להיות מבורך.

אם נקרא היטב, בהמשך הפרשה נראה מיד אחר הארור האחרון, אָרור אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם [...], המשך בפרק הבא, "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּנְתַנֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וְכֹאן עֲלִיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגֶךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. וכאן מפורטות הברכות כפי שפירש האבן עזרא: (מפסוק ג), "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֶה. בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ [...]" וכן הלאה. האם אין ברכות אלה הברכות של "אשר תשמעו"? הרי הן מתחילות ב"והיה אם שמוע תשמע"? לאחר ברכות אלה אנו מוצאים את הקללות "והיה אם לא תשמע בקול ה' א לוהיך" - ארור אתה בעיר וגו'. לפי מה שכתוב, התורה מתחילה בברכות ומסיימת בקללות, כפי שאומר רש"י, (אך לא הפסוקים טו – כו).

האין זה הגיוני כי כל ה"ארור" שאומרים הלויים לפני הברכות הם כאין מְבוא לברכות ולקללות. בזמן הברכות והקללות עצמן, (שבפרק כח), שבט לוי הוא על הר גרזים כשאר חמשת השבטים שבהר הברכה (אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבָרוּךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים בְּעֵבֶרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן - שְׁמֵעוֹן וְלֹוִי וְיִהוּדָה ...) ושומע את הברכות והקללות הנאמרות גם אליו, על ההר. מבוא זה של הלויים נאמר לדעתו של אבן עזרא על עשיות בסתר. בשניים מהארורים כתוב כך במפורש. העושה ארורים אלה בסתר לא נענש על ידי בית דין מאחר והדבר אינו מובא לפניהם. לפיכך נאמרו ארורים אלה דווקא.

מי הוא הקורא את אותן הברכות והקללות? מהנאמר ביהושע ח, לד – לה, בלשון יחיד, נראה כי היה זה יהושע שקרא את כל דברי הברכה והקללה. שם נאמר: וְאַחֲרַי כֵּן קָרָא אֶת כָּל דְּבָרֵי

הַתּוֹרָה, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, כָּכָל הַפְּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה. לֹא הָיָה דְבָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגְדַּךְ כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם.

לפי זה, הלויים, לפני שהם פונים לעלות להר גריזים, אומרים מבוא לטקס של הברכות והקללות, ובסיומו, עולים הלויים להר הברכה, הר גריזים.

מקור: <https://pitputim.me/2014/09/12/parshas-ki-tavo>

מה משמעות המלה "ארור"? למה הארור יכול לצפות?

כפי שהסביר האבן עזרא, מדובר בעבירות הנעשות בסתר, ולעתים אינן מתגלות ואין עליהן עדים, כך שהעבריין אינו מובא לדין. אלו עבירות שרק ה' יודע עליהן. גם הרשב"ם מפרש: שנים שרגילים להיות לפעמים בגלוי ופעמים בסתר והן עבודת גילולים ומכה רעהו. ולכך פירש בשניהם בסתר, שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל, כי בית דין יענשוהו רק על הגלויות, כמו שכתוב בסוף כל הקללות - "הַנִּסְתָּרֹת לֹא אֶלְהִינוּ; וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וְלִכְנִינּוּ עַד עוֹלָם..." (דברים כט, כח).

בשנת 2022 הוצגה לתקשורת לוחית העופרת המקופלת בהר עיבל ונטען לגביה כי היא מתקופת הברונזה המאוחרת, (בערך במאה ה-13 לפני הספירה) וכי כתובה עליה הכתובת בעברית הקדומה ביותר שהתגלתה אי פעם. לדברי הצוות שהציג את הממצא, מדובר בקמע שנושא כתובת בת 40 אותיות בכתב "פרוטו-כנעני" (הקיים מאז המאה ה-18 לפנה"ס), ובשפה עברית קדומה, הכולל מספר פעמים את המילה "ארור" ופעמיים את השם "יהו", שעל פי אנשי הצוות הוא כתיבה עתיקה של השם המפורש.

תוכן המילים בלוחית הוא:

"אתה ארור לאל יהו ארור

תמת ארור ארור מת ת[מת]

[א]רור אתה ליהו [א]רור"

לדעת המציגים, הממצא מוכיח כי בישראלים הקדומים שנכנסו לארץ בתקופת יהושע ידעו קרוא וכתוב בשפת העברית הקדומה. בנוסף, הוכח קשר בין הר עיבל לקללה, בהתאם לכתוב בפרשה זאת.

עם זאת, מספר ארכיאולוגים בכירים בכל העולם הטילו ספקות באותנטיות של הלוחית, בתיארוך, ובפיענוח של הכתוב בו, אם בכלל היה כתוב משהו, וכן ביקרו את אופן ההצגה והפרסום הבלתי מקצועי של הממצאים.

לעצם השאלה האם משה רבינו וחכמים מלומדים מקרב בני ישראל במאה ה-14 - 15 לפנה"ס, ידעו קרוא וכתוב בעברית קדומה, המבוססת על הכתב הפרוטו-כנעני והכתב הפיניקי, אין סיבה להטיל ספק בכך שנסיך מצרי, שוודאי קיבל חינוך איכותי, למד גם כתיבה וקריאה בשפה

הכנענית, שכן באותה התקופה היו קשרים מסחריים וצבאיים חזקים בין מצרים לכנען. גם סביר מאוד שהחכמים מקרב בני ישראל ידעו לקרוא ולכתוב בעברית קדומה, שכן בתור צאצאי משפחת יעקב, שפת אמם היתה עברית – כנענית.

מה הכוונה "אַרְוֵר מִפֶּה יֵרְעֵהוּ בְּסִתְרִי"?

בפשט, מדובר על מי שמכה אחר במקום שאין עדים, כך שלא ניתן לתבוע אותו בבית דין. אך לפי רש"י, ע"פ תרגום יונתן, זה כנגד המדבר לשון הרע על רעהו. כתב הרב יובל שרלו (מקור: ישיבת אורות שאול ypt.co.il/beit-hamidrash/view.asp?id=5770) "אמרו חכמים: שלש עבירות נפרעות מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם"!! (רמב"ם, הלכות דעות, פרק ז הלכה ד).

בשנים האחרונות נוספה אפשרות נוספת להכות בסתר, וגם זאת על ידי לקיחת כלי נפלא וניצולו ברשעות. אחת הברכות העצומות שברשת האינטרנט היא הנגישות הרבה שיש לכל אדם לבטא את עצמו ואת דעותיו. ...

אנו מוצאים את ההכאה בסתר כשהיא מלווה בהרבה מאוד שקר. כתיבה "בסתר" בלי צורך להזדהות מאפשרת לעוות את המציאות על ידי כתיבה חוזרת ונשנית בזהות בדויה שונה והטעיית הציבור; על ידי הפרחת שמועות ומילים הנראות כעובדות, שהן שקר מוחלט, אלא שלא ניתן להתגונן נגדן; על ידי לשון אלימה גסה ופוגעת, שאין לה דבר עם דיון אמיתי וכן המתאפשרת בשל העובדה שמחסום הבושה לא קיים, שכן הדברים נעשים ב"סתר" מבחינתו של הכותב, אף על פי שהנמען אינו בסתר אלא בגלוי; על ידי הלבנת פנים, לשון הרע ורכילות שאין להן כל היתר הלכתי והן מתאפשרות רק בדרך זו; על ידי הגנה על הכותב מתביעת נזיקין ולשון הרע שכן לא ניתן לעשות זאת. הנזק הנורא הנגרם הוא כפול: גם למי שהדברים מכוונים נגדו אך ובעיקר לדיון הציבורי הכללי, שכן כלים כל כך מרכזיים ננטשים אט אט בשל שלטון הפחד והאימה של אנשי ה"סתר".

קריאת מעמד המארר את המכה רעהו בסתר מאפשרת לנו להתעורר ולחדש את הברית המיוחדת שלנו עם הברכה הטמונה בכלים האינטרנטיים ולהתרחק מן הקללה. (בימים אלה של חודש אלול) מצויה ההזדמנות לקבל על עצמנו לא לכתוב אנונימי אלא להזדהות; לא להיות אלימים אלא חדים וישרים; לא להלבין פנים; לא לשקר; לא לעשות את כל העוולות שהאינטרנט מאפשר אלא להשיב את מעמד בית המדרש שבו למקומו ולתקן את עצמנו ברוח זו".

נוסיף שכתוצאה מ"שיימינג", ישנם אנשים, כולל נוער, השמים קץ לחייהם, כך שבנוסף לנזק הנפשי שנגרם לעתים לקרבנות ה"שיימינג" מדובר גם בדיני נפשות. נזכור כי מִן הַיָּמִים בָּיַד לְשׁוֹן, (משלי יח, כא). מילים יכולות להרוג.

מה זה "מקלה אביו ואמו"?

לפי הפרשנים זה המקלל או המזלזל בהוריו כשמישהו אחר לא שומע. הוריו מנועים מלהעיד עליו. לכן מדובר בעבירה שבסתר.

מה הכוונה "לקח שחד להפוט נפש דם נקי"? עבריין שכיר חרב יכול לקבל עבור זה שכר רגיל ולא שוחד.

פירש האבן עזרא שלפי דעת רבים, מדובר בדיין המקבל שוחד כדי להרשיע חף מפשע (או אף להוציאו להורג). לדעת האבן עזרא עצמו, מדובר בעד שקר, המקבל שוחד כדי להעיד נגד מישהו על עבירה שדינו עונש מוות.

מה כלול ב- ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת – כל הנאמר לעיל, או כל המצוות שבתורה?

לפי רש"י, כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה. לפי הרמב"ן "ארור" מכוון למי שכופר במחשבתו במצוות התורה אך אם אינו מקיים מצווה כלשהי, (למרות שאינו כופר בה, כגון שאכל חזיר לתאוה או שלא בנה סוכה מתוך עצלות), איננו ארור, כי אינו אומר שמותר לאכול חזיר או לא לבנות סוכה, למרות שהוא עצמו אינו מקיים את המצוות. הוא מוסיף, ע"פ התלמוד הירושלמי, מסכת סוטה, (פ"ז, הלכה ד) שיש שדרשו את ה"הקמה" הזאת כמכוון לבית המלך והנשיאות שבידם להקים את התורה כנגד המבטלים אותה, ו"אפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק את התורה כנגד הרשעים המבטלים אותה, (ולא עשה כך), הרי זה ארור.

לפי האבן עזרא, הכוונה לקללה על מי שעובר על מצות לא תעשה הנזכרות לעיל, וקילל גם מי שלא ישמור גם בסתר ולא רק בגלוי, מצות עשה, על כן אמר "לעשות אותם".

מה מאפיין את הקללות הנ"ל? האם אלה האיסורים החמורים ביותר?

כאמור, פירש האבן עזרא שהטעם בהזכרת 11 עבירות אלו דווקא הוא שאדם יכול לעשותם בסתר. כלולות כאן גם עבירות של פגיעה בזולת וגלוי עריות – מבין העבירות החמורות ונעשות בסתר, כך שלא תמיד מובא העבריין לדין.

נציין שכל העבירות נאמרו גם לפני כן בתורה ביחד עם העונש עליהן, במקרה שיש עדים והתראה. המטרה כאן אינה לחדש איסורים אלא להדגיש ולהזכיר את חומרת האיסורים בפני העם שזה עתה נכנס לארץ, גם כשאינן עדים.

סיכום פרק כז

בפרק דנו בעניין ציווי משה להציב 12 האבנים בהר עיבל אחרי הכניסה לארץ, ולכתוב עליהן את דברי התורה, כעדות לברית בין העם לה' על שמירת המצוות, כתנאי לירושת הארץ. ראינו שמעמד הר גריזים ועיבל מזכיר את מעשה אברהם אבינו, אשר הציב מזבח באלון מורה וקרא בשם ה' אחרי כניסתו לארץ. ראינו שקיימות ראיות רבות לכך שהמזבח שהתגלה בשנות ה - 80 בהר עיבל, אכן הוקם ע"י יהושע בעת מעמד הר גריזים והר עיבל. ראינו שמה שמאפיין את ה"ארוורים" הוא שבדרך כלל מדובר בעבירות הנעשות בסתר, ורק ה' יודע עליהן ושאוּלי מדובר בהקדמה לברכות והקללות עצמן, שמובאות בפרק הבא.

פרק כח - הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן?; הקללות – מה מאפיין אותן?; האם התקיימו במציאות?

הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן?

וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם, וְנִתְּנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלֶיךָ עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגָה - כִּי תִשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. בָּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר; וּבָרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֶה. בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶה וּפְרִי אֲדָמָתָה וּפְרִי בְהֶמְתָּה; שָׁגַר אֲלֵפִיךָ וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ. בָּרוּךְ טִנְאֶה וּמִשְׁאֲרָתָה. בָּרוּךְ אַתָּה בְּבָאֶה וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתָה. יָמֵן ה' אֵת אֲיִבֶיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ נִגְפִים לְפָנֶיךָ - בְּדָרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׂבָעָה דָרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ. יָצוּ ה' אֵתָה אֵת הַבְּרָכָה בְּאֶסְמֶיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבְרָכָה בְּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. יְקִימָךְ ה' לֹא לַעַם קְדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ כִּי תִשְׁמָר אֵת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָיו. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּנִּי. וְהוֹתַרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בִטְנֶה וּבְפָרִי בְהֶמְתָּה וּבְפָרִי אֲדָמָתָה עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִךָ לָתֵת לָךְ. יִפְתַּח ה' לָךְ אֵת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב, אֵת הַשָּׁמַיִם, לָתֵת מִטֶּר אֲרֻצֶּה בְּעֵתוֹ וּלְבָרֶךְ אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלּוֹיֵת גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוָה. וְנִתְּנָה ה' לְרֹאשׁוֹ וְלֹא לְזָנֵב וְהִיִּיתָ רַק לְמַעֲלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה - כִּי תִשְׁמָע אֵל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְשָׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת. וְלֹא תִסּוּר מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאל, לְלַקֵּת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרַי לְעַבְדָּם. (דברים כח, א-יד)

מתי נאמרו הברכות האלו? ע"י משה במואב או ע"י יהושע בהר גריזים והר עיבל?

הברכות והקללות בפרק זה נאמרו ע"י משה בערבות מואב. אלה שבפרק הקודם "ארור האיש..." נאמרו בימי יהושע בשכם, אך כפי שהזכרנו קודם, לפי ספר יהושע ח, כנראה שיהושע חזר על כל הברכות והקללות במהלך מעמד הר גריזים והר עיבל, כפי שנאמר שם, לגבי יהושע, בפסוק לד, ואחרי כן קרא את כל דברי התורה, הברכה והקללה, ככל הכתוב בספר התורה.

מה מאפיין את הברכות, כתוצאה מקיום המצוות?

מעניין ששכר קיום המצוות כאן הוא בעיקר חומרי - גשמים בעתם, עושר, נצחונות צבאיים, עליונות על הגויים וכבוד לאומי. אך יחד עם זאת רואים גם: יְקִימָךְ ה' לֹא לַעַם קְדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ, כִּי תִשְׁמָר אֵת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָיו" - שזו אולי התכלית. לפי הרמב"ם בהקדמה לפרק "חלק" במסכת סנהדרין, כל הטובות החומריות הן רק אמצעים כדי להגיע

לטובות רוחניות ושכליות ולעולם הבא. גם הרעות והטרדות הן אמצעי כדי למנוע קיום מצוות וטובה רוחנית לרשעים.

יש מפרשים את סוף פסוק ט, "כִּי תִשָּׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו" כגולת הכותרת של הברכות, כאילו שנאמר, "אשר תשמור...". מפני ש"שכר מצווה – מצווה". עצם קיום המצוות הן ברכה למקיימים אותן, לפי פרקי אבות ד, ב: בן עזאי אומר, הוי רץ למצוה קלה, וברח מן העבירה: שמצוה גוררת מצוה, ועבירה גוררת עבירה; ששכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה.

למה הברכות נאמרו בלשון יחיד? הרי מה שקובע זה התנהלות רוב העם ולא הפרט.

לפי פרשן הגמרא המהרש"א, לאחר כניסתם לארץ התחילה הערבות ההדדית בעם, כך שכל אחד ואחד היה צריך לדעת שגם הוא אחראי למה שיקרה בעם - לטוב או לרע.

מתי מזכירים שנהיה "לראש ולא לזנב", (פסוק יג)? מה המשמעות?

בברכות ראש השנה, מברכים על ראש של דג או כבש ומבקשים: יהי רצון מלפניך... שנהיה לראש ולא לזנב. במשמעות התורה, הכוונה שמברכים שעם ישראל יהיה מהמובילים שבאומות העולם ולא מהנגררים. בתחומים רבים עם ישראל הוא מהמובילים – במדעים - (פרסי הנובל יוכיחו), בחכמה ויצירה אינטלקטואלית, ביזמות, המצאות, הייטק, בבטחון (תעשיות והמצאות בטחוניות, אזהרה מפני אירן) וכו'. יחד עם זאת, דווקא בתחום התרבותי – מוסרי – דתי, נראה כי עם ישראל נגרר לעתים אחרי אומות העולם במקום להוביל ולשמש דוגמה, בגישה יהודית – אותנטית.

בענין זה נאמר בפרקי אבות ד, כ, "הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים". עדיף להיות זנב למשהו חיובי מאשר ראש לדבר שלילי. כמובן שהאידיאל הוא להיות ראש לאריות.

האם הברכות התקיימו במציאות? אם כן מתי?

ברוב התקופות, רוב העם לא ממש שמר את התורה ולכן ממילא, לא התקיימו כל הברכות. יתכן שכאשר היתה יותר שמירה של מצוות התקיימו יותר ברכות. אולי הדבר הקרוב ביותר לקיום הברכות הוא תחילת מלכות שלמה המלך, תקופה שהתברכה במקדש, שמירת מצוות, עושר, כבוד בעיני אומות העולם, צבא חזק וכו'. נאמר על תחילת מלכותו: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל לְבֵטַח, אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ, מִדֶּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע – כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה", (מלכים א, ה, ה). אולי תקופה זו צריכה לשמש לנו כמודל לחקוי גם היום.

הקללות – מה מאפיין אותן? ; האם התקיימו במציאות?

וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם - וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוּךָ. אַרְוֵר אֶתְּךָ בְּעֵיר וְאָרֹר אֶתְּךָ

בשדה. ארור טנאף ומשארתה. ארור פרי בטנה ופרי אדמתה, שגר אלפיה ועשתרת צאנה. ארור אתה בבאך וארור אתה בצאתך. ישלח ה' בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה, עד השמדה ועד אבדה מהר מפני רע מעלליה אשר עזבתני. נדבק ה' בך את הדבר עד פלתו אתה מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה. נככה ה' בשחפת ובקדחת ובדלקת ובתרחרר ובתרב ובשדפון ובירקון ורדפוה עד אבדה. והיו שמייה אשר על ראשה נחשת והארץ אשר תחמיה ברזל. יתן ה' את מטר ארצה אבק ועפר, מן השמים ירד עליה עד השמדה. יתנה ה' נגף לפני איביה - בדרך אחד מצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו והיית לזענה לכל ממלכות הארץ. והייתה גבלתה למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריה. נככה ה' בשחין מצרים ובעפלים (ובשחורים) ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא. נככה ה' בשגעון ובענרון ובתמהון לבב. והיית ממשש בצחורים כאשר ממשש העור באפלה ולא תצליח את דרכיה והיית אף עשוק וגזול כל הנמים ואין מושיע. אשה תארש ואיש אחר ישגלנה (ישכבנה), בית תבנה ולא תשב בו, כרם תטע ולא תחללנו. שורה טבוח לעיניה ולא תאכל ממנו; חמרה גזול מלפניה ולא ישוב לה; צאנה נתנות לאיביה ואין לה מושיע. בניה ובנותיה נתנים לעם אחר ועיניה ראות וכלות אליהם כל היום ואין לאל נדה. פרי אדמתה וכל גיעה יאכל עם אשר לא ידעת והיית רק עשוק ורצוץ כל הנמים. והיית משגע ממראה עיניה אשר תראה. נככה ה' בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא תוכל להרפא מפנה רגלה ועד קדקדה. יולד ה' אתה ואת מלכה אשר תקים עליה אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיה ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן. והיית לשמה למשל ולשגינה בכל העמים אשר ונהגה ה' שמה. זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף פי יחסלנו הארבה. כרמים תטע ועבדת ונין לא תשתה, ולא תאגר פי תאכלנו התלעת. זיתים יהיו לה בכל גבולה ושמן לא תסוף פי ישל זיתה. בנים ובנות תוליד ולא יהיו לה פי ילכו בשבי. כל עצף ופרי אדמתה יגרש הצלצל. הגר אשר בקרבה יעלה עליה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה. הוא ילך ואתה לא תלוננו, הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב. ובאו עליה כל הקללות האלה ורדפוה והשיגוה עד השמדה, פי לא שמעת בקול ה' אלהיה לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוה. והיו בך לאות ולמופת ובתרעה עד עולם. תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיה בשמחה ובטוב לבב מרב כל. ועבדת את איביה אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל ונתן על ברזל על צווארה עד השמידו אתה. ישא ה' עליה גוי מרחק מקצה הארץ כאשר ידעה הנשר - גוי אשר

לא תשמע לשנו. גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון. ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר, שגר אלפיך ועשתרת צאנך, עד האבידו אתך. והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתך הגבהת והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל ארצך והצר לך בכל שעריך בכל ארצך אשר נתן ה' אלהיך לך. ואכלת פרי בטנך, בשר בניה ובנותיך אשר נתן לך ה' אלהיך, במצור ובמצוק אשר נציק לך איבה. האיש הרף בך והענג מאד תרע עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר בניו אשר יותיר. מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל, מבלי השאיר לו פל, במצור ובמצוק אשר נציק לך איבה בכל שעריך. הרפה בך והענגה אשר לא נסתה כח רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרף, תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. ובשליטה היוצת מבין רגליה ובבניה אשר תלד, כי תאכלם בחסר כל בסתר במצור ובמצוק אשר נציק לך איבה בשעריך. אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הפתבים בספר הזה - ליראה את השם הנכבד והנורא הזה, את ה' אלהיך. והפלא ה' את מכתך ואת מכות זרעך, מכות גדלת ונאמנות וחלים רעים ונאמנים. והשיב בך את כל מדונה מצרים אשר נגרת מפניהם ודבקו בך. גם כל חלי וכל מפה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת בעלם ה' עליך עד השמדך. ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב, כי לא שמעת בקול ה' אלהיך. והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם, כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה. והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת, אתה ואבותיך עץ ואבן. ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש. והיו סניף תלאים לך מנגד ופסדת לילה ויוםם ולא תאמין בסניף. בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר, מפחד לבבך אשר תפתד וממראה עיניך אשר תראה. והשיבך ה' מצרים באניות, בדרך אשר אמרתי לך לא תסיה עוד לראתה והתמפרתם שם לאיבה לעבדים ולשפחות, ואין קנה.

אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב, מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב. (דברים כח, טו-טז)

מה מאפיין את הקללות ומה ההתפתחות שבהן?

הקללות מתחילות באסונות טבע וקשיים כלכליים, מחלות, בצורת ורעב ועוברות לתבוסות צבאיות ובהמשך למצור על ערים, נפילת הבנים בשבי ומכירתם לעבדות, מחלות נפש, גלות מהארץ – כולל חזרה למצרים.

לפי הרמב"ן, הברכות והקללות שבפרשת בחוקותי מתייחסות לימי בית ראשון ואילו הברכות והקללות שכאן, לימי בית שני.

מבאר הרמב"ן על פסוקי הברכות, ד - ה: "ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך, ואחר כך פרוץ טנאך ומשארתך, כי פרי הבטן הוא הטוב והחביב יותר, ובקללה אחר אותו, כי העונש יגיעהו תחלה לנכסיו ואם לא ישוב ישיגהו בפרי בטנו. וכן הקדים בברכות נגיפת האויבים לפני הברכה באסמך ובכל משלח ירך (פסוקים ז - ח), כי ניצחון על האויבים הוא להם הכבוד והצורך הגדול בכיבוש הארצות ובישיבתם, ובקללות הקדים את המארה בכל משלח ירך ואחר כך את הנגיפה מפני האויבים, (ההפסד הצבאי) כי הוא העונש (החמור ביותר) שיגיע אליהם באחרונה וכן יגלו בסוף מהארץ".

לפי האברבנאל לא ניתן להחשיב את ימי בית שני כ"גאולה" מפני שרוב העם נשאר בחוץ לארץ; השיבה היתה ברשיון של כורש מלך פרס; ברוב התקופה עם ישראל היה משועבד לעמים אחרים (פרס, יוון, רומא); השכינה לא שרתה בבית המקדש, ועוד. לכן הקללות בפרשת בחוקותי וגם כאן נאמרו על כל התקופה, מאז חורבן בית ראשון, אם כי רוב הקללות בפרשה זו מתייחסות לימי בית שני והגלות שבאה בעקבותם. למשל, נאמר בפסוק ל"ו "יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואתה ואתה ואתה", כלומר למקום אחד ובפסוק ס"ד נאמר: "והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ. הפסוק הראשון מתאים לגלות הראשונה לבבל ואילו השני, לגלות השנייה. לגבי פסוק ס"ח: "והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרת לך לא תסיף עוד לראתה", לפי יוסף בן מתתיהו, אכן במהלך המרד הרומאים העבירו יהודים למצרים באניות.

מה אפשר ללמוד מפסוקים מז - מח: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב פל. ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה' בך פרעב ובצמא ובצירם ובחסר פל ונתן על ברוך על צוארך עד השמידו אתך.

פשוט הפסוק, שעזיבת המצוות כאשר המצב טוב ושמח, תוביל בסוף לשעבוד קשה לגויים. לימוד חשוב נוסף הוא שכאשר טוב לנו מבחינה חומרית ויש הצלחות וסיפוק עצמי לעתים מתחילים להתנשא ולזלזל במצוות, במקום לייחס את מצבנו לברכת ה' ובמקום להודות לו ולקיים מצוות בזמן שמחה.

יחד עם זאת, אפשר לפרש את הפסוק אחרת – שיש לקיים את המצוות בשמחה. לפי פרשנות זו שואל הרב יעקב אריאל בספרו "מאהלי התורה": מדוע מגיעים עונשים נוראים כל כך רק בגלל

שהעם לא עובד את ה' בשמחה. האם לא מספיק לעבוד את ה' סתם? הוא מסביר שהתורה מדגישה במספר מקומות, גם בפרשתנו, את החשיבות של קיום המצוות מתוך שמחה, כגון "וְשִׂמְחָתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ" במצוות ביכורים. התשובה היא שקיום מצוות באופן מלא תלוי גם בשלמות נפשית ובהזדהות מלאה, מכל הלב, דהיינו במצב של שמחה. מי שעצוב או אדיש או שלא מזדהה עם מה שהוא עושה - אינו שלם. לכן עבודת ה' שלו אינה שלמה, אלא פעולה טכנית ברובה. גם לה יש ערך, אך התורה אינה מסתפקת בה. מי שרחוק נפשית מהמצווה, מתרחק מה', מה שעלול להביא, בסופו של דבר, לגלות מהארץ. תנועות החסידות הדגישו מאוד את הפן החשוב הזה שבקיום מצוות ומקיימות את הנאמר בתהילים ק, ב: עֲבָדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה; פֵּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּה.

מהן הקללות הנוראות ביותר?

אולי פסוקים נג – נו: וְאֶכְלֹתָ פְּרִי בְּטֶנֶךָ בְּשֶׁר בְּנִיךָ וּבְנֹתֶיךָ...

במגילת איכה ד, י, המתארת את ירושלים בעת חורבן הבית הראשון, נאמר: יְדֵי נָשִׁים רִחַמְנִיּוֹת בְּשָׁלוּ יְלִדֶיהֶן; הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ, בְּשֶׁכַר בַּת עַמִּי". גם יוסף בן מתתיהו כותב (מלחמות היהודים ו', 201) על אישה שהמיתה את בנה בשעת המצור שלפני חורבן בית שני ולבסוף אכלה את בשרו. גם בספר מלכים ב, פרק ו, מתוארות בצורה מזעזעת תוצאות הרעב בימי יורם בן אחאב: וַיְהִי רָעַב גָּדוֹל בְּשִׁמְרוֹן וַהֲנִיחַ צָרִים עָלֶיהָ עַד הָיְתָה רֹאשׁ חֲמוֹר בְּשִׁמְנִים כֶּסֶף וְרַבֵּעַ הַקֶּב חָרִי יוֹנִים בַּחֲמֶשֶׁת כֶּסֶף. וַיְהִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עָבַר עַל הַחֲמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר: הוֹשִׁיעָה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר אֵל יוֹשֻׁעַף ה', מֵאַיִן אוֹשִׁיעַף? הַמֶּן הַגֶּרֶן אוֹ מִן הַיָּקֵב. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ? וַתֹּאמֶר: הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה אֵלַי: תְּנֵי אֶת בְּנֶךָ וְנֹאכְלָנוּ הַיּוֹם וְאֶת בְּנֵי נֹאכְלֵנוּ. וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בְּיוֹם הַיּוֹם: תְּנֵי אֶת בְּנֶךָ וְנֹאכְלָנוּ, וַתַּחֲבֹא אֶת בְּנָהּ. וַיְהִי כִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי הָאִשָּׁה, וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וְהוּא עָבַר עַל הַחֲמָה וַיֵּרָא הָעָם וַהֲנִיחַ הַשֶּׁק עַל בְּשָׂרוֹ מִבַּיִת.

איזה עוד קללות התקיימו במציאות? היכן ומתי?

האברבנאל מפרש את פסוק ס"ד, "וְעַבְדְּתָ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאַבְתֵּיךָ, עֵץ וְאֶבֶן", כמרמז על האנוסים בספרד ובפורטוגל בימיו. רבים התנצרו, למרות שידעו שה"אלהים האחרים" הם "עץ ואבן". הוא מפרש את פסוק ס"ה: "וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגְּעוּ וְלֹא יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף רַגְלְךָ וְנָתַן ה' לְךָ שָׁם לֵב רָגֹז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדָאָבוֹן נֶפֶשׁ", כתיאור של האנטישמיות, אשר באופן פרדוקסאלי, מנעה את טמיעת ישראל בין העמים ובכך בעצם שמרה על המשך קיום העם.

מבאר הרמב"ן על פסוק מ"ט, יִשָּׂא ה' עֲלֶיךָ גוֹי מִרְחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ", כי באו אספסינוס וטיטוס בנו עם חיל גדול רומי בארץ ולכדו כל ערי יהודה הבצורות והצר להם מאד, כמו שידוע בספרים שלכדו גם חומות ירושלים ולא נשאר אלא בית המקדש וחומת העזרה והיו אוכלים בשר בניהם

ובנותיהם. וכאשר נלכדה גם היא אז התקיים "וְנִסְתַּחֲתַם מֵעַל הָאֲדָמָה". ואז שבו הרומיים לארצם ובידם גלות ירושלים וביד עמים רבים אשר אתם מיוון ומצרים וארם ויתר עמים רבים, ונתקיים (פסוק ס"ד) וְהִפְיֹצָךְ ה' בְּכָל הָעַמִּים וְגו'.

הוא מוסיף: והכתובים הבאים אחר כך הם עונשם בגלות, וכן "וְהָיוּ חֲיִידֵי תְּלָאִים לְךָ מִנְּגִיד" (פסוק סו) מפני פחדנותינו בגלות ביד העמים הגוזרים עלינו גזירות תמיד. והנכון שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חורבן הבית השני כי היו מתנכלים להם להאבידם לגמרי. על כן אמר אחריו (פסוק ס"ח) וְהִשִּׁיבְךָ ה' מִצָּרִים בְּאֲנִיּוֹת, שהיה זה כאשר כלו להוציאם מן הארץ. ורבותינו אמרו (פתיחתא מדרש אסתר רבה), ולמה למצרים? לפי שזה כיעור ורע לעבד (שיצא ממצרים) כשהוא חוזר לרבו הראשון (וכנראה נמכר כעבד). אם כן הזכיר מצרים דרך תוכחות.

אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבינו לא נתקללו מעשה ידינו ולא אלופינו ועשתרות צאננו ולא כרמינו וזיתינו ואשר נזרע בשדה, (כי בד"כ לא היו ליהודים שדות), אלא אנחנו נמצאים בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא או בטוב מהם שרחמיו עלינו, כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו, מד) "וְאֶף-גַּם זֹאת, בְּהִיּוֹתְם בְּאֶרֶץ אֲיִבֵיכֶם, לֹא מֵאֲסֹתִים וְלֹא גְעֻלֹתִים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּם, כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם".

וכבר פירשתי בסדר "אם בחקותי" סוד הברית הזאת, וכי הוא על זמן גלותנו היום ביד החיה הרביעית – (אולי חזיר, דהיינו רומא, בנבואת דניאל, אחרי בבל - אריה, פרס - דוב, ויוון - נמר). ואחר כך הבטיח את הגאולה ממנו. (חזון ארבע החיות הוא חלום נבואי שראה דניאל בשנה הראשונה למלכות בלשאצר מלך בבל, ומתואר בפרק ז' בספר דניאל. בסוף החזון מופיעים "קדישי עליונים" - קדושי עליונים, שימשלו בעולם אחרי אותם מלכים).

נוסיף שאין הכרח לומר שכל הקללות התקיימו ולחפש את קיומן, כי הקללות בדרך כלל יבואו בהתאם לאופי ולחומרת העבירה שנעברה, בצורה של מדה כנגד מדה. אם לא נעברו כל העבירות או שחלקן נעברו בצורה לא כל כך חמורה, אין הכרח שיבואו כל הקללות במלוא חומרתן. באותה מידה, לא בהכרח יבואו כל הברכות על קיום מצוות.

האם חלק מהקללות התקיימו גם בעת המודרנית?

לצערנו חלקן התקיימו בישוב היהודי עד קום המדינה. בשנות ה - 20 של המאה הקודמת היו שנות בצורת, קשיים כלכליים, מחלות, ורעב אשר גרם ליהודים רבים לרדת מן הארץ. היו קשיים ביטחוניים בפרעות הערבים (תר"פ, תרפ"ט, תרצ"ו), ועוינות מצד שלטון המנדט הבריטי. במלחמת תש"ח נפלו כ - 6000 יהודים וגם נפילה בשבי. אמנם עברנו את התקופות האלו בגבורה והקמנו מדינה לתפארת אך בתכנון נכון יותר ואולי יותר שמירת מצוות, יתכן שהדברים יכלו להתנהל עם פחות קרבנות וקשיים. כפי שפירש הרמב"ן, הקללות כאן מתייחסות לישוב היהודי בארץ ישראל דווקא, ולא בגלות.

סיכום פרק כח

בפרק ראינו את הברכות שיבואו לעם על קיום המצוות, ומנגד, הקללות העלולות לבוא על אי קיומן ועבירה עליהן. ראינו שהברכה האולטימטיבית היא שהעם יגיע לרמת קדושה גבוהה. ראינו שרבות מהקללות התקיימו במהלך ההיסטוריה היהודית. בנוסף, ראינו כמה חשוב לעבוד את ה' בשמחה דווקא.

פרק כט - חתימת הברכות והקללות וההקדמה לברית. האם לא אכלו לחם 40 שנה?

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, לַפְרֹעָה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אֶרֶצוֹ. הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיךָ - הֲאֵתָת וְהַמִּפְתִּים הַגְּדֹלִים הָהֵם. וְלֹא נָתַן ה' לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר - לֹא בָּלוּ שְׁלַמְתִּיכֶם מֵעֲלִיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלְךָ. לֶחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּן וְשִׁכָר לֹא שָׁתִיתֶם, לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַתִּבְאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּצָא סִיחֹן מִלֶּדֶךָ תִּשְׁבּוּן וַעֲוֹג מִלֶּדֶךָ הִבְשֵׁן לִקְרַאתְנוּ לְמַלְחָמָה, וַנִּגַּח אֶת אֶרֶצָם וַנִּתְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאוּבֵנִי וְלְגָדִי וְלַחֲצִי שְׂבָט הַמְּנַשֵּׁי. וַשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, לְמַעַן תִּשְׁכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. (דברים כט, א-ח)

וְלֹא נָתַן ה' לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. מה הכוונה ומה מיוחד ב - "היום הזה"?

האברבנאל מסביר את הפסוק כשאלה: האם "לא נתן ה' לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" את כל הנסים שעשה לכם במצרים ובמדבר? ובכל זאת, לא ידעתם ולא ראיתם.

לעומת זאת מפרש רש"י: עד היום הזה - שמעתי שבאותו היום נתן משה את ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב בפרשת וילך: (דברים לא, ט) "וַיִּתְּנָה אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי... בְּאוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אִי אֵנוּ עֹמְדִינוּ בְּסִינַי וְקִיבַלְנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְנִיתְּנָה לָנוּ. וְמָה אַתָּה מְשַׁלֵּט אֶת בְּנֵי שְׂבָטְךָ עֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ לָנוּ מִחַר "לֹא לָכֶם נִיתְּנָה - לָנוּ נִיתְּנָה (הַתּוֹרָה)". וְשִׂמַח מֹשֶׁה עַל הַדְּבָר וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם: הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ לַעַם וְגו'. הַיּוֹם הַזֶּה הִבַּנְתִּי שֵׁאתֶם דְּבָקִים וְחַפְצִים בַּמָּקוֹם.

לא בָּלוּ שְׁלַמְתִּיכֶם מֵעֲלִיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלְךָ - האם במשך 40 שנה הלכו עם אותם בגדים ונעליים? והרי בכל מקרה ילדים גדלו והיו זקוקים למידות גדולות יותר.

רוב המפרשים מייחסים את לנס. אך אפשר להבין שהכוונה שבני ישראל לא חסרו דבר בלכתם במדבר. היו להם מספיק בגדים ונעליים, וכן מאכל ומשתה. לכן לא היו צריכים ללכת בבגדים בלויים.

מה כוונת פסוק ה - לָחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם ? האם בכלל לא אכלו לחם 40 שנה ?

יתכן שכן. זה די מובן כי בדרך כלל ב - 40 שנות הנידודים במדבר בני ישראל לא היו במקומות שבהם יכלו לגדל חיטה או לנטוע כרמים.

אבל מפרש הרמב"ן: לָחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וַיֵּין וְשִׁכָר לֹא שָׁתִיתֶם – הטעם: לא אכלתם ממנו שתוכלו לחיות ממנו, כי עיקר מחייתם במן היתה, למען תדעו כי אני ה' אלהיכם המחיה אתכם במעשה הנס. ואין טעמו שלא אכלו לחם כלל, כמו "לָחֶם לֹא אֲכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי", (ע"י משה, לעיל ט, ט), כי בקצת מהזמנים היה לישראל במדבר לחם, כמו שכתוב (שם ב, כח, כט) "אֶכֶל בַּכֶּסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכֶלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעֱבְרָה בְּרִגְלִי. פֶּאֶשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עִשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעֲרֵי הַמּוֹאָבִים הַיִּשְׁבִּים בְּעַר. וּרְבוּתֵנוּ הַזְכִּירוּ (יומא עה, ב) דברים שתגרי (סוחר) אומות העולם מביאים להם במדבר.

אבל כמעט בכל 40 השנה באמת לא אכלו לחם, אלא מן.

סיכום פרק כט - חלקי

הפרק משמש כעין חתימה לפרשת הברכות והקללות. ראינו פירושים לפסוק ג "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניכם לראות ואזניכם לשמע עד היום הַזֶּה" – מה מיוחד ל"יום הזה", ושמשך 40 השנה, בני ישראל כמעט שלא אכלו לחם, אלא מן.

הרעיון המרכזי של פרשת כי תבוא

הרעיון המרכזי בפרשה הוא הברכות המגיעות על שמירת המצוות והקללות על אי - שמירתן. לצערנו, ראינו שבמהלך תולדות עם ישראל כנראה שיותר קללות התקיימו מאשר ברכות, וזאת בגלל שברוב התקופות בארץ ישראל (שהיא המקום העיקרי לקיום המצוות), רוב העם לא קיים את מצוות התורה. מגמה זו נמשכת גם היום.

פרשת נצבים

פרק כט - המשך: ברית עולם בין ה' לישראל שנכרתה לפני הכניסה לארץ; שוב אזהרה שלא להתפתות לעבודה זרה ולהתמכרות לתאוות; גורל עשרת השבטים אשר לא שמרו את הברית; שממת ארץ ישראל; ערבות הדדית

כריתת ברית נוספת על התורה; אזהרה להתרחק מעבודה זרה

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם – ראשיכם, שבטיכם, זקניכם ושטריכם, כל איש ישראל. טפכם, נשיכם, וגרף אשר בקרב מחנהך - מחטב עצים עד שאב מימיה. לעבדך בברית ה' אלהיך ובאלתו, אשר ה' אלהיך פרת עמך היום. למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים, פאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתך, לאברהם ליצחק וליעקב. ולא אתכם לבדכם אנכי פרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת. פי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום. (דברים כט, ט-יד)

לאיזה יום הכוונה במילים "אתם נצבים היום"?

לפי רש"י, מדובר ביום מותו של משה. (יתכן שלא דווקא יום מותו אלא קרוב אליו). דבר אחר "אתם נצבים", לפי שישראל יצאו מפרנס לפרנס (ממנהיג למנהיג), ממשה ליהושע, עשה אותם מצבה - (התייצבות), כדי לזרזם ולסמן את חילופי המנהיגות.

באיזה ברית מדובר?

הרמב"ן מבאר את פירוש רש"י לפסוק יז: "פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שכט... ללקת לעבד את אלהי הגוים ההם...". לכן אני צריך להשביעכם". והטעם, לומר שאני צריך להביאכם באלה ובשבועה עתה בברית הזאת, מיראתי שאולי יפתה לב מקצתכם לשקוצי מצרים כפי שעשיתם בעגל, או לשקוצי עמון ומואב אשר ראיתם בדרך כמו שהיה לכם בבעל פעור, כי בברית הראשונה בשעת מתן תורה לא היו שם אלות וקללות", (כי עדיין לא נכשלו בעבודה זרה). מטרת הברית להזהיר אותם בצורה קשה ומוחשית בפני פתויי העבודה הזרה אשר ייפגשו אתה בארץ כנען ואשר כנראה היתה מפתה מאוד.

מה הכוונה "למען הקים אתך היום לו לעם"? האם רק היום נהיו בני ישראל לעם ה'?

יתכן שעכשיו, ערב הכניסה לארץ ישראל, נוצר מצב חדש ושונה באופן מהותי בקשר שבין עם ישראל לה'. לעומת הקשר הפאסיבי מצד ישראל, שנוצר לאחר יציאת מצרים ובעת השעייה במדבר. כעת מדובר בקשר תמידי, אקטיבי וחזק, המחייב יותר.

מי הם "אשר איננו פה עמנו היום"?

רש"י כותב: וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹּה - ואף עם הדורות העתידיים להיות.

איך אפשר לחייב את הדורות הבאים בברית שלא היו נוכחים בה? למה שהתורה תחייב אותנו היום?

לפי האברבנאל, מי שמקבל זכות כלשהי, כגון ירושה, מקבל גם את ההתחייבויות הנלוות לזכות, כגון את החובות שהשאיר אביו. מפני שהעם זכה לכך שה' הציל אותם משעבוד מצרים הם קיבלו על עצמם את החיוב במצוות.

עכשיו כנגד הזכות של ירושת הארץ, יש צורך בכריתת ברית חדשה כדי להבהיר שהזכות לארץ ישראל מותנית בקיום המצוות. לכן החובה חלה גם על הצאצאים, היורשים את הזכויות.

האברבנאל מביא את נבואות יחזקאל לגולים לבבל (כ, לב – לד): "וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיָה לֹא תִהְיֶה - אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיָה כַּגֹּיִם, כְּמִשְׁפַּחַת הָאֲרָצוֹת, לְשָׁרֵת עֵץ וְאֶבֶן. חִי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה - אִם לֹא בְיַד תִּזְקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם. וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וּקְבַצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצְתֶם בָּם, בְּיַד תִּזְקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׁפוּכָה". אחר כך מתאר הנביא את יסורי העם בגלות, עד לחזרה לארץ ישראל. עם ישראל אינו יכול לברוח מייעודו ולנסות להתבולל בין העמים.

האברבנאל קושר את הנבואה למתנצרים ולאנוסים בספרד, אשר ניסו להשתחרר מהברית עם ה' ללא הצלחה. בדורות האחרונים מודגש הדבר עוד יותר, כאשר יהודים שניסו בכל כוחם להתבולל בין עמי אירופה, נשלחו ע"י הנאצים למחנות ההשמדה, כמו כל שאר היהודים. הברית ממשיכה להתקיים למרות הכל.

הרב יצחק עראמה, בעל ספר "עקדת יצחק", פירש שהברית הזאת היא כעין חוק טבע. אם בני ישראל מנסים לברוח מהברית, פועל יוצא מכך, ולא עונש אקטיבי, הוא הסרת ההגנה מצד ה' ולכן כעין כליה עצמית.

פִּי אַתֶּם יִדְעֶתֶם אֵת אֲשֶׁר יִשְׁבְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בְּקִרְבֵּי הַגֹּיִם אֲשֶׁר עָבַרְתֶּם. וַתִּרְאוּ אֵת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלְלֵיהֶם, עֵץ וְאֶבֶן, כְּסֵף וְזָהָב, אֲשֶׁר עִמָּהֶם. פֶּן יִשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שִׁבְט, אֲשֶׁר לָבְנוּ לְפָנָי הַיּוֹם מֵעַם ה' אֱלֹהֵינוּ, לְלַקֵּת לַעֲבֹד אֵת אֱלֹהֵי הַגֹּיִם הָהֵם - פֶּן יִשׁ בְּכֶם שָׂרֵשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה. וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֵת

דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְבוֹ לֵאמֹר: שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בְּשָׂרָוֹת לִבִּי אֶלֶף, לְמַעַן סְפוֹת הֶרְוָה אֶת הַצְּמָאָה. לֹא יֵאָבֶה ה' סְלִחַת לּוֹ, כִּי אֲזִי יַעֲשֶׂה אִפֶּי ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הַהוּא וְרַבְצָה בּוֹ כָּל הָאֱלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמִתְּחֵלָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. וְהִבְדִּילוּ ה' לְרַעַה מִכָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֱלֹהֵי הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה. (דברים כט, טו-כ)

מה זה "שָׂרֵשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה"?

רש"י מפרש "שָׂרֵשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה" - שורש מגדל עשב מר, כגידין שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם.

מה הכוונה במילים: "וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְבוֹ לֵאמֹר: שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בְּשָׂרָוֹת לִבִּי אֶלֶף"?

לפי הרמב"ן, מדובר באדם הצוחק על האיום של הברית, אולי כדי לא להיות מוגבל או מחויב על ידה - ואומר "לי זה לא יקרה". הוא יראה שזה יקרה, ועוד איך. הוא מוסיף "כי נפש האדם הֶרְוָה, (אחרי שתייה), שבדרך כלל איננה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבוא בלבו קצת תאוה והוא ימלא תאוותו, אז יוסיף בנפשו תאוה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה, יותר מבראשונה, ותתאוה נפשו עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה". הרמב"ן מתאר תהליך התמכרות. באופן פרדוקסאלי, תאוותיו של האדם גוברות ככל שהוא מנסה להשביע אותן יותר, כמו אדם המתחיל להשתמש בסמים, אשר זקוק למנות גדולות והולכות ככל שהוא משתמש יותר ובסוף הוא מתמכר לחלוטין.

הוא מביא דוגמא של אדם המתאוה ל"זימת הנשים היפות", (תאוה מינית או גרוי מיני). הוא עלול להיות כל כך שטוף בזימה, שיבוא אפילו על זכר או בהמה (אם אינו מוצא אישה זמינה) כענין שהזכירו חכמים (מסכת סוכה, נב): "איבר קטן לו לאדם - (אם) משביעו - (הוא) רעב. (אם) מרעיבו - שבע", כלומר שכאשר אדם מנסה להשביע את תאוותיו הוא תמיד ירעב לעוד והתאוה לא תדע שובע. לעומת זאת, אם הוא שולט על תאוותיו ולא מנסה לרדוף אחריהן, הוא מרגיש שבע ורגוע. הוא מפרש את המונח "שרירות לב" כהתחזקות התאוות, (שרירות מלשון שריר חזק, כלומר אטימות או עיקשות הלב). הוא יוסיף נפשו הֶרְוָה (אחרי ששתה) עם הצמאה כי תאוה ויצמא למה שהיה שבע ממנו קודם, וישאר לעולם צמא.

בעל ה"עקידת יצחק" מפרש שהכוונה לאדם הכופר בתורה וטוען שמאחר שאינו מקבל אותה היא אינה מחייבת אותו, (כמו חלק מהציבור היהודי היום שאינו מרגיש זיקה כלשהי למצוות היהדות ומבחינתו אינן מחייבות אותו כלל). אדם כזה עדיין ירצה אולי להנות מעובדת היותו יהודי מבחינת הלאום. הוא רוצה להנות מהזכויות של היות יהודי, (והזכות לארץ ישראל)

מבלי לקבל את החובות שכרוכות בכך. התורה מבהירה שלא יצליח לו לאורך זמן ולא בטוח שצאצאיו של אדם כזה ישארו יהודים.

מה הכוונה – "למען ספוט הנה את הצמאה"?

רש"י מפרש "הנה", שוגג שהוא עושה עבירה, כאדם שיכור שהוא עושה שלא מדעת – מלשון "רוויה". "הצמאה" - שהוא עושה מדעת ומתאוה, לפי שה' יוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג ולא העניש עליו. עתה הוא גורם לכך שה' יצרף את השגגה עם הזדון ויפרע ממנו על הכל. כלומר שהעובד עבודה זרה, יענש גם על דברים שעשה לפני כן בשוגג. הרמב"ן מסביר שאדם כזה, ההולך אחר תאוותיו, יעשה "דווקא" ויצמיח את הלענה – עשב מר, אחרי שהוא שומע את האלה ותאוותיו עלולות להתחזק. האבן עזרא מפרש שהצדיק נמשל ל - "נה", כעץ שתול על פלגי מים (ירמיהו יז) והרשע ל - "צמאה" כערער בערבה (שם). הכוונה ש"שלוש יהיה לי", אע"פ שאלך בשרירות לבי כי בצדקת הצדיקים אחיה והם יצילו אותי כי הם רבים ואני יחיד חוטא והוא יתוסף אל הנה. על כן כתוב אחריו "לא יאבה ה' סלח לו". לא יוכל לסמוך על זה כי התייחסות ה' היא אישית.

מהן "אלות הנפרית הנתונה בספר התורה הנה"? האם התקיימו?

זה העונש שיבוא על עובדי העבודה הזרה. ניתן לומר שכל זה התקיים אצל עשרת השבטים בממלכת ישראל, אשר לרוב עבדו עבודה זרה והיו רחוקים מאוד מקיום המצוות במשך כ - 200 שנות קיום הממלכה. הם יצאו לגלות יותר מ - 150 שנה לפני ממלכת יהודה ולמעשה רובם נעלמו כיהודים.

מה עלה בגורלם של עשרת השבטים?

יש הטוענים כי לפני חורבן ממלכת ישראל רבים מתושבי הממלכה נמלטו לממלכת יהודה ששמרה על עצמאותה. לביסוס טענתם הם משתמשים בממצאי חפירות ארכאולוגיות שנערכו בירושלים מהן עולה כי אוכלוסיית העיר הכפילה את עצמה פי כמה וכמה בתקופה שלאחר הגליית האשורים את תושבי ממלכת ישראל, דבר האפשרי רק אם חלה הגירה של ישראלים מהצפון אל ממלכת יהודה. אם כך, למעשה רבים מעשרת השבטים לא נעלמו, אלא נטמעו בשבטי יהודה ובנימין.

למרות הצורה שבה מתוארת ההגליה לאשור בספר מלכים, מסתבר שלא כל תושבי ממלכת ישראל הוגלו לאשור. כך עולה גם מהאנאלים של תגלת פלאסר השלישי שטוען שהגלה "רק 27,290 איש מהעיר שומרון" ואת היתר השאיר במקום עם הטלת מס כבד עליהם. בנוסף המקורות האשוריים טוענים כי רק 13,250 איש הוגלו מהגליל, מבלי למנות את מניין הגולים מעבר הירדן המזרחי. מדובר בחלק קטן יחסית מכלל תושבי הממלכה.

הדעות לגבי מציאת השבטים האבודים, (המיעוט שהוגלה), חלוקות אף הן. לפי חלק מהדעות, השבטים אבודים לעד ולא יחזרו אף בעת קיבוץ הגלויות. אחרים טוענים כי יחזרו באחרית הימים ויש האומרים כי חזרתם מהגלות מותנית בחזרתם בתשובה. בסוף ספר יחזקאל (פרק מ"ח), מתאר הנביא את החלוקה העתידית של ארץ ישראל לשלושה עשר חלקים: עשרת השבטים, שבטי ממלכת יהודה וגם הכוהנים והלווים, שהפעם יהיה להם חלק בתוך נחלותיהם של שבטי ישראל. הסוברים שעשרת השבטים אכן יחזרו, מסתמכים על נבואת יחזקאל כהוכחה לכך.

לפי מר זוטרא גלו עשרת השבטים גם לאפריקה, (מסכת סנהדרין צד, א, והתלמוד הירושלמי - סנהדרין פרק י, ה) ויש אומרים שהם חזרו כבר בזמנו לארץ ישראל. ברחבי העולם, ובעיקר בדרום מזרח אסיה, נמצאות קבוצות אתניות המקיימות, מסיבות שונות, מנהגים המזכירים מנהגים יהודיים קדומים. יש המזהים אותן עם צאצאי עשרת השבטים, אך לאחדות מהקבוצות אין, בסבירות גבוהה, קשר עם עשרת השבטים.

המונח "עשרת השבטים" מיוחס לקבוצות הבאות:

פתאנים - אפגניסטן

הקשמירים - פקיסטן

צאצאי יהודי קאיפנג, סין

ישנן עוד קהילות שונות בסמרקנד - אוזבקיסטן ואזור מרכז אסיה המזוהים במחקר כמתאימים לזהוי עם עשרת השבטים ועד השבטים האינדיאנים בערבות ארצות הברית, שמוצאם מאסיה. לכולם יש מסורות ברמות שונות על היותם צאצאים של עשרת השבטים בנדודיהם. להלן רשימת קהילות יהודיות שטוענות ומייחסות עצמן או המיוחסות על ידי חוקרים מסוימים כצאצאי עשרת השבטים:

היהודים הקווקזים - בדרום רוסיה

יהדות בוכרה - לפי מסורת שרווחה אצלם הם מצאצאי עשרת השבטים. חלקם אף מייחס עצמו על שבט יששכר ושבט נפתלי.

יהדות כורדיסטן - לפי מסורת הרווחת אצל יהודי כורדיסטן הם מצאצאי עשרת השבטים.

יהדות פרס - לפי המתואר במקרא, ממלכת אשור כללה גם את פרס המודרנית וייתכן שעשרת השבטים ש"הוגלו אשורה", הוגלו בין היתר גם לפרס.

יהודי האיגבו (Igbo Jews) או בשמם האחר "איבו בני ישראל", הם קהילה דתית בתוך הקבוצה האתנית של בני האיגבו בניגריה, אשר חבריה פועלים על פי הדת היהודית ומאמינים כי אבות אבותיהם היו יהודים אשר היגרו מארץ ישראל למערב אפריקה לפני כ- 1,500 שנה.

יהודי האיגבו אינם היחידים אשר טוענים לזיקה ליהדות ולהיותם צאצאים ליהודים בניגריה. קיימות קהילות נוספות במדינה זו המנהלות פולחן ואורח חיים יהודי. ביניהן ניתן למצוא את הקהילה היהודית ביורובאלאנד - בית ישראל מגאנה. יהודי האיגבו מייחסים עצמם על השבטים גד, זבולון ומנשה.

יהדות הודו - לחלק מיהודי הודו ישנה מסורת שהם מצאצאי עשרת השבטים. אלפים מיהודי קיצ'ין בדרום הודו, קהילת "בני ישראל" ממערב הודו, ו"בני מנשה" מצפון מזרח הודו, אף עלו ארצה והתגיירו.

יהדות אתיופיה - אחת מההשערות על מוצא יהדות אתיופיה היא שמקורה בשבט דן, זאת בעקבות הופעתו המסתורית של אלדד הדני במאה התשיעית שסיפר ששבט דן יושב בחבש והדיווח של ההיסטוריון הערבי איבן האוקל על ממלכת הדני בצפון מערב אתיופיה במאה ה-10.

יהדות אפגניסטן - יש כאלה שסבורים כי היישוב היהודי באפגניסטן החל עם גלות עשרת השבטים בידי אשור. ד"ר אביגדור שחן שחקר את שבט הפתאנים באפגניסטן טוען בספרו "אל עבר הסמבטיון" כי הם צאצאי עשרת השבטים וכי לאחר "שמקלפים" את מעטה האסלאם מגלים מנהגים יהודיים רבים כמו סמלים של מגן דוד והמנורה וקמענות של שמע ישראל. בית המלוכה האפגני החזיק בספר העתיק "מחזן אי אפגני" שמתאר את הקשר של שבטי הפתאנים לבני משפחת שאול המלך. גם יהודי אפגניסטן מצדדים בטענה כי שבטים מוסלמים באפגניסטן הם צאצאי עשרת השבטים.

לפי זה, יתכן שרוב עשרת השבטים שגלה, אכן חזר כבר לחיק העם היהודי.

ישנם כאלה שטוענים כי היפנים הם מבני עשרת השבטים, כשהם מסתמכים על הדמיון לכאורה בין מילים בשפה העברית למילים בשפה היפנית, על דמיון לכאורה שבין דת השינטו לבין היהדות ועל הדמיון כביכול שבין סיפורי התנ"ך לבין סיפורי העם היפניים.

לבני הקבוצה האתנית הקרויה לְמֵבָה, היושבים בדרום אפריקה, זימבבואה, מלאווי ומוזמביק, ישנה מסורת שלפיה הם שבט ישראלי אבוד ולפי המסורת שלהם הם צאצאי אנשים (עם דגש על אבותיהם הזכרים) שעזבו את ירושלים (שהיתה בתחומי ממלכת יהודה) ומונים כ- 70,000 נפש. לפני 2,500 שנה נדדו עד לעיר צנעא שבתימן שממנה הם המשיכו בנדודיהם לאפריקה עד שהגיעו למקום מושבם בדרום אפריקה ובסביבותיה. דבר זה מעיד שיייתכן והלמבה הינם צאצאי תושבי ממלכת יהודה ולא צאצאי תושבי ממלכת ישראל, כפי שנהוג לחשוב. בני הֶלְמֵבָה שומרים שבת, לא אוכלים חזיר או מאכלים האסורים בתורה, שוחטים בהמות בדומה ליהודים, מלים תינוקות, ומשתמשים במגן דוד על מצבות. בחלקם נמצא DNA של גֶן כוהנים.

נזכיר כי סימנים תרבותיים יהודיים אצל קבוצות אתניות יכולים לנבוע מגיור או מהשפעה יהודית אחרת ולא דווקא מהיותם בני הקבוצה האתנית מצאצאי בני ישראל המקראיים. על מנת לברר ניתן כמובן לערוך בדיקות DNA. המקור: ויקיפדיה - עשרת השבטים.

וְאָמַר הַדּוֹר הָאֲחֵרֹן, בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהִנְכַּרְי אֲשֶׁר יָבֵא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת מִפְּנֵי הָאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵת תַּחְלָאֵיהָ אֲשֶׁר חָלָה ה' בָּהּ. גְּפֹרִית וּמֶלַח, שָׂרְפָה כָּל אֶרֶץ, לֹא תִזְרַע וְלֹא תִצְמַח וְלֹא יִעֲלֶה בָּהּ כָּל עֵשֶׂב, כִּמְהֶפַכַת סֹדֶם וְעַמֹּרָה אֲדָמָה וַיְצַבִּימ, אֲשֶׁר הֶפֶךְ ה' בְּאִפּוֹ וּבְחֻמָּתוֹ. וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם: עַל מֶה עָשָׂה ה' כִּכָּה לְאֶרֶץ הַזֹּאת? מֶה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה? וְאָמְרוּ: עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאֹם אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיִּלְכוּ וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם, אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם. וַיִּחַר אֵף ה' בְּאֶרֶץ הַזֹּאת לְהִבִּיא עָלֶיהָ אֶת כָּל הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה. וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֵף וּבְחֻמָּה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַח אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת פְּיוֹם הַזֶּה. הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לְנוּ וְלְבְנֵינוּ עַד עוֹלָם, לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. (דברים כט, כא-כח)

וְהִנְכַּרְי אֲשֶׁר יָבֵא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה ... האם התיאור של הארץ הוא מדויק? באיזו תקופות?

כפי שתיארו רבים אשר הגיעו לארץ ישראל בימי הביניים ועד המאה ה-19, התיאור של השממה, מיעוט האוכלוסין והזנחה, אכן אפיין את הארץ. כפי שתיאר הרמב"ן, באגרתו משנת 1267 את אשר ראו עיניו בארץ: "...ומה אגיד לכם בעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השיממון. וכללו של דבר, כל הקדוש – חרב יותר מחברו. ירושלים יותר מן הכל וארץ יהודה יותר מן הגליל...". תמונה דומה מתאר סמואל קלמנס, (1835 – 1910), הידוע בשם העט מארק טווין, הסופר האמריקני המפורסם, אשר ביקר בארץ ב-1867. הוא עבר בה כעיתונאי מטעם עיתון קליפורני בחברת צליינים לאורכה ולרוחבה ואת התרשמותו חקק בספרו "מסע תענוגות לארץ הקודש". הנה קטעים מדבריו: "...ארץ שממה שאדמתה עשירה למדי, אלא שכולה עולה שמיר ושית מרחב דומם ואָבֵל. יש כאן עזובה שאפילו הדמיון אינו יכול להעניק לה תפארת חיים ומעש. הגענו בשלום להר תבור... כל הדרך לא ראינו נפש חיה. בשום מקום כמעט לא היה לא עץ ולא שית, אפילו הזית והצבר אותם ידידים של אדמה זיבורית (= מסוג גרוע) כמעט אין בארץ... ארץ ישראל יושבת בשק ואפר, מרחף עליה כישופה של קללה ששדפה את שדותיה ואסרה את תעצומות כוחה באזיקים. ארץ ישראל שוממה וחשוכת חמדה...".

הַנְּסֻתָּוֹת לֵה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגִלַת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ עַד עוֹלָם... מֵהֵן "הַנְּסֻתָּוֹת" ו - "הַנְּגִלַת" בַּפְּסוּק כַּח ?

רש"י מפרש: הַנְּסֻתָּוֹת לֵה' אֱלֹהֵינוּ - ואם תאמרו מה בידינו לעשות? אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר "פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ וּגּוֹ", ואח"כ כתוב "וְרָאוּ אֶת מִפְּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא", והלא אין אדם יודע במטמוניו של חברו. אומר הקב"ה: אין אני מעניש אתכם על הַנְּסֻתָּוֹת, שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד, אבל "הַנְּגִלַת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ" לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענישו את הרבים. בספר תורה יש ניקוד על "לָנוּ וְלִבְנֵינוּ", (וְהַנְּגִלַת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ עַד עוֹלָם) לדרוש שאף על הנגלות לא העניש את הרבים על עוונות המעטים עד שעברו את הירדן וקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה.

הרמב"ן מסכים עם פירוש רש"י ומוסיף: "ודעתי בדרך הפשט, כי "הנסתרות" הם החטאים הנסתרים (בשגגה) מן העושים אותם כמו "שְׁגִיאוֹת מִי יִבִּין, מִנְּסֻתָּוֹת נִקְנִי", (תהלים יט, יג). הנסתרות (השגגות), הם לשם לבדו אין לנו בהן עוון אבל הנגלות שהם הזדונות, לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת חוקת עולם. ולפי שהביא באלה לעשות כל המצווה, הוציא מן החרם את העושה בשגגה שלא יתקלל באלה הזאת".

הרשב"ם מפרש ש"הַנְּסֻתָּוֹת" הם ה"ארורים" שבפרשת כי תבוא שלא ניתן להענישם ביד בית דין אלא ביד הקב"ה, מפני שהם נעשים בסתר, ללא עדים.

מהי ה"ערבות ההדדית" שרש"י מזכיר ומה השלכותיה ?

במובן המילולי, ערבות הדדית היא אחריות של הקהילה כלפי כל אחד מחבריה ושל כל אחד מחברי הקהילה כלפי הכלל.

במאה ה - 20 עקרון הערבות ההדדית בא לידי ביטוי באידאולוגיית הקואופרציה, המתבטאת בפועל במוסדות חברתיים קואופרטיביים. הקיבוץ בפרט, וישובים שיתופיים אחרים בהתיישבות העובדת, כגון מושבים, הוקמו על בסיס אידאולוגיה זו.

נקבע על ידי חז"ל כלל מוסרי והלכתי לציון ערבות הדדית - "כל ישראל ערבים זה לזה". במסכת סנהדרין כז, ב, כתוב על הפסוק בפרשת בחוקותי, "וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי תָרֵב, וְרָדַף אָיִן", (ויקרא כו, לו), שהכוונה, איש בעוון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה - אם יכלו למחות בעושי העוון ולא מחו. משמעות הבטוי היא כי כל יהודי נושא באחריות על קיום המצוות של חברו בארץ ישראל. מביאים בשם רבי שמעון בר יוחאי (ויקרא רבה ד) משל על אדם המפליג באניה ועושה חור בתחתית תאו הפרטי. לתדהמת הנוסעים באניה הוא טוען שזכותו לעשות חור בחדר שכן שילם עליו - תוך התעלמות מכך שכל האניה תטבע. כל ישראל נמצאים באותה סירה.

יהודים רבים שאינם שומרי מצוות אינם מבינים מדוע אכפת ליהודים שומרי מצוות מחילול שבת ב"איזור חילוני", לדוגמא. ע"פ עקרון הערבות ההדדית, אף שומרי השבת נפגעים ונענשים בגלל חילול השבת של יהודים אחרים אם לא יעשו כל שביכולתם למנוע זאת. העקרון של "חיה

ותן לחיות" אינו שייך לתחום שמירת מצוות היהדות ולהיפך, קיבוץ הגלויות שאנחנו עדים לו בדורות האחרונים מעצים ומדגיש את עקרון הערבות ההדדית. מקור חלקי: ויקיפדיה ערבות_הדדית.

אחד הבטויים הקיצוניים ביותר של הערבות ההדדית שהחלה אחרי הכניסה לארץ, הוא מקרה המעילה של עכן בן כרמי המתואר בספר יהושע פרק ז. בעת נפילת חומות יריחו בשעת הכיבוש, נדר יהושע נדר שכל הרכוש של העיר יוחרם לה'. עכן, שעל פי המדרש הסתמך על הפסוק "וְאֶכְלָתָ אֶת שְׁלַל אֵיבֶיךָ", (דברים כ, יד), לקח לעצמו "אֶדְרָת שְׁנֵעַר אַחַת טוֹבָה וּמֵאֲתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף, וְלִשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים" וטמן אותם באוהלו. בעקבות כך נכשלו בני ישראל בקרב נגד העי ונהרגו 36 חיילים. ה' אומר כתגובה לתפילת יהושע: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֶרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם פָּחְשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בְּכַלְיָהֶם. וְלֹא יָכְלוּ פְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם, עָרַף יָפְנוּ לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם כִּי הָיוּ לַחֶרֶם, לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם לֹא תִשְׁמְדוּ הַחֶרֶם מִקִּרְפְּכֶם. האשמה מוטלת בלשון רבים, על כתפי כל בני ישראל, למרות שרק אדם אחד חטא.

בעזרת האורים ותומים הגריל יהושע גורלות והגיע לשבט יהודה. בהמשך הפיל יהושע פור והגיע לעכן אשר הודה במעילתו בחרם. בתגובה למעילה זו לקח יהושע את עכן, את רכושו ואת משפחתו לעמק עכור, (על שם עכן שעכרה את ישראל) ודן אותו לסקילה.

סיכום פרק כט – המשך

בפרק למדנו על הברית הנוספת שנכרתה בין ה' לישראל ערב הכניסה לארץ – שהיה צורך בה בגלל הקשר החדש שנוצר בין ה' לעם, לקראת הכניסה לארץ, עם כל הקשיים והפיתויים הכרוכים בכך. ראינו שמדובר בברית עולם, לכל הדורות – גם היום, אשר קבעה את גורל ישראל לעתיד וחלה גם על היהודים המנותקים ביותר, כמו בחורבן והגלויות מהארץ ועד לשואה. ראינו שהזכות לארץ ישראל תלויה בקיום המצוות. כאשר העם אינו עומד בתנאי, בעיקר לגבי עבודה זרה וגלוי עריות, הוא גולה מהארץ והיא נשארת שממה, כפי שהעידו מבקרים בארץ במאות השנים האחרונות. ראינו שקיימת ערבות הדדית בין כלל ישראל כאשר גם צדיקים נענשים על חטאי הרשעים, אם לא עשו כל שביכולתם למנוע את העבירות.

פרק ל - תהליך התשובה ב"אחרית הימים"; לא נפלאות הוא מִמָּךְ – באיזו מצווה מדובר?; עיקרי התשובה; הבחירה בחיים

תהליך התשובה ב"אחרית הימים"

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשִׁבַּתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ, כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם - אַתָּה וּבְנֶיךָ, בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ. וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וּרְחַמְךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָצָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם יִהְיֶה נִדְחָךָ בְּקִצְהַ הַשָּׁמַיִם - מִשָּׁם יִקְבְּצָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ. וְהִבִּיאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְרָשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטְבָהּ וְהִרְבָּהּ מֵאֲבֹתֶיךָ. וּמֵל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְבֵּךָ וְרָעָה לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ, לְמַעַן חַיֶּיךָ. וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֱלוֹת הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שׁוֹנְאֵיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ. וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בַּפְּרִי בְטָנְךָ וּבַפְּרִי בְהַמָּתָהּ וּבַפְּרִי אֲדָמָתָהּ לְטָבָה - כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוּשׁוֹ עֲלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְרַת מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי תִּפְתּוּבָהּ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ. (דברים ל, א-י)

איזה תקופה מתוארת כאן? האם האירועים התקיימו?

לפי הרמב"ן, מדובר באירועים עתידיים, בימות המשיח, של תהליך של תשובה כללית ועמוקה של העם אל ה' ושל "וְהִיטְבָהּ וְהִרְבָּהּ מֵאֲבֹתֶיךָ", אשר טרם אירע ועדיין ממתין לנו. אמנם ראינו בדורות האחרונים את השיבה לציון, אך לא באופן המתואר כאן. יחד עם זאת, כפי שמעירה נחמה ליבוביץ, הרב קוק זצ"ל, בספרו "אורות התשובה", ראה בעצם הרצון של היהודים לשוב לארץ, למרות שרובם הגדול לא שמר מצוות, כניצנים הראשונים של תנועת התשובה הכללית – (כעין תשובה פיזית, לפני הרוחנית). ניתן אולי לפרש את הפסוקים הראשונים בקטע (א – ד), כשיבת ציון בימינו, כאשר התקיים "...וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשִׁבַּתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ..." (פסוק ב), כשיבה ראשונית – לאומית - ציונית מהגלות עד ה', אך עדיין רחוקה מתשובה שלמה, שהיא "כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ, (פסוק י).

תהליך זה מתאים למה שחז"ל מתארים כימי משיח בן יוסף, הקודמים לימי משיח בן דוד. משיח בן יוסף, ע"פ מסכת סוכה נב, בהתבסס על נבואות הנביא זכריה, הוא המשיח האמור לעסוק

בגאולה המעשית והחומרית של עם ישראל, ואילו משיח בן דוד יביא את העם לשלמותו הרוחנית. ניתן להתייחס לתקופתינו כתקופת משיח בן יוסף. במסכת סנהדרין צו, ב, מובאת מחלוקת בין התנאים רבי אליעזר ורבי יהושע האם הגאולה מותנית בתשובה. שם נאמר: רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושים תשובה – נגאלים, ואם לאו – אין נגאלים. אמר לו רבי יהושע: אם אין עושים תשובה אין נגאלים? ! אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושים תשובה. לאחר שכל אחד מביא פסוקים מהנביאים והכתובים, רבי אליעזר שתק כך שדעתו של רבי יהושע, שגם אם התשובה לא תבוא מרצון אלא מתוך כפייה ואילוץ, ואולי אפילו לאחר תחילת הגאולה, היא שהתקבלה.

כתב הרמב"ם, (הלכות תשובה ז, ה): כל הנביאים, כולם ציוו על התשובה; ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה. וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותם ומיד הם נגאלים שנאמר (לעיל, א-ג), "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַפְּרֹכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ ... וְשִׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ ... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ...". אך אפשר לייחס את התשובה הזאת לתשובה שבשלב מאוחר יותר, לאחר השיבה לארץ. הרמב"ם רואה במילים "וְשִׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", הבטחה שבסופו של דבר, בעת הגאולה, עם ישראל ישוב בתשובה ולא כמצווה. את מצוות התשובה הוא מוצא במצוות הוידוי, מהפסוק (במדבר ה, ז): "וְהִתְוַדוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ..."

נוסיף כי הרבנים הציוניים הראשונים במאה ה-19 כגון הרבנים קלישר, אלקלעי, מוהליבר וריינס זצ"ל, אשר קראו לעם לעלות לארץ ישראל ולבנות אותה מחדש, וכן תנועת חובבי ציון ואנשי העלייה הראשונה - אנשים שומרי מצוות ברובם, הקדימו את התנועה הציונית המדינית של הרצל ונטעו את השורשים הראשוניים של השיבה לארץ, ממש כפי שמתואר בפסוקים הנ"ל.

ע"פ בעל עקידת יצחק, הרב יצחק עראמה מהמאה ה-15, מדובר בתהליך רב - שלבי ומתמשך של גאולה, המתחיל בעצם הרצון לשוב מהגלות אל ארץ ישראל, כאשר ככל שהעם בארץ חוזר יותר לתורה ולמצוות, הקב"ה מסייע יותר בידם. לדוגמא פסוקים ח – ט, וְאָתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְּטָנְךָ וּבְפָרִי בְּהֶמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדָמְתְךָ לְטָבָה, (התחזקות התשובה ובעקבותיה, שפע כלכלי). מדובר בתהליך של תשובה בדרגה נמוכה למדי עד שעולים למדרגת תשובה גבוהה בסוף, בחינת "שובו אלי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם", (מלאכי ג, ז).

לאור התהליך של חזרה בתשובה מאז מלחמת יום הכיפורים, נראה שאכן המדינה מצליחה ומשגשגת יותר, כמגמה כללית, מבחינה כלכלית וצבאית, אמנם לא בקו ישר, אלא עם עליות ומורדות. אנחנו כנראה עדיין בשלב די התחלתי של תהליך התשובה.

וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת לְבָבְךָ וְאֵת לִבְבִּיךָ - איך אפשר למול את הלב?

מפרש הרמב"ן: וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת לְבָבְךָ, זהו שאמרו: (מסכת שבת, דף קד, א), "הבא להיטהר מסייעין אותו". כל אדם חופשי לבחור האם להיות צדיק או רשע, כדי שתהיה לו זכות בבחירתו בטוב ועונש ברצותו הרע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב טבע - לא יתאוה הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא ה"מילה" הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה הם ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה לפני חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי ולא היה ברצונו דבר והיפוכו.

ממשיך הרמב"ן: וזהו מה שאמר הנביא ירמיה (לא, ל - לג) "הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נָאִם ה'; וְכָרַתִּי אֵת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֵת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה. לֹא כַּבְרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֵת אֲבוֹתֵם, בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדְכֶם, לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... פִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֵת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲחֵרֵי הַיָּמִים הָהֵם נָאִם ה', נִתְּתִי אֵת תּוֹרָתִי בְּקִרְבְּכֶם וְעַל לִבְכֶם אֶכְתְּבֶנָּה; וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם. וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֵת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֵת אָחִיו לֵאמֹר: דַּע אֵת ה': פִּי כוֹלֵם יִדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד גְּדוּלָם, נָאִם ה', פִּי אֶסְלַח לְעוֹנֵם וּלְחַטָּאתָם לֹא אֶזְכֹּר עוֹד. וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי".

יש מפרשים שהערלה, בהיותה כסוי, למעשה מפרידה את לב האדם מאביו שבשמים. הסרת הערלה הזאת מהלב, תסיר את המחיצה ותאפשר תשובה שלמה אל ה'.

ממשיך הרמב"ן: וכן נאמר ביחזקאל (לו, כו - כז) וְנִתְּתִי לְכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וּגְוִי וְעִשְׂתִּי אֵת אֲשֶׁר בְּחַקֵּי תִלְכוּ וּמִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעִשְׂתֶּם, והלב החדש ירמוז לטבעו והרוח לחפץ ולרצון. וזהו שאמרו רבותינו (מסכת שבת קנא, ב), וְהִגִּיעוּ שָׁנַיִם אֲשֶׁר תֵּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֶפֶץ, (קהלת יב, א) - אלו ימות המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה. כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ (יצר רע), אלא יעשה בטבעו המעשה הראוי ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ, (דהיינו נפילה ברשת היצר הרע, או התגברות עליו).

לעומת זאת, לפי הרמב"ם, (הלכות מלכים, יב), חוקי הטבע, וכנראה גם הטבע האנושי, לא ישתנו בימות המשיח. הוא מצטט את המימרא התלמודית של האמורא שמואל, (מסכת ברכות לד, ב): "אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד מלכויות בלבד", כלומר גאולת ישראל תהיה במסגרת חוקי הטבע הקיימים ללא שינוי בהשוואה לתקופת "העולם הזה" הגלותי. מקור: ויקיפדיה, משיח.

לא נפלאת היא ממך – באיזו מצווה מדובר? ; עיקרי התשובה

פִּי הַמְצִנָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רַחֲקָה הוּא. לֹא בְּשָׂמַיִם הוּא לֵאמֹר: מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׂמַיְמָה וְיִקְחֶנָּה לָנוּ וְיִשְׁמְעֵנוּ אֶתְּהָ וְנַעֲשֶׂנָּה. וְלֹא

מַעֲבָר לַיָּמִים הוּא לְאָמֹר: מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וַיִּקְחֵהָ לָנוּ וַיִּשְׁמַעְנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. פִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ. (דברים ל, יא-יד)

פִּי הַמְצָנָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאָתָא... - לַאיזו "מְצָנוּה" הַכוּוּנָה?

לפי רש"י, הכוונה היא לכלל מצוות התורה, "לֹא בְּשִׁמְיִם הוּא" - שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה".

לעומת זאת, מסביר הרמב"ן שהכוונה ב"מְצָנָה הַזֹּאת" היא למצוות התשובה הנזכרת בפסוקים א - ב לעיל, "וַהֲשַׁבְתָּ אֶל לְבָבְךָ... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ". "זאת מצווה שהוא מצווה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני (הסיפורי) לרמוז להבטחה כי עתיד הדבר להיות כן.

והטעם לומר, כי (אפילו) "אם יהיה נדחך בקצה השמים" ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אלא קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום. וזה הטעם בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ, שיתוודו את עוונם ואת עוון אבותם בפיהם וישובו בלבם אל ה' ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות".

הספורנו מפרש "לֹא בְּשִׁמְיִם הוּא" - שכדי לחזור בתשובה לא צריכים נביא שישימיע לך דברי נבואה "וְלֹא מַעֲבָר לַיָּמִים הוּא" - לא צריכים לשמוע את דברי חכמי הדור הרחוקים ממך. חזרה בתשובה יוצאת מתוך נפש האדם עצמו.

במובן אחר, כפי שהבאנו בפרק יז לעיל, במסכת בבא מציעא, נט, במחלוקת על תנור של עכנאי משתמש רבי יהושע בבטוי "לא בשמים היא", שאפילו אם יצאה בת קול האומרת שהצדק עם רבי אליעזר, אין משגיחים בבת קול, אלא מכריעים לפי רוב החכמים. גם נביא אינו רשאי לשנות משהו במצוות התורה.

מהם עיקרי התשובה?

כתב הרמב"ם, (הלכות תשובה, ז', הלכה ד):

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה (ולכן אינו ראוי לחזור בתשובה). אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים, (מסכת ברכות, לד, ב): מקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו - כלומר מעלתם גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהם כובשים יצרם יותר מהם.

שם במסכת ברכות לד, ב, ישנה מחלוקת. "אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים - עֵינֵי לֹא רָאָתָהּ, אֱלֹהִים, זוּלָתָךְ, (ישעיהו סד, ג), ופליגא (וחולק על) דרבי אבהו דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים, שנאמר (ישעיהו נז, יט): שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב, לְרַחוּק בְּרִישָׁא וְהַדָּר לְקְרוֹב -

(קודם "לרחוק" ורק אחר כך ל"קרוב"). ור' יוחנן אמר לו: מאי רחוק? שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא. ומאי קרוב? שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא, דהיינו בעל תשובה. (כלומר, הצדיק הגמור שמראש היה רחוק מדבר עבירה, עדיף על בעל התשובה שבהתחלה היה קרוב לדבר עבירה).

הרמב"ם מצדד בדעת רבי אבהו במחלוקת זו.

כבר בדברי הנביאים קיימת התפלמסות עם גישות שסברו כי התשובה איננה אפשרית: למשל, יחזקאל י"ח, כז - כט: וּבְשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, הוּא אֶת נַפְשׁוֹ יִחְיֶה. וַיִּרְאֶה וַיֵּשֶׁב מִכָּל פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, חָיו יִחְיֶה לֹא יָמוּת. וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: לֹא יִתְכַן דְּרָךְ אֲדֹנָי. הֲדַרְכֵי לֹא יִתְכַנּוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל? הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתְכַן.

הפליאה של בית ישראל כאן, היא מכך שע"י תשובה, בעצם מוחקים את כל העבירות שנעברו בעבר ומתחילים דף חדש. מחיקת מה שקרה בפועל הוא דבר שקשה לתפוס. היהדות מלאה בגישה האופטימית שתמיד יש תקנה לאדם והאדם יכול בכל עת לשוב ולתקן את עצמו ועל כך מבוססת התורה: על יכולתו של האדם, בן רגע, לשנות את מעשיו, לעזוב את הרע ולבחור בטוב ו"לברוא" את עצמו מחדש.

הרמב"ם מסביר את מהות התשובה כעזיבה מוחלטת של החטא, הן במעשה הן במחשבה: ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בליבו שלא יעשהו עוד שנאמר: "יֵעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אֶזְנֵן מִחֶשְׁבֹתָיו", (ישעיהו נה, ז) וכן יתנחם (יצטער) על שעבר שנאמר "כִּי אֲחֲרֵי שׁוּבֵי נַחְמָתִי, וְאַחֲרֵי הַנְּדָעֵי סִפְקָתִי עַל יִרְךָ", (ירמיהו לא, יח); ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעַשְׂהָ גְדִינוּ אֲשֶׁר בָּךְ יִרְחַם יְתוֹם" (הושע יד, ד) וצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינים אלו שגמר בליבו, (שכן לא מספיק לחזור בתשובה בלב אלא על הכוונה לקבל גם ביטוי מילולי ומעשי ברור). (הלכות תשובה ב, ב).

לפיכך על תהליך התשובה לכלול את המרכיבים הבאים כדי להחשב ככזה: עזיבת החטא: האדם צריך מבחינה מעשית לעזוב את החטא - אחרת ייחשב ל"טובל ושרץ בידו".

חרטה: האדם צריך להתחרט ולהצטער על המעשה הרע שעשה.

וידי דברים: האדם צריך לומר בקול ולפרט את חטאו בפני עצמו, כדי להיות מודע למעשה. קבלה לעתיד: האדם צריך לקבל על עצמו שמכאן ואילך הוא לא יעשה את המעשה הזה יותר.

חז"ל קשרו דמויות מקראיות כמו קין ודוד עם רעיון התשובה, (מדרש תהילים, מזמור ק). רבי יוחנן בשמו של רבי שמעון בן יוחאי ראו את חטאייהם של דוד ובת שבע, ודור המדבר בחטא העגל, כלא ראויים להם מצד עצמם, ושנעשו רק על מנת שיתקיים בעולם הרעיון שהתשובה

אפשרית. אם יחיד יחטא, יאמרו לו ללמוד לעשות תשובה מדוד המלך, ואם יחטאו רבים יאמרו להם ללמוד מדור המדבר, (מסכת עבודה זרה ד, ב).

דמות תלמודית שמובאת בהקשר של תשובה היא רבי אלעזר בן דורדיא, שמסופר עליו שלא הניח בעולם זונה שלא בא עליה וכאשר עשה תשובה "הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצאה בת קול ואמרה: רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא" ועליו בכה רבי (יהודה הנשיא) ואמר "יש קונה עולמו בכמה שנים, (במאמצים רבים), יש קונה עולמו בשעה אחת", ולא די שמקבלים אותו, אלא אף קוראים לו רבי, (מסכת עבודה זרה, יז, א).

מקור: ויקיפדיה, [wiki/תשובה_\(יהדות\)](https://he.wikipedia.org/wiki/תשובה_(יהדות))

הבחירה בחיים

רָאָה נִתְמִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע. אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַצְוֶה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַקֵּחַ בְּדַרְכָּיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וְחַיִּית וְרַבִּית וּבְרַכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמַע וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִית לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם. הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן, לֹא תֵאָרֶכְן יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן לְבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. הַעַדְתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת, נִתְמִי לְפָנֶיךָ הַבְּרַכָּה וְהַקְּלָלָה, וּבַחֲרַת בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחְזִיק אֶתָּה וְזַרְעֶךָ. לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ, וּלְדַבְּקָה בּוֹ - כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאֶרֶץ יְמִיךָ לְשִׁבְתְּךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, לָתֵת לָהֶם. (דברים ל, טו-כ)

וּבַחֲרַת בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחְזִיק... למה משה חוזר שוב על הבחירה בין טוב לרע? זה כבר נאמר כמה פעמים.

רש"י מסביר: הַעַדְתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ, שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת.

מסביר הרמב"ן: שכאן הוא מעיד בהם את השמים ואת הארץ פעם שניה (בפסוק יט), למרות שכבר אמר קודם (דברים ד, כו), "הַעֲיִדְתִּי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן מִהָרַע מִעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ". אבל עתה הוא מעיד עליהם את השמים ואת הארץ כי "הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נִתְמִי לְפָנֶיךָ", שהם הברכה והקללה, וכי יעצתי לך שתבחר בחיים לְמַעַן תַּחְזִיק אֶתָּה וְזַרְעֶךָ. הוא כביכול מחתים את העדים הנצחיים בסוף דבריו כולם. המטרה להדגיש שוב את עקרון הבחירה החופשית, אבל יחד עם זאת, להאיץ בהם לבחור בטוב - בחיים.

מתי בדרך כלל קוראים את הפרשה הזאת בבית הכנסת?

בדרך כלל קוראים אותה בשבת שלפני ראש השנה או בשבת שבין ראש השנה ליום כיפור - שבת תשובה. ההתאמה לתוכן מושלמת.

סיכום פרק ל

הפרק דן בתהליך החזרה בתשובה של העם באחרית הימים, בימות המשיח, ובנושא התשובה בכלל. לפי חלק מהמפרשים מדובר תחילה בתשובה פיזית מהגלות לארץ ישראל, (עד ה', בימות משיח בן יוסף) ואחר כך בתשובה רוחנית - אל ה', בימות משיח בן דוד, ובמדרגות של תשובה, עם עליות ונסיגות. אך באופן כללי, ככל שהעם חוזר יותר בתשובה, ה' מסייע בידו יותר.

כתוב בתורה ש"לא בשמים היא", כאשר חלק מהמפרשים מייחסים אותו למצוות התשובה. אדם יכול להחליט לחזור בתשובה בכל מקום ובכל זמן כי זה "בְּפִיךָ וּבְלִבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ". עברו של אדם אינו מונע ממנו מלחזור בתשובה, שכן אם התשובה אמיתית העבירות שלו נמחקות, ויש אומרים שאפילו הופכות לזכויות. תהליך תשובה אמיתית היא: חרטה, עזיבת החטא, וידוי וקבלה לעתיד שלא לעבור עבירות.

הרעיון המרכזי של פרשת נצבים

רעיון הפרשה, שקיימת ברית נצחית הקושרת בין קיום מצוות לבין הזכות לארץ ישראל. למרות שבדורות האחרונים רמת קיום המצוות בארץ לא היתה גבוהה, היא נמצאת בתהליך שיפור, כך שאפשר לצפות ליותר סיעתא דשמיא לעם היושב בציון.

תוספת

ממבשרי שיבת ציון המודרנית – ויקיפדיה, מבשרי הציונות

הרב יהודה אלקלעי, (1798 סרייבו, בוסניה – 1878 ירושלים). משפחתו עלתה ארצה ב - 1809. הוא שימש כרב ספרדי בארצות הבלקן. היה ספוג רעיונות משיחיים בנוגע לקץ הגאולה

והושפע מההצלחה הפוליטית של אדולף כרמייה, (מדינאי צרפתי-יהודי שניהן כשר המשפטים של צרפת ב-1848 ושוב ב-1870) ומשה מונטיפיורי, בפרשת עלילת דמשק בשנת 1840.

ב - 1839 פגש את רבי יהודה ביבאס, רבה של קהילת קורפו וממבשרי הציונות, והושפע רבות מהשקפותיו בעניין גאולת ישראל. בהשפעת עלילת הדם בדמשק ב - 1840 פרסם את ספרו "מנחת יהודה", דברי דרשנות ששזורה בהם קריאה לעלייה לארץ ישראל. לרעיון זה ניסה לגייס מאוחר יותר, ללא הצלחה, את חברת כל ישראל חברים.

הרב אלקלעי לא הסתפק ברקימת חזון, אלא תיכנן תוכניות מעשיות לפרטיהן. דיבר על תחיית הלשון העברית, על פנייה לסולטאן העות'מאני ולמעצמות על הקמת מסגרת מארגנת ליישוב הארץ ועל הקמת בנקים שירכזו הון פרטי לפיתוח הקרקעות. במהלך שנות ה - 50 של המאה ה - 19 במסגרת נסיונותיו לגייס את המעצמות האירופאיות ונגידי היהודים לתמיכה בתוכניתו המדינית, ערך מסע בצרפת, אנגליה וגרמניה, ואף העלה את משנתו המדינית בספר "גורל לה". בספר שיצא בשלוש מהדורות ואף תורגם לאנגלית, פורס הרב אלקלעי לראשונה תוכנית ציונית מדינית ריאלי ומפורטת להקמת בית לעם יהודי בארץ ישראל, הכוללת את כל היסודות הפוליטיים והארגוניים שעלו 50 שנה מאוחר יותר בספרו של הרצל, "מדינת היהודים". ייתכן מאוד שהרצל קרא את הספר "גורל לה" והושפע מהרעיונות שהועלו בו, מכיוון שאביו של הרצל היה תלמידו של הרב אלקלעי וסייע בהדפסת ספריו בעירם זמלין, וכן סבו, שמעון אריה (לייב) הרצל היה התוקע בשופר בבית הכנסת של הרב אלקלעי. בשנת ה'תרל"ד (1871) חזר הרב אלקלעי לארץ ישראל, התיישב תחילה ביפו ולאחר מכן בירושלים. הסופר שמואל ליב ציטרון, במאמרו על הרב אלקלעי כתב: "על פי דעותיו אפשר להחשיב אותו לחלוץ הציונות הפוליטית המודרנית".

הרב צבי הירש קלישר, (1795 - 1874), רב ממוצא פולני שפעל בגרמניה. ראה באמנציפציה ליהודים, שוויון הזכויות שהוחל לפחות להלכה, כחלק מתהליך הגאולה ושאף להתחלתה של התיישבות יהודית רחבה בארץ ישראל. לדעתו, גאולת עם ישראל לא תבוא בבת אחת על ידי

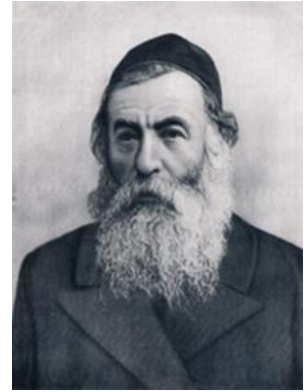
התערבות אלוקית אלא היא מורכבת מכמה שלבים ותלויה, בשלביה הראשונים, ברישיון האומות ובפעולה אקטיבית של עם ישראל לחזרתו לארץ ישראל.

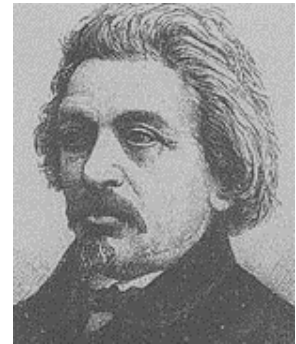
רב אליהו גוטמכר (1795 – 1874, פולין), רב מקובל והוגה דעות, מהקוראים להתיישבות חקלאית בארץ ישראל. יחד עם הרב קלישר הוציא קול קורא למען יישוב ארץ ישראל והקים את "חברת יישוב ארץ ישראל". כשקיבל מאת רבי צבי הירש קאלישר, חברו ללימודים בבית מדרשו של רבי עקיבא איגר, את כתב היד של קונטרסו "דרישת ציון", המכיל את השקפותיו על הגאולה ויישוב ארץ ישראל, הוא מצא בו חבר להשקפותיו ואילו הרב קלישר ראה בו מנהיג וגדול תורה.

הרב שמואל מוהליבר (1824 ליטא – 1898 פולין) היה רב ומנהיג ציבור, ממייסדי תנועת חיבת ציון ומאבות הציונות הדתית. ממייסדי המושבה מזכרת בתיה.

הרב יצחק יעקב ריינס (1839 רוסיה - 1915 רוסיה) היה רב ליטאי. מגדולי התורה ביהדות ליטא, ומייסד תנועת "המזרחי" ב- 1902. ייסד בליטא את הישיבה הראשונה שבה נלמדו גם לימודי חול.

הוגה הדעות משה הס, (1812 גרמניה - 1875 צרפת), היה מראשי ההוגים את רעיונות הסוציאליזם והלאומיות המודרנית, ובעקבות כך פרסם בשנת 1862 את חיבורו "רומי וירושלים", באשר ליהודים ולעתידם המדיני. הס נולד למשפחה יהודית מסורתית ונעשה חילוני ומהפכן סוציאליסט. לאחר תהליך של בחינה ובדיקה גילה מחדש את מקורות היהדות.

מחלת ההידבקות לגלות

אחד מצדיקי הדור שהיה נודד בדרכים בין עיירות מזרח אירופה, נקלע פעם לכפר קטן ועני והתארח בביתו של יהודי פשוט. בחצות הליל שומע בעל הבית קול בכי מחדרו של האורח. הוא ניגש בדאגה, פותח את הדלת ושואל לפרש הבכי. להפתעתו רואה הוא את הרבי יושב על כסא נמוך וקורא בבכי מתוך ספר קטן. לשאלתו, הרבי הצדיק משיב לו בקול רך כי הוא עוסק בתיקון חצות. הוא מסביר לכפרי מהי משמעותו של בית המקדש, מה עצובה היא העובדה שהבית חרב ומה גדולות הן התקווה והציפיה כי במהרה יבוא המשיח, יגאלנו מצרותינו ויוליכנו קוממיות לארץ ישראל.

הכפרי אינו ממהר להשתכנע. הוא שואל בכנות: "מפני מה עלינו לנדוד לארץ ישראל וכי מה רע לנו כאן במקום הזה? שדותינו פוריים וצאננו ובקרנו רועים באחו ומניבים חלב בשפע?" מביט הצדיק בעיניו הרכות על הכפרי ושואלו: "האין הקוזקים באים ופושטים על בהמותיך? האינם הורסים את היכול בשדותיך?" הכפרי עונה: "אכן, נכון הדבר". סוף סוף מתחיל הוא לשמוע דברים יותר משכנעים. והרבי ממשיך: "במהרה יבוא המשיח ויגאלנו. בארץ ישראל לא נדאג יותר מבואם של הקוזקים. הרוצה אתה שיבוא המשיח ונעלה לארץ ישראל?" הכפרי מהנהן בראשו אך אינו ממהר להסכים: "עלי להימלך באשתי. חכמנית היא".

כעבור דקות מספר חוזר הכפרי והתשובה בפיו: "אכן כן. הקוזקים מהווים מטרד עבורנו, אולם מדוע שנעלה אנו לארץ ישראל? יבוא נא המשיח שעליו דיבר הרבי וייקח את הקוזקים לארץ ישראל, ונשב אנו בשדותינו לבטח..."

מקור: arachim.org/FAQSDetail.asp?FaqID=2082

פרשת וילך

פרק לא - משה מחזק את ידי העם לפני מותו; משה מחזק את יהושע; משה מסיים את כתיבת התורה ומוסר אותה ללוויים; מצוות "הקהל" אחרי שנת השמיטה; השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא ישמרו את התורה; בחירה חופשית; הסתר פנים; מצוות כתיבת ספר תורה

משה מחזק את ידי העם לפני מותו

וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם - לֹא אוֹכַל עוֹד לָצֵאת וּלְבוֹא וְה' אָמַר אֵלַי: לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לִפְנֶיךָ, הוּא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיךָ וַיִּרְשָׁתֶם - יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לִפְנֵיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'. וַעֲשֵׂה ה' לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֲמֹרִי וּלְאֲרָצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אַתֶּם. וַיִּתְּנֶם ה' לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכֹל הַמְצָוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֲתֶכֶם. תִּזְקוּ וְאִמְצוּ, אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ. (דברים לא, א-ו)

מה המסר העיקרי של משה רבנו ומה מודגש?

משה למעשה אומר לעם שאמנם הוא עוזב אותם, אך יתקיים רצף בין מה שהיה למה שצפוי תחת הנהגת יהושע וה' ילחם את מלחמתם בארץ ישראל כפי שנלחם נגד סיחון ועוג.

משה מחזק את יהושע; משה מסיים את כתיבת התורה ומוסר אותה ללוויים; מצוות "הקהל" אחרי שנת השמיטה

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל: תִּזְקוּ וְאִמְצוּ כִּי אַתֶּם תְּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָם לְתַת לָהֶם, וְאַתֶּם תִּנְחַלְנֶנָּה אוֹתָם. וְה' הוּא הַהֹלֵךְ לִפְנֵיךָ, הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ, לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת. וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנֶנָּה אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לוי הַנִּשְׁאָרִים אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' וְאֵל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּצְוּ מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר: מִקֵּץ שָׁבַע שָׁנִים בְּמַעַד שָׁנָה הַשְּׁמִטָּה בַּחַג הַסְּכּוֹת. בָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר, תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֹגֵד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הַקְהֵל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂאִים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ, וַיִּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְנִיחָם

אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, וְשָׁמְעוּ וְלָמְדוּ לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אִתְּם תִּימֵם עַל הָאָדָמָה, אֲשֶׁר אִתְּם עֲבָרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים לא, ז-יג)

ויכתב משה את התורה הזאת - איזה חלק מהתורה כתב משה ומתי?

לפי המפרשים, מדובר בכל התורה, אך אין הכוונה שבאותו מעמד הוא כתב את כל התורה, שכן לדעת רוב החכמים "תורה - מגילה מגילה ניתנה", (כלומר שמשה כתב את התורה במהלך 40 שנות המעבר בעת האירועים המתוארים), כדעת רבי יוחנן במסכת גיטין ס, א, ולא כדעת ריש לקיש ש"תורה חתומה ניתנה", (כלומר שבימים שלפני מותו הוא העלה בכתב את כל התורה על הכתב). לפי זה, במעמד זה הוא סיים לכתוב את התורה. כמובן שהמלה "ויכתב" היא עם "ו" ההיפוך", כלומר שהיא מתייחסת לעבר.

הקהל את העם - מהי מהות מצוות "הקהל" ומה מטרתה?

מסביר ספר החינוך: נצטוינו שייקהל עם ישראל כולו אנשים ונשים וטף במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות, ביום השני שבחג, ולקרוא באזניהם חלקים מספר משנה תורה - (ספר דברים).

משרשי המצווה, לפי שכל עיקרם של עם ישראל היא התורה, ובה יובדלו מכל אומה ולשון להיות זוכים לחיי עד. על כן ראוי שייקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים ונשים וטף, לומר: מה הקיבוץ הרב הזה שהתקבצנו יחד כולנו? ותהיה התשובה: לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגדול שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השם ויזכו לטובה וישמח השם במעשיו וכענין שכתוב בפרוש במצווה "וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיִּירְאוּ אֶת ה'".

מדיני המצווה מה שאמרו זכרונם לברכה (סוטה מא, א, והרמב"ם - חגיגה פרק ג, הלכה ג) שהמלך היה קורא באזניהם (ובזמן שאין מלך - גדול הדור), על בימת עץ בעזרת הנשים במקדש. היה קורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח. ומהיכן הוא קורא? מתחילת ספר "אלה הדברים" עד סוף פרשת "שמע ישראל" ומדלג ל"והיה אם שמע", וגומר אותה פרשה ומדלג ל"עשר תעשר" וקורא על הסדר עד סוף הברכות והקללות - (סוף פרשת כי תבוא).

אחרי הקריאה בתורה המלך מוסיף שבע ברכות מהתפילה: רצה ה' אלהינו בעמך ישראל וכו' ומודים אנחנו לך, אתה בחרתנו מכל העמים עד "מקדש ישראל והזמנים", על המקדש, וגומר בה "השוכן בציון", חמישית - מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם וחותרם "הבוחר בישראל". ששית - מתפלל על הכהנים שירצם האל, וחותרם בה "מקדש הכהנים". שביעית - מתחנן

ומתפלל בה כפי מה שהוא יכול וחותרם בה "הושע השם את עמך ישראל, שעמך ישראל צריכים להיוושע". ברוך אתה השם שומע תפלה.

המצווה נוהגת בזמן שכל ישראל על אדמתם ולכן אינה נוהגת היום מן התורה, אך בעשרות השנים האחרונות נהגו המוני בית ישראל לבוא בחג הסוכות שאחרי שנת השמיטה לרחבת הכותל ולקיים זכר למצוות הקהל, תוך כדי שמיעת אותם פרקים מהתורה המצוינים במשנה, מפי נשיא המדינה, הרבנים הראשיים ועוד.

במה "הקהל" קשורה לשנת השמיטה ולחג הסוכות?

רש"י מפרש: מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה - בשנה ראשונה של שמיטה, שהיא השנה השמינית. ולמה קורא אותה שנת השמיטה (שהרי שנת השמיטה הסתיימה)? שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, כלומר שמדובר בחג הסוכות שאחר שנת השמיטה.

מפרש הרמב"ן: לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ - האנשים והנשים, כי גם הן שומעות ולומדות ליראה את ה'. וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאָה אֶת ה' - הם הטף, כי ישמעו וישאלו והאבות ירגילום ויחנכו אותם. כי אין הטף הזה יונקי שדים, אלא הם קטני השנים הקרובים להתחנך וזה טעם "וְלִמְדוּ לִירְאָה", בעתיד. אבל רבותינו אמרו (מסכת חגיגה ג, א), האנשים ללמוד, והנשים לשמוע, והטף למה בא? ליתן שכר למביאייהם - (גם אם הילדים קטנים מאוד לפני גיל חינוך).

לפי חלק מהמפרשים, המועד נקבע למוצאי שנת השמיטה כי מאחר שהעם אינו עובד את האדמה בשנת השמיטה, הוא פנוי יותר ללימוד תורה. לאחר שלמדו תורה כל השנה בא טקס רב רושם להגדיל את חשיבות לימוד התורה ומצוותיה, כעין סיום שנת לימוד התורה. בנוסף, בשנת השמיטה, שבה הפירות הופקרו לעניים וחובות התבטלו נוצרה יותר אחדות ואחוה בעם, דבר המתאים לטקס ציבורי כזה.

בנוסף, לאחר ראש השנה ויום הכיפורים, שבהם נטהרו ישראל מעוונותיהם ולאחר שהתעלו עוד יותר, עד שזכו להתכנס בסוכה המסמלת את מושג "צילא דמהימנותא", צל האמונה, הם הגיעו למדרגה רוחנית גבוהה ולמעמד הנשגב שהזכיר את מעמד הר סיני. (אתר lehavin.co.il).

*השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא ישמרו את התורה; בחירה חופשית;
הסתר פנים*

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה: הֲנִי קָרָבוּ יָמֶיךָ לְמוֹת; קְרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְנַצְּבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד וְאֶצְנְנוּ, וְיָלַךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְנַצְּבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד. וַיִּרְא ה' בְּאֵהָל בְּעֵמּוּד עֲנָן וַיַּעֲמֵד

עמוד הענן על פתח האהל. ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וינה אחר אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרב ויעזבני והפר את בריתי אשר בריתי אתו. וחרה אפי בו ביום ההוא ויעזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאאו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא: הלא על פי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדו את בני ישראל, שימה בפיהם, למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל. כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו זבת חלב ודבש, ואכל ושבע ונדשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצונו והפר את בריתי. והיה כי תמצאנו אתו רעות רבות וצרות ועתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו, כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום, בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי. (דברים לא, יד-כא)

למה ה' מודיע למשה שהעם יפר את הברית ושיסבול צרות בשל כך?

הרמב"ן מפרש לפסוק כא - וטעם כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום - אילו ישראל לא היו חוטאים במדבר ולא היה נודע יצרו בפועל, לא היה הגון שיעיד בהם שירה לומר שגלוי לפניו שתחטאו, ואעידה בכם שתמצאנה אתכם רעות רבות וצרות כזה וכזה, אלא היה הראוי שיתן להם התורה בידיעה סתם - אם תאבו ושמעתם - טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם - חרב תאוכלו, (כלומר שגורלם בידם). אבל עתה שנודע גם להם יצרם הרע ולבם הזונה, (כפי שהעידו השנים במדבר, החל מחטא העגל וחטא המרגלים), אומר להם כל הקורות אותם (אם לא ייטיבו את דרכם).

האם עצם ההודעה על עזיבת הברית והצרות שיבואו בעקבותיה אינה גוזרת מראש שכך יקרה? היכן הבחירה החופשית?

כפי שהזכרנו קודם, נבואת פורענות אינה גוזרת את גורל המוזהרים וע"י תשובה והימנעות מהעבירות שבידם הם יכולים לבטל גזירה. בראש השנה וביום כיפור אנו מכריזים: "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה". ביום כיפור קוראים בספר יונה על הגזירה על העיר נינוה. הנביא מודיע לאנשי נינוה, כביכול באופן חד משמעי: "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת!" לאחר שהם חוזרים בתשובה ומשפרים את מעשיהם, הגזירה מתבטלת. מטרת האזהרה כאן היא לומר שאם העם ימשיך בדרכו הרעה ולא ישנה אותה גורלם יהיה רע ומר. לצערנו, זה גם מה שקרה.

וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהִיָּה לְאָכַל וּמִצְאָהוּ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת - מהו "הסתר פנים"?

רש"י מסביר: וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי – כמו (כאילו) שאיני רואה בצרתם, ובפירוש שפתי חכמים מסבירים שמדובר בהעדר ההשגחה, כלומר בחוסר התערבות. זו מדה כנגד מדה, שכן זה בא בעקבות התעלמות רוב בני ישראל מתורת ה' ומצוותיו. יש המפרשים את דברי העם בפסוק יז: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עָלַי כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבֵי מִצְרַיִם הֲרַעוֹת הָאֵלֶּה, כך, שהעם טוען שה' עזב אותם לגמרי לנפשם ו"נעלם". תשובת ה' שזו אינה "היעלמות", אלא הסתרת פנים, שנגרמה מעוונות העם.

כתב הרב יעקב אריאל בספרו מ"אהלי תורה", בהתבסס על ספר תבונות ה' של הרמח"ל, (רבי משה חיים לוצאטו, רב, סופר ומקובל, 1707 איטליה – 1746 עכו), "הסתרת פנים משמעותה מתן אפשרות לאדם להתעלם כביכול מקיומו של ה' ומדרישתו ולהראות לו לאיזו מפלצת שטנית הוא מסוגל להפוך, באין הכרה בצלם האלוקים שבו.

הסתרת הפנים כפולה היא – נאמר "הִסְתַּר אֶסְתִּיר", הסתרה אלוקית והסתרה אנושית. כשאין ה' חלילה בעולם, אין גם אדם, במובן של בעל צלם אנוש, בעולם. כשההשגחה האלוקית נסתרת (בגלל בחירתו של האדם), גם הצלם האלוקי שבאדם נסתר.

בני אדם הופכים לשטנים, וקרבתיהם ליצורים אומללים, שאפילו זכויות אלמנטריות של בע"ח נשללו מהם. "אמר נבל בלבו אין אלוקים, השחיתו התעיבו עליה, אין עושה טוב (תהילים יד א)... הכל סר, יחדיו נאלחו, אין עושה טוב, אין גם אחד".

כנראה שהבטוי הקיצוני ביותר של הסתר פנים, גם במובן של העדר צלם אנוש, היה במחנות ההשמדה בשואה.

מצוות כתיבת ספר תורה

וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת - מהי "השירה הזאת" ומה חשיבותה?

רש"י מפרש: את השירה הזאת – שירת "האזינו השמים" עד "וכפר אדמתו עמו", בפרשה הבאה.

יחד עם זאת, במסכת סנהדרין, כא, ב, וכן נפסק להלכה, ניתנת למילים "כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת", משמעות של כל התורה, כך שעל כל אדם מישראל לכתוב ספר תורה או לדאוג שיהיה בביתו ספר תורה שיוכל ללמוד בו. אם הוא מסוגל לכתוב בעצמו את הספר, הרי זה משובח ואם לא, ישכור סופר לכתובתו, ויש אומרים שיוכל לקנות ספר תורה מוכן ולהכניסו לבית הכנסת. הסיבה לפרשנות זו היא שאסור לכתוב במגילה רק חלק מהתורה, (רק פרשת האזינו) וגם נאמר למשה "כְּתֹבוּ", בלשון רבים.

כיום אנשים לא נוהגים להחזיק ספר תורה בביתם אלא בבתי כנסת וגם לא לומדים מתוכו. לכן הורו פוסקים שהיום המצווה היא, בנוסף לכך, לכתוב פירושי וחידושי תורה. בנוסף, מאחר

שלא כל יהודי מסוגל לממן כתיבה של ספר תורה, נוהגים להשתתף במימון הכתיבה, או ע"י כתיבת אותיות מסוימות בפסוקים האחרונים שבתורה, וכך מקיימים את המצווה בשותפות.

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּצְוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וַיֹּאמְרוּ: חֲזַק וְאַמֵּץ, כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאַנְכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ. וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבַרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר, עַד תִּמְּמֵם. וַיִּצְוּ מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לָקַח אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׁמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד. כִּי אֲנֹכִי יִדְעֹתִי אֶת מְרִיבֶךָ וְאֶת עֲרֻפְךָ הַקָּשָׁה, הֵן בְּעוֹדֶנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם, מִמְּרִים הָיִתֶם עִם ה' וְאִף כִּי אֶחְרִי מוֹתִי. הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זַקְנֵי שְׁבֻטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְּרָה בְּאָזְנוֹתֵיכֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶעִידָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. כִּי יִדְעֹתִי אֶחְרִי מוֹתִי כִּי הִשְׁחַתְתָּן וְסָרְתָּן מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקִרְאתֶם אֶתְכֶם הֲרַעָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינַי ה' לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת דְּבַרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תִּמְּמֵם. (דברים לא, כב-ל)

מה הקשר בין ספר התורה שנצטוו הלויים לשים לצד ארון הברית לבין עזיבת הברית והרעות אשר ימצאו את העם באחרית הימים?

הרמב"ן מפרש שמושה כתב את התורה עד סופה, כולל שירת האזינו וזאת הברכה, (הפרשה האחרונה בתורה), לפני שהוא מסר את ספר התורה ללויים והוכנס לארון. לדבריו, כנראה שגם בירך את השבטים לפני המסירה. יתכן שבנוסף, פרשיות אלו נכתבו גם במגילות נפרדות. הקשר בין ספר התורה לבין אחרית הימים הוא הכללת שירת האזינו, המהווה עדות מראש על הצפוי לעם, אם לא ישמרו את התורה.

האם יש לכך קשר לספר שנמצא בימי יאשיהו?

יש שפירשו שספר התורה המקורי שכתב משה רבנו והושם בארון הקודש, הוא הספר שנמצא בימי יאשיהו ושעורר התרגשות גדולה והוביל לרפורמה הדתית של יאשיהו, לאחר שנים רבות של אי - קיום מצוות, החל מימי המלך מנשה. פירוש זה מתחזק ממה שכתוב בענין זה בדברי הימים ב, לד, יד: וּבְהוֹצִיאָם אֶת הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית ה' מִצָּא חִלְקָהּוּ הַפֶּהֶן אֶת סֵפֶר תּוֹרַת ה' בְּיַד מֹשֶׁה, כלומר - ספר התורה המקורי שנכתב ביד משה.

סיכום פרק לא

הפרק דן בהעברת ההנהגה ממשה ליהושע תוך ההבטחה שה' ימשיך להילחם את מלחמות ישראל. ניתנת מצוות הקהל לציון סיום שנת לימוד התורה בשנת השמיטה. ניתנת אזהרה חמורה שאם העם לא ייטיב את דרכו, הוא צפוי לצרות רבות ולגלות, תוך הסתר פנים מצד הקב"ה. משה מסיים את כתיבת ספר התורה, כולל שירת האזינו וברכות השבטים, ומוסר אותו ללויים כדי ששימו אותו לצד הלוחות בארון הקודש.

הרעיון המרכזי של פרשת וילך

הרעיון המרכזי הוא חשיבות לימוד התורה ושמירת המצוות בארץ ושעל העם להיטיב את דרכו אם הוא רוצה לזכות בעזרת ה'.

פרשת האזינו

פרק לב - עדות השמים והארץ לנצח על ישראל; כל מעשי ה' ישרים ונאמנים הם; המומים הם בישראל ולא בה'; הנהגת ה' עם ישראל בחסד במדבר; הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה; עזיבת התורה והליכה אחרי עבודה זרה; הסתרת הפנים מצד ה' כנגד עזיבת ישראל את ה'; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת אסונות רבים; הסגרה כביכול של ישראל לאויבים וכמעט השמדה של ישראל, לולא חילול ה' שבדבר; האכזריות היתרה של אויבי ישראל; התרסת האויבים כלפי ישראל; נקמת ה' בגויים אשר הגזימו בשנאתם לישראל; אמירת השירה לעם ע"י משה ויהושע; ציווי ה' למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו

עדות השמים והארץ לנצח על ישראל; כל מעשי ה' ישרים ונאמנים הם; המומים הם בישראל ולא בה'

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי.

יַעֲרֹף כַּמָּטֵר לִקְחֵי, תִזַּל כַּטַּל אִמְרֵתִי

כִּשְׁעִירֵם עָלַי דְּשֵׂא וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֲשׂוּב.

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, הָבוּ גִדְל לְאֱלֹהֵינוּ.

הַצּוּר תָּמִים פְּעֻלוֹ, כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט

אֵל אֱמוּנָה וְאִין עָוֹל, צַדִּיק וְיֵשֶׁר הוּא.

שָׁחַת לוֹ, לֹא בָּנִיו מוֹמֵם, דּוֹר עֲקֹשׁ וּפְתִלְתֵּל.

הֲ-לֵה' תִּגְמְלוּ זֹאת? עִם נֶבֶל וְלֹא חֶכֶם,

הֲלוֹא הוּא אֲבִיךָ קָנָה, הוּא עֲשָׂה וְיִכְנָנֶךָ. (דברים לב, א-ו)

למה משה פונה לשמים ולארץ ומה פשר הדימוי שהוא משתמש בו?

כותב רש"י: למה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם. למחר אני מת. אם יאמרו ישראל: "לא קיבלנו על עצמנו את הברית", מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם. ועוד סיבה, שאם יזכו ישראל, יבואו העדים ויתנו שכרם: הגפן תתן פריה והארץ תתן יכולה והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו ישראל, תהיה בהם יד העדים תחילה: "וְעֲצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, וְהֶאֱדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ" ואח"כ "וְאֶבְדְּתֶם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה" על ידי העובדי כוכבים.

יַעֲרֹף כַּמָּטֵר לְקַחֲיו - זו היא העדות שתעידו, שאני אומר בפניכם: תורה שנתתי לישראל, שהוא חיים לעולם, כמטר הזה שהוא חיים לעולם - כמו שיערפו השמים טל ומטר.

מה כוונת חלק זה של השיר?

רש"י עונה על השאלה הידועה "רואים שיש צדיק שרע לו ורשע שטוב לו". הצור תמים פָּעֵלוֹ, כִּי כָל דְרָכָיו מְשֻׁפָּט - אע"פ שהוא חזק (כצור), כשמביא פורענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא מביא, כי אם בדין, כי תמים פָּעֵלוֹ - כלומר שדין ה' הוא מדוד ומדויק כי אֵל אֲמוּנָה - (להעניש את הצדיקים על העבירות שבידם בעולם הזה) ולשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את תגמולם, סופו לאמן את דבריו, (לספק אמון בדבריו). וְאֵין עֵוָל - אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה (ומענישם בעולם הבא). נוכל להוסיף כִּי כָל דְרָכָיו מְשֻׁפָּט, ולכל התנהגות יש תוצאה נכונה, אך בני אנוש בדרך כלל אינם מסוגלים להבין את דרכי הנהגת ה', במיוחד בכל הקשור לגמול בעולם הבא.

מה הביקורת על בני ישראל?

מפרש הרמב"ן: שַׁחַת לוֹ לֹא בָּנְיוֹ מוּמָם - ה"מום" נקרא כאן "השחתה", כמו שנאמר (ויקרא כב, כה) כִּי מְשַׁחֲתֶם בָּהֶם מוֹם בָּם; וכן וְזָבַח מְשַׁחֲת לֵה' (מלאכי א, יד), יאמר הכתוב כי (בגלל) מומם של ישראל, שחת הצור עמו ונחלתו וקראם "לא בָּנְיוֹ", כמו שיקראם "בניו" בעת רצון. ואמר כי הם דור עֲקָשׁ וּפְתִלְתַּל, כי העיקשות היא היפך הישר והפתלתל היפך הצדיק, ומאחר שהוא צדיק וישר והעם הוא ההיפך מזה, אינם בניו.

והטעם, שלא בא חסרון מעלתם מפועל הצור כי הוא תמים - (כלומר, שלם) ולא יבוא בו חסרון לעולם, אלא מומם הוא המשחית אותם לפני אביהם.

וטעם "לא בָּנְיוֹ", כמו "וְאֶמְרָתִי לֹא עָמִי - עָמִי אֶתָּה", (בעת הגאולה), (הושע ב, כה), וכן הֵם קְנָאוּנֵי בְלֵא אֵל, (פסוק כא) במי שאיננו אל. או שהכוונה: שַׁחַת לוֹ מוּמָם (כך) שאינם בניו, כי הם דור עיקש ופתלתול - ההיפך ממנו.

מוסיף הרמב"ן: עֵם נָבֵל וְלֹא חָכָם, ששכחו הטוב שעשה להם, ולא חכם, להבין את הנולד, שיש בידו להטיב ולהרע, לשון רש"י.

ולפי דעתי, העושה טובת חנם יקרא נדיב, ומשלם רעה למי שהטיב עמו יקרא נבל, כמו שנאמר (ישעיה לב, ה) לֹא יִקְרָא עוֹד לְנָבֵל - נְדִיב, כי הוא הפכו. ולכך אמרו על נבל הכרמלי (שמואל א, כה, כה), כְּשָׂמוֹ כֵּן הוּא, נָבֵל שָׂמוֹ, וּנְבִלָה עָמוֹ, כי דוד עשה עמו טובה גדולה ושמר את כל אשר לו, והוא לא רצה לשלם לו גמול וביזה אותו.

אם כן אומר הכתוב: הזאת תגמלו את השם על הטובות שעשה עמכם? עם נבל שהוא משלם רעה תחת טובה, ולא חכם לדעת כי לנפשם גמלו הרעה הזאת (שבאה להם) לא לאל, כענין שנאמר (איוב לה, ו - ז) אִם חָטְאתָ, מֶה תִּפְעֵל בּוֹ; וְרַבּוֹ פִּשְׁעֶיךָ, מֶה תַּעֲשֶׂה לוֹ. אם צִדְקָתָ, מֶה

תִּתֵּן לוֹ; אוּ מֵה מִיָּדְךָ יִקָּח. הלא האל הוא אביך כי הולידך וגדלך, והוא קנך ששמך קנין, וכן נאמר (בראשית יד) "קונה שמים וארץ".

לפי זה, כוונת השיר שהעם הוא כפוי טובה כלפי הקב"ה אשר יצר אותו והפך אותו לעם, כי כל הרעות שבאות עליהם הן בגלל מומים והשחתה שבם וכדין באות עליהם.

האם גם השואה באה כדין?

למרות שלא ניתן לתפוס את נוראות השואה, לפי השירה, גם היא באה כדין – אולי בגלל עבירות קשות והתבוללות רבתי שהחלו בעם, שאולי היו מכלים אותו כ"שואה שקטה", אך כפי שנאמר קודם, דין זה נעשה בדרך של הסתר פנים או חוסר התערבות ולא באופן אקטיבי, כאשר הפושעים הם כמובן הנאצים ומשתפי הפעולה אתם.

למרות שאסונות כגון המבול בפרשת נח או השמדת עם ע"י אסונות טבע או מלחמה או טבח מצביעים כביכול, על אל אכזרי או אדיש לגורלו המר של האדם, בתורה הם מוצגים כמעשים מוצדקים מצד האל, וכנובעים מרשעות האדם שאינו נוהג ע"פ דרישות התורה. על כן הם באים על האדם כדין.

לדוגמא, אחרי חטא העגל אומר ה' למשה, (דברים ט, יד): הֲרַף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם, וְאַמְחָה אֶת שְׁמֵם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם; וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי עֲצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ. וכן אחרי חטא המרגלים, (במדבר יד, יב): אֶפְנֹו בְּדַבָּר וְאוֹרְשֵׁנִי; וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ. אז משה רבנו הצליח לבטל את הגזירה, אך כיום אין לנו מנהיגים בשעור קומתו של משה המסוגלים להנהיג נכון ולהציל את העם.

כבר ביארנו שבמקרה של אסונות המוניים, מה שקובע זה סך משקל הזכויות או החובות של הקרבנות ולא זכויותיו וחובותיו של הפרט. על כן יתכן כי אנשים טובים וחיוביים יחסית יספו יחד עם החייבים, במיוחד אם לא התאמצו מספיק או בדרך נכונה להשפיע לטובה על הכלל.

הנהגת ה' עם ישראל כחסד במדבר

זָכַר יְמֹת עוֹלָם, בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּר וָדָר,
שָׂאֵל אָבִיךָ וַיִּגְדֶּךָ, זָקְנִיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ.
בְּהִנָּחַל עֲלִיוֹן גּוֹיִם, בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
כִּי חָלַק ה' עַמּוֹ, וַעֲקֹב חֶבְל נִחְלָתוֹ.
וַיַּצְאֵהוּ בְּאַרְצָן מִדְבָּר וּבִתְהוֹ יַלֵּל יִשְׁמֹן,
יִסְבְּבֵנְהוּ, יְבוֹנְנֵהוּ, וַיִּצְרְנֵהוּ פְּאִישׁוֹן עֵינָיו.
כְּנֹשֶׁר יַעֲרִיר קִנּוֹ, עַל גּוֹזְלָיו יִרְחֹף

יִפְרֹשׁ כַּנְפָיו יִקְחֵהוּ, יִשְׂאֵהוּ עַל אַבְרָתוֹ.

ה' בְּדַד יִנְחֵנוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֹכַר. (דברים לב, ז-יב)

יִצְרְנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוּ - למה השחור שבעין נקרא אִישׁוֹן?

מקור השם אישון הוא מלשון "איש", כיוון שניתן לראות בתוך האישון את ההשתקפות של פני האיש המתבונן בו, (he.wiktionary.org). למעשה מדובר ב"איש קטן" הנראה באישון. האישון (Pupil) הוא למעשה חור במרכז הקשתית, המאפשר מעבר אור לכיוון הרשתית דרך העדשה. האישון מתכווץ ומתרחב בעזרת שרירים הנמצאים בקשתית כדי להתאים את כמות האור העוברת דרכו אל הרשתית. כאשר כמות האור קטנה, האישון מתרחב בניסיון לקלוט כמות גדולה יותר של קרני אור, וכאשר כמות האור גדולה, הוא מתכווץ.

מה משמעות חלק זה של השיר והדמויים שבו?

כותב הרמב"ן: זְכַר יְמוֹת עוֹלָם - שיתנו לב לזכור את ששת ימי בראשית, הטובה שעשה להם בעת היצירה, כמו שאמר בְּהִנְחַל עֲלֵינוּ גוֹיִם וְגו'. בִּינוּ שְׁנוֹת דָּר נָדָר - שיבינו מה שנעשה להם בדורות מעת ששרתה שכינה ביניהם, כלומר, תסתכלו על ההיסטוריה שלכם. כפי שפירשה נחמה ליבוביץ בעיוניה, פסוק יא: כַּנְפֵי יַעִיר קָנוּ עַל גּוֹזְלָיו יִרְחֹף, יִפְרֹשׁ כַּנְפָיו יִקְחֵהוּ, יִשְׂאֵהוּ עַל אַבְרָתוֹ - מתייחס לנאמר לפני מתן תורה: אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם; וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי (שמות יט, ד). הגוזלים כאן הם אומות העולם אבל הקב"ה בוחר בישראל וכביכול מלמד אותו לעוף לבד. לפי רש"י, עליהם להתבונן על כך שנבחרו ע"י ה' כנחלה. הוא הוציאם ממצרים וסיפק את כל צרכיהם במדבר.

הוא מפרש יפה את הדמוי יִפְרֹשׁ כַּנְפָיו יִקְחֵהוּ, יִשְׂאֵהוּ עַל אַבְרָתוֹ - כשבא ליטלם ממקום למקום אינו נוטלם ברגליו כשאר עופות, לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר. אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאן על כנפיו. כאומר "מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בכני". אף הקב"ה אומר: "וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים (שמות יט ד, בהקדמה לעשרת הדברות)", כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים זרקו בהם חצים ואבני בליסטראות. מיד "וַיִּסַּע מִלְּאֵף הָאֱלֹהִים, הִהָלֵף לִפְנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיִּלְחַץ מֵאֲחֵרֵיהֶם; וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֵנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאֲחֵרֵיהֶם". (שמות יד, יט).

הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה; עזיבת התורה והליכה אחרי עבודה זרה

יִרְכַּבְהוּ עַל בְּמֹתַי אֲרִיץ, וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי

וַיִּנְקְהוּ דְבַשׁ מִסְּלַע וְשֶׁמֶן מִחֶלְמִישׁ צוּר.

חַמָּאת בָּקָר וַחֲלָב צֹאן עִם חֵלֶב כְּרִים וְאֵילִים,
 בְּנֵי בָשֶׁן וְעֲתוּדִים, עִם חֵלֶב כְּלִיֹּת חֹטָה
 וְדָם עֲנַב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר. וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט,
 שְׁמֹנֶת, עֲבִית, כְּשִׁית וַיִּטַּשׁ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ
 וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ. וַקְּנֵאָהוּ בְּזָרִים,
 בַּתּוֹעֵבֹת נִכְעִיסָהוּ. יִזְבְּחוּ לִשְׂדִים לֹא אֱלֹהֵי,
 אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם, תִּדְשִׁים מִקְרֹב בָּאוּ,
 לֹא שִׁעְרוּם אֲבֹתֵיכֶם. צוּר יִלְדֶּךָ תִּשְׂאֵי,
 וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחַלְלֶךָ. (דברים לב, יג-יח)

מה מתואר בחלק זה ולאיזה תקופה זה מתייחס?

לפי רש"י, זו נבואה על שנות הישיבה בארץ ישראל, לאחר הכניסה עם יהושע. נהנים מפירות הארץ ומגדלים בהמות משובחות.

מה כוונת המילים "וישמן ישרון ויבעט – שמנת, עבית, כשית", פסוק טו?

רש"י: עבית - לשון עובי, תתעבה. כשית - לשון כי כסה פניו בחלבו, (איוב טז, כז), כאדם ששמן בפנים וכסליו נכפלים מבחון.

וינבל צור ישעתו - גנהו ובזהו, כמו שאמר ה' ליחזקאל: (יחזקאל ח, טו - טז), ויאמר אלי: הראית בן אדם עוד תשוב תראה תועבות גדלות מאלה. ויבא אתי אל חצר בית ה' הפנימית והנה פתח היכל ה' בין האולם ובין המזבח, כעשרים וחמשה איש, אחריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משפתותיהם קדמה לשמש. אין ניבול גדול מזה.

הרמב"ן מפרש, וינבל צור ישעתו - הנכון בעיני מה שהזכרתי למעלה (לפסוק ו), כי הנבלה היא תשלום רעה תחת טובה - (כפיות טובה). הכוונה שנטש אלוה שבראו, בעבור זרים, וינבל בפיו ובמחשבתו צור שהיה מושיעו, לאמר שאין בעבודתו רק גמול רע. כאילו שבעובדם הזרים ישבעו לחם ובעובדם את הצור יהיו נבזים ושפלים לכל העמים, כמו שאמרו הסכלים (מלאכי ג, יד - טו), אמרתם: שוא עבד אלהים; ומה בצע כי שמרנו משמרתו, וכי הלכנו קדרנית מפני ה' צבאות, וכמו שתאמרנה הנשים הארורות לירמיהו, לאחר הגליית אנשי יהודה למצרים, (ירמיה מד, יז, יח) "כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפיו - לקטר למלכת השמים והסוף לה נסקים, כאשר עשינו אנחנו ואבתינו מלכינו ושרינו, בערי יהודה ובחצות ירושלים; ונשבע להם ונהיה טובים, ורעה לא ראינו. ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסוף לה נסקים - חסרנו כל;

וּבְחָרָב וּבְרָעַב תִּמְנֹנוּ. למרות גינוי הנביא, הנשים המשיכו לקטר לעבודה זרה גם במצרים באמונתן שרק היא תועיל.

בְּתוֹעֲבַת יִכְעִיֶּסְהוּ - טעם "תועבת" השדים, לשרוף את בניהם באש לאלהים אחרים, שכל זה מתועב לפני האל כמו שנאמר (לעיל דברים יב, לא) לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ: כִּי כָל תוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם, פִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם, וכתוב גם לגבי בני יהודה, (ירמיה לב, לה): וַיִּכְנֹנוּ אֶת בָּמֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּגֵיאוּ בְּןֵי הַנָּשׁ לְהַעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם לַמִּלֶּךָ, אֲשֶׁר לֹא צוֹיִתִּים וְלֹא עֲלֹתָהּ עַל לְבִי, לַעֲשׂוֹת הַתוֹעֲבָה הַזֹּאת, לְמַעַן הַחֲטִי אֶת יְהוָה.

מדובר בעבודה זרה קיצונית של אנשי יהודה.

למה ישראל מכונים ישורון?

כנראה מלשון "ישר". מי שבתחילה ומראש היה ישר במידותיו, נהיה שמן, עבה ובוטט. הספורנו מפרש: הנה (גם) אתה ישורון, קהל תופשי התורה ובעלי העיון, פנית אל התענוגים הגשמיים, ובזה עבית.

אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיֵּכַל ה' - (יחזקאל ח) - לאיזה כוון מתפללים המוסלמים על הר הבית?

הם מתפללים ומשתחוים לכוון מִכָּה - וכפי שנאמר ליחזקאל, אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיֵּכַל ה', המתואר שם כ"תועבה". כפי שאומר רש"י - אין לך תועבה גדולה מזו. זה מוכיח שעל פי האסלאם אין באמת קדושה למקום המקדש, באזור כיפת הסלע, שאליו הם מפנים את אחוריהם.

הסתרת הפנים מצד ה' כנגד עזיבת ישראל את ה'; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת אסונות רבים

וַיֵּרָא ה' וַיִּנְאֹץ מִפְּעֵס בְּנֵיו וּבְנֹתָיו.

וַיֹּאמֶר: אִסְתִּירָה פְּנֵי מִמֶּנּוּ

אַרְאֶה מָה אַחֲרֵיהֶם, כִּי דוֹר תִּהְיֶה הַמָּה

בָּנִים לֹא אֲמֵן בָּם. הֵם קִנְאוּנֵי בְּלֹא אֵל,

כַּעֲסוּנֵי בְּהַבְלִיָּהֶם, וְאֲנִי אֶקְנִיאֵם בְּלֹא עֵם,

בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיֶּסֶם. כִּי אִשׁ קִדְּחָהּ בְּאִפִּי,

וּתִיקַד עַד שְׂאוֹל תַּחֲתִית, וּתֹאכַל אֶרֶץ וַיְבַלְהָ,

וּתְלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים. אִסְפָּה עֲלִימוֹ רַעוֹת,

חֲצֵי אֲכַלְהָ בָם. מִזֵּי רָעַב וּלְחָמֵי רִשְׁוֹן

וְקָטַב מְרִירִי, וְשָׁן בְּהִמַּת אֲשֶׁלַח בָּם,
עִם חֲמַת זִחְלֵי עֶפְרַיִם. מִחוּץ תִּשְׁפֹּל חֶרֶב
וּמִתְדָרִים אֵימָה, גַּם בְּחֹר גַּם בְּתוּלָה,
יוֹנֵק עִם אִישׁ שׁוֹבָה. (דברים לב, יט-כה)

מה מתואר בחלק זה?

מפרש הרמב"ן: וַיֵּרָא ה' וַיִּנְאָץ, מִפְּעַס בְּנָיו וּבְנֹתָיו - הזכיר כאן הכתוב גם את הבנות, שלא כמנהג, כפי שאמר למעלה (פסוק ה) לֹא בְּנָיו, וכן בכל מקום מזכיר הבנים, והבנות הן בכלל. אבל זה מרמיזותיו כי יהיה בדור החורבן רשע הנשים ופשעיהם גדול מאד להכעיסו כי היו נצמדות לע"ז ביותר והן שמפתות את הגברים לעבדה, כפי שמפורש בדברי ירמיהו, כמו שאמרו לו במצרים: (ירמיהו מד, טו - יז) וַיַּעֲנוּ אֶת יְרֵמְיָהוּ: כָּל הָאֲנָשִׁים הַיְדָעִים פִּי מִקְטָרוֹת נְשִׂיָהֵם לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְכָל הַנְּשִׂיִם הַעֲמֻדוֹת, קָהָל גָּדוֹל; וְכָל הָעַם הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּפִתְרוֹס לֵאמֹר: הַדְּבַר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ בְּשֵׁם ה', אֵינָנו שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ.

וביחזקאל (ח, יג - יד), וַיֹּאמֶר אֵלַי: עוֹד תִּשׁוּב תִּרְאָה תוֹעֲבוֹת גְּדֻלוֹת אֲשֶׁר הִמָּה עֹשִׂים. וַיָּבֵא אֶתִי אֶל פֶּתַח שַׁעַר בַּיִת ה' אֲשֶׁר אֶל הַצְּפוֹנָה; וְהִנֵּה שָׁם הַנְּשִׂיִם יֹשְׁבוֹת, מִבְּכוֹת אֶת הַתְּמוּזָה. מפרש המצודות דוד: מִבְּכוֹת אֶת הַתְּמוּזָה - שם הצלם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו ניתכות מחום ההיסק והיה נראה לרואים כאילו שהוא בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל (מבקש) תקרובות. השם תמוז בארמית הוא מלשון הסקה של אש. אולי בגלל זה השם תמוז ניתן לחודש החם באמצע הקיץ.

מה זה "וַיִּנְאָץ אֶקְנִיאָם בְּלֹא עִם", פסוק כא?

רש"י: בלא עם - בעובדי כוכבים (הכשדים) שאין להם שם כמו שנאמר (ישעיהו כג, יג): הֵן אֶרֶץ פְּשָׁדִים, זֶה הָעַם לֹא הָיָה. פירש הרמב"ן: העם שלא היה נחשב לגוי והקב"ה גידל אותם לרדות בהם את עולמו.

*הסגרה כביכול של ישראל לאויבים וכמעט השמדה של ישראל - לולא חילול ה'
שבדבר; האכזריות היתרה של אויבי ישראל*

אֲמַרְתִּי: אֶפְאִיָּהֶם - אֲשֶׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרָם.

לולי פעם אויב אגור, פֶּן יִנְכְּרוּ צָרִימוּ,

פֶּן יֹאמְרוּ: נִדְּנוּ רַמָּה, וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת.

פי גוי אבד עצות הָמָה, וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה.

לו חֲכָמוּ יִשְׁפִּילוּ זֹאת, נִבְיָנוּ לְאַחֲרֵיתָם.

אִיכָה יַרְדֵּף אֶחָד אֶלֶף, וְשָׁנִים יִנְיֶסוּ רַבָּה,
 אִם לֹא כִּי צוֹרֵם מְכָרֵם, וְהִ' הֶסְגִּירֵם.
 כִּי לֹא כְצוֹרְנוּ צוֹרֵם, וְאִיבִינוּ פְּלִילִים.
 כִּי מִגֶּפֶן סֹדֵם גִּפְנָם, וּמִשְׁדָּמֹת עֲמָרָה עֲנַבְמוּ עֲנַבֵּי רוֹשׁ,
 אֲשַׁפְּלֹת מְרֹרֶת לָמוֹ. חֶמֶת תִּגְיָנֵם יִינָם,
 וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכָזֵר. הֲלֹא הוּא כָּמֹס עֲמָדִי,
 חֶתּוֹם בְּאוֹצְרֹתַי. לִי נָקֵם וְשָׁלֵם,
 לַעֲשֵׂת תְּמוּט רַגְלָם, כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם,
 וְחָשׁ עֲתֵדֹת לָמוֹ. (דברים לב, כו-לה)

מה מתואר בחלק זה? מה זה "אמרתֵי אפאֵיהֶם"?

כותב רש"י: "אמרתֵי אפאֵיהֶם - אמרתי בלבי: אפאה אותם. ויש לפרש אפאֵיהֶם - אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר. הברייתא השנויה בספרי מחלקת תיבה זו (מלה זו) לשלוש תיבות: אמרתֵי "אף - אי - הם", אמרתי באפי, אתנם כאילו אינם שיאמרו רואיהם עליהם: "איה הם" ? הרמב"ן מפרש, אפאֵיהֶם, אמרו המדקדקים אפזרם בכל פאה. ואם כן טעם "אמרתֵי" שהיה הרצון לפניו במדת הדין שיהיו ככה לעולם מפוזרים בכל פאה ושיהיה זכרם מאנוש נשבת לעד, לולי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר. ועל דעתי היא מלה מורכבת כפי שהזכירו בספרי (האזינו כו) "אף אי הם". אבל טעמה, שאשיתם במקום פאה ובענין שיאמרו עליהם גם אי הם, לומר, שלא ישאר להם שם ושאר בגוים ולא יודע מקומם איה.

מוסיף הרמב"ן: והנה ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו לנהר גוזן (מלכים ב, יז, ו), הוא שהחכמים קוראים "סמבטיון", וקוראים לו סמבטיון מפני שביתתו בשבת כי יום השבת בלשון ההוא "סבט" כמו בערבית. אשְׁפִּיטָהּ מֵאֲנוּשׁ זְכָרֵם - גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין שאין לנו זכר בעמים, ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה אומר הכתוב, כי היה במדת הדין להיותנו כן בגלות לעולם, לולי כַּעַס אוֹיֵב. ויורה זה כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו הגדול ית', כענין שאמר ביחזקאל (כ, מא, מד) "וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם בם, ונקדשתי בכם לעיני הגוים וידעתם כי אני ה', בעשותי אתכם למען שמי. לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל" וכן נאמר עוד (שם פסוק ט) "ואעש למען שמי, לבלתי החל לעיני הגוים וגו'". ולכך הזכיר משה בתפילתו (במדבר יד, טו) "וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמִיעֶךָ לֵאמֹר: מִבְּלַתִּי יִכְלַת ה' לְהַבְיִיא אֶת הָעַם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לָהֶם, וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר. וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוֹדָה לוֹ בְּזֵה (שם, פסוק כ) "ויאמר ה', סלחתי כדברך". (לפי זה עם ישראל היה נעלם וה' לא היה מציל אותו בגלל עוונותיו, לולא חילול ה' שבדבר).

”והטעם בטענה הזאת איננו כרוצה להראות כחו בין שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו ואפס ותוהו נחשבו לו. אלא השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם, לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלוהי האלהים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם ואם אדם יזכיר כן יחשבו כי (מה שקרה) היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר. וכוונת הבריאה תהיה בטלה לגמרי, שלא ישאר באדם, היודע את בוראו, רק מכעיס לפניו. ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים. (כלומר, שה' לא יגאל את ישראל מהגלות רק בגלל "מה יאמרו הגויים" אלא קיום עם ישראל הוא העדות לקיום ה' בעיני העמים, ואם יעלם חו"ח, תיעלם האמונה בבורא ותכלית הבריאה תאבד גם כן).

וזה טעם פי יָדִין ה' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם (פסוק לו), שיזכור ה' ברחמים כי הם עמו מאז ויזכור כי הם עבדיו שעמדו לו בגלותם כעבדים לסבול הצרות והשעבוד.

מעניינים דברי הספורנו, במאה ה-16, המפרש כלפי העתיד, המזכירים את ימי השואה: אֲמַרְתִּי אֶפְאִיקֵם - אשאיר איזו פאה מהם, והמותר אכלה, כמו שאעשה באחרית הימים לאחר שלא השגתי שלמותם, לא במתן תורה ולא בארץ ישראל ולא בגלות, כאמרו: (יואל ג, ה), פִּי בָהָר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה, פֶּאֶשֶׁר אָמַר ה', וּבִשְׂרֵי־דַיִם, אֶשֶׁר ה' קָרָא. לוֹלִי פֶּעַס אוֹיֵב אָגוּר: שמתוך כעס שיכעסו על אותם השרידים יש לחוש פן יאמרו (האויבים) לאותם השרידים: יָדְנוּ רָמָה (פסוק כז). להכחיד את ישראל מגוי ונשאתם מתי מספר: וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת: שתחשבו להימלט על ידו. אבל בהיות ישראל רבים ונפוצים בארצות רבה לא יעלה על לב להשתדל בזה, כאומרם בשירת דבורה, (שופטים ה, יא), "שָׁם יִתְּנוּ צְדָקוֹת ה', צְדָקַת פְּרִזְנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל". צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיזרם. (לפי זה פירוש המלה אֶפְאִיקֵם הוא "אפזר אותם לפאות רבות בגלות".

גם האברבנאל מפרש שאילו בני ישראל היו בפאה אחת האויב היה משמידם. לכן ה' פיזרם לבין האומות כדי שגם אם מחנה אחד יושמד, האחרים ישארו לפליטה.

האבן עזרא דוחה את פירוש "אֶפְאִיקֵם", כ"אפזרם" וכותב: "אֶפְאִיקֵם... וטעמו כמו "אשחיתם" מפני שכתוב אחריו "אֶשְׁפִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זְכָרָם" והנה כולם ימותו ואילו היה כדעת המדקדקים שהטעם אפיצם בכל פאה, לא ידבק הטעם (של לוֹלִי פֶּעַס אוֹיֵב אָגוּר... שכן ה' בָּן פיזר את ישראל, ולא נמנע מכך בגלל חילול ה' בעיני אומות העולם). ויש אומרים "אחריכם באפי" והנה טעמו "אכריתם" כמו אשבתם ויבוא הטעם כפול. (ה' נמנע מהשמדת העם מפני חילול ה' שבדבר).

לעומת זאת, בספרו "עיונים בפרשת השבוע", סדרה ראשונה, פרשת וזאת הברכה, מראה הרב אלחנן סמט שבפשט השירה לא מוזכרות הגלות והגאולה ממנה, (אלה מוזכרות בפרשות נצבים – וילך) וכל השיר מתאר התרחשויות בארץ ישראל בלבד, בדורות שאחרי כניסתם לארץ. כפי שהזהיר משה רבנו, בני ישראל יעבדו עבודה זרה ואויבים קשים יתקפו אותם כמעט עד כלותם אבל ה' יציל אותם ברגע האחרון ויכניע את האויבים, כדי למנוע חילול שמו או מתוך רחמים על ישראל. לכן הוא מסיק שהשירה מתארת את תקופת השופטים והמלכים, שבה התרחשו אירועים כאלה.

יחד עם זאת ניתן להשיב לניתוח הנ"ל, כי הפסוק האחרון בשירה: הַרְנִינוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדְדִּיו יִקּוּם וְנִגָּם יִשִּׁיב לְצַרְיָו וְכִפֹּר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ, מרמז למעבר או לקפיצת זמן לתקופת הגאולה שבה הגויים משבחים ומהללים את ישראל לאחר תבוסה קשה, והעם והארץ מתכפרים ע"י חזרה אליה ובנייתה מחדש. אירועים אלה לא קרו בזמן התנ"ך ומתאימים לתקופתנו ולעתיד לבוא. לפי פרשנות זו, נוכל לומר שלצערנו, מצבינו אינו שונה כל כך מבימים ההם. רוב העם היהודי אינו שומר מצוות, הערבים תוקפים אותנו כבר למעלה מ- 100 שנה, ורוב אומות העולם אינן אוהדות את ישראל. ע"פ השירה, אם רוב העם יחזור לקיים את מצוות התורה, מצבנו ישתפר פלאים.

מה הכוונה במילים: לולי פֶּעַס אוֹיֵב אָגוּר? – פסוק כז

כותב רש"י: לולי פֶּעַס אוֹיֵב אָגוּר - אם לא שכעס אויב כנוס עליהם להשחיתם ואם יוכל להם וישחיתם - (אילו יכלו הגויים להשמיד את ישראל היו עושים זאת), (והאויב) יתלה את הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה ב'. וזהו שנאמר פֶּן יִנְכָרוּ צָרֵימוֹ - ינכרו הדבר לתלות גבורתו בעבודת כוכבים, שאין הגדולה שלו.

רש"י מפרש את המלה "אגור" כ"נאגר", "כנוס". הגויים ייחסו את הפגיעה בישראל לנצחון אלוהיהם וצבאם על ה', תוך חילול ה' נורא, ולא יבינו שזה בעצם כוונת ה'.

אחרים מפרשים את המלה "אגור" במובן של מגור, יראה או חשש, שכביכול הקב"ה חושש לחילול שמו, אם לא יציל את עם ישראל.

זכורים דבריו הדומים של משה רבנו אחרי חטא העגל (דברים ט, כח): פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִמִּצְרָיִם לְהַבְיָאֵם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבַּר לָהֶם; וּמִשְׁנֵאתָ אוֹתָם, הוֹצֵאתָם לְהַמְתָּם בְּמִדְבָּר.

בדומה לכך אמר הנביא יחזקאל (לו, כ - כב): וַיָּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחְלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאָמַר לָהֶם: עִם ה' אֵלֶּה וּמֵאֲרָצוֹ יֵצְאוּ. וְאֶחְמַל עַל שֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלְלוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה. לָכֵן אָמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל פֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים: לֹא לְמַעַנְכֶם אָנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְשִׁי, אֲשֶׁר חָלְלֵתֶם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם.

פי גוי אבד עצות הָמָה, (פסוק כח) - לאיזה גוי הכוונה?

רש"י מייחס את זה לגוי שנלחם בישראל. פי גוי אבד עצות הָמָה וְאֵין פָּהֶם תְּבוּנָה, כי "לו חָכְמוּ וְשָׁפְלוּ זֹאת... אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וְשָׁנַיִם יִגִּסּוּ רַבָּבָה? איך יתכן שאדם אחד או שנים מהאויב ישלטו ברבבה של ישראל.

גם הרמב"ן מפרש כך. הוא כותב: פי גוי אבד עצות הָמָה - כל הפרשה על האויב הנזכר, כדברי רבי נחמיה (במדרש ספרי כח). וטעם פי לא כְּצוּרָנוּ צוּרָם, הן גם כן דברי האויב. כוונת הכתוב שהיה לאויב לחשוב ולהשכיל זאת הנעשה בישראל, כי הוא פועל ה' על עוונם, ויבינו ממנה לאחרית נפשם, כי כך ייעשה בסוף לכל הגוים, כי הם מורדים בה' יותר מישראל. לו חָכְמוּ וְשָׁפְלוּ זֹאת: איכה ירדוף אחד אלף מישראל, אם לא פי צוּרָם מְכָרָם, כי צורם הוא תקיף ובעל היכולת לעזור ולהציל יותר מצוּרָנוּ, ואויבינו (ישראל) פלילים היו בנו מתחילה, לעשות בנו שפטים כרצונם, ועתה למה בורחים מפנינו, אלף מפני גערת איש אחד, לולי צורם התקיף מכרם והביא מורך בלבבם, ונפלו - ורודף אין.

לו חָכְמוּ וְשָׁפְלוּ זֹאת, יִבְיִנוּ לְאַתְרֵיהֶם. אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וְשָׁנַיִם יִגִּסּוּ רַבָּבָה, אִם לֹא פִי צוּרָם מְכָרָם וְה' הִסְגִּירָם. מַה מִּזְכִּירִים פְּסוּקִים אֵלֶּה?

הם מזכירים מאוד מראות בשואה שבהם חייל נאצי אחד שולט במאות יהודים הנשמעים לו. הם מזכירים גם את מצבם הקשה של יהודים רבים בארצות הגלות.

גברים יהודים בשבת "השחורה" ב'כיכר החירות' בעיר סלוניקי, יוון. אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְף וְשָׁנַיִם יִגִּסּוּ רַבָּבָה. מקור: ויקיפדיה, שואת_יהודי_יוון

Attribution: Bundesarchiv Bild 101I 168 0894 21A / Dick / CC BY SA 3.0
 בשבת זו נצטוו כל היהודים בגילאי 19–45 להתייצב ב"כיכר החירות" בעיר. תחת איומי נשק הועמדו כ- 9,000 יהודים בשמש הלוהטת והוכרחו לבצע תרגילי התעמלות ולרקוד לקול צחוקם של הגרמנים והקהל היווני. תוך כדי הריקודים הם ספגו מכות אכזריות ורבים נזקקו לטיפול. בהמשך נשלחו היהודים למחנות ההשמדה בפולין.

פי מִגָּפֶן סֹדֶם גַּפְנָם ... למי מכוונים פסוקים לב – לה?

לפי רש"י, זה יכול להיות כלפי חטאי ישראל או כלפי חוסר ההבנה של הגויים. הרמב"ן מפרש כלפי האויבים השונאים, שאינם מבינים.

התרסת האויבים כלפי ישראל; נקמת ה' בגויים אשר הגזימו בשנאתם לישראל

פי יְדִין ה' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם,
 פי יִרְאֶה פי אֲזַלֶּת יָד וְאָפֶס עֲצוֹר וְעִזּוֹב.
 וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוֹר חָסִיו בּוֹ.
 אֲשֶׁר חָלַב זִבְחֵימוֹ יֹאכְלוּ
 יִשְׁתּוּ יַיִן גְּסִיכָם, יִקּוּמוּ וַיַּעֲזְרָכֶם,
 יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה. רְאוּ עֵתָה פִי אָנִי, אָנִי הוּא,
 וְאִין אֱלֹהִים עֲמָדִי, אָנִי אֲמִית וְאֲחִיקָה,
 מִחֲצַתִּי וְאָנִי אֲרַפָּא, וְאִין מִיָּדִי מִצִּיל.
 פי אֲשָׂא אֶל שָׁמַיִם יָדַי, וְאָמַרְתִּי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם.
 אִם שְׁנוֹתַי בְּרַק חֲרָבִי, וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפָּט יָדַי,
 אֲשִׁיב נֶקֶם לְצָרִי, וְלִמְשֹׁנָאֵי אֲשִׁלָּם.
 אֲשַׁפִּיר חֲצִי מַדָּם וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשָׂר
 מַדָּם חָלַל וְשִׁבְיָה, מְרֹאֵשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב.
 הִרְגִּינוּ גוֹיִם עֲמוֹ, פִּי דָם עֲבָדָיו יִקְוֶם,
 וְנֶקֶם יָשִׁיב לְצָרָיו, וְכִפָּר אֲדָמְתּוֹ עֲמוֹ. (דברים לב, לו-מג)

מה משמעות חלק זה (לו – מ)?

לפי רש"י, מפסוק ל"ו מתחילה הצלת ישראל מהאויבים. אחרי שה' ידין את עמו לפי מעשיהם ויבואו עליהם הייסורים, יתנחם הקב"ה על ישראל לשוב ולרחם עליהם, פי יִרְאֶה פי אֲזַלֶּת יָד – שיד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בישראל, עצור ועזוב. אין לישראל הנהגה היכולה להלחם באויב.

יחד עם זאת הקב"ה כביכול ישאל את ישראל בלעג, "אֵי אֱלֹהֵימוֹ, צוֹר חָסִיו בּוֹ? היכן האלילים שעברתם אותם?" או שהאויב ישאל: היכן אלוהי ישראל? למה הוא לא עוזר להם? ולא יבין שכל זה קרה בגלל שעזבו אותו. גם הרמב"ן שם את השאלה בפני הגויים.

גם הרשב"ם מפרש: ראו עתה פִּי אֲנִי אֲנִי הוא, הקב"ה אומר לעובדי הגילולים: אתם אומרים: אֵי אֵלֵהֶימוּ? הלא עתה יכולים לראות בהנקמי בכס לעיניכם.

מפרש האבן עזרא לפסוק לט: ...ורבים אומרים כי מהכתוב: אֲנִי אֶמִית וְאֶחְיֶה, נלמד חיי העולם הבא - (כלומר תחיית המתים). וכן מתפילת חנה (שמואל א, ב - ו): ה' מְמִית וּמְחַיֶּה; מוֹרִיד שָׁאוֹל וַיַּעַל.

זה מצביע על כך שכבר אז בימי משה, היתה אמונה בתחיית המתים. מקורות נוספים לתחיית המתים הם: דניאל יב, ב: וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרוֹ יִקְיֻצּוּ, אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לְחַרְפוֹת, לְדָרְאוֹן עוֹלָם; וכן דניאל יב, יג: וְאַתָּה, לֵךְ לִקְצֵן וְתַנּוּת וְתַעֲמֹד לְגִרְלָךְ לִקְצֵן הַיָּמִין. פסוק זה מופיע גם באזכרה לנשמות חללי צה"ל "... וַיִּנּוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם וַיַּעֲמְדוּ לְגוֹרְלָם לִקְצֵן הַיָּמִין".

רש"י מפרש את פסוק לט: ראו עתה - הבינו מן הפורעניות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי. דבריו מובנים מאוד אחרי נוראות השואה ותקומת העם אחריה, תופעות לא טבעיות לחלוטין - גם הפורענות הנוראה וגם הקמת המדינה 3 שנים לאחר מכן. אֲנִי אֶמִית וְאֶחְיֶה הוא - אני להשפיל ואני להרים; וְאֵין אֵלֵהֶם עֲמָדִי - עומד כנגדי למחות; וְאֵין מְיָדִי מְצִיל - את הפושעים בי.

הרמב"ן מסכם את השירה: והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמת ונאמן, תגיד - (מתארת) את כל המוצאות אותנו בביאור, (גם בעתיד הרחוק). הזכירה תחילה החסד שעשה עמנו הקב"ה מאז שלקחנו לחלקו, והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר ואשר הנחילנו ארצות הגוים הגדולים והעצומים ורוב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו בה, ומרוב כל טובה מרדו בה' לעבוד ע"ז. והזכירה הכעס אשר היה מלפניו עליהם, עד ששלח בהם בארצם דבר ורעב וחיה רעה וחרב ואחרי כן פיזר אותם בכל רוח ופאה. וידוע כי כל זה התקיים, ויהי כן.

ואמרה השירה כי בסוף, ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם, (כמו לבבלים, לרומאים והנאצים אשר נעלמו כתרבות מעל פני האדמה). והטעם, כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה כי לא שנאו את ישראל בגלל שעבדו ע"ז כמוהם, אלא בגלל שלא עשו כמעשיהם ועבדו את הקב"ה ושמרו את מצוותיו ולא התחתנו אתם ולא אכלו מזבחייהם ובזו לעבודה הזרה שלהם ובערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמר (תהלים מד, כג) "כִּי עָלִיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם, נִחַשְׁבָנוּ כְּצֹאן טְבָחָה". אם כן לשנאתו של הקב"ה, (נגד רצונו) עשו בנו כל הרעות האלה, והם צריו ומשנאיו ועליו להנקם מהם. (זה מסביר למה הגויים האנטישמים הרגו גם יהודים נאמנים. לפי הרמב"ן, זה נובע משנאה כלפי אלוקי ישראל. קל להסביר מדוע נענשו יהודים שעזבו את התורה, אך לא את סבל היהודים שומרי התורה, מבחינת האויבים).

מוסיף הרמב"ן: וזה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הִרְגִּינוּ גוֹיִם עִמוֹ, אלא לעגו להם ואמרו (נחמיה ג, לד) "מָה הַיְהוּדִים הָאֵמְלָלִים עֹשִׂים" והיו גדולי ישראל

עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נַקָּם לְצַרְיוֹ ולא וְכַפָּר אֲדַמְתוּ עִמּוֹ.

”והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, אלא היא שטר עדות, שנעשה הרעות ונוכל ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן, השירה הזאת היא הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של המינים, (רמז לנוצרים שטענו שאין עתיד ישראל להיגאל ושהנוצרים נבחרו במקום ישראל).

וכך הזכירו במדרש ספרי (האזינו, מג), ”גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא”. ולזה רמז הכתוב שאמר (פסוק מד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם; הזכיר ”כָּל” להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם כי היא קטנה בדבור, ביאר להם ענייניה הרבים.

ואילו היתה השירה הזאת באה מאחד מן החוזים בכוכבים שכתב מראשית עד אחרית כן, היה ראוי להאמין בה מפני שהתקיימו כל דבריה עד הנה, לא נפל דבר אחד, אף אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו, (משה רבנו), אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו, עליו השלום. (הרבמ”ן אומר שמפני שנבואות השירה התקיימו עד כה אין סיבה שלא להאמין שגם הנבואות העתידיות יתרחשו).

אם שְׁנוֹתַי בְּרַק תְּרַבִּי... מה פירוש פסוקים מא – מג?

רש”י מפרש את פסוקים מא – מב כהמשך הפורענות בגויים, על מה שעשו לישראל. פירושו לפסוק מג: הִרְבֵּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ - לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את ישראל - ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בקב”ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו. יכירו בטובו ובשבחו.

וְכַפָּר אֲדַמְתוּ עִמּוֹ - ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם, שעשה להם האויב. ועוד, וכפר אדמתו - ומה היא (כפרת) אדמתו? - (כפרת) עמו. כשעמו מתנחמים, ארצו מתנחמת.

אבן עזרא מפרש את וְכַפָּר אֲדַמְתוּ עִמּוֹ, שעל ידי הפורענות והנקמה, העם יכפר על אדמת ארץ ישראל. ניתן להוסיף שלאחר אותה פורענות, עם ישראל יזכה לשוב לארץ ישראל, כפי שאכן קרה.

רש”י מוסיף שבאופן כללי השירה נדרשת במדרש ספרי בצורה שונה ע”י רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה דורש את כל התוכחה כנגד ישראל – יעזבו את התורה וה’ יעזוב אותם וכביכול ימכור אותם לפורענות הגויים. לפי רבי נחמיה על הַגּוֹיִם להבין שהפורענות שבאה על ישראל איננה בגלל כוחם אלא בגלל שבני ישראל עזבו את התורה ולכן נעזבו ע”י ה’.

למה הגויים צריכים להענש? הרי זה היה רצון ה'?

לפי פירוש הרמב"ן, הגויים פועלים מתוך שנאה גרידא לעם ישראל ולקב"ה, ולא מתוך מוסריות כלשהי. להיפך הם פועלים מתוך אכזריות שאין כדוגמתה, וכך ראינו בהיסטוריה שלנו. כפי שצינו קודם, העונש לישראל לא ניתן ע"י ה', אלא נעשה ע"י הסתר הפנים של ה' והסרת ההגנה המיוחדת על העם, בזמן שהוא מקיים תורה ומצוות.

לפי השירה ודברי הנביאים, מה צפוי לעם ישראל בעתיד?

באמונה היהודית, תקופת אחרית הימים מתחלקת למספר תקופות הבאות זו אחר זו, אם כי קיימות מספר דעות (דעת הרמב"ם, הלכות מלכים ומלחמות יא-יב ודעת הרמב"ן) על סדר התקופות. המקורות הם בעיקר בספרי הנביאים עמוס, יחזקאל, זכריה ומיכה, וכן במקומות רבים בתלמוד ובעיקר פרק י בסנהדרין – פרק "חלק" – ("לכל ישראל חלק לעולם הבא"). באופן כללי תוארו השלבים כדלהלן:

עקבתא דמשיחא - (עקבות המשיח). חזרה חלקית של עם ישראל לארץ, אך תוך ירידה בשמירת תורה ומצוות, כפי שמתואר במסכת סוטה, פרק ט, משנה טו: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא, (החוצפה תגדל), ויוקר יאמיר, (יוקר המחיה יעלה), הגפן תתן פרייה והיין ביוקר, (מרוב שתיינים שיהיו), והמלכות תיהפך למינות, (יהיה העדר אמונה באל והעדר ידיעת התורה בחוגים השולטים), ואין תוכחת. בית וועד יהיה לזנות, (מתירנות והפקרות מינית) והגליל יחרב והגבלן (אולי הגולן) ישוט ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, (יבוזו לחכמי התורה) ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת, (רבוי שקר, "פייקניוז", רמאות ושחיתות). נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו, (יאלצו לעמוד) מפני קטנים; בן מנוול אב, בת קמה באמה (העדר כבוד להורים ולזקנים), כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו, (אולי רבוי מריבות במשפחות ורצח בתוך המשפחה), פני הדור כפני הכלב (דור חצוף וחסר בושה), הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים.

לצערנו רבות מהתופעות הנ"ל אכן מתקיימות כיום. ניתן לכנות תופעות אלו כחלק מ"עקבות המשיח" או "חבלי המשיח".

תקופת משיח בן יוסף ומלחמת גוג ומגוג – קואליציה של עמים מהצפון, (אולי אירן ומדינות מוסלמיות נוספות, בתמיכת רוסיה), התוקפת את ישראל. יחד עם זאת, ישנם רבנים הטוענים שמלחמת גוג ומגוג היא מלחמת העולם השנייה והשואה, שבסופה הובס האויב הנאצי. (אך זה אינו מתיישב עם תיאורי הנביאים על המלחמה, אשר מתרחשת בארץ ישראל). מלחמה זו תהיה קשה מאוד, עם אבידות רבות, אך לאחר נסים רבים ותופעות טבע חריגות - (רעידת אדמה בהר הזיתים ולקוי חמה - בעתוי מדויק), בסופה יובסו גוג וצבאו וכך יכירו כל העמים במציאות

האל. יתכן שמדובר במלחמה כלל - עולמית של "המזרח נגד המערב", אשר תתמקד בישראל. לפי הנבואות, לאחר הנצחון, יעלו יהודי התפוצות לישראל. יחד עם זאת נזכיר כי, כפי שכבר ציינו, נבואות פורענות לא בהכרח יתרחשו, אם עם ישראל או כל עם העלול להיפגע מהמאורעות), יחזור למוטב, ויתנהל כנדרש ע"י דברי הנביאים. דוגמא לכך ראינו במקרה של נבואת יונה הנביא בנינווה.

ביאת אליהו הנביא לאחד את העם ולהכין את העם לבוא המשיח. הכוונה היא לחזרת תופעת הנבואה לישראל. (לפי הרמב"ם יתכן שהנביא יופיע אף לפני מלחמת גוג ומגוג). אתחלתה דגאולה בארץ ישראל - מדובר בנקודה משמעותית, כיוון שזהו השלב הראשון בתהליך הגאולה המהווה תקופה השונה במובנים רבים מכל מה שקדם לה. מן התיאורים השונים בגמרא עולים מאפיינים שונים של ראשית הגאולה. הכולטים בהם: בתחילה, קשיים וסבל רב (עד שאמר האמורא עולא: "ייתי (המשיח) ולא אחמיניה" (סנהדרין צח, ב) – הלוואי שיבוא המשיח, אך איני רוצה לחיות בתקופה שלפני בואו). אחר תקופה זו ארץ ישראל "נותנת פירותיה בעין יפה" (בגמרא נאמר על כך – "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר (יחזקאל לו, ח) "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל, עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ, וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ, לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל: פִּי קָרְבוּ לְבֹא" (סנהדרין צח, א).

שלטון יהודי עצמאי, (כדברי האמורא שמואל: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד", (ברכות לד, ב), (שנפסק להלכה במשנה תורה לרמב"ם); אך עדיין נמשכות המלחמות.

ביאת המשיח וימות המשיח

כותב הרמב"ם בהלכות מלכים יא, יב: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנת הממשלה הראשונה ובונה את בית המקדש (השלישי), ומקבץ נדחי ישראל וחוזרים כל המשפטים בימיו, כשהיו מקודם: מקריבים קרבנות ועושים שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה. אל יעלה על הלב שבימות המשיח ייבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו הולך. אמרו חכמים: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. ייראה מפשוטם של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג; ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ליישר את ישראל ולהכין ליבם: שנאמר (מלאכי, ג, כג): "הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנָי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהָשִׁיב לֵב אֲבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם, פֶּן אֲבוֹא וְהִפֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֲרָם.

לא נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו (ישלטו) בגויים ולא כדי שישאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא - כמו

שביארנו בהלכות תשובה. ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה משופעת הרבה וכל המעדנים מצויים כעפר.
תחיית המתים – לפי הרמב"ם, רק הצדיקים יקומו לתחיה, וגם זה, לזמן מוגבל.

מתי קוראים את שירת האזינו בדרך כלל ולמה?

בדרך כלל קוראים את השירה בשבת "שובה", בין ראש השנה ליום כיפור, בתקופה של חשבון נפש אישי ולאומי.

אמירת השירה לעם ע"י משה ויהושע

וַיְבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן. וַיִּכַּל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מַעֲיִד בְּכֶם הַיּוֹם, אֲשֶׁר תַּצְּנוּם אֶת בְּנֵיכֶם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא מִכֶּם, כִּי הוּא תִּיכֶם וּבְדָבָר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים לב, מד-מו)

לשון השירה קשה? איך בני ישראל הצליחו להבין אותה ואת משמעותה ע"י שמיעה ממשה?

השירה לא רק נאמרה בעל פה אלא הועלתה על הכתב גם כן, כך שבני ישראל יכלו לקרוא אותה וללמוד אותה, כפי שנאמר בפרק לא, פסוק יט לעיל: וַעֲתָה כְּתֹבוּ לְכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁימָה בְּפִיהֶם, לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.
 יחד עם זאת, ישנם פרשנים, כגון הרלב"ג והנצי"ב מוולוז'ין, שאומרים שהכוונה ב - "כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" היא בעצם "כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", כלומר התורה כולה, הנקראת שירה, ולא דווקא שירת האזינו.

ציווי למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה, הַר נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ, וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחְזָהּ. וּמַת בְּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֶאֱסַף אֶל עַמִּיךָ, כֹּאֲשֶׁר מַת אֶהְרֹן אֶחִידָךְ בְּהָר הַהוּא וַיֶּאֱסַף אֶל עַמּוֹ. עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבַת קִדְשׁ מִדְּבַר צוֹן, עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּי מִנְגִּד תִּרְאֶה אֶת הָאֶרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא, אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. (דברים לב, מח-נב)

סיכום פרק לב

הפרק, שהוא בעצם כל הפרשה, כוללת את שירת "האזינו", המעידה על ברית הגורל שבין ישראל לקב"ה, בעדות השמים והארץ. היא מתארת את כפיות הטובה של ישראל על קבלת ארץ ישראל – ("וישמען ישורון ויבעט") ומה צפוי לעם אם יעזוב את התורה, המהווה בעצם הפרת הברית. אויבים יתקפו את ישראל והוא כמעט יושמד על ידם וה' יסתיר את פניו ולא יתערב בכך - (מדה כנגד מדה על עזיבת ישראל את ה'), עד לדקת ה - 90 שבה יציל את שארית העם, רק כדי למנוע חילול ה'. אחרי מלחמת גוג ומגוג תבוא נקמת ה' בגויים, אשר מבחינתם פעלו מתוך שנאה נוראה ואכזריות גרידא לישראל, (דוגמאות לא חסרות), ולא כשליחים של הקב"ה. בסוף הפרשה מצטווה משה לעלות להר נבו לקראת פטירתו.

הרעיון המרכזי של פרשת האזינו

הרעיון המרכזי הוא ברית הגורל בין ישראל לה', שלא ניתן לניתוק מוחלט, והוא בעצם סוד נצחיות העם. כאשר ישראל עוזבים את התורה הגויים תוקפים אותם עד כמעט השמדה וה' אינו מתערב, אלא אם כן יש סכנה של השמדה מוחלטת – וגם אז יציל רק כדי שלא יחולל שמו. גם הגויים האכזריים יבואו על עונשם. לכל עוון יש גמול.

השיר "מתוך ההסתרה"

מילים: מבוסס על ליקוטי מוהר"ן של רבי נחמן מברסלב
לחן: שעה גרוס

אבא שבשמים אומר לנו: אנוכי אסתיר פני ביום ההוא..

אבל רבי נחמן אומר:

ואפילו בהסתרה שבתוך ההסתרה

בוודאי גם שם נמצא השם יתברך

גם אחרי הדברים הקשים העוברים עליך

אני עומד.

מילות השיר הן עיבוד לדברי רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן נ"ו ג' – "ליקוטי מורנו ורבינו הרב רבי נחמן", על הפסוק "וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בַיּוֹם הַהוּא" בפרשת וילך, שמתייחס לפורענות גדולה שתבוא על עם ישראל לאחר שיחטא. הוא שואל מדוע יש כפילות במילים "הסתר אסתיר" ודורש כי כשאדם יודע לפחות שהוא עיוור לנוכחות האל ועליו לחפשו, זו הסתרה אחת; אך לעתים קרובות אינו מודע לכך שהבורא נעלם ממנו כי ההסתרה עצמה נסתרת. אבל גם על מצב זה נכתב ב'ליקוטי': "אֶבְל בְּאֶמַת אֶפִּילוּ בְּכָל הַהִסְתָּרוֹת וְאֶפִּילוּ בְּהִסְתָּרָה

שְׁבִתוֹךָ הַסְתַּרְהָ, בְּיָדַי גַּם שָׁם מְלֶכֶשׁ הַשָּׁם יִתְבַּרְךָ כִּי בְּיָדַי אֵין שׁוֹם דְּבָר שְׁלֹא יִהְיֶה בּוֹ חַיּוֹת הַשָּׁם, כִּי בְּלִעְדֵי חַיּוֹתוֹ לֹא הָיָה לוֹ קִיּוֹם כָּלֵל".
 המילים "גם מאחורי הדברים הקשים העוברים עליך אני עומד" הוספו על ידי גרוס וקליין לאחר שראו אותם בעלון חיזוק, ומחברם אינו ידוע.
 ויקיפדיה, ואפילו_בהסתרה.

כל העולם כולו גשר צר מאוד?

שיר ידוע זה מבוסס גם כן על ליקוטי מוהר"ן, תנינא מח, כאשר במקור המילים הן: וְדַע שְׁהָאָדָם צָרִיךְ לַעֲבֹר עַל גֶּשֶׁר צָר מְאֹד מְאֹד וְהַכֵּלֵל וְהַעֲקָר שְׁלֹא יִתְפַּחַד כָּלֵל, בהקשר של כניסה לעולם של עבודת ה'. האדם צריך להתגבר על פתויים ומכשולים רבים כדי להגיע לעבודת ה' אמיתית.

דווקא לא נאמר במקור ש"כל העולם כולו גשר צר מאוד", (מילים שמשמעותן אינה כל כך מובנת).

פרשת וזאת הברכה

פרק לג - הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכות משה לבני ישראל לפני מותו; ברכת ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות; ברכת לוי; ברכת בנימין ויוסף; ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; "שותפות" זבולות ויששכר; נבואה על הצלחת ישראל בארץ

הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכת משה לבני ישראל לפני מותו

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ. וַיֹּאמֶר: ה' מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מִהַר פֶּאֶרְן וְאֶתָּה מֵרֶבֶת קִדְשׁ, מִיַּמֵּינוּ אֲשַׁדַּת (אֲנִי דָת) לָמוֹ. אֵף חִבֵּב עַמִּים, כָּל קִדְשָׁיו בְּיָדָהּ, וְהֵם תָּפוּ לְרַגְלָהּ, יִשָּׂא מִדְּבַרְתֶּיהָ. תוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרְשָׁה קֹהֵלֶת יַעֲקֹב. וַיְהִי בִּישְׁרוֹן מְלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רְאִשֵׁי עָם, יַחַד שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל. (פרק לג, א-ה)

ה' מְסִינֵי בָּא ... מה פירוש פסוקים ב' ו - ג' ובמה הם קשורים לברכות? (מתאים לשמחת תורה)

כתב רש"י: וַיֹּאמֶר, ה' מְסִינֵי בָּא - פתח תחילה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו, יש בו הזכרת זכות לישראל, וכל זה דרך רצוי הוא, כלומר, כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה. מְסִינֵי בָּא - יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר, כחתן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר (שמות יט, יז): וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְיַת הָאֱלֹהִים, לַמְּדִנָּה שִׁיבָא כַּנְּגָדָם. וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ - שפתח (הציע ראשון) לבני שעיר שיקבלו את התורה ולא רצו.

מסופר במדרש מכילתא: כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות. בתחילה הלך אצל בני עשו ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תרצח. אמרו לפניו: ריבוננו של עולם, כל עצמו (מהות) של אבינו רוצח הוא, שנאמר "והידיים ידי עשו" ועל כך הבטיחו אביו "ועל חרבך תחיה", (כך שלא יוכלו לקבל את התורה).

הלך לו אצל בני עמון ומואב ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תנאף. אמרו לפניו: ריבוננו של עולם, כל עצמה של ערוה שלהם היא, שנאמר "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן".

הלך ומצא את בני ישמעאל, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תגנוב. אמרו לפניו: ריבוננו של עולם! כל עצמו של אביהן לסטים היה, שנאמר "והוא יהיה פרא אדם".

לא היתה אומה באומות שלא הלך ודיבר ודפק על פתחם אם ירצו ויקבלו את התורה... יכול (להיות) שמעו וקיבלו? תלמוד לומר (יחזקאל לג, לא) "ואותם לא יעשו"... אפילו שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, (הכוללות איסור גזל, שפיכות דמים וגלוי עריות), לא יכלו לעמוד בהם. כשבא אצל ישראל, "מימינו אש דת למו", פתחו כולם את פיהם ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע"

נוסיף כי, לצערנו, חלק גדול מהאומות שמסביבנו לא השתנו הרבה מאז, ונשארו בהם רוצחים גנבים ושקרנים.

הופיע מהר פארן - שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו.

ואתה מרבבת קדש - ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש... אש דת - שנתנה להם (תורה) מתוך האש. אף חבב עמים - גם חיבה יתירה חבב את השבטים. כל קדשיו בידך - נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר לדוד ע"י אביגיל (שמואל א, כה, כט): וְהִיטָה נַפְשׁ אֲדֹנָי צְרוּרָה בְּצִרוּר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ.

והם תפּוּ לְרַגְלֶךָ - והם ראויים לכך, שהרי תוכו עצמן (הכניסו את עצמם) לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני, תפּוּ לשון פעלו, התווכו לתוך מרגלותיך. ישא מדבְּרֹתֶיךָ - נשאו עליהם עול תורתך.

הרמב"ן מפרש שמדובר באירועים במתן תורה ובמדבר סיני. ה' מסיני בא - השם מסיני בא לישראל, כי משם השכין שכינתו בתוכם ושוב לא נסתלקה מהם. וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ: כי אחרי נסעם מסיני במסע ראשון, שכן הענן במדבר פארן ומשם שלח את המרגלים שנאמר (שם יג, ג) וישלח אותם משה ממדבר פארן ונתנדה העם (היו מנוודים) ולא היה הדיבור עם משה עד שבאו לשעיר בגבול בני עשו בסוף הארבעים שנה (לעיל ב, ב) כמו שנאמר שם (פסוק ז) פי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ, יָדַע לְקַתְּךָ אֵת הַמְדַבֵּר הַגָּדֹל הַזֶּה, זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ, לֹא חִסְרָתְךָ דָּבָר.

הופיע מהר פארן: שהסתכל בהם ושם עניינם למאור פניו מהר פארן. והטעם כי תחילת הכנסם במדבר הגדול היה מפארן, כמו שנאמר (במדבר י, יב) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמְדִּבְרַת סִינֵי וַיִּשְׁפֹּן הָעֲנָן בְּמִדְבַר פָּאֲרָן, והנה השם הופיע עליהם לראות מה הם צריכים במדבר הגדול והנורא מלשון "ועל עצת רשעים הופעת" (איוב י, ג), נסתכלת וראית באורך הגדול כל סתרי מחשבותיהם. ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו: יאמר, כי בא הכבוד לישראל מרבבות קדושי עליון (המלאכים) אשר ירדו עמו על ההר, כענין שנאמר (תהלים סח, יח) רָכַב אֱלֹהִים רִפְתִּים אֶלְפֵי שָׁנָן אֲדֹנָי בָּם סִינֵי בְּקִדְשׁ. מימינו אש דת (אש דת) למו: פירושו, מימין תפארתו היה להם אש דת, לא מיד המלאכים הנזכרים אלא מימין ה' בעצמו ובכבודו. ויתכן כי "מרבבת קדש" מרבו קדושתו, כי קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, מלא כל הארץ כבודו. - בכל מיני קדושה.

מעניין להשוות את זה לתיאור של מתן תורה בשירת דבורה (שופטים ה, ד – ה): ה' בָּצָאֲתָךְ מִשְׁעִיר, בָּצַעְדָךְ מִשְׁדֵּה אֲדוֹם, אֶרֶץ רְעֵשָׁה, גַּם שָׁמַיִם נָטְפוּ; גַּם עֲבִים נָטְפוּ מִיָּם. הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה': זֶה סִינֵי, מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. התורה ניתנה בחיל שהוגשו גם ע"י אומות העולם. הרמב"ן מפרש בנוסף: וְהֵם תָּפוּ לְרַגְלֶךָ, יאמר, שהם מוכים בכל מכה במדבר – (תפּוּ – מלשון מכה ולא מלשון תוך), ללכת אחריו בכל אשר תלך. לא יחושו לרעב ולצמאון ומכת נחש ועקרב, רק יצאו לרגליו ואחריו ירצו. וזה כענין שנאמר (ירמיה ב, ב), זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ, אֲהַבֵּת פְּלוּלְתֶיךָ, לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר, בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. יֵשָׂא מִדְּבָרְתֶיךָ - יאמר, שישא (ישראל) דבריך על שפתיו ויהגה בהם תמיד.

תּוֹרָה צְנָה לָנוּ מִשָּׁה ... מה משמעות פסוקים ד' – ה' ?

מפרש הרמב"ן: תּוֹרָה צְנָה לָנוּ מִשָּׁה, הטעם, שישא (היהודי בפיו) תמיד ויאמר תּוֹרָה צְנָה לָנוּ מִשָּׁה, והיא תהיה מורשה לקהילת יעקב כי לדורות עולם כל בני יעקב יירשוה וישמרו אותה, כי לא תישכח מפי זרעו. ודרשו רבותינו (מדרש תהלים, א), שלא אמר מורשה בית יעקב או זרע יעקב, אלא אמר "קְהֵלַת יַעֲקֹב", לרמוז שיקהלו רבים עליהם ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו, הם הגרים הנלוים על ה' לשרתו ונספחו על בית יעקב ונקראו כולם "קהילתו".

מפרש רש"י בהמשך: וַיְהִי הַקִּב"ה בְּיִשְׂרוּן מֶלֶךְ, תמיד עול מלכותו עליהם, בְּהִתְאַסֵּף בְּכָל הַתְּאֵסֵף ראשי חשבון אסיפתם, (בעת מפקד – מקבלים עול מלכותך), דבר אחר, בְּהִתְאַסֵּף - בהתאספם יחד באגודה אחת; ושלוש ביניהם - אז הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם.

מפרש הרמב"ן: "וַיְהִי בְּיִשְׂרוּן מֶלֶךְ, רמז אל ה' הנזכר, שהיה למלך על ישראל בהיותם ישרים ונאספו כל ראשי העם וכל שבטי ישראל יחד. והטעם, כי ישראל יאמרו תמיד: התורה אשר צוה לנו משה תהיה ירושה לכל קהילת יעקב לעדי עד, לא נחליף ולא נמיר אותה לעולם. ויאמרו שהיה ה' למלך על ישראל בהתאסף ראשינו... ואנחנו חייבים לשמור תורתו ומלכותו לעולמים. וזו המצווה הוא הדבור הראשון "אנכי", והיא קבלת מלכות שמים. אבל יש במקצת האגדות שמפרשים אותו על משה, אומרים שמה מלך, שנאמר "וַיְהִי הַקִּב"ה בְּיִשְׂרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף וגו' וראוי לנו לעשות דבריו ומצוותיו..."

מתי קוראים את פרשת "וזאת הברכה" ?

בשמחת תורה. כמה מתאים שקוראים אז על מתן תורה, על הברכות לעם ישראל ועל אחדות והצלחת שבטי ישראל.

ברכות ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות

יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמָּת, וִיְהִי מְתִיו מְסַפֵּר. וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמֶר: שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאֵל עַמּוֹ תְּבִיאֵנּוּ; יָדְיוֹ רַב לּוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה. (דברים לג, ו-ז)

מה כוונת הברכות? למה שבט שמעון לא קיבל ברכה?

כותב הרמב"ן: יְחִי רְאוּבֵן - אמר האבן עזרא, כי התחיל מראובן שהוא הבכור, ולא הזכיר את שמעון בגלל עוון בעל פעור, כי העובדים היו "שמעונים" ומספרם לעד. גם נשיאם נהרג וכן דעת רש"י והמפרשים. ולפי דעתי אין מספרם ראה (שמספרם ירד מאוד לעומת המפקד שקדם למעשה בעל פעור) בגלל שהם עדיין חסרו 13,000 ויותר, מלבד המתים במגפה שאחרי עוון בעל פעור. וגם משאר השבטים חסרו קצת, כי בני גד חסרו 5,000 ובני אפרים 8,000. ועוד כי הכתוב שאומר (במדבר כה, ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר, (ולא רק שבט שמעון) ואמר (שם פסוק ד) קַח אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הָעָם וְהוֹקֵעַ אוֹתָם, נראה שהיו בהם מכל השבטים וכל דייניהם ישפטו בם וכן אמר (שם, פסוק יא) וְלֹא כְּלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָתִי.

וחלילה שיימנע משה מלברך את שמעון, ולא ימחה שבט מישראל, שכבר כלו הנצמדים לבעל פעור כמו שאמר (לעיל ד, ג) פִּי כָּל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרַי בְּעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבְּךָ וְאֵלֶּה הַנְּשֹׂאִרִים, כולם כתוב בהם (שם פסוק ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּהּ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים פְּלִכֶם הַיּוֹם וְלִמָּחָה שֶׁלֹּא יִבְרַכְכֶם. והנה כולם עשו את העגל וחטאו במרגלים ונתכפר להם וברכסם.

והנכון בעיני כי הכתוב לא מונה בשבטי ישראל אלא שנים עשר, וכך אמר בברכת יעקב (בראשית מט, כח) כָּל אֵלֶּה שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר. ויעקב הזכיר בניו השנים עשר והזכיר יוסף בשבט אחד, ומשה ראה להזכיר ביוסף שני שבטים כמו שאמר (פסוק יז) וְהֵם רִכְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה וְהִיא זֶה בְּגִלְלָה שְׁנֵי דְבָרִים, האחד כי אחר שצווה הקדוש ברוך הוא ועשאו שני שבטים בחנוכת המזבח ובדגלים ובנחלת הארץ, הוא צריך למנותם שנים בברכתם, ועוד שהזכיר את יהושע המנחילם את הארץ והוא (יהושע) מאפרים הקטן, והוצרך להזכיר את אחיו שגדול ממנו.

ורצה לברך את לוי, כי מברכתו יתברכו כל ישראל, שיהיו קרבנותיו לרצון להם לפני השם והוצרך להשאיר אחד מן השבטים שאינן נימנין בשום מקום, רק שנים עשר כנגד שנים עשר מזלות ברקיע, ושנים עשר חודשים בשנה ושנים עשר גבולי אלכסונין שאמרו במדרש שהם זרועות עולם, וכמו שהזכירו חכמים במסכת ברכות (לב, ב) אמר הקב"ה לנביא, "לך ואמור לכנסת ישראל בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע כנגד שנים עשר שבטים".

והשאיר את שמעון, שלא היה שבטו גדול ולא היתה בו ברכת יעקב אביהם מרובה, אלא חלקם ביעקב והפיצם בישראל (בראשית מט, ז), והנה יתברכו גם הם מברכת שאר השבטים אשר המה בתוכם.

מה מסביר את סדר הברכות?

מסביר הרמב"ן: וסדר זאת הברכה היתה ברוח הקודש על דרך נחלתם. החל מראובן, כי לקח נחלתו בראשונה, (בעבר הירדן) ועוד כי הוא הבכור, ומשה התפלל עליו שלא יימחה שמו בחטאו (עם בלהה) ולכך נתן לו בברכתו משפט הבכורה. ואחר כן הקדים יהודה, כי הוא הנוחל הראשון בארץ ולנגיד ממנו, והוא העולה בתחילה למלחמה אשר בה יברך אותו, והנה ברכתו כוללת את כל ישראל.

ואחר כן ברך את לוי החונים עם בני יהודה בירושלים ושם יהיו קרבנותם לרצון. ואחרי כן ברך בנימין שהיתה נחלתם עם בני יהודה ועיר ירושלים ובית המקדש (מחולקים) בין בני יהודה ובין בני בנימין, (לפי מסכת יומא יב, א, הגבול ביניהם עבר על הר הבית – כאשר האולם והיכל המקדש היה בחלק בנימין והעזרות והלשכות בחלק יהודה) והלויים יחנו עם שניהם. ואחרי כן ברך את בני יוסף, כי כן היתה נחלתם, שנאמר (יהושע יח, יא), ויעל גורל מטה בני בנימין למשפחותם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף. ואחרי כן השלים לברך את בני הגבירות. והקדים זבולון ליששכר כמו שעשה יעקב (בראשית מט, יג - יד), וכן נפל גורלם השלישי לבני זבולון (יהושע יט, י) והגורל הרביעי לבני יששכר, (שם פסוק יז). ואחרי כן ברך בני השפחות דן ונפתלי ואשר כסדר תולדותם והוא הדגל שלהם. והקדים גד לכל בני השפחות כי לקח נחלתו תחילה עם ראובן מוקדם (בעבר הירדן) והוא היה מדגל הראובני.

וטעם יְחִי רְאוּבֵן - שיחיה שבטו ולא ימות לעולם. וְיִהְיֶה מִתְּיוֹ מְסֻפָּר - כמו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע (משלי ל, ג), כאילו שנאמר: ואל יהיו מתיו מספר, שלא יהיו מעטים, שכל דבר שיספר הוא מעט, וכן אמר יעקב: וְאֲנִי מִתְּיוֹ מְסֻפָּר, (בראשית לד, ל).

ויותר נכון לפרש יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יָמָת בִּישְׂרָאֵל, שלא יכרת שבטו באחד מכל הזמנים ויהי פקודיו במספר בני ישראל לעולם. הוא מתפלל עליו שלא יגרום חטאו והכעס הגדול אשר כעס עליו אביו בחללו יצועיו להכרית שמו מישראל. וזה כענין שנאמר שם (שם לה, כב) וְיִהְיֶה בְּשָׂפָן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וְיִלְךְ רְאוּבֵן וְיִשְׁכַּב אֶת בְּלֵהָה פִּילְגֶשׁ אֲבִיו וְיִשְׁמַע יִשְׂרָאֵל - וְיִהְיֶה כְּנִי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר, כי הודיע שלא יצא בחטאו מן המספר, וכן פירש רש"י.

ויש מפרשים כי הברכה הזאת על כבוש הארץ, יאמר שיחיה ראובן בעברם חלוצים למלחמה לפני בני ישראל, והטעם שיתגברו ולא ינוצחו, כטעם הברכה לעשו, וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה (בראשית כז, מ) וְאֵל יָמָת - שלא יפלו מהם במלחמה, וְיִהְיֶה מִתְּיוֹ מְסֻפָּר - שיחזרו לאהליהם במספרם ולא

יפקד מהם איש, וכן בברכת גד חברו הזכיר ענין זה. והפירוש הזה קרוב, אבל הראשון נכון יותר בעיני, כי ברכת משה היא כדרך שהזכיר יעקב וכענין ההוא, (של עוון ראובן).

רש"י מפרש את הברכה ליהודה על העתיד: "וזאת ליהודה - סמך את יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם. שְׁמַע ה' קול יְהוּדָה - תפילת דוד ושלמה והמלך אסא (מצאצאי יהודה), מפני הכושים שתקפו אותו, ויהושפט מפני העמונים, וחזקיה מפני סנחריב. וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֵנּוּ - לשלום, מפני המלחמה. יָדְיוֹ רַב לּוֹ - יריבו ריבו וינקמו נקמתו. וְעֶזְרָא מְצַרְיֹו תִּהְיֶה - על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד, שנאמר: "ויזעק יהושפט וה' עזרו". דבר אחר, שְׁמַע ה' קול יְהוּדָה, כאן (במילה שְׁמַע), רמז לברכה לשמעון מתוך ברכתיו של יהודה ואף כשחלקו א"י נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר: (יהושע יט, ט), "מִחֶבְלֵ בְנֵי יְהוּדָה נִחַלְתָּ בְנֵי שְׁמַעוֹן כִּי הָיָה חֶלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחַלּוּ בְנֵי שְׁמַעוֹן בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם.

(ומפני מה לא ייחד לשמעון ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים, כך כתוב באגדת תהילים)".

גם הרמב"ן מפרש את הברכה ליהודה כלפי העתיד לבוא: ועל דרך האמת, ייחד המידה הזאת ליהודה בגלל שלהם המלחמה וממנו המלכות לעולם, והיא העזר מצריו. שְׁמַע ה' קול יְהוּדָה - הוא מתפלל עליו בצאתו למלחמה כי הוא יעלה בתחילה, ולנגיד ממנו שילחם באויבי ישראל וכן אמר יעקב (בראשית מט, ח) יָדְךָ בְּעַרְףְּ אֵיכָבֶד. וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֵנּוּ - שישוב לשלום. יָדְיוֹ רַב לּוֹ: יהיו ידיו רב לו, שלא יצטרך לעזר אחר זולתי עזרת ה' שיענהו בתפלתו.

ועל דעתי, עוד ירמוז למלחמתו הראשונה עם הכנעני שאמר השם: "יהודה יַעֲלֶה" בתחילה (שופטים א, ב). ואמר "יָדְיוֹ רַב לּוֹ", שיקח מצריו וכבוש מהם ארצות (שטחים) רבות יותר מן הראוי לו בנחלתו ורומז שינחיל מנחלתו לשמעון אחיו.

ברכת לוי

וּלְלוֹי אָמַר: תְּמִיךָ וְאוֹרִיךָ לְאִישׁ חֲסִידְךָ, אֲשֶׁר נָסִיתוּ בְּמִסָּה, תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה. הָאָמַר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו, וְאֵת אָחִיו לֹא הִפִּיר וְאֵת בָּנוּ לֹא יָדָע, כִּי שָׁמְרוּ אִמְרֹתַי וּבְרִיתִי יִנְצְרוּ. יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֲקֹב וְתוֹרֹתַי לְיִשְׂרָאֵל, יְשִׁימוּ קְטוֹרֵה בְּאֶפְדֶּךָ וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ. בָּרַךְ ה' חֵילוֹ וּפְעָלֵי יָדָיו תִּרְצָה, מִחֵץ מִתְּנִיחַ קָמְיוֹ וּמִשְׁנֹאָיו מִן יְקוּמוֹן. (דברים לג, ח-יא).

מי זה "איש חסידך"? מה כוונת הברכה?

לפי רש"י, איש חסידך זה שבט לוי - חסידיו של הקב"ה.

פירש רש"י את הברכה: וְלֹאֵי אָמַר - ועל לוי אמר. תְּמִיךְ וְאוֹרִיךְ - כלפי השכינה הוא מדבר. אֲשֶׁר נִסִּיתוּ בְּמִסָּה - שלא התלוננו עם שאר המלינים. תְּרִיבָהוּ וְגו', כתרגמו – בחנתיו על מי מריבה ונמצא נאמן.

הָאֵמַר לְאָבִיו וְלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו – כשחטאו ישראל בעגל ואמרת: (שמות לב, כו), "מי לה' אֵלֵי", נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו שהוא מישראל, או את אחיו מאמו או בן בתו, וכן עשו. אי אפשר לפרש שהרג את אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש, שהרי גם הם לויים ומשבט לוי לא חטא אחד שנאמר "וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי". פִּי שָׁמְרוּ אֶמְרָתְךָ – שמרו את הציווי "לא יהיה לך אלהים אחרים". וּבְרִיתְךָ יִנְצְרוּ - ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר, של ישראל לא מלו את בניהם, והלויים היו מלים את בניהם.

יִזְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לִיעֶקֶב - ראויים אלו לכך. וְכָלֵל עַל מִזְבְּחֶךָ - קרבן עולה. מִחֵץ מִתְנַיִם קָמִיו - מחץ קמיו מכת מתנים, ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. דבר אחר, ראה שעתידיים חשמונאי ובניו (משבט לוי) להילחם עם עובדי כוכבים והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים. 12 בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות. לכך נאמר בְּרַךְ ה' חֵילוֹ וּפְעָל יָדָיו תִּרְצָה. וּמִשְׁנָאִיו מִן יְקוּמוֹן, מחץ קמיו ומשנאיו, מהיות להם תקומה.

פירש הרמב"ן: לפי דעתי, כי בגלל שהזכיר משה בברכתו שם ראובן ויהודה, "יחי ראובן" "קול יהודה" ולא הזכיר שם שאר השבטים בברכתם, הזכיר הכתוב: וללוי אמר, לבנימין אמר (בגוף שלישי), להגיד כי השבטים (היו) לפניו, וקרא ללוי ושם את עיניו עליו ואמר תומיך ואוריך... וכן בכל שבט ושבט, פנים בפנים בירך אותם. אֲשֶׁר נִסִּיתוּ בְּמִסָּה, שנסית אותו בנסיון והטעם, שהיה חסיד בכל אשר נסית אותו ולא נמצא בו דופי, חוץ ממי מריבה שכבר הענשתו עליו, כי העגל לכבוד השם עשהו (אהרון), (וזה לא נחשב עבירה), לשון האבן עזרא.

והנכון בעיני בדרך הפשט, כי "בְּמִסָּה", כפשוטו, הוא המקום אשר ניסו בו את ה' ברפידים (ולא בקדש בשנת ה - 40) ואומר: תומיך ואוריך יהיו לעולם לאיש חסידך ולזרעו אחריו אשר נסית אותו במסה, כאשר חטאו בני ישראל וניסו את השם על (דבר) המים, ולוי לא היה בתוך העדה הנועדים שם על ה' כי האמין בה' ובדברו שיוציא להם מים מצור החלמיש. ובפעם השניה תריבהו ותעניש אותו, על מי מריבה של ישראל, כי בגלל מריבתם קיבל משה את העונש ולא שהוא מעל בה', כי גם מתחילה האמין כי אתה הִהֲפֹכִי הַצֹּר אֶגְמֵם (תהילים קיד, ח). רמוז משה כי החטא ההוא (של הכאת הסלע) היה בגלל העם.

וטעם בְּרַךְ ה' חֵילוֹ שיהיו חיל גדול, והטעם שירבו ולא ימעטו בבואם אל הקודש, כטעם אֵל תְּכַרְתּוּ אֶת שְׁבֹט מִשְׁפַּחַת הַקְּהֹתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם, (במדבר ד, יח), (בגלל התקרבות יתרה אל הקודש). ואונקלוס תרגם "חילו" – נכסיו, מלשון וְאֵת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֵת כָּל חֵילָם בָּזְזוּ (שם לא,

ט, במלחמת מדין) והכוונה למה שאמרו רבותינו (יומא כו, א) בקטורת, שהיא מברכת (ומעשירה נכסים), והוא דבק אל ישימו קטורה באפך, כי מהקטורת יתברך חילו.

למה הברכה ללוי שונה כל כך מברכת יעקב ללוי, ושונה משמעון, שכלל לא התברך כאן?

מובא במדרש ספרי (דברים, פיסקא שמט): "וללוי אמר", למה נאמר? לפי שמעון ולוי שניהם שתו בכוס אחד, שנאמר (בברכת יעקב): "ארור אפם פי עז, ועברתם פי קשתה; אחלקם בייעקב ואפיצם בישראל". משל לשניים שלוו (כסף) מן המלך. אחד פרע למלך, וחזר והלווה למלך. ואחד, לא דיו שלא פרע, אלא חזר ולווה. כך שמעון ולוי, שניהם לוו בשכם, (דהיינו – חטאו), כענין שנאמר "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש תרבו ויבאו על העיר בטח; ויהרגו כל זכר". לוי פרע מה שלווה במדבר, שנאמר (אחרי חטא העגל): "ויאמר להם, פה אמר ה' אלהי ישראל, שימו איש תרבו על ירכו; עברו ושובו משער לשער במחנה ויהרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו. ויעשו בני לוי כדבר משה". (לרוב הפרשנים נהרגו רק אנשים שעבדו את העגל בוואות, ולאחר שהורשעו בבית דין), וחזר והלווה את המקום בשטים שנאמר "פינחס בן אלעזר בן אהרן הפהן השיב את תמתי מעל בני ישראל, בקנאו את קנאתי בתוכם; ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי". לעומת זאת, שמעון, לא דיו שלא פרע, אלא חזר ולווה – (חטא), שנאמר: "ישם איש ישראל המפה, אשר הפה את המדינית זמרי בן סלוא; נשיא בית אב לשמעוני". לכך נאמר "וללוי אמר", (ולא "ולשמעון אמר").

גם שמעון וגם לוי היו קנאים. לוי השכיל לתעל כוח זה לשם שמיים, כפי שבא לידי ביטוי לאחר חטא העגל ובמעשה פינחס (שבו נשיא משמעון הוכה ע"י פינחס משבט לוי דווקא). גם לאחר מכן אנו מוצאים את שבט לוי מעורב במעשי קנאות, שכולם לשם שמיים, דרך אותו פינחס – כאשר נחשדו שניים וחצי השבטים בבניית מזבח לשם עבודה זרה (יהושע, פרק כב), (ופינחס קיבל את הסברם שהמזבח הוא סמלי ולתזכורת בלבד) ולאחר מכן בדמותו של אליהו הנביא – (יש הסבורים שאליהו היה כהן), שכולה קנאה לשם ה' וגם בדמות החשמונאים. שמעון, לעומתו, כשל פעם נוספת בקנאות שלילית - בבעל פעור. לוי זכה להיות השבט המקודש שבשבטים, ולהיות ממונה על עבודת המקדש ולימוד התורה בעם ישראל. אך שמעון לא זכה לא לנחלה ולא לברכה משלו.

המקור: ישיבת הסדר נהריה, nahariya.co.il/GetLesson.aspx?lesid=4984

למעשה הן ברכת יעקב והן ברכת משה התקיימו לדורות, שכן שני שבטים אלה לא זכו לנחלות משלהם בארץ ישראל ובכך התקיים "אחלקם בייעקב ואפיצם בישראל". ברכת משה התקיימה ע"י תפקיד שבט לוי בקודש.

ברכת בנימין ויוסף

לְבִנְיָמִן אָמַר: יָדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ עָלָיו, חֲפָף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן. וְלְיוֹסֵף אָמַר: מִבְּרַכַּת ה' אֲרֻצּוֹ, מִמְּגֵד שָׁמַיִם מָטֵל, וּמִתְהוֹם רִבְצַת תַּחַת. וּמִמְּגֵד תְּבוּאֹת שְׁמֶשׁ וּמִמְּגֵד גֶּרֶשׁ יִרְחִיב. וּמִרְאֵשׁ הַרְרֵי קָדֵם וּמִמְּגֵד גְּבְעוֹת עוֹלָם. וּמִמְּגֵד אֲרָץ וּמִלְאָה, וּרְצוֹן שִׁכְנֵי סִנֵּה תְבוּאֹתָהּ לְרֵאשׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקַד גְּזִיר אֶחָיו. בְּכוֹר שׁוּרוֹ הִדָּר לוֹ וְקַרְנֵי רֵאשׁ קַרְנָיו, בְּהֵם עֲמִים יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי אֲרָץ, וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה. (דברים לג, יב-יז)

למה מכוונת הברכה לבנימין?

פירש רש"י: לְבִנְיָמִן אָמַר: לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו, סמכן זה לזה וסמך את יוסף אחריו, שמשכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר (תהילים עח, טז) "וַיִּמָּאֵס בְּאֵהָל יוֹסֵף; וּבִשְׂבֵט אֶפְרַיִם לֹא בָחַר" ולפי שבית עולמים חביב משילה, לכך הקדים בנימין ליוסף. חֲפָף עָלָיו - מכסה אותו ומגן עליו. כָּל הַיּוֹם - לעולם. משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר. וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן - בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי. וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן - אין לך נאה בשור יותר מכתפיו.

פירש הרמב"ן: יָדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבִטְחָ עָלָיו - נקרא בנימין יָדִיד ה', לומר שישכון בארצו לבטח על ה', וה' יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה שכינתו בתוך ארצו. ונכון הדבר שרומז בשלוש השכינות הללו על שלושה מקדשים. יאמר במקדש ראשון "ישכון לבטח עליו", כענין שנאמר (דברי הימים ב, ז, א), "וּכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַבַּיִת". ואמר על בית שני "חופף עליו כל היום", שלא שרתה בו השכינה, רק היתה מכסה ומגינה עליו או חופף ממש כמו שהוזכר בפרקי היכלות. "וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכַן", לימות המשיח, כי בְּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לְיְרוּשָׁלַם כְּסָא יְהוָה (ירמיה ג, יז). ועל דרך זה נדרש בספרי (ברכה, שנב).

מה מיוחד בארץ של יוסף?

כותב רש"י: (ע"פ מדרש ספרי): מִבְּרַכַּת ה' אֲרֻצּוֹ - שלא היתה נחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. מִמְּגֵד - לשון עדנים ומתק. וּמִתְהוֹם - שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה. (כלומר שיש שם שפע של מי תהום ומעינות). אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב (שבה נאמר, בראשית מט - כה): ... בְּרַכַּת שָׁמַיִם מְעַל בְּרַכַּת תְּהוֹם וּרְצַת תַּחַת...". וּמִמְּגֵד תְּבוּאֹת שְׁמֶשׁ - שהיתה ארצו פתוחה לחמה, וממתקת הפירות. גֶּרֶשׁ יִרְחִיב - שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש לחודש, (כל מין לפי עונתו). וּמִרְאֵשׁ הַרְרֵי קָדֵם - ומבורכת מראשית בישול הפירות, שהרריה מקדימים לבכר בישול פירותיהם. דבר אחר:

שקדמה בריאתם לשאר הרים. גְּבְעוֹת עוֹלָם - גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים, (בגלל מי התהום, הבארות והמעיינות).
 וְרִצּוֹן שְׁכֵנֵי סִנְיָה - כמו "שוכן סנה". תהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוח של הקב"ה הנגלה עלי (על משה) תחילה בסנה. נְזִיר אָחִיו - שהופרש מאחיו במכירתו.
 בְּכוֹר שׁוֹרוֹ - יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר אֶף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְנָהוּ, (תהלים פט, כח) וכן בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל, (שמות ד כב).
 שׁוֹרוֹ - שכוחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים, (כלומר שהשור מסמל כח).
 וְקַרְנֵי יָרָאִם קַרְנָיו - שור, כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם, קרניו נאות ואין כוחו קשה. נתן ליהושע (משבט אפרים), כוחו של שור ויופי של קרני ראם.
 יִנְגַח יַחְדָּו אֶפְסֵי אֶרֶץ, 31 מלכים. אפשר שכולם מארץ ישראל היו? (האם יתכן שבארץ ישראל היו 31 מלכים שיהושע ניצח?). אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכולם היא, שנאמר "נחלת צבי צבאות גוים". (לכל עיר היה אז מלך).
 וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם - אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים. וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה - הם האלפים שהרג גדעון (משבט מנשה), במדין, שנאמר (שופטים ח, י): וַיִּזְבַּח וַיְצַלְמַנֶּע בְּקִרְקַר וגו'.

היכן ממוקמת נחלת יוסף? האם התיאור מדויק?

ראו במפה בסוף הפרק. רוב מרכז הארץ ניתנה לשבטי מנשה ואפרים, בנוסף לעבר הירדן המזרחי. אין ספק שמדובר באזורים מהמשוכחים בארץ.

מה משמעות הברכה?

מסכם הרמב"ן: ופשוטו של מקרא, כי בגלל שבירך את יוסף בתבואות, דימה אותו לשור, כמו שנאמר: "ורוב תבואות בכח שור" (משלי יד, ד). ואמר שיהיה לבכור אשר יוליד הדר מלכות ורומז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף, ויהיו לו גדולה ומלכות, וקרני ראם קרניו של שור הנזכר ובקרניו ינגח יחדיו אפסי ארץ. ואמר כי קרניו שהם שנים, הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, קרן הימין לאפרים והשמאל למנשה. והזכיר בברכתו שאפרים ומנשה היו לרבבות ולאלפים, כטעם "רבבות אלפי ישראל" (במדבר י, לו), (בניגוד לפירוש רש"י שמדובר באלה שנהרגו על ידם).

ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; "שותפות" זבולון ויששכר

וּלְזַבּוּלֹן אָמַר: שְׂמַח זְבוּלֹן בְּצִאתָהּ וַיִּשְׁשַׁכֶּר בְּאֵהָלֶיהָ. עַמִּים הָרַ יִקְרְאוּ, שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק, כִּי שָׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וְשִׁפְנֵי טְמוּנֵי חוֹל. וּלְגַד אָמַר: בְּרוּךְ מְרַחֵב גַּד; כָּל־בֵּיאַ שְׁכֹן וְטָרַף זְרוּעֵ אֶף קָדְקֵד. וַיֵּרָא רֵאשִׁית לּוֹ כִּי שָׁם חִלְקַת מְחַקֵּק סְפוּן, וַיִּתֵּן רֵאשִׁי עָם,

צִדְקַת ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטיו עִם יִשְׂרָאֵל. וּלְדָן אָמַר: דָּן גּוֹר אַרְיָה - יִזְנַק מִן הַבָּשָׂן. וּלְנִפְתָּלִי אָמַר: נִפְתָּלִי שָׁבַע רְצוֹן וּמְלֵא בְרֶכֶת ה', יָם וְדָרוֹם יִרְשָׁה. וּלְאֲשֵׁר אָמַר: בְּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֵׁר, יְהִי רְצוֹי אֶתְיוּ וְטָבַל בְּשֶׁמֶן רְגֵלוֹ. בְּרִזְל וּנְחֻשֶׁת מִנְעֵלָהּ וּכְנִמְיָהּ דְּבָאָהּ. אֵין כְּאֵל יִשְׂרָוּן, רֶכֶב שָׁמַיִם בְּעֵזְרָהּ וּבְגִנְאוֹתוֹ שְׁחָקִים. (דברים לג, יח-כו)

מה פירוש הברכות? (מתאים לשמחת תורה).

פירש רש"י: שָׁמַח זְבוּלָן בְּצִאֲתָהּ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֵהָלֶיהָ - זבולון ויששכר עשו שותפות. זְבוּלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁפָן, (ברכת יעקב, בראשית מט, יג), ויוצא לפרקמטיא - (מסחר) בספינות ומשכתר ונותן לתוך פיו של יששכר, אשר יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר היתה ע"י זבולון. וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֵהָלֶיהָ - הצלח בשיבת אהליך לתורה, לשבת ולעבר שנים ולקבוע חודשים, כמו שנאמר (דברי הימים א, יב, לג) "וּמִבְּנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִּינָה לַעֲתִים, לְדַעַת מֶה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, רְאֵשִׁיהֶם מְאֵתִים וְכָל אַחֵיהֶם עַל פִּיהֶם", 200 ראשי סנהדרין היו עוסקים (בעיבור חודשים ושנים).

עָמִים - של כל שבטי ישראל, הָרַקְרָאוּ, להר המוריה יאספו (בשלושת הרגלים, שמועדם נקבע ע"י חישובי בני יששכר). כל אסיפה ע"י קריאה היא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק בְּרִגְלִים. פִּי שֹׁפֵעַ יָמִים יִינָקוּ - יששכר וזבולון (יתעשרו מהמסחר הימי) ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. וּשְׁפָנִי טְמוּנֵי חוֹל, כסוי טמוני חול, טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולון היה, (ע"פ במסכת מגילה ו, א), זְבֻלֹן עִם חֲרָף נִפְשׁוּ לְמוֹת, משום שִׁנְפָּתְלִי עַל מְרוּמֵי שְׂדֵה, (משירת דבורה, שופטים ה, יח), והיה מתרעם זבולון על חלקו, שאמר לקב"ה "לאחיי נתת שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות. לאחיי נתת ארצות, ולי נתת ימים ונהרות. אמר לו הקב"ה: כולן צריכין לך ע"י חלזון, שנאמר, עָמִים הָרַקְרָאוּ וּשְׁפָנֵי טְמוּנֵי חוֹל... שפוני זה חלזון (שמדמו מפיקים צבע התכלת). טמוני - זו טרית - (סוג של דג, אולי סרדין), חול זו זכוכית לבנה (המופקת מחול זכוכית). וּשְׁפָנֵי - לשון כסוי, ספון - כמו שנאמר "ויספון את הבית", (על שלמה בבנין בית ראשון, מלכים א, ו, ט).

דבר אחר, עָמִים הָרַקְרָאוּ ע"י פרקמטיא (מסחר) של זבולון, תגרי - (סוחרי) עובדי כוכבים באים אל ארצו והוא עומד על הספר, והם אומרים הואיל והצטערנו (להגיע) עד כאן, נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים שכל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהעובדי כוכבים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, ומתגיירים שם שנאמר שם, יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. (כלומר שהכוונה לעמים אחרים שיתגיירו).

רש"י: בְּרוּךְ מִרְחִיב גֵּד - מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. כְּלָבִיא שְׂכָן - לפי שהיה סמוך לספר, לפיכך נמשל כאריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים. וַיִּרְא

ראשית לו - ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כיבוש הארץ. פי שם חלקת מחקק ספון, כי ידע ששם בנחלתו חלקת שדה, קבורת מחוקק והוא משה. ויתא (ויבוא גד), ראשי עם - הם היו הולכים לפני החלוץ בכיבוש הארץ, (כפי שהתחייבו בפני משה), לפי שהיו גבורים. צדקת ה' עשה, שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן, עד שכבשו וחילקו.

דן גור אריה - אף הוא היה סמוך לספר (באזור תל דן), לפיכך נמשל לאריות. יזנק מן הכפץ - כתרגומו, שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס (בניאס) והיא לשם, שהיא בחלקו של דן שנאמר "ויקראו ללשם דן", (יהושע יט, מז), וזינוקו (של הירדן) וקילוהו מן הבשן. דבר אחר, מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, (אולי נחלי חצבאני ודן או שיאון ובניאס) כך שבטו של דן נטל חלק בשני מקומות. תחילה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה (מה שנקרא היום - "גוש דן") ולא הספיק להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס...

נפתלי שבע רצון - שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה. ים ודרום ירשה - ים כנרת נפל בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה, לפרוש חרמים ומכמורות (לדיג).

רש"י: ברוך מבנים אשר - ראיתי במדרש ספרי, שאין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד. יהי רצוי אחריו - שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין (מוכרים) לו בתבואה. דבר אחר - יהי רצוי אחריו, שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדברי הימים א, ז, ל - לא: בני אשר, ימנה וישוה וישווי ובריצה ושרח אחרתם. ובני בריצה, חקר ומלפאל; הוא אבי ברזות (ברזית), שהיו בנותיו נשואות לכוהנים גדולים הנמשחים בשמן זית. וטבל בשמן וגלו, שהיתה ארצו מושכת שמן זית כמעין.

ברזל ונחשת מנעלך - עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה, שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחושת. דבר אחר, "ברזל ונחשת מנעלך", ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחושת וארצו של אשר היתה מנעולה של א"י.

וכימיה דבאך - וכימיה שהם טובים לך שהן ימי תחילתך. ימי נעוריהך - כך יהיו ימי זקנתך שהם דואבים, זבים ומתמוטטים. דבר אחר, "וכימיה דבאך", וכימיה שהם טובים לך כמנין ימיה. כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך, שכל הארצות דובאות (מזרימות) כסף וזהב לא"י שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות ממנה וממשיכות לה כספם וזהבם. (גם היום היצוא החקלאי של ישראל הוא ענף חשוב).

הרמב"ן מפרש: ברוך מרחיב גוד, והנכון שמדובר בנחלתו, כי שני השבטים (גד וראובן), אשר לקחו נחלתם בעבר הירדן לא לקחו אותה בגורל, אלא נתן להם משה כל ממלכות סיחון ועוג ונחלתם רחבה ונסבה יותר מכל השבטים. ולא הזכיר את זה לגבי ראובן, כי די בתפילתו. ואפשר

גם כן כי לקחו בני גד (שטח) יותר גדול מבני ראובן, כי היו גבורים ונתן להם כל הספר והערים אשר בנו רבות מאשר לראובן. ועוד כי הם אשר בקשו את הארץ ההיא תחילה. נִפְתְּלֵי שְׁבַע רְצוֹן - שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה, לשון רש"י. והנכון שהוא נמשך אל השם הנכבד. יאמר שבע ומלא רצון השם הנכבד וברכתו. אבל במדרש של רבי נחוניא בן הקנה אמרו בכתוב הזה, אמר רבי אמורא: מאי דכתיב "ומלא ברכת ה', ים ודרום ירשה", כך אמר משה: אם תלך בחוקותי, תירש העולם הבא שהוא נמשל לים, שנאמר (איוב יא, ט) "ורחבה מני ים" והעולם הזה שהוא נמשל לדרום, שנאמר (יהושע טו, יט) "כי ארץ הנגב נתתני".

כְּרוּךְ מְבֻנִים אֲשֶׁר, אם המ"ם תבוא ליתרון, כמ"ם תְּבַרְךָ מְנַשִּׁים יַעֲלֶה (שירת דבורה, שופטים ה, כד), הַנְּחַמְדִים מְזַהֵב וּמְפַז רַב (תהלים יט יא) וחברותיה, יש לתמוה - איך ימעט משה בשאר השבטים לאמר שיבורך אשר יותר מכל בני יעקב. ועוד שלא התקיימה ברכתו כי לא היה כן. ורש"י כתב "ראיתי בספרי (ברכה שנח), אין לך בכל השבטים שנתברך מבנים כאשר. ועל דרך הפשט "ברוך מבנים אשר", כטעם יְהִי רְצוֹן אֲחִיו, לאמר שיהיה אשר מבורך מפי כל בני יעקב אביהם ורצוי לכל אחיו. והטעם, כי ארצו שמנה ומשם יבואו כל מעדני מלך לכל השבטים וכולם יאמרו תמיד יברך ה' הארץ הזאת אשר תוציא כפירות האלה, ויהיה מ"ם "מְבֻנִים" (במובן של מקור), כמ"ם מֵה' יִצְאָה הַדָּבָר (בראשית כד, נ) - מֵאֵל אֲבִיךָ וַיַּעֲזְרֶךָ (שם מט, כה).

היכן היתה נחלת דן בהתחלה והיכן בסוף?

בספר יהושע, יט, נאמר: מִטָּה בְּנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם, יִצְאָה הַגּוֹרֵל הַשְּׂבִיעִי. וַיְהִי גְבוּל נַחֲלָתָם - צָרְעָה וְאֲשַׁתָּאוֹל וְעִיר שָׁמֶשׁ. וְשַׁעֲלָבִין וְאֵילֹן וַיִּתְּלָה. וְאֵילֹן וְתַמְנָתָה וְעַקְרוֹן. וְאֶלְתָּהּ וְגִבְתוֹן וּבְעֵלֶת. וַיְהִי וּבְנֵי בָרַק וְגַת רַמּוֹן. וַיְמִי הַיִּרְקוֹן וְהַרְקוֹן; עִם הַגְּבוּל מוֹל יָפוֹ. וַיִּצְאָה גְבוּל בְּנֵי דָן מִהֶם; וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלְחָמוּ עִם לָשָׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיְכַפּוּ אוֹתָהּ לְפִי חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּקְרְאוּ לְלָשָׁם דָּן, כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם.

מאחר שהנחלה הצפונית נקראה גם לפני כן "דן", כנראה שהיתה מיועדת מראש לשבט דן. כבר במלחמת אברהם נגד המלכים, (בראשית יד, יד), נאמר: וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו; וַיִּרְקֹא אֶת חֲנִיכָיו וַיְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיִּרְדֹּף עַד דָּן.

יוצא שנחלת שבט דן התחילה בגוש דו והשפלה ואחר כך נכבש גם אזור נחל דן.

איך משה רבנו ידע היכן יתנחלו השבטים השונים? הרי הגורל על חלוקת הארץ נעשה רק בימי יהושע - (ספר יהושע, טו - יט)?

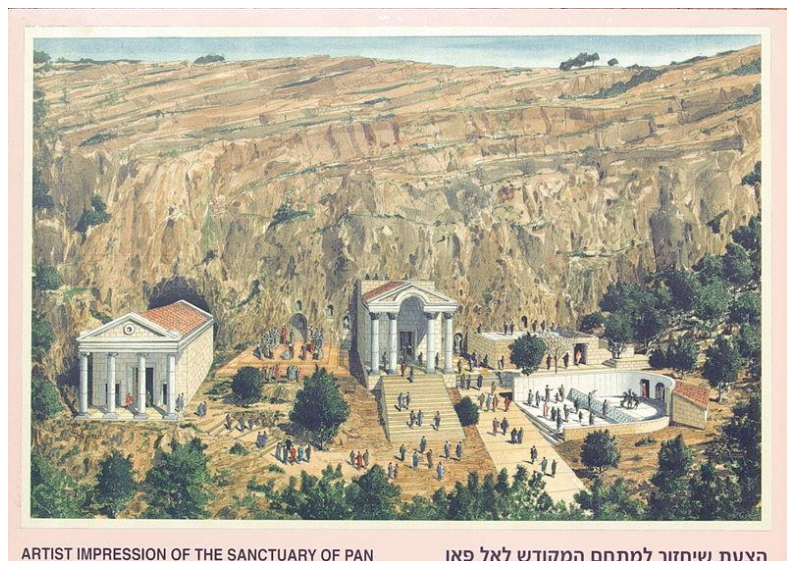
חייבים לומר שמשה רבנו ידע זאת ע"פ רוח הנבואה ושמה שראה אכן יצא בגורל.

מעניין ששמות ישובים רבים המופיעים בפרקים אלה בספר יהושע משמשים אותנו גם היום ביניהם: שעלבים, איילון, קרית יערים, עקרון, יהוד, בני ברק, חולון, אפקה, ירקון, יפו, בית דגון – (בכרמל), בית הערבה ליד ים המלח, בית שאן, יפיע, נהלל, תפוח, יקנעם, יבניאל, בית חורון, בית שמש, מעלה אדומים, קרית ספר, דימונה.

מהו ה"פניאס" ולמה הפך ל"בניאס"? (ראו פירוש רש"י לפסוק כב)

בניאס הוא אתר ארכאולוגי בו נמצאים שרידיה של עיר קדומה שהתקיימה בתקופות שונות לאורך ההיסטוריה והגיעה לשיא פריחתה בתקופה הרומית. האתר ממוקם למרגלות הר החרמון ובתוכו נמצאים מעיינות מהם נובעים רוב מי נחל חרמון, אחד ממקורות הירדן, הנקרא גם "בניאס". הכנענים הקימו במערת הבניאס מקדש לאל בעל גד. בתקופה ההלניסטית שימש המקום מקדש להערצת האל פאן, ומכאן שמו "פניאס", שהשתבש בתקופת התלמוד ל"פמיאס" ובהגיה הערבית המשבשת את האות פ', הפך שמו של המקום ל"בניאס". הורדוס ובעקבותיו פיליפוס בנו, בנו מחדש את המקום, וקראו לו "קיסריה פיליפי", לכבודו של אוגוסטוס קיסר. בשנת 54 העיר עברה לשלטונו של אגריפס השני שבנה אותה מחדש וחידש ימיה כקדם. הבנייה נמשכה עד שנת 61 כשבשנה זאת נחנכה העיר מחדש ולכבוד המאורע שונה שמה ל"נירוניאס" על שם נירון קיסר. אח"כ העיר נכבשה מספר פעמים ע"י הצלבנים והמוסלמים.

ARTIST IMPRESSION OF THE SANCTUARY OF PAN

הצעת שיחזור למתחם המקודש לאל פאן

שחזור מתחם המקדשים בבניאס מאת Berthold Werner.
 המקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Banyas_BW_2.JPG

נחל חרמון – מפל הבניאס. צילם: Berthold Werner
commons.wikimedia.org/wiki/File:Banyas_BW_9.jpg

נבואה על הצלחת ישראל בארץ.

מַעֲנֵה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֻעַת עוֹלָם, וַיִּגְרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב, וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַד. וַיִּשְׁפֹּן יִשְׂרָאֵל
 בְּטַח בְּדָד עַיִן יַעֲקֹב, אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ, אֵף שָׁמְיוֹ יַעֲרֹפוּ טָל. אֲשֶׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי
 כְּמוֹךָ עִם נוֹשָׁע בַּה', מִגֵּן עֲזָרָה, וְאֲשֶׁר תִּרְבַּ גְּאוֹתֶיךָ, וַיִּפְתְּשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ, וְאַתָּה עַל
 בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ. (דברים לג, כז-כט)

מה נלמד מקטע זה?

מפרש רש"י: מַעֲנֵה אֱלֹהֵי קֶדֶם – למעון, הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים וביור לו (כביכול), שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת למעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. זְרֻעַת עוֹלָם - סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תוקפו וגבורתו של עולם. לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכוחם חלש מפניו. לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא, שהכח והגבורה שלו, בעזרך. וַיִּגְרֶשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַד, ואמר לך (הקב"ה), "השמד אותם".

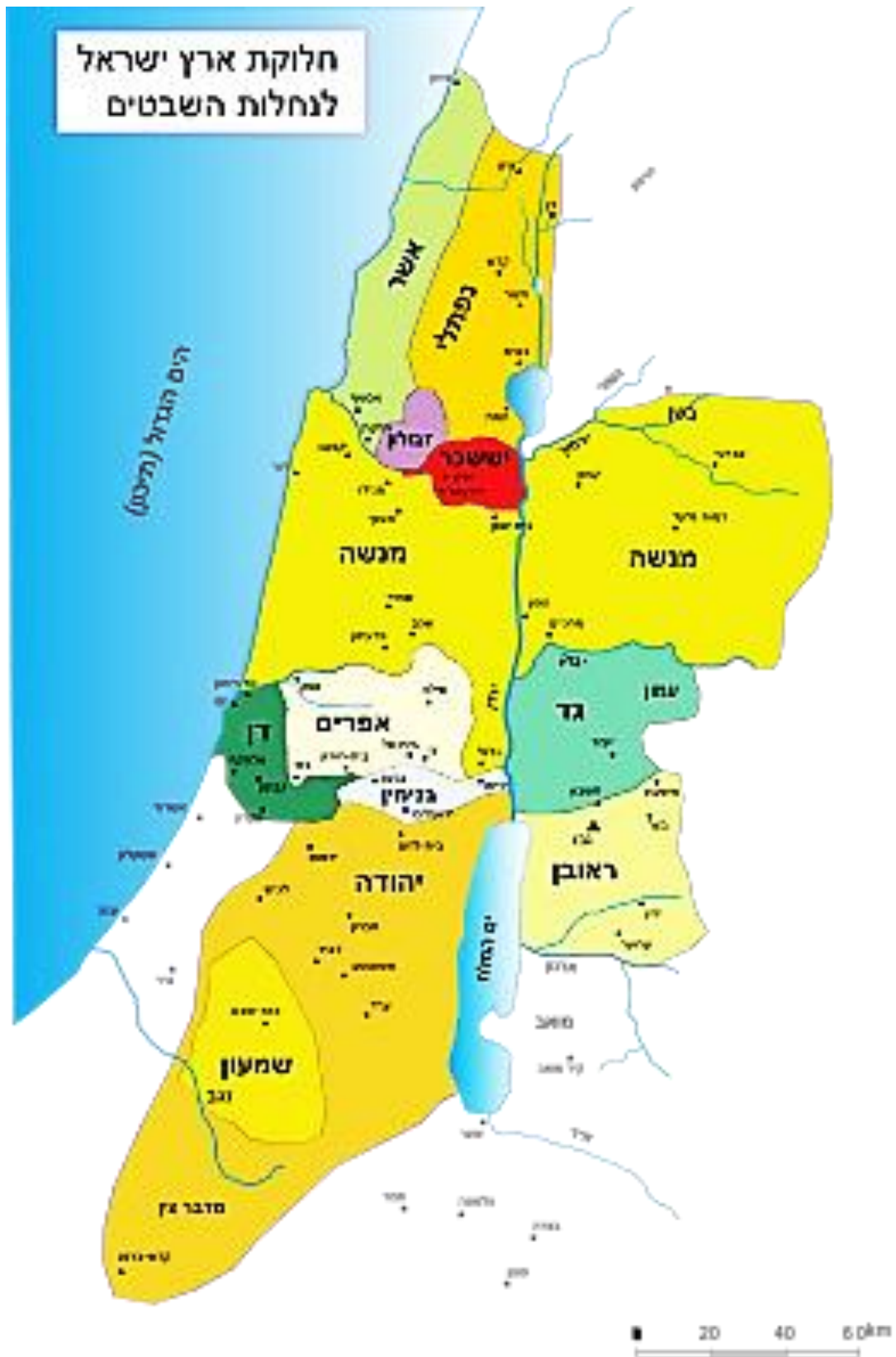
בְּטַח בְּדָד, כל יחיד ויחיד, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, מפוזרים ואינם צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עַיִן יַעֲקֹב - כמו "וַיַּעֲנֵנוּ כְּעַיִן הַבְּדֹלָח", (תיאור המן, במדבר יא, ז), כעין הברכה שברכם יעקב, לא כ"בדד" שאמר ירמיהו (טו, יז), בְּדָד יִשְׁבְּתִי, אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית, מח, כא): "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם". אֵף שָׁמְיוֹ יַעֲרֹפוּ טָל - אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב, "וַיִּתֶּן לָךְ הָאֱלֹהִים מְטַל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וגו'".

סיכום פרק לג

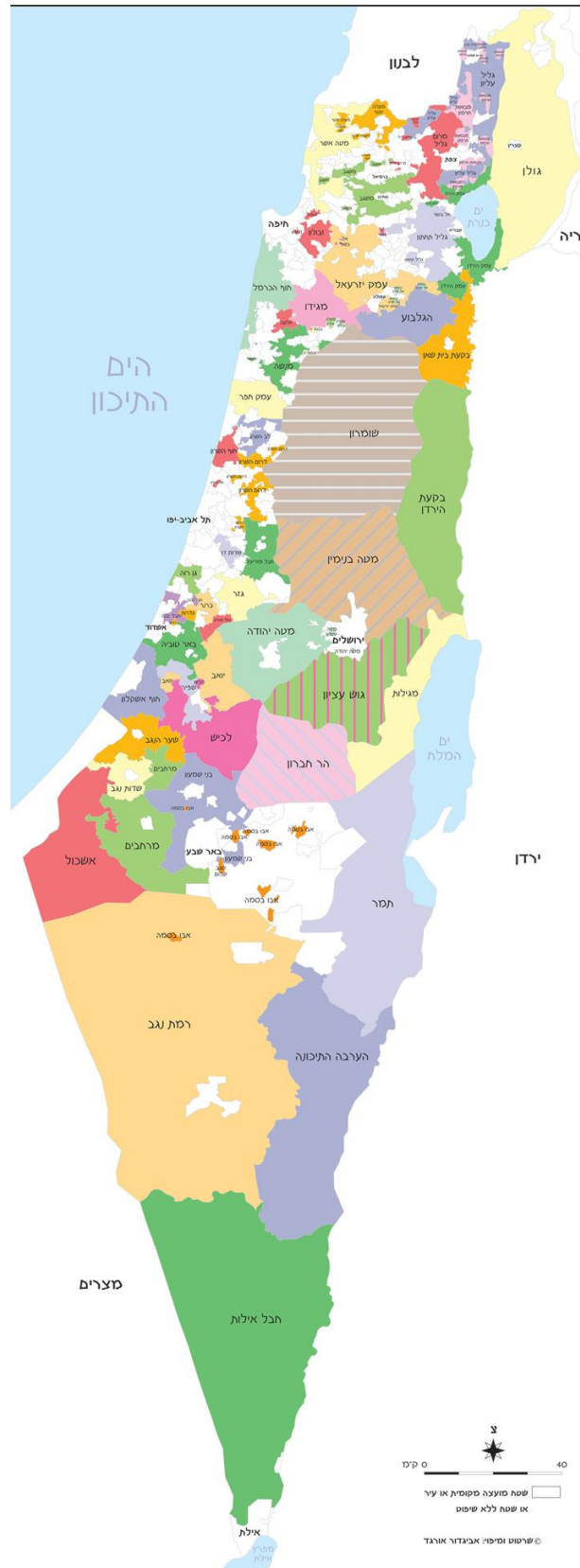
בפרק ראינו למה דווקא בני ישראל נבחרו לקבל את התורה ולא עמים אחרים. כל השבטים פרט לשמעון התברכו, (אך יש אומרים ששמעון נכלל בברכה ליהודה). משה בירך בנבואה עמוקה את כל השבטים ע"פ יעודם ועתידם או ע"י סגולות ארצם.

תוספת

נחלות השבטים המקוריות – מקור: ויקיפדיה, שבטי ישראל. בנוסף, שבט דן התיישב צפונה לשבט נפתלי. תנסו לזהות ערים שנקראות באותם שמות גם היום.

לפי המפה דלהלן, גם במספר מועצות אזוריות נשמרו שמות האזורים התנ"כיים. (המקור: mhh.org.il/he/84 - מרכז המועצות האזוריות).

פרק לד – משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ - בחלוקה לשבטים; פטירת משה וקבורתו; יהושע ממלא את מקומו; פרידת התורה ממשה; מי כתב את הקטע הזה ומתי?

משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ - בחלוקה לשבטים

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ, רֹאשׁ הַפְּסָגָה, אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ, וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן. וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי וְאֵת אֶרֶץ אֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן. וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַפְּקָר, בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים, עַד צֶעֶר. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר: לְזַרְעֲךָ אֶתְנַנְּהָ; הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר. (דברים לד, א-ד)

האם אפשר לראות את כל הארץ מפסגת הר נבו?

כנראה שלא. הנוף מפסגת ההר משקיף על ים המלח והחלק הדרומי של נהר הירדן. לרוב ניתן לראות את יריחו מפסגת ההר ובימים בהירים גם את ירושלים ואת בית לחם.

לכן רש"י מפרש שמדובר בנבואה על העתיד לקרות בארץ. את כל הארץ - הראהו את כל א"י בשלוותה והמציקים העתידים להיות לה. (ולכן פירט את המקומות השונים). עד דן - הראהו בני דן עובדים עבודת כוכבים שנאמר: ויקימו להם בני דן את הפסל (של מיכה בלשם, אחרי שכבשו אותה), שופטים יח, ל) והראהו את שמשון שעתיד לצאת משבט דן כמושיע.

וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה, עֶבֶד ה', בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי, בְּאֶרֶץ מוֹאָב, מוֹל בֵּית פְּעוֹר; וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִנְשֶׁה בֶן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ, לֹא כִהְתָּה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחַה. וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה. וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מְלֹא רוּחַ חֲכָמָה פִּי סִמְךָ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו, וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִיָּם אֶל פְּנִיָּם. לְכֹל הָאֵתָה וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לַפְּרֹעָה וּלְכֹל עֲבָדָיו וּלְכֹל אֶרְצוֹ. וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָיו כָּל יִשְׂרָאֵל. (דברים לד, ה-יב)

מי כתב את הקטע הזה?

רש"י כותב (ע"פ מסכת בבא בתרא, טו, א): וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה - אפשר שמשה מת, וכתוב (על ידי משה), וַיָּמַת שָׁם מֹשֶׁה? אלא, עד כאן כתב משה - מכאן ואילך כתב יהושע (בדרך הנבואה, זו דעתו של רבי יהודה). רבי מאיר ורבי שמעון אומרים: אפשר ספר התורה (של משה) חסר כלום?

ונאמר (דברים לא, כד, כו): וַיְהִי כְּכֹלֹת מֹשֶׁה לְכַתֵּב אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר - עַד תִּמָּם. וַיִּצַו מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם, נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לָקַחְתֶּם אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, (כלומר שהספר היה מושלם כאשר מסר אותו ללוויים), אלא הקב"ה אומר למשה את הפסוקים האחרונים, ומשה כותב בדמע. על פי ה' – בנשיקה. לפי זה, משה כתב את הדברים ע"פ נבואה שקיבל מה'. יש המפרשים "דמע", בדמעה, ויש המפרשים ביגון ואנחה. הגר"א, על דרך הסוד, פירש את דברי ר' שמעון: "ומשה כותב בדמע", כוונתם שמשה כתב בדמע, בערבוב, ללא הפרדת האותיות למילים, כאותיות המצטרפות לשמותיו של הקב"ה, ללא הפרדה למילים ולסיפור. (משמעות "דמע" הוא ערבוב, כמו תרומה מדומעת – שנתערבבה עם חולין). לאחר מות משה, הפריד יהושע את האותיות למילים, בהתאם למה שקרה במציאות.

מי קבר את משה?

מפרש רש"י: וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ - הקב"ה בכבודו, (בכוחות הטבע). רבי ישמעאל אומר שהוא קבר את עצמו, וזה הוא אחד משלשה "אתין" שהיה רבי ישמעאל דורש כן, (שכן הקבר היה מוכן מראש).

למה מוזכר "בית פעור"?

רש"י: מול בית פעור - קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית כדי לכפר על מעשה פעור, וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת, (מסכת אבות ה, ה).

למה חשוב שלא ידע איש את מקום קבורתו?

חז"ל פירשו שזה כדי שלא יעשו הדורות הבאים ממשה אלוה.

מתי נכתב "עד היום הנה" (פסוק ו) ?הייתכן שמשה כתב זאת לפני מותו?

פירש האבן עזרא: עד היום הזה – אלה דברי יהושע. ויתכן שכתב את זה באחרית ימיו.

מתי נכתב: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים? נראה שזה נכתב הרבה אחרי מות משה?

נציע שנכתב בעת מות משה ושמדובר בנבואה, או שנכתב ע"י יהושע, כדעת רבי יהודה. הרי ה' יודע אם כן יקום נביא כמשה או לא.

סיכום פרק לד

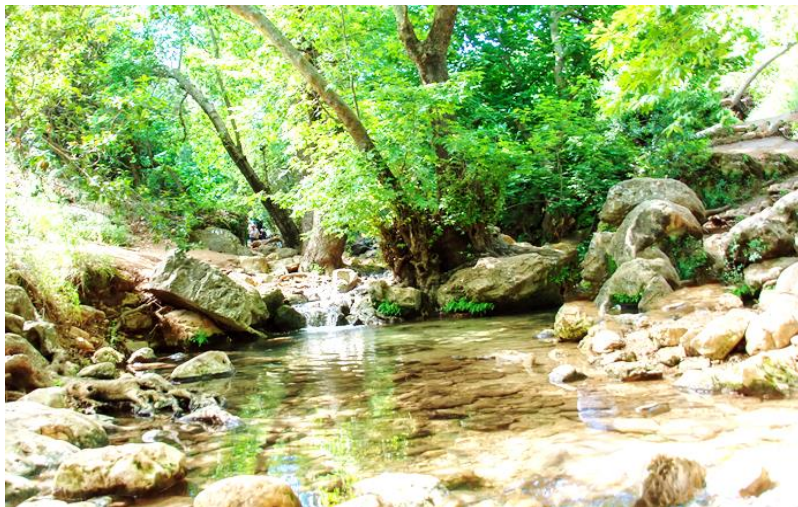
בפרק מתואר איך משה ראה בחזון נבואי את כל הארץ לפי נחלות השבטים. ע"פ הגמרא ורש"י אף ראה מה עתיד לקרות לשבטים. מתוארות פטירת משה וקבורתו על הר נבו ואת העובדה שלא נודע מקום קבורתו, כדי שלא יעשו ממנו אלוה. ראינו שלפי חלק מהתנאים והמפרשים משה כתב על מותו בנבואה, ולפי אחרים, יהושע כתב.

הרעיון המרכזי של פרשת וזאת הברכה

הרעיון המרכזי הוא פרידת משה מבני ישראל באהבה רבה, תוך ציון הייעוד והייחוד של כל שבט. יש כאן אהבה גדולה של משה לקב"ה ולארץ ישראל ופרידה ממשה, גדול הנביאים.

נוף ארץ ישראלי מרהיב. www.yahadoot.net. צלם לא ידוע.

מנחלי ארץ ישראל. צלם לא ידוע.

אינדקס

352, 350, 348, 330, 329, 325, 324, 322, 320, 319	אדום, 388, 263, 88, 21, 19
398, 397, 393, 391, 390, 389, 371, 365, 362, 360	אהבת ה', 101, 97, 59, 49, 48, 46
406, 405	אהבת הגר, 95, 90, 89, 87
285, 283, 280, 269, 260, 247, 225	אונס, 308, 307, 280, 256, 255, 254, 253, 239
298, 296	אחרית הימים , 381, 365, 349
199	אשת יפת תואר, 224, 223
101, 96, 90, 89, 87	בחירה חופשית, 362, 360, 280, 233, 89
388, 341, 307, 252, 238, 232, 231, 226, 223	<u>ביאת המשיח</u> , 382
155, 154, 127, 123, 121, 120, 117, 112, 111	ביכורים, 335, 317, 314, 313, 312, 80, 76
245, 244, 239	בית הדין הגדול, 178, 175, 169, 166, 165, 93, 92
386, 287, 65, 41, 40, 39	בן סורר ומורה, 238, 234, 233, 224, 223
327, 295, 288, 282	ברכות משה, 386
384, 364, 336, 304, 251, 244, 70	ברכת המזון, 74
מואב ועמון , 19	גבולות, 176, 101, 100, 97, 11
מוחמר , 155, 154, 127, 124	גיוס חרדים , 279, 267, 264, 260
296	גירושין, 284, 283, 282, 170, 63
מלך , 9, 20, 21, 23, 24, 35, 37, 43, 60, 87, 96, 97, 110	גשם, 99, 98, 97
210, 200, 190, 185, 183, 181, 180, 179, 172, 169	דוד המלך, 285, 236, 235, 234, 229, 223, 187, 101, 78
361, 350, 338, 334, 307, 292, 263, 247, 235, 224	דין רודף, 302, 301, 296
398, 395, 388, 386, 380	דיני אישות, 246, 239, 181
307, 298, 297, 296, 251, 196, 62	דיני מלחמה, 209, 199
מעמד הר סיני , 38, 32, 31, 27	דם, 174, 155, 123, 115, 114, 113, 112, 111, 108, 83
146, 135	מענק שחרור, 376, 328, 324, 302, 216, 204, 200, 194, 192, 175
148, 134, 133, 132, 131, 129, 111, 109	מעשר שני, 378
315, 149	האדם עץ השדה?, 213, 199
מצה , 151, 150, 149	האָזיני, 367
381, 355, 349	<u>משיח בן יוסף</u> , 60
388, 386, 370, 340, 299, 229, 95, 40	האיסור להתחתן עם גויים, 345, 300, 229, 211, 155, 154, 124, 103, 102
186	האסלאם , 372
190, 120, 118, 117, 115, 111	הברכה והקללה, 354, 349, 330, 325, 107, 106
348, 279, 278, 272, 269, 260	הברכות , 334, 331, 330, 325, 96
254, 253, 252, 239	הוצאת שם רע, 250, 246, 239
400, 397, 360, 26, 21, 20, 19	החובה להציע שלום , 19
153, 152, 151, 149	היחס לערביי ארץ ישראל, 209, 199
217, 216	הלוחות השניים, 87
173, 172, 171, 170, 169, 127, 126, 117, 11, 11	הלגת שכר, 295, 290, 289, 282
247, 234, 229, 198, 197, 196, 195, 192, 184, 174	המזבח שהתגלה בהר עיבל, 318
284, 256, 255, 254, 253, 252, 251, 250, 249, 248	המרגלים, 387, 369, 363, 18, 17, 16, 15, 10, 9
367, 354, 348, 347, 328, 327, 326, 296, 285	הנאצים, 369, 341, 264, 260, 156, 97
37, 24, 23, 9	הנצרות, 127, 125, 123, 122, 121, 117, 102, 99, 46
239, 233, 223, 197, 196, 174, 169, 127, 126	הסתרת הפנים, 372, 367, 364
287, 269, 254, 252	הקהל , 366, 362, 361, 360, 188, 171, 157, 87, 82, 31
175, 128, 127, 126, 117	הקללות, 331, 330, 328, 326, 325, 324, 318, 201, 107
307, 305, 304, 296, 288, 265, 200, 179, 21	עמלק, 337, 336, 335, 334, 332
198, 193, 192, 37, 27	הר גריזים והר עיבל, 330, 329, 323, 322, 318, 107
318, 40, 39, 10	השבת אברה, 307, 257, 256, 239
374, 345, 344, 343, 340, 138	זנות , 281, 280, 271, 270, 269, 260
286, 282	זג הסוכות , 152
406	זג הפסח, 153, 151, 149, 112
148, 138, 137, 136, 135	זטא העגל, 393, 376, 369, 187, 88, 87, 85, 82
64, 63, 60	חידוש הסנהדרין, 169
278, 153, 148, 142, 141, 140, 139, 96, 61, 59	יהושע, 106, 85, 78, 73, 72, 60, 26, 23, 21, 17, 16
375, 288	318, 300, 235, 210, 206, 192, 177, 172, 114, 107

שירות בנות בצ.ה.ל, 264, 260	קדושת עם ישראל, 129
שמיטה כספים, 135, 136, 137, 138	קדשה וקדש, 260, 269
שמע ישראל, 39, 46, 50, 52, 59, 82, 100, 105, 199,	קו העוני, 135, 139, 143, 144, 145
361, 345	קריאת שמע, 46, 49, 50, 79
תהליך התשובה, 349, 350, 353	רוצח במזיד, 192, 194
תועבה, 71, 129, 186, 188, 189, 191, 239, 242, 282,	רוצח בשגגה, 192, 198
372	שבעת המינים, 74, 75, 76, 77, 312, 317
תפילין, 46, 50, 51, 55, 59, 94, 100, 174, 315	שופטים, 12, 13, 14, 61, 110, 161, 164, 165, 166, 168,
	396, 395, 391, 388, 375, 234, 219, 217, 210, 181
	398